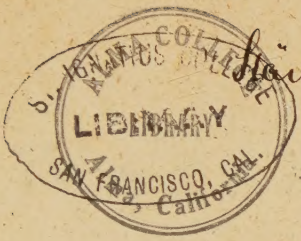

Hommes.

Ad II 44 c

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Zehnter Band.

THEOLOGIA MORALIS. TOM. III.

Werke

des heiligen

Alphonsus Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Zweiter Band

THEOLOGIA MORALIS TOM III

ST. IGNATIUS COLLEGE
LIBRARY
LIBRARY
SAN FRANCISCO, CAL.
Alma, California

Sämmtliche

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

LIBRARY
SAN FRANCISCO, CAL.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Zehnter Band.

Theologia moralis.

TOMUS TERTIUS.

RATISBONAE, 1846.
Sumtibus **G. Josephi Manz.**

THEOLOGIA MORALIS

SANCTI

ALPHONSI MARIA DE LIGUORI,

FUNDATORIS CONGR. SS. REDEMPTORIS ET EPISCOPI S. AGATHAE GOTHORUM.

NOVAM EDITIONEM EMENDATAM ET OPPORTUNIS NOTIS AUCTAM CURAVIT

P. MICHAEL HARINGER,

Presbyter ejusdem congr. et lector theologiæ moralis.

TOMUS TERTIUS.

CONTINET PRAECEPTA DECALOGI A SEXTO USQUE AD DECIMUM.

(LIB. IV. N. 412—1003.)

ALMA COLLEGE
239.02
LIBRARY
L627
Alma, California
L627

ALMA COLLEGE
LIBRARY
Alma, California
Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

RATISBONAE, 1846.
Sumtibus **G. Josephi Manz.**

Im Verlage von **G. J. Manz** in Regensburg ist erschienen und durch alle Buchhandlungen zu beziehen:

Gaume, J., **Handbuch** für **Beichtväter**, bestehend 1) aus dem durch die liebreiche und verschwiegene Verwaltung des Sacraments der Busse geheiligten Priester; 2) aus der Uebung der Beichtväter des heil. Liguori; 3) aus den Warnungen für Beichtväter u. der Abhandlung über die Generalbeichte des gotts. Leonhard von Porto Mauritio; 4) aus den Belehrungen des h. Karl Borromäus für Beichtväter; 5) aus den Rathschlägen des h. Franz v. Sales für Beichtväter, 6) u. des h. Philippus Neri, 7) u. des h. Franziskus Xaverius. Aus dem Französ. nach der 5ten sehr verb. u. verm. Auflage vollständig übersetzt. gr. 8. 2 fl. 36 kr. od. 1 $\frac{1}{12}$ Thlr.

— — **Geschichte** der **häuslichen Gesellschaft** bei allen alten u. neuern Völkern, oder Einfluss des Christenthums auf die Familie. Aus d. Französischen. 3 Bde. gr. 8. geh. 4 fl. 12 kr. od. 2 Thlr. 14 gr.

— — die **katholische Religionslehre**, nach ihrem ganzen Umfange; oder historische, dogmatische, moralische u. liturgishe Darstellung der Religion von Anbeginn der Welt bis auf unsere Tage. Nach der sechsten Ausgabe des französ. Originals übersetzt. Mit einem Vorwort von K. Zwickenpflug. 8 Bde. gr. 8. Velinp. geh. à 1 fl. 36 kr. od. 1 Thlr.

Nickel, M. A. u. J. **Kehrein**, **Beredsamkeit** der **Kirchenväter.** Nach Weissenbach übers. u. bearbeitet. 4r Bd. Auch u. d. Titel: **Homiletik**, aus den Werken der Kirchenväter gezogen u. mit Beispielen aus denselben erläutert. gr. 8. 3 fl. 30 kr. od. 2 Thlr. 4 gr.

— — dasselbe. 2r Bd. Auch u. d. Titel: **Beiträge** zur **Moral** und **Dogmatik**, aus den Werken der Kirchenväter gesammelt u. übers. gr. 8. 3 fl. 30 kr. od. 2 Thlr. 4 gr.

— — dasselbe. 3r Bd. Auch u. d. Titel: Das **Festjahr** der **katholischen Kirche**, erläutert durch kürzere Stellen u. ganze Predigten aus den Werken der Kirchenväter. gr. 8. 3 fl. 30 kr. od. 2 Thlr. 4 gr.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS QUARTUS.

CAPUT II.

DE SEXTO PRAECEPTO ET NONO.

Non mœchaberis etc. Non concupisces etc.

412. — „Conjungo hæc duo præcepta, quia utroque „idem explicite vel implicite prohibetur, scilicet peccata „impudicitiæ et luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus „appetitus vel usus delectationis seu sensus venerei, qui „fit commotione spirituum generationi servientium, circa „partes corporis venereas, ita ut appetitus vel delecta„tiones aliæ, etsi etiam sensitivæ aut sensitivorum, si „tamen non sint venereæ aut venereorum, nec ad ea „ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porro actus seu „peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos, in qui„bus non intervenit ultimus terminus venereorum, quæ „est decisio seminis, ut sunt actus interni desideriorum „et oblectationum morosarum, qui speciem sumunt ab „objectis; et perfectos ac consummatos, qui terminum „jam dictum habent adjunctum. Qui rursus sunt dupli„ces; alii enim sunt naturales, qui naturæ non repugnant, „nec specie differunt in ratione luxuriæ, (etsi per defor„mitatem superadditam aliquando specie differant) v. g. „adulterium, incestus etc.; alii innaturales sunt seu con„tra naturam, in quibus conditiones a natura institutæ, „v. gr. identitas speciei, vas debitum etc., non servan„tur. Et hi etiam in ratione luxuriæ differunt specie, „quæ in illis variatur secundum modos, quibus commit„tuntur, naturæ repugnantes."

DUBIUM I.

An et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna et similia extra matrimonium.

413. *Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva.*
414. *Quomodo sit malus omnis actus venereus.*
415. *An detur parvitas materiæ in re venerea.*
416. *An detur in delectatione sensitiva.*
417. *An oscula aliquando sint licita.*
418. *Et quando excusentur a mortali.*
419. *De tactu et aspectu turpi proprii corporis aut commixtionis brutorum.*
420. *De tactu et aspectu turpi corporis alieni: ac de tactu genitalium brutorum.*
421. *An sit semper mortale aspicere pudenda sexus diversi vel pulchri adolescentis: et an aspectus isti induant speciem objecti.*
422. *An liceat aspicere partes honestas diversi sexus.*
423. *An sit mortale, aspicere pectus, crura etc. mulieris.*
424. *An sit mortale, aspicere picturas turpes.*
425. *An liceat mulieri se ornare et faciem fucare. Quid, si detegat ubera vel utatur veste virili?* Remissive ad l. 3. n. 52. et 54.
426. *Quando peccent graviter proferentes verba turpia.*
427. *An semper graviter peccent audientes comœdias turpes: an ad eas cooperantes pecunia vel plausu.*
428. *An illas repræsentantes et componentes.*
429. *An liceat, choreas ducere.*
430. *An peccet mulier permittens se tangi: an mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare.*
431. *An liceant tactus etc. inter conjuges aut sponsos.*

413. — „Resp. Ad id dignoscendum distinguenda est „imprimis intentio et delectatio venerea et venereorum „ab intentione et delectatione sensitiva et sensitivorum „aliorum, quæ consistit in quadam proportione et con„formitate rei tactæ cum organo tactus. Deinde scien„dum, intentionem et sensum venereorum esse morta„lem et excludere a regno cœlorum, secundum Aposto„lum ad *Gal. 5.*"

Nunc ægre materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solum nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam, quæso, castus lector, si plures quæstiones et

circumstantias, a *P. Busembao* omissas, hic discussas et declaratas inveniet; utinam brevius aut obscurius explicare me potuissem! Sed cum hæc sit frequentior atque abundantior confessionum materia, et propter quam major animarum numerus ad infernum delabitur; imo non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiæ vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari, quicumque damnantur: hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum, qui moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clare (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem et plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum confessionum se parant, ut hunc tractatum de sexto præcepto, quemadmodum et alium de debito conjugali, non legant, nisi cum fuerint ad excipiendas confessiones jam proximi; legantque ob hunc unice finem, omnem prorsus curiositatem abjicientes; atque eo tempore sæpius mentem ad Deum elevent et Virgini immaculatæ se commendent, ne, dum aliorum animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

414. — Quamvis sub hoc præcepto: *Non mœchaberis*, tantum exprimatur adulterium, quod proprie significat vox græca *mœchia*; nihilominus omnis actus venereus extra matrimonium eodem præcepto vetatur. *Vide Salm.* (1), qui fuse hoc probant cum *s. Aug. et s. Ambr.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum quam adulterium, attamen, quia a lege naturæ copula carnalis tantum ad matrimonium est ordinata, per quod proles non solum gigni, sed etiam bene educari possint, ideo in hoc præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra matrimonium, et simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. Præterquam quod fornicatio jam alibi expresse vetita a Deo invenitur, prout *Lev. 19, 29., Deuter. 23, 17. et 1. Cor. 6, 9.*

„1. Oscula, amplexus, aspectus, tactus et similia, si „extra matrimonium fiant ex intentione actus luxuriosi „vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in seminatione, sunt tamen semper „peccata mortalia: quia eo animo extra matrimonium

(1) *de 6. præc. c. 1. punct. 1. n. 3.*

„sunt impudica, et natura sua talis delectatio tendit ad „perfectam. *Fill.* (1), *Less.* (2), *Sanch.* (3).

415. — Quæres, an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ. Prænotandum, quod distinguunt DD. delectationem venereamsive carnalem, scilicet cum commotione spirituum genitalium, a delectatione sensitiva sive naturali. Hinc duo dubia agitantur:

Dubium I. est, an detur parvitas materiæ in re venerea. *Sanch.* (4), secluso periculo pollutionis vel consensus in actum carnalem, sentit, dari parvitatem materiæ, prout esset attrectare manum vel pedem fœminæ, brachium premere, vellicare seu intorquere digitos. Et idem tenent *Nav.*, *Sotus*, *Salas et plures apud Salm.* (5); idem videtur etiam tenere *Tambur.* (6): sed *Tamb.* alia via incedit; distinguit enim cum *Palao* (qui vocat hanc sententiam communissimam) et dicit, non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala; sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latius patet ad sensus tactus. Hinc dicit, tactum levem ex joco vel cum delectatione non venerea culpam venialem non excedere. His tamen non obstantibus omnino tenendum est cum *Viva in trut.* super prop. 40. damn. ab *Alex. VII.* et *Salm.* (7) *ac Moya et Corella*, quod omnis delectatio carnalis sive luxuriosa, cum advertentia et deliberatione capta, sit mortale peccatum, maxime post prædictam prop. 40, quæ dicebat: *Est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consensus et pollutionis.* Si enim in osculis non detur materia levis, nec etiam danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quia quævis carnalis delectatio sive commotio spirituum generationi deservientium est quædam inchoata pollutio seu motus ad pollutionem. Merito igitur *Cont. Tourn.* (8) *et Salm.* (9) *cum Caj.*, *Bon.*, *Tamb.*, *Lop.* actus supra relatos, scilicet vellicare

(1) *t. 30. c. 9. n. 294.* — (2) *lib. 4. c. 3. d. 8.* — (3) *l. 9. d. 46.* — (4) *de matrim. l. 9. d. 46. n. 9.* — (5) *de 6. præcept. c. 3. punct. 4. n. 79–80.* — (6) *dec. de impud. c 8. §. 1. n. 8. et 9.* — (7) *ibid. n. 81.* — (8) *de 6. dec. præc. art. 8. const. 2.* — (9) *ibid. punct. 3. §. 5. n. 65.*

manum fœminæ, intorquere digitos etc., damnant peccati mortalis ob delectationem carnalem, quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et merito pariter *Croix* (1) rejicit opinionem *Arriagæ* *), qui dicit, non graviter peccare, qui sponte consentit in tales motus leves carnales, sponte obvenientes.

416. — Dubium II. est, an detur parvitas materiæ in delectatione sensibili sive naturali, nempe si quis delectetur de contactu manus fœminæ, prout de contactu rei lenis, puta rosæ, panni serici et similis.

Prima sententia affirmat cum *s. Anton.*, *Sylvio*, *Salas*, *Nav.*, *Fill.*, *Hurt.*, *Moya et pluribus apud Salm.* (2), et adhæret *Bus.* (3) *et Cont. Tourn.* (4) *cum Comit.*, *Baron.*, *Sylvio et aliis.*

Secunda tamen *sententia* negat cum *Cajetan.*, *Diana et aliis apud Salm.* (5). Ratio, quia tactus, secundum quod sunt delectabiles juxta sensum tactus puellæ vel adolescentis, per se ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omnino tenendam, dum merito dicunt *Salm.* (6) *cum Fill.*, *Trull.*, *Diana etc. ac Roncag.* (7), primam sententiam non esse practice probabilem; quia ob corruptam naturam est moraliter impossibile, habere illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis et venerea sentiatur, maxime a personis ad copulam aptis, et maxime, si actus isti habeantur cum aliquo affectu et mora, ut ait *Elbel* (8). Hinc recte dicunt *Sporer* (9) *cum Sanch.* (10), *et communi ac Croix* (11), regulariter primam sententiam non esse practice probabilem, quia per se est mortale, se exponere periculo consentiendi in delectationem venereum. Excipit tamen *Croix* aliquem, a quo abesset tale proximum periculum. Id vero tantum admitterem cum *P. Holzmann* (12) in aliquo casu raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus, nullum periculum consensus sibi imminere; sed hic casus quando erit? Notan-

(1) *l. 3. p. 1. n. 911.* — (2) *ibid. §. 3. n. 36.* — (3) *infra n. 4.* — (4) *de 6. præc. art. 7. sect. 2. concl. 1.* — (5) *ibid. n. 38—40.* — (6) *loc. cit. n. 48.* — (7) *de 6. præc. c. 1. q. 2.* — (8) *de 6. præc. n. 186.* — (9) *de matrim. c. 3. n. 687.* — (10) *l. 9. d. 46.* — (11) *l. 3. p. 1. n. 804.* — (12) *de 6. præc. c. 2. n. 706.*

*) Sed *Arriaga* ipse postmodum sententiam suam retractavit, ut testatur *Croix l. c.* *Editor.*

dum vero, aliud esse, ut bene distinguit *Cont. Tourn.* (1), agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione, quæ consurgit ex qualitatibus corporibus annexis, in qua bene potest dari parvitas materiæ, si delectatio sit mere sensibilis sive naturalis; modo (addendum) non sistas in ea, sed in tactu delectationem detesteris; alias non agere cum delectatione, sed propter delectationem; quod non potest esse sejunctum a periculo incidendi in delectationem venereum.

„2. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis sive „consummatis, ideoque in confessione explicandum, utrum „sint habiti cum simili sexu an diverso, cum libera an con„jugata, cognata, persona sacra etc. *Less.* (2), *Sanch.* (3).

417. — „3. Oscula, amplexus, compressiones manuum „et similia non obscœna, si fiant tantum officii, ut *s. Tho„mas* (4), aut moris patrii, aut moris honesti vel benevo„lentiæ augendæ causa, etiamsi delectatio venerea subo„riatur (modo in eam non consentiatur), non sunt peccata. „*Less., Fill.* (5)." *(Ita communiter s. Anton.* (6) *et Cont. Tourn.* (7) *cum Sylvio.)*

Recte tamen notat *Croix* (8), quod oscula, etiam habita ex more patriæ, si habeantur cum mora vel ardore, ordinarie sunt mortalia. Idem ait cum *Sporer* de osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit e converso cum *Sanch.* (9) *etc.*, quod osculari pueros (intelligendum de valde pueris), etiam cum sensibili delectatione, non est ordinarie nisi veniale, quia delectatio illa ordinarie non est nisi naturalis.

418. — „4. Si vero ista fiant ex aliqua veniali vanitate, „joco, curiositate, levitate, petulantia, imo etiam sensuali„tate sive affectu sensuali ac naturali (dummodo non cum „delectatione venerea nec ejus causa, et si præter inten„tionem suboriatur, ea repulsa ac tunc abstinendo ab illis) „venialem culpam non excedunt. *Vide Fill.* hic, *Less.*, „*Sanch. l. c.*, *Dian.* (10). Contrarium tamen est tutius. „*Vide Trull.* (11)." *(Sed vide dicta n. 416.)*

(1) *de 6. præc. art. 7. sect. 1. concl. 3. verum.* — (2) *d. 15.* — (3) *l. 1. c. 2.* — (4) *2. 2. quæst. 154. art. 4.* — (5) *l. c. n. 171.* — (6) *p. 2. tit. 5. c. 1. §. 10.* — (7) *de 6. dec. præc. art. 7. sect. 1. concl. 1. etc.* — (8) *l. 3. part. 1. n. 900.* — (9) *n. 902.* — (10) *p. 4. t. 3. r. 136.* — (11) *l. 6. c. 1. d. 12. num. 8.*

419. — „5. Idem dicendum de tactu et aspectu inhonestarum partium corporis proprii aut commixtionis animalium non cum animo venereo, sed ex curiositate tantum aut levitate, secluso tamen scandalo et periculo consensus venerei." *(Tangere propria verenda ex levitate aut curiositate per se non est mortale, ut dicunt Salm.* (1) *cum Sanch. et Bon. ac Cont. Tourn.* (2) *cum Sylvio et communi: modo absit turpis delectatio aut ejus periculum, et fiat obiter et non repetitis vicibus, ut bene advertit Cont. Tourn. l. c.; quia alias jam aderit periculum. Hinc non excusatur a mortali, qui cum commotione spirituum et sine justa causa propria pudenda tangeret. Hinc recte ait Cont. Tourn. ibid., esse mortalem aspectum propriorum genitalium, si fiat studiose et morose absque necessitate (ut intelligendum); secus si breviter, ut Sylvius et Sanch. ibid. An autem conjux, seipsum voluptuose tangens, peccet? Vide dicenda de matr. l. 6. n. 936. Morose autem aspicere commixtionem animalium periculosum est, ut bene notant Salm.* (3) *et Croix* (4). *Excusantur vero conjungentes equos, tauros et similes ad procreandam prolem; modo absit animus libidinosus, ut bene ajunt Cont. Tourn.* (5), *Tamb.* (6), *Elbel* (7) *et Holzmann.* (8). „Imo, „si tactus talis aut aspectus proprii corporis naturali aliquo „ac non malo fine fiat, ne veniale quidem erit, ut v. gr. si „frictione extinguere velis pruritum non venereum: dummodo tamen absit periculum pollutionis aut consensus „in eam, si improviso præter intentionem forte obveniret; „*Less.* (9), *Fill.* (10), *Sanch.* (11).

420. — „Tactus nudi et aspectus partium inhonestarum „alterius corporis, maxime diversi sexus, aut concubitus „humani ex curiositate (nam de necessitate aliud est) etiam „secluso affectu venereo videntur non posse excusari a „mortali propter gravem indecentiam et periculum proximum actus venerei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tam „remoto et ita obiter, ut hæc absint; *Sanchez* (12), *Fill.* (13), „*Laym. etc.*" *(cum Tamb. et Salmant.* (14).

(1) *de 6. præc. c. 3. punct. 3. §. 5. n. 68.* — (2) *l. c. sect. 2. concl. 1. v. quæres.* — (3) *n. 13.* — (4) *n. 903.* — (5) *v. quod si.* — (6) *l. 7. c. 8. §. 2. n. 5.* — (7) *n. 211.* — (8) *n. 711.* — (9) *n. 63.* — (10) *n. 214.* — (11) *l. 9. d. 31.* — (12) *n. 25. et 29.* — (13) *n. 218.* — (14) *loc. cit. punct. 1. n. 13.*

Notandum I. quoad tactus impudicos, quod eos sola necessitas excuset; hinc medici tangentes aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ, etiam diversi sexus, non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. *Tamb.* (1) ex communi *et Salm.* (2) *ex sanct. Thom.* (3) *et Sporer* (4). *Vide dicenda ex n. 481.* Hoc speculative verum est: utinam tamen practice medici in his jugiter non peccarent! Non excusatur autem a mortali, qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexus, nisi forte fiat per jocum aut ex petulantia vel curiositate, ut cum *Busemb.* hic *n. 7.* tenent *Tamb.* (5) *et Croix* (6). At recte *Salm.* (7) hoc neque practice dicunt admittendum, sed tantum speculative, modo tactus ille fiat leviter et non ex proposito neque per aliquod notabile temporis spatium. Quid, si quis tangeret alterius verenda super vestes? *Croix* (8) *cum Sanchez* nec etiam excusat a mortali, nisi faciat ex quadam petulantia vel cum levi delectatione non carnali. Et id merito *Salm.* (9) practice etiam damnant de mortali, si ita tangantur pudenda diversi sexus, etiamsi fiat per transennam, quia valde periculosum est. *Croix* autem (10) probabiliter excusat a mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora aut carnali delectatione hoc agant.

Notandum II., tangere genitalia brutorum non esse ordinarie nisi veniale, ut dicunt *Croix* (11), *Sanch.* (12) *etc.*; secus probabilius dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem, ut dicunt *Croix l. c.*, *Holzm.* (13), *Elbel* (14), *Cont. Tourn.* (14) *et Sporer* (16) *cum Bon.*, *Salas et Tamb.* (*contra Dian. et Sanch.*, putantes, hoc non esse mortale). Ratio, quia, licet hoc fieret tantum levitatis causa, tamen est actio per se vehementissime excitans ad venerem.

Notandum III. cum *Bus.* hic *n. 7. et Salm.* (17) quoad aspectus, non esse de se mortale, citra periculum consen-

(1) *decal. lib. 7. c. 3. n. 49.* — (2) *ibid. n. 12. et punct. 3. §. 5. n. 68.* — (3) *2. 2. quæst. 154. a. 4.* — (4) *de matrim. n. 674.* — (5) *dec. lib. 7. c. 8. §. 2. n. 4.* — (6) *n. 906.* — (7) *ibid. §. 4. n. 50.* — (8) *n. 904.* — (9) *ibid. n. 49.* — (10) *n. 902.* — (11) *l. 3. part. 1 n. 903.* — (12) *de matr. l. 9. d. 46. n. 15.* — (13) *n. 711.* — (14) *de 6. præc. n. 211.* — (15) *l. c. v. nostro in fin.* — (16) *de matr. c. 3. n. 697.* — (17) *ibid. punct. 1. n. 13.*

sus venerei, aspicere pudenda personæ ejusdem sexus, nisi aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, ut notant *Salm. l. c. cum Sanchez et Filliuc.*; vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

421. — Sed quæritur 1., an aspicere pudenda personæ diversi sexus vel concubitum humanum cum voluntaria delectatione visus sit de se mortale. Negant *Caj. et Navar. apud Sanchez* (1); quia, dicunt, delectatio ex visu non est talis sicut ex tactu, ut ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantum naturali. Sed cum *Sanch.* (2) *et s. Antonin.*, *Gers.*, *Less.*, *Fill. etc. ac Salm.* (3) omnino dicendum, esse mortale, nisi visio fieret a loco longinquo et tempore brevissimo, ut *Salm.* (4) *et Ronc.* (5). Ratio, quia talis turpis aspectus proculdubio valde ad luxuriam excitat. Excusant tamen a mortali *Salm.* (6), si absit periculum commotionis ratione ætatis puerilis, vel etiam senilis, vel frigidæ complexionis: at hoc nec admittendum puto, cum saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendi. Dicunt idem *Salm.* (7), virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam; sed ego difficulter excusarem a mortali quemcumque deliberate aspicientem pulchrum adolescentem nudum.

Notant autem *Salm.* (8) *cum Sanch. et Fill.*, quod aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eamdem speciem objecti; et ideo dicunt, explicandam esse in confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta: sed huic doctrinæ verius contradicit *Croix* (9), ubi ait, quod, qui sine ullo desiderio personam veneree aspicit, non tenetur dicere, qualis fuerit persona: quomodo enim fœmina, aspiciendo turpiter sacerdotem nudum, committet sacrilegium, quod consistit in violatione personæ sacræ, cum ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis, aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

422. — Quær. 2., an sit aliqua culpa, aspicere partes honestas personæ pulchræ sexus diversi. *S. Antonin.*, *Less.*, *Tol.*, *Caj.*, *Fill.*, *Dic. etc. cum Salm.* (10) dicunt,

(1) *de matrim. l. 9. d. 46. n. 21.* — (2) *n. 22.* — (3) *de 6. præcept. c. 3. punct. 1. n. 7. 9. et 12.* — (4) *ibid. n. 13.* — (5) *c. 1. q. 1.* — (6) *cit. n. 12. in fin.* — (7) *ibid. n. 13.* — (8) *cit. n. 13. in fine.* — (9) *l. 6. p. 2. n. 1030.* — (10) *ibid. n. 2.*

hoc esse per se licitum, prout licitum est aspicere quascumque res pulchras, ad visum a Deo creatas; ideo tenent, nullam esse culpam per se, præcisa curiositate, aspicere mulierem pulchram. Et idem sentit *Cont. Tourn.* (1), loquendo de homine sæculari. Sed in praxi puto, hoc raro excusari a veniali, nisi fiat ex urbanitate debita aut alia justa causa. Secus tamen merito dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit a veniali; nec etiam a mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ vel morosæ delectationis, quæ proculdubio aderit, quando in aspiciendo adest commotio spirituum. Ita *Salm.* (2) *cum Less., Caj., s. Anton., Fill. etc. ac Holzm.* (3) *et Elbel* (4). Imo valde merito ait *Ronc.* (5), diuturnum mulieris pulchræ aspectum, maxime si quis inordinato amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo. Et idem merito dicit de diuturno colloquio vano cum puella inordinate dilecta, cui valde adhærent *Salm.* (6) *ex d. Thom.*; saltem propter proximum periculum labendi.

423. — Aspicere autem partes minus honestas, sed haud turpes, mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsus, et modo aspectus non sit diuturnus, ut supra, de se non est mortale; ita *Nav.* (7), *Sanch.* (8), *Cajet.* (9) *et Salm.* (10) *cum Armill. et aliis.* Dictum est *de se*; nam bene inquit *Holzm.* (11), id facile mortale esse in aspiciente valde ad venerem proclivi.

424. — Aspicere picturas obscœnas tantum ex curiositate non est mortale, ut dicit *Tamb.* (12), si delectatio turpis et ejus periculum absit. Sed in praxi, virum morose aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari a mortali, quia difficulter se liberare hic poterit a delectatione turpi vel ab ejus probabili periculo, ut *Elbel* (13); nisi aspiceret per brevissimum tempus et in magna distantia, ut bene ait *Ronc.* (14).

425. — Quær. 3., an liceat mulieri se ornare. Respondetur affirmative, si ornet se pro decentia sui status vel

(1) *de 6. præc. art. 7. sect. 2. in fin.* — (2) *ibid. n. 3.* — (3) *n. 712.* — (4) *n. 188.* — (5) *de 6. præc. c. 1. reg. in praxi 1.* — (6) *ibid. n. 22. et eodem tr. 26. c. 7. punct. 2. n. 34.* — (7) *in sum. c. 23. n. 19.* — (8) *de matr. l. 9. d. 46. n. 25.* — (9) *v. ornatus.* — (10) *ibid. c. 3. punct. 1. n. 13.* — (11) *dict. n. 712.* — (12) *dec. lib. 7. c. 8. §. 5. n. 1.* — (13) *n. 195.* — (14) *c. 1. q. 1.*

juxta morem patriæ. *Salm.* (1). Et idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet *s. Th.* (2). Mulier autem, quæ sine recto fine se ornaret, certe peccaret, et quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant; leviter vero, si faceret tantum ex levitate aut vanitate. Ita *Caj.*, *Less.*, *Sylv. etc. cum Salm.* (3) *ex s. Th. eod. loc.* Et idem dicendum de muliere se fuco pingente, ut *Salm.* (4) *cum s. Th.* (5), qui excusat pariter mulierem, quæ fucaret faciem ad suam turpitudinem tegendam. *Vide alia dicta de scandalo l. 3. n. 55.*, ubi diximus, quod mulier, juxta consuetudinem loci fuco se pingens aut aliquantulum ubera detegens, non peccet graviter, per se loquendo, si forte inde in generali alii scandalizentur. Dubium est, si sciat, aliquem in particulari scandalum pati. *Vide dicta eod. l. 3. n. 54.* Mulier autem, utens veste virili, ex se non peccat graviter; sed non raro erit mortale. *Vide ibid. n. 52. vers. 2. si fœmina.*

„7. Aspectus vero, et subinde etiam (rarius tamen propter periculum adjunctum) tactus ex petulantia vel curiositate partium inhonestarum alterius corporis, ejusdem tamen sexus, citra affectum et periculum consensus venerei, excusari posse a mortali, ut v. gr. quando simul aliqui natant vel se lavant, docent *Laym.* (6) ex *Sanch.* (7), *Trull.* (8)." *(Vide dict. num. 420.)*

426. — „8. Verba turpia, lectio obscœnorum, spectatio comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, litteræ et dona amatoria, si tantum fiant ex curiositate vel vano solatio, non sunt mortalia; secus tamen, si fiant vel animo inhonesto sive venereo, vel cum periculo ruinæ spiritualis sui vel aliorum. *Sanch.* (9), *Fill.* (10).

Quær. 1., an sit peccatum mortale, verba turpia proferre. Quidquid in hoc puncto diverse DD. sentiant, dicendum:

I. de se non esse malum, verba turpia proferre aut audire (idem enim dicitur de proferente, quod de audiente); sed

(1) *de 6. præc. c. 3. punct. 1. n. 16.* — (2) *2. 2. q. 169. art. 2.* — (3) *l. cit. n. 15.* — (4) *ibid. n. 16.* — (5) *dict. art. 2. ad 1. et 3.* — (6) *l. 3. sect. 4.* — (7) *l. 5. mor. c. 6. n. 12. 13. et n. 27. 28.* — (8) *d. 12. n. 15.* — (9) *d. 46. q. 3.* — (10) *t. 30. c. 10. q. 3.*

hoc pendet ex bono vel malo fine, quo verba proferuntur. Ita *Sanch.* (1).

Dicendum II., quod loqui turpia ob vanum solatium sive jocum de se non est mortale. Ita cum *Bus.* hic et *s. Antonin.* (2) *ac Sanch.* (3) *cum s. Anton.*, *Nav. etc. Tamb.* (4), nisi audientes sint ita debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch.* (5) *cum Nav. etc.*; aut nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm.* (6). Hinc notant (7) cum *Dicast.*, dicteria turpia, quæ proferuntur a messoribus, vindemiatoribus et mulionibus, non esse mortalia, quia ludrice dicuntur et audiuntur. Ita etiam loquitur *s. Antonin. l. c.*, dicens: *Ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ob solatium, quamvis de se non sint mortalia..., tamen potest esse mortale ratione scandali, ut, cum audientes sint debiles spiritu, et verba essent multum lasciva. Idem dicendum de facientibus vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis.* Sic etiam dicunt cum *Bus. Sanch.* (8), *Tamb.* (9) *et Sporer* (10), de se esse tantum veniale, legere libros turpes ex curiositate sine turpi delectatione vel ejus proximo periculo. (Sed sedulo satagant confessarii, ut hoc prohibeant, quantum valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universe magnam animæ ruinam hauriunt). Et idem dicendum de audiente prædicta verba ob vanum solatium, ut *Sanch.* (11) *cum Caj.* Recte autem advertit *s. Antonin. l. c.*, quod audiens turpia *cum delectatione deliberata* illius turpitudinis *non videtur posse excusari a mortali*, sicut qui morose delectatur in turpi cogitatione, *nisi forte* hæc forent inter conjuges.

Dicendum III. cum eodem *Sanch.* (12), esse sine dubio mortale, dicere turpia ob delectationem, captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium vel cum periculo talis delectationis, ut recte addit *Tamb. l. c.*, sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cum talia proferuntur coram juvenibus vel puellis, ut bene advertit *Elbel* (13). Hinc tenent *Salm.* (14), non excusari a peccato gravi, qui nominat pudenda aut modum copulandi, maxime coram

(1) *de matr. l. 9. d. 46. n. 34.* — (2) *p. 2. tit. 5. c. 1. §. 8.* — (3) *n. 35.* — (4) *c. 8. §. 4. n. 2.* — (5) *n. 36.* — (6) *tr. 26. c. 3. punct. 1. n. 19.* — (7) *num. 20.* — (8) *n. 44.* — (9) *§. 5. num. 1.* — (10) *de matr. n. 695.* — (11) *n. 38.* — (12) *n. 39.* — (13) *n. 194.* — (14) *cit. n. 19.*

adolescentibus et mulieribus juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexus coram aliis sexus ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiam utique peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata: et tunc peccant non solum peccato scandali propter audientes, sed facillime etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut recte dicunt *Salm.* (1) *cum Dic.* Et ideo in confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactarunt. Colloqui autem honeste cum puellis extraneis de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maxime in conversatione diuturna, potest esse grave, *ut diximus n. 422. in fin.* cum *Salm.* (2), *Ronc.* (3).

427. — Quæres 2., an sit mortale, audire comœdias turpes. Respondetur: Quodsi comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccat mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ita *Sanch.* (4). Si vero in comœdia repræsententur res notabiliter turpes vel modo turpi, mortale quidem esset, illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantum aut ob vanum solatium secluso periculo consensus in turpem delectationem. Ita *Sanch.* (5) *et Tamb.* (6) *cum Diana*, *Rodr.*. *Lorca etc.*, quidquid sit (ut ait *Tamb.*) de cooperatione (de qua mox agendum), quam quisque afferret sua pecunia, concurrens ad talem repræsentationem.

Num autem graviter peccent omnes, qui pecunia vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsentaretur? Negant *Turrian.*, *Bald. et Baldel* (7). Et huic opinioni olim adhæsi; sed melius nunc censeo affirmandum cum eodem *Croix et Holzm.* (8). Ratio, quia isti, etsi materialiter, tamen positive cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi

(1) *ibid. n. 21.* — (2) *loc. cit. n. 22.* — (3) *c. 1. reg. 2. in praxi.* — (4) *de matr. l. 9. d. 46. n. 42.* — (5) *d. n. 41.* — (6) §. *5. n. 1.* — (7) *ap. Croix l. 2. n. 239.* — (8) *de charit. c. 4. n. 242.*

---

*) Et sic tenet *s. Alphonsus* in retractatione 23. *Editor.*

causa necessitatis vel utilitatis. Et idem recte dicit *Holzm.* de iis, qui ex officio impedire tenentur, vel etiam, qui alias impedire commode possunt. Non damnarem vero de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut supra, sine quibus comœdia etiam fieret; istî enim neque essent causa illius turpis repræsentationis, quia non positive in illam influerent; neque occasio, quia (ut supponitur) etiam sine ipsis comœdia ageretur. Excipe clericos et religiosos, qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo. Sic enim recte docet *Bened. XIV.* (1). Et excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo a mortali excusarem adolescentem, qui absque necessitate vellet curiositatis causa hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valde timoratus et insuper pluries esset expertus, se illas spectando numquam lethaliter peccasse; modo suo exemplo aliis adolescentibus occasionem non præberet, hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

428. — Certum est autem, repræsentantes seu componentes has comœdias notabiliter turpes nullo modo excusari posse a peccato gravi ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. *Sanch.* (2) *cum s. Anton., Sylv., Ang. etc.* Nec lucrum quamvis magnum eos excusare potest, ut recte notat *Tamb. ib.* Nota autem hic id, quod docet *d. Th.* (3), nempe: *Ad omnia autem, quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundum se illicitum: nec sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, id est non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis (id est turpibus, vel quæ vergunt in proximi nocumentum,* ut explicat *in corp.) ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis et temporibus indebitis..... Unde illi, qui moderate eis subveniunt, non peccant.....; si qui autem... sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utuntur, peccant quasi eos in peccato foventes.* Idem docet *d. Anton.* (4), ubi explicando verba illa *d. Thom...*, *illicitis verbis aut factis*, dicit: *Si cum verbis turpibus vel actibus turpia*

(1) *de synodo l. 11. c. 10.* — (2) *l. c. n. 42.* — (3) *2. 2. q. 168. art. 3. ad 3.* — (4) *p. 2. tit. 23. §. 14.*

repræsentantibus, tunc est illicitum et mortale. Vide alia dicta de scandalo l. 3. n. 56.

429. — „9. Choreæ, nisi malo fine fiant aut cum periculo, alios aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum „alia circumstantia mala, secundum se non sunt malæ nec „actus libidinis, sed lætitiæ. Quando vero sancti patres „eas interdum valde reprehendunt, loquuntur de turpibus „et earum abusu. *Vide Caj.* (1). *Fill.* (2)" (*Choreæ, ut docet s. Anton.* (3), *per se licitæ sunt, modo fiant a personis sæcularibus cum personis honestis et honesto modo, scilicet non gesticulationibus inhonestis. Idem dicunt Salm.* (4) *cum Azor, Cajet., Fill., Bon. etc. In choreis autem leviter apprehendere manum fœminæ vel non erit culpa, vel ad summum venialis, ut notat Caj.* (5) *et consentit probabiliter Sporer* (6). *Vetitum autem fuit clericis a Trid.* (7), *choreis illicitis assistere, saltem illas ducere.* (8)

„10. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros „aut picturas,*) incitantes ad libidinem, peccant mortaliter, quia sunt ruina proximi, cum moraliter certum sit, „multos inde ad peccatum incitandos; *Fill.* (9). Similiter „magistratus, qui permittunt, ut exhibeantur turpes comœdiæ, peccare mortaliter, docet *Hurt.*, et concedit *Bald.*, si „auctoritatem illis præstent, eas approbent vel foveant: „addit tamen, eos posse aliquando excusari, si ad majus „malum impediendum non puniant et tantum tolerent. *Vide Diana* (10).

430. — „11. Persona soluta, permittens se tangi ab „alia tactu, qui vulgo censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio manus, amplexus et oscula juxta morem patriæ, „non peccat, nisi ei constet fieri pravo affectu; huic enim „cooperari non licet. Docet tamen *Filliuccius*, etiam tunc „admitti posse, ne tangens infametur." (*Sire ne suspicio-*

(1) *v. chorea.* — (2) *n. 223.* — (3) *p. 2. tit. 6. c. 6.* — (4) *de 6. præcep. c. 3. punct. 1. n. 17. et 18.* — (5) *ib. sum. v. chorea.* — (6) *de matr. c. 3. n. 694.* — (7) *sess. 24. de reform. c. 12.* — (8) *vide Salm. ib.* — (9) *n. 211.* — (10) *p. 5 t. 15. r. 82.*

*) „Et idem puto dicendum de iis, qui eas domi retinent expositas omnium aspectui. Hom. ap. tr. 9. n. 8.
Editor.

nem infamiæ ingerat, vel ne alii scandalizentur. Ita Cont. Tourn. (1) *cum Sylvio et Salm.* (2) *cum Sa, Azor, Caj., Bon. Tenetur tamen resistere, si tactus fiant clam, et certum sit, malitiose fieri. Salm. ibid., Tamb.* (3), *Croix)* (4). „Admittens autem tactus impudicos (ut mamillarum et „obscœnarum partium) vel oscula furtiva" *(ut dicunt etiam Salm.)* (5) „et morosa vel indecentia peccat: quia præ„sumitur affectus malus. *Vide Fill.* (6)."

Utrum autem mulier vi oppressa ad vitandos impudicos tactus alterius teneatur etiam clamare, si oporteat. Affirmant *Salm.* (7) *cum Caj.* ex communi, ut asserunt; et probant ex *Deut. 22, 24.*, ubi damnatur ad mortem puella, *quia non clamavit, cum esset in civitate.* Sed valde probabiliter dicit *Nav.* (8), *Soto* (9) *et Bon.* (10) *cum Reg.*, non teneri mulierem ad clamandum cum periculo notabilis damni sive infamiæ vel nimiæ verecundiæ; quia tunc, si aliter jam resistat, quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere.*) Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii supra relatus; nam præceptum illud erat præceptum judiciale, pertinens quidem ad judicium externum, in quo damnari præcipiebatur puella, quæ violata fuisset et non clamasset, *cum esset in civitate;* quia præsumebatur ipsa (ut commentat *Corn. a Lap.*) *stupro consensisse, et ideo non clamasse.* Et idem sentiunt *Menoch. et Gordon. cum Philone apud Calmet* super textu citato. Præterea nemo dubitat, quin omnia præcepta judicialia veteris legis jam omnino cessaverint per præcepta judicialia perfectiora legis evangelicæ, ut probat doctus *Frassen.* (11). Non negandum tamen, quod, si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam anteactam vel ob sui

(1) *de 6. præc. art. 7. sect. 1. concl. 1. resp. ad 2.* — (2) *loc. cit. punct. 3. §. 5. n. 62.* — (3) *§. 4. n. 25.* — (4) *lib. 2. n. 249.* — (5) *d. n. 62.* — (6) *tr. 30. n. 169. et supra lib. 2. c. 1. dub. 2.* — (7) *ibid. n. 63.* — (8) *summ. cap. 16. n. 1.* — (9) *de just. l. 5. q. 1. art. 5.* — (10) *de 6. præc. q. un. n. 10.* — (11) *t. 6. de leg. d. 3. art. 2. q. 4. concl. 1. in fine.*

*) Contraria tamen sententia, ut tutior, est consulenda. Hom. ap. tr. 9. n. 6. *Editor.*

cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potius pati mortem, vi repellendo invasorem suæ pudicitiæ, quam permittere copulam? Duplex est sententia, *ut diximus n. 368.* At negativa, quam tenent *Sot.*, *Nav.*, *Tolet. et alii*, potius speculative quam practice est probabilis.

431. — „Quæres, an et quatenus liceant tactus et aspectus etc. inter conjuges vel sponsos.

„Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad copulam; „ad hanc enim licite se excitant. Alio autem fine, v. gr vo„luptatis causa si fiant, sunt peccata venialia: quia matri„monium eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est „mortalis; nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis: „quæ, cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulari„ter saltem. *Sanch.* (1), *Fill.* (2) *et alii.* (*Vide l. 6. n. 932 „— 936.*)

„Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; pudici „vero in partibus honestis licent, si ex iis tantum inten„dant delectationem sensitivam; secus, si veneream; „*Sanch.* (3), *Bonac.* (4). (*Sed vide dicenda l. 6. n. 854.*) *)

DUBIUM II.

Quid sint species luxuriæ consummatæ naturales.

432. *An fornicatio sit vetita de jure naturæ.*
433. *An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat.*
434. *An permitti possint meretrices.*
435. *Circa concubinatum quæritur 1., an possit absolvi, qui nequit ejicere concubinam sine infamia.*
436. *Quær. II., an absolvi possit promittens, se concubinam ejecturum.*
437. *Quær III., an possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens.*

(1) *l. 9. d. 46. n. 7.* — (2) *n. 357.* — (3) *l. c. n. 50. etc.* — (4) *p. 9. num. 6. etc.*

*) Citato loco lib. VI. n. 854 *s. Alphonsus* hanc sententiam *P. Busenbaum* practice non probabilem dicit.

Editor.

438. *Quær. IV., an, qui est in proxima occasione causæ exercendæ artis. Quid vero, si is adhibitis remediis semper eodem modo recidat?*
439. *Quær. V., an famula peccans cum domino.*
440. *Quær. VI., an uxor peccans cum viro.*
441. *Quær. VII, an tollenda occasio etiam cum gravi damno.*
442. *Quæ sint pœnæ pro concubinatu, præsertim pro clericis.*
443. *An stuprum sit speciale peccatum.*
444. *An quid teneatur raptor.*
445. *Quid de adulterio?*
446. *An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges.*
447. *An copula habita inter desponsatos.*
448. *Circa incestum quæritur I., an omnes incestus sint ejusdem speciei.*
449. *Qu. II., an differant incestus cum affinibus.*
450. *Qu. III., an incestus cum cognatis spiritualibus.*
451. *Qu. IV., an sit speciale peccatum copula confessarii cum pœnitente. Quid, si sit ejus parochus?*
452. *Qu. V., an committant incestum propinqui copulantes post dispensationem.*
453. *An soli tactus incestum constituant.*
454. *Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe.*
455. *Circa sacrilegium* personale *quær. I., an sacerdos simul religiosus, lædens castitatem, committat duo sacrilegia.*
456. *Qu. II., an copulans cum alia persona sacrata.*
457. *Qu. III., an committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia. Quid, si morose delectetur de peccato alterius?*
458. *Circa sacrilegium* locale *qu. I., an sit sacrilegium copula occulta vel maritalis in ecclesia.*
459. *Qu. II., an sint sacrilegia tactus impudici habiti in ecclesia.*
460. *Quæ comprehendantur per locum sacrum.*
461. *Qu. III., an verba et aspectus lascivi, habiti in ecclesia, sint sacrilegia.*
462. *Qu. IV., an cogitationes turpes.*
463. *Circa sacrilegium* reale *quæritur, quando committatur.*

432. — „Resp. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio „eo modo, quo natura instituit: v. gr. quando servantur „sexus diversus, species eadem, vas et modus naturalis etc.

Unde resolvitur, tales esse has sequentes, quæ ideo in confessione sunt exprimendæ.

„1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti cum so„luta (hoc est, quæ sit libera a voto, matrimonio, reli„gione) ex mutuo consensu. Ad hanc reducitur: 1. *concu„binatus*, qui est fornicatio continuata. Unde concubina„rius (sicut et meretrix) ordinarie non debet absolvi nisi

„dimissa concubina aut muliere suspecta, cujus retentio „scandalum daret, licet cum ea non peccaret. *Sanch.* (1), „*Nav.* (2), *Fill.* (3). 2. *Congressus cum alterius sponsa*, „quæ est fornicatio intra eamdem speciem gravior et in „confessione aperienda; saltem respectu sponsæ, ut docet „*Rodr.* (4), *Sanch.* (5), *Fag.* (6), *Fill.* (7) *contra Covarr.*, „*Vivald.*, *Led.*, *Azor*, quorum sententiam (etiam respectu „sponsæ) probabilem et in praxi tutam censet *Dian.* (8).

Attende hic prop. 25. damn. ab *Alex. VII.*, quæ dicebat: *Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens: Commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.*

Deinceps notandum, proculdubio fornicationem vetitam esse de jure naturæ, cum natura ordinet copulam tantum ad matrimonium, quo non solum proles generari, sed etiam bene educari possit. Ideo fornicatio semper est intrinsece mala, licet aliquando per accidens a fornicario proles bene educaretur. Ratio, tum quia in hoc ob magnum periculum hallucinationis causa nimiæ delectationis facillime errari potest; tum quia natura considerat, quæ communiter, non quæ per accidens eveniunt; tum quia de se est contra jus naturæ carni rationem subjicere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actus. In matrimonio autem, esto eadem delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentia disponit, ut talis deordinatio absit (9).

433. — Quæritur hic 1., an peccet graviter mulier non resistens turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat. Alii omnino affirmant, quia talis immobilitas esset quædam cooperatio voluntaria, cum possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ita *Lugo* (10), *Ronc.* (11) *cum Fill.*, *Azor.*, quos saltem in praxi puto sequendos. Alii vero negant.*) *Vide dicta n. 368.*

(1) *lib. 1. mor. cap. 8.* — (2) *cap. 3.* — (3) *tr. 30. c. 2. n. 56.* — (4) *tr. 3. c. 109.* — (5) *de matr. t. 1. l. 1. dub. 2. num. 6.* — (6) *t. 1. l. 4. c. 3.* — (7) *l. 2. tr. 30. c. 2. num. 52.* — (8) *p. 1. tr. 7. resp. 5.* — (9) *vide Ronc. de præc. c. 1. q. 2.* — (10) *de just. et jure disp. 10. n. 197.* — (11) *ib. q. 3.*

*) Sed hæc opinio (negativa) in praxi non videtur probabilis. Hom. ap. tr. 9. n. 7. *Editor.*

434. — Quær. 2., an permitti possint meretrices.

Prima sententia probabilis affirmat, eamque tenent *Salm.*(1) *cum s. Thom., Cov., Trull., Led. etc.*, huicque clare adhæret *s. Aug.*(2). Ratio, quia demptis meretricibus pejora peccata evenirent, nempe sodomiæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; ideo *s. Aug. loc. c.* ait: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.*

Verum *secunda sententia*, practice probabilior, negat; et hanc tenent *Ronc.*(3), *Nav.*(4) *cum Cornel., Gutt. et aliis*(5). Ratio, quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eo quod in hominibus luxuriosis ex facili et frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; et ideo, cum hoc vitium frequentia magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones et peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus, nec ideo se abstinent a sollicitandis fœminis honestis. E converso permissione meretricum innumera alia mala superaddunt: nempe plures puellæ prostituuntur, adolescentes parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt. Cæterum bene advertit et probat *P. Sarnelli*(6), quod, licet in vastis urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittenda sint.

435. — Concubinatus autem proprie est concubitus soluti cum soluta (improprie vero cum uxorata vel uxorato); dummodo habeantur invicem uxorio modo, sive in unamet domo sive in alia, ut constat ex stylo curiæ Romanæ et ex concilio Tridentino (7). Nota hic ante omnia prop. 41. proscriptam ab *Alex. VII.*, quæ dicebat: *Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo* regalo, *dum deficiente illa nimis ægre ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinario afficerent, et alia famula nimis difficile inveniretur.* Item nota alias tres prop. damnatas ab *Inn. XI.* 61: *Potest aliquando absolvi, qui in proxima peccandi*

(1) *de 6. præcept. c. 2. punct. 4. n. 84.* — (2) *l 2. de ord. c. 4.* — (3) *de 6. præc. c. 2. q. 6.* — (4) *man. c. 17 n. 195.* — (5) *ap. Salm ibid. n. 83.* — (6) *in suo opusculo de abusu meretricii.* — (7) *sess. 24. c. 8. de ref. matrim.*

occasione versatur, quam potest et non vult omittere, quin imo ex proposito quærit aut ei se ingerit. 62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit. 63. Licitum est, quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi.

Hinc quæritur I., an aliquando possit absolvi concubinarius, qui concubinam ejicere e domo non posset sine scandalo aut infamia. Communiter loquendo non est absolvendus, ut cum *Bus.* dicunt *Salm.* (1). Ratio, quia in diuturno concubinatu est moraliter impossibile, rem aliis non fieri notam. Non negant tamen *Salm. ib.*, in aliquo casu rarissimo eum posse absolvi; puta (ut ait *Spor.* (2) *cum Gob.*), si aliter non possit vitari grave damnum famæ vel fortunarum, juxta dicenda *de pœnit. n. 455.* Sed eo casu dico, omnino expedire, ut saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quod pœnitens (satis alias dispositus, ut supponitur) non amplius redire posset ad peccata confitendum; vel si immineret necessitas communicandi ad vitandam positivam infamiam.

436. — Quær. II., an extra prædictum rarissimum casum infamiæ aut scandali possit absolvi concubinarius, antequam concubinam dimittat, si sedulo se eam dimissurum promittat. Alii concedunt pro prima vel secunda vice, ut *Diana*, *Sancius*, *Megala et F. Antonius a Spiritu sancto* (3); alii omnino negant etiam pro prima vice, quando occasio est proxima; ita *Nav.*, *Pal.*, *Azor.*, *Tol.*, *Fill. etc. cum Diana* se revocante (4); alii denique, ut *Salm.* (5) *cum Trull.*, *Sylv.*, *Rodr.*, *Lop.* distinguunt sic: Si concubinarius est publice notus, minime est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris, nisi concubinam dimittat, aut nisi, postquam (concubina extra domum degente) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio, tum quia scandalum pareret, videre eum, qui adhuc domi concubinam retinet vel ejus domum frequentat, ad eucharistiam accedere; tum quia publicus peccator non debet absolvi, nisi etiam publice pœniteat

(1) *tr. 26. c. 2. punct. 2. §. 1. n. 27.* — (2) *de pœn. n. 329.* — (3) *apud Salm. ibid. n. 28.* — (4) *ap. Salm. ibid. n. 31.* — (5) *loc. cit. n. 32.*

et scandalo satisfaciat. *Vide dicenda lib. 6. num. 512.* Si vero concubinarius est occultus, nec etiam absolvi potest nisi in aliquo casu raro: puta, si vir nobilis doleat profusis lacrymis vel post terribilem concionem auditam, vel si confiteatur territus morte socii, vel si magnum periculum mortis evaserit. Ita *Lugo* (1) *et Salm.* (2) *cum Pal., Laym., Dic., Trull. etc.* Hoc tamen tantum admittendum puto, quando est moraliter impossibile, quod concubina ante absolutionem brevi dimitti possit; vel quando urget necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam, juxta mox dicta *n. 435 in fine.* Nam alias semper absolutio est differenda; quia experientia nimis constat, quod obtenta absolutione difficulter occasio postea aufertur, et sic facillime reditur ad vomitum. *Vide dicenda l. 6. n. 456.*

437. — Quæritur III., an concubina, quæ a concubinario sustentatur, possit absolvi, antequam a domo illius discedat. Recte negant *Salm.* (3); excipiunt tamen (4) primo, si ex discessu ei grave eveniret damnum, puta infamiæ vel aliorum scandalum; secundo, si fœmina nequiret manuum labore se alere aut in alia domo deservire, aut mendicare sine dedecore aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est ad id assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt.* (5). Sed in his casibus regulariter semper etiam est differenda absolutio.

438. — Quær. IV., an possit absolvi, qui causa artis licitæ exercendæ est in proxima occasione peccandi. Probabiliter respondent *Suar.* (6), *Cajet.* (7) *et Salm.* (8) *cum Cand.*, posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, et peccaret non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, et inde ostenderet signa veræ pœnitentiæ cum proposito occasionem cavendi, quantum potest. Hinc communiter possunt excusari a deserenda occasione, qui ratione officii cum fœminis versando peccant, ut dicunt *Nav.* (9) ac

(1) *de pœn. d. 10. sect. 10. n. 151.* — (2) *ibid. n. 34.* — (3) *tr. 26. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 43.* — (4) *ibid. n 44.* — (5) *apud Salm. loc. cit.* — (6) *t. 4 in 3. p. d. 32. sect. 2.* — (7) *v. periculum.* — (8) *ibid. n. 46.* — (9) *c. 3. n. 5.*

Graff., *Tann.*, *Hurt.*, *Lopez etc. cum Salm.* (1) *et Milant.* (2). Idem dicitur de chirurgis, qui fœminis medendo sunt in occasione peccandi: *Salm. ib. cum Sanch.*, *Nav.*, *Hurt.*; idem de parocho, qui in audiendis fœminarum confessionibus voluntarie se polluit: hi possunt absolvi, quin officium deserant: secus tamen dicendum de confessario simplici, qui tenetur abstinere a confessionibus excipiendis, nisi forte ex hoc infamiam subiret. *Salm.* (3) *cum Pal.*, *Nav.*, *Hurt. etc.* Potest etiam absolvi fœmina, quæ vivit hospitando et peccat occasione hospitandi, et ideo cadit cum diversis et etiam cadit cum aliquo particulari, modo proponat inde evitare sola cum solo conversari; ita *Salm.* (4) *cum Nav. et Trull.* Si tamen adhuc remediis adhibitis peccans eodem modo relabitur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modo absolvenda, nisi occasionem deserat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxta dicenda *de pœnit. l. 6. n. 457.*

439. — Quær. V., an possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam antea cum eis peccaverint. Si illæ bis vel semel tantum peccaverint, et post admonitionem confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse recte dicunt *Salm.* (5); secus, si occasionem removere neglexerint. *ib.* Quare numquam eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gravis necessitatis, proposito supra in *quæst. III.*; ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, juxta dicenda *l. 6. n. 459.*; et etiam in eo experimentum quærerem.

440. — Quær. VI., an possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contra naturam cognoscat vel prostituat. Respondetur negative cum *Salm.* (6) *cum Sanch.* Tenetur enim tunc divortium facere; sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens, ut dictum est in *qu. IV. ut supra.*

441. — Quær. VII., an quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubina, etiam cum suo gravi damno temporali, puta, si amasius debitor esset concubinæ in magna summa. Negant *Tancred.*, *Sanctius et Anton. de Spiritu sancto apud Salm.* (7); sed contrarium

(1) *loc. cit. num. 47.* — (2) *in prop. 61. Innoc. XI.* — (3) *ibid. n. 48.* — (4) *ibid. n. 49.* — (5) *tr. 26. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 50.* — (6) *ibid. n. 52.* — (7) *ibid. n. 57.*

omnino tenent *Salm.* (1), quia damnum spirituale magis quam temporale præcavendum est. Verum hæc ratio, si hic valeret, valere deberet etiam pro casibus supra allatis *quæst.* III. et IV., ubi iidem *Salm.* probabiliter excusant aliquando eos, qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo, si amasius non posset solvere sine magno detrimento suæ famæ vel sui status, ita ut ille in gravem necessitatem redigeretur (2); sed in omnibus his casibus expedit omnino, ut differatur absolutio usque ad emendationem (3).

Plura hic adduntur scitu utilia in hac materia.

442. — I. A concilio Trid. (4) indicta fuit pro concubinatu pœna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem, et insuper pœna ejectionis extra oppidum vel diœcesim, implorato brachio sæculari. II. In crimine hoc, cum sit mixti fori, procedi potest tam a laicali quam ab ecclesiastico judice. III. Clericus concubinarius ex conc. Trid. (5) post primam monitionem privatur tertia parte fructuum beneficii, post secundam vero privatur pensionibus et beneficii administratione; deinde post tertiam omnino beneficio expoliatur; denique excommunicatur, et tunc potest etiam curiæ sæculari ab episcopo tradi (6). Probabiliter autem non privatur tertia parte fructuum (ut dictum est) clericus, qui etiam post monitionem tantum semel peccaverit (7). Notandum autem 1., nomine fructuum non comprehendi distributiones quotidianas, ut a S. C. fuit decisum apud *Salm.* (8). Notandum 2., pœnas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab episcopo applicandas esse (9). Notandum 3., quod clericus non privatur fructibus beneficii nisi post sententiam (10).

Utrum autem clerici concubinarii publici sint etiam ipso jure suspensi? Affirmant *Barbos.*, *s. Anton.*, *Nav.*, *Sylv. etc.* (11), dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tam ab officio quam ab beneficio ex *c. Sacerdotes*

(1) *loc. cit. n. 58.* — (2) *vide dicenda lib. 6. n. 455.* — (3) *vide eodem lib. 6. n. 456.* — (4) *sess 14. c. 8.* — (5) *sess. 25. c. 14.* — (6) *vide Salm. c. 2. n. 60.* — (7) *ibid. punct. 3. n. 64.* — (8) *ibid. n. 66.* — (9) *Salm. eodem loc. n. 67. in fin.* — (10) *ibid. num. 68.* — (11) *apud Salm. loc. cit. n. 70.*

dist. 50., et sic declaratum esse a S. C. concilii. Sed negant probabiliter *Sot.* (1), *Fill.* (2) *ac Trull.*, *Suar. et Fag.* (3), qui huic sententiæ adhærent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imo potius probatur oppositum ex *Trid. l. cit.*, ubi dicitur, quod, si clericus concubinarius monitioni non paruerit, ab episcopo suspendatur ab administratione beneficii; ergo supponit concilium, nullam esse suspensionem anterius ipso jure latam. Ad declarationem autem S. C. respondent, eam non esse authenticam, et, etiamsi esset authentica, aliam non habere auctoritatem, quam sententia probabilis doctorum, juxta dicta *l. 1. n. 106.*

443. — „2. *Stuprum*, hoc est defloratio virginis ipsa „invita; quia, si consentiat, erit tantum fornicatio simplex, „nec circumstantia in confessione aperienda, ut probant „*Less. et Sanch.* (4) *contra Nav., Azor et alios.*" Et cum *Bus. et Sanch.* consentiunt *Salm.* (5) *et Ronc.* (6) *cum Barb., Bon. etc.* Dicunt autem *Bon. et Salm.* (7) *cum Less., Fill, Diana*, quod fornicatio cum virgine consentiente potest esse aliunde speciale peccatum, scilicet ratione infamiæ vel mœroris parentum, vel rixarum odii etc. Vide *dicenda de sponsalibus, l. 6. n. 487.*

444. — „3. *Raptus*, cum scilicet persona aliqua (sive „masculus sive fœmina, sive nupta sive innupta) libidinis „causa abducitur, illata vi sive abductæ sive iis, quorum „potestati subest." *(Scilicet parentibus aut tutoribus aut viro; non autem, si sint fratres, et mulier sit sui juris. Ronc. q. 3. cum Mol.)* „Si quæ tamen sponte discedat cum amasio, insciis parentibus, non erit proprie raptus, „sed fuga, non addens malitiam specie distinctam fornicationi. *Lug.* (8), *Filliuc.* (9). *Vide Bon.* Idem dicit „*Diana* (10) *ex Lessio* (11), *Sanch.* (12) *etc.*

Ex *Tridentino* (13) raptor tenetur mulierem ducere aut dotare, nisi mulier sit meretrix aut malæ famæ. Quando tamen adest raptus cum violentia mulieris invitæ, matrimo-

(1) *in 4. d. 5 q. 3. a. 6.* — (2) *tr. 27. cap. 7. n. 124.* — (3) *ap. Salm. ibid.* — (4) *l. 7. diss. 12.* — (5) *de 6. præc. c. 4. punct. 1. n. 4.* — (6) *c. 3. q. 2.* (7) *ibid. n. 13.* — (8) *d. 16. n. 137.* — (9) *n. 10.* — (10) *p. 1. tom. 7. r. 37.* — (11) *lib. 2. cap. 19. d. 1.* — (12) *de matr. l. 7. d. 4. num. 5.* — (13) *sess. 24. cap. 6.*

nium semper est nullum, etiamsi cum rapta sint sponsalia contracta. Constituunt raptum etiam preces importunæ. Num autem etiam dolus? *vide Salmant.* (1). *Vide alia de matrim. lib. 6. n. 1107. et 1108.*

445. — „4. *Adulterium*, cum scilicet uterque vel alteruter coeuntium est conjunctus matrimonio, etiamsi „adulterantis conjux sit contentus: esto enim tunc illi non „fiat injuria, fit tamen ipsi statui, sacramento et huic præcepto. Quod si fœmina adulterans sit conjugata, gravius „habetur, quam si vir, propter incommoda graviora, v. gr. „damnum hæredis, prolis incertitudinem etc. Si vero „uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia sunt duæ „injuriæ in utriusque conjugem, in confessione expriendæ. *Fill.* (2).

(Nota hic prop. 50. damn. ab Innoc. XI., quæ dicebat: Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.)

446. — Qui sodomitice uxorem cognoscit, probabilius etiam adulterium committit, quia est contra bonum datæ fidei, ut *Sanch.* (3), *Ronc.* (4) *cum Azor etc.*, *Salm.* (5) *cum communi contra paucos.* Et debet explicari. sodomiam commissam esse cum propria conjuge, ut *Salm.* (6).

447. — An vero sit adulterium copula habita cum desponsata per verba de futuro? Probabilius negatur cum *Sanch.* (7), *Salm.* (8), *Ronc.* (9). Censent autem *Ronc. et Salm.* (10), quod, si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debet aperire in confessione circumstantiam sponsalium tamquam mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ. Probabile vero satis est cum *Trull.*, *Pont.*, *Dian.*, *Covarruv.*, *Lugo*, *Sanch. et Laym.*, esse tantum circumstantiam aggravantem, cum sponsus per sponsalia nullum acquirat jus in corpus alterius (11).

448. — „5. *Incestus*, hoc est congressus cum consanguinea vel affine usque ad quartum gradum, eo gravius

(1) *ibid. punct. 3. num. 28.* — (2) *t. 26. c. 4. n. 85. et 89.* — (3) *de matrim. lib. 9. d. 18. n. 4.* — (4) *c. 4. q. 3.* — (5) *de 6. præc. cap. 5. punct. 2. num. 15.* — (6) *ib. n. 17.* — (7) *de matr. lib. 1. d. 2. n. 2.* — (8) *d. cap. 5. n. 11.* — (9) *ibid. q. 5.* — (10) *de matr. cap. 1. punct. 1. n. 11.* — (11) *vide hoc de matr. l. 6. num. 847.*

„peccatum, quo gradus est propinquior, quem proinde in „confessione exprimere saltem securius est, ut habet „*Nav.* (1), *card. Lugo* (2); sicut etiam multo gravior est „incestus cum consanguinea quam cum affine in eodem „gradu, v. gr. cum matre quam cum noverca, cum sorore „propria quam cum sorore uxoris; et rursus gravior est „cum affine quam cum cognato spirituali vel legali. Addi „vero debet, si in primo gradu fuerit, utrum cum matre, an „cum filia, an sorore; *card. Lugo l. c. et Escob.* (3), ubi ex „*Hurtad.* (4) probabile dicit, incestum in eodem gradu et „linea ejusdem esse speciei (eo tamen graviorem, quo gra- „dus est vicinior stipiti), et satis esse dicere: Habui rem „cum consanguinea in linea recta. Ad hanc speciem revo- „catur tamquam analoga fornicatio cum filia confessionis, „cum proprie non sit cognatio spiritualis; quam tamen „circumstantiam in confessione exprimendam esse, pro- „bant *Sanch.* (5), *Coninch.* (6), *Fagund.* et cæteri pro- „babiliter contra *Sa* (7) *et Dian.* *Vide Lugo* (8).

Ad majorem horum claritatem,

Quæritur I., an omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei. *Vide dicenda de sacr. pœnit. lib. 6. n. 470.*, ubi hoc sat probabiliter affirmatur (excepto tantum primo gradu consanguinitatis in linea recta) *cum Caj.*, *Sot.*, *Lug.*, *Bon. etc. cum d. Thom.*

449. — Quær. II., an incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine. Utraque sententia est probabilis.

Prima cum *Croix* (9), *Caj.*, *Lugo*, *Dian. ex s. Th.* negat, quia in utroque casu contra reverentiam conjunctis debitam pariter peccatur.

Secunda sententia cum *Vasq.*, *Dic.* et aliis *ibid.* affirmat; ratio istorum, quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem quam ob conjunctionem affinitatis (10).

450. — Quær. III., an incestus inter cognatos spirituales sit diversæ speciei quam inter consanguineos et

(1) *c. 6.* — (2) *disp. 16. n. 312.* — (3) *de actibus humanis ex. 2. c. 6.* — (4) *d. 9. de pœnit. diss. 4.* — (5) *l. 7. de matr. d. 55.* — (6) *d. 32.* — (7) *v. confessio.* — (8) *n. 355.* — (9) *l. 6. p. 2. n. 1073.* — (10) *vide dicenda l. 6. n. 469.* —

affines. Absolute affirmandum cum *Salm.* (1), *et s. Th.* (2) docet, per copulam inter cognatos spirituales *committi sacrilegium ad modum incestus.* An autem tunc sit explicandus gradus cognationis? Affirmant *Salm.* (3), sed probabilius negat *Croix* (4). Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, est diversæ speciei ab aliis enuntiatis et explicari debet (5).

451. — Quær. IV., an confessarius, rem habens cum filia spirituali occasione confessionis, debeat hoc explicare in confessione.

Prima sententia affirmat, quia pater cum filia spirituali contrahit quandam extraordinariam familiaritatem et obligationem ducendi illam ad salutem, et ideo videtur specialis turpitudo illam trahere ad perditionem. Ita *Salm.* (6) *cum Sot., Sanch., Fag. etc.*

Secunda tamen probabilior *sententia* negat cum *Fill.* (7), *Spor.* (8), *Elbel* (9), *Holz.* (10); item *Vasq., Bon., Pont., Dic., Dian., Trull., Leand. etc. apud Salm.* (11). Item sentit *Cont. Tourn.* (12) *ex c. ult. de cogn. spir. in 6.*, ubi: *Ex datione aliorum sacramentorum* (præter baptismum et confirmationem) *cognatio spiritualis nequaquam oritur.* Ratio, quia nec est incestus, dum inter illos nulla intervenit cognatio; neque est sacrilegium (intellige quoad hanc circumstantiam), dum nulla sacramento injuria irrogatur. Recte vero advertit *Elb. l. c. cum Henno*, parochum peccantem cum tali pœnitente peccare etiam contra justitiam, cum ex justitia teneatur suas oves pascere, ex *Trid.* non solum verbo, sed etiam exemplo.

452. — Quær. V., an propinqui, obtenta dispensatione ad matrimonium contrahendum, si ante matrimonium fornicentur, incestum committant. Affirmant probabiliter *Major et Gallego ap. Croix* (13); quia impedimentum propinquitatis non censetur auferri per dispensationem, nisi tantum, ut ipsi conjuncti possint matrimonium con-

(1) *tr. 26. c. 5. punct. 5. n. 39.* — (2) *2. 2. q. 154. art. 10. ad 2.* — (3) *ib. n. 40.* — (4) *1078.* — (5) *vide Salm. ib. n. 41.* — (6) *ibid. n. 43.* — (7) *tract. 30. n. 105.* — (8) *de matr. cap. 3. n. 620.* — (9) *de 6. præc. n. 141.* — (10) *eod tit. n. 669.* — (11) *ibid. n. 42.* — (12) *de 6. dec. præc. art. 4. v. quær. 1.* — (13) *lib. 6. part. 2. n. 1077.*

trahere, non autem fornicari. Sed non minus probabiliter contradicit *Sanch.* (1) *cum Caj., Arm. et Vega* et idem sentit *Lugo* (2). Ratio, quia dispensatio non concedit quidem fornicationem, sed tollit prohibitionem matrimonii; ubi autem matrimonium non est vetitum, ibi non est incestus; ergo cessante matrimonii prohibitione cessat tamquam accessoria prohibitio specifica fornicationis.

453. — Nota hic, quod omnes tactus inter consanguineos, saltem primi et secundi gradus, sunt incestus, juxta receptam sententiam. *Vide dub. seq. n. 469.*

454. — „6. *Sacrilegium*, hoc est violatio rei sacræ „per actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violan„tur, sunt locus et persona. Unde sacrilegium est: 1. om„nis actus luxuriosus exterior (qualis est v. gr. pollutio, „et probabiliter etiam tactus impudici (3) in loco sacro, „hoc est, templo vel cœmeterio; nisi tamen fiant a con„jugibus ex necessitate, v. gr. ad vitandam incontinen„tiam; 2. omnis actus luxuriosus, tam interior quam „exterior, in persona vel cum persona voto castitatis con„secrata, circa quem tamen probabile est, non opus esse „exprimere, utrum fuerit votum solemne an simplex; „sicuti neque, si duplici titulo sit sacrata, v. gr. quia „est sacerdos et religiosus: quia est moraliter una nu„mero malitia: *Sanch.* (4), *Henr.* et cæteri, quos citat „*Dian.* (5) et sequitur. *Vide card. Lug.* (6), *Bon.* (7), „*Esc.* (8).

Pro clariori intelligentia quæstiones super hoc puncto segregatim exponam quoad sacrilegium circa *personam*, circa *locum* et circa *res*.

455. — I. Circa *personam* quæritur I., an sacerdos, qui sit etiam religiosus, peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia.

Prima sententia affirmat; quia talis ut religiosus debet servare castitatem ratione voti, ut sacerdos autem ratione præcepti ecclesiæ. Ita *Less.* (9), *Coninch.*, *Ledes. etc.*

(1) *de matr. l. 7. d. 67. n. 9.* — (2) *de just. d. 3. n. 13.* — (3) *vide Lugo n. 464.* — (4) *de matr. l. 7. d 27. n. 27.* — (5) *p. 1. t. 7. r. 3.* — (6) *de 16. de pœn. s. 4.* — (7) *q. 4. p. 17.* - (8) *ex. 8.* — (9) *l. 4. c. 3. dub. 12. n. 87.*

Sed negant verius Sanch. (1), *Pal.*, *Azor*, *Trull. etc. cum Salmant.* (2). Ratio, quia, quamvis ex duplici præcepto talis sacerdos maneat obstrictus voto castitatis, attamen contra idem præceptum et ex eodem motivo peccaret, dum sacerdos non jam ex ecclesiæ constitutione, ut isti censent, sed tantum ratione voti sacris ordinibus annexi ad castitatem obligetur, juxta probabiliorem sententiam (3). Præterea, etiamsi obligatio castitatis in sacerdote immediate esset tantum ex ecclesiæ præcepto, is tamen lædendo castitatem, etiam peccaret contra religionem, juxta communem DD. sententiam *ibid.* allatam, quia ecclesia ex solo motivo religionis, ob reverentiam sacri ordinis, cœlibatum suis ministris imponit. Recte enim ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat *Croix* (4) *cum Suar. et Card.* (5).

456. — Quær. II., an persona sacra, rem habens cum alia sacra, duplex sacrilegium committat. Quidquid dicat *Sa*, omnino est affirmandum cum *Less.* (6), *Elbel* (7), *Salm.* (8) *cum Fill.*, *Bon.*, *et communi:* quia is dupliciter religionem offendit, scilicet peccato proprio et peccato alterius, cui cooperatur.

457. — Quær. III., an habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum. Affirmant probabiliter *Lug.*, *Leand.*, *Perez*, *Salmant.* (9). Ratio, quia (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipse ad libidinem positive affectus esset, ideoque ipse quoque castitatem offendit. Sed satis probabiliter etiam negant *Sanchez* (10) *et Dic. etc. apud Salm.* (11), quia castitatis votum emittens non alienam, sed tantum propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certo probabilior videtur, si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secus, si ex alio pravo fine. Omnino autem tenendum cum *Salm.* (12) contra

(1) *de matr. lib. 7. disp. 27. n. 31. et 38.* — (2) *de 6. præc. c 6. punct. 2. n. 7.* — (3) *vide de ord. l. 6. n. 808.* — (4) *lib. 3. p. 1. n. 57.* — (5) *vide de hoc l. 6. n. 470. circa fin.* — (6) *lib. 4. c. 4. n 84.* — (7) *de 6. præc. n. 248* — (8) *ibid. n. 5.* — (9) *ibid. punct. 3. num. 10.* — (10) *dec. t. 2. lib. 5. cap. 6. num. 11.* — (11) *loc. cit. n. 9.* — (12) *ibid. num. 13. et 14.*

paucos, sacrilegium utique committere religiosum, qui morose delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiam sine sua delectatione.

458. — II. Circa *locum* quæritur I., an copula maritalis aut occulta, habita in ecclesia, aut sine alia culpa, sit sacrilegium. Prænotandum, quod ex *c. un. de consecr. eccl. in 6. et ex c. Ecclesiis 20. de consecr. dist. 1.* prohibetur sanguinis aut seminis voluntaria effusio, per quam (modo effusio certe sit peccatum mortale et sacrilegium) ecclesia remanet polluta, donec iterum benedicatur. Sed dubium est, quænam effusio ad id sufficiat. Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut recte ajunt *Salm.* (1).

Prima sententia tenet, præciso scandalo numquam esse sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quia prædicta lex, cum sit pœnalis, stricte est intelligenda, nimirum de sola effusione illicita. Ita glossa *in d. c. Ecclesiis 20. v. semine*, dicens, hoc esse secundum *Hyginum* Papam *in c. 19. antecedenti*, ubi: *Si homicidio vel adulterio ecclesia violata fuerit, expurgetur. Pontius* (2), *Sa* (3) item *Alensis*, *Rosella ac Henriq.*, et probabile putant *Sotus*, *Dic. etc. apud Salm. l. c.*

Secunda sententia distinguit et dicit, committi quidem sacrilegium et ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam, non vero per occultam, scilicet nemini notam, aut tantum duobus aut tribus. Ita glossa *in cit. c. un. de consecr. in 6. v. si polluit*, ubi: *Si pollutio fuerit occulta, ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim theologi, quod ideo reconciliatur ecclesia, ut videntes, ecclesiam lavari, cogitent, quantum pro lavatione peccatorum sit laborandum.* Item *Pontius* (4), vocans communem, *Tolet.* (5), *Sa* (6), *Nav.* (7), *Azor.* (8) *et Vasq.*, *Coninch.*, *Rodr. etc. apud Salm.* (9). Ratio, quia, ut isti inquiunt, talis effusio non est sacrilegium de jure divino, sed tantum de jure ecclesiastico, quo

(1) *de matr. c. 15. punct. 5. n. 61. in fine.* — (2) *de matr. lib. 10. cap. 10. n. 13.* — (3) *v. ecclesia n. 14.* — (4) *l. c. n. 9.* — (5) *l. 15. c. 8.* — (6) *v. ecclesia n. 19.* — (7) *c. 27. n. 230.* — (8) *t. 1. l. 10. c. 26. q. 3.* — (9) *d. c. 15. n. 63. et 64.*

sola publica effusio prohiberi videtur, dum tantum per istam aufertur in opinione hominum reverentia loco sacro debita; et saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem bene putant *Salm.* (1). Notant tamen, quod, ut effusio dicatur jam publica, sufficit, si manifestetur verbis, aut si vir et fœmina in eodem toro cubare cernatur.

Tertia sententia probabilior dicit, adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium et ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate. Ratio, quia textus citati universe loquuntur de quacumque effusione, et sic rectius intelligendi, dum etiam per copulam occultam et licitam ecclesiæ gravis injuria irrogatur, et ipsa etiam probabilius polluitur; quamvis tamen, cum sit crimen occultum, non sit obligatio, a divinis officiis abstinere. Ita *Sanch.* (2), *Bon.* (3), *Holzm.* (4), *Croix* (5) *Salm.* (6) *cum Suar., Less., Sylv.* Opinantur autem illi DD., tunc conjuges in morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quando diu in ecclesia permanere deberent, nempe per 10 dies, ut aliqui censent, alii per 20, alii vero per mensem. Et casu, quo conjuges judicarent, se per mensem in ecclesia esse mansuros, etiam ab initio copulari possunt. Ita *Sanch. l. c. et Salm.* (7) *cum aliis.*

459. — Quæritur II., an autem soli tactus impudici, habiti in ecclesia, sint sacrilegia. Negant plures DD., ut *Sanch.* (8) *cum Caj., Nav. et Bon., Fag., Zan., Dian., Cand., Leand. etc. apud Moya;* dummodo absit periculum pollutionis. Ratio, quia talibus tactibus non violatur ecclesia, adeo ut impediantur divina officia, ideoque cessat ratio sacrilegii. Sed probabilius contradicunt *Elbel*(9), *Holzm.*(10), item *Sylvest., Cordub., Lop. et Manuel. apud Sanch.* (11). Ratio, quia tactus inhonesti eamdem malitiam habent quam ipsa copula, et ideo sunt sacrilegi, non ob violationem ecclesiæ, statutam fieri tantum per pollutionem, sed ob gravem irreverentiam, quæ loco sacro irrogatur: non ideo enim pollutio est sacrilegium,

(1) *ibid. n. 65.* — (2) *de matr. l. 9. d. 15. n. 12.* — (3) *de matr. q. 4. p. ult. n. 6.* — (4) *de 6. pr. n. 667.* — (5) *l. 6. p. 2. n. 1071.* — (6) *ib. 65 et 66.* — (7) *ibid. n. 67. et 68.* — (8) *de matr. l. 9. d. 15. n. 21.* — (9) *de sacril. n. 576.* — (10) *de 6. præc. n. 721.* — (11) *l. c. n. 15.*

quia polluitur ecclesia; sed ideo polluitur ecclesia, quia pollutio est sacrilegium.

460. — Per *locum* autem *sacrum* comprehenditur omnis locus ab episcopo benedictus et deputatus ad officia divina aut ad mortuos sepeliendos a tecto usque ad pavimentum. Non autem comprehenduntur cellæ, claustrum, sacristia, dormitorium, tectum supra ecclesiam, janua extra limen ecclesiæ. atrium. Ita *Salm.* (1) *cum Sanch., Dic., Bos.* Nec etiam veniunt oratoria privata, nisi sint erecta auctoritate episcopi, ut fieri solet in hospitalibus, quia tunc sunt veræ ecclesiæ, et ibi omnes missam audire possunt, ut *Salm.* (2) *cum Pal., Suar., Fag. etc.* Secus autem, si sint mere privata, quamvis ibi dicatur missa ex concessione Papæ vel episcopi (3).

461. — Quæritur III., an verba et aspectus lascivi in ecclesia habiti sint sacrilegia. Tres pariter adsunt sententiæ.

Prima dicit, omnes actus externos, etiam leviter turpes, in ecclesia habitos, esse sacrilegia. Ita *Sylv. et Cordub.* (4).

Secunda sententia damnat ut sacrilegia tantum actus externos graviter turpes. Ita *Sanch.* (5), *Salm.* (6) *cum Suar., Mol., Dec. etc.*

Tertia sententia, quam tenent *Tol., Coninch., Vasq., Basil., Dian., Valent. etc. apud Salm.* (7), *Holzm.* (8), vocans communem, et ut certam alibi sequuntur *Salm.* (9), licet hic sibi contradicant, negat, tales actus aut leviter aut graviter turpes esse sacrilegos. Ratio, quia hujusmodi colloquia aut aspectus turpes, sive etiam oscula libidinosa (secluso semper periculo pollutionis) licet sint mortalia et mortaliter deformia, non tamen continent per se gravem deformitatem physicam contra reverentiam loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante puto secundam sententiam absolute probabiliorem.

462. — Quæritur IV., an sint sacrilegia cogitationes

(1) *loc. cit. n. 69. et 70. et de 6. præc. c. 6. punct. 4. §. 2. n. 27. et seqq.* — (2) *de privil. tr. 18. cap. 3. punct. 3. §. 1. n. 87.* — (3) *juxta dicenda de sacr. euch. l. 6. n. 357. et 359.* — (4) *apud Salm. de 6. præc. c. 6. punct. 4. §. 1. n. 20.* — (5) *de matr. l. 9. d. 15. n. 20.* — (6) *ibid. n. 21.* — (7) *loc. cit. n. 19.* — (8) *de 6. præc. n. 721.* — (9) *de matr. c. 15. punct. 5. n. 68. in fine.*

turpes habitæ in ecclesia. Recte distinguunt *Salm.* (1) *cum Soto*, *Nav.*, *Azor*, *Suar. etc.* Affirmant, si desideria sunt deliberata peccandi externe in ecclesia, etiamsi illa extra ecclesiam habeantur, juxta dicta hoc *l. 4. n. 43. cum Salmantic. etc.* communiter. Secus dicendum, si desideria sint peccandi extra ecclesiam, contra *Medin.* Si vero consensus sit peccandi intra ecclesiam, sed occulte, sacrilegium est, juxta nostram sententiam allatam mox *n. 458.*

463. — III. Circa *res sacras;* est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum; ideo sacrilegium quidem committit, qui indutus ad missam se polluerit etc. ut *Dian. et Tancred.* (2).

Dubitatur, an sacerdos, gestans sacramentum eucharistiæ, peccando externe vel interne contra castitatem committat aliud sacrilegium. Affirmant communiter *Tamb.* (3) *et Sanch.* (4) *cum aliis.* Ratio, quia sancta sancte tractanda. *Sed vide dicenda l. 6. n. 35. in fin. v. valde.* Sic pariter dicunt *Salm.* (5) *cum Lug.*, *Tambur. etc.*, non posse excusari a sacrilegio, qui se polluerit statim post communionem, scilicet post mediam horam circiter.

Non autem committit sacrilegium, qui peccat gestando reliquias aut agnos cereos; neque, si illas daret amasiæ titulo donationis: secus, si daret in pretium peccati; nam esset tunc sacrilegium et simonia. *Salm.* (6) *cum Azor. et Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale, commissum diebus festis. Affirmant aliqui; sed probabilius negatur cum *Salm.* (7), quia finis præcepti non cadit sub præcepto (8).

DUBIUM III.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam.

464. *Quid de congressu innaturali?*
465. *Quid de mollitie.*

(1) *de 6. præc. c. 6. punct. 4. §. 1. n. 24.* — (2) *apud Salm. ibid. punct. 5. n. 37.* — (3) *de sacram. pœn. l. 2. c. 7. n. 12.* — (4) *c. 6. n. 36.* — (5) *cit. n. 37.* — (6) *loc. cit. n. 38. et 39.* — (7) *de 3. præc. c. 1. p. 11. §. 1. n. 218.* — (8) *vide dicta hoc l. 4. n. 46. et 273.*

466. *Quæ sit sodomia imperfecta et quæ perfecta.*
467. *An pollutio, habita tangendo puerum aut mulierem, sit diversæ speciei.*
468. *An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens vel patiens.*
469. *An sodomia inter conjunctos addat speciem incestus.*
470. *Quæ sint pœnæ sodomitarum.*
471. *Quid requiratur ad eas incurrendas; et an clerici patientes illas incurrant.*
472. *An pœnæ incurrantur ante sententiam.*
473. *An eas incurrat clericus exercens bestialitatem.*
474. *Quid de peccato bestialitatis?*
475. *De peccato cum dæmone. Quid, si dæmon repræsentet personam nuptam, sacram etc.?*

464. — „**Resp.** Cum contra naturam esse dicantur „eæ, in quibus fit seminatio modis repugnantibus in„stitutioni naturæ, ita ut juxta tales modos species va„rientur, hinc resolvitur, tales species esse sequentes: „1. Est *congressus inordinatus*, hoc est innaturalis „sive indebitus concumbendi modus, cum scilicet ser„vetur quidem identitas speciei, diversitas sexus, et de„bita naturæ organa, sed inordinato tantum modo acce„ditur: v. gr. cum vir succumbit, vel averse accedit „more pecorum, vel a latere, vel stando aut sedendo „aliave ratione insolita; quod est contra naturam mor„tale, quando inde periculum est impediendæ genera„tionis aut effundendi seminis: alias, si hoc periculum „caveatur aut non sit, eo quod matrix fœminæ satis „attrahat semen et retineat, ut fit plerumque, non contra, „sed præter naturam erit et veniale grave; imo nullum, „si gravis causa adsit, v. gr. quia mulier est prægnans, „vel quia corporis dispositio sive utriusque sive alter„utrius conjugis aliter fieri non patitur. *Fill.* (1)." *(Vide dicenda de matr. l. 6. n. 917.)*

465. — „2. *Mollities* sive *pollutio*, et est cum absque „congressu seu copula voluntarie procuratur fluxus se„minis, sive ut foras effundatur, uti in maribus, sive in„tus diffluat in matricem, ut in fœminis. Et hoc pecca„tum præter propriam malitiam sæpe aliam habet ad„junctam, v. gr. fornicationis, adulterii, incestus etc.; cum „quis nimirum simul imaginatur ac desiderat congres-

(1) *tract. 30. cap. 8. q. 8. n. 137.*

„sum alicujus personæ liberæ, conjugatæ etc., quod „proinde, si fiat, in confessione aperiendum est. Plura „de mollitie *vide sequenti dubio.*

466. — „3. *Sodomia imperfecta*, et est congressus „cum debito quidem sexu, maris nempe cum fœmina, „sed extra vas naturale. Potest etiam simul habere „alias malitias, v. gr. adulterii, si fiat cum conjugata; „incestus, si cum consanguinea. *Bon.* (1), *Fill.* (2).

„4. *Sodomia perfecta*, et est congressus duorum ejus„dem sexus, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœ„mina, et potest etiam habere alias malitias adjunctas, „v. gr. incestus; quo casu cognationis gradum non ne„cessario explicandum docet *Escob.* (3), sed satis esse „dicere: *Coivi cum consanguineo vel affine;* quia nec „miscetur caro, nec contrahitur affinitas, nec linea va„riat speciem. Ita ille. Explicandum tamen esse, fuerisne „agens an patiens, dicit *card. Lugo* (4) *contra Dian.* (5).

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia. Alii tenent, consistere in concubitu ad indebitum vas; alii in concubitu ad indebitum sexum. Utraque sententia est probabilis, et in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contra naturam, quæ requirit, utrumque servari ad generationem, id est debitum vas et debitum sexum.

Primam autem *sententiam*, quod sodomia sit in congressu ad indebitum vas, tenent *Trull.*, *Reg.*, *Henr.*, *Cov.*, *Lez.*, *Leand.*, *Llamas* et communiter juristæ apud *Salm.* (6). Hinc dicunt, eum veram sodomiam committere, qui coit in vase præpostero cum persona etiam sexus diversi.

Secunda vero *sententia* probabilior et communis theologorum tenet, eam consistere in congressu ad indebitum sexum. Ita *s. Thom.* (7), *Less.* (8), *Holzm.* (9), *Elbel* (10) *ac Salm.* (11) *cum Sa*, *Azor.*, *Bon.*, *Caj. et aliis pluribus.* Ratio, quia vera et propria sodomia com-

(1) *q. 4. de matr. p. 11. n. 1.* — (2) *l. c. n. 158.* — (3) *de act. hum. e. 2. c. 6.* — (4) *d. 16. n. 423.* — (5) *tom. 2. t. 4. de sacr. r. 159. et p. 6. t. 6. r. 36.* — (6) *de 6. præc. cap. 7. punct. 5. §. 1. num. 81.* — (7) *2. 2. q. 154. art. 11. in corp.* — (8) *l. 4. c. 3. dub. 13. n. 89.* — (9) *de 6. præc. n. 676.* — (10) *n. 263.* — (11) *ibid. n. 82.*

mittitur in accessu ad personam, quacum nullo modo generatio fieri potest. Hinc infertur I., esse veram sodomiam coitus fœminæ cum fœmina, ut dicunt *s. Thom. l. c.*, *Ronc.* (1), *Holzm. l. c.*, *Spor.* (2), *Salm.* (3) *cum Caj. etc.*: quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel l. cit. cum Fel. Pot.* (4), hujusmodi concubitum, etiam cum affectu ad vas præposterum, non videri nisi sodomiam impropriam, cum inter fœminas non possit dari copula perfecta. Infertur II., esse veram sodomiam quemcumque concubitum sive corporum conjunctionem, habitam cum persona ejusdem sexus, sive in vase præpostero sive in alia parte: semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb.* (5), *Ronc. l. c.*, *Cont. Tourn.* (6), *Croix* (7), *Salm.* (8). Hinc dicunt *Ronc.*, *Tamb.* (9) *et Salm.* (10) *contra Graff.*, non esse necessario in confessione explicandum, si pollutio fuerit intra vel extra vas *); sufficit enim confiteri: *Peccavi cum puero*, ut confessarius judicet, adfuisse sodomiam cum pollutione. Si vero non adfuerit pollutio, deberet explicari. Infertur III. cum *Salm.* (11) *ac Caj.*, *Sa*, *Bon.*, *Tamb. et communiori*, coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantum imperfectam, specie distinctam a perfecta, ut ajunt *Cont. Tourn.* (12) *et Tamb.* (13); qui notat (14) *cum Fill.*, et recte consentiunt *Holzm.* (15) *et Spor.* (16) *cum communi*, ut asserit, quod, si vir coiret inter crura, brachia aut alias partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Unde, juxta hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extra vas duo committit peccata, contra eamdem quidem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornica-

(1) *de 6. præc. c. ult. q. 1.* — (2) *de matr. c. 3. n. 626.* — (3) *ibid. n. 80.* — (4) *de 6. præc. n. 2171.* — (5) *in meth. conf. c. 7. n. 64.* — (6) *de 6. dec. præc. art. 6. sect. 2.* — (7) *lib. 3. p. 1. n. 910. et l. 6. p. 2. n. 1082.* — (8) *loc. cit. n. 81.* — (9) *n. 70.* — (10 *ibid. n. 87. in fine.* — (11) *ibid. n. 82.* — (12) *vide loc. cit.* — (13) *num. 74.* — (14) *n. 64.* — (15) *n. 720.* — (16) *n. 336.*

*) Sed hoc utique explicandum est propter reservationem; nam „ad incurrendum casum reservatum requiritur seminatio „intra vas ut ait *P. Mazzotta. Hom. ap. tr. 9. n. 24.*

tionis in affectu, alterum contra naturam in effectu. Dicunt autem præfati *Spor.*, *Holzm. et Tamb.* (1) *cum Angel.*, quod confessarius, intelligens, mulierem cognitam fuisse extra vas naturale vel præposterum, non debet quærere, in quo loco vel quomodo. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei? Affirmant *Sporer* (2) cum aliquibus *apud Dian.*; et hoc peccatum vocant *irrumationem*; sed probabilius dicunt *Holzm. l. c. et Fill.* (3) *cum Cajet., Graff. etc.*, quod, si vir polluitur in ore fœminæ, erit copula inchoata, ut supra: si vero in ore maris, erit sodomia. Quale vero peccatum sit coire cum fœmina mortua? Dicendum cum *Holzm.* (4), *Salm.* (5), *Spor.* (6) *cum Tamb. etc. communiter*, non esse fornicationem, quia fit cum cadavere; nec bestialitatem, ut quidam volunt; sed esse pollutionem et fornicationem affectivam.

467. — Dubitatur 1., an pollutio habita tangendo puerum aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei a simplici pollutione.

Prima sententia affirmat et dicit, talem pollutionem cum puero esse sodomiam, cum fœmina vero esse copulam inchoatam. Ita *Spor.* (7) *et Dic. et Diana ap. Salm.* (8).

Secunda sententia vero cum *Caj.* (9), *Azor* (10), *Bonac.* (11) *et Salm.* (12) *cum Trull., Mach., Sayr., Fill., Bassæo etc.* tenet, esse simplicem pollutionem. Ratio, quia, quando abest concubitus, dicunt de materiali se habere, quod fiat pollutio tactibus propriis vel alienis. Sufficit tunc confiteri: *Habui pollutionem tactibus alienis.* Quando enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum, sed ad pollutionem: et hæc est probabilior. Notat ideo *Ronc.* (13) *cum Bon., Trull. et Fill.*, quod, si quis polluitur tactibus alienis, non oportet, ut explicet, an tactibus viri vel fœminæ; quia, cum tantum pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri vel fœminæ illa eveniat; secus tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ vel votum castitatis habentis.

(1) *n. 77.* — (2) *n. 637.* — (3) *tr. 30. n. 155.* — (4) *num. 720.* — (5) *num. 74.* — (6) *num. 639.* — (7) *n. 635.* — (8) *de 6. præc. c. 7. punct. 2. n. 9.* — (9) *2. 2. q. 154. art. 11.* — (10) *l. 3. p. 3. c. 23. q. 1.* — (11) *de matr. q. 4. p. 10. n. 15.* — (12) *n. 10.* — (13) *de 6. præc. c. 7. q. 6.*

468. — Dubitatur 2., an in peccato sodomiæ explicandum sit, si quis fuerit agens vel patiens. Negant *Salm.* (1) *cum Dian. etc.*; quia, dicunt, taliter coeuntes communiter ambo polluuntur. At verius explicandum est secundum *Holzm.* (2), *Cont. Tourn.* (3), *Mazz.* (4) *et Tamb.*, *Leand.*, *Lugo etc. apud Salm.* (5); quia in agente multo facilius adest pollutio quam in patiente.

469. — Dubitatur 3., an sodomia inter consanguineos aut affines addat speciem incestus. Tres sunt sententiæ.

Prima universe negat cum aliquibus apud *Diana*, qui eos sequi videtur; quia, dicunt, incestum committi tantum, et quando adest coitus in vase debito cum mixtione sanguinum. Sed hæc non videtur satis probabilis.

Secunda sententia, quam tenent *Bon.* (6), item *Azor.*, *Cand. etc. apud Salm.* (7), dicit, coitum sodomiticum inter propinquos in 1. et 2. gradu esse quidem incestum, cum hic sit vetitus de jure naturali, non vero coitum inter propinquos in 3. et 4. gradu, qui prohibetur tantum a jure positivo inter marem et fœminam in ordine ad matrimonium; quare dicunt, coitum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcise ratione propinquitatis.

Tertia sententia, quam probabiliorem puto *cum Lugo* (8), *Cont. Tourn.* (9), *Ronc.* (10), *Croix* (11) *cum Sylv. et Graff.*, item *Leand.*, *Dic. etc. cum Salm.* (12), docet, omnem coitum, sive naturalem sive innaturalem, inter propinquos usque ad 4. gradum, sive sint consanguinei sive affines, sive sint cognati legales sive spirituales, induere malitiam incestus. Ratio, quia ex lege ecclesiæ jam debetur his omnibus reverentia et pietas, quæ, si deturpetur coitu naturali, tanto magis coitu innaturali. Sic etiam dicunt *Salm.* (13), incestum committere, qui polluitur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicis, an sit consanguinea, conjugata etc.

(1) *eodem tr. c. 7. punct. 5.* §. *1. n. 87.* — (2) *n. 678.* — (3) *l. c. n. 2.* — (4) *t. 1. p. 13.* — (5) *ibid. n. 86.* — (6) *de matr. p. 4. punct. 11. n. 10. et 11.* — (7) *tr. 26. c. 7. punct. 5.* §. *2. n. 90.* — (8) *de pœn. d. 16. n. 345—351.* — (9) *l. c. art. 4. quær. 2.* — (10) *c. ult. q. 2.* — (11) *l. 6. p. 2. n. 1082.* — (12) *ibid. n. 92.* — (13) *loc. cit. n. 94.*

cum *Cont. Tourn.* (1) *et Viva ac Salm. ib.*, qui asserunt, esse commune. Notandum vero ut certum, explicandum esse in confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto castitatis: et insuper, si cum conjugata; quia fides matrimonii postulat, ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch., Trull. cum Salm.* (2).

470. — Quoad pœnas autem hujus criminis sciendum, sodomitas a lege civili damnari pœna mortis et combustionis, a jure autem canonico ex bulla *s. Pii V.* apud *Salm.* (3) tam clericos quam laicos religiosos, hoc dirum nefas *exercentes* (verba bullæ), *omni privilegio clericali, officio, beneficio præsentis canonis auctoritate privari.* Et insuper præcipit s. Pontifex, ut ii potestati sæculari tradantur.

471. — Hic plures quæstiones agitantur, circa quas, brevitatis gratia, dicimus probabilius esse, ad prædictas pœnas incurrendas requiri: I. ut sodomia sit consummata cum pollutione intra vas, ut (contra *Laguna*) tenent *Ronc.* (4), *Bon.* (5), *Holzm.* (6), item *Suar., Nav., Fill., Azor., Barb. cum Salm.* (7) *et communi;* nam lex pœnalis semper exigit, ut crimen sit perfectum et consummatum; II. ut sodomia sit maris cum mari; nam coitus sodomiticus maris cum fœmina non est vera sodomia, ut *Bon.* (8) *et cum Azor., Hurt., Dic. et communiori* tenent *Salm.* (9) *contra Less. et Garcia.* Hinc probabiliter notant *Salm.* (10) *cum Bon. etc.*, quod sodomia cum fœmina non comprehenditur sub reservatione sodomiæ; secus vero, si sit reservatum peccatum contra naturam. An autem sub reservato peccato contra naturam comprehendatur pollutio? Videtur de se comprehendi; sed *Salm.* (11) *cum Hurt.* negant, quia episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt; III. quod ad pœnas clericorum pertinet, ut actus sodomiæ sit frequentatus sive usu continuatus, ut ait *Navarr.*: hoc enim importat verbum *exercentes*, ut supra in bulla expressum.

(1) *l. c. art. 7. sect. 1. v. hic. in fin.* — (2) *ibid. ex num. 98.* — (3) *tr. 26. c. 7. punct. 6. §. 1. n. 107.* — (4) *de 6. præc. c. ult. q. 5.* — (5) *de matr. q. 4. p. 11. n. 2.* — (6) *c. 3. n. 719.* — (7) *ibid. §. 2. n. 109.* — (8) *loc. cit. n. 5.* — (9) *ibid. n. 111.* — (10) *ibid. n. 112.* — (11) *loc. cit. n. 115. in fine.*

Ita *Bon.* (1) et *Salm.* (2) *cum Barb.*, *Suarez*, *Hurt.*, *Henr. et communi contra Lop.*, *Farinac. etc.* Hinc excusatur, qui semel vel bis peccaret.

Sed magis dubitatur 1., an clerici sodomiam patientes pœnas incurrant. Negant *Hurt.*, *Graff. etc. apud Salm.* (3); quia dicunt, verbum *exercentes* proprie significare actionem, non passionem, et hæc satis probabilis videtur. Contrariam vero merito tenent esse probabiliorem *Salm.* (4) *cum Dian.*, *Bon.*, *Barb. etc.*; quia patientes etiam sunt veri sodomitæ; pari modo ac fœminæ a pœnis adulterorum, licet sint tantum patientes, non excusantur.

472. — Dubitatur 2., an prædictæ pœnæ ante sententiam incurrantur.

Prima sententia affirmat, quia Pontifex dicit: *Præsentis canonis auctoritate privamus.* Ita *Az.*, *Dic.*, *Far.*, *Garc. etc. ap. Salm.* (5).

Secunda sententia tamen verior et communior negat cum *Nav.* (6), *Suar.* (7), *Bon.* (8), *Less.* (9) *et Salm.* (10) *cum Barb.*, *Fill.*, *Trull.*, *Dian.*, *Hurt. etc.* Ratio, quia, ut probant *Salm.* (11), nulla pœna, privans aliquo jure acquisito, incurritur nisi post sententiam, quamvis in lege exprimatur pœna ipso facto incurri. Imo, etsi ibi dicatur: *Nulla expectata judicis sententia:* tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quia nimis dura esset lex, qua per se ipsum quis pœnas exequi teneretur, priusquam per sententiam damnaretur (12).

473. — Dubitatur 3., an clericus, bestialitatem exercens, pœnas sodomitarum incurrat. Affirmant *Quaranta*, *Ledes.*, *Rodriq. etc. apud Salm.* (13); quia, ut dicunt, etiam lex pœnalis extendi debet de casu ad casum, quando currit eadem ratio, et crimen est gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina* (14), *Salm.* (15) *cum Barb.*, *Bon.*, *Dian. etc.*;

(1) *num. 2.* — (2) *ibid. n. 121.* — (3) *ibid. n. 116.* — (4) *loc. cit. n. 117.* — (5) *tr. 26. c. 7. punct. 6. §. 3. n. 124.* — (6) *c. 27. n. 249.* — (7) *de cens. t. 5. d. 31. sect. 4. n. 22.* — (8) *de matr. q. 4. p. 11. n. 3.* — (9) *l. 2. c. 29. n. 63.* — (10) *ibid. n. 125.* — (11) *tr. 11. c. 2. punct. 3. §. 2. ex n. 59.* — (12) *vide dicta l. 1. n. 148.* — (13) *cit. tr. 26. n. 128.* — (14) *c. 5.* — (15) *ibid n. 129.*

quia ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omnino pendet a ratione legis; non vero currit in lege pœnali, quæ pendet non solum a ratione legis, sed etiam a voluntate legislatoris; ideoque in ea non valet argumentum a pari.

474. — „5. *Bestialitas*, quod est gravissimum inter „omnes, et est congressus, in quo non servatur iden„titas speciei; v. gr. si homo coëat cum bestia, sive „ejusdem sexus sit sive non." (*Bestialitas est gravius peccatum quam sodomia; quia non solum ibi non servatur debitum vas aut sexus, sed neque debitum genus. Salm.* (1) „Neque opus est explicare, qualis sive cujus „speciei fuerit: quia est differentia tantum materialis „et in genere moris. *Escob.* (2), *Fill.* (3)." (*Hoc est commune cum Salm.* (4) *et Elbel* (5) *cum Henno etc.*)

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas aut fœmella. Affirmant *Croix* (6), *Elb.* (7), *Holzm.* (8); quia (ut dicunt) moraliter diversa est deformitas congressus cum bestia mari et cum fœmella. Sed communiter (id fatetur idem *Elbel*) et probabilius negant *Cont. Tourn.* (9), *Fill.* (10), *Tamb.* (11), *Felix Pot.* (12), *Azor* (13), *Renzi* (14) *cum Graff. et de Januar.* Ratio, quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexus omnino accidentalis est nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licet non sint proprie peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait *Elbel l. c.*, saltem venialem.

475. — „Ad bestialitatem autem revocatur peccatum „cum dæmone succubo vel incubo: cui peccato super„additur malitia contra religionem; et præterea etiam „sodomiæ, adulterii vel incestus, si affectu viri vel mu„lieris sodomitico, adulterino vel incestuoso cum dæ„mone coeat. *Vide Bon.* (15), *Fill.* (16)."

(1) *ibid. punct. 7. n. 139.* — (2) *ex 2. cap. 6.* — (3) *t. 2. tr. 30. c. 7. n. 131.* — (4) *ibid. num. 140.* — (5) *n. 260.* — (6) *l. 3. p. 2.* — (7) *n. 261.* — (8) *n. 681.* — (9) *de 6. dec. præc. art. 6. sect. 2. n. 3.* — (10) *tr. 30. c. 8. n. 161.* — (11) *dec. l. 7. c. 8. §. 5. n. 1.* — (12) *de 6. præc. n. 2182.* — (13) *l. 3. c. 22. q. 3.* — (14) *de 6. pr. c. 8. q. 16.* — (15) *de matr. q. 4. p. 12. n. 3.* — (16) *num. 162.*

Bene ait *Busemb.*, quod congressus cum dæmone reducitur ad peccatum bestialitatis, ut dicunt etiam *Tamb. l. c.*, *Elbel* (1) *cum Bonac.*, *Fill. et Salmant.* (2) *cum Cajet.*, *Azor et Trull.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem, qui coit cum dæmone apparente in forma conjugatæ, monialis aut consanguineæ, peccet semper affective peccato adulterii, sacrilegii aut incestus? Videtur universe affirmare *Busemb. cum aliis ut sup.*; sed valde probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa a dæmone repræsentata, non qua nupta aut moniali, sed qua pulchra, juxta sententiam *Lugonis*, *Pal.*, *Vasq.* et aliorum plurium, qui valde probabiliter docent, quod delectatio morosa non involvat speciem objecti, de quo aliquis delectatur nisi circumstantia personæ intret in delectationem (3).

DUBIUM IV.

An aliquando licet procurare pollutionem.

476. *An pollutio sit vetita de jure naturæ.*
477. *An distillatio voluntaria sit mortalis.*
478. *An liceat expellere semen corruptum.*
479. *An teneamur impedire pollutionem incœptam.*
480. *An liceat ob finem honestum pollutionem optare vel de ea gaudere.*
481. *Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta? Quid, si ex re illicita?*
482. *Est certe mortalis pollutio orta ex causa turpi in eam graviter influente.*
483. *Quid, si actio ponatur ex justa causa? puta:*
I. ad medendum, ad audiendas confessiones, ad alloquendum juxta morem etc.;
II. ad abigendum pruritum;
III. ad equitandum;
IV. ad decumbendum aliquo situ;
V. ad moderate edendum etc. Quid, si, chirurgus, aut parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem? Quid de simplici confessario; et quid, si quis fere semper reciderit?
484. *An sit mortalis pollutio orta ex causa in eam leviter influente. Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ, et si lapsus fuerit frequens? Quid, si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale, eam ponere.*
485. *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam.*

(1) *n. 262.* — (2) *loc. cit. n. 141.* — (3) *vide l. 2. n. 15.*

476. — „Resp. Auctoritate scripturæ, quæ molles a „regno cœlorum excludit, *1. Cor. 6.*, docent omnes, nullo „casu licitum esse intendere vel procurare directe molli„tiem, ne causa quidem sanitatis ac vitandæ alias certæ „mortis. Causam dat *Sanch.* (1), quod natura administra„tionem seminis extra matrimonium in omni eventu ho„mini denegarit, eo quod adeo vehemens sit in ea re „sensus voluptatis, ut homines, passione excæcati, passim „sibi facile persuaderent, habere se justam causam irri„tandi seminis, unde plurima gravissimaque vitia contra „bonum commune et in impeditione generationis emer„gerent."

Adverte hic 1. ante omnia prop. 49. damnatum ab *Innoc. IX.*, quæ dicebat: *Mollities jure naturæ prohibita non est: unde, si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali.* Hæc merito est damnata; si enim fornicatio est mala, quia est contra educationem prolis, pejor est pollutio, quæ est contra prolis generationem. *Adverte 2.*, quod pollutio spadonum et puerorum, licet illi semen perfectum non habeant, nihil differt a pollutione adultorum. *Adverte 3.*, quod omnes pollutiones secundum se sunt ejusmodi speciei, quocumque modo fiant, si fiant sine concubitu, ut dicunt *Azor.* (2), *Bonac.* (3), *Anaclet.* (4). *Vide dicta n. 467.* Dicitur *secundum se*, quia ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ, specie distinctæ: puta, si polluatur sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia juxta qualitatem personæ concupitæ; item additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari vel fœmina nupta vel soluta, juxta dicta *l. 2. n. 15.*; item, si polluitur tactibus alienis.

477. — „1. Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi „medii inter urinam et semen (quocum coloris et vis„cositatis similitudinem gerit) sine ingenti illa delecta„tione, non est vera pollutio; et si proveniat sine omni „commotione sensus venerei, ut quandoque fit, de ea

(1) *l. 9. d. 17.* — (2) *p. 3. l. 3. c. 21.* — (3) *de matr. q. 4. p. 10. n. 15.* — (4) *de 6. præc. n. 49.*

„non magis laborandum quam de sudore, dicit *Cajetan.* „Si vero fiat cum sensu carnis et commotione spirituum „generationi servientium, tunc ei cooperari vel causam „præbere, non est vel est peccatum; idque veniale „vel mortale, ad eumdem modum, quo de pollutione di„cetur. *Sanch.* (1), *Laym.* (2).

Quæritur, utrum distillatio voluntaria sit peccatum mortale. Distinguendum: Si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, proculdubio est peccatum mortale; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis rebellione; unde, sicut graviter peccat, qui notabilem commotionem procurat, ita etiam, qui magnam procurat distillationem. Ita *Sanch.* (3), *Sporer* (4), *Elbel* (5), *Holzm.* (6), *Tamb.* (7) *et alii communiter.* Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solum hujusmodi distillationem directe evitare, sed etiam indirecte, vitando omnes causas proxime in eam influentes, pari modo ac dicemus de pollutione *inf. num. 484.* Si vero distillatio sit in modica quantitate et sine delectatione et commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere; ut dicunt *Cajet. et Marg. apud Sanch.* (8), *Salm.* (9) *cum d. Thom., Sayr., Bon. et aliis communiter;* quia de tali fluxu non est magis curandum quam de emissione cujuscumque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet: *De quo*, ita *Cajet.* (10), *nisi cum rebellione carnis veniret, non magis curandum quam de sudore videtur.* Item ait *Cont. Tourn.* (11) *cum Henr. a s. Ignat.* Imo *Holzm., Tamb., Sporer et Elbel ll. mox cit.* dicunt, id permitti etiam cum levi carnis commotione. Recte vero advertit *Sanch.* (12) et consentit *Bon.* (13), quod directe et data opera procurare quamcumque distillationem, etiam levem, nullo modo potest excusari a peccato mor-

(1) *l. 9. d. 45. n. 32.* — (2) *l. 3. t. 4. n. 18.* — (3) *de matr. l. 9. d. 17. n. 17. et d. 45. n. 41.* — (4) *eod. tit. n. 659.* — (5) *de 6. præc. n. 259.* — (6) *eod. tit. n. 692.* — (7) *dec. l. 7. c. 3. §. 5. n. 53.* — (8) *l. 9. d. 45. n. 2.* — (9) *de 6. præc. c. 7. punct. 2. n. 35.* — (10) *opusc. 22. q. 1. §. animadverte.* — (11) *de 6. præc. art. 6. sect. 1. v. hic obiter.* — (12) *ap. Salm. d. n. 35. in fine.* — (13) *de matr. q. 4. p. 8. n. 17.*

tali; quia revera quæcumque distillatio semper vel ut plurimum secum fert aliquam commotionem et aliquantuli seminis effusionem.

478. — 2. Si semen judicio medicorum transivit in „materiam venenosam, licet eum medicamentis expellere, „etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis „emissio. *Sanch.* (1), *Fill.* (2), *Trull.* (3).

Hanc sententiam non admittunt *Salm.* (4) *et Ronc.* (5): tum quia, ut dicunt, impossibile est, semen corruptum expellere, quin verum semen simul emittatur; tum quia non desunt alia remedia ad medendum semini corrupto, quin opus sit illud ejicere. Sed communius DD. hanc sententiam nostri *P. Bus.* amplectuntur. Ratio, quia medicamenta illa per se directe solum tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens et præter intentionem: quod non potest dici illicitum, cum omnes concedant, licitum esse, remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiam licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirecte expellendus sit fœtus inanimis (juxta pariter communem sententiam relatam *n. 394. quær. I.*) Ita *Sanchez* (6), *Spor.* (7), *Tamb.* (8), *Anacl.* (9), *Bon.*, (10), *Dian.* (11) *Croix* (12) *cum Laym.* Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modo tamen 1. semen certo sit corruptum, non vero si dubie; 2. expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis, ut bene advertit *Anacl.*; 3. alia non sint remedia ad semen corruptum medendum: numquam tamen est licitum, tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensus: sic tenendum omnino cum *Sporer* (13), *Croix* (14) *cum Laym.*, *Fill. et communi contra Bon. l. c. et Tamb.* (15). Ratio, quia, licet permittatur remedium, eo quod illud solum tendat de se ad expellendum semen

(1) *de matr. l. 9. d. 17. n. 16.* — (2) *tr. 30. c. 8. n. 150.* — (3) *l. 6. c. 1. d. 8. §. 1.* — (4) *ibid. n. 27.* — (5) *eod. tit. c. 7. q. 3.* — (6) *l. 9. d. 17. n. 15. et d. 45. n. 9.* (7) *de matr. n. 643.* — (8) *l. 7. c. 7. §. 2. n. 8.* — (9) *de 6. præc. n. 47.* — (10) *de matr. q. 4. p. 10 n. 12.* — (11) *p. 2. tr. 19. r. 55.* (12) *l. 3. p. 1. n. 926.* — (13) *n. 643.* — (14) *l. c. n. 926.* — (15) *d. §. 2. n. 8.*

corruptum, nullo modo tamen est permittenda confricatio; quia ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales et semen verum expellendum, quod numquam est licitum. Hinc sapientissimus et piissimus *Sanchez*, quamvis contrarium prius tenuerit in *tr. de matrim.*, tamen in *dec. l. 5. c. 6. n. 12.* non dubitavit se retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum et postea ejiciendum resolutum in sanguinem aut alium humorem? Negat *Sporer* (1) *cum Diana*, quia, ut dicit id repugnat seminis institutioni. Sed probabiliter id concedunt *Sanch.* (2), *Bon.* (3), *Anacl.* (4), *Ronc.* (5) *etc.* Ratio, quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ: si enim, ait *Sanch.*, licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omnino impotens reddatur ad generandum; cur non licebit semen corrumpere?

479. — „3. Non tenetur quis (modo tamen absit perículum consensus in voluptatem nec voluntarie promoveat) impedire pollutionem sponte sua evenientem aut jam cœptam, v. gr. in somno reprimere, sed potest sanitatis causa sinere, ut natura se exoneret: quia id non est procurare, sed pati, ut effluat, quod aliás corruptum sanitatem læderet. Unde idem admittit *Sanch.*, etiamsi orta esset prius ex culpa, modo de ea doleat et consensum ulteriorem abstrahat, additque plerumque expedire, munire se cruce, et sine alio attactu quietis manibus rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem. *Sanchez* (6), *Trull.* (7)."

Quando pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena, tunc, si homo aliquam experitur delectationem, non plene deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut bene notant *s. Ant.* (8), *Navarr.* (9), *Salm.* (10) *ac Concina* (11), et patet ex dictis *l. 2. num. 3. et 5.* Quando vero emissio incepit in somno, sed postea consummatur in plena vigilia, eo casu (modo absit consensus in delectationem vel proximum consen-

(1) *d. n. 643.* — (2) *l. 9. d. 17. n. 15.* — (3) *p. 10. n. 12.* — (4) *n. 47.* — (5) *q. 3.* — (6) *d. 17. num. 17.* — (7) *l. 6. c. 1. d. 10.* — (8) *p. 2. tit. 6. c. 5. in fin.* — (9) *c. 16. n. 8. v. non est.* — (10) *de 6. præc. c. 7. punct. 4. n. 74.* — (11) *n. 48.*

sus periculum ex præterita experientia) non tenetur homo illam cohibere: tum quia difficillimum est avertere exitum seminis jam e lumbis elapsi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm. l. c. in fin.*, *Nav.*, *Azor*, *Trull. etc.*; tum quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento effusionem illam impedire, ut docent *Sanch.* (1), *Conc. l. c.*, *Spor.* (2), *Holzm.* (3), *Tamb.* (4) *et alii communiter;* tunc enim illa pollutionem non vult, sed mere patitur. Bene tamen monet *Gerson* (5), quod eo casu *pro executione virtutis et evitatione periculi videtur expediens, ut homo conetur prohibere, quantum sentit et commode fieri potest.* Saltem (dicendum cum *Sanch.*) tunc expedit, signo crucis se munire, atque mentem ab illa turpi delectatione avertendo ac nomina sanctissima Jesu et Mariæ invocando eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant.

480. — „4. Licitum est ob finem honestum, v. gr. „minuendæ tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, „optare simplici affectu spontaneam et naturalem exone„rationem naturæ, modo desiderium illud non sit causa „efficax pollutionis;" *(et hanc probabiliorem censent Salm.* (6) *cum s. Anton., Trull., Fag., Dian. etc.)* „si„militer licet etiam de ea gaudere via naturali et sine „peccato facta: quia objectum istius desiderii et gaudii „non est malum;" *(et ita s. Anton.* (7)*: modo, intellige, ut notat Ronc.* (8)*, pollutio non sit orta ex somno turpi vel ex tactu proprio, ut diximus l. 2. n. 20. Semper autem licet delectari non de causa, sed effectu secuto, scilicet de exornatione; vide ib.)* „quamquam ejus„modi desideria simplicia inutilia esse nec periculo ca„rere quidam bene observant. *Less.* (9), *Laym.* (10).

481. — „5. Si quis facturus rem aliquam necessariam „vel licitam et honestam prævidet, inde naturaliter se„cuturam pollutionem (idque multo magis valet de di„stillatione), quam tamen ille nullo modo velit nec in„tendat: tunc, modo absit periculum consensus in de-

(1) *de matr. l. 9. d. 17. n. 16.* — (2) *de matr. n. 657.* — (3) *de 6. præc. n. 688.* — (4) *l. 7. c. 7. §. 2. n. 17.* — (5) *alph. 38. l. 3. prop. 9.* — (6) *ibid. n. 75.* — (7) *p. 2. tit. 6. c. 5. in fin.* — (8) *c. 7. in reg. prax. n. 40.* — (9) *d. 14. num. 15.* — (10) *num. 17.*

„lectationem, non tenetur abstinere a tali actione, quia „prosequenti suum jus non imputatur effectus per acci„dens et præter intentionem secutus. Hinc non obstante „periculo pollutionis licet audire confessiones mulierum, „studere casibus conscientiæ, tangere se ex necessitate, „fœminas caute et cum necessitate alloqui, osculari, am„plecti juxta morem patriæ, si alioqui incivilis haben„dus esset. Quod si tamen periculum esset consentiendi „in delectationem (quod colligitur inde, si sæpius ex „simili occasione mortaliter sit lapsus), a causa illa, „quantumvis licita, abstinendum esset; proindeque con„fessarius tali casu teneretur relinquere officium. *Fill.*, „*Sanch.* (1), *Nav.* (2), *Laym.* (3) Monet autem *Laym.*, „eum, qui in actionibus honestis et utilibus talem mise„riam experitur, facilius liberari contemnendo quam æsti„mando, quia imaginatione et timore augetur.

482. — „6. Si pollutio secutura prævideatur ex re „illicita, otiosa vel minus necessaria, et hæc sit causa „propinqua ac natura sua ad venerem ordinata, ut sunt „actus luxuriosi, tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio „turpis, mortale est, ab illa non abstinere: quia in eam „consentiens moraliter in effectum consentire censetur. „Quod si res illa sit causa tantum remota, per accidens „tantum ad pollutionem concurrens, qualis est v. gr. „esus aut potus calidorum, equitatio, confabulatio inutilis, „crapula, ebrietas, etiam mortalis, (modo pollutionem „non intendas, et absit periculum venerei consensus) se„cuta pollutio non est mortale: quia in talem rem con„sentiens non ideo velle censetur effectum. *Fill* (4), „*Sanch. l. c.*, *Less.* (5), *Vide Dian.* (6) Addunt quidam „DD. hanc regulam, pollutionem in causa volitam tan„tum esse peccatum, quantum est ipsa; uti, si causa „sit peccatum mortale, etiam ipsam fore mortalem: si „sit veniale, venialem: si vero causa nullum sit pecca„tum, nec ipsam fore (secluso semper periculo consen„sus); hinc venialem v. gr. esse illam, quæ provenit „ex lectione curiosa vel aspectu per se non mortali.

(1) *l. 9. d. 45.* — (2) *c. 16.* — (3) *n. 16.* — (4) *tr. 30. c. 8. q. 6. n. 152.* — (5) *l. 4. c. 3. d. 14.* — (6) *p. 5. tr. 13. r. 4.*

Trull. (1) *ex Lopez*, *Henr.*, *Vasq.*, *Bon.* (2). *Vide Diana*(3).

Clarius et distinctius hæc omnia explicare et discutere hic operæ pretium est. Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens, et homo non abstinet a causa sive actione illa ponenda, patet, quod pollutio imputatur ad peccatum, etiamsi non fuerit intenta, modo saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi autem causæ sunt proculdubio omnes illæ, quæ per se sunt graves culpæ in genere luxuriæ, nempe tactus vel aspectus pudendorum alieni aut proprii corporis cum delectatione turpi et deliberata, aspectus concubitus humani et cogitationes morosæ de rebus venereis. Omnes igitur pollutiones ex his causis provenientes certe sunt mortalia; ita *s. Th.* (4) *et alii communiter*. Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contra naturam, ut ait *Sanch.* (5) et certum est apud omnes. Idem recte dicit *Sporer* (6) de pollutione orta ex actionibus, quæ, licet sint veniales per se et ex objecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. Hinc dicendum, eum non excusari a malitia pollutionis, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella a se inordinate dilecta, saltem ob periculum consensus, ut bene inquiunt *Petroc.* (7) *et Salm.* (8) *cum s. Th.* (9), ubi expresse id docet.

483. — Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex causa necessaria vel utili vel convenienti animæ aut corpori; tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ, non sunt peccata, dummodo absit consensus vel ejus periculum. Ita communiter *Sylv.* (10), *Tourn.* (11) *cum Henr. a s. Ignat. et communi*, *Salm.* (12), *Croix* (13), *Ronc.* (14) *et alii ex d. Th. l. c.* Ratio, quia tunc homo potius patitur quam agit, dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ procedit, ut

(1) *l. 6. c. 1. d. 9.* — (2) *de matr. p. 10.* — (3) *p. 1. t. 2. misc. r. 56.* — (4) *2. 2. q. 154. a. 5.* — (5) *de matr. l. 9. d. 45. n. 21.* — (6) *de matr. n. 647.* — (7) *de 6. præc. c. 4.* — (8) *de 6. præc. c. 7. punct. 2. n. 34.* — (9) *opusc. 65. c. de fluxu libid.* — (10) *2. 2. q. 154. a. 11. ad 2.* — (11) *l. c. art. 6. sect. 1. concl. 2.* — (12) *ibid. punct. 2. §. 2. n. 45 et 46.* — (13) *l. 3. p. 1. n. 925.* — (14) *de 6. præc. c. 7. qu. 9*

loquitur *d. Gregorius* (1), et juxta *d. Thomam: Quando unius causæ est duplex effectus æque immediatus, unus bonus, alter malus, et bonus æquivalet malo, nihil prohibet, bonum intendi et malum permitti.* Hinc etiam prævisa pollutione involuntaria licet I. parochis et etiam aliis confessariis, audire confessiones mulierum ac legere tractatus de rebus turpibus; chirurgis aspicere et tangere partes fœminæ ægrotantis ac studere rebus medicis: licet quoque aliis alloqui, osculari aut amplexari mulieres juxta morem patriæ, servire in balneis et similia. Ita *s. Th.* (2), *Sanch.* (3), *Bon.* (4), *Sporer* (5), *Anacl.* (6), *P. Holzm.* (7), *Salm.* (8); item *Petrocor.* (9) *cum Navarr., Cajet. et s. Anton.* (10), ubi sic ait: *Sed ubi pollutio sit omnino involuntaria, contra intentionem, non est peccatum; sicut, cum quis audit in confessione turpia, aut loquens cum mulieribus ex causa honesta, et inde sequitur pollutio.* Et idem docet *Nav.* (11). — II. Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Ita *Bus.* (12), *Bon.* (13), *Laym.* (14), *Sanch.*, *Fill.* (15), *Sporer* (16), *Croix* (17) *cum March.*, *Salm.* (18) *cum Trull. et Diana*; item *Cajet.*, *Navarr.*, *Vill.*, *Led.*, *Zanard.*, *Bass. ap. Moyam.* Forte dices, posse accidere, ut pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, unde extinctio pruritus, quæ per frictionem fit, venerea delectatio potius censeri debeat. Sed respondetur, rationabilius judicandum, quod talis pruritus, quando est valde molestus, oriatur ex acrimonia sanguinis quam ex ardore luxuriæ. Saltem in dubio possidet libertas se liberandi ab hujusmodi molestia per tactum de se licitum, dum licite quisquis potest tactu pruritum corporis abigere; et si accidit pollutio absque periculo consensus, per accidens et involuntarie ac proinde inculpabiliter accidit: ut autem iste ab eo tactu abstinere teneretur, probandum pro certo

(1) *in can. Testamentum distinct. 6.* — (2) *p. 3. q. 80. a. 7.* — (3) *dict. d. 45. ex n. 4. usque ad 8.* — (4) *de matr. q. 4. p. 10. n. 6.* — (5) *l. c. n. 650.* — (6) *de 6. præc. n. 53.* — (7) *eod. tit. n. 690.* — (8) *loc. cit n. 45. in fin.* — (9) *tom. 2. de temp. p. 215.* — (10) *p. 2. tit. 6. c. 4. in fine.* — (11) *c. 16. n. 7.* — (12) *supra n. 419. in fin.* — (13) *l. c. n. 8.* — (14) *l. 3. sect. 4. n. 13.* — (15) *tr. 30 n. 150.* — (16) *n. 650.* (17) *n. 926.* — (18) *ibid. n. 49.*

esset, pruritum illum a libidine procedere. Cæterum sapienter monet *Croix l. c.* eos, qui puritatem amant, ut abstineant (intellige, quantum moraliter est possibile) ab hujusmodi tactibus. Idque absolute et merito prohibet *Ronc. l. c.*, si pruritus non sit valde molestus; permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habeat virtutem illum tolerandi. *) — III. Sic etiam licet, etiam prævisa pollutione, equitare causa utilitatis. *Bonac.*(1), *Sanch.*(2) *cum Nav., Armill., Vasq., Lop. etc., Salm.*(3) *cum Less., Azor. et Dic.*; etiam causa recreationis, ut *Spor.*(4), *Anacl.*(5), *item Laym., Pal., Sanchez etc. apud Croix*(6) *ac Henno et Holzm.*(7) *cum Pichler et communi*, ut asserit. — IV. Licet decumbere aliquo situ ad commodius quiescendum. *Salm.*(8). *Spor.*(9), *Sanchez, Pal., Laym. etc. apud Croix*(10), *Holzm.*(11) *cum aliis communiter.* — V. Cibos calidos aut potus moderate sumere et honestas choreas ducere. *Sporer*(12) *Salm. l. c. cum s. Anton., Tol., Less., Holzm.*(13) *cum Pichler etc. communiter.*

Quid, si chirurgus in fœminis medendis aliquoties misere consenserit in pollutionem, an teneatur officium derelinquere? Probabile est, quod non teneatur, modo proponat debitis mediis se munire, ut dicunt *Navarr.*(14) *ex Salm.*(15) *cum Hurt., Anton. a Spiritu sancto*(16). Idem dicitur de parocho, qui in eamdem miseriam pluries lapsus fuerit in excipiendis confessionibus; secus vero de simplici confessario, qui sine gravi detrimento famæ vel facultatum exercitium deserere possit audiendi confessiones, ut *Salm.*(17) *cum Palao et aliis cit.* At

(1) *n. 7.* — (2) *n. 7.* — (3) *tr. 26. c. 7. punct. 3. §. 2. n. 53.* — (4) *n. 650.* — (5) *n. 53.* — (6) *n. 925.* — (7) *n. 690.* — (8) *ibid. n. 55.* — (9) *n. 650.* — (10) *n. 925.* — (11) *n. 690.* — (12) *n. 650.* — (13) *d. n. 690.* — (14) *summ. c. 3. in fine.* — (15) *ibid. n. 47.* — (16) *vide dicta in l. 2. n. 63. v. quæritur.* — (17) *l. c. n. 48.*

*) Hic juvat adnotare, quod scribit *s. Alphonsus* in *hom. ap. tr. 9. n. 34.*: „Nihilominus non facile credatur quibusdam „puellis, quæ tactibus se polluere solent, prætextu hujus„modi ardoris; nam si diligenter examinentur, cognoscetur, „ille pruritus multoties potius excitatus fuisse vel a pravis „cogitationibus præhabitis, vel ab habitu pravo contracto se„tangendi." *Editor.*

quid, si hujusmodi personæ semper vel fere semper lapsæ fuerint, et nulla rationabilis spes affulgeat emendationis? Tunc dicimus, eos teneri cum quacumque jactura officium deserere, juxta dicta hoc *l. 4. n. 438.* et fusius *l. 6. num. 457.*

484. — Quæstio autem hic magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntarie sequitur ex causis leviter in eam influentibus. Plures diversæ adsunt sententiæ.

I. Sententia affirmat, esse mortales omnes pollutiones prævisas et non impeditas, etiamsi causæ alias sint licitæ. Ita *Val.*, *Medin.*, *Manuel etc. apud Sanch.* (1).

II. Sententia, quam tenet *Armilla apud eumdem Sanchez* (2). dicit, quamcumque causam, etiam venialiter illicitam, efficere pollutionem mortalem.

III. Sententia, quam sequuntur *Soto*, *Ang.*, *Gerson*, *Lopez etc. apud Sanch.* (3), tenet, omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem, quæ ex illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *s. Th.* (4), ubi ait: *Quandoque vero* (pollutio nocturna) *est cum peccato. puta cum provenit ex superfluitate cibi vel potus. Et hoc etiam potest esse peccatum veniale vel mortale.*

IV. Sententia communis et probabilior docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali in genere luxuriæ. Ita *Less.* (5), *Sylvius* (6), *Sporer* (7), *Croix* (8), *Sanch.* (9) *cum Sylvest.*, *Abul.*, *Sa*, *Ang.*, *Turr.*, *Henr. etc.*; item *Ronc.* (10), *Elbel* (11), *Anacl.* (12), *Holzm.* (13), *Bonac.* (14), *Salm.* (15) *cum s. Anton.*, *Suar. etc.* Ratio, cur causa debeat esse per se mortalis, est, quia, cum pollutio non sit volita in se, sed tantum in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debeat insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est, quia, cum causa

(1) *l. 9. d. 45. n. 10.* — (2) *n. 11.* — (3) *n. 12.* — (4) *3. part. quæst. 80. a. 7.* — (5) *l. 4. c. 3. dubit. 14. n. 102.* — (6) *2. 2. quæst. 154. art. 11. ad 2.* — (7) *de matrimonio c. 3. n. 647.* — (8) *l. 3. part. 1. n. 922.* — (9) *de matrim. l. 9. d. 45. n. 16.* — (10) *c. 7. q. 9. r. 2.* — (11) *de 6. præc. n. 257.* — (12) *eod. tit. n. 54.* — (13) *n. 690.* — (14) *q. 4. p. 10. n. 5.* — (15) *tr. 26. c. 7. punct. 3. §. 2. n. 52. et 54.*

leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitandi ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc infertur I., non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella vel levi aspectu aut curiosa lectione venialiter turpi: quia, ut dictum est, cum causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potius a causa naturali quam ab illis procedit. Ita *Sanch.* (1), *Salm.* (2) *cum aliis ut supra.* Idem sentit *P. Cuniliati* (3), dicens: *Peccat mortaliter ponens actiones turpes, de se proxime excitantes ad pollutionem seu commotiones. Secus, si causa sit remota, ut equitare, cubare, comedere cibos calidos, loqui cum mulieribus, etiamsi ponatur sine fine virtutis, peccabit tantum venialiter.* Idem de pollutione involuntarie orta ex lectione turpi facta ob curiositatem, sine pravo animo aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis, dicunt *Less.* (4) *cum Sa, Bon.* (5) *cum Vasq., Tamb.* (6), *Sporer* (7) *cum Sanchez.* Sed in praxi id numquam concederem, et tanto minus, si ob lectionem turpem solius curiositatis causa frequenter acciderit pollutio: recte enim dicunt *Salm.* (8) et consentit *Roncaglia* (9), non excusari a mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ, quæ vehementius ad pollutionem influunt, et illas voluntarie ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia: uti sunt nimirum curiosa lectio, turpis aspectus picturæ obscœnæ vel coitus animalium, tactus propriorum verendorum aut alterius ex levitate et similia. Ratio, quia respectu istius personæ, ob suam pravam dispositionem, talis causa non leviter influit. Secus vero dicunt, si pollutio ex hujusmodi causis raro eveniat, ut *Salm. l. c.* Et secus etiam, si causæ sint omnino leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum fœmina non diuturnum vel leviter obscœnum. Ratio, quia

(1) *dict. d. 45. n. 18.* — (2) *ibid. n. 50.* — (3) *tract. 2. c. 2. n. 15.* — (4) *l. 3. c. 3. n. 102.* — (5) *quæst. 4. p. 10. n. 9.* — (6) §. *2. n. 8.* — (7) *n. 648.* — (8) *n. 48.* — (9) *quæst. 7. n. 11.*

hominibus est quasi moraliter impossibile, omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanch.* (1) *et Salm.* (2).

Infertur II., non esse mortalem pollutionem, quæ præter intentionem accidit ex causis illicitis, adhuc mortaliter in alio genere quam luxuriæ, puta ex ebrietate vel ex comestione carnis nimis immoderata aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanch.* (3), *Nav.* (4), *Suar.* (5), *Bonac.* (6), *Less.* (7), *Salm.* (8) *cum Vasq., Dicast. etc. Sporer* (9) *cum Laym. et aliis citatis supra n. 484.* Ideo *s. Greg.* (10), loquens de pollutione orta ex superfluitate cibi vel potus, dixit tantum aliquem reatum contrahi: *Cum vero* (verba Pontificis) *ultra modum appetitus in sumendis alimentis rapitur,.... habet exinde animus aliquem reatum.* Quod verbum *aliquem* explicans glossa inquit: *Id est veniale peccatum.* Tanto magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, situ et aliis similibus actionibus. Sed hic controvertitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævidet, pollutionem se passurum. Negant *Holzm.* (11), *Croix* (12) *cum Arriaga et Rodr.*; quia (ut dicunt) tunc pollutio oritur potius ex naturæ infirmitate quam ex causa illa, quæ non nisi per accidens et remote ad pollutionem concurrit: sed probabilius affirmant *Sanch.* (13), *Less.* (14), *Ronc.* (15), *Sporer* (16), *Bonac.* (17), *Salm.* (18) *cum s. Gregor, s. Antonin., Nav., Suar. et Dic.* Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem semper videtur aliquid indecens et inordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis aut convenientiæ, ut cum *Laym.* (19) docent communiter DD. citati *n. 483.*; et hoc, etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut commu-

(1) *num. 18.* — (2) *ibid. num. 50.* — (3) *n. 20.* — (4) *c. 16. n. 8.* — (5) *3. part. tom. 3. quæst. 80. art. 7.* — (6) *p. 10. num. 6.* — (7) *l. 4. c. 3. n. 99.* — (8) *loc. cit. n. 54.* — (9) *n. 649.* — (10) *in can. Testamentum dist. 6.* — (11) *de sexto præcepto cap. 1. num. 690.* — (12) *lib. 2. part. 1. num. 924.* — (13) *num. 21.* — (14) *c. 3. n. 99.* — (15) *q. 7.* — (16) *d. n. 649.* — (17) *p. 10. n. 6.* — (18) *tr. 26. cap. 7. punct. 3. §. 2. num. 52.* — (19) *l. 3. sect. 4. n. 12.*

niter dicunt *Salm.* (1), *Ronc.* (2), *Spor.* (3), *Holzm.* (4), ut mox supra dictum est.

485. — „7. Pollutio in somno facta est mortalis: 1. si „ante directe vel formaliter sit procurata, et causa non „sit retracta; 2. quando post somnum placuit et appro- „bata est propter delectationem veneream; alias non. *Fill.* (5), *Trull.* (6). *(Sed vide de hoc l. 2. n. 20.)*

„Quæres, an mutua pollutio, inter mares vel fœmi- „nas procurata, sit mollities tantum, an sodomia.

„Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem „sine concubitu, esse tantum mollitiem: si vero fiat ex „affectu ad personam illam indebiti sexus (præsertim, „si adsit aliqua conjunctio et commixtio corporum), est „quoad malitiam sodomia. *Fill.* (7). Plura de tota hac „materia *vide supra lib. 2. cap. 1. d. 2. art. 2.* de „peccato in genere, et auctores citatos." *(Vide de hoc supra dub. anteced. num. 467.)* *)

(1) *ibid. n. 51. et §. 3. n. 63.* — (2) *q. 7. r. 3.* — (3) *n. 650.* — (4) *n. 690.* — (5) *q. 5. n. 148.* — (6) *loc. cit. n. 9.* — (7) *t. 30. c. 8.*

---

*) Pro conclusione hujus tractatus annotandum videtur, quod scribit *s. Alphonsus* in *hom. ap. tr. 9. n. 34. in fine:* „Denique sedulo hic advertendum, quod in hac materia „sexti præcepti oportet, quantum possibile est, omnem ad- „hibere severitatem, cum in re tam labili nulla cautela un- „quam nimia existimari debeat, et plures opiniones, quæ „speculative loquendo sunt probabiles, in praxi improbabiles „evadunt. Hinc confessarius, ubi periculum pœnitentium in- „spicit, licet actionem, quam illi vellent perpetrare, de certo „peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo „permittat. Hoc medici animarum est, præsertim respectu „eorum, qui in vitio turpi habitum in præterito habuerunt; „his enim non solum proximas occasiones vitare, sed etiam „remotas opus erit; alias ob fragilitatem contractam sem- „per in idem recident, cum in hac materia, ad quam homi- „nes naturaliter sunt proni, de facili a minoribus ad ulteriora „mala ipsi progrediuntur." Vide etiam *l. 6. n. 605.*

Edit.

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

NON FURTUM FACIES.

„Cum hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in „bonis proximi, quæ fit 1. per furtum et rapinam, 2. per „omissionem reparationis damni illati, 3. per iniquitatem „contractuum, de his tribus hic agendum."

TRACTATUS PRAEAMBULUS.

DE JUSTITIA ET JURE. *)

486. *Qualiter dividatur justitia et qualiter jus.*
487. *Quid sit dominium et ususfructus.*
488. *Quot sint peculia filiorum familias.*
489. *Quot sint bona uxorum.*
490. *Quot bona clericorum: et præsertim I.*, quæ *sint* patrimonialia; *II. quæ* industrialia; *III. quæ* parsimonialia; *IV. quæ* ecclesiastica.
491. *Hinc quær. I. An clericus teneatur necessario pauperibus succurrere. Qu. II. Qui veniant nomine pauperum. Qu. III. An præferendi pauperes loci. Qu. IV. An superflua possint reservari. Qu. V. An clericus, habens sua, possit vivere ex bonis beneficii. Qu. VI. An etiam pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios.*
492. *Qu. VII. An beneficiarii, male expendentes reditus, teneantur ad restitutionem. Qu. VIII. An peccent graviter, qui male accipiunt superflua a beneficiario.*
493. *Quot modis acquiratur dominium: I.* Occupatione;
494. *II.* nativitate;
495. *III.* alluvione;
496. *IV.* specificatione;

---

*) In hoc tractatu perdifficili semper attendendæ sunt leges civiles, quæ in diversis statibus vigent. Cum vero leges in Germania tantum dissonent et sæpesæpius mutentur, in hoc opere, quod pro universa communitate conscriptum est, ipsas annotare omisimus. *Editor.*

497. *V.* accessione;
498. *VI.* confusione *vel* commixtione;
499. *An idem, quod currit in mixtione pecuniæ, currat in mixtione aliarum rerum.*
500. *VII.* ædificatione;
501. *VIII.* plantatione;
502. *IX.* perceptione fructuum;
503. *X.* traditione;
504. *De* præscriptione *et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. de bona fide;*
505. *II. de titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus vel existimatus;*
506—510. *III. de continuata possessione et de tempore requisito ad præscribendum.*
511. *Quando præscriptio interrumpatur.*
512. *An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere.*
513. *An possit præscribi libertas a solvendo debito aut multa.*
514. *Quibus detur restitutio in integrum circa bona præscripta.*
515. *IV. conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscribi.*
516. *Decisio quatuor aularum facta Neapoli circa præscriptiones.*
517. *An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.*

486. — Antequam aggrediamur tres hos perdifficiles sequentes tractatus de furto, restitutione et contractibus, ad melius intelligenda ea, quæ dicentur, alia quædam generalia de justitia et jure expedit prænotare.

Justitia dividitur communiter in legalem, distributivam et commutativam. *Legalis* respicit jura legum et pœnas; *distributiva* respicit personarum merita, quoad præmia et honores; *commutativa* autem respicit æqualitatem valoris rerum juxta hominum æstimationem, ut tantum domino reddatur, quantum ab eo surreptum vel quantum damnum ei illatum est.

Jus autem divitur in *jus in re* et in *jus ad rem*. *Jus in re* est, quando res ipsa habetur obligata, et ideo tribuit rei vindicationem seu actionem in rem ipsam; v. gr. venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem habet pro pretio: beneficiarius per collationem habet jus in beneficium, et similia. *Jus* autem *ad rem* est, quando res nondum est obligata, sed tantum jus habetur ad eam acquirendam. Ideo jus ad rem tribuit tantum actionem personalem contra impedientem acquisitionem rei.

487. — Deinde jus in re dividitur in *dominium* et *usumfructum*. *Dominium* aliud est *jurisdictionis* erga subditos, ut habet pater erga filios, episcopus erga diœcesanos etc.; aliud *proprietatis* erga res sive servitutem. Idem dominium aliud est *directum*, ut habet princeps in feudis, et dominus in prædio dato ad emphyteusim; aliud est *utile*, quod habet feudatarius et emphyteuta.

Ususfructus autem est jus utendi et fruendi aliqua re, fructus ex ea percipiendo. Hic notandum, ab usufructuario differre usuarium, qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia et suis hospitibus; non autem potest illos alienare (1). Ita pariter habens domus usum potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum præterea, quod usufructuario incumbit solvere expensas pro fructuum perceptione et tributa seu collectas super rem impositas (2); deinde tenetur rem bene colere, arbores novas mortuis substituere: ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius.

488. — Filiusfamilias dominium habet peculii castrensis et quasi castrensis In quo notandum, quod peculium filiorum familias sit quadruplex: *castrense*, *quasi castrense*, *profectitium et adventitium*. Et I. *castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris et in militia, sive hæc sint debita, ut stipendia, sive hæc sint acquisita donatione a præfectis militiæ vel a parentibus aut ab aliis occasione militiæ, ut *Less.* (3), *Lugo* (4).

II. *Quasi castrense* dicuntur bona, quæ filius acquirit in officiis publicis, judicis, advocati, lectoris, medici etc. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem et usumfructum; et hoc, etiamsi merces exigatur a privatis. *Lugo* (5) *cum Sylvest.*, *Mol. etc.* Idem ait *Lugo* (6) *cum Nav.*, *Mol.* de notariis sive publicarum causarum sive privatorum contractuum: pro aliis vero artificibus, etsi publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi castrense; excipit tamen *Sanch. ap. Lugo* (7) architectos principis vel communitatis. Omnia autem bona, donata intuitu exercitii

(1) *l. Plenum. ff. de usu etc.* — (2) *ut ex l. Hactenus, ff. de usuf.* — (3) *l. 2. c. 4. n. 7.* — (4) *d. 4. n. 15.* — (5) *n. 16.* — (6) *n. 17.* — (7) *n. 18.*

prædictorum officiorum, sunt quasi castrensia (1). Hujusmodi sunt omnia, quæ acquiruntur a filiofamilias ex officio clericali (2): imo idem dicitur de omnibus, quæ clerico adveniunt ex quocumque titulo. *Lugo* (3) *cum Mol., Sanch. et communi.* Hocque recte dicit *Lugo* (4) contra aliquos de clericis etiam tonsuratis, cum textus cit. exprimat etiam cantores.

III. Peculium autem *profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando; peculium hoc totum pertinet ad patrem quoad fructum et proprietatem. Etiam dicuntur bona profectitia illa, quæ donantur filio intuitu patris; secus vero, si donantur filio intuitu sui ipsius, etsi occasione patris filius cognitus sit a donante (5). In dubio autem, an aliquid sit donatum intuitu patris vel filii, erit totum filii, si ipse bona fide incœperit possidere; alias dividendum pro rata dubii. Bona vero donata filio a patre in patrimonium ad suscipiendos ordines sacros non sunt numeranda inter profectitia, sed bene sunt conferenda cum aliis fratribus, cum ille hæreditatis portionem exposcit; ut *Lugo loc. cit. cum Mol.*, et ut dicemus *n. 956*. Dubium fit 1., an, quod lucratur filius ex bonis paternis, sit totum et semper profectitium. Affirmant *Sylv., Azor. etc. apud Lugo* (6); dicunt vero *Gom., Bart., Tab., Ang. etc. ib.*, esse partim profectitium, partim adventitium. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet, esse profectitium, si filius nomine patris negotietur; adventitium vero, si nomine suo, puta, si ipse furatus sit pecuniam a patre, vel si pecunia otiosa erat apud patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo* (7), quod, si filius negotietur extra domum patris ex aliis bonis quam paternis, lucrum non sit futurum profectitium. In dubio tamen, an lucrum provenerit ex bonis patris vel alterius, tum tantum profectitium præsumitur, cum filius administrabat bona paterna. *Lugo* (8) *cum Gom., Bart. etc.* — Dubium fit 2., an filius pro labore præstito in beneficium patris possit stipendium exigere. Affirmant *Nav., Less., Ang., Lop. ap. Sanch.* (9), et probabile putant *Laym.* (10) *et Bus.* (11); negant vero *Molin.*

(1) *Lugo n. 19.* — (2) *ex l. Presbyteros 6. c. de episc. et cler.* — (3) *n. 21.* — (4) *n. 22.* — (5) *Lugo n. 37.* — (6) *n. 40.* — (7) *dict. n. 40.* — (8) *n. 41.* — (9) *l. 1. c. 2. d. 8. n. 1.* — (10) *lib. 3. tr. 4. c. 8. n. 6.* — (11) *infra n. 544.*

et alii plures cum Sanch. loc. cit. et Croix (1). Recte autem distinguit *Lugo* (2) et ait, quod, si filius extra domum patris habitet, nec a patre alatur, id, quod lucratur, est adventitium; profectitium vero, si in domo paterna degat et a patre alatur, necnon obsequia illa sint patri debita: quæ si tamen excedant, bene potest filius petere stipendium. — Sed hic dubium fit 3., utrum, si prædicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petierit stipendium, præsumatur illud remisisse. Omnino affirmant *Mol.* (3) *et Sanch.* (4); quia hoc præstat bono communi, ut inter parentes et filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabilius docet *Lugo* (5) *cum Nav., Less., Ang. etc. ut supra*, quod, dum filius, si potest, non petat, rationabiliter remisisse censeatur: secus, si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta a patre percepta (6).

IV. Peculium tandem *adventitium* sunt bona, quæ filiisfamilias proveniunt aliunde quam ex bonis paternis vel intuitu patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, pater vero acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratus. *Lugo* (7). Quandoque tamen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempe: I. quando præcise ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio patre contradicente; II. si filius una cum patre succedit in hæreditatem fratris vel sororis: ita *Less.* (8) *et Lugo* (9) *cum aliis*; III. addit *Lugo ib.*, si filius accipit dotem, patre se non obligante: *vide alia apud Lugo*. Exceptis autem his casibus filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu patris, nec testari, etiam cum ejus consensu, nisi ad pias causas (10); potest tamen universe testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Ususfructus autem peculii adventitii erit patris, quamdiu vivit, etiamsi filius exierit a patria potestati; nisi filius electus sit ad episcopatum vel ad magnam dignitatem, scilicet, si fiat cardinalis, præfectus urbis majoris, consiliarius regius, magister militum; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo* (11), *Salm.* (12), *Holzm.* (13). Si vero pater emancipet filium,

(1) *lib. 3. p. 1. n. 1054.* — (2) *d. 5. n. 42.* — (3) *d. 234.* — (4) *loc. c. n. 4.* — (5) *dict. n. 42.* — (6) *vide etiam dicenda num. 544.* — (7) *d. 5. n. 30.* — (8) *l. 2. c. 3. num. 9. 10 et 11.* — (9) *d. 5. n. 23.* — (10) *ex c. Licet. 4. de sepult. in 6.* — (11) *n. 24.* — (12) *tr. 12. c. 2. punct. 10. §. 1. n. 128.* — (13) *p. 4. n. 274.*

dimidia pars usufructus erit patris et dimidia filii. *Lugo et Holzm. ib.* Hoc intelligentur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria patris; nam, si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure hispanico, tunc usufructus erit totus filii; si vero ratione status religiosi a filio assumpti, usufructus erit totus patris. *Lugo ibid.* Hic notandum I., quod, si pater permittat filio, ut discedat e sua domo, non censeatur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius vidente et tacente patre fructus expendat, ut *Lugo* (1). Notandum II., quod, si bona sint usu consumptibilia, tunc pater possit de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantumdem. *Lugo* (2) *et Mol.*

489. — Bona uxoris alia sunt *dotalia*, alia *paraphernalia*, quæ sunt res, quas uxor attulit vel sibi reservavit ultra dotem. Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium et usum (3). Bonorum *dotalium* proprietas spectat ad uxorem, usufructus vero et plena administratio ad maritum (4). Hinc uxor post mortem viri omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhuc vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere (5). Deinde notandum, quod, si dos consistat in pecunia vel rebus usu consumptibilibus, tunc dominium dotis plene transit ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi matrimonio soluto (6). Deinceps notandum, quod, si bona dotalia, etiam stabilia, dentur viro æstimata, animo, ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, et soluto matrimonio non tenetur nisi ad pretium reddendum (7). Et in prædictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt (8).

490. — Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet: I. in bona *patrimonialia*, quæ dicuntur ea, quæ ipsi obveniunt ex quacumque causa profana; II. in bona *quasi patrimonialia* seu *industrialia*, et dicuntur ea, quæ clerici acquirunt ex ecclesiasticis functionibus sine beneficio, ut ex concionibus, missis etc.; III. in bona mere *ecclesiastica*, et sunt illa, quæ acquiruntur ex beneficiis;

(1) *n. 27. ex l. Cum oportet c. de bonis quæ liber.* — (2) *n. 35.* — (3) *l. Hac lege c. de pactis.* — (4) *l. 2. ff. de jure dotium.* — (5) *ex eadem l.* — (6) *l. Res in dotem ff. de jure dotium.* — (7) *l. Quoties ff. de jure dotium.* — (8) *l. Res in dotem.*

IV. tandem in bona *parsimonialia*, quæ sunt illa, quæ clericus ex reditibus ecclesiasticis subtraxit de sua sustentatione vivendo parcius, quam honeste vivere potuisset.

491. — I. Quoad bona *patrimonialia* certum est, quod clerici plenum eorum dominium habent (1). II. Idem est de bonis *industrialibus*, ut communiter docent DD. cum *Sanch.* (2), *Less.* (3), *Lugo* (4), *Anacl.* (5), *Viva* (6), *Salm.* (7) *cum Pal., Coninch. etc.* Ex quo infert *Anacl.* (8) *cum Less. et aliis*, quod, si clericus vivat aut expendat de bonis his vel propriis in pias causas, possit tantumdem accipere de bonis ecclesiasticis et de eis ad libitum disponere: quia, cum jus habeat vivendo ex beneficio (ut infra videbimus in quæst. V.), non tenetur vivere ex bonis propriis; unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si clericus non habeat superfluum de bonis ecclesiasticis, atque hic et nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire: secus autem, si hic et nunc non teneatur ad eleemosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An vero distributiones quotidianæ canonicorum computentur inter bona industrialia? Negant *Nav.* (9), *Sanch.* (10); quia (ut dicunt) distributiones vere sunt partes redituum beneficii, et ideo eamdem naturam ac onus sortiuntur, quam alii beneficii fructus. Sed probabilius affirmant *Lugo* (11) *et Salm.* (12) *cum Azor., Sylvest., Angel., Bon. et Covarr.* Ratio, quia præfatæ distributiones, licet ex titulo beneficii proveniant, non tamen dantur immediate pro titulo, sed pro servitio personali, tamquam personæ stipendium.

III. Idem, quod de bonis patrimonialibus et industrialibus, dicitur de *parsimonialibus*, ita ut possit clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Navar.* (13), *Less.* (14), *Cabass.* (15), *Anacl.* (16), *Mazz.* (17) *et Less.* (18) *cum Sot.*,

(1) *ut patet ex c. Relatum 12. de testam.* — (2) *cons. l. 2. c. 2. dub. 35. et 45.* — (3) *de just. l. 2. c. 4. dub. 6.* — (4) *de just. d. 4. sect. 3. n. 23.* — (5) *tr. 7. d. 4 q 3.* — (6) *opusc. de benef. q. 3. art. 1. n. 5.* — (7 *tr. 12. c. 2. punct. 11. §. 1. n. 138.* — (8) *n. 27.* — (9) *de redit. eccles. q. 1. n. 74.* — (10) *l. c. dub. 46.* — (11) *d. 4. n. 25.* — (12) *ibid. n. 140.* — (13) *de redit. q. 1. mon. 30.* — (14) *c. 4. n. 39.* — (15) *th. jur. l. 2. c. 16. n. 8.* — (16) *n. 28.* — (17) *tom. 2. p. 420.* — (18) *dict. c. 4. n. 39.*

Cavarr. et aliis (contra Petroc. (1) *et alios paucos).* Et idem expresse docet *s. Th.* (2), ubi ait: *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui* (scilicet clerici) *deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis.* Ratio, quia præfata bona non dantur ut fructus beneficii, sed ut stipendia laborum iis, qui ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Episcopi caus. 12. q. 1.*, quem opponit *Petrocorensis*, ubi legitur: *Quidquid vero de provisione suæ ecclesiæ fuerit, sive de agris sive de fructibus, omnia in jure ecclesiæ reservare censuimus.* Nam respondetur ex prædictis, bona parsimonialia non esse de provisione ecclesiæ, sed de provisione seu stipendio laborum ministri, ut sancitum fuit in conc. Agath. *can. 36.*, ubi dictum fuit: *Clerici omnes, qui fideliter ecclesiæ deserviunt, stipendia, tantis laboribus debita, secundum servitii sui intuitum vel ordinationem canonicum a sacerdotibus seu episcopis consequuntur.*

IV. Major difficultas est de bonis mere *ecclesiasticis*, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint clerici sine injustitia male disponere. Certum est, quod beneficiarii teneantur sub mortali, reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios aut in pauperes elargiri. Ita *s. Th.* (3), *Lugo* (4), *Sanch.* (5), *Salm.* (6) *cum Mol., Coninch., Pal. et communi.* An vero ad id teneantur virtute justitiæ vel religionis, infra dicetur. Hic autem sedulo notandum, quod in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multo major quam in furto, ut dicunt *Lugo* (7) *cum Mol., Henr., Holzm.* (8) *et alii ex d. Th. l. c.*, qui requirit *multum excessum* ad malam fidem clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Coninchius, Palaus et alii apud Mazz.* (9) requirunt quartam vel quintam partem superfluorum; sed verius sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazz.* et tenent *Lugo* (10) *ac Croix* (11), qui cum *Haunoldo* merito sententiam *Coninchii* reprobant. Hic obiter advertatur, *Benedictum XIV.* in sua bulla 29.

(1) *l. 4. de benef. c. ult. q. 7.* — (2) *2. 2. q. 185. art. 7.* — (3) *2. 2. q. 185. art. 7.* — (4) *de 4. sect. 4. n. 9.* — (5) *cons. l. 2. c. 2. dub. 38.* — (6) *tr. 12. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 141. et 144.* — (7) *n. 42* — (8) *de just. n. 204.* — (9) *t. 2. p. 419.* — (10) *d. 4. n. 44.* — (11) *l. 4. n. 1358.*

Universalis ecclesiæ, edita die 20. Aug. 1741., declarasse, quod, si beneficiarius fructus beneficii vendat per totam suam vitam, sive una sive pluribus solutionibus, contractus est nullus.

Sed quær. I., an clericus teneatur ex superfluis necessario pauperibus succurrere. Negant *Azor.* (1) *cum Nav. et Viva* (2), qui dicit cum *Vasq. et communi*, posse clericum superfluum erogare sive in pauperes sive in alios pios usus pro suo libitu, quia sufficit, illud applicare in Dei cultum, et non dissipare. ut loquitur *Trid.* (3). Sed excipiendum omnino mihi videtur cum *Lugo* (4) *ac Less.* (5), si adsint pauperes in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; tunc enim non potest clericus superflua in alios usus pios expendere, quia tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habet bona propria superflua statui, jam tenetur sub gravi, iis illa elargiri. Et hic advertit *Viva l. c. cum Vasq.*, pastores, ut episcopos et parochos, teneri insuper inquirere hujusmodi pauperes, non tamen beneficiarios non pastores.

Quær. II., qui veniant nomine pauperum. Veniunt quidem non solum ostiatim mendicantes, sed etiam ii, qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si fere pauperes sint. ita ut alias non possint proprium statum sustinere, ut *Sanch.* (6), *Laym.* (7), *Croix* (8) *cum Azor.*. *Pal. et communiter*. Et patet ex *Trid.* (9), ubi interdicitur beneficariis, *ne ex reditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augere studeant..... Sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant.* Hos autem consanguineos indigentes potest clericus præferre aliis pauperibus, etiam gravius egentibus (quidquid dicat *Laym. l. c.*). Ratio, quia, ut bene advertit *Viva* (10) *cum Mol. et communi*, subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum clerici servandum, cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Unde *Tol.* (11) sic scripsit: *Episcopus*

(1) *p. 2. lib. 7. c. 11. q. 2.* — (2) *opusc. de benef. q. 2. a. 4. n. 12.* — (3) *sess. 25. cap. 1. de ref.* — (4) *d. 4. c. 15. et 39.* — (5) *c. 4. num. 47.* — (6) *cons. l. 2. cap. 2. dub. 38. n. 21.* — (7) *l. 4. tr. 2. c. 3. n. 3.* — (8) *l. 4. n. 904.* — (9) *sess. 25. c. 1. de ref.* — (10) *loc. cit. art. 2. n. 2.* — (11) *lib. 5. c. 4. concl. 3.*

subtractis, quæ ad decentem victum pertinent, et subtractis his, quæ gratia pietatis (nota) *et charitatis potest in alios consanguineos indigentes aut famulos distribuere, tenetur residuum dare pauperibus sub mortali.* Idque expressum habetur in decreto indicto a cardinali *Polo*, legato apostolico ann. 1566. apud *Thomassin.* (1), quo præceptum fuit beneficiariis Angliæ (prout etiam olim præceperat *s. Gregorius*, instruens *Augustinum*, Anglorum apostolum): *Ne sumptuum moderatio avaritiæ tribuatur, quidquid ex fructibus ecclesiarum, deductis iis, quæ earum muneribus sustinendis et ipsis atque ipsorum familiaribus necessaria supererit, id omne juxta illa, quæ b. Greg. Papa Augustino de fructibus ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi alendos distribuant.* Hinc dicit *Croix* (2) *cum Azor., Pal. etc.*, quod sub nomine victus beneficiario debiti veniunt omnia necessaria ad se et familiam sustentandam; adque familiam spectant parentes, fratres, nepotes et alii consanguinei. Item advertunt *Laym.* (3), *Ronc.* (4) *et Viva loc. cit. cum aliis*, quod, si beneficiarius statum suum mutet ex assumptione ad beneficium, tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodo decenter vivant juxta suam dignitatem. Hoc tamen, recte ait *Roncaglia loc. cit.*, procedere pro episcopis aut assumptis ad similem dignitatem, non vero pro parochis.

Quær. III., an in distributione præferendi sint pauperes loci, in quo est beneficium. Dicunt *Salm.* (5) *et Holzm.* (6), quod, licet congruentius sit, bona distribuī pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio; nisi ibi sint pauperes extrema vel etiam gravi egestate laborantes: sed *Azor.* (7), *Bonac.* (8) *et Mol.* (9) *cum Navarr.* hanc limitationem negant et censent, satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æque egentes) erogentur; etsi testatores oppositum expresserint vel saltem tacite significarint. Ratio, quia canones (10) indistincte præcipiunt, ut eleemosyna fiat sive in cives sive in

(1) *de eccl. discipl. t. 3. p. 3. cap. 32.* — (2) *lib. 4. n. 904.* — (3) *lib. 4. tract. 2. cap. 3. n. 3.* — (4) *cons. 6. n. 6.* — (5) *tr. 12. c. 2 punct. 11. §. 2. n. 144.* — (6) *p. 4. tr. 1. n. 210.* — (7) *p. 2. l. 7. c. 11. q. 2.* — (8) *de benef. d. 4. p. 2. n. 3.* — (9) *d. 145.* — (10) *præcise in cap. Sancimus 31. caus. 12. quæst. 2.*

exteros. Et hoc videtur satis probabile, quia pauperes loci non habent, saltem non constat eos habere peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.*, si aliud exigat bonum commune illius diœcesis, puta, si subveniendum sit collegio educandorum etc.

Quær. IV., an beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios. Negat *Navarrus*, dicens, ea statim esse distribuenda: sed verius docet *s. Thom.* (1), (quem sequitur *P. Holzm.* (2) *cum aliis*) dicens: *Si quis, necessitate non imminente providendi pauperibus, de his, quæ superfluunt ex proventibus ecclesiæ possessionis, emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitate ecclesiæ et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit.* Bene tamen advertit *Holzmann loc. cit.*, quod eo casu cautio adhibenda sit, ne morte adveniente tales reditus forte a consanguineis diripiantur.

Quær. V., an clericus, qui habet ex suo, unde vivat, possit se sustentare ex reditibus beneficii. Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Habert* (3), *Petrocor.* (4), *Fagnan* (5), *Anacl.* (6), *Holzm.* (7) *etc. communiter.* Recte enim ait *Fagn.*, quod primis ecclesiæ sæculis nulli clerici admittebantur, nisi qui relictis omnibus propriis bonis de solis fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare nolebant, permittebatur eis vivere ex proprio patrimonio, modo nihil de oblationibus exigerent. Tertio demum tempore, scilicet postquam clerici portionem suam a mensa episcopali separatam habere cœperunt, et beneficia fuerunt illis credita, mos inolevit, ut ipsi, separato patrimonio, ecclesiæ bonis viverent. Et hoc sane est rationi naturali omnino consonum; justum enim est, ut, qui altari servit, de altari vivat, juxta illud: *Quis militat suis stipendiis umquam? 1. Cor. 9, 7.* Fortene divites, qui reipublicæ inservientes stipendia habent, injuste accipiunt? Per accidens autem est, quod sint divites vel pauperes. Et hanc sententiam expresse tenet *d. Thom.* (8). Recte vero limitat s. Doctor, si casus occurreret, quod aliquis pauper esset

(1) *2. 2. q. 185. art. 7. ad 4.* — (2) *part. 4. n. 207.* — (3) *de just. t. 4. c. 21. in fin.* — (4) *de benef. cap. ult. q. 8.* — (5) *cap. Si quis de pecc. cler.* — (6) *q. 3. n. 27.* — (7) *n. 208.* — (8) *2. 2. q. 185. art. 7. ad 3.*

in gravi necessitate; nam tunc ait: *In tali necessitate peccaret clericus, si vellet de rebus ecclesiæ vivere, dummodo haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset.* Ratio patet, quia tunc jam habens superfluum statui pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI., an, sicut beneficiarii erogare tenetur superflua in usus pios, ita etiam pensionarii. Affirmant *Sanch.* (1), *Mazzot.* (2) *et Salm.* (3) *cum Mol. et Pal.*; modo pensio sit ecclesiastica aut detur ecclesiasticis: secus, si sit mere laicalis ob titulum mere sæcularem et detur laicis ob obsequia præstita, puta principibus, equitibus etc.; aut si detur clericis ob aliquod munus temporale, nempe cantoris, procuratoris etc. Ratio, quia, cum hæc obligatio sit annexa reditibus beneficii, pensio illa ecclesiastica, ex fructibus beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lug.* (4) *cum Vasq., Gigas, Cov. etc.*; et ita decisum habetur in rota Rom. ap. *Azor.* Ratio, quia, dum Pontifex justam ob causam extrahit pensionem ex fructibus beneficii, jam eosdem fructus applicat in usus pios; unde fructus isti non ferunt secum obligationem, ut iterum pie applicentur. Idem ait *Mastrius* (5) *cum Bon. etc. contra Nav., Azor. etc.* de equitibus commendatariis s. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ et s. Stephani Florentiæ etc., quibus a *Gregor. XIII.* jam concessum est testari.

492. — Quæritur VII., an beneficiarii, expendentes reditus superfluos beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem. Hæc quæstio magnopere inter DD. agitatur, et ideo in ejus discussione diutius immorabor.

Prima sententia probabilis et valde communior inter recentiores negat. Hanc tenent *s. Antonin.* (6), *Less.* (7), *Mol.* (8), *Cabass.* (9), *Sporer* (10), *Azor.* (11), *Viva* (12), *Mazzot.* (13), *Sanch.* (14), *Anacl.* (15), *Holzm.* (16),

(1) *cons. lib. 2. cap. 2. dubium 47.* — (2) *t. 2. p. 421.* — (3) *tr. 12. cap. 2. punct. 11. §. 2. n. 147.* — (4) *d. 4. n. 32.* — (5) *d. 14. q. 2. a. 3. n. 69.* — (6) *t. 2. tit. 2. cap. 5. §. 3.* — (7) *de just. lib. 2. cap. 4. dub. 6. n. 43.* — (8) *tom. 1. tr. 2. d. 143.* — (9) *theor. jur. lib. 2. cap. 26. n. 7.* — (10) *de 7. præc. c. 1. n. 113.* — (11) *p. 2. lib. 7. c. 9.* — (12) *opusc. de benef. q. 2. a. 3. n. 2.* — (13) *tom. 2. pag. 419.* — (14) *l. 2. cons. cap. 2. d. 37. n. 2.* — (15) *tract. 7. d. 4. quæst. 3. n. 34.* — (16) *p. 4. de just. n. 196.*

Salm. (1), *cum Pal., Coninch. etc., Lugo* (2) *cum Soto, Gers., Abul., Vasq., Adrian., Tab., Covarr., Cordub., Arag. etc.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus utuntur. Major pars eorum sic ratiocinatur: Omnes clerici antiquitus in communi vivebant, et bona ecclesiastica singulis distribuebantur, prout opus erat ad cujusque sustentationem: reliquum vero applicabatur fabricæ ecclesiarum et pauperum subventioni. Sed *Simplicius Papa*, qui creatus est an. 465. in *can. de reditibus 28. caus. 12. quæst. 2.*, eo quod frigescente charitate forte episcopi non tam fideles essent in tali distributione, fructus bonorum in ecclesiasticorum quatuor partes divisit, primam applicando episcopis, secundam clericis, tertiam fabricæ ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque confirmavit *Gelasius*(3) et *Gregorius* (4). Hinc dicunt, quod, licet ante hanc divisionem nullus clericorum ad ea bona jus haberet, post divisionem tamen eorum dominium ipsi adepti sunt, cum illa ab ecclesia ad proprium usum fuerint eis deputata. Idque confirmant ex concilio Trid. (5), ubi præcipitur, quod beneficiarius, omittens recitationem horarum, *privetur dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit suos.* Ergo, ut arguunt, concilium supponit, clericum vere dominium ipsorum fructuum acquisivisse. Ex quibus concludunt, obligationem, quam habent beneficiarii erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute religionis, quæ non obligat ad restitutionem.

Cabassutius vero *l. c. cum Azor.*, alia via incedens, hanc sententiam tuetur: dicit enim, hanc obligationem beneficiariorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiæ, quia fundatores beneficiorum libere et sine ullo pacto donant clericis eorum fructus; sed esse tantum de lege ecclesiæ, quæ intendit ipsos obligare virtute religionis vel charitatis ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios, tamquam bona dicata Deo et ex pietate donata. Nec obstat, quod ait *Navarrus*, hanc obligationem restitutionis oriri ex præsumpta mente testatorum, qui videntur bona reliquisse

(1) *tract. 12. cap. 2. n. 155.* — (2) *de just. d. 4. sect. 1. n. 2.* — (3) *in cap. Concesso 26.* — (4 *in cap. Cognovimus 29. dict. caus. 12. quæst. 2.* — (5) *sess. 24. c. 12. de reform.*

cum tacito pacto, quod clerici, detracta sua sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim *Cabassutius*, noluisse quidem testatores, ut sua bona luxui clericorum deservirent, sed non censendum, voluisse eos adstringere ad illam obligationem: quemadmodum quicumque testator minime intendit, ut hæres suus bona relicta dissipet; si tamen ille dissipabit, non idem peccabit contra justitiam, quia illa testatoris intentio non fuit in pactum expresse deducta. Et pro hac sententia non potest negari, fuisse etiam *d. Thomam*, non jam in *summa* (1), ut censent *Salm.*; quia ibi loquitur tantum de iis, quæ *specialiter sunt suo usui* (scilicet beneficiarii) *deputata*, id est assignata suæ necessariæ sustentationi, ut contrarii explicant: sed expresse id docet in *quodlib.* (2), ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus ab illis, quæ assignantur clericis, prout sunt præbendæ, de quibus ait, ipsos nullam debere restitutionem. Hæc s. Doctoris verba: *Aliter ergo dicendum est de illis ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, et ex consequenti necessitatibus ministrorum, sicut sunt bona hospitalium etc.; et aliter de illis bonis, quæ principaliter sunt attributa usibus ministrorum, sicut sunt præbendæ clericorum et alia hujusmodi. Nam in primis bonis peccatum committitur non solum ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum alius in suos usus assumit, quod est alterius: et ideo tenetur ad restitutionem tamquam defraudator rei alienæ. In secundis vero non committitur peccatum nisi per abusum: sicut et de bonis patrimonialibus dictum. Unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam.*

Secunda vero *sententia* tenet, beneficiarium obligari ad restitutionem. Ita sentiunt *Nav.* (3), *Laym.* (4), *Bon.* (5), *Petrocor.* (6), *Habert* (7), *Concina* (8), *Roncaglia* (9) *cum Petr. Soto, Archidiac., Comit. et Tanner.*; item *Panorm.*, *Armill.*, *Angel.*, *Major.*, *Hostiens. et alii apud*

(1) *2. 2. q. 185. art. 7.* — (2) *6. art. 12. ad 3.* — (3) *tract. de redit. eccl. q. 1. n. 4* — (4) *l. 4. tr. 4. cap. 3. n. 3.* — (5) *de benef. d. 4. p. 2. n. 9.* — (6) *tom. 4. eod. tit. c. ult. q. 7.* — (7) *de just. cap. 21.* — (8) *tom. 2. diss. 6. c. 18.* — (9) *de præc. 7. c. 6. reg. in praxi.*

Lugo (1). Dicunt autem hi, quod ante suppositam divisionem clerici minime quidem erant domini bonorum ecclesiasticorum, cum omnia tunc erant communia; unde, quidquid ipsi præter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. Probari igitur deberet divisio præcepta per *Simplicium:* sed de hac divisione nullum probatur vestigium: quinimo (ait *Habert loc. cit.*) multa suadent, divisionem hanc non fuisse peractam, cum nullibi videatur sua portio pauperibus aut fabricis ecclesiarum assignata. Saltem (dicunt) de hoc non constat, et usque dum non constat, pauperes jus primævum retinent ad illa bona ecclesiastica, tenenturque beneficiarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec revera probabile videtur id, quod adstruit *Cabassutius*, nempe, quod testatores intenderint bona sua in dominium clericorum relinquere; potius enim præsumendum, ipsos relinquere voluisse ea in manus ecclesiæ, ut ipsa postmodum per suos prælatos ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur et superfluum pauperibus erogarent. Et quod hæc fuerit intentio fundatorum, testatur concilium Aquisgranense ann. 816., ubi in *can. 116.* dicitur: *Fideles ob animarum suarum remedium suis facultatibus sanctam locupletem fecerunt ecclesiam, ut his et milites Christi alerentur, ecclesiæ exornarentur, et pauperes recrearentur.* Unde plures AA., ut *Fill.*, *Petroc.*, *Thomassin. et Natal. Alexander*, constanter sentiunt, numquam beneficiarios dominium adeptos esse fructuum beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate testatorum, de qua non constat, prout utique etiam constare deberet, ut certe dici posset, eos dominium talium bonorum in clericos transtulisse: saltem ecclesia, quæ bonorum ecclesiasticorum (ut omnes fatentur) supremum dominium habet, noluit suos ministros eorum aliud acquirere dominium nisi limitatum, cum onere scilicet superfluum reddendi pauperibus, ut valde probabiliter ex Tridentino (2) tenent *Ronc.*, *Bon.*, *Laym. cum Palud.*, et non dissentit *Habert.* Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut, quod superest, pauperibus eroget, iste

(1) *de rest. d. 4. n. 1.* — (2) *l. c. ut supra.*

acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri: ita et beneficiarius. Quod autem ecclesia revera hoc dominium, si concessit, limitatum quidem concesserit beneficiariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. *Gratianus* (1) quærit, an mensa communis scindi potuerit in plures præbendas. Respondet affirmando, eo quod, sicut superflua mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodie superflua cujusque præbendæ; quo *Gratianus* ostendit, quod, sicut antiquitus ecclesiastici onus justitiæ habebant, superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi, sic etiam habent, posteaquam præbendas inceperint possidere. *Ita et præbendæ ecclesiasticorum* (verba *Gratiani*) *eadem charitate manente pie et religiose possunt distribui; nec tunc rebus ecclesiæ ut propriis, sed ut communibus utilitatibus deserviturœ.* Ex quo patet, præbendas non jam institutas fuisse, ut essent totaliter propriæ clericorum, sed eis reale onus aliorum piorum usuum annexum esse. Item in concilio Mediol. 1. ann. 1565. sub *d. Carolo Borromæo p. 39.* sic dicitur: *Si vero, qui beneficia ecclesiastica obtinent, quorum fructus ad eos sunt attributi, si uberiores sint, quam ad tuendam vitam requiratur, dubitare non debent. ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea, quæ ad victum satis essent, suppeterent etiam, quibus pauperum inopia sublevaretur.* Et idem sancitum fuit de episcopis in capitularibus *Caroli Magni* (2), ubi: *Episcopus ecclesiasticarum rerum potestatem habeat ad dispensandum erga omnes, qui indigent; participet et ipse, quibus indiget.* Item *d. Petrus Damianus* apud *Baronium* an. 1055. sic quemdam episcopum monet: *An ignoras, quia ad hoc ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur.* Deinde subdit, quod prioribus sæculis agri ecclesiæ donati vendebantur, et pretium distribuebatur pauperibus: sed postea, *procedente tempore, ecclesiarum rectoribus visum est, ut ipsa potius prædia traderentur, ut scilicet non modo clericos ecclesia pasceret, sed et refrigerii stipem indigentibus ministraret.*

(1) *in causa 12. q. 1. post c. 25. et 27.* — (2) *l. 6. c. 58. in conc. Gall. t. 2. p. 429.*

His tamen non obstantibus nequit negari, primam sententiam esse satis probabilem *), præsertim ex auctoritate *s. Thomæ* (juxta ejus verba supra relata), qui supponit et asserit pro certo, factam fuisse præfatam divisionem bonorum, et ideo absolute ipse eximit clericum a restitutione, si bonis ecclesiasticis abutitur. Præterquam quod, ut scribit quidam doctus Neotericus, non jam Papa *Simplicius* divisionem illam introduxit, sed ipsam introductam invenit, et dumtaxat ipse executionem ejus præcipit, prout clare eruitur ex illius epistola, scripta ad *Florentinum* aliosque episcopos adversus episcopum *Gaudentium*, qui præter portionem propriam tres alias partes sibi usurpaverat: unde Pontifex præcipit, auferri ab eo omnem talium bonorum administrationem, ipsumque teneri ad restituendum portiones, quas per triennium exegerat. *Simul etiam* (verba sunt *Simplicii*) *de reditibus ecclesiæ vel oblatione fidelium, quid deceat nescienti, nihil licere permittat: sed sola ei ex his quarta portio remittatur..... Cui etiam hoc specialiter præcipimus imminere, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat* (1). Quapropter non incongrue fautores primæ sententiæ concludunt, ex divisione executa bona clericis attributa jam transisse in eorum dominium. Quod videtur confirmari a Tridentino (2) verbis illis: *Fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit suos.* Insuper ex conc. Lateranensi V. (3), ubi dictum fuit, quod beneficiarius, officium post sex menses a possessione beneficii omittens, *fructus suos non faciat:* ergo si officium non omittit, jam facit suos.

Quær. VIII., an dono accipiens a beneficiario hæc bona superflua peccet graviter et teneatur ad restitutionem. Quod ad restitutionem pertinet, eum teneri negant

(1) *ep. Simplicii ad Florent. etc. scripta an. 475. apud Harduin in collect. conc. tom. 2. pag. 804.* — (2) *ut supra sess. 24. c. 12. de ref.* — (3) *sess. 9. §. statuimus.*

*) In hom. ap. tr. 10. n. 8. primam sententiam *s. Thomæ* æque probabilem dicit: et idem asserit in retractatione 10. inter recentes, ubi etiam priorem retractationem 24. iterum aliquantulum revocavit. *Editor.*

omnes AA., qui in præcedenti quæstione censent, beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus. Si beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cum valde sit probabile, ut docent *Laym.*, *Bon.*, *Palud. et Ronc.*, ut supra retulimus, quod beneficiarius bene habeat dominium fructuum superfluorum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo, si eos donat, suum donat, et aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciat, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut recte ait *Lugo* (1). Si vero per talem donationem clericus redditur impotens, dicimus probabilius, accipientem teneri ad restitutionem: juxta nostram sententiam, qua tenuimus, beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo vere influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona, prout in simili casu diximus *n. 112.* et fusius probabimus *de contract. n. 722.* Dixi *probabilius;* non enim nego, posse accipientem excusari a restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quoad partem juxta proportionem talis probabilitatis, si accepit cum dubia fide; quod si vero in bona fide acceperit, probabilius est, non teneri eum ad aliquid restituendum, juxta dicta *lib. 1. n. 35.*

Sed admissa sententia contraria tamquam probabili, scilicet, quod absit peccatum contra justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contra religionem aut charitatem, ut supponunt præfatæ sententiæ auctores. Affirmant *Mazzot.* (2) *et Sanch.* (3), citans *Navarr.*, *Sylv. etc.* communiter, ut asserit. Ratio, quia accipiens vere cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad translationem dominii rei donatæ, quod non transfertur nisi per acceptationem. Sed probabilius (juxta illam sententiam) dicimus cum *Lugo* (4), *Busemb.* (5), *Holzm.* (6) *et Salm.* (7),

(1) *d. 4. n. 48.* — (2) *tom. 2. pag. 419.* — (3) *cons. c. 2. d. 38. n. 14.* — (4) *d. 4. sect. 3. n. 49.* — (5) *l. 4. n. 183.* — (6) *p. 4. de just. n. 221.* — (7) *tract. 12. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 143.*

accipientem non peccare, neque contra religionem neque contra charitatem, nisi petat vel inducat ad donandum. Non contra religionem, quia tunc ipse minime cooperatur peccato donantis; licet enim dominium rei non transferatur sine ejus acceptione, tamen peccatum donantis jam per ipsam oblationem, etiam externe, omnino consummatum est: per accidens autem se habet, quod oblatio effectum habeat vel non, per acceptionem vel refutationem donatarii; prout nihil minuit vel addit ad peccatum homicidæ, quod ex vulnere lethali, ab ipso inflicto, mors vulnerati sequatur vel non. Neque contra charitatem ratione damni, quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quia charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocumentum evitet, prout ait *Lugo* (1) *cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox supra limitavimus.

An autem regulares, facti episcopi, possint libere disponere de bonis ecclesiasticis et patrimonialibus? Probabilius negatur. *Vide dicenda l. 5. de statu relig. num. 2.*, ubi *Salmant. cum aliis* secus dicunt de bonis patrimonialibus.

DE ACQUISITIONE DOMINII.

493. — Tribus modis dominium acquiritur: 1. Jure naturali seu gentium; 2. jure civili aut canonico, scilicet per præscriptionem et usucapionem; 3. voluntate privata hominum, per contractus. Addi posset alius modus, jure belli; sed iste magis pertinet ad jus gentium. Jure autem gentium pluribus modis dominium acquiritur.

Et I. *Occupatione ex* §. *Feræ instit. de rerum divisione*, ubi sic dicitur: *Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.* Quid de thesauris inventis? *Vide infra n. 602.* Quid de venatione et piscatione? *Vide n. 604 et 614.* Certum autem est, omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniatur. An vero post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? Triplex adest sententia. *Vide dub. 5. n. 603.*

(1) *loc. cit. num. 50.*

494. — II. Acquiritur dominium *nativitate*, per quam nostra fiunt, quæ nascuntur a propriis animalibus (1). Hinc ad usufructuarium spectant partus ovium, equorum etc., salvo semper numero matrum.

495. — III. *Alluvione*, qua, si aliquid latenter et insensibiliter tuo fundo adjiciatur, tibi acquiritur. Secus autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius; tunc enim ipsa ad eumdem pertineret (2). Statutum etiam est *ibid.*, quod, si alveus fluvii divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus aut alterius, si iste esset fluvii dominus; antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrimque habent.

496. — IV. *Specificatione*, quando forma datur in alienam materiam; v. gr. si bona fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo. (§. *Cum ex alien. eod. loc.* cum limitationibus tamen ibi expressis.); idem, si facias pretiosam picturam vel scripturam in vili tabula vel tela aliena, ut ajt *Tamb.* (3): secus tamen esset, si de alienis uvis vinum faceres: illud enim ad dominum uvarum pertinet, ita *Tamb.* Sed contradicit *Croix* (4). Dicit etiam *Croix* (5), quod, si ex alieno frumento farinam facias, farina sit tua. Et idem dicit, si de aliena quercu facias navem; *n. 124. cum Haunoldo:* secus vero, si navem facias de asseribus alienis, quia tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset. Probabilius autem addit *Croix* (6) cum glossa (7) *et Haunoldo contra alios*, ad acquirendum dominium per specificationem bonam fidem requiri.

497. — V. *Accessione*, quando alicui rei accedit ornamentum, licet pretiosius: puta, si vesti tuæ intexetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma, purpura et gemma a te acquiritur (8). Limitant DD., nisi ornamentum facile divelli posset. *Croix* (9) *cum Lugo.*

498. — VI. *Confusione vel commixtione. Confusio* est, quando duo corpora liquida aut liquefacta (ejusdem sive alterius speciei) ita coeunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari possit, quæ de utroque non

(1) *ex §. 1. Item cap. eod. loco instit.* — (2) *ex §. Præterea eod. loc.* — (3) *ex §. 34. ibid.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 121.* — (5) *n. 123.* — (6) *n. 123.* — (7) *ad §. 25. instit.* — (8) *§. Si tamen eod. loc.* — (9) *ibid. num. 126.*

participet: utpote, si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno etc. *Commixtio* autem est, quando miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, ita ut de quovis grano separato dici non possit, quod illud sit utriusque materiæ (1). His positis sciendum quoad *confusionem*, quod, si confusio consensu dominorum vel casu sit facta, tunc res erit communis et judicis arbitrio dividenda (2). *Vide Tamb.* (3) *cum Palao*, *Croix* (4). Si vero confusio altero nesciente vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si opera tua facta sit confusio, et amplius sit tua major materiæ pars; teneris tamen rei alienæ pretium solvere (5). Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non vero, si tua pars esset modica. *Tamb. ibid. cum Azor.* Quod si res sint æquales, tunc tota materia erit communis. *Tamb. eod. loc.* Quoad *commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quod miscens alienam cum pecunia sua, animo dominium totius habendi, totius sit dominus, etiam altero inscio vel invito: nam in *l. Si alieni ff. de solutionibus* sic dicitur: *Si alieni nummi, inscio vel invito domino, soluti sunt, manent ejus, cujus fuerant. Sed si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri, qui accepit, in libris Caii scriptum est; ita ut furti actio domino cum eo, qui dedisset, competeret.* Hinc etiam, quando mixtio, quæ discerni non potest, facta sit mala fide, nummi fiunt accipientis sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major pars pecuniæ sit miscentis; secus, si minor vel æqualis; quia tunc totus cumulus communis erit, ut *Lugo*, *Mol.*, *Vasq. et Dic. ap. Croix* (6). Et idem esset, si commixtio casu vel consensu dominorum facta fuisset, ut diximus (7).

499. — Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum etc. Negant glossa *in d. l. Si alieni*, *Anacl.* (8) *cum Henn. ap. Croix* (9); quia dicunt, id tantum de pecunia statu-

(1) *ib. n. 116.* — (2) *ex §. Si duorum 27. eodem inst.* — (3) *dec. l. 8. tr. 3. c. §. 4. n. 11.* — (4) *n. 117.* — (5) *ex dicto §. 25.* — (6) *num. 118.* — (7) *vide dict. §. 27. et 28. Quod si eod. instit.* — (8) *theol. mor. tract. 7. d. 5. q. 3. n. 28. et 29.* — (9) *ibid. n. 119.*

tum fuisse ob specialem rationem, quoniam pecuniæ sunt in quotidiano hominum commercio, cui valde officere posset, si earum dominium, cum miscerentur, incertum maneret. Sed *Lugo* (1) *et Dicast.* affirmant, omnes res, quæ post mixtionem discerni nequeunt, a miscente acquiri, ob generalem rationem, quam assignat glossa *in d. l. Si alieni*, scilicet, quod mixtio æquivalet rei consumptioni. Et hanc *Tamb.* (2) asserit esse communem cum *Less.*, *Sylv.*, *Vasq. et aliis.* (3) Quandoquidem, ut advertit *Tamb.* (4), miscens habet animum acquirendi dominium, vel saltem contrariam voluntatem non habeat, et pars sua sit principalior.

Notandum autem, quod, si res extat in cumulo permixta, sive apud furem sive apud alium, domino illius prout habenti jus in re retinentique dominium una cum fure pro sua parte præ omnibus creditoribus est satisfaciendum; imo potest ipsemet ex cumulo accipere, quantum suum est. Ita *Less.* (5) *et Salm.* (6) *cum Pal. et Trull.* Et probant *ex l. 3. §. Pomponius ff. de rei vindicat.*, ubi sic: *Si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum est atque mixtum, ut separari nequeat, non totum, sed pro parte vindicandum.* Hoc quidem probabile est; sed non minus probabile est, ut dicunt *Lugo* (7), *Sanch.* (8) *et Tamb.* (9), qui cæterum probabilem censet sententiam *Less.*, quod fur per commixtionem devenit absolutus dominus totius cumuli, ita ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliunde restituendi debitum. Tantum ait *Pal.* (10), quod dominus rei permixtæ habebit actionem implorandi a judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

500. — VII. *Aedificatione, ex §. Cum in suo eod. instit.*, ubi statuitur, quod, si tu ædifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenearis reddere duplum pretii illius materiæ: et si ædificium ruat, possit dominus materiam illam sibi vindicare. (11). E contra

(1) *de just. d. 6. n. 64.* — (2) *d. l. n. 17.* — (3) *ex l. Idem Pomponius ff. de rei vindic.* — (4) *n. 18.* — (5) *l. 2. c. 20 n. 157.* — (6) *de contract. c. 3. punct. 12. n. 110.* — (7) *d. just. d. 6. n. 66. et d. 20. n. 172.* — (8) *dec l. 1. c. 23 n. 34.* — (9) *de rest. cap. 3. §. 3. n. 26* — (10) *de just. c. un. p. 21. num. 5.* — (11) *vide Croix l. cit. n. 128.*

in §. 30. statuitur, quod, si ædifices scienter ex materia tua in solo alterius, ædificium illius est, et tu materiæ dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere, quia præsumptio fit, te donare voluisse: secus autem, si constet, te noluisse donare (1). Tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vindicare et interim etiam pretium repetere ex æquitate, juxta utilitatis æstimationem, ut *Croix* (2) *cum Illsung. et Haun.* (3).

501. — VIII. *Plantatione ex* §. *31.*, ubi statuitur, quod, si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat: sic e converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quod planta, posita prope confines fundi alieni, quæ in illum radices jecerit, sit communis (4). Notandum hic autem, non licere, arboris in alieno fundo positæ succidere radices aut ramos, porrigentes in agrum proprium, nisi alter monitus eos tollere nollet, ut dicunt *Schneidewein et a ii apud Croix ib.* Idem, quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit *ex* §. 32. Et qui seminaverit mala fide, neque expensas repetere potest, ut *Croix cum Haun.* Pariter in §. *33.* statuitur, ut litteræ, licet aureæ, cedant chartis: sed hodie ex consuetudine, asserit *Croix* (5) *cum Illsung., Haun. et Tamb.*, contrarium vigere.

502 — IX. *Perceptione* fructuum, si facta sit bona fide et fructus sint consumpti (6).

503. — X. *Traditione*, per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium (7).

504. — Jure autem *positivo civili* seu *canonico* acquiritur dominium per *præscriptionem seu usucapionem*, quæ proprius dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *præscriptionem* quatuor requiruntur conditiones: I. bona fides; II. titulus justus; III. continuata possessio; IV. ut res illa præscribi possit.

I. igitur conditio est *bona fides* (8), qua quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat, rem esse suam.

(1) *ex l. 2. c. de rei vindicat.* — (2) *num. 130.* — (3) *ex l. 38. ff. de pet. hæred.* — (4) *vide Croix l. c. num. 132.* — (5) *n. 134.* — (6) §. *Si quis a non domino eod. instit.* — (7) §. *Per traditionem eod. instit.* — (8) *ex reg. 2. jur. in 6.*

Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si vero ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modo interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. Idem tenet *Anaclet.* (1) tamquam communius et probabilius (2).

505. — II. conditio est *titulus justus*, puta emptionis, donationis etc., saltem rationabiliter sive probabiliter præsumptus, etsi revera non intervenerit. Notandum tamen, quod titulus non semper requiritur, sed tantum, quando præsumptio est contra possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus. *Croix* (3) *cum communi.* Sufficit etiam titulus existimatus, puta, si existimes, rem patri tuo fuisse donatam (4).

506. — III. conditio est *continuata possessio* per tempus a jure definitum. Si enim adsit titulus, res usu consumptibiles seu mobiles triennio præscribuntur, ex *l. un. Cod. de usuc. et §. 1. institut. de usuc.*, ubi: *Cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur. Bon.* (5) dicit, hoc esse inter præsentes, sed inter absentes requiri quatuor annos: sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec cæteri DD.; nam *Less.* (6) *cum communi*, *Verde* (7), *Anacl.* (8) indistincte ibi dicunt, sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit *Croix* (9). Et adhuc pro rebus spectantibus ad ecclesiam, ut *Mol.*, *Laym.*, *Pal.*, *Sanch.*, *Lugo ib. (contra Sylv.*, *Covar.*, *Less. etc.)*; *Busembaum* (10) autem *cum Trull. et Salon.* dicit, quod ad præscribendos fructus collectos sufficit biennium inter præsentes et quadriennium inter absentes.

507. — Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur; *Croix* (11) *cum Dicastill. et pluribus:* quia accessorium sequitur principale. Aliæ vero actiones non præscribuntur nisi per 30 annos (12).

Si quis per triennium possedit beneficium ecclesiasticum vel ipsius fructus, jam præscribit ex regula cancellariæ,

(1) *d. 6. quæst. 2. n. 12.* — (2) *vide dicenda n. 511.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 498.* — (4) *ib. n. 499* — (5) *de restitut. quæst. ult. p. 2. §. 2.* — (6) *l. 2. c. 6. n. 22.* — (7) *inst. civ. l. 2. de usucap. lemma 8. n. 451.* — (8) *l. c. n. 21.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 529.* — (9) *de restit. n 610. circa fin.* — (10) *n. 522.* — (11) *n. 539.*

relata in extensum *apud Croix* (1): etiamsi titulus fuerit nullus, ut *Croix* (2) *cum Nav., Sot., Sa, Less. etc. contra alios:* modo absit ingressus simoniacus vel intrusio, ut dicitur in regula prædicta cancellariæ. *Ingressus* autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam a se vel ab alio tertio commissam ingrediatur beneficium (3): secus vero, si fuerit a tertio, ipso contradicente ac deinde ignorante simoniam, ut dictum est *n. 111.*, utque dicit *Croix ibid. cum Less., Suar., Sanch., Pal., Luca etc.;* vel si post simoniam supervenerit titulus coloratus: *Croix* (4) *cum Gam. et Chok. contra Lugo.* Ad excludendum autem beneficiatum simonia debet esse utrimque completa (5). *Intrusio* deinde intelligitur, si ipse se immittit in beneficium sine vera collatione aut institutione, aut confirmatione aut expeditione litterarum pontificiarum; vel si post excommunicationem, suspensionem aut amotionem, per sententiam saltem declaratoriam etc. (6). Possessio decennalis majores favores habet (7).

508. — Res vero immobiles non præscribuntur nisi per spatium 10 annorum inter præsentes et 20 inter absentes. Ita ex communi *Bon. ib., Anacl.* (8). Notandum autem, quod *præsentes* dicuntur, qui in eadem provincia, *absentes*, qui in diversis provinciis habitant, sive res sita sit in eadem provincia sive alibi, ut *Anac.* (9) ait. Sed *Lug.* (10) *cum aliis* dicit, censeri absentes etiam eos, qui, esto in eadem provincia, in diversis tamen degunt locis, qui proprium gubernatorem habent, licet eidem principi vel senatui subditum. Si quis autem partim fuerit præsens et partim absens, anni absentiæ sunt duplicandi: v. gr. si fuerit præsens octo annis et duobus absens, hi duo duplicandi sunt, et inde 12 anni ad præscriptionem requiruntur. *Anacl.* (11).

509. — Quando autem non adest titulus, ad præscribenda sive mobilia sive immobilia requiruntur 30 anni. Est commune cum *Anacl. et Bon.* (12). Idem ait *Tamb.* (13)

(1) *l. 4. n. 689.* — (2) *n. 716.* — (3) *n. 709.* — *vide dicta de simon. n. 111.* — (4) *n. 719.* — (5) *n. 712.* — *vide dicta n. 106.* — (6) *vide Croix ex n. 713.* — (7) *vide ibid. n. 715.* — (8) *n. 22.* — (9) *n. 23. ex l. ul. c. de longi temp. etc.* — (10) *de justitia et jure disput 7. n. 76.* — (11) *n. 24.* — (12) *ex l. Sicut in rem. cod. de præsc. 30 vel 40 an.* — (13) *dec. l. 8. tract. 1. c. 4. §. 1. n. 3.*

cum Mol. et Lessio, qui notat deinde, quoad mobilia sine titulo præscribenda nihil in jure esse constitutum: unde videntur etiam 30 anni requiri.

510. — Ad præscribenda bona ecclesiæ vel locorum piorum requiruntur 40 anni (1). Imo quoad bona ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio centenaria, ut *Anacl.* (2). Dubitatur autem, utrum res mobiles ecclesiarum etiam triennio præscribantur. Affirmant *Bon. l. c.*, *Less.* (3) *cum Laym. et aliis pluribus* (4), et probant ex *dict. Auth. Quas actiones.* Negant vero *ib. Ostiens.*, *Panorm. cum Anacl.*, probantque *ex c. 1. de integr. rest.*, eo quod, ut isti dicunt, concessio locis piis facta a jure canonico, ut non præscribantur eorum bona nisi spatio 40 annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. Utraque est satis probabilis.

511. — Dicitur autem *possessio continuata*: nam præscriptio interrumpitur vel *naturaliter*, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intimetur; nisi alter injuste hoc faciat ad interrumpendam præscriptionem; *Less.* (5), *Anacl.* (6) *cum aliis.*

Si vero bona fide possidere incepisti, et supervenit dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam et præscribendam. Ita *Croix* (7), *Lugo* (8), *Less.*, *Mol. et communiter* (*contra Adrian.*) Et favent *c. Si virgo caus. 34. quæst. 1. et c. finalis de præscr.*; dicitque *Croix* (9) quod pro litis contestatione non interrumpatur præscriptio triennalis. Notat etiam *Dicastill. ibid.*, posse quemque præsumi bona fide incepisse possidere; et hoc valere pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo*, *Less.*, *Pal. et alii* (10), quia leges ideo tunc improbant præscriptionem, quoniam non præsumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria, quam tenet *Croix ibid. cum Dicastill.*, *Molin. etc.* Ratio, quia ad præscriptionem non tantum requiritur fides theologice, sed etiam

(1) *ex auth. Quas actiones. cod. de sacr. eccl.* — (2) *n. 25* — (3) *l. 2. c. 6. n. 12.* — (4) *ap. Anacl. n. 27.* — (5) *n. 49* (6) — *n. 39.* — (7) *l. 3. part. 2. n. 482.* — (8) *d. 7. n. 17* — (9) *n. 548.* — (10) *apud Croix n. 484.*

civiliter bona, cum tantum ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo* (1), quod, si fides tua sit solum venialiter mala, potes præscribere; et id deducitur ex conc. Carth. *in c. fin. de præscript.*, ubi damnatur sola fides cum peccato mortali.

512. — Hæres possessoris malæ fidei probabilius non præscribit, ut ex communi tenent *Mol.* (2) *et Croix* (3) *cum Dic. etc.* Excipiunt *Less.*, *Pal.*, *Cov.*, *Grotius et alii ib.*, si præscribens sit hæres hæredis; sed hoc probabilius etiam negat *Croix cum Lugo etc.* Secus vero dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario etc. (4).

513. — Per bonam fidem potest quisque præscribere libertatem a solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret. *Lugo* (5) *et Croix* (6). Et sic etiam præscribet libertatem a solvenda mulcta, si intra certum tempus non exigatur, etsi sciat, illam se debere. *Croix* (7) *cum Mol.*, *Cov. etc.* Notandum autem, quod, si quis possessionem dimittat, ut alter eam habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia semper inest conditio, ut alter acquirat. Ita *Croix* (8). Possessio autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lug.* (9) *et Croix ib. cum Suar. et Dic.* Ratio, quia, cum possessio consistat in facto externo, non nisi alio externo facto amittitur.

514. — Sedulo insuper advertendum, quod aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea, quæ præscriptione amiserunt, prout minoribus et ecclesiis aut aliis locis piis; item mulieribus et rudibus, ut probabile putant *Palaus*, *Less. etc.* (10); item uxoribus quoad bona dotalia; item iis, qui probent, ut alii opinantur, ideo se non interrupisse præscriptionem, quia invincibiliter ignorarunt; sed hoc negant *Haunold.*, *Fachinæus*, et merito *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dic.* Alioquin sic jurgia etiam sæpissime manerent et facile frustraretur lex præscriptionis.

515. — IV. Conditio est, *ut res sit apta præscribi;*

(1) *apud Croix n. 489.* — (2) *disp. 65.* — (3) *n. 490.* — (4) *ib. n. 491.* — (5) *d. 7. n. 49.* — (6) *n. 493.* — (7) *n. 494.* — (8) *n. 517. ex l. 34. ff. de acq. poss.* — (9) *d. 23. n. 59.* — (10) *apud Croix l. 3. p. 2. n. 558.*

nam res furtive aut vi possessæ numquam præscribuntur a fure. Res autem, quas bona fide tertius possessor a fure accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo nisi spatio 30 annorum inter præsentes et 40 inter absentes. Si vero titulus non adsit, res furtivæ numquam a quocumque præscribuntur, ut notat *Verde l. c.* et annuit *Anacl.* (1). Res fisci tantum præscribuntur per 40 annos. Quædam autem res numquam præscribi possunt, ut sunt res publicæ, jura spiritualia, prout jus decimarum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatus (2).

516. — Probabile autem censet *Verde l. c.*, quod hæres cum bona fide rite possit præscribere rem, quam testator mala fide possedit. Sed, ut diximus supra *n. 512.*, id probabilius negant *Mol.*, *Croix etc.* communiter. Imo notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti decisione quatuor aularum, edita an. 1738. Quamvis cæterum admittatur ibi præscriptio legitima 30 annorum a die natæ actionis (deductis temporibus de jure deducendis) in tertio possessore, in quo sancitum est, præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantum præsumptionibus) ab actore probetur. Item decisum fuit, advocatos et procuratores litium post biennium non posse agere pro suis laboribus: notarios pro scripturis, copia non tradita, non posse agere post biennium; copia autem tradita omnem actionem eis interdici: pharmacopolas contra principalem post biennium; contra hæredes autem post duos menses: fabros post annum: famulos et similes post duos menses. Notandum tamen, hæc locum habere, ut ibi statuitur: *Nisi scripturæ publicæ vel privatæ producantur;* et insuper ibi dicitur, hæc decerni *non ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis;* quare infertur, quod debitor, qui certus esset, solutionem non esse factam, ex dicta decisione minime ab obligatione solutionis eximitur.

517. — Communis autem est sententia apud jurisconsultos et theologos, quod etiam in foro conscientiæ per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix* (3), et eam tenet et fuse probat *Lugo* (4) *cum*

(1) *n. 18.* — (2) *num. 17.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 470.* — (4) *de just. d. 7. ex n. 4.*

Cajet., *Sot.*, *Cor.*, *Mol.*, *Less.*, *Sylv. etc. communiter* contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n. 1. ex conc. Lat.*, relato in *c. final. de præscript.*, ubi tantum reprobatur præscriptio malæ fidei, et clare approbatur præscriptio bonæ fidei his verbis: *Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Ratio autem est, quia bene potest lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hic maxime utilis agitur apud *Tamb.* (1), an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiæ. Et primo loco ait *Tamb.*, videri negandum, cum is tantum ex lege possit jus accipere rem retinendi. Enixe tamen tenet *n. S.*, talem bene uti posse præscriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi jus commune præscriptionis lege municipali non sit explicite abrogatum, prout Neapoli expresse in decisione relata statutum est illud, quod hæres testatoris mala fide rem possidentis numquam præscribere possit. Cæterum quoad alias præscriptiones a jure communi statutas nihil vere in nostro regno derogatum expresse invenitur; imo *Verde* (2) *cum Staib.*, *Gallup.*, *Prado et Amato contra Ursil. et Rovit.* tenet, in regno servari quidem præscriptionem: *Juri enim standum* (ait *Verde*), *cujus oppositum non invenitur in regno sancitum.* Quare concluditur (prout etiam me docuit doctissimus episcopus Torni), licite nos uti posse in conscientia præscriptionibus juris communis in regno et in omni loco, ubi oppositum per municipalem legem expresse sancitum non habetur.

(1) *dec. l. 6. tr. 1. c. 4. §. 2.* — (2) *l. c. lemma 4. n. 424.*

CAPUT I.

DE FURTO.

DUBIUM I.

Quid sit furtum et quale peccatum.

518. *Quid est furtum?*
519. *An liceat aliquando, auferre alienum ob bonum finem.*
520. *An ob necessitatem. Quær. I., an captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum a captivitate. Quær. II., an pauper extreme indigens possit accipere, antequam petat. Quær. III., an possit accipere rem magni valoris. Quær. IV., an fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam in extrema necessitate. Quær. V., an surripiens in extremæ necessitate teneatur ad restitutionem, si fiat dives. Et hic quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi. Quær. VI., an dives non subveniens teneatur postea ad restitutionem.*
521. *Quando liceat creditori facere compensationem.*
522—524. *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus.* Sequitur idem n. 523. et 524.
525. *An christiani possint auferre res Turcarum.*

518. — „Resp. Est occulta et injusta rei alienæ ab-„latio invito rationabiliter domino. Quod si res sit sacra, „dicitur *sacrilegium*, de quo supra; si aperta vi fiat, „est *rapina*, a furto specie distincta. Licet autem fur-„tum, cæteris paribus, quam rapina levius sit, et ex „genere suo minimum inter ea, quæ circa proximum „committuntur, est tamen mortale, si quantitas sit nota-„bilis. Ita communiter omnes (1).

Unde resolves:

519. — „1. Qui alienum accipit joco, vel ob bonum „aut commodum illius, a quo accipit, non furatur: v. gr. „si uxor auferat a marito pecunias, ne ludis aut co-„messationibus eas prodigat, aut vinum, ne inebrietur; „aut librum hæreticum, ne eum legat; aut famulus det

(1) *vide Bon. d. 7. q. 8.*

„eleemosynam non nimis magnam valde indigenti, de „qua dominus rationabiliter non sit invitus, a quo tamen „ob verecundiam vel aliam causam non audeat petere (1).

520. — „2. Qui pro se vel alio in extrema necessi„tate constituto alienum accipit, quantum necessarium „est, nec furatur nec tenetur restituere postea sic ab„sumptum, siquidem re et spe indigens fuerit. Idem „docent *Lessius* (2), *Malderus etc.* de necessitate gravi. „Verum id probabilius alii negant cum *Laym.* (3) *ex* „*s. Thom.* (4), *Sylv.*, *Ang. Vide Dian.*, (5) *c. Lugo* (6)." *(Adverte hic prop. 36. damnatam ab Innoc. XI.: Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.)*

Certum est, eum, qui est in extrema necessitate constitutus, posse alienum surripere, quantum sufficit ad se a tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum *d. Th.* (7). Ratio s. Doctoris, quia in tali casu omnia sunt communia; jus enim gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit, sibi providendi, dum extrema necessitate laborat. Idem dicitur, quando necessitas est proxima extremæ aut illi æquivalens; in tali enim necessitate, quæ vocatur alias gravissima seu quasi extrema, potest etiam quis sibi providere mediis ordinariis, non autem exquisitis et extraordinariis. Ita communiter *Lugo* (8), *Less.* (9), *Spor.* (10), *Salm.* (11) *cum Navarro*, *Sot.*, *Cajet.*, *Prad. etc.*, *Viva* (12) *cum Sylv.*, *Azor*, *Croix* (13) *cum Card.*, *Haunold. et Tamb.*, qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quando quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Ronc.* (14), *Holzm.* (15) *ac Vasq.*, *Val.*, *Nav.*, *Moya*, *Dic. etc. apud Croix* (16); aut vero in periculo amittendi membrum aliquod principale aut aliquem sensum, puta oculum: *Pal.*, *Dic. et Tamb. apud Croix ib.*

(1) *vide Less. l. 2. c. 12.* — (2) *l. c. d. 4.* — (3) *l. 3. t. 3. p. 1. c. 1. n. 7.* — (4) *2. 2. q. 66. art. 7.* — (5) *t. 1. p. 2. t. misc. r. 20.* — (6) *d. 16. s. 7.* — (7) *2. 2. quæst. 66. a. 7.* — (8) *de just. d. 16. sect. 7. n. 154.* — (9) *l. 2. c. 12. dub. 12. n. 71.* — (10) *tr. 5. c. 5. n. 103.* — (11) *de restitut. cap. 5. punct. 3. §. 2. n. 38.* — (12) *in prop. 36. damn. ab Innoc. XI. n. 14.* — (13) *l. 3. p. 1. num. 957.* — (14) *de char. c. 2. q. 3.* — (15) *eodem tit. n. 172.* — (16) *l. 2. n. 195.*

Item, quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem sive pœnam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum vel infamiam: *Lugo l. c.*, *Sporer* (1), *Ronc. l. c.*, *Elbel* (2). Non enim opus est, ut dicunt *Lugo et Elbel ex d. Th. et aliis*, quod hujusmodi mala actu inferantur, sed sufficit, quod proxime et moraliter certo immineant; imo ait *Holzm. l. c.*, quod de eis adsit periculum certo probabile. Sed dubitatur, an putetur eadem necessitate laborare pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam. Affirmat *Bon.* et consentit *Mazzot. l. c. cum Cajet.*, *Suar. etc.*; sed probabilius contradicunt *Salm.* (3); quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit alia via, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid, si aliquem virum honoratum valde puderet mendicare vel laborare, an potest ex alienis sibi providere? Negant *Salm.* (4) *cum Soto et Prado*, dicentes, hanc potius judicari necessitatem gravem quam extremam, cum bona temporalia tantum ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum; affirmant vero *Viva* (5), *Ronc. l. c.*, *Mazzotta* (6) *ac Less.*, *Pol. et Dicast. apud Croix* (7), item *Bann. et Serra apud Salm. loc. cit.* Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potius ille mortem subire vellet quam mendicare.

Sed hic plures quæstiones occurrunt. Quær. I., an dicantur esse etiam in tali necessitate gravissima ii, qui sunt captivi apud Turcas, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum. Quæstio hæc pendet ab alia, an divites teneantur redimere tales captivos. Negant *Hurt.* (8) *et Spor.* (9); quia dicunt, hos non esse in extrema necessitate, cum libertas non requiratur ad vitam, et alias requireretur magna summa ad ipsos redimendos, et facile pretium redemptionis augeretur. Excipiunt tantum, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia vel aliis ærumnis. Item addit *Sporer*, quod, si captivus petat eleemosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro ejus redemptione. E converso dicunt *Fill.* (10)

(1) *tr. 5. c. 5. n. 85.* — (2) *de rest. n. 271.* — (3) *ibid. n. 39.* — (4) *cit. n. 39.* — (5) *l. c. n. 3.* — (6) *t. 2. p. 375.* — (7) *l. 3. p. 1. n. 952.* — (8) *in 2. 2. d. 259. sect. 3. §. 21.* — (9) *tr. 3. c. 6. n. 59.* — (10) *tr. 28. c. 3. n. 76.*

et Az.(1) *cum Caj. et Major*, quod divites tenentur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Cæterum, si absolute ajunt DD., ut supra et ipse *Spor.* fatetur, quod quisque possit alienum surripere ad se liberandum a perpetua captivitate vel etiam ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio? et cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliunde probabilem spem habeat suæ redemptionis? Sed generaliter loquendo hic adjicere libet judicium perdocti *P. Concinæ* (2), qui, disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere, sic ait: *Captivitas ex se grave malum est, ad quod tollendum plus minusve divites adstringuntur pro majori aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit aliquod grave periculum amittendi fidei aut vitæ, si captivus utilis sit reipublicæ, tum gravior est divitum obligatio, quando hæc omnia illis perspecta sunt. Si captivorum redemptio maximam divitiarum summam exigeret, non auderem cuique diviti onus imponere similes captivos in libertatem redigendi. Hoc quippe onere divitibus injecto, possent infideles extremis malis captivos torquere, christianorumque opes brevi expilare. Spectandæ ergo sunt circumstantiæ omnes, et juxta illarum diversitatem divites plus minusve obligantur.* Attamen in hoc dubio, quod mihi ingentem confusionem ingessit, et in quo DD. tam obscure loquuntur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II., an pauper in extrema necessitate possit occulte alienum surripere, antequam petat. *Coninchius*(3) censet, pauperem peccare mortaliter, si surripiat non petendo; quia non dicitur extreme indigere, qui petendo sibi subvenire potest; *Lessius* (4) vero, *Laym.*(5) *et P. Concina*(6) dicunt, eum teneri ad petendum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cum pauper jus habeat ad illa bona, sed tantum quoad modum, ordinem

(1) *t. 2. l. 12. c. 8. q. 5.* — (2) *t. 2. d. 6. c. 9. n. 7.* — (3) *d. 27. de char. dub. 10. n. 158.* — (4) *l. 2. c. 12.* — (5) *l. 3. tr. 1. c. 1. num. 7.* — (6) *tom. 2. d. 6. c. 9. n. 11.*

invertendo, quod non est amplius quam veniale. Sed melius distinguendum cum *Lugo* (1), qui dicit: Si res illa peculiaris non est absolute necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam surripiendo; nam alias omnes mendici possent impune accipere aliena non petita, eo quod perirent, nisi eis ab alio subveniretur, quod falsum est. Si vero pauper peculiari illa re extreme indigeat, ita ut dominus teneatur omnino eam dare, quia ipso non dante pauper periret; tunc iste, ut ait *Lugo*, occulte accipiendo non peccat mortaliter, imo nec venialiter dico, cum ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam juxta *s. Th.* (2).

Quæritur III., an pauper extreme indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolute necessaria ad suam vitam servandam.

Prima sententia negat; hanc tenent *Croix* (3), *Conc.* (4) et probabilem vocat *Spor.* (5) (*Croix* autem citat *Lugo* (6), sed non bene, quia *Lugo* loquitur tantum de obligatione divitis, dicens, ipsum non teneri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum; in quo dispar datur ratio, ut infra videbimus). Ratio autem hujus sententiæ est, quia charitas, ex qua solum tenetur dives ad eleemosynam, ut supra diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantum ad ea, quæ ordinarie sufficiunt ad vitam sustentandam.

Secunda sententia tamen verior affirmat, eamque tenet *Sporer* (7) consentitque *Lugo* (8), dummodo dives per talem ablationem non constituatur in æquali necessitate, et *Croix l. c.* putat practice probabilem. Ratio, quia revera in extrema necessitate, cum omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id, quod est necessarium ad suam vitam servandam, *ita ut*, sicut docet *d. Th.* (9), *per talem necessitatem efficiatur suum id, quod quis accipit.* Nec distinguit s. Doctor inter rem parvi

(1) *d. 16. n. 140.* — (2) *2. 2. q. 66. art. 7.* — (3) *l. 3. p. 1. num. 953.* — (4) *t. 2. d. 6. c. 9. n. 6.* — (5) *de charit. c. 6. n. 54.* — (6) *d. 16. n. 147.* — (7) *de char. c. 6. n. 54.* — (8) *loc. cit. num. 146.* — (9) *2. 2. q. 66. art. 7. ad 2.*

vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo* (1), *Laym.* (2), *Spor.* (3), *Roncagl.* (4), *Dian.* (5) *cum communi*, et consentit *P. Conc.* (6), nempe, quod dives non tenetur permagnam summam erogare ad proximum liberandum a morte, maxime, si ipse deberet e suo statu decidere; eo quod charitas non obliget cum tanto incommodo: unde ajunt *Lugo l. c. et Pal., Con. ac Tamb. ap. Croix* (7), neminem obligari pro vita alterius expendere ter, quater mille aureos, etiamsi non excideret e suo statu; nisi (excipiunt *Sporer et Croix cum Tamb. ll. cc.*) pauper esset persona conjunctissima, puta pater vel filius. Nam respondetur, quod, licet hæc sententia et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis: recte enim discurrit *Lugo* (8) et dicit, quod, sicut ab initio ante divisionem bonorum omnia erant communia, unde quisque poterat ex eis accipere, quantum erat ei necessarium, sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare: sic etiam in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare. Quapropter casu, quo pauper est in extrema necessitate alicujus rei magni valoris, juste potest eam accipere, quia jus habet ad illam arripiendam; non ideo tamen dives tenetur dare, cum ipse tantum ex charitate obligatur, quæ non obstringit cum tanto incommodo. Quod autem dicit *Spor.* (9), scilicet, quod eo casu dives etiam impediendo, quominus pauper rem accipiat, non peccaret contra justitiam, mihi non videtur probabile: quia pauper habet jus ad rem accipiendam, et consequenter, ne alter ab ea accipienda ipsum impediat.

Quær. IV., an fur consumens rem ablatam in extrema necessitate teneatur semper ad restitutionem.

Prima sententia negat, quam tenet *Pal.* (10) *cum Coninch. et P. Nav.*, *Diana* (11), et æque probabilem vocat *Sporer* (12), satisque probabilem putant *Less.* (13) *et*

(1) *d. 16. n. 150.* — (2) *l. 2. t. 3. c. 6. n. 4.* — (3) *de charit. c. 6. num. 51.* — (4) *eod. tr. c. 2. q. 3. r. 3.* — (5) *p. 5. tr. 8. r. 6.* — (6) *l. c. num. 6.* — (7) *l. 2. n. 201.* — (8) *n. 143.* — (9) *eod. n. 54.* — (10) *t. 1. tr. 7. d. 2. p. 10. n. 3.* — (11) *t. 8. tr. 7. r. 14.* — (12) *de 7. præc. c. 5. n. 102.* — (13) *l. 2. c. 16. n. 7.*

Tamb. (1). Ratio, quia, cum in extrema necessitate omnia fiant communia, fur, sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secus ac de novo surripiendi.

Secunda sententia vero gravissima et communior affirmat; et hanc tenent *Less. l. c.*, *Sylv.* (2), *Armil.* (3), *Azor.* (4) *et P. Conc.* (5). Ratio, tum quia obligatio jam contracta ex injusta acceptione non extinguitur ex superveniente necessitate; tum quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienæ, sed tantum dat jus ea utendi et obligationem suspendit restitutionis. His tamen non obstantibus non puto improbabilem primam sententiam, quia pauper in tali necessitate, ut docet *d. Th. l. supra cit.*, surripiens alienum suum efficit. Obligatio autem restitutionis eo casu non solum suspenditur, sed etiam vere extinguitur consumptione rei, quia dominus tenetur consentire consumptioni, si adhuc res apud ipsum inveniretur. Hoc tamen limitandum dico: 1. si ille sit pauper, non tantum re, sed etiam spe, ut dicemus in quæst. sequenti; 2. si pauper absolute indigeat re illa peculiari, nec aliter possit sibi subvenire, ut dixi in quæst. præcedenti.

Quær. V., an surripiens rem alterius in extrema necessitate, hac cessante teneatur illam restituere. Hæc quæstio ab illa alia pendet, utrum dives satisfaciat suæ obligationi, si pauperi extreme indigenti rem, qua ille eget, mutuet aut donet sub pacto restitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam. Adest triplex sententia.

Prima affirmat, et hanc tenent *Tol.* (6), *Nav.* (7), item *Less.*, *Vasq.*, *Cov.*, *Adrian. ap. Croix* (8), et probabilem putat *Lugo* (9) casu, quo res data sit magni momenti. Ratio, quia charitas, ex qua procedit hoc eleemosynæ præceptum, obligat tantum ad subveniendum proximo indigenti; ergo sufficit, ut aliquo modo ei subveniatur, quo ille a sua necessitate eximatur, quin res absolute donetur.

(1) *l. 8. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 3.* — (2) *v. furtum q. 5.* — (3) *eod. v. n. 10.* — (4) *l. 12. c. 7.* — (5) *tom. 4. de furto c. 5. q. 4.* — (6) *l. 5. c. 14.* — (7) *in man. c. 17. n. 61.* — (8) *l. 2. n. 207.* — (9) *d. 16. n. 167.*

Secunda sententia negat, eamque tenent *Azor.* (1), *Sot.* (2), *Sanch.* (3) *cum communi*, ut asserit, item *Suar.*, *Bonac.*, *Pal.*, *Bann. etc. apud Salm.* (4). Ratio, tum quia dives ex præcepto naturali tenetur eleemosynam dare extreme indigenti, obligatio autem dandi eleemosynam involvit obligationem donandi: cum vero datur res ad mutuum, non fit donatio, sed una obligatio mutatur in aliam: tum, quia in extrema necessitate omnia sunt communia: unde dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cum ille juste possit eam surripere, etiam invito domino, et suam facere, ut docet *s. Th.* (5).

Tertia sententia longe communior et verior, quam tenent *Pal.* (6), *P. Holzm.* (7), *Sporer* (8), *Croix loc. cit. cum Val.*, qui vocat certam, et *Bann.*, qui primam sententiam putat falsissimam, ac *Salm.* (9) *cum Reg.*, *Med.*, *Trull.*, *Villal.*, *Dian.* et omnibus aliis AA. citatis pro secunda sententia, distinguit et docet: Quodsi pauper tempore necessitatis est absolute pauper, tunc dives tenetur omnino gratis ei succurrere, quia tunc absolute obligatur ad præstandam eleemosynam. Secus, si alter habeat aliunde bona, aut spem moralem sive probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare, quia tunc ille non est absolute pauper, nec posset rem alterius absolute arripere et suam facere. Et hanc sententiam expresse tenet *d. Th.* (10), ubi supponens, quod pauper non sit carens bonis propriis, ut in *resp. ad 1.* sic inde ad 2. docet: *Unusquisque tenetur ad liberandum proximum a morte secundum suam conditionem; et hoc quidem convenienter implerit, qui pecuniam mutuarit; non autem tenetur condonare in casu, quo ille poterat per mutuum liberari.*

Sic igitur pariter dicendum in quæstione primo loco proposita de surripiente bona aliena in extrema necessitate: nihil tenetur ipse restituere, si tempore necessitatis erat absolute pauper, ut dicunt *Lugo* (11) *et Salm.* (12)

(1) *t. 2. l. 12. c. 9. q. 1.* — (2) *de just. l. 4. q. 7. art. 1. ad 4.* — (3) *cons. p. 1. c. 5 dub. 5. n. 56.* — (4) *tr. 21. c. 7. punct. 1. §. 1. n. 8.* — (5) *2. 2. q. 66. art. 7.* — (6 *tr. 6. d. 2. p. 4. n. 9.* — (7) *de charitate c. 3. n. 182.* — (8 *de 7. præc. c. 5. n. 99.* — (9) *ibid. n. 9. et 10.* — (10) *quodlib. 5. art. 17.* — (11) *d. 16. n. 171.* — (12) *de rest. c. 5. punct. 3. §. 1. n. 35.*

contra Laym. (1) *ac alios ap. Salm. ib.* Ratio, quia, ut docet *d. Thom. l. c.*, qui est absolute pauper, potest licite ex rebus alienis sibi subvenire, et efficit suum id, quod accipit. Recte autem excipiunt *Salm.* (2), si res accepta, cessante necessitate, existat in propria specie; tunc enim dicunt, quod tenetur eam restituere. Ratio, quia, cum illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi adjudicare. Pauper autem, qui aliunde bona habuit, vel spem habendi, ut supra diximus, bene tenetur restituere rem acceptam et consumptam in necessitate, quia, quando rem accepit, non fuit absolute pauper.

Quær. VI., an dives non subveniens pauperi tempore, quo ille erat in extrema necessitate, teneatur postea ad restitutionem.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Carden.* (3) *cum Hurt.*, *Laym.* (4), item *Prado et Aray.* (5), eamque putat probabiliorem *P. Concina* (6). Ratio, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, et ideo, si dives illa non tradat, peccat contra justitiam et tenetur restituere. Alias, si non peccaret contra justitiam, sed tantum contra charitatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperem, quominus in tali necessitate suum arriperet; nec teneretur ad restitutionem damnorum obvenientium filiis pauperis, qui ex illa impeditione mortem subiret; quod nemo dicit. Hinc inferunt, quod, si dives sive impedit sive negligit dare eleemosynam in eo casu, tenetur, adhuc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata.

Secunda sententia vero probabilior, quam tenent *Less.* (7), *Lugo* (8), *Holzmann* (9) *cum communi*, ut asserit, et *Salm.* (10) *cum Suar.*, *Coninch.*, *Ban.*, *Sanch.*, *Vasq.*, negat, teneri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleemosynam. Ratio, quia talis obligatio est ex præcepto charitatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat

(1) *l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 7.* — (2) *l. c. n. 35.* — (3) *in 1. crisi d. 26. n. 76.* — (4) *l. 3. tr. 3. p. 1 c. 1. n. 7.* — (5) *ap. Salm. ibid. n. 33.* — (6) *de eleem. c. 9. quæst. 10.* — (7) *l. 2. c. 12. n. 25.* — (8) *d. 16. ex n. 143.* — (9) *de charit. c. 3. n. 182.* — (10) *l c. n. 34.*

jus ad bona divitis apprehendenda, cum illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium; tunc enim non quoad dominium, sed tantum quoad usum bona aliena communia evadunt. Sed dices: Si dives non obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodo poterit pauper juste rem ejus surripere ipso invito vel nesciente? Respondeo cum *Lugo* eodem modo, ut diximus in quæst. III.: Ante divisionem bonorum omnia erant communia, et quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium, sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremæ necessitatis: cum omnia tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis, sed dives non tenetur ea dare ex justitia. Cum autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat proculdubio dives contra justitiam, si illum impediat ab accipiendo, et tenetur ad omnia damna filiis aliisque hæredibus necessariis ex tali impeditione obvenientia. Si vero non impedit, sed tantum negligit dare, ad nihil postea tenetur. Unde concluditur, quod pauper possit juste bona divitis accipere, sed dives non teneatur ea ex justitia dare.

Ultimo hic notandum, quod in sola gravi necessitate prohibetur surripere rem alienam ex *propos. damn. 36.* mox supra relata. Excipit *Viva* (1), quando pauper ad levandam suam non levem miseriam, quamvis non extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando. dominum opulentum ex pietate non esse invitum, saltem quoad substantiam. Recte tamen advertit, hujus epikejæ usum non debere esse facilem, nec in materia gravi, quia divites in hoc etiam quoad substantiam sunt rationabiliter inviti.

521. — „3. Nec item furatur, qui accipit in compen„sationem justam, si aliter sibi debitum accipere ne„queat: v. gr. si famulus justum stipendium non possit „aliter obtinere, vel inique inductus sit ad serviendum „iniquo pretio. *Vide Laym. l. c. et Tol.* (2).

Nota quoad *compensationem* I., quod compensatio potest fieri etiam in alia specie, si non possit fieri in eadem (3).

Nota II., quod compensatio regulariter peti debeat per

(1) *in dict. prop. 36. n. 10.* — (2) *l. 5. c. 15.* — (3) *Croix l. 3. p. 1. n. 967.*

judicium; sed hoc omittere est tantum veniale peccatum; *ex Salm.* (1) *cum Lug. etc., Viva* (2) *ac Croix* (3) *Tamb. et aliis;* imo nullum, si alias timeantur inimicitiæ, amissio expensarum et similia, ut recte docet *Laym.*

Nota III., quod, licet ad compensationem requiratur certitudo crediti, ex communissima *apud Croix* (4) quamplures tamen et graves auctores *ap. Salm.* (5) admittunt, posse fieri compensationem cum credito tantum probabili, in tribus casibus: scilicet, quando compensatur fama cum pecunia; infamia cum infamia data; et legatum re lictum in testamento non solemni. Sed *vide, quæ de his diximus de conscientia l. 1. num. 35.**)

522. — Nota hic propos. 37. *Innoc. XI.*, quæ dicebat: *Famuli ac famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt. Salm.* (6) *cum aliis*, loquentes de hac prop. damn., dicunt I., quod, si famulus sine necessitate libere conveniat cum domino de stipendio inferiori, postea nihil poterit sibi compensare; secus, si ex necessitate, ad levandam nimirum suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo. Ratio, quia decreta pontificia non intelligunt obligare famulum contra justitiam. Ita *Salm.* (7) *et Viva* (8) *cum Less., Suar., Mol. etc. contra Croix* (9), qui ait, nihil

(1) *de rest. c. 1. punct. 19. §. 2. n. 313. in fin.* — (2) *in prop. 37. Innoc. XI. n. 1.* — (3) *n. 965.* — (4) *n. 962.* — (5) *ibid. n. 321.* — (6) *de 4. præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 136.* — (7) *de rest. c. 1. punct. 9. § 2. n. 317.* — (8) *in dict. prop. 37. n. 12.* — (9) *lib. 3. p. 2. n. 975.*

---

*) Loco hic citato *s. Alphonsus* compensationem in primo et tertio casu minime admittit: quoad secundum ait, excusari aliquem a reddenda fama, donec propria fama ab altero læsa reparetur. His pro majore claritate addimus regulas, quæ circa compensationem enumerantur in *hom. ap. tr. 10. n 21.* Ad licitam compensationem occultam tres requiruntur conditiones: „1. ut non fiat cum damno debitoris; 2. ut „creditum sit certum et liquidum; 3. ut satisfactio alio modo „obtineri non possit; quare creditor debet prius in judicio „postulare; quamquam si hoc negligitur, non erit peccatum „grave, imo nec leve, si via judiciaria sumptus, odia aut „alia damna subeunda essent."

penitus posse famulum surripere post pactum, quia jam cessit juri suo; sed respondetur, quod famulus, cum cogitur ad sic conveniendum sua paupertate, tunc non cedit juri suo sponte, sed coacte; et ideo ipsius paupertas nequit excusare herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quando autem famulus, coactus necessitate, convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum, ut ait *Viva*(1) *cum Less.*, *Suar.*, *Mol. et Dic. et aliis* (ut ait) *communissime*. Hoc tamen currit, nisi dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam juste invenisset; vel nisi ipse famulus de se oblatus fuisset, et dominus ex pietate sive indigentia ipso uteretur. *Viva*(2) *et Salm.*(3) *cum Mol.*, *Sot.*, *Nav.*, *Vill.*

523. — Dicunt II. *Salmanticenses*, quod, si famulus ex electione propria augeat operas debitas, nihil potest surripere, quia tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi domini gratiam; secus autem, si ex voluntate domini expressa vel tacita, quia tunc servanda est regula illa, nempe, quod quivis operarius dignus est mercede sua. Ita *Salm.*(4) *cum Mol.*, *Sot.*, *Vill.*, *Nav.*, *Dian.*, *Fagund.*, *Bass.*, et ita etiam *Corrella cum Filguera*, *Torresil.*, *Lastra et Hozes*(5); consentitque huic *Croix*(6).

524. — An autem famulus, si evidenter sibi constet de justitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem. Negant *Croix*(7), *Carden.*(8) *et Viva*(9), et dicunt, quod famulus sive quicumque alius mercenarius non debet sibi compensare nisi ex judicio communissimo peritorum aut viri valde docti et in re morali versati; ideoque inquiunt, ad hoc non sufficere judicium confessarii mediocriter docti. Attamen *Salm.*(10) dicunt, famulum posse etiam ex proprio judicio, sibi compensare suam operam, si ipse certe

(1) *dict. n. 12.* — (2) *dict. n. 12. in fin.* — (3) *de 4. præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 136.* — (4) *cit. n. 136. et de rest. cap. 1. punct. 19. §. 3. n. 318.* — (5) *super dict. prop. 37.* (6) *lib. 3. p. 2. n. 976.* — (7) *lib. 3. p. 2. n. 976.* — (8) *sup. prop. Innoc. XI. diss. 23. c. 2. art. 3. n. 62. et 63.* — (9) *in dict. prop. 37. n. 1.* — (10) *de 4. præc. punct. 19. §. 3. n. 137.*

judicet, se majus stipendium mereri. Quod sane videtur satis probabile mihi et aliis doctis recentioribus, si hic famulus vel quicumque alius mercenarius sit vir prudens, timoratus et vere aptus ad recte judicandum, ac certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissime evenient. Nec obstat supradicta prop. 37. damnata, quæ merito proscripta fuit, quia nimis generaliter loquebatur.

525. — Quæritur hic obiter, utrum christiani possint licite surripere res Turcarum. Respondetur: Si christiani sint in locis Turcarum captivi, certum est, posse eos surripere a dominis, quantum sufficit, ut redimantur et ad patriam redeant, in compensationem injustæ servitutis et damnorum, quæ ratione servitutis patiuntur. Ita habetur ex decreto congr. sacri officii die 23. Aug. 1630 (1), ubi sic fuit declaratum: *Qui captivi injuste detinentur ab infidelibus, possunt a dominis particularibus accipere sine injustitia, quantum sufficit ad congruam compensationem, etiam pro sufficientia redemptionis, ab illis vel ab aliis, qui sunt partes reipublicæ, sive Judææ sive Turcæ.* Dubium fit, an quilibet christianus possit surripere bona Turcarum. Negant *Azor* (2) *et Fill.* (3); sed affirmant probabiliter *Mol.* (4) *cum Caj.* (5), item *Victorel., Naldus, Duvall., Rebell., Velasq., Covarr. et alii apud Dian.* (6), qui probabile putat. Ratio. quia sic recte præsumi potest ei concedi a principibus christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis ac locis ab ipsis usurpatis. Consentit etiam *Felix Pot.* (7), modo (recte limitat) non adesset inter Turcas tempus treugæ vel salviconductus; vel nisi aliquis Turca degat in locis christianorum, sive liber sive servus, maxime si adsit ut publicus negotiator sub fide regia.

(1) *ap. Peyrin. de priv. Minim. t. 3. c. 4. n. 29.* — (2) *t. 1. l. 8. c. 24. q. 12.* — (3) *tr. 22. c. 5. n. 123.* — (4) *tom. 1. tr. 2. d. 37. lit. d.* — (5) *2. 2. q. 66. art. 8.* — (6) *p. 5. tr. 13. r. 98.* — (7) *de 7. præc. n. 2953.*

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum.

526. *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum vel ad diversas circumstantias.*
527. *Id clarius elucidatur.*
528. *Conclusio et probabilior sententia.*
529. *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum et lignorum?*
530. *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis.*
531. *Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem?*
532. *An sit mortale, furari parum reliquiæ sacræ.*

526. — „Variae ea de re sunt sententiæ. *Nav.* nimis „scrupulose statuit medium regalem; alii nimis laxe 10 „aureos; moderatius *Tol.*, *Med.*, *Less. etc.* duos regales, „etsi minus sufficiat, si notabiliter noceat.

„Resp. Ea non mathematice, sed moraliter metienda „est, non tantum ex valore rei ablatæ, sed etiam ex „circumstantiis personæ, cui aufertur: si nimirum ei „grave damnum inferatur, aut saltem charitas christiana „graviter lædatur, quomodo respectu valde divitis, imo „etiam regis, unus vel alter aureus notabile quid videtur: respectu vero mediocriter divitum quatuor circiter „regales sive medius imperialis: respectu mechanicorum duo; respectu pauperis unus. Ita nunc plerique „cum *Bon.*

Unde resolves:

„1. Grave peccatum est, auferre rem parvam domino „valde proficuam, v. gr. sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam potest, qua se alat; *Less.* (1).

„2. Grave item est, etsi non in specie furti, si fur „sciat, ex jactura rei parvæ domino secuturam valde „magnam molestiam: v. gr. quia valde ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest: nisi tamen res sit „nullius prorsus momenti (2)."

(1) *l. 2. c. 12. d. 8.* — (2) *vide Bon. d. 2. q. 8. p. 1.*

527. — Quoad hoc punctum, tam ad praxim scitu necessarium, nempe, quænam sit materia gravis in furto, operæ pretium est, plura hic elucidare. Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD. et non videtur posse negari, quod ad determinandam hujus materiæ gravitatem non possit absolute pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa demetienda sit respective ad circumstantias personæ, rei, loci et temporis; cum enim furti gravitas consistat in quantitate damni, quod proximo infertur, facile nocumentum, quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Ideo enim *s. Th.* (1) dixit: *In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quam unus multum dives gravaretur in mille marcis.* Ideo etiam ait *Laym.* (2) *cum Nav., Bus. et communi*, quod auferre acum sartori poterit aliquando esse grave furtum, si ille, ea carens, nequiret sibi de victu providere. Cæterum ad justam dimensionem faciendam hujus gravitatis, recte dicunt *Salm.* (3), magnopere conferre judicia sapientum, quorum major auctoritas in hoc puncto mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas doctorum sententias sedulo hic congerere curavi; et ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA., quos observavi, hic simul refero. Illi sunt videlicet *Less.* (4), *Lugo* (5), *Laym.* (6), *Bon.* (7), *Fill.* (8), *Salm. l. c.*, *Habert.* (9), *P. Concina* (10), *Spor.* (11), *Holzm.* (12), *Ronc.* (13), *Anacl.* (14), *Elbel* (15), *Wigandt* (16), *Croix* (17), *Mazzot.* (18), *Tamb.* (19), *Viva* (20), *Tol.* (21), *Fel. Potesta* (22). Et quoniam auctores isti in assignanda materia gravi diversis pecuniæ nominibus utuntur, ideo hic opus est referre plures pecuniæ species, quas ipsi nominant, et earum æstimationem, ut

(1) *opusc. de erud. princ. lib. 7. cap. 8.* — (2) *lib. 3. tr. 3. p. 1. c. 1.* — (3) *de rest. c. 5. punct. 2. §. 1. n. 15.* — (4) *de just. lib. 2. cap. 12. ex n. 31.* — (5) *eod. tit. d. 16. n. 27. et 28.* — (6) *lib. 3. tract. 3. p. 1. cap. 1. num. 3.* — (7) *de rest. d. 2. qu. 8. p. 1. n. 7.* — (8) *tract. 31. cap. 10. n. 239.* — (9) *tom. 4. p. 2. cap. 8. §. 5.* — (10) *t. 4. cap. 3.* — (11) *de 7. præc. cap. 5. ex num. 31.* — (12) *eod. tit. c. 1. n. 732.* — (13) *eod. tit. c. un. qu. 4.* — (14) *tr. 9. d. 5. qu. 1. n. 8.* — (15) *conf. 10. n. 288.* — (16) *tract. 9. ex. 3. qu. 2.* — (17) *lib. 3. p. 1. n. 987.* — (18) *t. 2. pag. 397.* — (19) *dec. lib. 8. tr. 2. cap. 2. n. 2.* — (20) *de rest. q. 7. art. 5. n. 5.* — (21) *l. 5. c. 16. n. 3.* — (22) *de 7. præc. c. 3. n. 2618.*

eam iidem DD. explicant. *Pazius* sive *paceus* juxta *Laym.* valet quatuor vel quinque asses sive grana nostratia. *Regalis* juxta *Tamb.* valet tarenum unum ac quinque grana monetæ siculæ; et ad eumdem valorem vel circiter reducitur *julius*, *argenteus* sive *carolenus* noster. *Florenus* juxta *Lessium et Anacl.* valet quatuor regales, juxta *Lugonem* valet quinque; juxta vero *Fill.* sex regales.*) *Imperialis* juxta *Bus.* valet octo regales. *Aureus* juxta *Tamb. et Potesta* valet 12 vel 13 julios; et ad idem reducitur vel circiter *scutus* sive *ducatus* noster.

Communiter DD. dicunt, in furto illam esse gravem materiam, quæ alicui juxta suam conditionem in die sufficeret pro sui suæque familiæ sustentatione: in qua, ut bene advertit *Croix*(1) *cum Spor.*, *Gom. et aliis*, non solum computatur victus, sed etiam vestitus et habitatio. Sed regula hæc, cum sit valde obscura et confusa, nec universe possit pro omnibus valere, idcirco afferemus DD., qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant.

Et I. respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos *Habert*, *Elbel*, *Spor. et Holzm.* Alii vero communius assignant unum regalem, et aliquando etiam dimidium (sed in casu raro, ut dicunt *Salm.*) Ita *Bus.*, *Less.*, *Bon.*, *Viva*, *Anacl.*, *Escob.*, *Renzi*, *Mazzot.*, *Wigandt cum Bann. et Serra;* item *Nav.*, *Reg. ac Diana apud Lugo.*

II. Respectu *pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt *Laym. et Lugo*, eam esse gravem materiam, quæ pertingit ad valorem victus diurni sive ad mercedem mediocrem, quæ datur fossori pro uno die. Alii tamen distinctius loquuntur; *Ronc. et Habert* assignant pro materia gravi unum julium: alii vero communius dicunt, esse duos regales tam pro fossoribus quam pro artificibus sive mechanicis; ita *Laym.*, *Less. cum Medin.*, *Bonac.*, *Viva*, *Wigandt*, *Conc.*, *Renzi*, *Escob.*, *Maz-*

(1) *n. 985.*

---

*) Dicendum videtur, florenum Rhenanum valere circa quatuor, florenum conventionis circa quinque regales sive carolenos sive julios sive argenteos. *Editor.*

zot., *Tamb.*, *Bus.*, *Holzm.*, *Serra apud Salm. et Nav.*, *Reg. ac Diana apud Lug.* Verumtamen pro artificibus *Sotus et P. Nav. ap. Less.* requirunt pro materia gravi plus quam duos regales, et idem dicunt *Elbel et Potesta*; *Filliucius* requirit tres julios, *Lugo* autem quatuor argenteos. Hinc probabiliter dico, pro fossoribus sufficere duos regales; pro artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quotidie lucrentur. Recte tamen advertit *Habert*, quod, si quis operarius vix sustentaretur lucrando septem vel octo asses singulis diebus, pro hoc talis summa esset gravis.

III. Respectu *communiter* sive *mediocriter diritum*, qui vivunt propriis reditibus, *Conc. et Ronc.* assignant pro materia gravi tres julios; *Laym.* 12 vel 15 *pacios*, id est sex regales vel circiter; communius vero *Bus.*, *Less.*, *Bonac.*, *Gordon.*, *Habert.*, *Viva*, *Anacl. cum P. Navarro*, *Elbel*, *Tamb.*, *Holzm.*, *Potesta*, *Wigandt cum Bann.*, item *Serra*, *Reg.*, *Diana cum Salm.* dicunt, pro his materiam gravem esse quatuor regales sive julios; imo *Fill.*, *Escob.*, *Mazzot.*, *Renzi et Tamb.* extendunt usque ad quinque regales. Hoc tamen, recte advertit *Viva*, non intelligendum de illis, qui, licet vivant propriis reditibus, tamen stricte vivunt; pro his enim certe puto tres regales gravem materiam, imo etiam minus pro eis, qui nimis misere se et familiam sustentant. E converso pro persona absolute opulenta *Sporer* requirit unum florenum; *Lugo* vero 6 vel 7 argenteos. Quoad mercatores autem tenuis fortunæ, puto, esse materiam gravem duos regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ, puto cum *Elb.*, *Viva*, *Anacl. et Croix*, esse quatuor regales. Pro mercatore vero valde divite *Croix*(1) requirit unum imperialem sive octo regales; *Tamb.*, *Renzi et Potesta* requirunt unum aureum; *Laym.* autem, *Elb.*, *Holzm. et Ang.*, *Sylvest.*, *Rod.*, *Arag.*, *Cordub. ap. Salm.* requirunt tres florenos.

IV. Respectu *magnatum ditissimorum*, *Sylvest.*, *Ang.*, *Arag.*, *Corduba*, *Rodr. ap. Salm.* requirunt pro materia gravi plus quam duos aureos; *Viva* autem, *Elbel cum*

(1) *n. 987.*

Sporer et Croix requirunt saltem duos aureos. Communius vero sufficere ad materiam gravem unum aureum, dicunt *Bon.*, *Gordon.*, *Mazzot.*, *Fill.*, *Anacl.*, *Tamb.*, *Lugo cum Navar.*, *Reg. et Diana*, *Less. cum Sot. et P. Nav.*, *Ronc.*, *Holzm.* Et hoc procedere etiam respectu *regum*, dicunt *Filliuc.*, *Ronc.*, *Holzm. et Lugo;* quia, licet respectu ipsorum unus aureus videatur levis materia, revera tamen (ut ajunt) gravis est, spectatis regum oneribus et muneribus. *Salm.* dicunt, saltem sufficere pro regibus unum aureum cum dimidio. Alii vero probabiliter dicunt, requiri saltem duos aureos, ut *Croix*, *Bonac.*, *Busemb.*, *Sporer*, *Mazzot.*, *Elbel*, *Tamb.*, *Viva et Serra ap. Salm.* Imo *Potesta* pro regibus requirit plus quam duos aureos, et plurimi alii extendunt usque ad tres aureos, ut *Wigandt cum Bann. et Serra ac Laymann cum P. Nav.*, *Ang.*, *Sylvest.*, *Sot.*, *Arag.*, *Rodr.*, *Corduba et communi*, ut asserit *Laym.*

V. Respectu tandem alicujus *communitatis*, censent *Sanch. et Cardenas ap. Croix*(1), unum aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter dicit, quod, si communitas esset valde opulenta, posset materia gravis ulterius extendi, modo duos ducatos non excedat.

528. — Ex his omnibus concludo, quid probabilius mihi videatur. Et quidem 1. respectu *mendicantium* puto, esse materiam gravem unum julium seu carolenum, et minus, si aliquis pauper minus quotidie eleemosynis lucretur; 2. respectu *fossorum* et similium operantium, communiter loquendo, duos julios; pro *artificibus* vero duos julios cum dimidio; 3. respectu *communiter* sive *mediocriter divitum* quatuor julios, et minus pro iis, qui ex propriis misere vivunt; verum pro *absolute divitibus* quinque vel sex julios; et idem censeo pro *mercatoribus valde opulentis;* 4. respectu *magnatum* ditissimorum unum aureum. Et idem puto pro *communitate valde opulenta;* saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam aureum cum dimidio; respectu autem *regum* duos aureos.

„3. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, „quæ ultro proveniunt et sunt valde expositæ, v. gr. fru„ctus ad viam publicam. *Vide Less. loc. cit.*"

(1) *l. 3. p. 1. n. 1012.*

529. — Quær. I., an cædentes ligna in sylva vetita peccent et teneantur ad restitutionem. Certum est, licitum esse cuilibet communitati prohibere sub aliqua pœna etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur; ut communiter docent *Molina* (1), *Soto* (2), *Lugo* (3) *et Sanch.* (4) *cum aliis.* Hoc tamen intelligendum, dicunt, modo aliunde possint oppidani commode ligna asportare; ut *Mol. ibid. et Sanch.* (5) *ex Soto et Led.* Item communiter DD. docent, quod, si nemus est totius communitatis, incolæ illius, qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter (imo nec venialiter, juxta *Sanch.* (6) cum *Soto*, *Salon.*, *Angles*, *Corduba etc.*), et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantum tenentur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio censetur pure pœnalis juxta dicta (7). Ita *Molina l. c.*, *Soto* (8), *Lugo* (9), *Laym.* (10), *Bus.* (11), *et Sanch.* (12) *cum Arag.*, *Bann.*, *Manuel*, *Palac. et aliis pluribus.* Ad hoc autem, ut strages dicatur magna, dicunt *Soto l. c. et Sanch.* (13) *cum Salon.*, *Lop. et Man.*, quod non sit attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum, quod communitati infertur: unde dicit *Sanch. cum Henriq.*, non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quod enim dives (ait *Sanch.* (14) *cum Salon. et Mercado*, et approbat *Lugo* (15) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat. Idem dicendum, ajunt *Sot. l. c.*, *Mol.* (16) *et Sanch.* (17) *cum Led.*, *Salon.*, *Lop. et aliis*, si adsint duo oppida propinqua, et oppidani soleant ligna cædere ex sylva alterius. Quod etiam expresse approbat *Bon.* (18) *cum Valent.*, *Rebell.*, *Sayr.*, *Fill.*, *Turrian. et Arag.* (*contra La Croix* (19), qui perperam citat pro se *Bonac.*). Addunt-que *Lugo* (20) *et Dicast.*, *Burgh. et Illsung. apud Croix l. c.*, nec teneri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantum teneri ad pœnam, qui scindit ligna e nemore propin-

(1) *t. 1. tr. 2. d. 58.* — (2) *l. 4. de just. q. 6. art. 4.* — (3) *de just. d. 6. n. 85.* — (4) *cons. l. 1. c. 5. dub. 1. n. 4.* — (5) *n. 5.* — (6) *n. 22.* — (7) *lib. 1. n. 145.* — (8) *v. dubium autem.* — (9) *n. 85.* — (10) *de just. cap. 5. n. 18.* — (11) *infra n. 614. v. 2. qui in loco.* — (12) *n. 19.* — (13) *n. 25* — (14) *n. 23.* — (15) *n. 89.* — (16) *concl. 4.* — (17) *n. 20* — (18) *de rest. d. 1. q. 3. p. 7. n. 26.* — (19) *n. 254.* — (20) *num. 91.*

quo communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio; quia tales communitates videntur esse contentæ pœnis, quas a cædentibus exigunt: quod sic præsumendum, ait *Bonac.* (1) *cum Vasq.*, *Molin.*, *Vill.*, *Reg.*, *Turrian. et aliis*, si communitas læsa taceat nec curet restitutionem. Quid vero, si nemus sit alicujus privati vel alterius communitatis non propinquæ? Sentit *Sanch.* (2) *cum Navarro*, *Salon.*, *Bann.*, *Henriq. et aliis*, satis esse probabile, quod cædentes non teneantur nisi ad pœnam: quia (ut ait) respublica, transferens sylvam in communitatem aut personam, non majus dedit jus, quam ipsa respublica habebat: at, quando sylva erat reipublicæ, cædentes tantum tenebantur ad pœnam; ergo sic etiam, si sylva translata est. Sed huic rectius contradicunt *Mol.* (3), *Soto* (4), *Bonac. cum AA. citatis* (5) *et alii plures apud Sanch. ibidem.* Ratio, quia dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ita ut possit libere eam vendere aut locare arborum scissionem. Hinc bene dicunt *Croix* (6) *cum Ills. et Lugo* (7) *cum aliis*, quod, si communitas sylvam vendat aut locet alicui privato, scindentes tenentur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius communitatis partes; quia tunc communitas ac proinde singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu administratores vendunt aut locant, totum jus suum in illum transferunt. Quod autem dictum est de sylvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia, ut dicit *Lugo* (8) *et Sanch.* (9) *cum aliis.*

Quær. II., an liceat in vinea aliena comedere uvas. Affirmat *Covarr.*, *Valer.*, *Ripa etc. apud Lugo* (10); modo quis uvas foras non asportet, adducuntque illud *Deuter. 23, 24. et 25.*, ubi dicitur: *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas, quantum tibi placuerit; foras autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas et manu conteres; falce autem non metes.* Et idem, quod dicitur de uvis et spicis, ait *Abulensis* apud *Cornel. a Lap.*, intellige de pomis ac aliis fructibus. Idque *Josephus* Hebræus et plerique alii *apud Calmet in loc. cit.* dicunt, intelligi non solum de incolis, sed etiam de

(1) *num. 27.* — (2) *n. 35.* — (3) *dicta disp. 58.* — (4) *art. 4. 1. dubium.* — (5) *dicto n. 27.* — (6) *n. 253.* — (7) *n. 88.* — (8) *n. 93.* — (9) *n. 5.* — (10) *d. 16. num. 33.*

omnibus viatoribus, quibus hoc permitti ajunt ad refocillandas vires. Sed *P. Holzm.* (1), cui adhæret *Lugo loco cit.*, sentit ex *Lyrano* (2), illud concessum fuisse tantum Hebræis ex speciali Dei permissione vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio Chaldæa et Arabica apud *Calmet*, ac etiam Hebræa, quæ verba illa: *Foras tamen ne efferas tecum*, sic legit: *Et non ponas in vas tuum*, id est *in calathum tuum*, ut *Calmet* explicat. Cæterum probabiliter ait *Lugo*, de jure naturæ licere comedere unum vel alterum uvarum racemum (id est unam vel alteram uvam); parique modo concedit, ut comedatur ex pomario alieno unum vel alterum pomum; id enim prohibere videtur durissimum et contra humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere *Hugo* cardinalis, qui præfatum textum sic explicat: *Hoc non servatur hodie ad litteram, sed in contrarium dispensatum est propter malitiam hominum.* — His tamen non obstantibus satis probabilis videtur prima sententia: nam, quod promissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quod autem fuerit pro solis vinitoribus, huic obstat 1. auctoritas aliorum ut supra, et maxime *Josephi* Hebræi, quæ in hac materia multum valet, cum ipse præ aliis melius noscat Hebræorum mores. Obstant 2. verba textus: *Ingressus vineam proximi tui*, quæ magis proprie intelliguntur de viatoribus, quam de in vinea laborantibus. Obstat 3. factum apostolorum *Lucæ 6, 1.*, qui juxta hanc legem, *cum transirent per sata, vellebant... spicas et manducabant confricantes manibus.* Ipsi autem objurgati fuerunt a Pharisæis, non, quia hoc illicite facerent, sed quia facerent die sabbati; at Christus Dominus eos omnino excusavit.

530. — „4. Plus item, si quis a diversis vel ab uno „interpolatim parva et plura furetur. *Vide Less.* (3)"

Docent *Less.*, *Trull.*, *Vill. apud Salm.* (4), in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus; nempe, si materia gravis sit per se, v. gr. quatuor julii, per furta minuta ad materiam gravem requiruntur octo julii.

(1) *de 7. præc. n. 758.* — (2) *in dict. loc. Deut.* — (3) *loc. cit. num. 46.* — (4) *de restitut. cap. 5. punct. 2. §. 2. n. 19.*

Eamdem quantitatem requirit *P. Holzm.* (1), si hæc furtula fiant diversis: atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquius videtur, ut dicunt alii *ap. Eibel* (2), quod, si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur et sufficit ad materiam gravem simplum cum dimidio, v. gr. sex julii. Si vero utrumque concurrat, nempe si fiant a diversis et discontinuatim, censeo, requiri duplo majus, scil. octo. Hoc tamen intelligitur cum *Less. et Lugo* (3), modo furta non fiant per partes ex industria, et modo inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt *Laym.*, *Bonac.*, *Lugo etc. ibid.*, furta minuta non coalescere, si fiant a pluribus et magno intervallo intercedente, videlicet anno. Imo *Sanch.* (4), *Ronc.*, *Viva* (5) *cum Trull. etc. contra Rebell. et Croix* (6) excusant a restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno, anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva et Ronc.* (7) opinionem *Fill.*, *Dian.*, *Salaz.*, *Vidal.*, *Tol. etc. ap. Salm. loc. cit.*, qui excusant, si adsit intervallum 15 dierum vel mensis, ut admittit *Nav. ap. Sanchez;* nisi, excipit *Viva*, materia sit valde modica. Hinc magis mihi arridet, quod sentit *Ronc. ib.*, scilicet, saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agitur de materia, quæ, licet non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

531. — Non est mortale, per se loquendo, surripere quamcumque summam cum animo restituendi statim, v. gr. intra quadrantem: *Croix* (8) *cum Less.*, *Lugo*, *Vasq. etc.* Idem est, si intra illud breve tempus quis velit restituere tantum illam ultimam partem complentem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat: *Croix ib. cum Vasq.*, *Sanch.*, *Reb.*, *Reg.*, *Sayr. et aliis plurimis.*

532. — Quæritur hic, an sit mortale furari parum reliquiæ sacræ. Nulli dubium, quin in districtu Romano sit mortale, cum *Clemens VIII.* et *Paulus V.* excommunicationem indixerint contra eos, qui invitis rectoribus ecclesiarum furantur reliquias etiam minimas. Secus,

(1) *de 7. præc. n. 745.* — (2) *de 7. præc. conf. 11. n. 325.* — (3) *d. 16. n. 51.* — (4) *dec. lib. 7. c. 21. n. 10.* — (5) *prop. 29. Alex. VII. n. 17.* — (6) *lib. 3. p. 1. num. 1011.* — (7) *c. un. qu. 5.* — (8) *lib. 3. p. 1. n. 1002.*

probabiliter ait *Croix* (1) *cum Sanch.*, *Bon.*, *Castrop.*, *Dian. et Baldell.*, si quis furetur extra districtum aliquid minimum, ipsam reliquiam non deformans neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua reliquia insignis aut rara, ut puta sanctæ crucis, capillorum B. Mariæ V. etc.

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit.

533. *Quid, si, qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid, si habeat?*
534. *An furtula facta a diversis coalescant, et an tunc restitutio possit fieri pauperibus.*
535. *Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente?*
536. *Quid, si mutuo sciant et eodem tempore furentur?*
537. *Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius?*
538. *An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem.*

„Resp. Hic quoque quantitas læsionis vel damnificationis, quæ fit proximo, et quam fur intendit, est mensura „quantitatis peccati. *Vide Less. loc. cit.*, *Sanch.* (2).

Unde resolves:

533. — „1. Si quis ex occasione tantum furatur sive „uni sive pluribus modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere singulis furtis, non peccat graviter, neque ea simul sumpta „unum mortale constituunt; postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenerit, eam detinendo mortaliter peccare potest: *Less.* (3), *Sanch.* (4), *Bon.* (5)" (*etsi numquam advertat ad culpam gravem, ut Tamb., Croix, Carden. etc. communiter. Vide dicenda n. 553.*) „Verum et hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulo post restituendi ea saltem quæ tunc accipit. *Gran.*, *Diana* (6).

„2. Si autem per plura parva furta, uni vel pluribus facta

(1) *lib. 3. p. 1. n. 1003.* — (2) *l. 7. c. 21.* — (3) *d. 7.* — (4) *lib. 7. c. 21.* — (5) *q. 8. p. 2.* — (6) *p. 3. t. 6. r. 25.*

„habeat intentionem paulatim ditescendi vel inferendi „grave damnum, peccat graviter ea intentione; ac, licet „executio singulorum sit tantum venialis ex se, ut tamen „substat tali intentioni, est continuata executio peccati „mortalis: *Less.* (1), *Sanch. l. c.*; quia nocent graviter „reipublicæ, et praxis illa valde perniciosa est societati „humanæ: v. gr. si sartor particulam panni a diversis „surripiat; si mercatores utantur brevioribus ulnis etc." (*Nota autem hic prop. 38. damn. ab Innoc. XI.: Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca (alias parva) furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*) „Interim hi excu- „santur subinde a gravi peccato: 1. ex eo, quod dictum „est casu primo; 2. si id faciant, ut se servent indem- „nes, vel quia alias non lucrarentur, vel pretium augere „deberent, et tunc non invenirent emptores: *Rosella* (2); „3. si alias non habeant, unde se vel suos alant."

534. — Hic quæritur I., an furtula, facta diversis personis, coalescant et gravem obligationem pariant restitutionis. Negant *Ang.*, *Med. et P. Navar. apud Sanch.* (3), et probabile putat *Croix* (4) *cum Esp.*, nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset, vel nisi domini læsi unam communitatem constituerent. Sed merito dicit *Lugo* (5), hanc opinionem ab omnibus rejici, cum contraria sit communis et tenenda cum ipso *Lugone et Sanch.* (6), *Salm.* (7), *Croix ib. et aliis.* Et verius videtur cum *Salm. loc. cit. et Milante* (8) oppositum expresse damnatum, cum præfata propositio generice loquebatur. Ratio patebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum auctorem discussam inveni.

Quær. II., si furtula, quæ simul ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis dominis certis, an fur teneatur sub culpa gravi eis restitutionem facere, vel an satisfaciat debita illa pauperibus distribuendo.

Ex una parte videtur dicendum, sub gravi restitutionem faciendam esse dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut incom-

(1) *l. 2. c. 12. d. 7.* — (2) *v. emptio.* — (3) *dec. lib. 7. cap. 12. n. 10.* — (4) *l. 3. p. 1. n. 1013.* — (5) *de just. d. 16. n. 48.* — (6) *loc. cit. n. 15.* — (7) *de rest. c 5. punct. 2. §. 2. n. 19.* — (8) *in dict. prop. 38.*

modum. Ratio, quia, licet domini non sint graviter læsi, fur tamen certe non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch.*(1) *et aliqui alii apud Lugo*(2), etsi in alio proposito) præceptum non furandi non solum prohibet, ne quis alios graviter lædat, sed etiam, ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cum fur certe ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus: quia his restitutio facienda est tantum, quando creditores sunt incerti; non vero, quando sunt certi: propterea quod restituendo pauperibus, cum restitutio sine magno incommodo possit fieri ipsis dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitis, sed alienis, ad quas nullum jus spectat; et ideo non videtur suam obligationem implere. — Sed probabilius mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quod hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat dominis certis, cum commode possit, et satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quia, ut docet *Lugo*(3) et consentit *Sanch. l. c. cum Vasq.*, *Val.*, *P. Led. et Reb.*, præceptum non furandi non tam intendit vitare emolumentum proprium quam damnum proximi. Si ergo singuli domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cum ipse notabiliter ditescendo ex bonis alienis grave intulerit damnum reipublicæ, ideo reipublicæ damnum restituere debet. Eo igitur casu sub gravi tenebitur reipublicæ restitutionem facere; dominis vero tantum sub levi. Unde videtur, quod sufficienter fur satisfaciet suæ gravi obligationi ex præsumpto consensu reipublicæ, si restituat pauperibus aut locis piis, qui sunt egentiores reipublicæ partes. Sed dices: Numquam præsumitur respublica velle, quod fur restituat pauperibus cum culpa veniali, a qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum dominis restituere posset. Respondeo: Cum in hoc non censeatur graviter invita respublica, ad quam (ut diximus) principalius tunc pertinet jus rei ablatæ, si restituatur pauperibus; ideo probabiliter videtur dici posse, quod fur semper excusabitur

(1) *dec. lib. 7. c. 12. n. 15.* — (2) *d. 16. n. 40.* — (3) *l. c. n. 5.*

a mortali, si pauperibus restituat; et etiam a veniali, si rationabilis causa adest.

535. — „Si plures simul vel successive plura furta „parva alicui faciant, quæ simul sumpta graviter illi no„ceant, tunc, si alter de altero non sciat, nullus peccat „graviter: v. gr. si viatores ex vinea unam alteramve uvam rapiant et comedant, etsi hoc licere dicant *Cov.*, „*Val. et Ripa* (1) *contra Dian.* (2). Si autem singuli con„spirent, singuli graviter peccant. Si denique de se mu„tuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius „est, non esse mortale; ut docent *Less.*, *Tan. etc. contra* „*Suar.*, *Vasq. Vide Bon. l. c.*"

536. — Probabilissima est hæc sententia *Bus.*, scilicet, si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuo sciant, grave damnum domino fieri, nisi ex communi consilio faciant. Ita etiam tenent *Habert* (3), *Lugo* (4), *Salm.* (5) *cum Less.*, *Sanch. etc.* Et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less.* (6) *cum Sot. et Sanch.* (7) *contra Lugo.* Ratio, quia tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

537. — Si autem plures plura parva furentur, ita ut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio, *Laym.*, *Ovied.*, *Steph. etc. ap. Croix* (8) dicunt, omnes peccare contra justitiam; sed probabilius *Less.*, *Lugo*, *Salm. et Tamb. ibid.* tenent, peccare tantum contra charitatem (et graviter, si materia sit gravis) ratione scandali, non vero contra justitiam: quia exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum, ut diximus (9) *communiter cum Sanch.*, *Salm.*, *Mol. etc.*

538. — Si quis post completam materiam gravem, furatur adhuc aliquid aliud leve, *Lugo* (10) *et Croix* (11) *cum Spor.*, *Dic. etc.* tenent, esse peccatum mortale toties, quoties aliquid surripiatur; sed *Lessius* (12) *et Salm.* (13) *cum Tapia et Diana* hujusmodi furtum leve dicunt non

(1) *vide dict. num. 529.* — (2) *p. 3. t. 6. r. 30.* — (3) *t. 4. cap. 7. §. 5. qu. 6.* — (4) *d. 16. sect. 3. num. 55.* — (5) *de rest c. 5. punct. 2. §. 3. n. 28.* — (6) *de justit. c. 12. n. 52.* — (7) *dec. lib. 7. c. 21. n. 24.* — (8) *l. 3. p. 1. n. 1009.* — (9) *l. 3. n. 45.* — (10) *d. 16. n. 43.* — (11) *l. c. n. 1007.* — (12) *cap. 12. n. 44.* — (13) *loc. cit. §. 2 n. 23.*

constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem; et hoc *Bon.* (1) merito putat valde probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum vel amicorum?

539. *Quid de furto uxorum et virorum?*
540. *An uxor possit dare eleemosynas etc.*
541. *An aliquando possit expendere.*
542. *An liceat ipsi subvenire parentibus etc.*
543. *Quale furtum filiorum sit grave.*
544. *An filius possit a patre mercatore surripere mercedem pro opera sua.*
545. *Quid de furtis famulorum in esculentis etc.?*
546. *De restitutione facienda ab uxore et filiis.*

539. — „Resp. Licet vere furtum sit, si uxor, liberi, „amici, servi patrifamilias invito quid auferant, plerum- „que tamen major quantitas requiritur, ut sit mortale, „cum plerumque hic dominus aut non rationabiliter in „vitus, aut saltem minus invitus sit, ut ab his quam ab „aliis auferatur; vel, etsi valde invitus sit, sæpe tamen „id fiat non tam ratione rei acceptæ, quam modi acci- „piendi clam, aut ratione finis, ob quem accipiunt, v. gr. „ad ludendum, potandum etc. *Vide Cojet.* (2), *Less.* (3).

Unde resolves:

„1. Uxor graviter peccat, si notabilem summam acci- „piat invito marito, etiam ex dote vel bonis communi- „bus; quia, licet media pars ad eam spectet, maritus „tamen habet usumfructum illius partis, ideoque tene- „tur ad restitutionem. *Trull.* (4). *etc.*

„2. Similiter peccat graviter maritus contra justitiam „cum obligatione restituendi, si aliquid notabile uxor „surripiat sine ejus consensu ex bonis ipsius paraphe- „nalibus vel aliis propriis, si quidem libera eorum ad

(1) *de rest. d. 2. q. 8. p. 2. n. 5.* — (2) *v. furtum.* — (3) *c. 12 n. 76.* — (4) *lib. 7. cap. 6. d. 8. n. 7.*

„ministratio ipsimet uxori competat; quia par est ratio „mariti et uxoris quoad bona propria. *Vide Villalob.*(1), „*Trull.* (2).

540. — „3. Uxor potest dare eleemosynam et munera „secundum consuetudinem aliarum mulierum illius loci „et conditionis, etiamsi maritus eleemosynas omnes illi „prohibeat; quia consuetudo hoc jus ei tribuit, quo ma„ritus eam privare non potest." *(Ita Lugo* (3) *communiter cum Molin., Less., Coninch., Bon., Reg. etc. ap. Diana* (4). *Et hoc, etiamsi uxor habeat bona propria, ut Lugo, Bonacina, Gob. etc., Croix* (5). „*Ibid. n. 13.* „*Diana* (6), ubi *cum Mol. et 10 aliis* docet, posse eam „inscio marito dare vigesimam partem annui census vel „lucri, eo quod hoc pertineat ad decentiam status, et „maritus irrationabiliter sit invitus." *(Sed hoc ita universaliter dictum reprobant Lugo* (7), *Sporer et Tamb. cum Croix* (8). *Idem autem Tamb.* (9) *tantum admittit, quando divitiæ non multum excedunt.)* „Hinc „etiam potest cum Abigail moderatas eleemosynas dare, „ut mariti conversionem impetret, vel ne Deus illum „puniat. *Vasq., Bon., Regin. et alii 10 contra Coninch. etc.* „*Vide Dian.* (10).

541. — „4. Uxor potest bona expendere marito ab„sente vel fatuo; quia tunc ad illam spectat adminis„stratio domus: item quæ acquirit sua industria" *(dempto tamen labore, quem præstare debet familiæ, ut bene advertit Croix* (11); „item paraphernalia, hoc est bona, „quæ præter dotem marito allatam sibi reservavit. *Trull.* „*loc. cit. et cæteri comm.*" *(Item potest uxor libere disponere de iis, quæ sibi reservavit de bonis a viro sibi assignatis pro vestitu aut sustentatione familiæ ad certum tempus, modo honeste familiam jam sustentarit. Ita Croix* (12) *cum Pal., Nav., Less., Mol., Bon. etc.)*

„5. Non peccat uxor subducendo aliqua vel compen„sationis causa, si vir sit prodigus; quia is tunc facit

(1) *t. 2. d. 13.* — (2) *l. 6. c 1. d. 9.* — (3) *d. 16. n. 64.* — (4) *t. 1. p. 2. tr. 1. res. 33.* — (5) *l c. n. 1025.* — (6) *p. 1. t. 3. r. 22. et p. 5. t. 8. r. 34.* — (7) *d. 15. n. 16.* — (8) *eod. l. c. n. 1021.* — (9) *dec. lib. 8. tr. 1. cap. 2 §. 3. num. 14.* — (10) *p. 2. t. 16. r. 23. et p. 5 t. 8. r. 34.* — (11) *ibid. n. 1018.* — (12) *l. 3. p. 1. n. 1024.*

„uxori injuriam partem ipsius profundendo; vel pro victu, „vestibus cæterisque sibi vel familiæ necessariis, quæ „mariti sæpe non intelligunt, et frustra ab illis peteren„tur. *Bon., Trull. l. c.*

542. — „6. Uxor, si ejus pater, mater vel proles ex „alio matrimonio sint pauperes, ita ut misere secundum „statum suum vivant, et maritus eis nolit succurrere, „potest ex bonis suis propriis vel etiam ex communi„bus (dummodo post mortem viri omnia computet in sua „parte) eis subvenire; quia jure naturæ tenetur eos alere, „et maritus in id consentire. *Navar., Palaus, Less.* (1), „*Diana* (2), ubi illam potestatem extendit ad fratres et „sorores, quod etiam *Less. l. c. et Trull.* (3) judicant „probabile." *(Cum Lugo* (4), *Mol., Sanch. etc.)*

543. — „7. Filius peccat graviter, invitis parentibus „notabilem summam accipiens, qualis non semper est, „secundum *Less.* (5), si filius patri prædiviti duos vel „tres, imo secundum *Sanch.*, quinque vel sex aureos „furetur: eo quod parens sit minus invitus, et filius sit „aliquid patris. Unde non tenebitur ad restitutionem, „nisi forte cohæredibus graviter noceat."

Dicit *Salas apud Croix* (6), non esse grave furtum filii 20 vel 30 aureorum a patre, possidente annuos 1500 aureos; et non improbat *Lugo* (7), si pater non sit tenax, et filius adoleverit ac accipiat ad usus honestos. *Less., Navar. et Fill. ap. Spor.* (8) dicunt, non peccare graviter filium furantem 2 vel 3 aureos a patre divite. *Bannez* dixit, ad furtum grave filii parentis prædivitis requiri saltem 50 aureos: sed hoc *Lugo et La Croix* (9) rejiciunt; nisi forte esset filius principis, in quo consentit *Holzm.* (10), qui etiam dixit, non esse grave accipere a parente prædivite decem aureos. Admittunt autem *Nav., Sot., Laym. etc. ib.*, quod, si pater mittat centum aureos filio in studiis versanti, poterit filius insumere quinque aureos in recreationes honestas ex præsumpto patris consensu.

„8. Si filius notabilem summam expendat in res tur-

(1) *lib. 2. c. 12. d. 14.* — (2) *p. 5. t. 8. r. 34.* — (3) *l. 6. c. 1. d. 9.* — (4) *d. 16. n. 71.* — (5) *cap. 12.* — (6) *lib. 3. p. 1. n. 1032.* — (7) *d. 16. num. 76.* — (8) *de 7. præc. c. 5. n. 57.* — (9) *ll. cc.* — (10) *num. 755.*

„pes aut vanas contra voluntatem parentum ex pecunia „sibi suppeditata ad usus honestos, putat *Less.* (1), eum „peccare mortaliter: etsi excuset a restitutione, si pa„ter rogatus facile condonaturus putetur.

544. — „9. Si filius, v. gr. mercatoris vel cauponis, „administret bona parentis, potest a patre exigere sala„rium, quantum dare deberet extraneo; et si id impe„trare non possit, vel exigere non ausit, potest clam „accipere. Ita probabiliter *Laym.* (2), *Diana* (3).

Ita etiam sentiunt apud *Moya* (4) *Nav.*, *Escob.*, *Ang.*, *Gom. cum communiori*, ut asserit *Molina*, et non improbabile putant *Less.*, *Villal.*, *Lop.* Et hoc concedit *Serra*, etiamsi filius serviat gratis, ignorans, quod possit servire cum mercede, si præsumatur, quod, si non ignoraret, minime operam gratis impendisset. Et in dubio, ut censet *Moya*, tenendum est, filium noluisse gratis servire. Unde videtur hic, posse filius sibi compensare mercedem eodem modo, quo clericus posset sibi compensare de fructibus beneficii, quod de bonis patrimonialibus ignoranter impendit in sui sustentationem, nisi expresse voluerit compensationi renuntiare; quia in dubio nemo præsumitur velle se suo jure privari, ut dicunt *Leand. ib. cum s. Thoma*, *Cajet.*, *Pal.*, *Less.*, *Molina et Nav.* Verum *Lugo* (5) *et Moya cum Molina*, *Med.*, *Syl. et aliis* tenent, nullo modo filium posse hoc salarium a patre exigere, quia secundum jura filius debet patri suas operas et industrias; et quidquid ex bonis paternis acquirit, patri acquirit, ut probat *Sanch.* (6). Et cum hæc sententia sit valde probabilis, imo probabilior *cum Croix* (7), ideo, si pater negaret salarium, vel filium puderet illud petere, merito ait *Croix* (8), minime posse filium occulte sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum; sed hic jus filii est valde dubium. Dices: Prima opinio est saltem practice probabilis probabilitate juris seu proxima: prout dicunt DD. de eo, qui potest compensare famam sibi ablatam pecunia vel non restituendo famam

(1) *c. 22. d. 13.* — (2) *l. 3. s. 6. t. 4. cap. 8.* — (3) *p. 4. tom. 4. r. 66.* — (4) *tr. 6. disp. 4. qu. 1.* — (5) *d. 5. n. 42.* — (6) *cons. 1. c. 2. d. 8. et 9.* — (7) *l. 3. p. 1. n. 1054.* — (8) *ib. n. 1035.*

alteri detrahenti (1). Sed respondetur, ibi supponi, diffamatum habere certum jus ad suam famam, et dubium est tantum de modo. Sed hic valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum, quod non liceat compensare (2). Si vero filius præstet in beneficium patris majora opera et obsequia, quam tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium a patre? *Vide dicta n. 488. v. III.*

545. — „10. Etsi famuli in esculentis et poculentis, „quæ domo exportant aut divendunt, graviter peccent; „quæ tamen ipsi domi consumunt, in iis facilius (uti „et religiosi) excusantur; cum in his dominus aut prælatus sæpe tantum sit invitus quoad modum accipiendi „clam, non quoad rem. Quod tamen timeri posset, si „extraordinaria acciperentur. *Laym., Escob. et Less.* (3), „ubi docet, quod furta minima famulorum ex comestibilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non „ad vendendum, sed ad comedendum tantum accipiantur." *Ita etiam Caj., Nav., Ban., Moya, Sanch. apud Croix* (4). *Sed merito hoc non admittit Spor.* (5), *si magna esset quantitas.)*

546. — „11. Cum a gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere „ex paraphernalibus, filius ex castrensibus vel quasi; „vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, si quantitas rei ablatæ sit valde „magna, nec pater restitutionem tacite vel expresse dimiserit. Famuli vero, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis et obsequiis extraordinariis, quantum possunt. *Laym.* (6).

(1) *vide dicta l. 1. n. 35. in nota.* — (2) *vide Salm. de rest. c. 4. punct. 9. §. 3. n. 148.* — (3) *lib. 2. c. 12. d. 8. n. 48.* — (4) *l. 3. p. 1. n. 1016.* — (5) *tr. 5. c. 5. n. 58.* — (6) *l. 3. t. 3. p. 1. c. 1.*

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE.

DUBIUM I.

Quid sit restitutio, et qui teneantur ad eam.

547. *Quid est restitutio? et an debeatur tantum ex læsione justitiæ commutativæ.*
548. *Quæ sint radices restitutionis.*
549. *Quænam est culpa theologica, et quæ juridica?*
550. *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi.*
551. *Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi?*
552. *An culpa venialis inducat obligationem restituendi.*
553. *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi.*
554. *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica.*
555. *An idem in officiis.*
556. *Quid de injuria materiali et formali?*

547. — „**Resp.** 1. Restitutio est actus justitiæ ad „salutem necessarius necessitate præcepti, quo reparatur „damnum proximo illatum per injuriam, ita ut radix „restitutionis non sit quævis læsio proximi, v. gr. contra „charitatem etc., in quibus non habet jus, quod violetur; sed ea tantum, quæ est contra justitiam, in qua „proprie injuria infertur, hoc est, læditur aliquod jus „proximi, quod is habet in re vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis modis fieri potest, v. gr. furando, „defraudando, destruendo rem alterius, negligenter custodiendo; occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, et similibus."

Aggrediamur nunc hoc duos discutiendos tractatus *de restitutione et de contractibus*, qui, cum permultis implicatissimis quæstionibus et dubiis, solutu difficillimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessarii, ut, si in his confessarii non bene sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat. Facile continget in hoc meo libro, et potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfacturum: ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ

sententiæ plus forte, quam par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia a multorum graviumque auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tamquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem et animarum salutem mihi proposui, quod, quidquid scripserim, non aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum auctorum addictus, vel austeritati aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione prævio diuturno studio curavi quidem veritatem investigare, præcipue in iis, quæ ad praxim magis faciunt, et propterea non solum diligenti trutina perpendere elaboravi rationes, quas doctores classici tradunt; sed etiam plures doctos recentiores consulere non neglexi, adeo, ut aliquando in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumpserim. Siquidem non tamquam ovis (ut verbis utar rigoristarum) semitas scriptorum cæco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequerer, aut sententias, quæ magis veritati accedunt, amplexarer. Pro viribus sum conatus, semper rationem auctoritati præponere; et ubi ratio me convicit, non renui auctoribus plurimis contraire, etiam iis, quibus magis forsan adhærere potuissem, utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc, benevole lector, ne putes me auctoribus benignæ sententiæ omnino addictum, si eos sæpius me citare observes; nam ad hoc opus conficiendum non prætermisi etiam rigidæ sententiæ auctores legere, et præcipue *Merbesium*, *Contensonium*, *Habert*, *Natalem Alexandrum*, *Juenínum*, *Cabassutium*, *Cont. Tournely*, *Genettum*, *Petrocorensem*, *P. Concinam etc.*, paratus quidem a sententiis meis desciscere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam, quod ipsi ut plurimum magis conviciis et subsannationibus quam vi rationum sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhærere potuissem iis, qui opiniones suas sæpius severiores et evangelio conformiores prædicant, nonnisi quia rigidiores sunt, et frequenter insultant in oppositas tamquam falsas ac evangelio adversas, non, nisi quia libertati favent?

Cæterum in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes et a ratione alienas uti probabiles admittere, quam damnare ut improbabiles eas, quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur: cum certum tenendum, prout communiter DD. docent, et ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere theologiæ dogmatico moralis me instruit, quod hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat: æque enim nefas est a culpa excusare eum, qui reus est, quam innocentem tanquam culpæ reum judicare, ut sedulo monuit *s. Ant.* (1), ubi disserens, quando aliquid damnandum sit de mortali vel non, sic scripsit: *Nisi habetur auctoritas expressa s. scripturæ aut canones, seu determinationes ecclesiæ, vel evidens ratio, non nisi periculosissime determinatur. Nam si determinetur, quod sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Si autem determinetur, quod non sit mortale, et secundum rei veritatem sit, error suus non excusabit a mortali..... Quando scilicet erraret ex crassa ignorantia: secus, si ex probabili, puta, quia consuluit peritos in tali materia, a quibus sibi dicitur, illud tale non esse mortale: videtur enim tunc ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea, quæ non sunt expresse contra jus divinum vel naturale, vel contra articulos fidei, decem præcepta et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur.* Item *s. Bonaventura* dixit: *Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem: prima sæpe salvat damnandum, secunda contra damnat salvandum.* Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æque rationem a me exigeret, si opiniones laxas ut probabiles approbassem, quam si probabiles ut laxas reprobassem. Humanæ conditionis præsenti fragilitate spectata non est semper verum, tutius esse, animas per viam arctiorem dirigere, cum videamus, ecclesiam tam nimiam libertatem quam nimium rigorem sæpe pro-

(1) *p. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.*

scripsisse. Unde *Gerson* (1), animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit: *Fit, ut per tales assertiones publicas nimis duras et strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur.* Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet, rem esse alterius, juxta regulam communiter receptam, etiam ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo* (2). Et sic revera tenent *Gonet* (3), *Habert* (4), *Natal. Alex.* (5), *Wigandt* (6), *P. Henno etc.* (7). Communiter enim dicunt, saltem in materia justitiæ valere regulam illam, quod in dubio melior sit conditio possidentis. De reliquo tandem me protestor, quod, si in aliquo erravi, opto, ut error mihi ostendatur; nam paratus sum illico me retractare, nec erubescam, prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua a pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed postmodum vel nimis benignæ aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitur est *actus justitiæ*, sed addendum est *commutativæ*; non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *legalis*, quæ respicit jura legum et pœnas: neque ex læsione justitiæ *distributivæ*, quæ respicit merita personarum. Quare episcopus, conferens beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, uti probabiliter dicetur *n. 585. et lib. 5. n. 107.* Quid vero, si beneficium sit curatum? *vide eodem loco n. 109.*

Tantum igitur ex læsione justitiæ *commutativæ*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, ut *Croix* (8) *cum Soto, Lugo, Bann., Tamb. etc. contra Less.**) *et Cov.* Quare dicunt præfati DD., quod, si actio

(1) *de vita spir. part. 3. lect. 4. coll. 10.* — (2) *de just. d. 17. n. 86.* — (3) *diss. de prob.* — (4) *t. 4.* — (5) *l. 4. r. 39.* — (6) *ex. 1. qu. 7.* — (7) *vide dicta l. 1. n. 35.* — (8) *l. 3. part. 2. num. 295.*

*) Attamen *Lessius* ipse (lib. 2. c. 7. n. 17.) ait, restitutionem proprie dictam exurgere tantum ex læsione justitiæ com-

ex alia virtute quam ex justitia sit debita, non est restituendum, quod accipitur pro ea servanda.

548. — Notandum est I., quod *radices restitutionis* duæ communiter assignantur; prima *ex injusta acceptione*, cui adjungitur radix ex injusta damnificatione: secunda *ex re accepta* sive *ex injusta retentione*, cui annectitur obligatio restituendi ex *contractu*.

549. — Notandum II., quod alia est culpa *theologica*, quæ respicit conscientiam, et est eadem ac peccatum mortale aut veniale: alia *juridica*, quæ dividitur in *latam*, scilicet quando omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibere solent: in *levem*, si omittitur diligentia, quam omnes diligentes adhibent: et *levissimam*, si omittitur diligentia, quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur, quod, qui damnum minime prævidet nec intendit, certo ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitæ, uti fur, qui penitus fortuito domum alienam incenderet. Ita *Salm.* (1) *cum Less.*, *Bonac.*, *Rebell. et aliis*.

550. — His positis quæritur I., ex quali culpa oriatur obligatio gravis restitutionis in delictis. Respondetur, oriri tantum ex culpa lata, conjuncta cum culpa gravi theologica. Ita *Less.* (2), *Lugo* (3), *Sotus* (4), *Nav.* (5), *Sanch.* (6), *Viva* (7), *Salm.* (8), *cum Laym.*, *Azor. etc.*, *Croix* (9); item *Cabassut.* (10), *Ronc.* (11) *et alii communiter*. Ratio, quia (ut docent *Lugo* (12) et alii) restitutio communiter accipitur ut pœna; et ideo dicimus, quod, ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris requiritur culpa theologica gravis; *theologica*, quia, cum conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientia adfuerit delictum: *gravis*, quia, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa.

(1) *de restit. c. 1. punct. 2. §. 1. n. 14.* — (2) *l. 2. c. 7. dub. 6. n. 27.* — (3) *d. 8. sect. 5. num. 56.* — (4) *l. 4. q. 7. art. 2. in fin.* — (5) *l. 2. de restit. cap. 1. num. 48.* — (6) *dec. l. 2. c. 23. n. 160.* — (7) *de restitutione q. 1. art. 4. n. 2.* — (8) *ib. §. 2. n. 16.* — (9) *l. 2. p. 2. n. 184. et 185.* — (10) *theor. jur. etc. l. 6. c. 17. n. 2.* — (11) *de rest. c. 1. q. 4.* — (12) *de just. d. 8. n. 59.*

---

mutativæ: et quamvis etiam ex voto, juramento vel charitate obligatio dandi aliquid nascatur, tamen hanc obligationem non proprie dici restitutionem. *Editor.*

551. — Quæritur hic II.; si quis committat culpam juridicam levem sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum. Affirmant *Lugo* (1) *et Salm.* (2) *cum Mol. etc.* Ratio, quia tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant vero *Sanch.* (3) *cum Angles.*, item *Navar. et Turr. apud Salm.* (4). Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus complete injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omnino vera sententia *Lessii* (5), qui alia via casum resolvit et sic distinguit: Si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem sive levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibere, tunc peccat quidem graviter contra justitiam et tenetur ad restitutionem: secus, si omnem debitam diligentiam adhibeat; quia tunc nullam culpam committit contra justitiam, et ideo ad nullam tenetur restitutionem, licet aliunde ob pravum animum peccet contra charitatem.

552. — Quæritur III., utrum peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi. Respondetur: Si est veniale ratione parvitatis materiæ, certe obligat ad restitutionem sub levi: si vero est veniale ratione inadvertentiæ sive indeliberationis, hoc quæritur, an obliget ad restitutionem.

Prima sententia affirmat, sed ejus auctores sunt diversi apud *Lugo* (6); nam alii, ut *Vasquez et Turr.*, dicunt, tunc esse obligationem restituendi totum damnum quin tamen explicent, an sub gravi culpa vel levi. Alii autem, ut *Laym.* (7), *Mol.* (8), *Croix* (9) *cum Soto*, *Bonac.*, *Regin. et aliis*, dicunt, esse obligationem restituendi pro ratione culpæ. Hinc *Bonac.* (10) ait, posse culpam ita levem esse, ut non obliget nisi ad centesimam partem damni: si vero sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem; casu autem, quo dubitatur, an culpa fuerit venialis aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni; ita *Bonac.*

(1) *d. 8. sect. 6. n. 75.* — (2) *loc. cit. n. 22.* — (3) *con. l. 1. c. 4. d. 5. n. 9.* — (4) *ibid. n. 21.* — (5) *l. 2. c. 7. n. 28* — (6) *de just. d. 8. n. 56.* — (7) *l. 3. part. 1. c. 6. sect. 4 n. 4.* — (8) *tom. 3. tr. 2. d. 698. n. 7.* — (9) *l. 3. part. 1 n. 191.* — (10) *d. 1. q. 1. punct. 3.*

Secunda sententia tamen probabilior et communior, quam tenent *Petr. Navar.* (1), *Less.* (2), *Sanch.* (3), *Lugo* (4), qui omnino eam existimant veriorem, cum *Henr.*, *Sa*, *Rodr.*, *Salas et aliis pluribus*, *Reginaglia* (5), *Viva* (6) *cum Azor. et Fill. apud Cabass.* (7), docet, in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideo non potest parere obligationem restitutionis: sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non oritur obligatio; et sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione: actus igitur non perfecte deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis (8). Dixi: *nullam obligationem*, nec sub gravi nec sub levi. Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi; non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optime arguit doctissimus *Lugo* (9), qui post *d. Thomam* non temere inter alios theologos facile princeps dici potest, cum in dubiis discutiendis hic auctor sæpe, nullo præeunte, falcem ita ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter solvi valeant.

553. — Quær. IV., utrum ex peccato levi ob parvitatem materiæ contra justitiam possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi. Affirmative; et casus est, quando in ultimo furtulo, complente materiam gravem, non advertit fur ad furtula præterita: tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli. Ita *Lugo* (10), *Viva* (11) *cum Card.*, *Tamb. et La-Croix* (12) *contra Dian.*, *Ovied.*, *Petsch. etc. apud ipsum.* Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cum sit tantum culpa levis, non posset gravem obligationem parere; sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ: vel ut ait *Croix l. c.*, oritur ex gravitate ma-

(1) *l. 2. c. 1. n. 4.* — (2) *l. 2. c. 7. n. 27.* — (3) *dec. l. 2. c. 25. n. 160.* — (4) *dict. d. 8. n. 57.* — (5) *de rest. c. 1.* — (6) *de rest. q. 2. art. 4. n. 3.* — (7) *theor. jur. etc. l. 6. c. 17. n. 2.* — (8) *vide dicta l. 2. num. 3.* — (9) *n. 58 et 60.* — (10) *d. 8. n. 62.* — (11) *d. q. 2. n. 5.* — (12) *l. 3. part. 2. n. 245.*

teriæ debitæ propter illas leves ablationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantum materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabilius tenent *Sanch.*, *Less.*, *Vasq.*, *Reb.*, *Bonac. etc. cum Croix* (1) *contra Medinam*, *Lopez*, *Esp. etc.*

554. — Quær. V., an etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis. Certum est, ut ait *Lugo* (2), tam leges, quam contrahentes bene posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica; sed dubium est, an de facto obligentur. Affirmat *Laym.* (3) *cum Nav.*, *Molina*, *Vasq.*, *Turriano et aliis* (4), et dicunt, in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam, et quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam: latam, si in commodum alterius contrahentis; levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quia id postulat æqualitas contractus, ut, ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valde probabiliter negant *Sotus* (5), *Less.* (6), *Fill.* (7), *Tol.* (8), *Sa*, (9) *Lugo* (10), *Croix* (11), *Salm.* (12), *cum Tap.*, *Led.*, *Henr. etc.*, *Ronc.* (13). Ratio, quia ex una parte non est æquum, aliquem obligare ad pœnam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum pro damno facto cum sola culpa juridica. Leges autem, quæ adducuntur in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologicam, ut ait *Viva* (14), vel obligant solum pro foro externo, vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo*, *Salm.* (15) *etc.* Illæ vero leges, quæ in aliquibus casibus omnino præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam judicis, ut communiter dicunt *Salm.* (16), *Viva et alii:* quidquid alii dicant (17).

(1) *n. 249.* — (2) *de just. d. 8. n. 101.* — (3) *l. 3. sect. 5. tr. 3. part. 1. c. 5. n. 2.* — (4) *ap. Lug. n. 99.* — (5) *de just. l. 5. q. 7. a. 2.* — (6) *c. 7. n. 43.* — (7) *c. 2. n. 13.* — (8) *l. 5. c. 17.* — (9) *v. culpa n. 2.* — (10) *loc. cit. n. 106.* — (11) *l. 3. part. 2. n. 177.* — (12) *de rest. c. 1. punct. 2. §. 4. num. 32.* — (13) *de rest. c. 1. q. 5.* — (14) *de rest. q. 2. a. 4. n. 4.* — (15) *ibid. n. 34.* — (16) *cit. n. 34.* — (17) *vide dicta l. 1. n. 100. in fin. v. quæro.*

555. — Pariter in officiis est probabile ex eadem ratione, quod nemo tenetur ad restitutionem nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salm.* (1) *cum Vasq.*, *Sot.*, *Less.*, *Lugo etc.* Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.*, vel qui promittit diligentiam majorem communi debita: vel si officium de se exigat magnam diligentiam, *ut Salmant. cum aliis* (2). Sed semper intelligitur, quod culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

556. — „Resp. 2. Ex data responsione patet, teneri „ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. „Hæc autem est duplex: scilicet materialis, ut v. gr. cum „quis rem alienam destruat, accipiat vel retineat bona „fide, id est probabiliter judicans, id sibi licere vel esse „suam: et formalis, qua quis rem alienam destruit, ac„cipit vel retinet mala fide, id est cum sciat vel scire „possit ac debeat, id sibi non licere, et rem non esse „suam. *Vide Laym.* (3), *Less.* (4), *Bonac.* (5).

Unde resolves:

„1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est dam„num secutum, ut si adulterium commisit sine damnifi„catione alterius, non tenetur in conscientia ad restitu„tionem; cum hæc sit reparatio damni: potest tamen a „judice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

„2. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam mate„rialem tantum, tenetur restituere, sed nonnisi id, quod „ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est „ditior.

„3. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc ha„beat, sive non, tenetur restituere, et quidem tantum, „quantum est damnum secutum. An vero sufficiat culpa „venialis, controvertunt auctores, et sententia utraque „probabilis videtur, ac in praxi tuta, saltem quando com„mode non potest restituere. *Vide auct. cit. et Laym.* (6), „*Less.* (7), *card. Lugo* (8).

(1) *de restit. c. 1. punct. 2. §. 3. n. 27.* — (2) *d. l. n. 28.* — (3) *l. 3. tr. 2. c. 1.* — (4) *l. 2. c. 7. d. 6.* — (5) *d. 3. q. 1. p. 6.* — (6) *l. 3. tr. 2.* — (7) *l. 2. c. 7. d. 1. n. 27.* — (8) *disp. 8. sect. 5. n. 56.*

DUBIUM II.

An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem.

557. *Quotuplices dicantur cooperantes.*
558. *Quid de* mandante?
559. *Quid de* consulente? *Qu. 1., an præbens pravum consilium et postea revocans teneatur ad restitutionem.*
560. *Qu. II., executo consilio, quisnam primo teneatur.*
561. *Qu III, quid, si damnum etiam sine consilio evenisset?*
562. *Quær. IV., quid in dubio, an consilium fuerit causa damni?*
563. *Quær. V., quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantum suadeas modum?*
564. *Qu. VI, an teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili.*
565 *Qu. VII., an parato inferre majus damnum possit suaderi minus.*
566. *Quando teneatur ad restituendum* dans iniquum suffragium.
567. *Quando teneatur* palpo.
568. *Quando* præbens recursum.
569. *An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium.*
570. *An idem possit emptor malæ fidei.*
571. *Quomodo teneantur* participans. *Quid, si ob metum?*
572. *Quid, si impedias alium, ne reparet damnum alterius?*
573. *Quomodo teneantur* causæ privativæ.
574—578. *Vide alios casus apud* Busemb.

557. — „Resp. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo „sunt causa influens et efficax damni secuti, ac qui ex of„ficio et obligatione justitiæ obligati cavere damnum non „caverunt. Ita communiter doctores. Unde concludunt, te„neri ad restitutionem comprehensos sequentibus verbis:

„*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,*
„*Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

„Patet ex sequentibus casibus.

558. — „1. Tenetur ad restitutionem mandans, sive „expresse mandet sive tacite, dicto nimirum vel facto, „ex quo verbi gratia famulus colligat, hero gratum fore, „si faciat; non autem tenetur, qui ratum tantum habet „opus suo nomine factum; uti nec mandans, si ante „executionem mandatum retractet idque mandatario in-

„notescat: quia tunc non est vera causa. *Mol.*, *Less.* (1), „*Fill.* (2).

„2. Tenetur item consulens, aut precibus ac promissionibus ad damnificationem inducens." *Juxta prop. 39. damnatam ab Innocentio XI.* *). „Quod si tamen ante „executionem consilium suum retractet, et quantum potest contrarium suadeat, etsi non persuadeat, probabile „est, eum excusari a restitutione; maxime si eum, cui „damnum paratur, moneat, ut caveat. *Vide Bon. et Tan.*(3), „*Sa* (4) *et Dian.* (5)."

559. — Quær. 1., an consilium dans, si postea revocet illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti.

Prima sententia, quam tenent *Habert* (6), *Less.* (7), *Lugo* (8), *Croix* (9), *Holzm.* (10), *Spor.* (11) *cum Tol., Gom., Laym., Mol. et aliis communissime*, distinguit: Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo, tunc consilium revocando vel falsitatem ostendendo excusatur a restitutione; secus, si insinuarit motivum sive modum inferendi damnum. Ratio; quia adhuc revocato consilio hæc pergunt semper movere. Sicut enim, dicunt, qui ignem in alienam segetem njecit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere, ita et consulens.

Secunda sententia autem, quam tenent *P. Concina* (12), *Verb.* (13), *Salm.* (14) *cum Reg., Villal. etc., Azor.* (15), *Viana* (16) *cum Nav. et Salon., Ronc.* (17); item *s. Anton., Sylv., Fill. ap. Spor.* (18), et probabilem putant *Less.* (19),

(1) *l. 2. c. 3. d. 3.* — (2) *t. 32. n. 54.* — (3) *2. 2. d. 4. q. 6. d. 14.* — (4) *v. consilium* — (5) *tr. 2. misc. res. 18. et t. 5. resol. 83.* — (6) *de rest. t. 4. c. 4. § 2. q. 3.* — (7) *l. 2. c. 13. n. 16.* — (8) *de just. d 19. n. 37.* — (9) *l. 3. n. 2. n. 28.* — (10) *de rest. c. 3. n. 439.* — (11) *eodem tit. c. 3. n. 21.* — (12) *t. 7. p. 134.* — (13) *p. 1. q. 182. concl. 2.* — (14) *de rest. c. 1. punct. 5. § 2. n. 117.* — (15) *p. 3. l. 4. c. 11. q. 2.* — (16) *p. 2. tr. 16. r. 17.* — (17) *de rest. c. 4. l. 4. r. 2.* — (18) *n. 22.* — (19) *n. 18.*

*) Hæc propositio damnata ajebat: „Qui alium movet aut inducit ad inferrendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati." *Editor.*

Spor. l. c., *Elbel* (1), *Bonac.* (2), *Viva* (3), *Ronc.* (4) vocat sententiam probabilissimam, et *Laym.* (5) valde probabilem vocat, excusat a restitutione, semper ac consulens conetur postea meliori modo, quo potest, damnum dissuadere, saltem adducendo rationem salutis æternæ, quæ debet christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec obstat paritas ignis allata; nam eo casu ignis necessario operatur, sed revocato consilio damnum non amplius vi consilii evenit, sed ex sola malitia executoris. Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabiliorem censeo. Recte vero notant *Salm.* (6) *et Sporer* (7) *cum aliis*, quod, si consulens nequeat avertere executorem a damno inferendo, tenetur ex justitia monere lædendum, ut sibi caveat.

560. — Quæritur II., secuto damno ex consilio, quisnam primo teneatur ad restitutionem. Respondeo cum *Croix* (8), *de Lugo et Lessio:* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primo teneri: secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata; et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius tenetur ille in solidum.

561. — Quæritur III., an teneatur, qui consilium dedit, restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset. Respondeo cum *Viva* (9), *Less.*, *Mol.*, *Vasq. et communi*, *ac Bus.* hic *n. 8.*, quod, si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil tenetur. Ratio, quia, ubi intercesserit tantum injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut bene advertit doctus *P. Holzm.* (10) *cum P. Elbel ex s. Thom.* (11), qui docet: *Si aliquis passus sit injuriam et non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem.* Secus autem (recte ait *Viva*), si executor etiam a consilio motus fuerit, quia tunc vere est efficax concausa damni.

562. — Quær. IV., utrum in dubio, an tuum consi-

(1) *de rest. t. 3. n. 143.* — (2) *d. 1. q. 2. p. 6.* — (3) *de rest. q. 3. art. 2. n. 3.* — (4) *de restit. c. 4. q. 4. r. 2.* — (5) *l. 1. tract. 5. p. 3. c. 5. n. 7.* — (6) *de censuris c. 1 punct. 12. n. 158. in fin.* — (7) *n. 22.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 56* — (9) *d. q. 3. art. 3. n. 3.* — (10) *n. 436.* — (11) *opusc. 73. c. 20*

lium sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas etc. fuerit causa damni aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem.

Prima sententia valde probabilis affirmat, eamque tenent *Habert* (1), *Lugo* (2), *Sanch.* (3) *cum Covar.*, *Ang.*, *Boss.*, *Felin. etc.*, *Croix* (4), *Ronc.* (5), et valde adhæret *Less.* (6), licet prius (7) expresse contrarium tenuerit. Ratio 1., quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii: cum enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipsum fuisse causa damni; prout si quis infligat alteri vulnus, aptum de se ad occidendum, si alter postea decedit, præsumitur ex illo vulnere decessisse: unde consulens homicidium ad se liberandum probare deberet, ex alia causa mortem aut aliud damnum provenisse. Ratio 2., quia pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo præsumitur determinatus ad damnum inferendum: ergo possessio stat pro obligatione consulentis: et hoc casu ruit possessio, quam ipse habet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanch. et Ronc.*, nisi adsint aliæ conjecturæ, quæ contrarium suadeant, puta (ut ait *Sanch.* (8)), si homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat et similia: item si executor, fide dignus, affirmaret, se non esse impulsum a consilio, ut dicunt idem *Sanch.*, *Habert. et Mazzotta.* Commune autem est inter DD. cum *Less.* (9) *et Roncaglia* (10), in dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri.

Secunda sententia vero, satis etiam probabilis, negat, in tali dubio obligationem esse restitutionis; ita *cum Bus. Less.* (11) *cum P. Nav. et Sylvest.*, qui vocat communem, *Salm.* (12) *cum Henriq.*, *Dic. et Reb.*, item *Met. apud Sanch. l. cit.*, et probabilem putat *Elbel* (13) *cum*

(1) *t. 4. c. 4. §. 2. q. 4.* — (2) *d. 19. n. 21.* — (3) *de matrim. l. 2. d. 41. n. 17. et dec. l. 1. c. 10. n. 44.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 574.* — (5) *de rest. c. 4. q. 1. r. 3.* — (6) *l. 2. c. 27. n. 13.* — (7) *in c. 13. n. 38.* — (8) *in dec. n. 44.* — (9) *l. 2. c. 27. num. 13.* — (10) *d. c. 4. q. 1. punct. 5. §. 1. n. 113.* — (11) *l. 2. c. 13. dub. 4. n. 38.* — (12) *de rest. c. 1. n. 146.*

Sayr., Diana et aliis pluribus. Et hanc videtur tenere *d. Thom.* (1), ubi docet: *In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum; non enim semper consilium vel adulatio vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solum tenetur consiliator aut palpo... ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta.* Ergo juxta *d. Th.* probari debet, consilium certo fuisse causam damni; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quod consulens fuerit causa damni, ut bene explicat doctus *P. Concina* (2), dicens: *Per to probabiliter s. Doctor intelligit moralem persuasionem et certitudinem.* Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quod nemo obligatur ad restitutionem, nisi omnino de tali obligatione constet, nempe quod ipse fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quod præsumatur influxus, quando consilium de se aptum est influere, respondetur ex *d. Thom. loc. sup. cit.*, quod ad obligationem restitutionis non sufficit, consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiritur, ut revera influat: cum autem ex *d. Thoma* consilium non semper sit causa damni: *Non enim semper* (verba s. Doctoris) *consilium vel adulatio est efficax causa rapinæ:* influxus non præsumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessario est causa mortis, non ita consilium. Ad 2. rationem, scilicet quod delictum executoris non præsumitur, respondetur, quod regula hæc currit pro eo, qui omnino innocens est, non autem pro eo, qui jam delinquentem se prodidit: cum enim ipse omnino voluntarie crimen patraverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate id fecisse, vel saltem de hoc positive est dubitandum, et in dubio suis bonis non est alter expoliandus. *P. Concina l. c.* addit tertiam sententiam, dicens, quod in tali dubio consiliator teneatur restituere tantum pro rata dubii. Sed huic obstat, quod vel certo possidet consilium, et tunc ille tenetur ad totum dam-

(1) *2. 2. q. 62. art. 7.* — (2) *t. 7. de just. diss. 2. c. 9. §. 1. n. 14.*

num: vel non certo possidet consilium, et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia justitiæ certum esse, omnes docent, ut vidimus *n. 547.* Dicit autem *Sanch.* (1), quod in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis: quia, cum homicidium sit certum, quisque in dubio, an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis (2). Sed *vide de hoc dicenda in l. 7. n. 371.* Certum autem mihi est, quod, si tu pravo consilio revera movisti aliquem ad damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certe alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita *P. Concina* (3) *cum communi et Sporer* (4) *cum aliis.*

563. — Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. gr. ad occidendum, et tu suadeas tantum modum, nempe, ut occidat veneno, non gladio; in illo, non in alio loco vel tempore? Adest duplex sententia probabilis.

Prima dicit, te teneri ad restitutionem, quia suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo vero, ut damnum citius inferatur, totius es causa damni, cum alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ita *Cajet.* (5), *Vira* (6) *cum Mol., Reb. etc.*

Secunda sententia te absolute excusat a restitutione, modo certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita *Lugo* (7), *Laymann* (8), *Lessius* (9), *Sporer* (10), *Holzmann* (11), et probabilem putant *Salmantic.* (12) *cum s. Anton., Prado, Sylv., Navar. etc.* Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; et hæc est mihi probabilior. Nec valet dicere, hypothesim illam supponitam, quod alter certe damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1., quod in tali dubio influxus consulentis ad damnum secutum non est certus, juxta id, quod mox supra diximus *num. 562.* Resp. 2., (quod magis urget) possessionem hic stare pro

(1) *dec. l. c. n. 44.* — (2) *ex c. Ad audientiam et c. Significasti de homic.* — (3) *l. c. §. 1. q. 1.* — (4) *n. 7.* — (5) *1. 2. q. 62. a. 7.* — (6) *de restit. q. 3. a. 3. n. 5.* — (7) *d. 19. sect. 1. n. 9 et 15.* — (8) *l. 3. sect 5. tr. 2. c. 5. n. 5.* — (9) *l. 2. c. 13. n. 6.* — (10) *c. 3. n. 27.* — (11) *de restit. c. 3. n. 437.* — (12) *de restitut. c. 1. punct. 5. §. 1. n. 112.*

determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter *Holzm. l. c. et Laym. ibid. cum Adriano, s. Ant., Sylv., Palud., Mol., Navar., Less. contra Vasq.* probabilissime excusant a restitutione eum, qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quando scilicet alter sine sua cooperatione adhuc certe damnum intulisset: v. gr., si quis teneat scalam ei, qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564. — Quær. VI., an teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi. Respondetur cum *Viva* (1) ex *Laym.*, *Holzm.* (2), *Less.* (3), distinguendo: Si consilium dans ex suo statu, v. gr. advocati aut confessarii, existimatur peritus, tenetur; quia tunc vere decipit. Contra tamen, si noscatur ut rudis; quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium; nisi cum consilio adfuerit etiam dolus sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quando agitur de damno solius petentis consilium: nam secus dicendum, si agatur de damno tertii. Notandum autem hic, quod dans consilium noxium tenetur postea facere, quantum potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egerit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ita *Viva cum Sanch. et Less. et communi.*

565. — Quær. VII., an parato inferre majus damnum possit suaderi minus adversus eamdem personam: v. gr. volenti occidere aliquem suaderi, ut solum percutiat. Affirmant cum *Viva* (4) *Sanch.*, *Bonac.*, *Busemb.* hic *n. 11. et communiori.* Dixi adversus *eamdem personam*; quia adversus aliam in particulari nequit suaderi damnum quantumcumque minus Ita *Viva cum communi apud Bon.* (5). Addit *Viva*, quod solum in genere potest suaderi illi, ut potius minus malum faciat; vel etiam suaderi, minus malum esse, furari a Petro divite, quam a Paulo paupere. Imo concedit, posse dici illi, qui vult furari a Titio, ut furetur ab alio in genere; quia sic avertitur ob illo furto, et nulli e converso in particu-

(1) *d. art. 3. n. 7.* — (2) *c. 2. n. 432.* — (3) *c. 7. n. 34.* — (4) *d. l. n. 10.* — (5) *d. n. 10. in fin.*

lari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco *cum Sporer* (1), quia sic jam suadetur damnum alterius. Concedit idem *Viva* (2), volenti furari a Petro aliquod, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi, ut subripiat aliquantulum a Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus.

566. — „3. Tenetur item, qui suo consensu, calculo „vel suffragio est causa efficax damni. *Less.* (3), *Fill.* (4)."

Ideoque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Sed quæritur, utrum, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem. Adest triplex sententia.

Prima sententia dicit, eum ad nihil teneri, et hanc tuentur *Reb.*, *Hen.*, *Gran.*, *Diana et alii apud Lugo* (5), *et Sporer* (6) vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis.

Secunda sententia, quam tenent *Salm.* (7) *cum Bonac.*, *Dicast. etc.*, dicit, omnes teneri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni; alias, si primi tantum tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, et a nullo resarciretur damnum: sed huic respondetur, quod per accidens se haberet.

Tertia tamen vera *sententia* docet, singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum. *) Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est, quia hic dubium intervenit, an quisque illorum fuerit vel non causa damni: et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem, quod singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem

(1) *c. 3. n. 27.* — (2) *super propos. 36. Innoc. XI.* — (3) *d. 3. n. 23.* — (4) *t. 32. c. 1.* — (5) *de just. d. 29. n. 20.* — (6) *de rest. c. 3. n. 34.* — (7) *de restit. c. 1. punct. 5. §. 2. n. 123.*

*) Idem ait *s. Alph.* in hom. ap. tr. 10. n. 50: sed addit ibi: *et si alii non restituunt, teneris ad totum.* *Editor.*

damni ab aliis suffragium præbentibus. Ita *Lugo* (1), *Sporer* (2), *Mol.* (3). Notandum autem hic cum *P. Concina* (4), quod, si ille, qui debet ferre ultimo loco suffragium, prævideat, alios se revocaturos, tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem, dicit hic auctor, non præsumi, alios non mutaturos consilium. Consentio, si alii inculpabiliter erraverint; secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

567. — „4. Item palpo, aut qui laude, adulatione vel „exprobratione ignaviæ aliterve alium ad damnum infe„rendum excitat, animat. *Lessius, Filliuc. l. c.*" *(Dummodo judicet, sic ad damnum influere, licet non intendat. Salm.* (5)*).*

568. — „5. Item, qui inferenti damnum præbet re„cursum, illum receptat, illius furta aut instrumenta oc„cultat, vel ea emendo rapinas fovet etc.; *ibidem.* Hi „enim omnes, uti et is, cui res furtivæ traditæ sunt in „custodiam, tenentur (non manifestato fure) restituere „domino. Et sic peccare eos, qui a sartoribus emunt „fragmenta panni seu vestium, docet *Villal.* apud *Dian.* (6): „licet *ib. Sanch.* excuset eos, qui ista emunt a sartori„bus magistris, eo quod his plerumque detrahatur plus „a justa mercede, quam mereantur ista fragmenta, ideoque „licite ea retineant." *(Huic doctrinæ non acquiesco, quia potius censeo, plerumque oppositum accidere. Communiter tamen, nisi contraria indicia urgeant, sartor non præsumitur fraudasse.)* „Neque hic a peccato excusari „cauponas, qui a filiisfamilias acceptant pecunias aliasve „res parentibus surreptas, notat *Laym.* (7), *Bon. etc.* Qui „vero post delictum ipsum reum juvat ad fugiendum „(non concurrendo ad delictum), non tenetur restituere, „modo non det illi spem refugii inposterum: tum quia „non est causa damni, tum quia reo licet fugere, ut „infra dicetur *l. 5. c. 3. d. 7.*"

Receptans igitur tenetur ad restitutionem, quando receptatio est causa furti. Sic tenentur ad damna domini non impedientes famulos damnificantes in confidentiam

(1) *d. 19. n. 22.* — (2) *l. c. n. 35.* — (3) *d. 736. n. 6.* — (4) *c. 9. §. 2. n. 27.* — (5) *ibid. n. 124.* — (6) *p. 4. tr. 4. r. 176.* — (7) *l. 3. t. 2. c. 5.*

ipsorum. Ita *Salm.* (1) *et alii communiter.* Non tenetur autem, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modo non influat in damna futura, ut bene notat *Busemb.* hic *in fine*, et consentit *P. Concina* (2). Nec tenetur, qui receptat furta vel furem, non qua furem, sed qua amicum, cognatum: vel ratione officii, uti stabularius, etsi recipiat furem ante delictum. Ita *Conc. l. c.*, *Salm.* (3) *ex communi.* Hoc tamen intelligendum, modo, ut diximus, non influat in furta futura, ut bene advertit *Croix* (4).

569. — Utrum autem emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad recuperandum pretium.

Prima sententia tenet, quod possit, quia in hoc non infert domino damnum, cum reponat rem in eumdem statum, in quo erat. Ita *s. Anton.* (5), *Lugo* (6) *cum Nav.*, *Sylv.*, *Ang.*, *Mald. et aliis* (ut asserit) *recentioribus communiter:* ita etiam *Less.* (7), *Holzm.* (8), *Salm.* (9) *cum Prado*, *Rebell.*, *Ban.*, *Elb.* (10) *cum aliis*, *satis communiter.*

Secunda sententia autem, quam tenent *Caj.* (11), *Conc.* (12) *et Croix* (13) *cum Mol.*, *Laym. et aliis*, dicit, teneri emptorem rem domino restituere, quia res, erepta e manu furis, jam adepta est meliorem statum; et ideo, si furi eam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret, et sic injuriam domino irrogaret; nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc sententia est quidem multum probabilis; sed non minus probabilis et forte probabilior est prima, et valde me urgent hæ duæ rationes, quas subdo. *Prima*, quia non teneris rem domino servare cum tuo damno, et ideo potes permittere, ut fur rem illam recipiat, ne pretium tuum amittas: prout, si rem alienam, in via inventam, abstulisti, et postea scias, damnum te passurum, si eam retineas, bene potes illam in eodem loco reponere et permittere, ut alter auferat, licet id faciendo in deteriorem statum rem immittas; tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantum permissiva

(1) *de rest. c. 1. punct. 5. § 2. n. 125.* — (2) *p. 137. n. 30.* — (3) *d. n. 125. circa finem.* — (4) *n. 37.* — (5) *p. 2. t. 2. c. 5. §. 2.* — (6) *de just. d. 17. sect. 2. n. 29.* — (7) *l. 2. c. 14. dub. 3. n. 14.* — (8) *c. 3. n. 450.* — (9) *ibid. punct. 4. §. 6. n. 83.* — (10) *de rest. n. 38.* — (11) *2. 2. q. 62. a. 6.* — (12) *tom. 7. p. 112.* — (13) *l. 3. p. 2. n. 100.*

detrimenti alieni, quod tu evitare non teneris cum proprio damno. *Secunda* ratio, quia, cum quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa, quæ per se est necessaria et directa ad suum damnum reparandum, licet indirecte et per accidens damnum alteri eveniat; quemadmodum, si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente nisi equo conculcando puerum baptizatum, licite quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur; ut communiter docent DD. *cum Less.* (1), *Cordub. et Caj.*, item *Busemb.* (2) *cum Lugo et Escob.*, *Salm.* (3) *cum Sanch.*, *Dic.*, *Prado*, *Tann.*, *Villal. etc.* Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei, rem reddere furi ad suum recuperandum; atque ideo tunc licite reddit, esto rem in deteriorem statum injiciat, quia rescissio contractus est ipsi directe licita ac necessaria, et damnum domino per accidens infertur. Dices: Ergo juxta sententiam hanc casu, quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur: Hoc facere non licet, quia non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem, et ideo, si id faciam, illicitam ac injustam actionem facio; sed ad rescindendam emptionem illam certum jus habeo, et eam rescindendo licitam actionem facio; unde, si ex ipso damnum proximo evenit, per accidens evenit: illudque licite præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem; prout licite permitto mortem pueri, juxta mox dicta, ut consulam vitæ meæ, quia jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab adversariis confunduntur: aliud enim est rem alterius auferre, aliud eam non servare: aliud damnum alteri inferre, aliud damnum alterius permittere. Advertendum tamen, hanc sententiam tunc tantum posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium quam restituendo rem latroni.

570. — Majus autem dubium urget, an possit rem

(1) *l. 2. c. 9. n. 58.* — (2) *de 5. præc. l. 4. n. 393.* — (3) *tr. 25. de homic. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 133. ac de rest. c. 1. punct. 4. §. 6. n. 84.*

furi restituere emptor malæ fidei. Negant hoc communius DD. *cum Less.*, *Mol. et aliis* (1) *et Salm.* (2) *cum aliis:* sed adhuc affirmant *Holzm.* (3), *Elbel* (4) *et Tol.*, *Diana*, *Prado*, *Sylv.*, *Ang.* (5), item *Alensis*, *Gabriel* (6). Et hanc sententiam vocant non improbabilem *Less.* (7) *ac Malder.* Et quidem non immerito *Busemb.* putat absolute probabilem, imo *Lugo* dicit forte probabiliorem. Ratio, quia, licet iste peccaverit rem mala fide emendo, tamen post emptionem habet jus æque ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum rem furi reddendo, ut supra probatum est. Nec obstat dicere, ut ait idem *Lugo*, quod hic interveniat injusta acceptio emptoris; nam ipsa, postquam retractatur, non est de facto causa, quod dominus rem suam amittat; revera enim (ut diximus *n. 551.*) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solum sit injusta, sed etiam, ut realiter influat in damnum alterius: in hoc autem casu acceptio emptoris, licet fuerit domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit, cum damnum jam illatum extiterat per acceptionem furis, ut dictum est *n. præced.*

571. — „6. Item participans de præda aut quoquo „modo cooperans: ut agens excubias, applicans scalas, „parans instrumenta, conficiens litteras etc., in bello iniquo „tormenta advehens; excusantur tamen (modo actio per „se non sit mala), qui ea non sponte, sed justo metu „coacti faciunt: v. gr. cum rustici, furto a solis militibus „facto, coguntur eorum prædas avehere vel pecora abi„gere. *Less.* (8)."

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata et in actione furti. Participantes *in re furata* tenentur quidem restituere, quantum de illa ad ipsos pervenit; quoad participantes vero *in actione furti* videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum vel ad partem, juxta dicenda *n. 579.* Sed quæstio est, si participatio sit *in actione furti*, an excusentur a culpa et a restitutione ii, qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni ob metum gravis detrimenti.

Prima sententia, inter recentiores communissima, quam

(1) *apud Bus. dub. 5. n. 600.* — (2) *l. c. n. 87.* — (3) *c. 3. num. 455.* — (4) *l. c. n. 39.* — (5) *ap. Salm. ibid.* — (6) *ap. Lugo l. c. n. 37.* — (7) *l. c. n. 21.* — (8) *l. 5. n. 19.*

tenent *Salm.* (1), *Sporer* (2) *et Holzmann* (3), *Viva* (4) *cum Less.* (5), *Bon.* (6), distinguit: Si actiones cooperantis *remote* concurrant ad furtum, ut esset scalam tenere furi ascendenti, tradere ipsi claves sive instrumenta ad reservandam arcam, deferre prædam jam ablatam et similia; tunc cooperans ob metum mortis vel alterius gravis mali excusatur tam a restitutione quam a culpa; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secus, si actiones sint *proxime* influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora e stabulo abjicere et similia; tunc cooperans non excusatur, neque a culpa neque a restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hæ, utpote intrinsece malæ, non possunt ob quemcumque metum excusari. Ita AA. citati: imo *Salm.* (7) se revocantes dicunt, etiam actiones prioris generis, primo loco relatas, pariter esse intrinsece malas. Ratio, ut ajunt, quia istæ actiones proxime influunt in peccatum injustitiæ, quod fur committere intendit; et ideo evadunt intrinsece malæ ac formaliter injustæ, etiamsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi, surripere vel destruere bona aliena, quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, ut tu, in necessitate extrema constitutus, sua bona acciperes vel perderes ad servandam vitam: non tamen potes ob quemcumque metum proxime cooperari injustæ actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius et justitiam lædere; ideoque si id agis, peccas et ad restitutionem teneris. Tantum te excusant *Viva et Ronc.* (8), si malum, quod tibi imminet, sit magnum, et incommodum, quod dominus est passurus, sit leve; vel si damnum, adhuc te non adjuvante, pariter inferretur; cui quoque consentit *Laym.* (9) *cum s. Anton., Palud., Mol., P. Nav., Adrian. et Sylvest.* juxta dicta *n. 563.*

(1) *tr. 13. de rest. cap. 1. punct. 5. §. 2. n. 127. et 129.* — (2) *de 7. præc. c. 3. n. 41.* — (3) *de rest. c. 3. num. 443.* — (4) *eod. tit. q. 3. art. 4. num. 10.* — (5) *lib. 2. cap. 13. n. 29. et 30.* — (6) *de rest. d. 1. q 2. p. 11. n. 8.* — (7) *tract. 21. c. 8. punct. 5. §. 2. n. 75.* — (8) *de rest. cap. 3. q. 9.* — (9) *l. 3. tr. 2. c. 5. n. 5.*

Secunda sententia vero, quam tenent *Busemb.* (1), *Sanch.* (2) *et Less.* (3), censet, ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocumenti præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud sapientibus submittens tamquam minus sapiens, nemine me præcedente sic dico: Peccatum hoc cooperantis considerari potest vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. *Respectu domino* dico: Quodsi tu solum times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem: nisi id facias animo compensandi, ut ajunt *Bonac., Viva et Less. cum Nav. ll. supra citatis.* Si autem times malum superioris ordinis, quam bonorum, nempe mortem aut mutilationem membri vel gravem infamiam: tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Cont. Tourn.* (4): quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum bonorum tu vitæ aut honori tuo consulas; alias esset irrationabiliter invitus. *Respectu* vero *ad peccatum furis* secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quia omnes præfatæ actiones, tam primi quam secundi generis, sunt revera indifferentes, cum juxta finem, quo fiunt, vel licitæ vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illas cum pravo fine nocendi domino, certe erunt tibi illicitæ: si vero præstas ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; et quod fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solum materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licite permittis. Nec verum est, quod formaliter tunc concurris; nam hoc esset, si positive tu influeres in ejus malam voluntatem; quando autem tantum actiones illas præstas, quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxta ea, quæ fusius diximus de *charit. l. 3. n. 63. vers. ad distinguendum.* Et quod actiones illæ non sint formaliter influen-

(1) *vide l. 3. n. 68.* — (2) *dec. lib. 1. cap. 7. n. 30.* — (3) *lib. 2. c. 16. n. 59.* — (4) *de præc. dec. cap. 1. art. 3. sect. 7. punct. 1. §. 3. quinta.*

tes in peccatum furis, nec intrinsece malæ, ut adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam alias, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quiâ formaliter cooperarereris ad illius peccatum. Sed hoc qui sanæ mentis asserere audebit? Expresse autem favet mihi doctrina *P. Molinæ* (1), qui sic docet: *Mortis metu vel mutilationis membri fas est ejusmodi captivis, nocumentum inferre christianis in bonis externis ad infidelium imperium, ea destruendo, capiendo etc. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum ad vitam conservandam. Ergo, quantum fas est cuique in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantum damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum ad vitam tuendam.* Hæc *Molina.* Item mecum tuetur *Cont. Tourn.* (2), qui sic loquitur: *Non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane* (nempe fur) *malitiam suam sibi imputet; hæc mihi perperam imputaretur, cum id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque a damno liberem.* Idque expressu confirmatur a *s. Thom.* (3), qui ait: *Licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona, quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc, quod non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael:* Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro. *Jer. 41.*

Majus dubium est, an talis cooperans teneantur ad restitutionem. Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut supra diximus: sed spectata ratione intrinseca cum *P. Milante* mihi probabilius videtur, eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri. Hæc quæstio pendere videtur ab alia relata *num. 520. qu. V.*, scilicet, an surripiens bona alterius in extrema necessitate illa cessante teneatur ad restitutionem. Ibi diximus, veram sententiam esse, quod tenetur, si spe non fuerit pauper; secus, si pauper fuerit re et spe. Atque sic videtur dicendum in præsenti casu, nempe, quod participans, si metu mortis vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat,

(1) *tom. 1. d. 105. concl. 5.* — (2) *tract. de just. et jur.* — (3) *2. 2. quæst. 78. art. 4.*

tunc tantum eximatur a restitutione, quando tempore cooperationis erat absolute pauper, non solum re, sed etiam spe. Sed hic sentio, eadem ut supra distinctione utens, quod, si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu teneantur ad restitutionem; quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secus puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis vel gravis infamiæ. Ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem, neque ex re accepta neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices: Cur ille, qui in extrema necessitate utitur re aliena, tenetur restituere, quando non est absolute pauper? Respondeo: Is ideo tenetur, quia, cum possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium, quod alibi habet, tunc evadit ditior, et propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior; et ideo nihil tenetur restituere; nec alias obligatur offerre et substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15. *Innoc. XI.*, ubi ait, quod is, qui præstat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccet nec teneatur ad restitutionem; sic enim scribit: *Ideoque iis innoxie cooperatur, quicumque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrit. Ut quid aliena rapere malum est, et quidem ab intrinseco? Proculdubio ex eo solum, quia invitus patitur malum; at in casu præfato dominus invitus non foret circa malum, quod pateretur, ablatæ nimirum rei: sic præsumendum est, cum ille non possit præsumi invitus in casu, quo cooperanti in furtum tam grave damnum immineret; nemo quippe potest postponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus et naturæ dictamen.* Hinc asserit, hunc cooperantem bene excusari non tam a culpa, quam a restitutione. Idem infertur ex sententia *Laymanni* (1), qui *cum P. Navarro et Med.* in simili casu sic dicit: *Si quis merces alienas in mare abjiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem, cum nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat.*

(1) *lib. 3. tr. 1. c. 1. n. 7.*

Secus autem omnino dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, puta, si furi terga servaret (vulgo *guardasse le spalle*), vel si annuntiaret ei horam opportunam furando et similia; quia sic influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiorem reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod numquam licet. Secus etiam dicendum, si quis cooperationes illas præstaret occisuro, tradendo gladium *) sive claves ad occidendum (1), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo etc. Id tamen recte dicunt *Salm.* (2) *cum Soto*, *Less.*, *Bann.*, *Tap.*, *Arag.*, *Vill. et La Croix* (3) *cum Sanch. et Bonac.* intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis aut æqualis gravis damni; quia aliter non tenetur impedire damnum alterius (etiamsi alter sit in extrema necessitate damni patiendi) cum æquali proprio detrimento. Hinc diximus de *charit. lib. 3. n. 66.*, quod, si dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquam mortis imminentis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo, subjiciendo humeros etc.; quia sola vita famuli prævalet virginis honori. Miror hic autem, cur *P. Milante*, cum dixerit *loco supra cit.*, præfatas actiones quoad cooperationem ad furandum non esse intrinsece malas, ibidem asseruerit, easdem esse intrinsece malas quoad cooperationem ad fornicandum, dum æque in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut recte advertunt *Salm.* (4). Sed nos, ex propriis prin-

(1) *vide num.* 697. *v. teneris.* — (2) *de rest. c. 1. punct. 11* §. *2. n. 204.* — (3) *l. 2. n. 265.* — (4) *tract. 21. cap. 8* *punct. 5.* §. *2. n. 75.*

*) Hic conferat lector, quod scribit s. Auctor in *hom. apo tr. 10. n. 56.*: „Quoad damnum dixi, neminem posse coo„perari ad damnum alterius, ut liberetur a suo, quando „damnum est ejusdem ordinis. Qua de re fit, ut etiam cum „periculo mortis teneat denegare gladium volenti occidere „inimicum, quia non possum, ut caveam a morte, coope„rari positive in mortem proximi."

Editor.

cipiis rem assumentes, censemus patenter probasse, quod in neutro casu cooperationes illæ, justa et proportionata causa intèrveniente, sunt intrinsece malæ.

572. — Hic obiter notandum, quod, si tu precibus vel consilio impedias Titium, ne ipse reparet damnum Caji, peccas contra charitatem; sicut peccaret Titius, si malitiose permitteret damnum illud, non vero contra justitiam; unde non teneris ad restitutionem. Ita *Croix cum Mol., Less., Lugo (contra Nav. et Medin.)* Secus dicendum, si impedis vi vel fraude. *)

573. — „7. Item tenentur causæ, quæ privative ad „damnum alterius concurrunt; nimirum mutus sive non „clamans, cum potest: aut non obstans, non manifestans: „sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto vel of„ficio vel stipendio etc. tenentur ex justitia damnum „cavere. *S. Th.* (1). Sic princeps, magistratus, belli dux „tenentur ad restitutionem damnorum, quæ a feris, la„tronibus, militibus ob ipsorum culpabilem negligen„tiam dantur. Item consiliarii, canonici tacentes, ab„sentantes se, non impedientes iniquam constitutionem „vel electionem. Item tutores, administratores bonorum „etc., non impedientes damna pupillis, minoribus, eccle„siis provenientia. Item custodes montium, vinearum, „sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impe„diunt vel facta non manifestant. *Mol.* (2), *Fill.* (3); *vide „supra l. 4. t. 3. c. 2.*" *(Peccant etiam famuli custodientes bona domini, et tenentur ad restitutionem, si non impediant damna ab extraneis. Salm.* (4) *cum Lugo, Mol. etc. Sed omnino vide dicta hoc lib. 4. n. 344.)*

(1) *2. 2. q. 62. art. 7.* — (2) *d. 116.* — (3) *t. 32. c. 2. q. 12.* — (4) *de 4. præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 138.*

*) Sed clarius *s. Alphonsus* suam sententiam exponit in *hom. ap. tr. 10. n. 58.*, ubi scribit: „An teneatur ad restitutionem, „qui impedit alium, qui vellet avertere proximi damnum. „Affirmant generaliter *Navar.* et *Medina*: sed nos distin„guimus cum *Lugo, Less., Mol.* et *Croix* ita: Si impe„dit vi aut fraude, tenetur; secus vero, si solo consilio aut „precibus, quia tunc peccat contra charitatem, non autem „contra justitiam. Hoc tamen intelligitur, modo ille alius „non teneatur ex justitia illud damnum impedire."

Editor.

„Item principes, et domini territoriorum, si sciant, vias „publicas infestari a prædonibus, et cum possint, non „impediant, tenentur mercatoribus et cæteris viatoribus „damna, quæ ab istis accipiunt, compensare. *Diana* (1).

574. — „8. Supradicti non tenentur ad restitutionem, „quando non fuerunt causa efficax damni; ut v. gr. si „fur homicida non fuerit efficaciter motus mandato vel „consilio alterius, sed nihilominus absolute erat facturus; „item si v. gr. in capitulo alii ante te dederint suffra„gium, ita ut videas, te nihil impetraturum, etsi neges; „tunc enim non teneris restituere, licet pecces, pro qua„litate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo „etc. *Bon. l. c.*

575. — „9. Probabile est, non teneri supradictos, si „non sit moraliter certum, eorum mandatum vel con„silium efficaciter influxisse: quia in dubio melior est conditio possidentis, præsertim circa materiam justitiæ. „*Less.* (2), *Bon.* (3), *Diana* (4), *Tan.* (5)." *Vide dicta supra „n. 562.*

576. — „10. Nec tenentur, si efficaciter tantum con„currant ad circumstantiam et modum actus damnosi: „v. gr. si quis tantum impellat alium, ut citius vel ani„mosius hoc vel illo loco vel modo noceat; *vide Laym.* (6)." *Vide dicta supra n. 563.*

577. — „11. Nec tenetur, qui deliberate volenti in„ferre magnum damnum suadet, ut minus eidem in„ferat, quia tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico „*eidem*, quia non licet impedire damnum unius cum in„juria alterius." *Vide dicta hic n. 565.*

578. — „12. Non tenetur item (contra *Navarr.*, *Ang. etc.*) „confessarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut pa„rochus etc., si ex negligentia vel ignorantia pœniten„tem non moneat aut obliget ad restitutionem; quia, „etsi ex officio teneatur bene instruere pœnitentem, „ideoque peccet graviter omittendo, quando est neces„sarium; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga „tertium, quasi ex justitia debeat ejus damnum cavere „aut procurare, ut hoc ei compensetur. Secus tamen

(1) *p. 8. t. 7 r. 38.* — (2) *c. 13. d. 4.* — (3) *q. 2 p. 4.* — (4) *t. 5. misc. r. 64.* — (5) *2. 2. d. 4 q. 6. d. 14.* — (6) *lib. 2. s. 5. t. 2. c. 5.*

„dicendum videtur, si positive restitutionem impediat „ex malitia, imo etiam ex ignorantia crassa vel culpa „lata: quia tunc consilio suo est causa efficax damni. „*Vide Less. et Bon.* (1), *Laym.* (2)" *Vide dicenda l. 6. de „pœnit. n. 621.*

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine.

579. *Qui teneantur restituere in solidum.*
580. *Qui teneantur primum restituere.*
581. *Quid, si damnificatus condonet restitutionem?*

579. — „Resp. Cum plures damnificantes vel seorsim „singuli rem suam agere possint vel conjunctim, atque „alii aliis plus minusve in damnum influere, hinc ex „tali ordine et mensura influxus, ordo et mensura resti„tutionis desumenda est. Ita communiter doctores.

Unde resolves:

„1. Si plures absque consensu quisque per se seor„sim, et casu concurrant ad damnum, singuli non plus „tenentur restituere, quam quod quisque per se damni „intulit. *Laym.* (3).

„2. Si plures cum consensu et se invicem juvantes „id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere „totum damnum; quia singuli sunt causa totius damni, „cum unus juvet alterum et procedat ex confidentia, „quam habet in auxilio aliorum. Unde, si unus eorum „restitutionem fecit, potest a reliquis, nimirum a prin„cipali totum, aut, si is nolit, a reliquis pro rata sin„gulorum repetere. *Bon.* (4) *ex Vasq., Mol., Fill. etc.*

Quæritur, an singulæ causæ ad damnum concurrentes, eneantur in solidum. Distingue: Si res est individua, t incendere domum, occidere hominem, tradere navem tc., tunc quisque cooperans tenetur in solidum: et hoc, tiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc mo-

(1) *d. 1. q. 2. p. 11.* — (2) *l. 3. t. 4. c. 6. et infra l. 6. . 4. c. 2. d. 5.* — (3) *lib. 3. tract. 2. c. 6.* — (4) *de rest. 1. q. 2. p. 11.*

raliter totus effectus a singulis procedit: nam propter concursum particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam: unde quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter *Salm.* (1) *cum Soto, Bon., Sanch., Caj. etc.* Et idem tenet *Less.* (2): excipit autem (3), si quis non concurreret ad damnum immediate, sed tantum mediate, præbendo instrumenta, juvando conscendere etc. Sed adhuc probabilis est sententia *Nav.* (4), *Sylv.* (5), *Ang.* (6), et satis probabilem eam vocant *Lugo* (7) *et Spor.* (8) *cum Dic. et aliis.* Dicunt isti, teneri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. Ratio, ut ait *Lugo*, quia, cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quam est ipse influxus: ergo, sicut partialiter quisque concurrit, ita partialiter obligatur. Prout enim, qui concurreret tantum ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum causatum: ita, qui concurrit partialiter ad damnum indivi duum, ob partialitatem causalitatis sive influxus partialiter tantum tenetur, quia solum partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic doctrinæ non videtur dissentire *Less* in contrariam adductus: nam ipse (9) tum obligat cooperantem ad totum damnum, cum *sine ipso vel alio, simlem opem conferente, damnum non fieret* (verba *Lessii*) Secus autem omnino dicendum cum *Lessio* (10), *Salm. l. et communi*, quidquid dicant aliqui *ap. Salm.* (11), damnum sine ipsius ope non obveniret: quia tunc cer tenetur ad totum, etiamsi ipso non opitulante alter eam dem opem certe præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum etc., tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes vero tantum ad partem suam, etiamsi commun consilio ad damnum concurrant. Ita *Lugo* (12), *Salm.* (1

(1) *de rest. cap. 1. punct. 5. §. 5. n. 151.* — (2) *l. 2. 13. d. 4. n. 34.* — (3) *n. 35.* — (4) *c. 17. n. 17. et 21.* (5) *v. restit. n. 3. q. 6.* — (6) *v. furtum §. 16.* — (7) *just. d. 19. n. 83.* — (8) *de 7. præc. c. 3. n. 76.* — (9) *ibi n. 35.* — (10) *dub. 2. n. 2.* — (11) *ibid. n. 149.* — (12) *d. n. 99.* — (13) *de restit. c. 1. punct. 5. §. 5. n. 147.*

cum Bonac., *Dic.*, *Less.*, *Nav.*, *Molin. contra Croix* (1), qui putat, in casu communis consilii quemque teneri in solidum. Si vero omnes invicem se excitent sive moveant ad damnum, ita ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix* (2), certe singuli tunc in solidum tenentur; ita *Busemb.*, *Ronc. et Salm.* (3). Cum autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur nisi ad partem suam, juxta id, quod diximus supra *dub. 2. n. 562.*

Utrum, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *Salm.* (4) *et Ronc.* (5), dicentes, quemque teneri tantum partem suam restituere, quia præsumendum, alios socios jam restituisse. Sed id mihi minime probatur. Advertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expedit obligare ad totum; cum difficulter isti sibi persuadeant, se teneri ad restituendam partem a sociis ablatam: quinimo satis præsumi valet, quod ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant, ut illi restituant tantum partem ab eis ablatam; cum aliter valde sit timendum, ut nihil restituant, si obligentur ad totum.*)

580. — „3. Quodsi actio damnificans fuerit lucrativa, „et apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc „existit, aut is eam mala fide absumpsit, tenetur is primo „loco restituere ipsam vel æquivalens; et si ille non „faciat, tenentur reliqui. *Less.* (6).

„4. Si actio damnificans non fuerit lucrativa, quia „res periit et destructa est; ut fit v. gr. in combustione, „mutilatione, destructione: tunc ante alios primo tene„tur restituere, qui mandavit, vel qui causa fuit prima„ria, vel executor primarius, ut in bello princeps et dux: „et, si is non sit facturus, vel quia non vult, vel quia

(1) *l. 3. p. 2. n. 62.* — (2) *n. 53.* — (3) *d. l. n. 148.* — (4) *ibid. n. 152.* — (5) *eod. tit. cap. 5. q. 5.* — (6) *lib. 2. c. 3.*

*) „Hinc est, quod confessarius quemlibet istorum (præcipue, „si est conscientiæ parum meticulosæ) hortetur, ut restituat, „quod debet, quin quantitatem explicet, sed remittens di„ctamini conscientiæ illius." *Hom. ap. tr. 10. n. 54.* *Editor.*

„non potest, tenentur reliqui, v. gr. cæteri milites. Quod „etsi de militibus speculative verum sit, practice tamen „ii excusantur per accidens: tum quia non possunt totum „restituere; tum quia dominorum voluntas non est, nec „expectatio, ut plus restituant quam partem suam; „ideoque, si hanc possunt restituere, ad id tenentur: „uti et, si quid adhuc reliquum habent ex iniquo. *Laym.* (1) „*ex Caj.*, *Mol. etc.* Imo *Bon.* (2) *ex Nav.* (3), *Vasq.*, „*Less.* (4), dicunt, militem gregarium, qui alios non in„duxit, non teneri ad restitutionem totius damni illati a „toto exercitu, sed tantum pro sua parte (5).

Ordo restitutionis est quoad cooperantes: I. tenetur restituere mandans sive consilium dans alteri ad faciendum damnum in gratiam sui, ut *Salm.* (6) *cum Less. et Lugo ac Croix* (7) *cum Nav. contra Vasq. et Turrecrem.*; II. tenetur executor; III. tenentur aliæ causæ positivæ, ut consilium dantes in gratiam alterius etc.; IV. causæ negativæ. *Salm.* (8).

581. — „5. Si damnum passus condonet restitutionem „principali damnificanti, etiam minus principales liberan„tur, non autem vice versa; quia ruente principali ruit „accessorium, non contra. *Laym. l. supra c.*"

Hic notandum, quod, si creditor promittat alicui ex debitoribus æque principalibus, se eum non molestaturum, censetur remittere partem illius; nam si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni.

582. *Quid, si quis impedit sine vi aut fraude aliquem a consecutione justi boni?*

583. *Quid, si quis impedit mendaciis, ne fisco applicentur bona propter gabellam non solutam.*

(1) *lib. 3. t. 2. cap. 6. n. 5.* — (2) *de rest. d. 1. q. 2. p. 10. n. 13.* — (3) *cap. 17.* — (4) *d. 4. n. 37.* — (5) *vide supra t. 4. c. 1. d. 5. art. 3.* — (6) *de restit. c. 1. punct. 5. §. 4. n. 141.* — (7) *lib. 3. p. 2. n. 55.* — (8) *dict. l. n. 142. et 145.*

584. *Quid, si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat.*

585. *An suadens episcopo, ut conferat beneficium minus digno, peccet et teneatur ad restitutionem. Quid, si beneficium debebatur alicui ratione concursus?*

586. *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur.* Remissive ad n. 636.

587. *An teneatur ad damnum impediens vi aut fraude etc. Quid, si precibus importunissimis aut metu?*

588. *Quid, si religiosus suadeat testatori, ut relinquat bona suo monasterio, relicta ecclesia matrice?*

582. — „Resp. Attendendum, an lædatur jus alicujus, „quod a natura, lege, vel aliter habeat: et an per vim, „fraudem, calumniam et mendacia quis alium impedierit: „num vero aliter. Inde enim apud *Laymann l. c. Bonac.* (1).

Resolves sequentes casus:

„1. Qui alterum impedivit a consecutione rei debitæ ex „justitia. tenetur ad restitutionem. *Less.* (2), *Fill.* (3).

„2. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda „ex libera voluntate, tunc, qui sine vi, fraude et calum„nia collatorem inducit, ut v. gr. officium vel legatum, „beneficium ecclesiasticum et similia dona gratuita non „conferat ei, cui apud se constituerat, aut qui petierat, „sed vel nulli vel alteri, etiam minus digno; etsi sæpe „is possit graviter peccare, præsertim, si id ex odio „aut malo fine faciat; non tamen tenetur ad restitutio„nem. *Azor.* (4), *Vasq.*, *Sa*, *Bon.* (5)."

583. — Quær. hic I., an, qui fraudibus seu mendaciis, aut per falsos testes impedit, ne fisco applicentur bona, quæ ob crimen, v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud essent fisco addicta, teneatur ad restituendum. Respondetur cum *Less.* (6), *Sanch.* (7), *Lugo* (8) *et Salm.* (9) *cum Diana*, *Bann.*, *Azor.*, *Tanner ac aliis communissime*, quod post sententiam certo tenetur; secus vero ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit fiscus ad pœnam, quæ nonnisi post sententiam debe-

(1) *q. 2. p. 12.* — (2) *c. 12. d. 18.* — (3) *t. 32. c. 3. q. 12. n. 72.* — (4) *3. p. l. 4. c. 9.* — (5) *p. 12.* — (6) *l. 2. c. 12. dub. 18. n. 134.* — (7) *dec. lib. 2. c. 22. n. 22.* — (8) *de just. d. 18. sect. 5. num. 108.* — (9) *de rest. c. 1. punct. 4. n. 104.*

tur; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad pœnas.

584. — Quær. II., an, qui impedit alium a consecutione justi boni ex odio, sed sine vi aut calumnia, teneatur ad restitutionem. Adest duplex sententia.

Prima sententia probabilis affirmat: hanc tenent *Scotus* (1), *Cajet.* (2), *Salm.* (3) *cum Bann.*, *Lugo* (4), item *Covar. et Major ap. Less.* (5) *et alii apud Lugo.* Probatur ex *l. 2. §. Idem Labeo. ff. de aqua pluv. arc.*, ubi dicitur: *Qui avertit torrentem, ut sibi non noceat, unde factum sit, ut vicino noceatur, cum eo aquæ pluviæ arcendæ agi non posse a vicino: si modo non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Probatque ratione, quia animus injustus, quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *d. Thom.* (6), ubi ait: *Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo juste, puta, si intendens utilitatem ecclesiæ procuret, ut detur personæ digniori, et tunc nullo modo tenetur ad restitutionem. Alio modo injuste: puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium vel vindictam.* Et tunc dicit, quod tenetur ei totum damnum resarcire, si episcopus erat determinatus ad ei dandum beneficium; si vero non erat determinatus, tenetur tantum ad æstimationem spei, quam ille ad beneficium habebat.

Secunda sententia vero communis, ut fatentur iidem *Salm.* (7), et probabilior, negat, eum teneri ad ullam restitutionem, eamque tenent *Less. l. c.*, *Petrocorens.* (8), *Pal.* (9) *cum Vasq.*, *Gutt.*, *Nav. et Reb.*, *Ronc.* (10) *cum Ant. a Spiritu sancto*, *Spor.* (11), ubi vocat sententiam veram et communem cum *Tamb.* (12), *Viva* (13), *Laym.* (14),

(1) *in 4. dist. 19.* — (2) *2. 2. q. 62. art. 2.* — (3) *ibid. num. 103.* — (4) *de just. d. 18. n. 98.* — (5) *lib. 2. c. 12. n. 128.* — (6) *2. 2. qu. 62. art. 2. ad 4.* — (7) *loc. cit. n. 102.* — (8) *lib. 4. de just. c. ult. q. 6.* — (9) *tract. 13. de benef. d. 2. p. 11. §. 5. n. 3* — (10) *de 7. præc. c. 3. q. 4.* — (11) *tract. 4. de rest. c. 2. n. 213.* — (12) *lib. 8. tract. 3. c. 4. §. 2. n. 4.* — (13) *de rest. q. 2. a. 1. n. 5* — (14) *lib. 3. tract. 2. c. 6. n. 1.*

Holzm. (1), *Elb.* (2), *Bon.* (3), *Mol.* (4), *Sanch.* (5), *Croix* (6) *cum Turr.*, *Esparsa etc.*, *Mazz.* (7). Eamdemque sententiam ut certam tenet *Sot.* (8), quem male citant pro se *Salm.* (9); nam *Sotus* sic expresse ait: *Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure præbendam absque vi et fraude sibi vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat et contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem.* Ratio, quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse sit efficax causa illius damni et in illud positive influat: ad damnum autem afferendum non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solum sit occasio, ut esset in præsenti casu, sed etiam sit vera et efficax causa damni; nam alias, si illud eveniat, aliunde evenit et mere fortuito. Unde, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantum contra charitatem, vel tantum affective contra justitiam, non autem effective, cum ille non habeat jus; et ideo opus externum cum pravo animo conjunctum non erit effective, sed tantum affective injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis. Falso enim dicitur is effective pati injustum damnum, qui privatur re, ad quam nullum jus habet. Ad textum autem, ut supra oppositum, respondetur 1. cum *Less.*, *Anacl. et Croix*, illam esse legem pœnalem, quæ ante sententiam non obligat. Deinde respondetur 2. cum *Soto*, quod lex illa juste prohibuit, arcere aquam ex intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit; unde recte ait *Sotus*, quod eo casu tu non habes jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat actionem vicino, semper ac tu arces aquam, ne tibi noceat, etiamsi id facias, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina *s. Th.* supra allata; nam explicat *Sot.* (10), sanctum Doctorem intelligere, impedientem aliquem ab

(1) *tr. 2. de rest. cap. 5. n. 539.* — (2) *de rest. conf. 4. n. 108.* — 3) *d. 1. quæst. 2. p. 12. n. 2.* — (4) *t. 3. d. 272. n. 4.* — (5) *cons. l. 2. c. 1. d. 49. n. 27.* — (6) *l. 3. p. 2. num. 148.* — (7) *t. 2. p. 300.* — (8) *de just. lib. 4. qu. 6. art. 3. ad 6. versus finem.* — (9) *ibid. n. 103.* — (10) *eod. l. c.*

obtinenda præbenda tunc teneri ad restitutionem damni, quando impedit *injuste*, ut s. Doctor exprimit, nempe vi vel fraude. Nec obstat, quod ibi dicat: *Puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium vel vindictam:* nam Angelicus hic supponit injustitiam, cujus causa sit odium: *Facere enim ex odio*, ait *Sotus, non te onere restitutionis gravat; sed facere injuste, scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum.*

585. — Hinc infertur I., quod, si quis ex odio, sed sine vi vel fraude suadeat episcopo, etiam determinato ad conferendum beneficium digniori, ut conferat minus digno, etiamsi probabilius sit, quod tam episcopus quam suasor graviter peccent, quamvis beneficium sit simplex, ut dicemus *l. 5. n. 93.*: suasor tamen non tenetur ad ullam restitutionem; quia non læsit justitiam commutativam, avertendo collatorem a conferendo beneficio, ad quod alter jus non habebat. Ita glossa in *c. 2. de offic. cust.*, *Soto* (1), *Sylv.* (2), *Less.* (3), *Laym.* (4), *Ronc.* (5), *Holzm.* (6), *Pal.*(7) *cum Vasq.*, *Gutt. et Reb.*, *Spor.* (8) *cum Mol. et communi*, item *Sa*, *Fill.*, *Nav.*, *et Dic. ap. Salm.* (9), qui hoc probabile vocant (10), licet oppositum alibi (11) probabilius putent (12). Dicendum tamen cum probabiliori sententia, teneri ad restitutionem, cum quis post concursum impediat digniorem a consequendo beneficio, juxta dicenda *l. 5. n. 109.*

Infertur II., propter eamdem rationem non teneri ad restitutionem, qui sine vi vel fraude impedit testatorem, ne relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. *Laym.* (13), *Elb.* (14), *Tamb. l. c.*, *Spor.* (15) *cum Sanchez*, *Sot.*, *Mol. etc.*

586. — An autem, si quis occidat aliquem, intendens, ut homicidium alteri imputetur, teneatur damnum restituere, quod ex imputatione ille passus fuerit? *Vide num. 636.*

587. — „3. Si in re prædicta, ex libera voluntate con„ferenda, aliquis per vim, fraudem vel calumniam colla-

(1) *l. 4. q. 6. art. 3.* — (2) *v. episc. n. 10. q. 9.* — (3) *loc. cit. n. 128.* — (4) *n. 2.* — (5) *d. q. 4.* — (6) *n. 340.* — (7) *tr. 13. de benef. d. 2. p. 11. §. 5. n. 3.* — (8) *tr. 4. c. 2. num. 213.* — (9) *de rest. c. 1. punct. 4. n. 106.* — (10) *n. 107.* — (11) *in tr. de benef. punct. 8. n. 371.* — (12) *vide dicenda l. 5. num. 106—108.* — (13) *l. c. n. 1.* — (14) *de rest. n. 108.* — (15) *num. 113.*

„torem induceret, ne ei daret; aut eum a petitione (cum „quivis habeat jus petendi) aut consecutione talis rei per „vim, fraudem, calumniam vel mendacium impediret (cum „etiam quivis jus habeat, ne inique impediatur): is tene„retur ad compensationem damni arbitrio viri prudentis „juxta certitudinem vel probabilitatem, qua alter tale „bonum alioqui assecutus fuisse existimaretur, dummodo „tamen eo sit dignus: nam si indignus est, non tenetur „ad restitutionem nisi famæ, si eam forte læserit. *Less.*(1), „*Mol.* (2), *Sa* (3). *Vide Bon. l. c.*"

Censent *Salm.* (4), quod æquiparentur vi preces importunissimæ aut metus reverentialis, maxime, si ei addantur verba aspera vel torvus aspectus vel preces (5).

588. — Nota hic autem, quod graviter peccat religiosus, qui suadet testatori, ut suo monasterio potius quam ecclesiæ matrici bona relinquat, ex *Clem. 1. de privil.*, in qua etiam adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum, quia ecclesia nullum habet jus quæsitum: ita *Sanch.* (6), *Lugo* (7) *et Croix* (8), *Mol.* Imo *Sanch.* putat, religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate testantis, modo non petat pro se vel amicis.

DUBIUM V.

Cui vel quibus restituendum?

589. *Quid, si creditor sit incertus?*
590. *An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti.*
591—594. *Quid notandum circa compositionem in debitis incertis?*
595. *Quid circa furta minuta?*
596. *An bona certa sint restituenda domino vel possessori.*
597. *An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno.*
598. *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei?*
599. *Quid, si acceperis a possessore bonæ fidei rem non suam?*
600. *Emptor rei furtivæ, an possit eam reddere furi.*

(1) *l. 2. c. 12. d. 18.* — (2) *t. 1. d. 135.* — (3) *v. restit. n. 221.* — (4) *de contract. c. 5. n. 30.* — (5) *ut dicunt de natrim. c. 9. n. 37.* — (6) *cons. l. 2. c. 1. dub. 49. n. 38.* — (7) *disp. 18. n. 95.* — (8) *l. 3. p. 2. num. 74.*

601. *An revendens rem emptam bona fide teneatur pretium restituere emptori.*
602. *Quid notandum circa thesauros inventos?*
603. *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere.*
604. *Quid notandum circa res captas venatione?*
605. *Quid, si quis venatur in locis reservatis?*
606. *Quæ venatio vetetur clericis et religiosis.*

„Resp. Attendendum ad naturam justitiæ, et si quis „damnum patitur, quidve ratio et leges ferant communi„ter. *Vide Less. et Laym.* (1).

Unde resolves:

589. — „1. Quando bona restituenda sive debita quæ„cumque sunt incerta, hoc est, cum, cui debeantur, igno„ras aut adire non potes, aut illi restituere; tunc, si „ea habes sine delicto, ut, si inveneris, vel a mercatore „v. gr. per errorem acceperis duas ulnas panni pro una, „et jam, si discessit, nec scias, quo abierit, teneris ad„hibere aliquam diligentiam inquirendi: post quam, si „spes non sit, sciendi dominum, probabile est, quod non „tenearis ea dare pauperibus, licet ita plerique cum „*s. Th.* sentiant" *(quorum sententiam vocant communem Salm.* (2): *sed vide n. 603.)* „et sit magis pium ac „practice suadendum; sed possis tibi retinere, ut docet „*Petrus Navarrus*, quem sequitur *Laym. hic. et Less.* (3), „idque *Diana* (4) dicit, esse tutum in praxi." *(Cum Pal. et Dic. apud Salm.* (5), *exceptis debitis ob usuram aut simoniam ex textibus allatis in fine hujus numeri.)* „Si „vero ea habeas ex delicto, ut furto, usura etc., teneris „ea restituere pauperibus vel ecclesiæ, hospitali etc.; „quia debet tunc fieri restitutio meliori modo, quo po„test, ut saltem, cum corpori domini non prosit, prosit „ejus animæ, dum in pauperes expenditur. Ita commu„niter doctores; *ut videbis apud Laym. hic.*"

Quæritur I., quomodo facienda restitutio, si dominus rei est incertus. Distinguendum et videndum, an res accepta sit bona vel mala fide. Si *male fide*, tunc iterum distinguendum est: vel dominus incertus rei est ignotus

(1) *hic. cap. 9.* — (2) *de rest. c. 1. punct. 11. §. 3. n. 214.* — (3) *l. 2. c. 14. dub. 7. n. 48.* — (4) *p. 2. tr. 3. misc. r. 5.* — (5) *ib. n. 213.*

tantum in particulari, prout si sciretur, rem spectare ad aliquem ex tribus vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur, ad quem peculiariter spectet: tunc nequit restitutio fieri pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ita *Sylv.* (1), *Less.* (2), idemque dicunt *Pal.*, *Mol.*, *Caj.*, *P. Nav. etc.;* vel autem dominus est ignotus in generali, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat: et tunc restitutio fieri debet pauperibus, ut habetur in *cap. Cum tu de usuris*, ubi præcipitur usurariis, ut restitutionem faciant dominis vel eorum hæredibus, vel, his non superstitibus, pauperibus. Sufficit autem, quod restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam, quod fiat locis piis, ut communiter docent *Less.* (3), *Nav.* (4), *Salm.* (5), *Croix* (6), *Bon.* (7) *cum Azor.*, *Mol.*, *P. Nav.*, *Vasq.*, *Fill. etc.* Id tamen locum habet, modo adhibita sit debita diligentia, ut proprii domini invenirentur: nam si ante diligentiam adhibitam fieret restitutio pauperibus, et deinde domini comparerent, utique damnum ipsis resarciendum esset. Præterea id locum habet, cum defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor, ita ut, si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res verosimiliter non sit ventura in manus proprii domini; et ideo restitutio tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent *Sylv.* (8), *Bon.* (9), et idem dicunt *Salm.* (10) *cum Soto*, *Rebell. et Tapia;* et quamvis *Sylvius* (11) dicat, congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen, id non esse necessarium. Si autem plures et varii domini incerti alicujus communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restitutio facienda est pauperibus ejusdem communitatis læsæ. *Vide dicenda n. 595.* *)

590. — Quæritur II.° si res post debitam diligentiam

(1) *tom. 3. in 2. 2. q. 62. art. 5.* — (2) *lib. 2. cap. 14. n. 32.* — (3) *l. 2. c. 14. n. 33.* — (4) *cap. 17. n. 33.* — (5) *de rest cap. 1. punct. 11. §. 3. n. 216.* — (6) *lib. 3. p. 2. n. 94.* — (7) *de rest. d. 1. q. 3. p. 4. n. 5.* — (8) *verb. restitutio q. 3.* — (9) *l. c. n. 10.* — (10) *ibid. n. 215.* — (11) *loco supra cit.*

*) Confer etiam retractationem 11. inter recentes. *Editor.*

adhibitam ad inveniendum dominum tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, utrum ei restituenda sit. Negant *Nav.*, *Sot.*, *Henr.*, *Led. ap. Croix* (1), item *Cajet. et Bonac. ap. Spor.* (2): quia, cum debita diligentia est præmissa, pauper aut locus pius absolute acquirit dominium rei. Dicitur: *quando debita diligentia est præmissa;* nam alias certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse, quoniam nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communius vero *Laym.*(3), *Salm.* (4), *Pal.* (5), *Less.* (6), *Spor.* (7) *et Croix l. c. cum Mol.*, *Diana etc.* dicunt, quod, si res extat, pauper debet eam restituere domino comparenti; si vero est consummata, tantum id, in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Pal.*, quia, licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua; nam, si rei dominium vere translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet sive non. Melius igitur distinguendum cum *Lugo* (8) juxta ea, quæ de inventore rei perditæ fusius dicemus *inf. n. 603. cum eodem Lugo*, *Holzm. et Croix* (9), qui (10) sibi non cohæret: Quando spectatis omnibus circumstantiis non est amplius possibile, quod dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis; quando vero adhuc post diligentiam adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et proinde debet eam domino servare ipsique restituere, si compareat: additque *Lugo ibid.*, ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quod non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omnino dicenda *d. n. 603.* Recte tamen excipiunt *Spor.* (11) *et Wigandt* (12), nisi pauper aut locus pius bona fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile vere acquirit.

(1) *lib. 3. p. 2. n. 95.* — (2) *de restit. cap. 3. n. 104.* — (3) *lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 24.* — (4) *tr. 12. c. 2. punct. 9. §. 3. n. 86.* — (5) *de just. d. un. p. 19. n. 7.* — (6) *l. 2. c. 14. n. 43.* — (7) *l. c. n. 113.* — (8) *de just. d. 21. n. 102.* (9) *loc. cit. n. 89.* — (10) *n. 95. supra citato.* — (11) *d. n. 113.* — (12) *tr. 8. ex. 3. num. 50.*

591. — Notandum, quod super his debitis incertis bene potest fieri compositio per bullam *Cruciatæ*, quæ refertur *ap. Tamb.* (1) pro regnis Hispaniarum, Sardiniæ et Siciliæ, et pro omnibus aliis particularibus, quibus bulla communicatur. Potest etiam hæc compositio fieri per s. pœnitentiariam; sed si ab ipsa obtineatur, constituit *Bened. XIV. in sua bulla Pastor bonus*, ut restitutio fiat, cum poterit commode fieri, iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Cord.*, *Turr.*, *Alens. ap. Lugo* (2); sed negant *Covar.*, *Sot.*, *Nav.*, *Mol. et alii communiter ibid.* Verius tamen distinguendum cum *Lugo* et dicendum, eam valere, si restitutio sit facienda ex sola lege ecclesiastica, puta ex fructibus ecclesiasticis male perceptis; secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria valide dispensat; ratio secundi, quia bonorum aliunde debitorum Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? *vide Lugo n. 96. et vide qu. n. seq.*

592. — Quæritur autem, an, compositione facta, debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat. Dicunt alii, eum teneri restituere id, in quo factus est ditior. Ita *Vill.*, *Rodr. ap. Tamb.* (3) *et Caj.*, *Sot. etc. ap. Renzi* (4). Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominum rebus suis expoliare voluisse. Alii vero dicunt, eum ad nihil teneri, ut *Salmant.* (5) *cum Trull.*, *Dic.*, *Tap. etc.*, et idem tenent *Lugo* (6) *et Tamb. l. c.*, semper ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex, ut administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Viva* (7) *cum Vill.*, *Diana et Mendo*, idemque dicunt *Trull. et Henriq. ap. Croix* (8) *cum Bus.* (9), hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab episcopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse

(1) *tr. de bull. Cruciatæ c. 18.* — (2) *d. 21. num. 95.* — (3) *lib. cit. §. 5. n. 9.* — (4) *de 7. præc. c. 3. qu. 26.* — (5) *de rest. cit. 1. punct. 11. §. 3. n. 217.* — (6) *d. 21. n. 98.* — (7) *l. c. n. 3.* — (8) *loc. cit. n. 413.* — (9) *infra dub. 7. art. 3. n. 2.*

juxta voluntatem creditorum pro bono animarum suarum. Sed contradicunt verius *Lugo* (1) *ac Mol. cum Rodr., Turr., Cord. etc. ap. Croix l c.* Ratio, quia id non potest efficere episcopus, nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad solos reges vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates dominorum, cum hæc pertineat ad solam sedem apostolicam, ex *Clem. Quia contingit de rel. dom.*, ubi dicitur: *Quia contingit....* *) *cum ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant. non ad alium, (salva sedis apostolicæ auctoritate) converti....* — Sed quoad ultimas voluntates *vide infra n. 931.*

593. — Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticis male perceptis (2). Dicunt etiam *Escob.* (3), *Tamb.* (4), item *Vasq.*, *Lop. et alii apud Dian.* (5). compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis, commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum etc.: sed tenendum oppositum cum *Croix* (6), *Diana l. c.*, quia talis restitutio omnino facienda est iisdem civibus defraudatis. *Vide mox dicenda num. 595.*

594. — An vero, si creditor sit notus, sed tam longe absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? Affirmant *Turr.*, *Covar.*, *Rodr.*, et putat probabile *Lugo* (7); sed videtur probabilius oppositum cum *Soto et Henr.* (8), quia compositio conceditur tantum, quando creditor est incertus. An autem hæres. qui compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo* (9) et assentit *Croix* (10), si concessio facta est illi non ut hæredi, sed ut tali personæ; secus vero, si facta sit ei ex vi potestatis, quam testator habuit.

595. — „2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis,

(1) *n. 107.* — (2) *Croix n. 416.* — (3) *lib. 3. c. 12. n. 7.* — (4) *dec. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 3. n. 19.* — (5) *p. 4. tr. 4. res. 46.* — (6) *lib. 3. p. 2. n. 417.* — (7) *n. 139.* — (8) *apud Croix n. 418.* — (9) *d. 20. n. 12.* — (10) *n. 419.*

*) Supplendum est juxta textum canonis: *Bona ad usus pios deputata interdum damnabiliter a rectoribus locorum piorum ad suos usus converti.* *Editor.*

„vini etc., damnum intulit multis civibus, eum teneri resti-„tuere non pauperibus, sed ipsis civibus (minoris dein-„ceps vendendo aut majore mensura, donec veniatur ad „æqualitatem) dicit *Mol.*: at *Vasq. et Escob.* dicunt, esse „probabile, quod possit dare pauperibus, præsertim ci-„vitatis ejusdem."

Alii igitur dicunt, ut *Escobar* (1), *Anacl.* (2), item *s. Th.* (3), *Vasq.*, *Lop. et alii apud Dian.* (4), quod pro hujusmodi furtulis, commissis a venditoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus; cum regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda: ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. Cum tu de usur.* Advertunt tamen, restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia, cum communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est: nisi, excipit *Bon.* (5), damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis; quia tunc, ait, restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: et hanc sententiam *Diana l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *d. Thomæ.* Alii vero, quorum sententiam tamquam communissimam suadendam puto, dicunt, talem restitutionem omnino, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cum existant damnum passi et aliquo modo cogniti, iis, quantum fieri potest, damnum compensari debet. Ita *Laym.* (6), *Concina* (7), *Spor.* (8) *cum communi*, ut asserit *Croix* (9), *Diana l. c.*, *Tamb.* (10), *Salm.* (11) *cum Dic.*, *Reb. et Tap.* Verumtamen censeo, juxta dicta *num. 534.*, quod hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus: satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam a veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa: puta, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel, si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigen-

(1) *lib. 3. c. 12. n. 71.* — (2) *de 7. præc. d. 5. n. 20.* — (3) *in 4. sent. d. 15. q. 1. a. 5.* — (4) *p. 4. tr. 4. r. 46.* — (5) *de rest. d. 1. q. 3. p. 4. n. 10.* — (6) *lib. 3. tr. 1. cap. 10. n. 2.* — (7) *tom. 7. d. 2. cap. 13. n. 10.* — (8) *de rest. c. 3. n. 117.* — (9) *l. 3. p. 2. n. 417.* — (10) *l. 8. tr. 3. c. 1. §. 5. n. 19.* — (11) *de rest. c. 1. punct. 11. §. 3. n. 215.*

tium, quibus præsumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam *Cont. Tourn.* (1), qui loquens signanter de tabernario, qui communitatem defraudavit, ita ait: *Deinde, ut, quod vere furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est executio, quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ, hoc sive per parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci, quem læsisti, diffundi cures, vel in alia opera, eidem loco utilia, insumas.*

569. — „3. Quando bona sunt certa, ordinarie restitui „debent possessori justo, a quo accepta sunt vel cui „damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus. „Unde, quod acceptum est a depositario, commodatario, „conductore, custode, administratore, debet non domino, „sed ipsis restitui; quia alioqui ipsis fieret injuria, si „jure possessionis, detentionis, custodiæ aut utilitatis „spoliarentur, et damnum atque lucrum cessans com„pensari deberent.

„4. Excipitur tamen hinc: 1. si horum nihil interesset, „ut sine illorum damno, infamia domino restituatur; „2. si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi vel „ablaturi cum injuria domini; quo modo bona ecclesiæ „non prælato dissipatori, sed potius capitulo restituenda „sunt. Item accepta a filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, „religioso, si sint ex iis bonis, quorum administratio „ipsis non competit, plerumque restituenda sunt patri, „tutori, marito, prælato. Sic etiam, si bona alicujus „publicata et fisco addicta sint: tunc enim depositum et „similia debita fisco debent reddi.

„5. Cum quis, ignorato domino, cui restituendum erat, „non præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuit, „non satisfecit domino postea comparenti: secus, si di„ligentia sit præmissa. *Vide Less.* (2).

597. — „6. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non „potest sine sumptu, tunc, si res male accepta est, tene„tur restituens aliquas expensas ex se facere; si autem „bene accepit, non nisi expensis domini restituendum

(1) *de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 4. sect: 2. quær. 4.* — (2) *l. 2. c. 14. dub. 3.*

„est. Quando nullo modo potest mitti, expectandum est „ad tempus: at si adhuc non sit spes, reputatur debitum „incertum. *Tol.* (1)

598. — Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualicumque suo damno.

Prima sententia affirmat cum *Caj.* (2) *ac Vasq., Nav., Cor., Arm. etc. apud Lugo* (3). Ratio, quia dominus debet servari indemnis, etiam cum furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est.

Secunda sententia vero communissima et probabilior negat; hanc tenent *Bus.* (4), *Bon.* (5), *Less.* (6), *Mol.* (7), *Holzm.* (8), *Fill.* (9), *Salm.* (10) *cum Pal.*, item *Lugo* (11) *cum Scoto, Gabr., Ang., Salon., Arag. etc. cum communi*, ut asserit *Croix* (12). Ratio, quia justitia, cum sit virtus, et prudenter præcipiat, ut æqualitas servetur, non potest obligare ad restituendum quocumque gravissimo damno debitoris; quod esset contra charitatem, et alias dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere et pretium domino transmittere, ut dicunt *Lugo* (13) *et Croix* (14). Casu vero, quo creditor simile damnum vel parum minus sit passurus, tenetur omnino debitor ei satisfacere, ut communiter ajunt *Less.* (15), *Tamb.* (16) *cum Nav., Val., Caj. etc. ac Lugo* (17), qui dicit, in hoc attendendum non solum damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Bene tamen advertunt ipse *Lugo* (18) *et Croix* (19) *cum Ills. et Haun.*, quod damnum creditoris et debitoris pensandum est comparative ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longe majus quam damnum centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versa.

Sed cæteris paribus difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur a restitutione

(1) *l. 5. c. 24.* — (2) *2. 2. qu. 62. art. 5.* — (3) *de just. d. 20. n. 184.* — (4) *vide n. 677.* — (5) *de rest. d. 1. qu. 5. p. 1. n. 5.* — (6) *l. 2. c. 15. dub. 8. n. 50.* — (7) *tom. 3. d. 752. n. 5.* — (8) *n. 493.* — (9) *tr. 32. c. 4. qu. 8. n. 111.* — (10) *de rest. c. 1. punct. 10. n. 195.* — (11) *l. c. n. 185.* — (12) *l. 3. p. 2. n. 368.* — (13) *n. 189.* — (14) *n. 370.* — (15) *c. 16. n. 23.* — (16) *l. 8. tr. 4. c. 1. §. 8. n. 4.* — (17) *n. 186.* — (18) *n. 188.* — (19) *n. 373.*

facienda creditori. Et in hoc distinguendum: Si sit spes, ut res vel pretium alio tempore restituatur domino vel ejus hæredibus sine magno damno debitoris, tunc probabiliter dicunt *Bon. l. c.*, *Lugo* (1), *Less.* (2), restitutionem posse differri; si vero desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus; et tunc adhuc probabiliter dicunt *Less. l. c. et Dicast. ap. Croix* (3), qui id non reprobat cum *Lugo* (4), quod, si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplo majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus vel operibus piis; quia in hoc præsumitur dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, *Sylvester et Petsch. apud Croix l. c. et Bus.* (5) *cum Bonac.* excusant furem a restituendo domino immediate, casu quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt *Tamb.* (6), *Spor.* (7) *et Croix* (8) *cum Lugo*, *Vasq. et Ills.* Excusant autem *Scotus*, *Gabr. et Rich. ap. Croix* (9), si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiam glossa *in cap. Cum tu de usur.*, ubi dicitur, fur non teneri rem mittere domino, si expensæ deportationis excedant ipsius rei valorem. Probabilius vero *Spor.*, *Tambur. et Mol. ll. cc.* excusant solo casu, quo sumptus essent longe majores; *) imo *Lugo* (10) obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus. Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut supra relata, ipse *Lugo*, *Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

599. — „7. Cum quis accepit rem alienam a possessore bonæ fidei, putante, rem esse suam, cum non sit: tum, si quidem intervenerit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris etc., illi restituendum est, non domino; qui tamen ex charitate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore in-

(1) *n. 191.* — (2) *c. 15. n. 50.* — (3) *n. 365.* — (4) *n. 184.* — (5) *infra num. 677.* — (6) *l. c. n. 6.* — (7) *tr. 4. c. 3. n. 162.* — (8) *n. 368.* — (9) *n. 365.* — (10) *n. 190.*

*) Cum hac sententia convenit, quod ait *s. Alphonsus* in retractatione 25. *Editor.*

„commodo, infamia *etc.*; *Vasq.*, *Azor.* (1). Si autem aliter „accepta sit, tunc vero suo domino restitui debet, si „eum noveris et sine incommodo fieri possit.

600. — „8. Quando a fure vel aliquo venditore quis „emit sive mala sive bona fide rem furtivam, tenetur „restituere domino, non furi. Ita communiter *Mol.*, *Re-*„*gin.* (2): *Tol.* (3) tamen, *Sylv.*, *Ant.*, *Mald.* (4), probabiliter „sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recu-„peret, quia non constituit rem pejore loco, quam ante „fuerat, et consequenter ipse non infert domino dam-„num (5): quod *Nav. et Trull.* (6) admittunt cum hac „limitatione, si mox et non post longum tempus con-„tractum rescindat, vel si certo sciat, furem redditurum „rem domino, vel si dominus rei sit mortuus aut absit, „ita ut conveniri non possit. Quod si autem pretium „suum recuperare non possit a venditore, tenetur red-„dere domino et sibi damnum adscribere. Quod si porro „sciens, rem esse furtivam, emat eo fine, ut invento „vero domino restituat: tunc, si emit parvo pretio, tene-„bitur id ei dominus refundere, cum utiliter ejus nego-„tium gesserit: secus autem, si pretium esset fere æquale „rei: tunc enim sufficit, refundere ad arbitrium viri pru-„dentis tantum, quantum videtur meritus, rem domini „utiliter redimendo. *Less.* (7), *Diana* (8).

601. — „Si bona fide rem alienam, v. gr. equum „emisti ab altero, v. gr. Petro, et vendidisti tertio, v. gr. „Paulo, et postea cognoscatur esse Joannis, eoque repe-„tente a Paulo, Paulus repetat pretium a te: existimat „quidem probabile *Nav. et Diana* (9), non teneri te Paulo „id reddere (si in nullo factus sis ditior), sed sufficere, „si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. „Verum *Sotus*, *Salon.*, *Less.*, *Sayr.*, *Bon.* (10) rectius „docent, teneri te exigente Paulo contractum rescindere „et pretium restituere: tum quia vendidisti rem vitiosam, „tum quia teneris de evictione emptori, nec eum potes „remittere ad illum, quocum nihil habet negotii. Quod

(1) *part. 3. l. 4. q. 2.* — (2) *t. 1. l. 10. c. 5. n. 40.* — (3) *l. 5. c. 17.* — (4) *in 2. 2. tit. 4. c. 3. dub. 2.* — (5) *vide dicta n. 569. et 570.* — (6) *l. 7. c. 11. d. 4.* — (7) *l. c. c. 14 dub. 3.* — (8) *p. 2. t. 3. r. 5.* — (9) *p. 1. t. 8. r 68.* — (10) *de rest. quæst. 4. p. 2.*

„si tamen Paulus, cum possit, tibi non restituat equum, „sed Joanni, et hoc ipse impediat, quominus pretium „tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso „acceptum restituere. *Bon., Less. etc.; vide Trull.* (1).“

Si igitur ab emptore dominus rem evincat, omnino sequenda est sententia *Busembai*, quam præter DD. a se citatos docent etiam *Less.*(2) *et Salm.*(3), nempe, teneri venditorem pretium emptori restituere, saltem in quo factus est ditior, prout dicunt iidem *Salm.* (4). *Vide dicenda infra n. 800.* Si vero res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut ajunt *Salm.* (5); nec tenetur, ut dicit *Less.* (6), monere dominum aut indicare emptori, quod res illa sit aliena, si post venditionem bona fide factam id venditor resciscat et non possit amplius pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia, cum rem illam amplius non habeat, nec sit causa, quod dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur.

602. — „Quæres, cui restituendi sive dandi sint the„sauri et alia inventa, quæ habentur pro derelictis. Resp. „Quando nullius domini sunt, jure naturali et gentium „fiunt primi occupantis. Potest tamen per consuetudinem „et leges aliter quid ordinari, quod servandum est. De „quo *vide Less.* (7), *Laym.* (8).“

Circa thesauros jura disponunt: I. ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris; II. si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris et dimidium domino loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis. Ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita *Salm.* (9) *cum Lug., Less., Pal. etc.:* licet de hoc dubitare videantur aliqui apud *Tamb.* (10). Si vero thesaurus inveniatur in loco alieno non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. de thes.*, ut totus reddatur domino loci: sed quia lex hæc

(1) *c. 11. d. 31.* — (2) *l. c. c. 14. n. 26.* — (3) *de rest. c. 1. punct. 3. §. 6. n. 88.* — (4) *tr. 14. c. 2. punct. 3. n. 31.* — (5) *cit. c. 1. n. 88.* — (6) *c. 14. n. 30.* — (7) *l. 2. c. 5. d. 10.* — (8) *l. 3. t. 1. c. 5.* — (9) *tr. 12. de just. et jur. c. 2. punct. 8. §. 3. n. 93.* — (10) *in decal. lib. 8. tr. 3. c. 1. n. 35.*

est pœnalis, non obligat nisi post sententiam, ut dicunt *Salm.* (1) *cum Laym., Less. et aliis citatis.* Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile et dominium directum, inter ipsos dividenda est: nihil vero debetur usufructuario. *Salm. cum Lug., Pal. et Reb.* (2). III. Si thesaurus inveniatur in loco publico aut sacro, dividendus est inter inventorem et fiscum aut prælatum: *Vira* (3): IV. si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus: quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare nisi post sententiam, dicunt *Salm.* (4) *cum Lug., Less. etc.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari sua parte in tali casu, censent *Salm.* (5): sed aliter disponunt jura regni nostri circa thesauros inventos; si enim inveniuntur in loco publico et arte non propria, tunc toti applicantur fisco: si vero inveniantur in loco privato et casu, tunc tertia pars spectat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi (6).

603. — Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia affirmat, modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot.* (7), *Nav.* (8), *Diana* (9), *Sa* (10), item *Mercad., Led., Escob. etc. ap. Croix* (11), et probabilem vocant *Less.* (12), *Lugo* (13), *Holzmann* (14), *Salm.* (15), *Croix l. c. cum Vasq., Malder., Med., Salas, Henr., Rodriq. etc.*, ac valde probabilem vocat *Laym.* (16). Ratio, quia domino non invento, post omnem, ut dictum est, diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, et ideo fit primi occupantis.

Secunda sententia valde communior censet, inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere eam elargiri in usus pios. Hanc ut probabiliorem tenet *Palaus* (17),

(1) *cit. n. 93.* — (2) *d. l. n. 97.* — (3) *de rest. q. 2. art. 2. n. 3.* — (4) *ibid. n. 91.* — (5) *cit. n. 91. in fin.* — (6) *sed vide alia ap. Salm. l. c.* — (7) *l. 5. de just. qu. 3. a. 3. ad 2.* — (8) *l. 4. de rest. c. 2. n. 75.* — (9) *p. 2. tr. 17. resol. 5.* — (10) *verb. thesaurus n. 4.* — (11) *lib. 3. num. 89.* — (12) *lib. 2. cap. 14. n. 48.* — (13) *de just. d. 6. sect. 12. num. 139.* — (14) *p. 4. de just. num. 59.* — (15) *tr. 12. cap. 2. punct. 9. §. 2. num. 84.* — (16) *lib. 3. tract. 1. cap. 5. n. 24.* — (17) *d. un. p. 19. n. 4.*

Less. l. c., *Caj.* (1), *Laym. l. c.*, *Salm.* (2) *cum Tap. et Reb.* Ratio, quia præsumitur voluntas domini esse, ut, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur.

Tertia sententia verior et sequenda, quam tuentur *Lugo* (3), *Holzm.* (4) *et Croix* (5), distinguit et dicit: Quando adhuc post diligentiam possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet: quod si utrumque servari nequeat, res vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus ejus redire. E converso, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis vel distantiæ loci, vel eo, quod res non possit amplius a domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile, ut ad dominum redeat: tunc illa fit nullius, et ideo acquiritur a primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini, cum ille impossibilitate eam recuperandi jus dominii prorsus amiserit. Et hanc sententiam expresse tenet *s. Thom.* (6), ubi ait: *Et similiter, si* (res) *pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum.* Ratio a priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc, quando est impossibile, rem pervenire ad ipsorum usum, illa tamquam derelicta evadit nullius et redit ad primævum jus naturæ, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. — „Quæres 2., an et cui restituenda, quæ capiun-„tur venatione juste prohibita.

„Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim „ex consuetudine et legibus ac juribus particularibus, ut „videre potes apud *Laym.* (7) *et Less.* (8) *et Sa* (9).

Ex quibus resolvitur hic casus:

„Venator iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ „segetibus fructibusque infert."

(1) *in summ. v. furtum.* — (2) *ibid. n. 85.* — (3) *dict. d. 6. n. 104. et fusius n. 140.* — (4) *de just. n. 51. et 54.* — (5) *l. 3. p. 2. n. 89.* — (6) *2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.* — (7) *l. c. l. 3. t. 1. c. 5. n. 14.* — (8) *c. 8. d. 9.* — (9) *v. venatio.*

Quoad *venationem* quæritur 1., si fera aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat. Ex *l. Naturalem* §. *Illud. ff. de acq. rer. dominio* pertinet ad capientem; quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Less.* inferunt, eam pertinere ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse; si vero sit dubium, dividenda est. Ita *Laym.* (1).

Quær. 2., ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et quam alius capit. Probabilius *Laym. d. l. cum Mol.*, *Sa contra Nav. et Cov.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certe avem capturus esset.

Nota, quod legem prohibentem venationes tantum reges ferre possint, et alii, quibus rex tamquam privilegium tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.*

605. — Quær. 3., utrum venatores in locis a rege reservatis venando peccent mortaliter et teneantur ad restitutionem. Affirmant *Laym.* (2) *et Less.* (3) et dicunt, eos teneri restituere regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam rex habebat capiendi. *Diana* tamen *cum Dic. et aliis* (4), *Spor.* (5) *cum Sot., Molin. etc.* *)

(1) *de just. et jur. c. 5. n. 12.* — (2) *n. 14.* — (3) *c. 5. n. 44.* — (4) *ap. Bus. n. 614. v. 4.* — (5) *tr. 6. n. 159.*

---

*) Hic *s. Alphonsus* sententias plurium doctorum (forte, quia non in fontibus observavit) minus accurate refert, et ideo hæc pauca subjicienda videbantur. *Sporer* supra relatus l. c. ait quidem: „Venantes in locis publicis contra prohibitionem principis vere acquirunt dominium istorum animalium, ipsaque animalia capta minime restituere tenentur ante judicis sententiam, sed tuto ea absumunt vel alienant..., quia animalia illa adhuc nullius erant, sed jure gentium occupantis fiunt;" sed pergit n. 161: „Ejusmodi tamen venantes, etsi non teneantur restituere ipsam rem captam, v. gr. animalia, tenentur tamen compensare damnum inde secutum principi: seu, quod idem est, non est restituendum pro amissa re, scilicet ipsa animalia capta vel eorum æquivalens pretium, (quia nullum adhuc habuit jus in re ad illa animalia); sed est restituendum pro amissa spe illa capiendi, quantum scilicet æstimatur illa spes, seu quantum intererat principi, ea animalia non fuisse capta; hoc enim damnum injustum est contra jus principis vel domini, adeoque ex injustitia ab inferente necessario compensandum: v. gr., qui

excusant venatorem a restitutione et a peccato gravi, si loca non sint conclusa: quod etiam admittit *Less.* (1), si damnum non fuerit notabile, cum feræ non sint magni

(1) *dict. n. 44.*

---

cervum in saltu principis occidit, non tenetur restituere ipsum cervum vel ejus pretium, cum eum princeps nunquam habuerit, et valde incertum sit, an illum unquam capturus fuisset; sed restituere debet, quantum moraliter æstimatur spes seu jus capiendi illum cervum, quo principem privavit in ejus damnum. Sic *Sporer*, auctor satis æquus. *Molina* autem, auctor pariter supra citatus, qui a disput. 42. usque ad 52. de venatione agit, optime consentit cum *Sporer* et ipsius dux fuit. Hic probat primo, venationem ex jure naturali omnibus permissam, et feras captas primi capientis esse; tum vero, principes ex justis causis venationem prohibere vel sibi reservare posse, et hanc prohibitionem in conscientia obligare. Deinde de restitutione damni per illicitam venationem illati agens, ait disp. 51., venantem in loco interdicto peccare quidem contra justitiam, sed nihilominus comparare dominium eorum, quæ ita capit, et teneri post sententiam solvere pœnam, et teneri insuper restituere damnum inde ei subsecutum, in cujus favorem locus est interdictus. Probat rationibus: „Peccat contra justitiam, quoniam contravenit juri legitime alteri concesso. Pro quantitate tamen damni judicandum est, an culpa ad lethalem perveniat, an vero solum sit venialis: non tamen pro quantitate valoris animalium emolumentique, quod is, qui venatus aut piscatus est, reportat."

„Quod vero is dominium compareat animalium, quæ ita cepit, ex eo manifestum est, quod animalia illa nullius adhuc erant, gentiumque jure fiant capientis: cum ergo animalia ita capta restitutioni non sint obnoxia, sed solum, qui ea cepit, teneatur damnum restituere, efficitur sane, ut is, ad cujus manus sive pretio sive alia ratione vel ipsa vel eorum carnes transierint, esto sciat, ubi et quomodo capta sint, ad nullam restitutionem teneatur, sed tuta conscientia ea et accipere et retinere possit." (Quod etiam *Sporer* admittit, nobis vero displicet, si inde prava venatoris iniqui voluntas augetur et fovetur.)

„Quod vero is, qui ea animalia injuste cepit, teneatur solvere pœnam lege statutam, modo condemnetur a legitimo suo judice, probatione non indiget: supponimus enim, pœnam moderatam justamque esse."

„Quod denique damnum restituere teneatur, probatur, quia proculdubio subsecutum est contra ipsius jus, atque adeo contra justitiam illatum est: damnum autem injuste illatum restitutioni est obnoxium. Damnum vero atque adeo restitu-

retii, vel non sint multæ: tunc enim, dicit, prohibitio-nem accipi ex communi judicio factam tantum sub ve-niali. Imo addit ibi cum *Mol.*, quod semper excusari

---

tio arbitrio prudentis, attentis circumstantiis concurrentibus, pensanda sunt. Sane, quando venatio fuit in vastissimo principis saltu, modica aut nulla, etiam de justitiæ rigore, injungenda restitutio: quia non, quantum valent animalia, restituendum est, cum ea interim, dum sunt in saltu, nullius sint...: sed solum tantum restituendum est domino, quantum sua intererat, ea non esse capta, eo quod plura animalia per ipsum et per suos forent capienda, nisi ea injuste essent capta. Cæterum de justitiæ rigore ultra pœnam lege statutam debetur restitutio integri damni ex venatione aut piscatione in loco prohibito dati: non secus ac fur, esto pœnam pro furto subeat, tenetur integrum furti damnum ei restituere, a quo rem furto abstulit: nisi, ut recte *Medina* ait (et *Lessius*, *Sporer* et *s. Alphonsus* admittunt), is, qui solus jus habet venandi aut piscandi, contentus esse soleat solutione pœnæ: quod ex statuto vel consuetudine ipsa est judicandum. Si namque dominus ultra pœnam exigere non soleat solutionem damni, censendum est, sola pœna esse contentum."

Sic doctissimus *Molina*. *Dicastillus* (de justitia et jure lib. 2. tr. 2. disp. 9. dub. 10. n. 302 et seq.) cum his auctoribus convenit, cum dicit, venantem contra prohibitionem communiter non peccare mortaliter, sed tantum venialiter, (quia damnum communiter non est notabile), nec teneri ad restitutionem. Si tamen aliquando (quod raro contingit) grave damnum inferretur bono communi, ut si ex eo soboles ferina magna ex parte extingueretur, occidendo gravidas fœminas aut proles parvas in magna copia: tunc peccatum esset mortale (quod etiam *Sporerio* minime dubitandum videtur) cum obligatione restituendi reipublicæ, quæ habebat jus venandi, quatenus censetur jus *illud* graviter læsisse, et spem lucri et oblectationis eripuisse: *ipsa* tamen animalia capta non sunt restituenda, sed quantum *illa* spes seu jus venandi censeatur valere arbitrio prudentis, ut communiter docent auctores." Eandem doctrinam apud omnes auctores invenimus, quos consulere potuimus, uti apud *Lessium*, *Navarrum*, *Vasquez*, *Laymann*, *Lacroix*, *Tamburini*, *card. Toletum*, (qui forte cum *card. Cajetano* adhuc mitior est) et alios, quos enumerare supersedemus.

Clarissime communem doctorum sententiam circa venationem prohibitam exponit *Anacletus Reiffenstuel* (tr. 7. dist. 5. n. 16—20.), quare ipsius adhuc verba referimus. „Qui stante justa prohibitione in loco publico seu per industriam humanam non concluso venatur, vel in publicis lacubus seu fluminibus piscatur, aut aucupio volucres capit, peccat contra justam prohibitionem atque virtutem justitiæ et obligatur ad

possint venatores a restitutione, quando pœna injunctæ est, quia illam tantum videntur tunc principes intendere.

606. — Quær. 4., utrum venatio ecclesiasticis prohi-

---

compensationem damni illati, quamvis acquirat dominium feræ captæ atque ad istius restitutionem non teneatur. Ita *Sannig, Lessius, Tannerus et alii.* Ratio *primæ partis,* quia talis non solum agit contra justam prohibitionem, sicque ratione commissæ inobedientiæ puniri meretur, sed etiam violat jus venandi, piscandi in tali loco alteri competens. Num autem in particulari casu isthæc obligatio restituendi sive compensandi damnum illatum sit gravis necne, dijudicandum erit ex qualitate injuriæ vel læsionis juris venandi, piscandi etc., principi vel reipublicæ competentis; item ex gravitate damni illati, ut puta, si animalia capta sint magni pretii et multa, adeo ut soboles ferina notabiliter extinguatur; vel si ob frequentiam venationis feræ sint redditæ fugaces etc., de quibus plura auctores citati et *Lugo,* arbitrantes, quod unam alteramve feram capere non censeatur notabiliter damnosum, ita ut attingat culpam mortalem.

Altera pars conclusionis ex eo probatur: quia talis fera sylvestris vel avis etiamnum gaudet naturali sua libertate, ac proinde necdum est sub dominio principis aut domini fundi, sed est nullius; ergo transit in dominium primo occupantis, qualis in proposito censetur is, qui cepit eam. Ex quo protinus sequitur, quod is non teneatur restituere feram captam, utpote quæ antea nullius erat et per capturam facta est sua.

Si dicas, hanc conclusionem sibi ipsi contradicere, dum nunc admittit, feram sylvestrem transire in dominium capientis veluti primi occupantis, et tamen in priori parte asserit, talem peccare contra virtutem justitiæ ac teneri ad restitutionem: *respondetur* negando illatum; nam quantum ad propositum ac stante præfata prohibitione venandi, piscandi etc., duplex jus considerari potest: *primo* quidem ipsum jus venandi, piscandi in tali loco; et hoc, stante ejusmodi justa prohibitione, competit principi vel domino territoriali, læditurque per venationem vel piscationem ipso invito ab altero factam: *secundo* jus in ipsam feram; et hoc non competit principi, sicque per capturam feræ sylvestris seu gaudentis sua naturali libertate non lædit*ur*. Unde fit, quod ratione prioris juris læsi teneatur is, qui venatur vel piscatur in loco publico prohibito, ad competentem restitutionem seu recompensationem damni illati: ratione alterius vero utpote revera in feram non habiti, ad nihil teneatur.

Dicitur notanter in conclusione: „in loco publico seu non concluso:" nam præsens conclusio solum intelligenda est de iis animalibus, quæ necdum sunt mansuefacta neque capta atque in certo loco inclusa: secus enim dicendum foret de animalibus natura mansuetis et domesticis: sicuti etiam non

bita sit. *Ex c. 1. de clerico venatore* sic habetur: *Episcopum, presbyterum aut diaconum canes aut accipitres aut hujusmodi ad venandum habere, non licet; quod, si quis talium personarum in hac voluptate sæpius detentus fuerit, si episcopus est, tribus mensibus a communione: si presbyter, duobus: si diaconus, ab omni officio suspendatur.* In quo notandum 1., quod hanc prohibitionem communiter intelligant DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salm.* (1) *et Laym.* (2) *cum Abb. et aliis canonistis.* Tridentinum tamen (3) generalius loquitur: *Ab illicitisque venationibus, aucupiis etc. abstineat.*

Notandum 2., quod etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens (4) et insuper sit cum scandalo vel magnis expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo* (5) *et Pal., Reb. apud Salm. l. c.;* idem tenent *Spor.* (6) *et Mol. apud Lugo ib. et Caj., Abb. ac Sa apud Laym.* (7), qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut ajunt, quia talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso canone supra citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, et ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Imo sentit *Laym. l. c. cum Less., Sa, Val. etc.*, quod fieri possit, ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara et moderata, vel si sit causa necessitatis vel exercitii. Proinde doctus neotericus auctor libri, cui titulus *Istruzione per li nor. conf.*, ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam vero, juxta communiorem senten-

(1) *de just. et jur. c. 2. punct. 6. §. 2. n. 64.* — (2) *d. l. n. 15.* — (3) *sess. 24. c. 12. circa finem.* — (4) *ut ex textu cit.* — (5) *de just. d. 6. sect. 6. n. 51.* — (6) *de 7. præc. c. 1. n. 15.* — (7) *l. c. n. 15.*

---

licitum est, capere feras natura sylvestres, sed certo in loco inclusas, v. gr. in hortis vel in nemoribus muro circumdatis aut pisces ex piscinis. Talia enim animalia jam non amplius gaudent sua naturali libertate, sed existunt sub dominio ejus, qui est dominus illius horti, nemoris etc." Hæc adnotasse plus quam satis videtur.

tiam, ratione canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetatur religiosis (1); sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.*, nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salm.* (2), si bis vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

DUBIUM VI.

DE REBUS, QUAE DEBENT RESTITUI.

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantum sive a possessore bonæ fidei.

607. *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei.*
608. *Quid, si acceperit a fure, qui potens sit ad restituendum?*
609. *Vide alios casus.*
610. *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei?*
611. *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis?*
612. *Quid, si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum?*
613. *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum?*

607. — RESPONDETUR: Qui bona fide damnum intulit „aut possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit, „tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei et detinere alienum, id tantum, et non plus restituere, quod „ex ea re ipsi superest, una cum ejus fructibus, si extent, vel quatenus inde factus est ditior; præterquam, „si dominium sibi comparaverit per legitimam præscriptionem. Ita communiter doctores *Mol.*, *Sanch.*, *Less.* (3) „*Bon.* (4) *Laym.* (5).

Unde resolves:

„1. Si vestem v. g. bona fide donatam a fure aut alio „portasti et fere attrivisti, ac postea dominus compareat,

(1) *Clem. 1.* §. *Porro de stat. monach.* — (2) *d. n. 64.* — (3) *l. 2. c. 6.* — (4) *d. 1. q. 1. p. 1.* — (5) *l. 3. t. 2. c. 2.*

„teneris eam aut æqualem ei restituere, et insuper per„solvere, quantum attrita est, si alias vestem æqualis „valoris attrivisses; si autem eam amisisti aut ablata „tibi est etc., ad nihil teneris: *Bonac. l. c.*, *Laym.* (1); „*vide Trull.* (2). Si autem res, quam a fure bona fide „accepisti (sive donatione, sive emptione) sit usu con„sumptibilis, eamque cum tuis miscuisti, ita ut discerni „nequeat; etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non „teneris restituere. *Nav*, *Sylv.*, *Sayr.*, *Less.*, *Bon.* (3); „quia per istam commixtionem bona fide factam est in „re translatum dominium (4). Neque est ratio, cur hæc „potius quam illa pars censeatur aliena: atque adeo „perit obligatio realis, et tantum manet personalis in ven„ditore. *Vide Dianam* (5), *Trull.* (6), *Less.* (7), ubi ad„dit, esse valde probabile jurique naturæ conforme, quod „verus dominus rei illius ablatæ et permixtæ (quamdiu „totus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex illo cu„mulo sibi satisfiat ante alios, imo possit ex eo occulte „accipere."

Hoc intelligendum est, quod in tali casu semper teneris reddere domino id, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit ad restituendum; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. *Vide Tamb.* (8), *Bon.* (9), qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mixtionem *vide n. 498 et 499.*

608. — Dicunt *Bann.*, *Led. et alii ap. Salm.* (10), quod accipiens rem consumptibilem, v. gr. pecuniam bona fide a fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur potens sit ad restituendum; quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni pariter ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus ad illam specie pecuniam petendam a fure. Sed hæc opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus numquam censetur amittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla sit major ratio in aliis quam in rebus usu consumptibilibus.

(1) *num. 1.* — (2) *lib. 7. cap. 11. dub. 1.* — (3) *d. 1. q. 3. p. 1.* — (4) *ut colligitur ex l. Si alieni nummi. ff. de solut.* — (5) *p. 4. tr. 4. r. 66.* — (6) *l. 7. c. 11. d. 3.* — (7) *l. 2. c. 20. d. 18.* — (8) *de rest. c. 3.* §. *4.* — (9) *d. loco n. 5.* — (10) *de restit. c. 1. punct. 3.* §. *1. n. 45. in fine.*

609. — „2. Milites, bona fide militantes, intellecta postea „belli injustitia, id tantum restituere debent, quod adhuc „habent ex præda, et quo facti sunt ditiores. *Bon. l. c.*"

„3. Qui bona fide per inculpatam ignorantiam celebra„vit contractum, quem postea usurarium esse cognoscit, „non ad plus tenetur, quam quo factus est ditior; *vide* „*Laym.* (1).

„4. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia incli„net in eam partem, quod res non sit sua, teneri ali„quid restituere juxta inclinationem, docet *Coninch.* (2): „at *Pal.* (3) putat, eum ad nihil teneri, quia possessor, „contrariis rationibus non convincentibus, præponderat: „idem docent *Vasq. ap. Escob.* (4), *Diana* (5). Si neglexerit „investigare veritatem, et deinde sciri non possit, dicit „*Pal. l. c.*, ad nihil eum teneri (6)."

„5. Si bona fide rem vendidisti dono tibi datam, teneris „restituere pretium, quia factus est locupletior, et satis „debet esse tibi, non habere te minus quam ante. Quod „si tamen apud alterum res sit, is reddere tenetur. *Ib.* „*et Vasq.* (7), *Mol.*, *Less.* (8).

„6. Si bona fide rem ipse emisti et vendidisti sine „lucro, nihil teneris restituere, sed solus is, apud quem „res est. *Mol. l. c.*, *Less.* (9) *contra Vasq. etc.*

„7. Si rem alienam bona fide donasti, non donaturus „aliam, si hanc non habuisses, ad nihil teneris; quia „non ex factus ditior; secus, si aliam donaturus fuisses „(quia tunc parcendo tuæ factus es ditior); vel si ali„quid accepisti in remunerationem. *Bonac.*, *Trull.* (10).

„8. Si aliena re lucratus es tamquam instrumento „v. gr. frumentum alienum alio deportatum vendidisti „vel pecuniam alienam negotiatione exposuisti, non tene„ris illud lucrum restituere; quia non est fructus re„alienæ, sed tuæ meræ industriæ: tales enim fructus „dicuntur meræ industriæ, quos ipsa natura ex se nulle „modo gignit, sed tantum concurrit ut instrumentum „operantis. *Laym.* (1) *ex s. Thom. etc.*

(1) *l. 3. tr. 2. c. 3.* — (2) *d. 3. d. 10. n. 39.* — (3) *t. 1. d. 2. p. 2. n. ult.* — (4) *t. 2. c. 3. n. 154.* — (5) *p. 4. t. 3. r. 24. et 26.* — (6) *vide dicta lib. 1. n 37.* — (7) *c. 9. §. 2.* — (8) *l. 2. c. 14. d. 3.* — (9) *l. 2. c. 14. d. 1.* — (10) *l. 7. c. 11. d. 1.*

610. — „9. Fructus omnes rei, sive ii sint mere naturales, hoc est, qui vix ullo hominum labore egent, ut fœtus animalium, arborum, herbæ et gramina; sive sint simul industriales sive mixti, hoc est, ad quos æque aut magis hominum labor cum natura concurrit: ut verbi gratia segetes, et quæ serendo gignuntur; item vinum, oleum, lana etc., quo etiam referentur pretia locationis domorum, jumentorum etc., qui fructus civiles appellantur: hi, inquam, fructus rei, si percepti et extantes sint, domino restitui debent, deductis tamen expensis propriis et æstimatione laboris." *(Sed vide infra n. 825. v.* bene autem, *ubi dicemus cum Molina, La Croix et communi, quod fructus mixti a possessore tam bonæ quam malæ fidei non debeant restitui, nisi in quantum respondent naturæ, non vero, in quantum respondent industriæ.)* „Et quidem pretium locationis ex re aliena debet domino restitui, licet is rem, si penes se habuisset, non fuisset locaturus. *Vide Laym. l. c.*" *(An tenearis restituere pretium libri alieni locati? Negat Laym., quia liber non videtur de se aptus ad gignendos fructus; sed verius tenendum oppositum cum P. Conc.* (2), *Salmant.* (3), *qui citant Lugo, Prado, Sanch. et Less. Et idem dicendum de veste, torque aureo, equo et simili; quia, licet non sint aptæ ad fructus gignendos, sunt tamen per se locabiles.)* „Si tamen fructus isti reales bona fide possessi fuerint tempore a lege præscripto ad usucapiendum illos (quod si adsit titulus, est biennium inter præsentes, inter absentes quadriennium; si autem non adsit titulus, anni 30 cum bona fide), non sunt restituendi: quia usucapio transfert dominium. *Salon., Trull.* (4)." *(Ita Lugo, Less., Cajet., Sot., Mol. et alii communiter; vide dicta n. 517. Quoad vero præscriptionem et ejus requisita, vide, quæ fuse diximus hoc lib. 4. ex n. 504.)*

611. — „10. Si a fure accepisti (sive bona sive mala fide) rem usu consumptibilem, v. gr. vinum, oleum, triticum, cum propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut discerni non possit, non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens; quia fur per commixtionem istius rei cum propria acquisivit ejus dominium,

(1) *l. c. n. 3.* — (2) *tom. 7. pag. 110. n. 3.* — (3) *de rest. cap. 3. punct. 3. §. 4. n. 70.* — (4) *l. 7. c. 11. d. 3.*

„atque adeo illud tamquam verus ejus dominus potuit „transferre. *Navarrus*, *Sanch.*, *Less.*, *Bon.*, *Trull.* (1); „*vide Diana* (2)." *Ita etiam dicunt Salmant.* (3) *cum Sanch.*, „*Reb.*, *Dic. etc.*

612. — Sed quid, si recepisti a fure rem jam commixtam cum illius bonis, et per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum? *Sporer* (4) *et Tamb.* (5) ajunt, probabile esse, quod dicunt *Less.*, *Mol. etc.*, ad nihil teneri donatarium, qui accipit rem a debitore non solvendo, quia debitor dat rem suam, et damnum per accidens creditoribus obvenit: quapropter, cum debitor per illam commixtionem, quæ æquivalet consumptioni, jam acquisierit totale dominium cumuli, ut dicunt *Lugo* (6), *Sanchez* (7) *et Tamb. l. c.:* ideo probabile esse dicunt *Tamb. et Spor. ll. cit.*, quod donatarius possit rem illam accipere et retinere. Sed huic opinioni obstat primo id, quod valde probabiliter docent idem *Less.* (8) *et Salmant.* (9) *cum Trull.*, ut dictum est *numero 499. vers. notandum contra Lugo*, *Sanch. etc.:* nempe quod, cum cumulus ille extat, sive apud debitorem sive apud alium, dominus rei permixtæ habet jus in rem, retinetque verum dominium in illo acervo una cum debitore. Qua sententia posita donatarius, rem illam permixtam accipiens, semper teneretur ad restitutionem, quia tunc non acciperet rem donantis, sed alienam. Sed magis obstat sententia, quam veriorem putamus et referemus *n. 722. contra Less. et Mol.* ut supra, scilicet omnino peccare contra justitiam accipientem rem a debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento. Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch.* (10), *Tamb.* et communi sententia *cp. Sporer l. c.*, accipientem teneri domino rem permixtam restituere. *)

(1) *l. 7. c. 11. d. 3.* — (2) *p. 2. tr. 5. misc. r. 40.* — (3) *ibid. c. 1. punct. 3. §. 1. num. 46.* — (4) *de 7. præc. n. 250.* — (5) *de rest. c. 3 §. 4. n. 26.* — (6) *de just. d 6. n. 172.* — (7) *dec. lib. 1. c. 23. n. 34.* — (8) *lib. 2. cap. 10. n. 157.* — (9) *de contract. cap. 3. punct. 12. n. 110.* (10) *dict. n. 34. eod.*

*) Hanc secundam sententiam *s. Alphonsus* in retractatione 26. tenet et oppositam omnino reprobat. *Editor.*

613. — Quæritur hic, ad quid teneatur, qui in mare projecerit gemmam, putans, valere decem aureis, si illa revera valebat centum.

Prima sententia dicit, eum teneri ad centum, quia injuste damnificans cum culpa mortali tenetur ad omne damnum factum, licet ignoratum. Ita *Lugo* (1), *Pallavic. ac Ills. apud Croix* (2) et aliqui docti juniores.

Secunda sententia tamen, quam sequuntur *P. Holzm.*(3), *Pontius* (4), *Croix l. c. cum Dicast.*, *Mazzotta* (5), *Esparsa* (6), *Diana* (7) et alii docti juniores, dicit, eum teneri tantum ad decem, modo invincibiliter credat, gemmam non pluris valere, et ne in confuso quidem dubitet de ejus reali valore; quia non censetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; rationem enim a principiis petendo dico, quod secundum omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica: et tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur: ita ut ille, qui proximo damnum infert, plus aut minus peccet, quanto plus vel minus æstimat damni valorem. Juxta autem culpam correspondere debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa sit tantum pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim *Lugo l. c.* fatetur, quod, si damnificans putet, rei valorem esse levem, et eam destruat, non teneatur (saltem sub gravi) ad integre restituendum, quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eamdem ergo rationem ille, qui apprehendit invincibiliter, rem valere minus sui veri valoris, non tenetur excessum suæ æstimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est commune axioma apud philosophos, quod, *sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis.* Nec obstat dicere, quod damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modo damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut cæterum ordinarie accidit; non vero, si prorsus invincibiliter fuerit incogni-

(1) *de just. d. 8. n. 63.* — (2) *l. 3. p. 2. n. 194.* — (3) *de rest. n. 544.* — (4) *in cursu theol. d. 52. qu. 2. concl. 2. n. 6.* — (5) *de rest. tr. 4. d. 1. q. 3. c. 3. q. 5.* — (6) *qu. 34.* — (7) *p. 11. tr. 2. r. 34.*

tum, ut advertunt *Croix* (1), *Mazzotta* (2) *et P. Holzm.* (3), *Salm.* (4).

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore seu possessore.

614. *Ad quid teneatur possessor malæ fidei.*
615. *Circa solutionem gabellarum quæritur I., quis possit tributa imponere. Quær. II., quæ requirantur ad justi tributi impositionem.*
616. *Quær. III., an fraudantes gabellas peccent et teneantur ad restitutionem. Quæritur IV., an teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium; et an pauperes.*
617. *Quær. V., an populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem. Quær. VI., an creditor regis possit fraudare gabellam alteri locatam aut venditam. Qu. VII., an emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam.*
618. *An dominus possit sibi retinere expensas utiles in re factas a fure; et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse prævisa.*
619. *Cui crescat pretium rei ablatæ.*
620. *Quid, si apud furem pereat res, quæ æque periisset apud dominum?*
621. *Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset? Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus?*
622. *Quid, si quis se fingat pauperem?*
623. *Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate?*
624. *Quid, si consumat rem mutuatam?*
625. *Quid, si quis emat rem alienam cum dubio?*

614. — „Resp. Id juxta supradicta æstimandum a „quantitate tum juris, quod alter habet, tum damni, quod „injuste infertur; cui æquale reddi debet, nisi aliud de „damnificati mente et consensu rationabiliter præsumatur.

(1) *dict. n. 194.* — (2) *loc. cit. c. 2. n. 4.* — (3) *de rest. tr. 2. n. 592.* — (4) *de rest. c. 4. punct. 9. §. 1. n. 118. et 124.*

Unde resolves:

„1. Si damnificatus habeat jus in re, in qua damnum „est passus, restitutio ei facienda in solidum; si autem „tantum habeat jus ad rem, restitutio facienda est pro „quantitate juris, consideratis circumstantiis: quia non „debetur solidus valor rei, quæ expectabatur; cum tan„tum sit in spe et multis modis possit impediri.

„2. Qui in loco publico suæ civitatis contra justam „prohibitionem pascit vel ligna cædit, non tenetur ad „restitutionem, nisi communitati graviter nocuerit, v. gr. „stirpes incidendo, arbores ædificiis idoneas sternendo; „quia rationabiliter præsumitur mens reipublicæ non esse, „suis membris usum publicorum locorum rigidius pro„hibere, quam sub mulcta solvenda, casu quo deprehen„dantur," *(cum Laym.* (1); *hinc ad nihil teneretur ante sententiam* (2).

„3. Gravius tamen peccaret et teneretur ad restitu„tionem, si quis pasceret in loco alicujus privati; etsi „etiam hic præsumi aliquando possit de consensu do„mini, qui sæpe non intendit, ut fiat restitutio, sed ut „deprehensus pœnam luat.

„4. Qui venantur vel piscantur in locis alteri locatis „vel alias prohibitis (saltem si ea conclusa vel circum„septa non sunt), non peccare mortaliter, nec teneri ad „restitutionem, docet *Diana* (3) *ex Less., Dicast. etc. contra Bon. etc.*" *(Vide dict. num. 604. et 605.)*

„5. Etsi probabilius sit et in praxi communiter tenen„dum, peccari mortaliter circa vectigalium fraudationem, „ex eaque oriri obligationem restitutionis: non omnino „tamen improbabiliter id alii quidem negant, eo quod „consuetudo interpretetur, non esse mentem legislatorum „ad aliud obligare, quam ut deprehensi mulctentur. *Vide* „*Nav.* (4), *Sa* (5), *Bonac.* (6) *ex Navar., Fill.* (7), *Less.*, „*Mol.* (8), *Diana* (9), *Laym.* (10); *vide etiam Diana* (11), ubi „ex *Cajet., Med., Soto, etc.* docet, non esse negandam „absolutionem pœnitenti, qui defraudavit gabellas seu

(1) *de just. c. 5. n. 18.* — (2) *vide dicta n. 529. quæst. 1.* — (3) *p. 9. t. 9. res. 39.* — (4) *c. 23.* — (5) *v. gabella.* — (6) *q. 9. p. 1. n. 5.* — (7) *t. 28. n. 11.* — (8) *d. 9.* — (9) *tr. de leg. res. 19.* — (10) *lib. 3. t. 3. p. 1. c. 8. n. 4. et 5.* (11) *p. 1. t. 11. res. 38. et p. 2. t. 17. r. 38.*

„vectigalia imposita rebus iis, quæ emuntur, non ad „negotiationem, sed an usus proprios vel familiæ neces„saria, v. gr. pani, carnibus, piscibus, frumento, oleo etc."

Circa hanc tributorum materiam plures hic quæstiones sunt enucleandæ.

615. — Quæritur I., qui possit tributa imponere. Respondetur: Possunt imperatores, reges, respublicæ, omnesque principes supremam habentes potestatem. Possunt etiam concilia et Pontifex ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ita communiter *Less.*(1), *Mol.*(2), *Lugo*(3). Possunt etiam ii, quibus princeps gubernandi potestatem impertitur, et expresse simul hanc det facultatem tributa imponendi, ut *Lugo*(4) *et Sanch.*(5). Possunt item civitates et communitates adhuc subditæ aliquando imponere contributiones sive collectas, ut vocant, ad sui gubernationem, si princeps saltem non contradicat, quo tacite consentire videatur: *Lugo*(6). An autem principi infideli debeantur tributa a christianis negotiantibus vel transeuntibus? Respondetur: Debentur, si justo titulo ille regnum possidet: secus, si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo; *Sanch.*(7) *et Lugo*(8).

Communissime autem docent *Molina loc. cit.*, *Less.*(9), *Lugo*(10), *Sanch.*(11) *cum Sylv.*, *Panorm.*, *Ang. etc.*, quod bene possit consuetudine ab aliquo principe acquiri jus tam exigendi quam imponendi tributa.

Quæritur II., quæ requirantur conditiones ad justi tributi impositionem. Prima conditio est *justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia vel utilitas principis, sed necessitas boni communis, ad quod merito pertinet etiam sustentatio principis juxta ejus dignitatem. Hinc, si princeps nequeat alia via suæ necessitati subvenire, etiamsi ipse sua culpa in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent *Molina*(12), *Less.*(13), *Sanch.*(14), *Lugo*(15) *cum Vasq.*

(1) *lib. 2. cap. 33. n. 12.* — (2) *d. 666.* — (3) *de just. d. 36. n. 3. et 4.* — (4) *n. 6.* — (5) *cons. lib. 2. cap. 4. dub. 3.* — (6) *n. 8.* — (7) *l. c. d. 5.* — (8) *n. 16.* (9) *dub. 2. n. 14.* — (10) *n. 14.* — (11) *dict. c. 4. dub. 4.* — (12) *d. 667.* — (13) *cap. 33. n. 48.* — (14) *cons. lib. 2. c. 4. dub. 2. n. 8.* — (15) *d. 36.*

et aliis contra s. Anton., Host., Hen. etc. Notant tamen præfati AA., debere tunc principem moderari sumptus, quantum fieri possit, imo et resarcire damnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. Unde bene monet *Molina l. c.*, peccare utique principes, si excessivis sumptibus et largitionibus periculo se committunt, excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempe ut populus non magis gravetur, quam ejus bonum postulet. Hinc ait *Lugo* (1), non posse principem, ut regnum sibi conservet, propter expensas belli subditos adeo gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat; non enim regnum est propter regem, sed rex propter regnum: nisi (bene excipit) alter princeps, qui regnum invadit, sit infidelis vel hæreticus, ita ut sub ejus regimine gravissima timeri possint religionis damna subditis imminere. Notant autem *Lessius* (2) *et Lugo* (3) *cum Victoria*, juste posse principem subditis, qui rebellarint, absque alia necessitate novum imponere tributum, partim ad compensandum damnum, ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *æqualitas in personis*, nempe quod, si qui majores vires habeant, plus solvant, et minus, qui minores (4). Sed dubitatur, an *assisium*, impositum ob utilitatem alicujus loci, juste exigatur ab exteris. Negant *Sylv.*, *Cajet.*, *Ang. etc. apud Sanch.* (5); sed communiter et probabilius affirmant *Sanch.* (6), *Mol.* (7) *et Lugo* (8) *cum Vasq. et aliis:* tum quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum; aliter difficulter poterunt exteri a civibus dignosci: tum quia sic in populis invicem consuetudo servatur; incolæ enim hujus loci, cum ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

616. — Quæritur III., an fraudantes *gabellas* peccent et teneantur ad restitutionem.

Prima sententia communissima et probabilior affirmat, hancque tenent *Sanch.* (9), *Mol.* (10), *La Croix* (11), *Con-*

(1) *n. 21.* — (2) *c. 33. n. 49.* — (3) *n. 22.* — (4) *vide Lugo n. 23.* — (5) *dicto cap. 4. dub. 45. n. 6.* — (6) *n. 9.* — (7) *d. 669. num. 3.* — (8) *n. 28. v. secundo.* — (9) *dec. lib. 6. cap. 4. n. 62.* — (10) *d. 674.* — (11) *lib. 1 p. 2. n. 669.*

cina (1), *Viva* (2), *Ronc.* (3), *Holzm.* (4), *Diana* (5) *cum Suar.*, *P. Nav.*, *Led.*, *Graff.*, *Vega etc.*, *Less.* (6) *cum Cajet.*, *Arm.*, *Med.*, *Cov. etc. ac Lugo* (7) *cum Soto*, *Sylv.*, *Gabr.*, *Cord. etc.* Probatur 1. ex illo Matth. 22, 21: *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari etc.* Et ex Apost. ad Roman. 13, 6. et 7.: *Ideo enim et tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo, omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* Probatur 2. ratione; quia, sicut rex tenetur vacare saluti populi, administrationi justitiæ et aliis oneribus, sic contra tenetur populus ex justitia et de jure naturali, solvere principi vectigalia ad ejus sustentationem.

Secunda sententia vero negat, et eam tenent *Navar.* (8), *Angel.* (9), *Beja* (10) *Duard.* (11), ubi fuse illam tuetur et respondet ad contraria argumenta; et probabilem putant *Bossius* (12) *cum Sayr. et Sancio ac Diana l. c. cum Sa et Malder.*, qui dicunt, defraudantes vectigalia non esse a confessariis urgendos ad restitutionem. Ratio, quia, licet subditi, per se loquendo, de jure naturæ teneantur principi congruum subsidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas, quæ ab ipso sub pœna magna sunt impositæ: cum juste præsumatur, princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul et pœnam; nam *leges humanæ* (ait *Navarrus*) *etiam præcipientes, quæ pœnam temporariam constituunt, in dubio ad æternam non obligant; quatenus sunt leges ejus, qui pœnam statuit.* (Cujus sententiæ sunt etiam alii citati *lib. 1. n. 147.*) Obligatio autem subditorum, solvendi vectigalia principi, quoties ea defraudant, compensatur illi cum obligatione pœnæ, cui subditi subjiciuntur. Unde videtur principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eo magis præsumendum videtur, quo (ut quidam doctus recentior dicebat) solutiones gabellarum certo excederent

(1) *t. 6. pag. 420.* — (2) *de rest. q. 7. art. 7. n. 1.* — (3) *eod. tit. c. 10. q. 4.* — (4) *de leg. n. 358.* — (5) *p. 1. tr. 10. r. 19.* — (6) *cap. 33. n. 57.* — (7) *d. 36. n. 38. et 39.* — (8) *man. cap. 23. n. 55. et 60.* — (9) *v. pedagium n. 6.* (10) *in resp. p. 1. cas. 13.* — (11) *in comment. bull. cœnæ lib. 2. can. 15. q. 12. n. 9.* — (12) *p. 1. §. 24. n. 290. et 296.*

principum necessitatem, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhuc in sententia (communiori quidem et probabiliori), non dari legem mixtam, nempe, quæ præcipit et pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam; nihilominus in præsenti casu existente lege, quæ præcipit, ut solvatur gabella, et pœnam injungit non solventibus, dici potest, quod tunc peccat fraudans, quando non soluta gabella nollet etiam post confiscationem solvere pœnam: lex enim hæc videtur conditionalis sive disjunctiva (juxta id, quod dicit *Sanch.* (1) *cum Salon., Cord., Ang., Mercado, Met. et aliis*), ut solvatur gabella aut pœna. Quod hic magis videtur præsumendum in hujusmodi pœnis lucrativis pro rege, in cujus beneficium cedunt, quam in aliis tantum afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellæ et pœnæ, vel tantum pœnæ; et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quod talis defraudatio esset in damnum mentium hujusmodi tributa; nam respondetur, subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emptores, quam erga regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent; nam sub tali conditione gabellas emunt, et si in alio amittant, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. Hæc dici possunt pro hac secunda sententia; an autem propter has rationes (quæ ceterum non videntur contemnendæ) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.*)

Sentit autem *Sanch.* (2), neminem, qui palam et recta via transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitus per portam vel pontem, quæ imponuntur pro assecuratione viarum; durissimum enim esset, obligare advenas ad scienda hæc statuta in portis vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanch.* (3) cum aliis, etiamsi quis con-

(1) *cons. lib. 1. cap. 5. dub. 1. n. 22.* — (2) *cons. cap. 4. dub. 10. n. 7.* — (3) *n. 12.*

*) „Ego, inquit *s. Alphonsus in hom. ap. tr. 10. n. 81.*, non „omitto primam sententiam suadere." *Editor.*

sulto merces aut se occultet, quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. Generaliter vero loquendo de omnibus vectigalibus putat *Lugo* (1) *cum Mol.* (2), monendos esse populos ad tributa solvenda; sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant, in tanta vectigalium multitudine se aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quæritur IV., an teneantur solvere gabellas subditi deferentes res ad usum proprium; et an pauperes.

Certum est de jure apud omnes, nullum deberi vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium et familiæ, ut expressum habetur in *l. Universi C. de vectigal.* Et confirmatur in *cap. Quamquam de censib. in 6.*, ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter merito sint damnatæ.* Quod tantum de rebus ad usus proprios forte dispositum putat *Lugo* (3). Unde refert *Sanchez* (4) *cum s. Ant., Jason. et Gabr.*, hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expresse imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium: quia, cum sit res odiosa et contra jus commune, expressa indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Cajetanus* (5), *Sotus* (6), *et Host.*, *Angel.*, *Tab.*, *Led. ac alii apud eumdem Sanch.* (7); quia, ut ajunt, injustum est, gravare pauperiores, cum isti pluribus indigeant ad usum proprium.

Secunda sententia vero affirmat, eamque tenent *Lugo* (8), *Less.* (9) *et Sanch.* (10) *cum Nav., s. Anton., Angles, Sylv., Gab. et Rosella*; quia talis consuetudo, quæ instar legis obligat, non esset quidem injusta; non enim gravarentur magis pauperes quam divites, dum divites ob majorem copiam famulorum, quos alunt, et majorem sumptuum largitatem plus emunt, quam pauperes. Dicunt tamen *Lessius l. c. et Sanch.* (11) *cum Corduba etc.*, quibus adhæret *Lugo* (12), ad talis vectigalis justitiam requiri cau-

(1) *d. 36. n. 43.* — (2) *d. 674. n. 9.* — (3) *de 36. n. 88. in fine.* — (4) *cons. lib. 2. c. 4. d. 44. n. 2.* — (5) *v. vectigal sub initio.* — (6) *de justit. lib. 3. quæst. 6. art. ult. v. causa.* — (7) *l. c. n. 4.* — (8) *de just. d. 36. num. 71.* — (9) *cap. 33. d. 7.* — (10) *n. 6.* — (11) *n. 7.* — (12) *dicto n. 27. et 71.*

sam urgentissimam, et non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo* (1) *cum Bartholo et Decio*, *Less.* (2) *ac Sanch.* (3) *cum Sylv.*, *Baldo*, *Felin.*, *Rosella*, *Panorm.*, *Gigas*, *Iserna*, *Bæz. etc.*, quod, si paupertas in aliquo eo deveniret, ut hic non posset alere se et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios aut debita, vel propter alias necessitates, non tenetur solvere gabellas, quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis prius alat se et suos, deinde tributa solvat. Subduntque *Sa et alii AA. citati*, etiam ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse princeps remittere præsumitur.

617. — Quæritur V., an populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem. Plures sunt sententiæ; nam in dubio negativo affirmant eos teneri, *Less.* (4) *ac Sotus*, *Palac.*, *Malder. etc. apud Lugo* (5). Ratio, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto principis, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi. Sed negant *Molina* (6), *Diana* (7) *cum Villal.*, *Arag.*, *Fill. etc.*, *Lugo* (8) *et Sanchez* (9) *cum s. Antonino*, *Host.*, *Cajetan.*, *Sylv.*, *Gabr.*, *Med.*, *Cord.*, *Arm.*, *Tab.*, *Ang. etc.* Id tamen intelligendum, putat *Lugo*, si adsit aliqua præsumptio de injustitia tributi: quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cum præsumptio fundet partem contrariam: quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait *Lugo*) obligandus subditus ad solutionem: in dubio enim onus probandi justitiam tributi incumbit principi, qui petit illud. Hinc limitant præfati. AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causæ, non vero de antiquis, quorum causæ non est memoria, et ideo præsumenda sunt justa; nisi, ait *Molina* (10), semper adfuerit gravis suspicio sive conjectura de ejus injustitia vel de cessatione causæ. Probant autem dicti auctores præfatam secundam sententiam ex *c. Pervenit de censib.*, ubi

(1) *dicta d. 36. num. 69.* — (2) *lib. 2. c. 33. n. 62.* — (3) *d. 15. n. 2.* — (4) *lib. 2. cap. 33. dub. 8. n. 64.* — (5) *d 37. n. 86.* — (6) *d. 674. n. 6. et 9. concl. 5.* — (7) *t. 3. tract. 3. r. 39.* — (8) *de justit. d. 36. n. 89.* — (9) *cons. l. 2. c. 4. dub. 6. num. 5.* — (10) *dicto n. 6.*

dicitur, census, cujus causa ignoratur, non deberi, his verbis: *Oportet, ut omnis census, ad quid et quando persolvi debeat, præsciatur.* Item ex *c. Quamquam de censib. in 6.*, ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter merito sint damnatæ, tanto tamen districtius, ne ab ecclesiasticis exigantur, prohiberi oportet.*

Dices: Lex in dubio præsumitur justa, ita et tributum. Respondent *Lugo* (1), non eamdem fieri præsumptionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura a viris probis censentur injusta; quia, ut notat *Molina* (2), *rari sunt, qui veritatem in hac materia principibus dicant, cupientes eis placere; et populi non audent se opponere, neque sufficienter audiuntur.* Non est ergo (subdit *Lugo*) præsumptio illa ita fundata in lege tributi, ut dubia expellat, cum tot gravissimi DD. dicant, pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant. Neque obstare, dicunt, regulam illam, quod superiori præcipienti in dubio parendum sit; omnes enim, dicit idem *Lugo* (3), fatentur, subditum non teneri in dubio ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile vel grave illi damnum affert; et ita etiam docent *Less.* (4), *Sotus* (5), *Corduba* (6) *et Sanch.* (7) *cum Arag., Bann., Tap., Sayr., Met., Lop., Man., Rodriq., Henriq., Salas etc.* Ratio, quia in dubio favendum est ei, de cujus damno agitur; tunc enim difficultas illa una cum dubio de potestate imperandi præponderat possessioni superioris. Confirmant eamdem sententiam plures juristæ apud *Sanch.* (8), ut *Bartholus, Cornejus, Decius etc.*, dicentes, quod, cum tributum sit res odiosa, judicandum est, in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo; quid in positivo, nempe cum probabile est, tributum esse injustum? an teneantur subditi illud solvere? Affirmant *Suarez, Vasq. et Turr.* (9): sed communissime negat *Less.* (10), asserens, esse communem sententiam DD. cum *P. Navar.* (11); item *Sanch.* (12),

(1) *n. 90.* — (2) *d. num. 6.* — (3) *dict. n. 90. v. dices.* — (4) *lib. 2. cap. 31. n. 10. et cap. 41. n. 77. in fine.* — (5) *de teg. secret. membr. 3. q. 2. conclus. 2.* — (6) *lib. 3. q. 6.* — (7) *loc. cit. et dec. lib. 6. cap. 3. n. 24.* — (8) *cons. dicto num. 5.* — (9) *apud Lugo d. 36. num. 91.* — (10) *l. 2. cap. 33. n. 67.* — (11) *lib. 3. c. 1. n. 263.* — (12) *dec. l. 6. c. 3. n. 7.*

Laym. (1), *Pal.* (2), *Lugo* (3) *et Sporer* (4) *cum Azor., Cajet., Sylv. etc.*, vocans pariter communem; aliique multi, quos congerit *Diana* (5). Ratio, quia subditus juste tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ tandem convenit etiam *Suar.* (6), ubi fatetur, non esse obligationem obediendi, quando saltem manifeste probabile est, mandatum esse supra potestatem præcipientis. Et expresse eam docet *d. Antoninus* (7), ubi sic ait: *Non solventes pedagia, quia sunt instituta ex injusta causa (quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur), non peccant, nec tenentur restituere, juxta Raymundum.*

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio, an sint justa? Affirmant *Mol.* (8) *et Sanch.* (9) *cum Navar., Sylv., Caj., Ang., Arm., Host. etc.;* nisi ipsi sint subditi et a principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant. Sed *Lugo* (10) *cum Vasq. et Turr.*, excusat etiam non subditos vel subditos non compulsos, si exigant, judicando, regem esse prudentem nec imponere tributa absque sapientum consilio. Imo *Lugo* (11) sentit, non peccare exactorem, quando ei de injustitia non constat; potest enim præsumere pro justitia tributi, præsertim in tanta opinionum varietate.

Quæritur VI., an creditor regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam, alteri locatam. Negant *Corduba, Reginald. et Graff.* (12); sed affirmant communiter *Less.* (13), *Sanch.* (14), *Molina* (15) *et Diana* (16) *cum Navar., Vasq., Sylv., Bon., Turr., Molf., Nald., Vega etc.;* et consentit *Lugo* (17). Ratio, quia conductor majus non habet jus quam rex; si ergo rex injuste ab hoc creditore tributum exigeret, ita et conductor. Idem dicunt *Less.* (18) *et Lugo* (19) *cum Sylv., P. Navar. et*

(1) *lib. 3. tract. 3. cap. 3. n. 6.* — (2) *tr. 1. d. 2. p. 6. n. 5.* — (3) *dicto n. 91.* — (4) *de 7. præc. cap. 5. n. 154.* — (5) *tom. 1. p. 1. de parlam. r. 22. et p. 2. tr. 3. misc. r. 59.* — (6) *in 3. part. d. 4. sect. 6. n. 6. in fine.* — (7) *p. 2. n. 1. cap. 13. §. 8.* — (8) *loc. cit. n. 7.* — (9) *cons. lib. 2. cap. 4. dub. 7. n. 2.* — (10) *n. 93.* — (11) *n. 28.* — (12) *apud Lugo d. 36. n. 72.* — (13) *cap. 33. dub. 10.* — (14) *cons. lib. 2. cap. 4. dub. 48.* — (15 *d. 674. n. 10.* — (16) *tom. 1. p. 2. tract. 2. misc. r. 16.* — (17) *n. 76.* — (18) *ib. n. 76. v. secus.* — (19) *n. 82.*

Vega, si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non procedit, ut recte ait *Lugo* (1), quando debitum contractum fuit a rege, postquam gabella fuerit locata aut vendita.

Quæritur VII., an emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam. Affirmat *Sylv. apud Croix* (2); sed probabilius negant *Sanch.* (3), *Lugo* (4), *Sporer* (5) *ac Molina*, *Less.*, *Bonacina et Dicast.* (6). Ratio, quia gabella non est onus stricte reale, gravans mercem, sed est reale simul et personale, scilicet debitum quidem de tali re, at non a quovis habente rem illam, sed a solo venditore solvendum, qui facta venditione adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modo emptor non cooperetur positive ad defraudationem tributi. Item excipiunt *Lugo* (7) *et Sporer l. c.*, si emptor adverteret, ex hujusmodi frequentibus emptionibus fraudulentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, principi grave damnum evenire.

618. — „6. Cæterum ordinarie injustus seu malæ fidei „damnificator aut possessor tenetur, non tantum restituere rem ablatam et fructus perceptos, exceptis suis „expensis" *(Sed possessori malæ fidei negatur* (8) *actio ad repetendas expensas: hinc probat Sanchez* (9) *et Lugo putat tutam sententiam, posse dominum retinere expensas utiles in re factas a fure: attamen Lugo, Molina, Lessius, Palaus, Navarrus, Covarruv. etc. apud Croix* (10) *oppositam merito vocant probabiliorem; præfata autem lex prout pœnalis non obligat nisi post sententiam)* „et industria; sed etiam resarcire damnum emergens et lucrum cessans, cum vere sit injusta causa „talium damnorum." *(etiamsi hæc damna sint ignorata; modo sint prævisa, saltem confuse, ut advertunt Croix* (11), *Salm. et alii cit. n. 613. in fin.)* „Unde, si dominus, „re sua retenta, per culturam vel negotiationem percepturus fuisset ex agro suo aut pecunia centum flore„nos, et alter parum vel nihil, debet is domino suo

(1) *n. 80.* — (2) *lib. 3. part. 2. n. 276.* — (3) *lib. 2. cap. 4. dub. 12. n. 3.* — (4) *d. 36. n. 65.* — (5) *de 7. præc. n. 151.* — (6) *apud Croix loc. cit.* — (7) *n. 65.* — (8) *ex l. Adeo 7. §. Ex diverso ff. de acquir. dom.* — (9) *de matrimon. lib. 6. d. 58. n. 35.* — (10) *lib. 3. part. 2. n. 221.* — (11) *lib. 3. p. 2. n. 198.*

„satisfacere pro centum illis florenis: quamvis commu-„niter soleant domini plurimum remittere, si res compo-„natur. *Laym.* (1).

619. — „7, Si res aliena, dum injuste detinetur, crescat, „ut si pretium ejus augeatur, domino crescit, ac proinde „id ei præstari debet; *vide Laym.* (2).

620. — „8. Si res aliena, dum injuste detinetur, pereat „aut deterior fiat, idque casu vel justa hostium incur-„sione vel naturaliter, et certum sit, apud dominum „æque perituram fuisse, non tenetur alter restituere: „quia nihil novi detrimenti domino apud furem v. gr. „accidit, quod non apud ipsum. Si vero non fuisset peri-„tura apud dominum, vel saltem nonnisi per injuriam, „tunc injustus detentor adhuc tenetur ad restitutionem, „licet sine culpa sua res perierat. *Laym.* (3).

„9. Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, „idque ipsius culpa, aut quia is eam absumpsit, alteri „donavit, destruxit etc.: tunc, etiamsi domino relicta „fuisset certo peritura, nihilominus tenetur pro ea do-„mino satisfacere, ut est communis apud *Laym. l. c.*, „*Lessium etc.*"

Pro majori claritate quæritur, an teneatur fur ad restitutionem rei apud ipsum deperditæ, quæ æque apud dominum peritura fuisset. Distinguendum: Si res periit apud furem sine culpa sua neque alterius, et eodem tempore ac periculo, quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem; quia furtum, licet fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effective accidat. Ita *Bus. ut mox supra*, *Laym.* (4) *ex communi*, *Salm.* (5) *cum Less.*, *Pal.*, *Dicast. etc.*, *Spor.* (6), *Holzm* (7). Et confirmatur ex *leg. 1. ff. ad leg. Rhod. etc.*, ubi dicitur, non teneri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navim deteriorem, invito domino, transtulit mercem, quæ periit, pereunte prima navi in eadem tempestate. Sed dices: Quomodo extinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta? Respondeo:

(1) *l. 3. tr. 2. cap. 4. n. 7.* — (2) *hic lib. 3. t. 2. cap 4.* — (3) *tr. 2. cap. 4. n. 2.* — (4) *de rest. cap. 4.* — (5) *eodem tit. c. 1. punct. 3. §. 2. n. 52.* — (6) *n. 162.* — (7) *n. 400.*

Extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit, ut nullum damnum ex furto domino eveniat; non enim facienda est reparatio damni, quod non adest, cum restitutio ad hoc tantum debeatur, ut damnum reparetur: probavimus autem *n. 561. ex d. Thoma*, quod sola injuria non obliget ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1.: *Sine sua culpa;* nam si fur rem consumpserit, vel ex negligentia culpabili perdiderit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem, ut dicunt *Bus.* (1), *Salm. l. c. et Laym. cum Mol. et communi:* quamvis *Spor.* (2) *et Less.* (3) *cum Vasq. et aliis* excusent furem a restitutione, si rem ipse consumpserit eodem loco et intra idem tempus, quo jam prævideriterit, rem apud dominum æque perituram; quod probabile recte putant *Laym.* (4) *ac Lugo* (5), quia revera fur eo casu nec etiam est causa damni. Dixi 2.: *Sine culpa alterius;* nam ut bene advertit *Elbel* (6), teneretur quidem fur ad restitutionem, si res periiset apud ipsum non casu, sed injuria alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis; unde remanet ad eam obstrictus fur, qui prius obligationem contraxit. Ita *Elbel*, *Holzm.*, *Bus.*, *Sporer et alii communiter.* Dixi 3.: *Eodem tempore et periculo*; nam si transacto periculo illo communi fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo, dicunt *Salm.* (7) *cum Pal.*, *Dicast. et Less.*, furem teneri ad restitutionem, quia non restituendo fuit in mora culpabili. Sed adhuc probabiliter *Croix* (8) excusat furem a restitutione, semper ac eveniat commune periculum, in quo æque apud dominum res peritura fuisset: recte enim ait *Croix*, teneri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quod dominus damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cum non mora, sed periculum fuerit vera causa, quod dominus rem amitteret.

621. — Si quis occidat agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem,

(1) *sup. n. 9.* — (2) *de rest. n. 168.* — (3) *l. 2. c. 12. n. 93.* — (4) *n. 2.* — (5) *d. 18. n. 77.* — (6) *de rest. n. 77.* — (7) *ibid. n. 51.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 218.*

dicunt *Sotus*, *Bann.*, *Salon. etc.* (1), restituendos esse decem denarios: sed probabilius *Less.*, *Mol. et Dicast.*, *cum Croix ib.* tenent ex communi, restituendos tantum quinque. Bene tamen excipit *Croix* cum *Lugo*, nisi dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecunia, vel quia non habet amplius opportunitatem emendi; hoc tamen intelligendum, si dominus eum reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quid, si dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur vero consumpserit tempore incrementi? Sentiunt *Molina*, *Vasq.*, *Laym.*, *Less. etc.* (2), furem non teneri nisi ad pretium vilius, tum quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni domino illati, tum quia venditio, facta tempore incrementi, est fructus industriæ, qui non debetur domino; et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omnino verior opposita, quam tenent *Lugo* (3), *Pal.* (4), *P. Conc.* (5) *et Salm.* (6) *cum Sylv.*, *Reb. et Vill.* Ratio, quia res domino suo fructificat, licet dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; unde deductis expensis totus ei debetur. Quid, si dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem creverit valor, sed postea apud ipsum decreverit ad pristinum valorem? Respondet *P. Concina* (7), furem teneri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat nisi ad mensuram damni illati. Sed id mihi videtur penitus improbabile; quoniam, cum pretium agni creverit a quinque in beneficium domini, et eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, et mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter non quinque, sed decem ille restituere debet.

622. — „10. Qui fingens se pauperem vel alium, „quam est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, „si parva fuerit, qualis ostiatim mendicantibus datur; „secus, si fuerit magna; tunc enim, quia subintelligitur „conditio hæc (si pauper sit), tenetur restituere secun-

(1) *apud Croix lib. 3. p. 2. n. 236.* — (2) *apud Salm. de rest. c. 1. punct. 3. §. 2. n. 58.* — (3) *d. 18. sect. 6. n. 126.* — (4) *de just. q. un. p. 24. §. 9.* — (5) *tom. 7. §. 106. n. 24.* — (6) *ibid. n. 59.* — (7) *l. c. pag. 105. n. 21.*

„dum *Molin.* danti, secundum *Palaum* vel danti vel „aliis pauperibus. *Vide Escob.* (1).

623. — „11. Qui in extrema necessitate consumpsit, „quod ante acceperat commodatum, conductum, vel pre„carium, non tenetur restituere: quia nec ratione rei „acceptæ, cum ea nec in se nec in pretio extet; nec „ratione acceptionis, cum jure eam consumpserit; nec „ratione contractus, cum hic non obliget nisi re pereunte „tua culpa. *Less.*, *Hurt.*, *Trull.*, *Diana* (2). Imo proba„biliter ne id quidem, quod ante illam necessitatem erat „furatus et in ea consumpsit, quia furtum illi non ade„mit jus, quod ad rem in tali casu habebat. *Concina*, „*Pal.*, *Hurt.*, *Diana* (3) *contra Less. et Vasq.*; sicut „neque, si in ipsa necessitate accepisset et consumpsisset. „*Diana* (4) *ex Azor. et 6 aliis contra Less.* (5)."

624. — Certum est autem, quod mutuatarius, qui in extrema necessitate rem mutuatam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum; quia tunc consumit rem propriam, cum rei mutuatæ transferatur dominium in mutuatarium.

625. — Quæritur, ad quid teneatur emens rem alienam cum dubio, an sit venditoris, et postmodum, facta diligentia, dubium evincere non possit. Dicunt aliqui, eum teneri ad totam rem reddendum uni vel alteri, de quo dubitat, an sit ejus: vel pauperibus, si ignoretur persona. Sed probabilius tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cum ex una parte non faveat illi possessio incepta cum dubia fide, et ideo nequit rem sibi totam retinere: ex altera parte non videtur æquum, eum teneri totam restituere, cum dubium est, an res sit aliena. Ita *Lugo* (6), *Less.* (7), *Pal.* (8), *Salm.* (9) *cum Dic. et Villal.*

(1) *t. 3. ex. 2. c. 6. n. 109.* — (2) *p. 5. tr. 8. r. 10.* — (3) *loc. cit. r. 8.* — (4) *l. c. r. 9.* — (5) *vide, quæ diximus quæst. 4.* — (6) *d. 17. n. 80. et 81.* — (7) *l. 2. c. 14. n. 15.* — (8) *d. 3. punct. 3. n. 2.* — (9) *loc. cit. §. 3. n. 62.*

ARTICULUS III.

An et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. gr. per mutilationem, occisionem etc.

626. *Ad quid teneatur occisor.*
627. *An impotens ad restituendum in uno genere teneatur in alio.*
628. *Quid, si quis occidens Cajum putarit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem aut excommunicationem canonis.*
629. *Quid, si quis incenderit domum Titii, putans, eam esse Caji?*
630. *An valeat remissio patris occisi in præjudicium filiorum.*
631. *Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio?*
632. *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate.*
633. *Quid, si damnum istorum intenderit?*
634. *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi.*
635. *Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat?*
636. *Quid, si hoc etiam intendat?*
637. *Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatæ tutelæ.*
638. *Quid, si provocans occidat alterum, pugnam acceptantem?*
639. *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso.*

626. — „Resp. Injustus occisor aut mutilator in con„scientia tenetur tantum restituere pro damnis bonorum „fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere etc. directe ab „eo causata sunt, juxta prudentis arbitrium: præcise „autem pro vita, membro vel cicatrice nihil tenetur „restituere secundum rigorem, cum sint bona altioris „ordinis, quæ pecunia æstimari non possunt. Ita *contra „Sotum, Sylv. etc.* probat *Less.* (1). *Vide Laym.* (2)."

627. — Quæritur, an impotens ad restituendum in uno genere bonorum teneatur restituere in altero inferiori: puta, si quis hominem occidit aut vulneravit aut infamavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare. Adest duplex probabilis sententia.

(1) *l. 2. c. 9. d. 23.* — (2) *l. 3. t. 3.*

Prima affirmat cum ***Soto*** (1), ***Cajet.*** (2); item ***Sylvest.***, ***Mercad.***, ***Arm.***, ***Aray. etc. apud Lugo*** (3). Et pro hac sententia videtur esse *d. Th.* (4), ubi ait: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei compensare vel in pecunia vel in aliquo honore.* Idem repetit (5), loquens de restitutione famæ: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare.* Ratio, quia, qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem, quam potest.

Secunda sententia vero communior et probabilior negat, eamque tenent *Less.* (6), *Lugo* (7), *Laym.* (8), *Bonac.* (9), *Sanch.* (10), *Croix* (11), *Sporer* (12), *Salm.* (13) *cum Bann.*, *Vasq.*, *Vict.*, *Fill.*, *P. Nav. etc.*; ac probabilem putat *P. Conc.* (14). Probatur 1. *Exod. 21. 19.*, ubi dicitur, quod convalescente vulnerato *innocens erit, qui percusserit, ita tamen, ut operas ejus et impensas in medicos restituat.* Ergo sufficit restituere tantum damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere: alioquin (bene arguit *Lugo*) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex *l. fin. ff. de his, qui effud. etc.*, ubi dicitur, vulnerans teneri ad expensas curationis et mercedes, quibus cariturus est vulneratus: *Cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Probatur 3. ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati; ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit umquam compensatio damni; per quamcumque enim pecuniam damnum minime reparabitur, neque in toto, neque in parte: et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent, congruum esse, ut confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentia vel ex æquitate aliquid læso elargiendum.

(1) *de just. l. 4. q. 6. art. 3. ad 3.* — (2) *summa v. restitutio c. 2.* — (3) *d. 11. sect. 1. n. 4.* — (4) *2. 2. q. 42. art. 2. ad 1.* — (5) *ibid. ad 2.* — (6) *l. 2. c. 9. dub. 23. n. 141.* — (7) *loc. cit. n. 5. et disp. 15. n. 23.* — (8) *l. 3. sect. 5. tract. 3. p. 3. c. 6. n. 2.* — (9) *d. 2. q. ult. sect. 2. p. 10. n. 10.* — (10) *cons. l. 1. c. 4. d. 1. n. 7.* — (11) *l. 3. p. 2. num. 299.* — (12) *de 8. præc. c. 6. n. 127.* — (13) *de rest. c. 2. punct. 6. n. 80. et c. 4. punct. 9. §. 3. n. 142.* — (14) *t. 7. p. 110. n. 7.*

„1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis et voluntaria; vel licet fuerit talis, si tamen homicidium vel non prævidit, vel diligentiam debitam adhibuit ad cavendum: non tenetur ad restitutionem: tenetur autem, si prævidit et non cavit. *Bon.* (1).

„2. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, tenetur ad restitutionem: quia actio ista est Cajo injuriosa. *Bon. loc. cit. comm.*"

628. — Quæritur 1., an occidens Cajum, putans se occidere Titium, teneatur ad restitutionem. Affirmat *Bus. hic cum communi;* at negant alii, quia homicidium respectu Caji est mere casuale et involuntarium. De hoc *vide in quæstione sequenti* dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hic dubium fit, an incurrat excommunicationem canonis, qui, volens occidere clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit clericum Paulum. Negat *Diana* (2) *cum Suar.* (3), *Conc.* (4), et probabile vocat *Tambur.* (5). Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed mere casualis et affectiva; solus autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius; sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicationem. Probabilius tamen dicunt incurrere *Sanch.* (6) *cum Corduba et Cov.*, *Vira* (7), *Bonac.* (8) *cum Mol*, *Reb. et aliis communiter*, ut fatetur ipse *Tamb.* (9). Ratio, quia occidens clericum ideo incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui clericali; qui autem unum clericum pro alio percutit, licet erret in persona, jam lædit statum clericalem, quia clericum vult lædere et de facto clericum lædit. Sed dices: Cur iste excommunicationem canonis incurrit et non obligationem restitutionis? Respondetur: Differentia est, quia restitutio non debetur personæ nisi ob injuriam personæ illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest; et quamvis respectu Pauli sit accidentalis et materialis, respectu vero status est substantialis et formalis. Tanto magis puto, occisorem

(1) *d. 2. q. ult. sect. 2. p. 1.* — (2) *p. 9. tr. 4. r. 31.* — (3) *de censur. d. 22. sect. 1. n. 54.* — (4) *tom. 3 d. 53. n. 3.* — (5) *dec. l. 6. c. 4. §. 3. n. 29.* — (6) *de matr. l. 9. d. 32 n. 26.* — (7) *de rest. qu. 7. art. 1. n. 7.* — (8) *de cens. d. 1. q. 2. p. 1. n. 20.* — (9) *n. 28.*

in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicit *Sanch. l. c. cum Cov.*, *Corduba*, *Led.*, *Vega etc. contra Fill.* (1), *Spor.* (2) *et Tamb.* (3) *cum Coninch.*, *Henr. et Farinac.*, qui afferunt pro se quamdam declarationem S. C. concilii anno 1587 *ap. Dian. l. c.*, ubi declaratum fuit, quod mandans, occidere Petrum, non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidat Paulum. Sed respondetur, in hoc casu ideo mandantem non esse irregularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici, quod ille fuerit verus mandans, cum mors Pauli accidat omnino per errorem mandatarii, non propter mandatum: sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quod, si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum et occidit mere casualiter amicum, non incurrat irregularitatem, ut dicunt *Bon. l. c. cum Suar. et Sayr.* Sic etiam dicendum de eo, qui volens pugione occidere inimicum casu occidit amicum. Sed respondeo: In primo casu tantum adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cum occisio illa omnino accidat præter voluntatem; et in casu nostro adest affectus et homicidium externum, cum occisor velit interficere hominem et de facto hominem interficiat, licet erret in persona.

629. — Quæritur II., an autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Caji amici, teneatur Cajo restituere damnum.

Prima sententia cum *Bon.*, *Haunold. et aliis ap. Croix* (4) absolute affirmat. Ratio, quia omnis actio contra justitiam, executioni mandata cum advertentia, parit onus restitutionis; nec excusat error personæ domini, cum error sit tantum circa qualitatem, non circa substantiam.

Secunda sententia cum *Leandro* (5), *Molina* (6), *Tamb.* (7), *Sporer* (8), *Lugo* (9), *Croix* (10) cum aliis doctis junioribus, et præsertim doctissimo magistro meo illustrissimo episcopo *Torno*, negat, eum teneri ad restitutionem, modo is non intenderit, ne confuse quidem, incendere domum alterius quam Titii; nempe si non fuerit sic animo, actuali-

(1) *t. 20. c. 3. qu. 10.* — (2) *de 5. præc. c. 3. n. 206.* — (3) *loc. cit. n. 25.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 200.* — (5) *t. 10. q. 28.* — (6) *tom. 3. d. 127. n. 4.* — (7) *dec. l. 8. tr. 3. §. 6. n. 2. verb. dixi.* — (8) *tr. 4. de rest. c. 2. n. 139.* — (9) *de just. d. 17. n. 78. et d. 18. n. 86.* — (10) *l. 3. p. 2. n. 200.*

ter saltem implicite comparatus, quod, etiamsi scivisset, domum esse Caji, adhuc incendisset; quia tunc censetur damnum intulisse Cajo non ut Cajo, sed ut domino domus; et ideo tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secus vero, si nullum alium intenderit lædere quam Titium inimicum, invincibiliter credens, domum esse Titii. Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione principaliter facta propter injuriam, requiritur injuria formalis; nec sufficit injuria materialis et solum effectiva sine animo, sicut ne sufficit injuria tantum affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc. *Cardinalis de Lugo* enim sic loquitur: Cum ego intendo damnum inferre Titio, animo illi tantum injuriam irrogandi, quocumque alio excluso; si postea per errorem invincibilem lædam Cajum, injuria respectu Titii non est formalis et effectiva, sed dumtaxat materialis et affectiva ac mere accidentalis, cum mihi non fuerit animus eum lædendi, nec in particulari, nec in generali; et ideo non teneor illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere, quod ad obligationem restitutionis satis sit, intendere aliquam actionem injustam et eam exequi; nam respondent DD. citati, quod ad onus restitutionis, ratione damnificationis, non sufficiat sola actio materialiter injusta, sed insuper requiratur actio formaliter seu voluntarie injuriosa in alterum, qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cum accidat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: si enim intendam tantum lædere Titium, et quemcumque alium excludam, tunc neminem voluntarie offendo; non Titium, quia de facto is non læditur; non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsus involuntaria, et ideo error est circa substantiam. Et ob eamdem rationem idem dicunt *Spor.* (1), *Fill.* (2), *Croix* (3), *Leand. l. c.*, *Tamb.* (4) *(contra Bon.* (5) *cum Cov.*, *Gom. et Sanch.* (6), *Suar. etc.)* de eo, qui occidit amicum, invincibiliter credens, eum esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l. 30. Eum qui* §. *Si juravero*, *ff. de jurejur.*, ubi dicitur, quod, si quis læditur ab aliquo,

(1) *de 5. præc. c. 3. n. 206.* — (2) *tr. 20. c. 3. q. 10.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 201.* — (4) *l. 6. c. 4.* §. *3. n. 31.* — (5) *l. c. n. 8.* — (6) *l. 9. d. 32. n. 27.*

qui putat, eum esse alium, is habeat in illum actionem damni. Nam respondetur, id procedere in foro externo, ubi præsumptio scientiæ personæ læsæ stat contra lædentem, cui fides minime præstatur, si asserat, se alium voluisse offendere; non vero in foro interno, ubi lædens certus est, se alium offendisse pro eo, quem offendere intendebat.

Idem etiam dicunt de furto *Molina l. c.*, *Lugo* (1), *Spor.* (2), et probabile putant *Leand. et Tamb. ll. cc.* Ait enim *Lugo*, quod, si fur, rem injuste accipiendo, vult illam absolute possidere, tunc saltem in confuso velit injuriam inferre domino, quicumque ille sit: secus vero, inquit, si acciperet sub expressa conditione, si res sit v. gr. principis; quia tunc non intendit absolute possidere. Sed huic doctrinæ non acquiesco, et adhæreo sententiæ, quam tenet *Sanch.* (3): in furto enim non attenditur, cui voluerit facere injuriam, sed an vere voluerit rem accipere invito domino, cum in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem a restitutione ob furtum: nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini et accessorie illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum et accessorie injuria domini; et ideo error domini in casu furti videtur esse circa qualitatem, in casu vero damnificationis circa substantiam.

630. — „3. Si læsus ante mortem omnia remiserit, „ad nihil tenetur occisor: quia filiis non fit injuria in „bonis, nisi quatenus lædantur in patre contra ejus vo„luntatem (volenti enim non fit injuria); ergo, sicut per „eum jus acquirunt, sic etiam id amittunt: etsi non recte „faciat parens, si filii valde egeant. *Less.* (4)." (*Ita etiam Salm.* (5) *cum Sanch., Sot., Bonac. et communiter contra Croix* (6) *cum Lugo. Facta autem remissione injuriæ, non intelligitur facta remissio damnorum* (7).

631. — „4. Etsi præcise pro vita, membro, occisione „non sit obligatio restituendi, per sententiam tamen ju„dicis cogitur injurians satisfacere pro injuria.

(1) *d. 17. n. 78.* — (2) *tr. 4. de restit. c. 2. n. 139.* — (3) *dec. l. 2. cap. 23. n. 157.* — (4) *l. 2. c. 9. d. 26.* — (5) *de rest. c. 2. punct. 8. n. 113.* — (6) *l. 3. p. 2. n. 310.* — (7) *vide Salm. ibid. num. 112.*

„5. Consilium est, ut confessarius pro his injungat „eleemosynas et missas pro salute occisi.

„6. Si occisus vel mutilatus fuerit servus vel animal, „tunc etiam pro vita et membris facienda est restitutio, „quia horum vita pretio æstimatur; ac proinde tantum „debet restitui, quanti potuisset vendi; et pro mutilatione „vel cicatrice, quanto pluris venderetur.

„7. Pro expensis funeris nihil restituitur; quia illæ „aliquando faciendæ tandem fuissent; nisi forte occasione „illatæ necis, v. gr. extra patriam, majores fieri oportuerit.

„8. Restitui debent impensæ, factæ in curationem et „medicamenta vulnerati vel occisi. *Fill.* (1).

„9. Item lucra, quæ ex mutilatione vel vulneratione „cessarunt; non quidem tam in solidum, ac si de facto „essent acquisita, sed pro majore aut minore spe, quam „læsus habuerit illa acquirendi. *Vide Trull.* (2).

„10. Si homicida a magistratu plectatur, verius est, „eum adhuc teneri ad damna resarcienda, cum morte sua „tantum satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus oc„cisi; qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, vi„dentur esse contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad „nihil tunc tenentur. *Fill.* (3).

„11. Debet autem restitutio fieri tantum parentibus „interfecti, filiis et uxori; quia hi soli directe lædun„tur, cum moraliter censeantur una persona cum occiso: „nisi tamen occiderit animo etiam nocendi aliis; nam „tunc etiam his eum restituere teneri, dicit *card. Lugo* (4) „*ex Less. Vide Trull.* (5).

Quæritur I., quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna, et quænam damna restituenda sint. Certum est I., quod hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, et etiam uxori, restituendum est damnum et lucrum cessans, non tantum illud, quod cessavit in vita occisi, sed etiam post ejus mortem, juxta tempus, quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attenta ætate, valetudine etc., ut recte docet *Sanch.* (6) *cum Panorm., Gom., Ang., Palao etc.* Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem, ut idem *Sanch.*

(1) *tr. 32. c. 8. n. 202.* — (2) *l. 7. c. 8. d. 3.* — (3) *l. c. n. 214.* — (4) *de just. d. 11. n. 8.* — (5) *l. c. d. 4.* — (6) *cons. l. 1. c. 4. d. 2. n. 10.*

bene advertit cum *s. Thom.*, *Navar.*, *Sot.*, *Salon.*, *Arag. et aliis contra Panormit.*, *Gom. et alios.* Certum est II., quod restituendum est hæredibus non necessariis omne debitum reale, contractum cum defuncto ante ipsius obitum, nempe damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, et lucrum, quod amisit vulneratus tempore, quo vixit: non autem lucrum, quod cessavit a tempore mortis, cum id non fuerit debitum reale, cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus et alii doctores apud Sanch.* (1), et consentit *Croix* (2); dicit autem *ib.*, quod, si nullus superfuerit hæres, restitutio dictorum debitorum realium facienda sit pauperibus. Addit etiam *Croix* (3), quod, si uxor (et idem dicendum esset de filiis et parentibus) postea æque commode nupserit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum sit, quia tunc reipsa non patitur damnum.

632. — Quæritur II., an homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis vel aliis bona, quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret. Tres sunt sententiæ.

Prima universe affirmat: quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus, quominus ea ipsis elargiretur. Ita *Vasq.*, *Scot.*, *Azor. et alii apud Salm.* (4).

Secunda dicit, restitutionem deberi tantum fratribus, præter parentes, uxorem et filios.

Tertia et quidem probabilior sententia, quam tenent *Bus.* (5) *cum Less. et Trull.*, item *P. Conc.* (6) *et Salm.* (7) *cum Soto*, *Lugo*, *Fill.*, *Bon. etc.*, docet, nihil deberi aliis nisi parentibus, filiis et conjugi, etiamsi homicida illorum damna prævideret. Nec obstare, ajunt *Salm.* (8) *et Lugo* (9), id, quod dicit *Sanch.* (10), esse semper contra justitiam, impedire vi aliquem a consecutione boni, cum hujusmodi impeditio prævidetur: nam respondent, justitiam non obligare ad non apponenda ea, (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens et remote sequitur aliquod damnum; quia tunc vis aut fraus non censetur esse

(1) *l. c. dub. 3. n. 9.* — (2) *l. 3. p. 2. n. 309.* — (3) *eod. n. 309.* — (4) *de rest. c. 2. punct. 8. n. 105.* — (5) *infra n. 13.* — (6) *tom. 7. p. 214. n. 18.* — (7) *dict. l. n. 107. et 108.* — (8) *cit. n. 108.* — (9) *disp. 11. n. 117.* — (10) *cons. l. 1. c. 4. d. 3. n. 11.*

illius causa, nec physica, nec moralis. Regula autem, qua quis habet jus, ne vi impediatur a consecutione justi boni, obtinet, quando directe intenditur illius damnum; non vero, si eveniat per accidens.

633. — Contra autem dicunt *Salm. l. c. cum Cajet., Mol. etc.*, teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet, eum tunc etiam ad nihil teneri, cum deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos, ut tenent *Sanch.*, *Sot.*, *Trull.*, *Dic.*, *Bon.* (1) juxta dicta *supra n. 583.*; sed huic sententiæ nequeo acquiescere; nam occidens, animo nocendi directe aliis, certe peccat contra justitiam erga illos, cum quisque habeat jus, ne vi impediatur a consecutione justi boni. Tunc enim occidens jam opere injusto externo lædit illos, et eum ideo teneri eos indemnes reddere, recte dicunt *P. Conc. l. c.*, *Tamb.* (2) *cum Less. et Viva* (3), *Croix* (4), *Elb. cum Henr. et Ills.* Neque hic valet dicere: Quodsi hic tenetur ad restitutionem, cur non tenebitur is, qui impedit alterum ex odio a consecutione justi boni, quem dictum est supra *num. 584.* non teneri? Respondetur, quod ille non tenetur, quia malitia fuit omnino interna pravæ voluntatis odientis; sed hic prodiit in vim externe injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne vi privetur justo bono, et ideo tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

634. — „12. Etsi probabile sit, deberi etiam restitu„tionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea „cæde obvenerit; contrarium tamen etiam probabile (sal„tem secundum limitationem casus præcedentis) est, cum „occisio illa non sit directe causativa illius damni. *Vide* „*Laym.* (5)."

In hac quæstione, scilicet, an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum, tres sunt sententiæ.

Prima dicit, eum teneri, si homicida præviderit eorum damnum. Ita *Sanch. et Tap. apud Salm.* (6).

(1) *dict. n. 108.* — (2) *de rest. ex homic. c. 4. §. 3. n. 13.* — (3) *de rest. q. 7. art. 1. n. 8. in fine.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 310.* — (5) *l. c. n. 4.* — (6) *de rest. c. 2. p. 8. n. 110.*

Secunda dicit, eum teneri, sive præviderit sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Mol. et Laym. apud Salm. ibid.*

Tertia sententia autem, quam tenet *Tamb.* (1) *cum Less., Soto, Bec., Dicast. etc., Salm.* (2) *et Viva* (3), docet, eum non teneri ad restitutionem, etiamsi præviderit damnum, modo non intenderit; quia damnum illorum tunc evenit per accidens: secus, si damnum creditorum directe intendisset, ut *Tamb.* (4) *et Viva;* et hoc recte vocat communius et probabilius *P. Conc.* (5) *juxta mox supra dicta n. præced.*

„13. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, quos „occisus alebat ex liberalitate; quia damnum illorum per „accidens sequitur. *Less.* (6), *Trull. loc. cit.*" *(Vide mox dicta n. 632.)*

„14. Nec tenetur ad damna, quæ v. gr. provenient ex „morte alicujus innocentis, qui per errorem putaretur homicidium fecisse, et sic captus plecteretur; quia hujus „mors non directe causaretur ab ipso, sed per accidens „et ex errore vel malitia accusatorum. *Vide Bon.* (7)."

635. — Quær. I., an tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe, si illi crimen imputetur. Respondet *Less.* (8), quod certe ad nihil teneris, si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid, si advertas? *Navar. apud Sanch.* (9) *aliique ap. Less.* (10) dicunt, te teneri ad restitutionem, quia tunc fuisti causa efficax damni. Probabilius tamen negant, te teneri, *Less.* (11) *cum Soto, Lopez et aliis*, item *Sanch.* (12), *Tamb.* (13). Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex qua provenit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licet error prævideatur: modo tamen (ut bene limitant *Less.* (14), *Tamb.* (15) *et Croix* (16), actio illa exterior non sit talis, ut ea ejusque circumstantiæ proxime influant moraliter ad imputationem in tertium: puta, ut dicunt *Viva* (17),

(1) *de rest. c. 4. §. 3. n. 12.* — (2) *dict. l. n. 11.* — (3) *de rest. q. 7. art. 1 n. 8.* — (4) *dict. l. n. 13.* — (5) *t. 7. p. 214. n. 10.* — (6) *l. 2. c. 9. art. 26.* — (7) *d. 2. q. ult. sect. 2. p. 2.* — (8) *l. 2. cap. 9. dub. 16. n. 110.* — (9) *cons. l. 1. c. 4. dub. 5. n. 6.* — (10) *l. 2. c. 9. n. 111.* — (11) *dict. n. 111.* — (12) *n. 7.* — (13) *dec. l. 6. c. 4. §. 1. n. 3.* (14) *n. 114.* — (15) *n. 4.* — (16) *l. 3. p. 2. n. 157.* — (17) *de rest. q. 7. art. 1. n. 5.*

Tamb. et Croix ll. cc., si occidas, indutus vestibus vel armis Pauli, vel in domo aut agro aut cum famulis Pauli. Nisi (addunt tamen *Less. l. c. et Petsch. ap. Croix*) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam, quamvis peccare possit contra charitatem, si tunc parum ipsius intersit jure suo uti.

636. — Sed majus dubium fit, si non solum advertas, sed etiam intendas, ut homicidium tuum alteri imputetur. *Lugo* (1) *cum Caj., Ricc., Cord., Ang. etc.* (et idem sentit *Viva l. c.*, sibi non bene congruens cum dictis a se *q. 2. art. 1. n. 5.*) affirmat, te tunc teneri ad restitutionem; quia, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verum adhuc probabilius puto, nec etiam eo casu te teneri, ut docent *Less.* (2), *Sanch.* (3) *cum Angles, Tamb. et Croix* (4) *cum Diana etc.* Ratio, quia semper, ac actio ex se vel ex suis circumstantiis non sit proxime causans imputationem, ut supra explicatum est, intentio prava juxta communiorem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quod de se externe graviterque non est injustum, respectu tertii. Sed dices: Sicut quis, occidens hominem, ut noceat fratribus aut aliis, quibus ille benefaciebat, licet ex liberalitate, prout diximus *n. 633.*, tenetur eis damnum restituere: sic etiam tenetur, qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur, differre casum; nam ibi damnum fratrum illorum per se necessario et proxime erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsenti damnum ejus, cui imputatur homicidium, non est necessario per se et immediate conjunctum cum morte occisi, sed remote et mere per accidens, cum proprie pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas, ipsum fuisse homicidam. Unde hic homicidium est tantum occasio imputationis, non vero causa, quia non influit proxime et directe.

637. — Quær. II., an teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ. Negant *Sot., Mol., Sylv., Angl. etc. ap. Lug.* (5) *et Tamb.*

(1) *de just. disp. 8. n. 75.* — (2) *n. 113.* — (3) *n. 9.* — (4) *n. 156.* — (5) *disp. 9. n. 51.*

probabile putat; quia tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo* (1) *et Croix* (2) *cum Sanch*, *Navarro*, *Vasq. et aliis communiter* probabilius putant, eum teneri ad totum damnum, quia excedendo jam gravem injuriam alteri infert, et invasor utique habet jus, ut a nemine ex privata auctoritate injuste occidatur.

638. — Censet autem *Suar. ap. Croix* (3), quod, si quis provocet alterum ad pugnam et illo acceptante occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa: sed probabilius*) contradicunt *Lugo* (4) *cum Vasq. et aliis;* quia, licet provocans peccet contra charitatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639. — Quær. III., an in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset. Affirmant *Molina*, *Rebellus*, *Diana etc. apud Croix* (5): negant vero communius DD. cum *Steph.*, ut asserit *Croix;* sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.*, dicens, illud tantum detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro.

640. *Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit?*
641. *Ad quid, si virgo consenserit?*
642. *Quando deflorator sub pacto matrimonii teneatur ad illud. An corruptor, ficte promittens, teneatur ad matrimonium.*
643. *Lim. I. Quid, si puella potuerit advertere fictionem? Dub. 1. Quid, si vir sit melioris conditionis? Dub. 2. Quid, si puella disparitatem ignoraverit? Dub. 3. An his casibus vir teneatur saltem ad damna.*
644. *Lim. II. Quid, si timeatur malus exitus vel scandalum propinquorum; et quid, si immineat dedecus familiæ?*

(1) *n. 50.* — (2) *l. 3. p. 2. n. 305.* — (3) *l. 3. part. 2. n. 307.* — (4) *disp. 12. n. 58.* — (5) *loc. cit. n. 312.*

---

*) Attamen in *hom. ap. tr. 10. n. 89.* etiam hanc oppositam sententiam simpliciter probabilem dicit. *Editor.*

645. *Lim. III. Quid, si vir extorqueat solos tactus?*
646. *Lim. IV. Quid, si fœmina jam sit corrupta?*
647. *Lim. V. Quid, si non stet per virum, quominus matrimonium fiat?*
648. *An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare.*
649. *An vir, habens votum castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii.*
650. *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit. Quid, si ficte promiserit cum pacto impetrandi dispensationem?*

640. — „Respondetur. Qui virginem per injuriam de„floravit, tenetur tantum pependere damnum, quod ei ex „tali injuria est secutum, idque vel matrimonio vel damni „æstimatione ad arbitrium prudentis, ut talem nimirum „inveniat, qualem manens virgo invenisset. *Vide San„chez* (1), *Fill.* (2)" (*Hinc, si stuprator non possit dotare, tenetur ducere. Tamburini* (3) *cum Lugo; nisi magnus sit excessus* (4).

Unde resolves:

„1. Præcise pro sola virginitate non obligat restitu„tio. Unde, si stuprum mansit occultum, aut non impe„divit, quin æque laute nuberet, ad nihil tenetur stu„prator. *Less., Bonac.* (5) (*At si virgo, antequam nubat, „satisfactionem petat, tenetur stuprator satisfacere, li„cet stuprum sit occultum. Tambur.* (6).

641. — „2. Item ad nihil tenetur, si defloravit con„sentientem absque vi, fraude vel promissione matrimo„nii; quia non est facta injuria (7).

„3. Si virginem importunis precibus flexit, nihil te„netur restituere, quia adhuc consensit libere: nisi forte „preces tales fuerint, ut vi et coactioni æquiparentur; „ut si conjunctæ fuerint cum minis vel metu reveren„tiali, v. gr. si fuit illius dominus vel vir magnæ aucto„ritatis. *Trull.* (8).

„4. Si promissione vera vel ficta matrimonii eam flexit, „tunc tenetur ducere eam; quia in omni contractu, ubi

(1) *lib. 7. d. 14.* — (2) *t. 32. c. 8. n. 209.* — (3) *decal. lib. 7. c. 5. n. 27.* — (4) *vide infra num. seq. 642 et 649. in fine.* — (5) *q. 4. de matr. p. 7.* — (6) *dict. lib. n. 32.* — (7) *ibid. et Trull. d. 2.* — (8) *c. 9. d. 3.*

„alter ex parte sua acceptavit et implevit, tenetur et „alter implere, etiamsi ficte contraxerit; quia tenebatur „ex justitia vere contrahere, cum alioqui omnia humana „commercia fraudibus paterent. Et id quidem verum est, „etiamsi stuprator religionem vovisset. *Less.* (1), *Trull.* (2).

„5. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere „casu, quo 1. is puellam valde notabiliter conditione ex„cederet, vel verbis usus esset fictionem facile indican„tibus; 2. si ipsa conscia esset prædicti voti: quia tunc „ipsa contraxisset mala fide; 3. si ipse putavit, eam „esse virginem, cum tamen non esset; 4. si ex matri„monio grave damnum aut scandalum timeretur; 5. si „ipse jam sacris initiatus est aut alteri matrimonio co„pulatus; tunc enim his casibus solum teneretur curare, „ut æque commode nubat, modo ante dicto, dando sci„licet dotem vel aliter. *Vide Sanch.* (3), *Trull.* (4).

Omnia hæc, cum agatur de rebus valde gravibus, et quæ frequenter ad praxim deducuntur, sedulo hic discutienda et elucidanda sunt; et *primo* videndum de obligatione viri deflorantis virginem sine promissione matrimonii; *secundo* de eo, qui defloravit, matrimonium promittendo.

§. I.

Ad quid tenetur deflorator, si non promittat matrimonium?

In hoc distinguendum: Si virgo libere consentiat, commune est, deflorantem nihil teneri ei restituere. Sed dubium 1. fit, an eo casu teneatur ille satisfacere injuriam parentibus puellæ. Adest duplex sententia probabilis.

Prima negat, et hanc tenent *Sanch.* (5), *Lugo* (6), *Suar.* (7), *Less.* (8), et probabilem putant *Croix* (9) *et Laym.* (10) *cum Soto, P. Nav. et Vasq.* Ratio, quia, si ipsa puella, cum sit domina sui corporis, nullam irroget injuriam patri, si defloratione consentiat, utens jure suo, tanto minus irrogat deflorator. Tantum illa peccabit, et consequenter etiam violator, contra pietatem patri debi-

(1) *l. 2. c. 10. d. 3. et 4.* — (2) *d. 3.* — (3) *l. 1. de matr. d. 10.* — (4) *l. 7. c. 9. d. 3.* — (5) *de matr. l. 7. d. 14. n. 11.* — (6) *de pœnit. d. 16. n. 223. et 224.* — (7) *t. 4. d. 22. sect. 4. n. 7.* — (8) *l. 2 c. 10. d. 1.* — (9) *lib. 3. p. 2. n. 316.* — (10) *l. 3. tr. 3. p. 3. c. 13. n. 1.*

tam, et etiam contra obedientiam, si de tali crimine expresse prohibitionem a patre habuerit, ut ait *Lugo* (1).

Secunda sententia vero affirmat, et hanc tenent *s. Anton.* (2), *Nav.* (3), *Corduba* (4), item *Bannez et Salm. apud Sanch.* (5), et probabilem putant ipse *Sanch. et Laym.* (6) *cum Cajet., Sylv. et Valent.*, relatis ibi *n. 1.* Et idem tenet *d. Thomas* (7), qui dicit: *Injuriam facit* (defloratior) *patri puellæ, unde ei secundum legem tenetur ad pœnam: nimirum ex Deuter. 22.*, ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere patri puellæ 50 siclos. Id tamen, bene advertit *d. Antoninus*, locum habere tantum post sententiam judicis. Cæterum docet præfata secunda sententia, tam puellam quam ejus violatorem dupliciter peccare, nempe contra castitatem et justitiam; at teneri deflorantem restituere patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ petitione aut alio simili; nisi præsumatur pater talem nolle satisfactionem.

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur parentibus damnum bonorum, ipsis obveniens propter dotem, quam augere debent ad filiam in matrimonio collocandam. Affirmant *Azor* (8) *et Corduba* (9) *et alii*: sed communissime negant *Soto* (10), *Suarez* (11), *Sanch.* (12), *Less.* (13), *Lugo* (14) *cum Vasq., Ronc.* (15), *Mol.* (16), *Laym.* (17) *cum Sylv. et Salm.* (18) *cum P. Nav., Tapia, Reb., Bann. etc.* Ratio, quia, sicut puella, cum possit libere nuptias respuere, non facit injuriam parentibus, si ad illas minus aptam se reddat consentiendo in suam defloration em: ita neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1., si vir deinde facinus propalando puellam infamaverit: tunc enim ex justitia tenetur, omne dam-

(1) *n. 226.* — (2) *2. p. tit. 5. c. 6.* §. *1.* — (3) *manuale c. 16. n. 19.* — (4) *l. 1. q. 13. col. 4.* §. *ubi.* — (5) *dict. n. 11.* — (6) *n. 2. in fine.* — (7) *2. 2. q. 154. art. 6. ad 3.* — (8) *t. 3. l. 5. q. 1. diff. 9.* — (9) *l. c. quæst. 13. d. 5.* — (10) *l. 4. de just. q. 7. a. 1. ad 2.* — (11) *t. 4. de pœnit. d. 22. sect. 4. n. 26.* — (12) *de matr. l. 7. d. 14. n. 11.* — (13) *l. 2. c. 10. sect. 1. n. 9.* — (14) *de just. d. 16. dub. 2. n. 8.* — (15) *de rest. c. 2. q. 1. p. 352.* — (16) *d. 206. n. 2.* — (17) *l. 3. tr. 3. p. 3. c. 13. n. 2.* — (18) *tr. 12. de rest. c. 3. punct. 1.* §. *1. n. 2.*

num ex infamatione proveniens puellæ et parentibus resarcire, ut recte advertunt *Laym.* (1) *et Salm.* (2). Excipitur 2., si deflorator sit valde dives, et puella pauper; tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licet non promiserit; quia tunc censetur puella sub hac spe, et ex quodam implicito pacto suæ defloratioui consensisse: ita *Salm.* (3) *cum Bann., Villal. et Tapia:* quamvis *Dicast.* et *Rebellus* dicant, ad id teneri violatorem tantum ex consilio et æquitate. Excipitur 3. cum *Laym.* (4), si judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam propter injuriam parentibus illatam; bene enim contra ipsum competit parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lugo* (5) et *Molina* (6) *cum Guttierez et Salcedo.*

Cæterum loquendo de legibus, quæ in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam aut dotandam (7), eo quod leges ordinarie præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, recte dicunt *Salm.* (8), ad ea non teneri in conscientia defloratorem, si puella revera sponte consensit; leges enim, quæ fundantur in falsa facti præsumptione, non obligant in conscientia, ut diximus *l. 1. n. 100. in fine v. quæro.*

Hic obiter adnotare juvat cum *Cont. Tourn.* (9), valde utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quod promissiones matrimonii ad obtinendam defloratiouem, etiam forte juramento firmatæ, invalidæ declarentur ab episcopis; prout fert auctor præfatus in praxi deductum in quadam diœcesi gallicana cum magno profectu. Præterea notandum cum *Sylvio ex Nav. et Sayro* (10), quod, si vidua, habens bona relicta a viro cum conditione, ut caste vivat, fornicetur, nequit bona illa retinere propter conditionem non servatam.

Hæc de viro deflorante virginem consentientem. Si vero quis vi, minis aut fraudibus violet, hic tenetur

(1) *loc. cit. n. 2. in fine.* — (2) *ibid. n. 7. in fine.* — (3) *loc. c. n. 6.* — (4) *dicto n. 2. in fine.* — (5) *de rest. d. 12. n. 10.* — (6) *d. 104. n. 12.* — (7) *ut habetur in c. 1. et 2. de adulter. et in l. unic. ff. de rapt.* — (8) *ibid. c. 3. n. 5.* — (9) *de 6. præc. art. 2. concl. 2. quæres.* — (10) *apud eumd. Cont. Tourn. de 6. præc. art. 1. concl. 2. quær. 1. in fine.*

tam puellæ quam parentibus omnia damna reparare, honoris et fortunæ(1). Hinc tenetur talem augere dotem, ut puella æque bene nubat, ac si violata non fuisset; ita communiter *Lugo*(2), *Less.*(3), *Sanch.*(4), *Ronc.*(5), *Laym.*(6) *et Salm.*(7): qui addunt, teneri defloratorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio propter mœrorem et periculum vexationis patiendæ a viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando: non tenetur enim eam ducere, si matrimonium non promiserit, ut *Less.*(8), *Lugo*(9), *Salm.*(10) *cum Bann., Dicast. et Rebello* Verumtamen judex (ut notant *Salm. ib.*) bene potest eum obligare ad eam ducendam in pœnam sui criminis.(11) juxta olim sancitam ex *Exodi 22, 16.*, ubi: *Si seduxerit quis virginem.... dormieritque cum ea: dotabit eam et habebit eam uxorem.* Si autem ipse vellet eam ducere, at puella nuptias respueret, tenetur eam omnino dotare, ut recte dicunt *Less.*(12), *Ronc. l. c., Lugo*(13) *cum Azor. et Turr. ac Salm.*(14) *cum Rebello et Dicast.*(15). Et idem dicendum etiam in dubio, an puella fuerit prius vel non ab alio corrupta; quia præsumitur ipsa integra, donec certo oppositum probetur. Item, si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, et ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant: secus vero, si concubitus omnino occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur: ita *Laym.*(16). *Ronc. l. c. et Salm.*(17) *ex communi DD.*

642. — Dubium fit 1.: quid, si virgo injuste violata postea æque bene nubat? Respondetur, ad nihil teneri violatorem, nisi ante matrimonium per sententiam vel pactum dos fuerit puellæ adjudicata; nam alias nil tenetur præstare: non pro violatione virginitatis, quæ irreparabilis est; nec pro damno, cum nullum secutum sit: ita *Nav.*(18), *Less.*(19), *Lugo*(20), *Laym.*(21) *cum Vasq.*,

(1) *ex c. Si culpa de injur.* — (2) *dicta d. 12. n. 13.* — (3) *c. 10. n. 11.* — (4) *l. 7. d. 14. n. 12.* — (5) *p. 352. q. 2.* — (6) *dicto c. 13. n. 3.* — (7) *loc. cit. n. 8.* — (8) *n. 13.* — (9) *n. 11. et 14.* — (10) *dict. c. 3. n. 9.* — (11) *ex cap. 1. de adulter.* — (12) *c. 10. n. 12.* — (13) *n. 12.* — (14) *n. 10.* — (15) *vide infra n. 648.* — (16) *c. 13. n. 4.* — (17) *de restit. c. 3. p. 1. §. 1. n. 11.* — (18) *man. c. 16. n. 7. et 19.* — (19) *l. 2. dub. 2. c. 10. n. 15.* — (20) *d. 12. sect. 1. n. 16.* — (21) *c. 13. n. 4.*

Corduba et Azor. ac Salm. (1) *cum Dicast., Villal., P. Navarro:* qui tamen advertunt, quod, si mulier male tractetur a viro ob cognitum defectum, tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Dubium fit 2., an, qui precibus repetitis et importunis vel muneribus aut promissis virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere vel dotare. Negant communissime *Sanch.* (2), *Less.* (3), *Lugo* (4) *et Salm.* (5) *cum Vasq., Soto, Dicast., Diana et P. Nav.* Ratio, quia preces illæ aut promissa non tollunt, quod virgo vere sponte consentiat, cum possit facile, ut decet, molestiam illam excutere. Excipiunt 1. præfati AA., si una cum precibus junctæ sint minæ aut metus reverentialis. Excipiunt 2., si preces essent adeo importunæ et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam, quam virginitatis jacturam; tunc enim sollicitatio tam importuna vi comparatur (6); tametsi bene addant *Salm.* (7) *cum Sanch. et Less.*, rarissime id contingere, dum fœmina de facili possit, concepta ira vel aliter, a sollicitante se liberare. Excipiunt 3. *Ronc.* (8) *et Salm.* (9) *cum Bann., Tapia et Villal.*, si vir incipiat tactibus et osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea libere consentiat deflorari; quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. Excipiunt 4. *Ronc. et Salm.* (10) *cum Reb. et Dic.*, si vir nolit discedere, et virgo consentiat, quia alias timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiatur. In his tamen et similibus casibus dicunt *Salmant.* (11), teneri violatorem tantum ad partem, non vero ad omnem damnorum reparationem.

§. II.

Ad quid tenetur deflorator, si matrimonium vere aut ficte promittat?

Quæritur I., an, qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorserit a virgine, teneatur eam ducere.

(1) *ibid. n. 12.* — (2) *de matrim. lib. 4. d. 10. n. 1. et 4.* — (3) *cap. 10 n. 14.* — (4) *d. 12. sect. 1. n. 4.* — (5) *loc. cit. n. 14.* — (6) *ex l. 1. de raptu, et glossa in c. scienti, de reg. jur. in 6.* — (7) *ibid. n. 15.* — (8) *dicta qu. 2. pag. 353. in fine.* — (9) *ibid. n. 16.* — (10) *cit. n. 16.* — (11) *ib. in fine.*

Prima sententia dicit, eum non teneri, sed satisfacere, si damnum reparet eam dotando. Ita *Gabriel et Barth.*, *Led. apud Salm.* (1); idem tenet *Præpos. ap. Tamb.* (2), et probabile putat *Dicast. ap. Salm. ibid.* (qui citant etiam *s. Antoninum*, sed non bene: nam hic (3) expresse tenet oppositum). Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cum defecerit consensus; tenetur tantum ex damno illato; ergo sufficit ei, si damnum resarciat.

Secunda sententia tamen communis omnino tenenda docet, ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenet *d. Th.* (4), et sequuntur *Busemb. ut supra*, *s. Anton.* (5), *Nav.* (6), *Sanch.* (7), *Lugo* (8), *Less.* (9), *Escob.* (10), *Tamb. l. c.*, *Pal.* (11), *Elbel* (12), *Salm.* (13), *Croix* (14), *Viva* (15), *Laymann* (16), *Holzm.* (17) *et alii passim.* Præfatam sententiam probat *P. Holzm. ex cap. 1. de adult.*, ubi dicitur: *Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit et habebit eam uxorem; si vero pater virginis dare noluerit, dabit pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt.* Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur; nam docet *Laym.* (18) *cum Nav.*, *Mol.*, *Azor.*, *P. Nav. etc. et Cont. Tourn.* (19), quod lex præfata non obligat in conscientia ante judicis sententiam. Hic tamen notandum, quod omnes conveniunt cum *Lugo* (20), defloratorem teneri in conscientia, vel ducere violatam, vel aliter damnum reparare. Hinc, si non possit damnum resarcire, dicendum cum *Lugo* (21), ipsum omnino teneri ad eam ducendam; nisi (bene excipit ipse *Lugo ib. cum Mol.*) conditio viri multum excederet fœminæ conditionem, quia nemo tenetur restituere cum suo damno, nimis excedente

(1) *de matrim. cap. 1 punct. 3. n. 33.* — (2) *dec. lib. 7. cap. 5. §. 3. n. 44.* — (3) *p. 2. tit. 5. cap. 6. §. 1.* — (4) *suppl. q. 46. art. 2. ad 2.* — (5) *p. 2. tit. 5. cap. 6. §. 1.* — (6) *man. c. 16. n. 18.* — (7) *de matrim. lib. 1. d. 10. n. 3.* — (8) *d. 12. n. 20.* — (9) *lib. 2. c. 10. dub. 3. n. 20.* — (10) *de rest. c. 7. n. 36.* — (11) *de spons. d. 1. p. 2. n. 3.* — (12) *de matr. n. 14.* — (13) *loc. cit. n. 34.* — (14) *l. 6. p. 3. n. 69.* — (15) *de matr. q. 1. art. 2. n. 3.* — (16) *lib. 5. tr. 10. p. 1. c. 1. n. 11.* — (17) *de matr. cap. 1. n. 119.* — (18) *l. 13. tr. 3. p. 3. c. 13. n. 3.* — (19) *de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 2. sect. 9. r. 4.* — (20) *d. 12. n. 11.* — (21) *n. 16.*

debitum, juxta dicenda *n. 697.* Melius autem nostra sententia probatur rationibus intrinsecis. Ratio 1. est, quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, numquam ei reddet æquale, nec damnum adæquandum reficiet. Ratio 2., quia in contractibus innominatis: *do, ut des; facio, ut facias*, quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implere ex justitia, quamvis ficte contraxerit. Ut enim humanum commercium recte servetur ob bonum commune, ipsum jus naturæ exigit, ut omnis fraus a contractibus absit, et propterea obligat decipientes, ut in pœnam suæ fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde, sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis ficte contraxerit; (juxta communem sententiam, quam referemus *de contract. n. 709.*) ita in casu præsenti deflorator, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere.

643. — Hæc vero sententia limitatur 1., nisi fœmina ex verbis aut aliis conjecturis facile poterat advertere deceptionem promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare, cum ipsa eo casu videatur sponte voluisse decipi. Ita communiter *Sanch.* (1) *cum d. Th., d. Antonin., Ang., Sylv., Tab. etc.* Hinc docet *Less.* (2), quod, si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exaggerationes, tunc non tenetur ad matrimonium. An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum, mox infra videbimus *dub. 3.*

Sed hic dubitatur 1., an teneatur stuprator ad nuptias ficte promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam noverit disparitatem. *Pal. l. c. et Pontius* (3), *Croix* (4), *Laym.* (5) *cum Nav., Vasq. etc.* tenent, non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum a matrimonio promisso, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cum non raro viri fœmi-

(1) *lib. 1. d. 10. n. 7.* — (2) *cap. 10. n. 24.* — (3) *de matr. l. 12. c. 2. n. 15.* — (4) *lib. 6. p. 3. n. 71.* — (5) *de spons. cap. 1. n. 11.*

nas dispares ducant. Sed valde probabiliter eum excusant cum *Busemb. ut supra Salm.* (1), *Lugo* (2) cum communi, ut asserit, et *Sanch.* (3) *cum s. Anton., Nav., Sylvest., Ang., Arm. et aliis pluribus.* Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum ad prudenter dubitandum de veritate promissionis; quod si fœmina eo casu non dubitaverit, ut debebat, hoc per accidens se habet et suæ negligentiæ imputandum. Sicque expresse docuit *d. Th.* (4), ubi dixit, quod sponsus, extorquens copulam a virgine per fictam promissionem, *tenetur eam ducere in uxorem, si aliam non duxerit; sed si aliam duxerit, sufficit, si ei de nuptiis provideat; et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus (nota) sit melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit: quia præsumi probabiliter potest, quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo* (5) *et Sanch.* (6) *cum s. Antonino, Sylvest., Cajet., Sot., Nav. et aliis plurimis.* Ratio, quia juramentum non obligat nisi juxta intentionem promittentis. Quanta autem debet esse hæc disparitas ad liberandum virum a matrimonio? *Less.* (7) requirit, ut vir sit longe nobilior, nempe si sit filius comitis, et mulier sit filia fabri; sed *Sanch.* (8) *cum s. Anton. et Nav.* ait, multo minorem disparitatem sufficere: nempe si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior, ut *ibid.* subdit *Sanchez cum Nav., Lop., Corduba, Veracr.*, et admittit idem *Less. loc. cit.* Sic enim loquitur *Navarrus* (9): *Obligatur ad explenda promissa.., nisi essent valde inæquale genere, potentia vel divitiis, puta, si ille esset nobilis, et illa agricolæ vel artificis filia.* Idem docet *d. Antonin.* (10), ubi: *Servet promissum, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis et potens.*

Dubitatur 2., an deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omnino disparitatem ignoraverit. Af-

(1) *l. c. n. 37.* — (2) *de just. d. 12. n. 21.* — (3) *n. 5.* — (4) *suppl. q. 46. a. 2. ad 4.* — (5) *n. 22.* — (6) *lib. 1. d. 9. n. 8. et d. 10. n. 8.* — (7) *d. cap. 10. n. 21.* — (8) *lib. 1. d. 10. n. 6.* — (9) *manual. cap. 16. n. 18.* — (10) *p. 2. tit. 5. c. 7. §. 1.*

firmant probabiliter *Lessius* (1) *et Busemb.* (2), quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere: at valde adhuc probabiliter negant *Lugo* (3), *Viva* (4), *Salm.* (5) *cum Cornejo*, *Sanch.* (6), et probabile putant ipse *Less. l. c. et Corduba*, *Manuel.*, *P. Led.*, *Veracr. apud Sanch.* Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ; injuria autem illata in hoc consistit, quod ipse non servet id, quod mulier petiit, et propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergo ad reparandam injuriam illam non tenetur vir reddere plus, quam mulier petiit: mulier autem, ignorans conditionem viri, nihil aliud petiit, quam ut alter ejusdem suæ conditionis vel parum excedentis eam duceret. Si igitur vir multo melioris conditionis illam eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quam æquale injuriæ illatæ, dum redderet id, quod illa nec petiit nec petere intendit; et ideo non tenetur eam ducere, sed sufficit, si damnum reparet, eam dotando vel de nuptiis providendo.

Dubitatur 3., utrum casu, quo mulier ob disparitatem cognitam vel ob alias conjecturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum. Affirmant *Sot.*, *Nav.*, *Cord. et alii ap. Sanch.* (7), quia ipse jam injuste puellam defloravit: sed probabilius negant *Less.* (8), *Lugo* (9), *Sanch.* (10) *cum s. Anton.*, *Sylv.*, *Tab.*, *Ang.*, *Arm.*, *Lop. etc.* Ratio, tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, ut prudenter percipere debuit, tunc recte præsumitur libere consensisse: tum quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed amplius requiritur actio externa injusta, per se apta ad damnum inferendum, ut diximus *n. 584.* Hinc, si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, et nulla debetur restitutio. Idque expresse tenet *d. Th. l. c.*, ut vidimus, ubi docet, stupratorem ad nihil teneri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis; et *d. Th.* sequitur *s. Anton.* (11).

644. — Limitatur II., si timeatur ex matrimonio pessi-

(1) *loc. cit. n. 22.* — (2) *de matr. cap. 1. d. 2.* — (3) *d. 12. n. 31. et 32.* — (4) *loc. cit. n. 4.* — (5) *de matrim. cap. 1. punct. 3. n. 38.* — (6) *n. 21.* — (7) *dict. d. 10. n. 18.* — (8) *cap. 10. n. 24.* — (9) *d. 10. n. 30.* — (10) *n. 19.* — (11) *p. 3. tit. 1. cap. 19. sub initium.*

mus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut supra*, *Lug.* (1) *et Sanch.* (2) *cum Man. et Henr.* Idem dicunt *Sanch. ib. cum s. Anton. et Salmant.* (3) *cum Dic.*, si timeantur magna scandala vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum vide, quæ dicemus de matr. *l. 6. n. 851. vers. ad id autem.* Casu vero, quo ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri ratione disparis conditionis, puto, ipsum minime teneri virginem violatam ducere, sive ficte sive vere promiserit: nam si ficte promiserit, jam probavimus, eum non teneri ad matrimonium, imo nec etiam ad damna, ut mox supra diximus; si autem vere, nec etiam tenetur eam ducere, quia promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpote de matrimonio cum dedecore familiæ, prout dicemus *de matrim. d. n. 851. cum Laym., Ronc. etc.* Sed dices: Si virgo deflorata condonet viro obligationem matrimonii promissi, valide condonat, etiamsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat; quia jus ad matrimonium ipsi proprie competit, et ideo illi libere potest cedere, ut probabilissime dicunt *Lugo* (4) *cum Vasq.*, *(contra Cordub. et alios) Less.* (5), *Laym.* (6), *Roncaglia* (7). Ergo a pari videtur dicendum, quod, si vir promittat, se ducturum fœminam cum dedecore familiæ, valide promittit. Sed respondetur, quod dispar sit ratio inter promissionem et contractum consummatum; nam promissio non potest esse valida, nisi sit de re licita, cum justitia non possit obligare ad illicitum, juxta dicenda *n. 712.* Et ideo promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quia est de re illicita: contractus vero consumptus potest esse quidem illicitus et validus. Cum ergo puella corrupta condonat matrimonium, valide condonat (quamvis illicite, si immineat familiæ infamia), quia cedit juri suo; et sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito; sed si tantum promitteret, se cessuram, nulla esset promissio, tamquam de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E converso, si talis vir contrahat matrimonium cum puella,

(1) *d. 10. n. 23.* — (2) *d. 10. n. 10.* — (3) *ibid. n. 40.* — (4) *d. 12. n. 9.* — (5) *c. 10. n. 9.* — (6) *lib. 3. tract. 3. part. 3. cap. 13. n. 2.* — (7) *de 7. præcept. cap. 2. quæst. 1. r. 2.*

etsi illicite, valde tamen contrahit. At, si matrimonium solum promittat, invalide promittit; sicut, si quis habens votum castitatis contrahat matrimonium, valide contrahit; si vero solum promittat, invalide promittit et ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut supra diximus. . . . . .

645. — Limitatur III., si vir habeat solos tactus cum virgine; ita *Sanch.* (1) *cum Nav.*, *Lugo* (2), *Croix* (3): modo (ut bene excipiunt *Lugo* (4) *et Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret (5) ipsi tactus aut familiaritas cum fœmina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii: nam aliter dicendum, ut infra videbimus, si ille simul tactus et copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est, quia tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi: et ideo mulier facile tunc potuerit fictionem promissionis advertere. Recte vero advertit *Lugo l. c.*, quod hoc procederet, si fœmina esset humilis conditionis; secus, si esset nobilis et honesta, et ex illis tactibus multum deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minime eos præstasset: tunc enim probabilius tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugo ib.* etiam quoad fœminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus et copulam; quia tunc, ut ait, fœmina nequisset advertere fictionem. Sed pace tanti doctoris melius dicendum mihi videtur cum *Tamb.*, quem sequitur *Sporer* (6), eo casu omnino excusandum virum ab onere matrimonii, quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier præstitit id, quod vir petebat sub promissione conjugii; et ideo, cum fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam forte ex illis tactibus mulier esset subitura: ita *Tamb.* (7). Et hic mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quod auctor iste multum

(1) *l. 1. d. 10. n. 14.* — (2) *d. 12. n. 37.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 329.* — (4) *n. 48.* — (5) *n. 24.* — (6) *de matrim. n. 602.* — (7) *dec. l. 7. c. 5. §. 2. n. 41.*

facilis fuerit ad tribuendum probabilitatis pondus opinionibus, quæ probabiles dici non merebantur, unde cum cautela legendus est. Cæterum, ubi ille ex sua sententia loquitur (ut verbis utar doctissimi et illustrissimi episcopi d. *Julii Torni*) sane theologice loquitur, et ex propriis principiis quæstiones resolvit, ita ut sententiæ, quas ipse probabiliores judicat, sapientum judicio ut plurimum probabiliores sint.

646. — Limitatur IV., si vir fœminam cognoverit, existimans, eam esse virginem, sed corruptam invenerit Ita *Salm.* (1), *Sanch.* (2) *cum Lop. et Bordon.*, item *Spor.*, *Laymann*, *Holzm.*, *Ronc. locis cc. etc. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ibid* pro quocumque alio notabili errore viri. His tamen casibus putat *Sanch. l. c.*, *Spor.* (3), *Lugo* (4), teneri virum aliquid compensare fœminæ ratione copulæ trædítæ: nisi fœmina eum deceperit, fingens se virginem; quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita præfati auctores; sed probabilius docent *Less.* (5), *Ronc.* (6), *Conc.* (7), in eo casu virum ad nihil teneri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid: vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset; nam alias pro damno violatæ honestatis probabilius nihil debetur, cum tale damnum nulla pecunia compensari possit, prout diximus pariter de restitutione vitæ et famæ ablatæ (8). Imo probabiliter ait *Elbel* (9), quod, si puella ideo infametur, et a meliori connubio impediatur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni. Quid, si vir ante copulam non ignoraverit, fœminam illam esse corruptam? Eum adhuc teneri ad eam ducendam sentiunt *Corduba*, *Man. et Lop. apud Sanch.* (10); sed melius distinguendum: Si fœmina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ib. et Salm. ibid.*, teneri virum tantum ad damna, non vero ad matrimonium; quia revera matrimonium cum fœmina inhoneste corrupta est longe majus, quam copula exacta. Si vero

(1) *de restitut. c. 3. punct. 1. §. 1. num. 19. et de matrim. c. 1. p. 3. n. 39.* — (2) *l. 1. eod. d. 10. n. 11.* — (3) *n. 602.* — (4) *d. 12. n. 25.* — (5) *c. 10. n. 30.* — (6) *de matr. cap. 2. q. 5.* — (7) *tom. 7. pag. 216. et 218.* — (8) *vide dicta n. 627.* (9) *de rest. num. 221.* — (10) *n. 22.*

fœmina sit bonæ famæ, et fuerit corrupta ex matrimonio, *Sanch.* (1) *cum Henr. et Veracr.* censet, virum tunc non teneri ad matrimonium, nisi fœmina infamiam ex copula contraheret. Sed verius dicendum cum *Lugo* (2) *et Salm. l. c.*, virum semper teneri ad eam ducendam; quia tunc copula revera est aqualis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus quæst. *n. 642.*

647. — Limitatur V., si non stet per virum, quominus matrimonium fiat; sed stet per puellam, quæ defloration consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi vere promisisset; ergo tanto magis, si ficte promiserit, ut *Sanch.* (3) *et Lugo* (4), ubi id habet ut certum. Sed recte excipit *Lugo ibid.*, si stuprator se finxerit melioris vel æqualis conditionis fœminæ, cum fuerit inferior; quia tunc non obligatur ad eam dotandam. Dubium est, quando non stat per puellam, sed per ejus parentes, an eo casu vir ficte promittens teneatur damnum compensare. Negant *Sanch.* (5) *et Lugo* (6) *cum Turriano.* Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cum per eam teneretur tantum ad conjugium, ac si vere promisisset: nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia parentum. Sed verius mihi videtur tenendum oppositum cum *Sylv.*, *Nav.*, *Henr. ap. Sanch.* (7) *et Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quia, si deflorator vere promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet, quominus matrimonium ineatur, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem promissio fuit ficta, certe non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et ideo ad illud, puto, eum omnino teneri, ac si damnum se compensaturum promisisset.

648. — Quæritur deinde II., si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare. Negant *Molina*, *Covar. etc.:* sed probabilius affirmant *Lugo* (8) *et Croix* (9) *cum Less.*, *Azor.*, *Bon.*

(1) *num. 23.* — (2) *n. 34.* — (3) *l. 1. d. 10. n. 15.* — (4) *d. 12. n. 28.* — (5) *d. 10. n. 16.* — (6) *num. 29.* — (7) *n. 15.* — (8) *d. 12. n. 12.* — (9) *l. 3. p. 2. num. 313.*

et Turr. Ratio, quia non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris sua libertate privetur nubendi, quocum velit. Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter *Less.* (1) *et Lugo* (2) *cum Gob. ap. Croix ib.* dicunt, satis esse, ut ille dotando eam damnum compenset: intellige autem, nisi interfuerit promissio, saltem ficta, ut supra diximus: aut nisi non possit alia via damnum reparari quam per nuptias, ut notat *Croix l. c.* cum eisdem AA.: dummodo vero, ut advertunt *Lugo* (3) *et Tamb.*, non sit magna disparitas, juxta supra dicta *n. 643.*

649. — Quæritur III., an vir habens votum castitatis vel religionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii. Si votum fuerit emissum post promissionem, commune est doctorum apud *Croix* (4), teneri virum ad conjugium; quia tunc votum est nullum, cum factum fuerit in injuriam puellæ. Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem.

Prima sententia negat, eum teneri, et hanc tuentur *Laym.* (5) *cum Nav.*, *Rodr.*, *Diana* (6), *Salm.* (7) *cum Sylv.*, *Prad. et Dic.*, *item Perez*, *Hurt. et Gob. apud Croix* (8), et probabilem vocant *Lugo* (9) *ac Sanch.* (10) *cum Manuel. ac Vivald.*, et probabiliorem putat *P. Conc.* (11). Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quia defloratio injusta sine promissione non obligat præcise ad matrimonium cum deflorata, sed ad alterutrum, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis, cum illa fuerit nulla. Nec obstat, quod ficte promittens obligetur ad matrimonium ratione delicti; nam respondent AA. citati, delictum ficte promittentis in hoc esse, quod, cum poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuerit. In præsenti autem casu, stante voto, corruptor non poterat verum consensum præstare, et ideo tenetur tantum ad dam-

(1) *cap. 10. n. 13.* — (2) *l. c. n. 13.* — (3) *n. 18.* — (4) *lib. 3. p. 2. num. 320.* — (5) *lib. 5. tract. 10. p. 1. c. 2. n. 5.* — (6) *3. p. tr. 4. r. 280.* — (7) *de rest. cap. 3. punct. 1. §. 2. num. 23.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 320.* — (9) *d. 12. n. 41.* — (10) *de matr. l. 1. d. 5. num. 2.* — (11) *t. 7. d. 3. c. 2. n. 10.*

num, eam dotando vel de nuptiis providendo, eodem modo, ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

Secunda sententia vero probabilior, quam tenent *Less.*(1), *Sanch.* (2), *Lugo* (3) *cum Vasq.*, *Coninch.*, *Reg. et Gutt.*, *Tamb.* (4), *Sporer* (5), *Croix* (6), docet, talem stupratorem omnino teneri ad matrimonium. Ratio 1., quia, ut diximus, damnum defloration is numquam adæquate reparatur nisi per solum conjugium. Ratio 2., quia obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo, quod tenebatur corruptor vere promittere et non promisit, sed ex ipso delicto fraudis, in cujus pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo, ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ. Nec obstat votum emissum, quo vigente videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare; nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quod debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex libera voluntate hominis, prout sunt vota. Ita communiter docent *Less.* (7), *Mol.* (8), *Bon.* (9), *Lugo* (10) *cum Navar.*, *Manuel.*, *Med.*, *Reb.*, *Reg.* Et probatur ex *l. Inter eos*, §. *Is quoque ff. de re jud.*, ubi dicitur: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest, condemnatur, et quidem is solus, deducto ære alieno.* Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio: *Dabo, si potero, vel nisi status rerum mutetur.* Et signanter loquendo de votis id docent *Laym.* (11), *Sanch.* (12). *Bon.* (13), *Pal.* (14), *Salm.* (15) *cum Trull. et Leander*: eo quod vota non sint solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto ære alieno (16). Hinc est, quod, si quis voverit dare bona sua ecclesiæ,

(1) *l. 2. cap. 10. n. 32.* — (2) *de matr. lib. 1. d. 4. 5. num. 3.* — (3) *d. 12. n. 42.* — (4) *dec. lib. 7. cap. 5.* §. *2. num. 34.* — (5) *de matrimonio cap. 3. num. 601.* — (6) *lib. 3. p. 2. num. 320.* — (7) *l. 2. c. 15. n. 35.* — (8) *d. 790.* — (9) *de rest. d. 1. q. 8. p. 2. n. 12.* — (10) *d. 20. n. 140.* — (11) *lib. 4. tr. 4. c. 3. q. 6. n. 13.* — (12) *dec. lib. 4. c. 15. n. 39.* — (13) *tom. 2. d. 4. q. 5.* §. *2. n. 29.* — (14) *d. 1. p. 16. n. 10.* — (15) *de vot. c. 1. punct. 4.* §. *3. num. 125.* — (16) *ex l. Mulier, ff. de jure dotium.*

et postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum, et deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc censet valere *Lugo* (1), etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; et merito probabile putat *Croix* (2) *contra Sanch. et Less.* ex infra dicendis. Sed dices: Si hoc esset, ergo posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere. Non desunt AA., qui dicunt, eum posse, ut *Less.* (3), *Spor.* (4), *Tamb.* (5) *et Trull., Candid. etc.* (6), qui censent, dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantum eam suadent, ut vir possit inde etiam eam petere. Sed præterea respondeo cum *Lugo* (7), quod, licet talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere, se impetraturum dispensationem, et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii; unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria, ad finem conducentia, cum possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillime potest dispensationem obtinere, et ideo tenetur: prout, si religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere, laborando vel petendo a prælato facultatem, ad id tenetur.

Hæc secunda sententia mihi certo et longe probabilior videtur: an autem prima sententia sit probabilis, dubitat *Tamb.* (8); imo *Spor.* ait, non esse audiendum *Dianam*, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo. *)

(1) *d. 12. n. 50.* — (2) *d. num. 320.* — (3) *l. 2. c. 10. n. 34.* — (4) *de matr. c. 3. n. 601.* — (5) *l. c. n. 36.* — (6) *ap. Salm. de rest. cap. 3. punct. 1. §. 2. n. 22.* — (7) *d. 12. num. 41.* — (8) *n. 35.*

*) Hic plures quæstiones non bene distinguuntur. Tenet *s. Alphonsus*, (uti patet ex lib. 6. n. 684.) obligationem matrimonii ineundi prævalere voto, et obligationem voti tunc cessare vel omnino suspendi: attamen necessariam esse viro dispensationem, non quidem ad ineundum matrimonium, sed ut petere possit debitum. Sententia, quam supra nec pro-

Illi autem opinioni, quam tenent ***Laym.*** (1) *et* ***Nav.***, ***Manuel. et Vivald. apud Lugo*** (2), nempe quod, si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium; huic, dico, opinioni non valeo acquiescere; verius enim contradicit sapientissimus ***Lugo*** (3), et eum sequitur *Sporer* (4). Ratio, quia certum est apud omnes, quod injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud teneatur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter ***Less.*** (5), ipse ***Lugo*** (6) *et* ***Salm.*** (7) *cum* ***Bann.***, ***Dicast.***, ***Villal. etc.*** Tanto magis igitur stuprator, quando matrimonium ficte promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare; modo, bene excipit ***Lugo*** (8), ipse non sit multo melioris conditionis, ut diximus.

650. — Quæritur IV., ad quid teneatur, qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam. Duo casus in hoc sunt distinguendi. Primus casus est, si vir promiserit matrimonium expresse sub pacto impetrandi dispensationem; et tunc, quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex numquam vel raro soleat dispensare, prout inter consanguineos in 1. vel 2. gradu transverso, utique promissio erit omnino invalida, atque ideo non erit alia obligatio, quam resarciendi damna. Quando vero impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat, alii dicunt, promissionem matrimonii esse invalidam, ut ***Innoc.***, ***Hostiens.***, ***Abb.***, ***Præpos.***, ***Sylv.***, ***Henr.***, ***Villal.***, ***Vict.***, ***Led. etc. ap. Sanch.*** (9), qui probabile putat; et ita tenent omnes, qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; idque fortius dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solum impediens, sed etiam dirimens. Ratio, tum quia hæc conditio rejicitur a contractu matrimonii tamquam impossi-

(1) *eod. l. c.* — (2) *d. 12. n 40.* — (3) *n. 41.* — (4) *de spons. c. 3. n. 595.* — (5) *l. 2. c. 10. n. 13.* — (6) *n. 11.* — (7) *loc. cit.* §. *1. n. 9.* — (8) *n. 18.* — (9) *de matr. l. 5. d. 5. n. 5.*

---

babilem nec improbabilem dicere audet, est illa, votum ante promissionem factum servandum esse, quia (ajunt) urget prior promissio facta Deo. Hoc ***Diana*** probabile putat, ***Tamburini*** dubitat, *Sporer* omnino rejicit. *Editor.*

bilis; ea enim, quæ a voluntate principis pendent, impossibilia dicuntur (1): tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum; et pro hac opinione *Diana* (2) adducit plures decisiones rotæ Romanæ. Alii tamen communius et verius docent, talem promissionem satis obligare; ita *Lugo* (3), *Laym.* (4), *Sporer* (5) *cum Pal., Coninch. et Dic., Salm.* (6) *cum Pont., Bon., Reb. et Led., Sanch.* (7) *cum Mol., Cor., Lop., Gom., Holzm.* (8) *cum aliis communiter*, ut asserit. Ratio I., quia matrimonium promissum sub tali pacto revera est possibile; id enim, quod princeps concedere solet, minime impossibile reputatur (9): tum, quia omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili valet, juxta jurisperitorum axioma, pro tempore habili, ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu bene tenetur ad dispensationem impetrandam, et deinde ad matrimonium contrahendum.

Secundus casus est, si promissio matrimonii sit absoluta, nulla facta mentione dispensationis; tunc dicit *Sanch.* (10) *cum Cor., Nav., Gutt., Led., Lop. etc.*, promissionem esse omnino nullam, utpote de re bonis moribus adversa (11): sed verius adhuc puto cum *Lugo* (12), *Croix* (13), *Tamb.* (14) *cum Mol., Tab., Arm.* (15), qui vocat probabile, promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetranda semper in tali promissione subintelligitur tacite apposita; prout, si religiosus promittat aliquid se daturum, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposita de licentia prælati. Ideo in

(1) *ex l. Continuus 137. §. Cum quis ff. de verb. oblig.* — (2) *p. 6. in fine r. 290.* — (3) *d. 13. n. 33.* — (4) *l. 5. §. 10. p. 2. cap. 7. n. 4.* — (5) *de spons. c. 1. n. 211.* — (6) *de matrim. cap. 2. n. 74.* — (7) *loc. cit. n. 12.* — (8) *de matr. c. 3. n. 191.* — (9) *ut habetur ex l. apud Juliam. ff. de leg. §. Constat. de leg.* — (10) *dict. d. 5. n. 26.* — (11) *ex l. Si stipulator 33. ff. de verb. oblig.* — (12) *d. 13. n. 54.* — (13) *l. 3. p. 2. n. 314.* — (14) *dec. l. 7. c. 6. §. 3. n. 37.* — (15) *ap. Sanch. n. 25.*

tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem et ad matrimonium, cum taciti et expressi eadem sit ratio.

Major difficultas est, quando stuprator ficte promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hic recte distinguunt idem *Lugo* (1), *Tamb.* (2), quod, si mulier prudenter advertere potuerit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa sponte decipi voluit: secus, si mulier non potuerit advertere; quia tunc defloratur ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam. Ad quid, si deflorator ficte, sed absolute conjugium promisisset consanguineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo: Si ipse culpabiliter non advertit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jam fraudulenter egit. Si vero inculpabiliter, tunc dico, quod, quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcise non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti; sed bene tenetur ad damnum compensandum ratione defloratonis extortæ; et, si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita *Lugo et Tamb. ll. cc.* Quando autem dispensatio facile impetrari potest: et sine gravi incommodo, tunc dico, omnino teneri virum ad matrimonium, eo quod, qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria, quæ de facili adhibere potest: ut diximus mox supra *n. 649.* in præcedenti quæstione de eo, qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii; deflorator enim ficte promittens matrimonium teneretur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si vere promisisset, ut pluries repetivimus.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro adulterio.

651. *Ad quid tenentur adulteri?*
652. *Ad quid tenetur adultera?*
653. *An teneatur manifestare, prolem non esse legitimam.*
654. *An tunc spurius teneatur credere matri.*
655. *Ad quid tenetur adulter?*

(1) *n. 55.* — (2) *n. 37.*

656. *An teneantur adulteri reddere expensas hospitalibus pro exposita prole.*
657. *Ad quid tenetur adulter, si dubium sit, an proles sit mariti?*
658. *Quid, si dubium sit inter duos adulteros?*
659. *Ad quid tenetur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis?*

651. — „Resp. Cum ex adulterio damnificari possint „conjux alter et proles legitimæ circa sustentationem, „hæreditatem etc., patet, quod uterque adulterans, nata „eis prole, debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detrimento altioris „boni et causatione majoris mali. Est communis. *Vide* „*Laym.* (1).

Unde resolves:

652. — „1. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinarie „non tenetur prodere, quod proles ejus spuria sit: nam „et viro suo tristitiam et sui odium et discordias domesticas crearet, ac famam suam prodigeret, quibus „damna fortunæ merito cedunt. Accedit, quod proles matri „non teneatur credere, se esse illegitimam. *Fill.* (2).

„2. Debet tamen, si potest, aliis industriis damnum „compensare, v. gr. 1. diligentius administrando rem familiarem; 2. de cultu corporis detrahendo; 3. si habeat „bona propria, plus legitimis quam spurio relinquendo; „4. eum inducendo, ut relicta hæreditate vel ejus parte „amplectatur statum ecclesiasticum vel religiosum, si „idoneus sit etc. *Trull.* (3)."

653. — Quær. I., an adultera teneatur se prodere, si sciat, prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti et filiorum legitimorum. Affirmant *Adrian.*, *Palud. etc. ap. Croix* (4): sed negant *Sotus*, *Major. et alii ibid.*; nisi ingens sit damnum, nempe regni, principatus et similis. Alii vero, ut *Cajetan.*, *Less.*, *Scotus*, *Vasq.*, *Med.*, *Ricc. etc. apud Lugo* (5), negant, ullo casu teneri matrem se infamare; et probant ex *cap. Officii 9. de pœn. et rem.*, ubi dicitur: *Mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro*

(1) *l. 3. t. 3. p. 1. c. 14.* — (2) *tr. 32. q. 222.* — (3) *l. c. d. 4.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 332.* — (5) *d. 13. n. 45.*

suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda. Ultima tamen sententia vera et satis communis, quam omnino sequendam puto, et tenent *Lugo* (1) *cum Soto, Covar., Molina, Tol., Val., Turr. etc., Croix* (2), *Ronc.* (3) *cum Azor., Fill., Diana et Tambur., Spor.* (4), *Elbel* (5), *Laym.* (6), et huic se adjungit *Less.* (7): hæc sententia distinguit: Si damnum famæ multum præponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire: secus vero, si infamia non sit tanta. Hinc infertur, matrem teneri se prodere I., si ipsa sit perditæ famæ, ut *Laym., Ronc., Lugo, Croix etc.* Bene tamen advertunt *Lugo* (8) *et Elb.* (9), non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri, ut alii vulgo de ea male sentiant. Idem autem, quod de fœmina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo et Less.* de fœmina vili: modo (addit *Lugo*) sit adeo abjecta, ut non esset longe magis æstimabilis fama sua, quam damnum aliis inferendum. II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempe si spurius sit perditis moribus imbutus et succedere debeat regno vel principatui, ut *Ronc. et Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret, filium ei crediturum bonisque cessurum, nec timeretur ulterius magna infamia aut vexatio matris, ut docent *Lugo* (10), *Ronc. cum s. Antonino et Less., Croix* (11), *Holzm., Spor., Tamb.* (12). Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare se manifestando soli marito; sed bene ajunt *Lugo et Spor.*, raro ad hoc teneri uxorem, eo quod raro ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, et hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii* supra relatus.

Sed dices, nec teneri matrem se prodere filio, quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ, quæ est superioris ordinis. Et ideo ex communiori et probabiliori sententia, ut dictum est *n. 627.*, non tenetur detractor, quia non potest aliter famam restituere, eam pecunia compensare.

(1) *num. 45.* — (2) *n. 333.* — (3) *de 7. præc. cap. 2. q. 4. r. 2.* — (4) *de matrim. c. 2. n. 562.* — (5) *eod. tit. n. 457.* — (6) *lib. 3. tr. 4. n. 1.* — (7) *l. 2. c. 10. n. 58.* — (8) *n. 57.* — (9) *n. 458.* — (10) *n. 60.* — (11) *n. 333.* — (12) *l. 7. c. 3. §. 4. n. 15.*

Ex altera vice non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo filio, cum communius doceant DD. cum *Lugo* (1) *et Salm.* (2), *Sot.*, *Ban.*, *Prado*, *Reb.*, *Vill.*, *Tap. etc.*, quod infamatio apud unum vel alterum virum adhuc sit gravis ponderis. Sed respondetur: Aliud est, teneri ad compensandam famam cum facultatibus, aliud teneri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. Non enim tenetur, qui alterum infamavit, pecunia famam compensare, quia fama nulla pecunia reparari potest. At cum quis damnum bonorum alteri intulit, tenetur quidem cum damno æquali ac etiam aliquantulum majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset, quod ad damnum resarciendum longe majus detrimentum, ut diximus, incurrere deberet. In casu autem nostro non est certum, quod mater se manifestando soli filio, gravem patiatur infamiam, dum satis probabilis est sententia, quod revelatio criminis uni vel alteri viro cordato non sit gravis infamatio (3), et in præsenti casu id dicunt *Lugo et Sporer ll. cc.* Cum ergo ex una parte mater sit certe obstricta ad damnum viro et aliis filiis reparandum, et ex altera non sit certa excusatio, quia certum non est, quod ipsa, revelando suum crimen filio, tale longe majus damnum incurrat, quod sufficiat ad eam excusandam: ideo possidet obligatio restitutionis, et proinde tenetur mater se prodere. Imo hoc puto dicendum, non solum si mater spem moraliter certam concipiat præcavendi damnum, ut asserunt *Less.*, *Ronc. et Conc.*, sed etiam, si habeat spem tantum verisimilem, ut dicunt *Spor.*, *Lugo et Holzm.*: ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secus, si nulla esset spes aut valde exigua. Hinc ajunt *Tamb.* (4) *et Elbel* (5), in praxi raro teneri matrem, se manifestare marito aut filio, quia raro fieri potest, quod ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna; et contra raro continget, quod filius credat et teneatur credere matri, ut mox infra videbimus in sequenti quæstione.

(1) *d. 14. sect. 4. n. 52.* — (2) *de restit. cap 4. punct. 5. §. 2. n. 48.* — (3) *juxta dicenda lib. 4. n. 973.* — (4) *n. 16.* — (5) *n. 460.*

654. — Quær. II., an eo casu teneatur spurius credere matri. Affirmant *P. Concina* (1), *Tamb.* (2) *et Host.*, *Panorm.*, *Med.*, *Adrian. et Vasq. ap. Lugo* (3), si mater sit fide dignissima spectatis circumstantiis, nempe amore in filium et sua præsenti probitate: puta, si tunc pœnitentem vitam ducat, sacramenta frequentet etc., aut si sit in articulo mortis et suum dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol. et Turr. apud Croix* (4). Sed communissime et probabilius filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ita *Lugo* (5), *Salm.* (6) *cum Trull.*, *Dic.*, *Vill. etc.*, *Holzm.* (7) cum communi, ut asserit, *Less.* (8), *Laym.* (9) *cum Abb.*, *Rich.*, *Sa etc.*, *Ronc.* (10) *cum Azor.*, *Fill.*, *Diana etc.*, *Sporer* (11), *Croix l. c.* Id probatur 1., quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur esse adulterinus vel illegitimus, ut habetur ex *l. Filium ff. de his, qui sunt sui etc. Vide Lugo* (12). Probatur 2., quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo, ut patet ex *c. Relatum de testam.*, ubi dicitur, etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes: *Tribus aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est Deuteron. 19, 15.: In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum;* et ex *c. Licet de testib.*, ubi: *Licet quædam sint causæ, quæ plures quam duos exigant testes: nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim, dicunt *Laym. et Holzm.*, fuisse necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secus tamen dicendum, ut bene ajunt *Lugo* (13), *Holzm.*, *Ronc.*, *Spor.*, *Less.*, *Salm.*, *Croix ll. cc.*, si adsint indicia ita vehementia, ut filius in foro externo tamquam spurius condemnaretur; prout si mater clare ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere: quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forum non nititur falsa præsumptione.

(1) *pag. 223. n. 10.* — (2) *l. 7. cap. 3. §. 4. n. 10.* — (3) *d. 13. n. 61.* — (4) *lib. 3. p. 2. n. 334.* — (5) *dict. n. 61.* — (6) *de rest. c. 3. n. 39.* — (7) *de 6. præc. c. 1. n. 657.* — (8) *l. 2. c. 10. n. 51.* — (9) *l. 3. tr. 3. c. 14. n. 1.* — (10) *de 7. præc. c. 2. q. 4. r. 2.* — (11) *de matr. c. 2. n. 555.* — (12) *d. 13. n. 16.* — (13) *n. 62.*

655. — „3. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii pa-„trem, etiam ipse sæpe excusatur vel in toto vel ex parte, „sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel „compensandum creditur; sive quia huic restitutio non „potest fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ, turbatione „et discordiis familiarum; sive quia non est certus, filium „esse suum. *Vide Less.* (1), *Bon.* (2), *Trull.* (3)."

Cæterum adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hæreditatem relictam a viro adulterinæ proli et alimenta ab eo data puero a tertio ætatis anno: nam usque ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare;* nam ad alias expensas tenetur pater. Si vero mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum, ut dicunt *Salm.* (4) *cum communi:* nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater.

656. — Quæritur 1., an, si adulteri sint divites, et exponant prolem hospitalibus, teneantur reddere illis expensas factas pro nutrienda prole.

Affirmat *prima sententia*, quam *Salm.* (5) communem vocant *cum Mol.*, *Less.*, *Sanch. etc.*, item *Elbel* (6), *Spor.* (7), *Lugo* (8) *etc.* Ratio, quia hæc pia opera unice pro pauperibus sunt instituta.

Negat vero *secunda sententia*, quam tenent *Henr.*, *Dic.*, *Roder.*, *de Acunna* (9), *Renz.* (10), et probabilem vocant *Salm. l. c.*, *Elbel*, *Spor. ll. cc. et Croix* (11); eamdemque sententiam docet *Laym.* (12), si hospitale sit opulentum; secus, si pauper: sed universe præfatam sententiam ego puto probabiliorem. Ratio, quia hujusmodi hospitalia non solum sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare, ne infamentur; et huic malo intendunt hospitalia occurrere: imo dico, ista potius, quam pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos a discrimine mortis

(1) *lib. 3. cap. 10. d. 6.* — (2) *de matr. q. 4. p. 15.* — (3) *l. 7. cap. 8. d. 7.* — (4) *de 4. præc. c. un. n. 3.* — (5) *de rest. tr. 13. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 28.* — (6) *de matr. n. 461.* — (7) *eod. tit. n. 538.* — (8) *d. 13. n. 5.* — (9) *ap. Salm. ibid. n. 29.* — (10) *de 6. præc. cap. 5. q. 8.* — (11) *lib. 3. p. 2. n. 159.* — (12) *de just. lib. 3. tr. 4. cap. 14. n. 4.*

æternæ et temporalis, quam facile subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

657. — Quæritur 2., ad quid teneatur adulter, si dubium sit, an proles sit sua vel mariti. *Laym.* (1), licet contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, eum teneri ad damnum pro rata dubii. Communis vero est contraria sententia, quæ excusat ab omni restitutione adulterum, modo non sit certus, prolem esse suam. Ratio, tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita *Cont. Tourn.* (2), *Elbel* (3) *cum Soto*, *Nav.*, *Sporer*, *Salm.* (4) *cum Less.*, *Pal.*, *Sanch.*, *Dicast.*, *Trull. et aliis*, et est commune *ap. Croix* (5) *cum Lugo* (6), *Azor.*, *Concina etc.*

658. — Et ob eamdem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita *Sanch.* (7), *Zachar.* (8) *cum Gob.*, *Less.*, *Fill. et Bon. ac Salm.* (9) *cum Sot.*, *Trull.*, *Lop. etc. (contra Dic., Mol. et alios)*. Quæ utique sententia, spectata ratione et absolute loquendo, probabilior est; nemo enim tenetur ad damnum, nisi certo moraliter constet, ipsum fuisse causam damni, ut probavimus supra ex *n. 562.* cum *d. Th.* (10). Nec obstat dicere cum *Ronc.*, quod possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis posita; nam respondetur, quod ad obligationem restituendi ex una parte non sufficiat actio injuriosa, sed insuper requiratur damnum ex actione certe secutum, ut docuit idem *s. Th.*, cujus verba retulimus *n. 561.* Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem, non sufficit, posuisse eum actionem aptam ad damnum causandum; sed requiritur, ut actu moraliter certo illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis, sicut non semper consilium est causa damni, juxta *d. Th.*, cujus textum vide *d. num. 562.* Per accidens vero est, quod

(1) *l. c. n. 3.* — (2) *de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 2. sect. 9.* — (3) *de matr. num. 443.* — (4) *de rest. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 30.* — (5) *n. 335.* — (6) *de 13. sect. 2. n. 27.* — (7) *cons. l. 4. c. 3. dub. 1. disp. 13. n. 20.* — (8) *lib. 3. p. 1. num. 704.* — (9) *ibid. num. 32.* — (10) *2. 2. q. 62. art. 7.*

prolem nullus alere teneatur, cum incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix* (1), loquens de spurio nato ex muliere soluta, vocat probabilem cum *Gob.*, *Less. et Fill. (contra Bardi)*, et communem asserit *Lugo* (2). attamen ipse *Croix* (3) cum *Lugo* (4), loquens de prole adulterina, absolute dicit cum *Ills.*, adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii; quia, licet nemo teneatur ad damnum in dubio, an a se sit illatum, tamen hic (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni; nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videntur singuli consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universe non suadet, quia videtur tantum valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet, advertens, suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis, ne possint a primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet, si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultra, ut ipse advertat ad illud damnum, quod evenire potest ex suo adulterio: quia tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiam erit hæc obligatio adulteri; et ita mecum sentit *Elbel* (5) *cum Petschacher et Babenstuber* (6).

659. — Quæritur 3., an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuerit causa suppositionis: scilicet, si ipse non induxerit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negative se habuerit. Tres sunt sententiæ.

Prima sententia docet, teneri eum semper ad omnia damna; quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quod proles credatur mariti: quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit, ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less.* (7), *Lugo* (8), *Mol.* (9) *et Salm.* (10) *cum Caj.*, *Less.*, *Mol. etc.*, et vocant communem.

(1) *l. 3. p. 1. n. 704.* — (2) *d. 13. n. 19.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 337.* — (4) *n. 24.* — (5) *de rest. cap. 18. num. 452. et 453.* — (6) *vide dicta num. 562.* — (7) *l. 2. c. 10. dub. 6. n. 45.* — (8) *d. 13. sect. 2. n. 14.* — (9) *t. 4. d. 103. n. 2.* — (10) *de rest. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 36.*

Secunda sententia vero excusat adulterum; quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater; sicut non est causa abortus, qui fornicatur cum muliere, licet conjiciat eam in necessitatem abortus. Ita *Sot.*, *Trull. etc. ib.*

Tertia sententia apud *Tambur.* (1) distinguit et dicit, quoad alimenta teneri patrem illa subministrare; et hoc *Tamb.* supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium; quoad hereditatem vero proli relictam dicit, eum non teneri, quia de hoc tenent *Sot.* (2) *et Henriq.* (3); et probabilem vocant *Tamb. l. c. et Diana cum Barth. a s. Faust. apud Lug.* (4). Sed *longe probabilior mihi est prima sententia*, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta, quam ad hæreditatem, quam una cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licet adulter tantum permittat, filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima et directe moralis omnium damnorum, cum in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile, prolem e domo ejicere propter infamiam, quam subiret. Ita *Less.* (5), *P. Conc.* (6), *Croix* (7), *Elbel l. c. et Lugo* (8) *cum Vasq.*, *Caj.*, *Sylv.*, *Navar.*, *Mol.*, *Az. et aliis communiter*, qui, ut asserit *Lugo*, præfatas duas sententias rejiciunt. Secus autem dicendum, ait *Lugo* (9) *cum Vasq.*, si adultera sine sua infamia et periculo suppositionis possit prolem extra domum tenere et alere.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama et bonis spiritualibus in inductione ad peccatum, avocatione a religione.

660. *An restitutio facienda in alio genere.*
661. *Quid, si quis inducat alterum ad peccandum?*
662. *Ad quid teneatur, qui abduxerit novitium vel religiosum a sua religione.*

(1) *decal. l. 7. c. 3. §. 5. n. 5. et 6.* — (2) *de just. l. 4. qu. 7. art. 2.* — (3) *l. 2. de matr. c. 2. n. 3.* — (4) *de just. d. 13. n. 10.* — (5) *l. 2. c. 10. n. 45.* — (6) *tom. 7. p. 222. n. 7.* — (7) *l. 3. p. 2. n. 336.* — (8) *l. c. n. 11.* — (9) *n. 13.*

663. De restitutione ob omissionem officii divini.
664. *Quæst. 1. Quid, si fructus beneficii non percipiantur?*
665. *Qu. 2. Quid, si omittatur officium sine culpa?*
666. *Qu. 3. An restituendi fructus intra primos sex menses.*
667. *Qu. 4. An omittens officium possit postea supplere altera die.*
668. *Qu. 5. Quid, si omittatur pars minor quam integræ horæ?*
669. *Qu. 6. Quid, si recitentur horæ sine attentione interna?*
670. *Qu. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus.*
671. *Qu. 8. An omittens incurrat aliam pœnam.*
672. *Qu. 9. Cui facienda restitutio?*
673. *Qu. 10. An omnes fructus restituendi; et quid de beneficiario simplici?*
674. *Qu. 11. An teneatur ad officium habens tenue beneficium.*
675. *Quæst. 12. An canonici non assistentes vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum et præbendarum. Dub. 1. An peccent graviter canonici, qui choro non assistunt. Dub. 2. Quid teneantur restituere, si choro non intersint. Dub. 3. An satisfaciant choro, qui tantum intersunt et non recitant. Dub. 4. An satisfaciant choro, qui submisse recitant.*

660. — „**Resp.** 1. Juxta dicta, si restitui non possint „bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obliga„tio faciendi ex bonis diversi ordinis" (1).

Unde resolves:

„1. Pro fama restituenda est fama: cum id non po„test, non teneris ad pecuniam et bona fortunæ, nisi „per sententiam a judice cogaris sic satisfacere. Eadem „est ratio de reliquis. Quod si tamen lædendo famam „in bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum esset, „constat ex supra dictis, quid faciendum sit. Porro de „læsione famæ etc. — *vide dicenda n. 988.*

661. — „2. Si quis alterum induxit ad peccatum sua„sione vel exemplo suo, tenetur quidem ex charitate, „quoad potest, eum revocare ad meliorem statum, sed „non ex justitia. *Less.* (2), *Laym.* (3).

„3. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu etc., „tenetur ad id ex justitia; quia quisque habet jus, ne „injuste lædatur in bonis spiritualibus. Unde, si læda„tur, debet id spirituale restitui, si possit. *ibid.*"

(1) *vide d. n. 627.* — (2) *l. 2. c. 8. d. 2. n. 20.* — (3) *c. 8. n. 1.*

An autem teneatur tunc ex justitia cooperari, ut alter convertatur. *Croix* (1) putat, eum probabiliter teneri; sed non negat, oppositum esse etiam probabile cum *Sanch.*

662. — „4. Si quis aliquem (etiam novitium) abduxit „ab ingressu religionis, tamen sine vi et fraude, etsi „graviter peccarit, id irrationabiliter faciendo, ac proinde „teneatur ei rursus suadere ingressum ex charitate; non „tamen ex justitia vel illi vel religioni tenetur, quæ „nullum adhuc in eum jus acquisivit. *Vide Laym.* (2).

„5. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit suasione aliave cooperatione, obligatur ex justitia religioni „ad restitutionem, non quidem, ut ipse (quod aliqui vo„lunt) loco alterius ingrediatur, sed ut suadeat alteri, „quoad potest, reditum, et compenset monasterio com„moda, quæ ex hæreditate, bonis vel industria alterius „expectabantur."

Qui per vim, fraudem aut metum gravem impedit vel avertit aliquem a religione, graviter peccat contra justitiam; est commune apud *Croix* (3) *cum Less.*, *Dic.*, *Burgh. et Steph.* Probatur ex Tridentino (4), ubi excommunicatur, qui puellam a religione impedit. Fortius peccant parentes, si impediant (5). Probabilius autem est, quod is, qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch. contra Nav.*; tenetur tamen reparare damna ob id monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo* (6). Et hoc dicendum probabilius, etiamsi ille adversus simplex esset novitius, ut *Lugo* (7) *et Less. cum aliis apud Croix ib. contra Sanch.*, qui putat oppositum probabile, dicens, monasterium non acquirere jus in novitium nisi post professionem. *) Hic autem videndum

(1) *l. 3. p. 2. n. 344.* — (2) *l. 3. t. 2. c. 8.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 307.* — (4) *sess. 25. c. 18. de reg.* — (5) *vide dicta n. 335. v. prætereu.* — (6) *d. 9. n. 40.* — (7) *n. 39.*

*) Sequentem doctrinam *s. Alphonsus* textui inserere omisit, quamque ideo in indice rerum generali posuit. Nos eam jam hic, utpote in suo loco, exhibemus. Est autem doctrina: „Religiosus injuste denegans suffragium novitio peccat et tenetur ad restitutionem, ut dicunt *Sporer* (tr. 5. in decal. c. 1. n. 139.), *Lugo* (d. 9. n. 54.) et *Holzmann* (t. 1. p. 614.

De restitutione ob omissionem divini officii.

663. — Ex decreto concilii Lateranensis sub *Leone X.*, aucto a *s. Pio V.* anno 1571, beneficiarii tenentur restituere fructus beneficii pro rata omissionis officii, elapsis sex mensibus a die possessionis beneficii. In præfato enim concilio (1) sic dicitur: *Statuimus quoque, ut quilibet habens beneficium, si post sex menses, obtento beneficio, officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat suos pro rata omissionis recitationis officii et temporis.* Deinde *s. Pius V. in sua consi. 186.*, quæ incipit: *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571., sic sancivit: *Statuimus, ut, qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes beneficii fructus, qui illi vel illis diebus responderent; qui vero matutinum, tantum dimidiam; qui cæteras alias horas, aliam dimidiam; qui horam singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittat; tametsi aliquis choro addictus non recitans omnibus horis canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque et distributiones forte aliter assignatas sola præsentia juxta statuta, consuetudinem vel alias sibi lucrari fecisse prætendat: is etiam præter fructuum et distributionum amissionem grave peccatum intelligat se admisisse. Item ille, qui primis sex mensibus officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse etc.* Hujusmodi autem restitutio certe debetur ante judicis sententiam, ut patet ex damnatione *Alexandri VII.* prop. 20., quæ dicebat: *Restitutio a Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eo quod sit pœna.*

664. — Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt. Quær. 1., an beneficiatus, fructus non percipiens, teneatur ad horas recitandas. Respondetur: Si ipse careat

(1) *sect. 9. §. statuimus.*

---

n. 471.) cum aliis communissime; nisi adsit gravis causa reprobandi, nempe infirmitatis, malæ indolis, defectus talentorum et similium, ita ut putetur futurus gravis religioni."
Editor.

spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Viva* (1), *Croix* (2), *Bon.* (3) *et Lugo* (4). Ratio, quia non est æquum, ut aliquis subeat onus officii, si fructus non percipiat sine sua culpa. Excipe I., si beneficiatus juste privetur fructibus in pœnam alicujus criminis; *Bon. l. c. cum Azor:* secus, si injuste privetur, ut idem *Bonac. cum Suar.*, *Molf.*, *Azor*, *Laym.*, *Lop.*, *Garz. etc.* Excipe II., si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo* (5) *cum Suar. et Croix l. c.*

Quid, si vertatur lis super beneficio? Distinguendum: Si beneficiarius nondum acceperit possessionem beneficii, *Cajetanus* (6), *Nav.* (7) *et Sanch.* (8) *cum Corduba* dicunt, eum teneri ad recitandum officium, semper ac verisimiliter putet, pro se ferendam esse sententiam. Ratio, quia beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominium beneficii (9). Quapropter, cum a die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est, ut ipse onus officii subeat. Communis tamen et vera sententia docet, hunc non teneri ad officium. Ratio, quia beneficiarius ad officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum; is autem, cui collatum est beneficium, habet quidem jus in illo et ad possessionem accipiendam, sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos: tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita *Hab.* (10), *P. Conc.* (11), *Tourn.* (12), *Salm.* (13) *cum Suarez*, *Pal.*, *Lugo*, *Bon.*, *Fill.*, *Rodr. etc.* Bene tamen excipiunt, nisi stet per beneficiarium, quin possessionem adipiscatur; quia ex *reg. 25. in 6. mora sua cuilibet est nociva.* Nec obstat, quod fructus reserventur proviso; nam respondet *Habert l. c.*, etiam fructus beneficii vacantis sæpe reservari beneficiario futuro, et tamen nemo dicit, hunc teneri ad officium. Hoc autem beneficium, usquedum liti subjicitur, habetur pro vacante, ut ait *Conc. l. c.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

(1) *de rest. qu. 7. art. 9. n. 2.* — (2) *l. 4. n. 1193.* — (3) *de hor. can. d. 1. q. 2. p. 4. n. 25.* — (4) *resp. mor. dub. 5. n. 5.* — (5) *l. c. n. 5.* — (6) *v. hora.* — (7) *in c. Quando c. 7. n. 29.* — (8) *cons. l. 2. c. 2. d. 76. n. 6.* — (9) *ex c. Si tibi de præb. in 6.* — (10) *t. 4. p. 232. q. 7.* — (11) *tom. 7. n. 411.* — (12) *de religione art. 8. sect. 2. concl. 2. quær. 2.* — (13) *tr. 16. c. 2. punct. 3. §. 3. n. 36.*

Si vero beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad officium : ut docent *Less.* (1), *Suar.* (2), *Lugo* (3), *Conc.* (4), *Salmant.* (5) *cum Pal., Fill. et aliis communiter :* secus, si absit hæc spes, et dubium sit, cui adjudicandi erunt prædicti fructus ; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita *Lugo* (6), *Salm.* (7) *cum Sanch., Led., Pellizar. et Tamb.* (8) *cum Bon.* Et hoc dicendum, etiamsi beneficiarius emolumentum ex fructibus beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium, ut recte notant *Lugo* (9) *et Salm.* (10), ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret. Si autem beneficiarius vincit litem, sentit *Salas ap. Croix*, ipsum teneri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed melius censent *Lugo* (11) *et Salm.* (12) *cum Bon.*, nullam esse obligationem restitutionis ei, qui sine culpa sic omisit officium ; unde licite eos retinere potest, sicut licite retinet fructus maturatos a tempore vacationis beneficii, etsi officium non dixerit.

665. — Quær. 2., an omittens officium sine culpa teneatur ad restitutionem.

Prima sententia affirmat cum *Led. et aliis apud Viva* (13), qui probabilem putat.

Negat vero *secunda sententia* probabilior, quam tenent *Less.* (14), *P. Conc.* (15) et ipse *Viva cum Sanch. et communiori.* Ratio, tum quia cessante culpa cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ex verbis concilii Lateranensis : *Qui officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat ;* tum quia, ut censet *Sylv.* (16) *cum Innoc., Panormit., Butr., idem Less.* (17) *cum Palud. et Rosella* (*contra Ang. et Cov.*, qui tamen fatetur, contrarium esse commune), hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali, cum fructus beneficii non

(1) *lib. 2. cap. 34. n. 173.* — (2) *lib. 4. cap. 29. n. 7. et 10.* — (3) *loc. cit. dub. 5. n. 9.* — (4) *pag. 412. n. 27.* — (5) *loc. cit. n. 38.* — (6) *n. 14.* — (7) *ibid n. 37.* — (8) *l. 2. c. 5. §. 1. n. 30.* — (9) *n. 5.* — (10) *loc. cit. n. 38.* — (11) *n. 5.* — (12) *ibid. n. 39.* — (13) *loc. cit. n. 2. v. inf. secundo.* — (14) *l. 2. c. 34. n. 180. v. quinto.* — (15) *tom. 2. p. 417. n. 5.* — (16) *v. clericus, 4. n. 17.* — (17) *loc. cit. n. 179.*

dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione beneficiati, cum onere tamen officii; ante enim concilium Lateranense, ita *Lessius*, nullus erat canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Bene autem potuit ecclesia omittentibus restitutionem imponere ipso facto et ante omnem sententiam; sed cum hæc restitutio procul dubio sit pœna, ut non dubitat *Viva* (1), ipsa omnino culpam requirit; et ideo satis a restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed dices: Si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna, cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit *Alexander VII.* damnando propositionem 20., dum (ut diximus *lib. 1. n. 149.*) in omnibus pœnis positivis requiritur sententia? Respondetur, non requiri sententiam, eo quod hæc restitutio sit pœna conditionalis (juxta dicta ibidem dicto *n. 149. v. pœna*), sive quia recitatio officii est conditio, sine qua non potest beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n. 663.*) dicens: *Si post sex menses, obtento beneficio, officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.*

666. — Quæritur 3., an omittens officium infra sex primos menses teneatur ad restitutionem. Affirmant *Suarez* (2) *et Val. cum aliis apud Viva* (3): sed negant probabilius *Less.* (4) *Conc.* (5) *et Viva cum Vasquez et communiori.* Ratio est eadem, quam mox adduximus, quia restitutio fructuum non debetur nisi de lege ecclesiæ, quæ hanc pœnam injunxit tantum omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusentur a culpa gravi, ut habetur ex Bulla *s. Pii V. ut supra n. 663.*

667. — Quær. 4., an beneficiarius omittens officium uno die possit supplere die alio. Omnes docent et non dubitandum, hunc non excusari a peccato mortali, ut diximus haberi etiam in præfata bulla *s. Pii V.* Dubium fit, an ita supplens excusetur a restitutione fructuum.

Prima sententia affirmat, quam tenent *Molf.* (6), *Salmant.* (7), qui citant *Palud. et Quintan.*, item *Henr.*,

(1) *in cit. prop. 20. n. 3.* — (2) *de relig. lib. 4. c. 29.* — (3) *l. c. n. 2. v. inf. sexto.* — (4) *cit. cap. 34. n. 167.* — (5) *tom. 2. p. 416. n. 3.* — (6) *tom. 1. tr. 5. c. 5. n. 7.* — (7) *tr. 16. c. 2. punct. 4. n. 65.*

Suar. et Fill. (Sed *Diana* (1) asserit, *Henr.* esse pro contraria sententia, *et Fill. ac Suarez* loqui tantum pro casu præcedentis quæstionis); ac probabilem vocat *Bon.*(2). Ratio, quia in tali casu iste jam rependit æquale, prout si capellanus omittat missam uno die, bene potest altero supplere.

Secunda sententia vero communissima, cui adhæreo, negat; et hanc tenent *Bonac. l. c.*, *Viva* (3), *Ronc.* (4) *cum Nav.*, *Pell.*, *Bass. etc.* (5), item *P. Concina* (6) *cum Leandr.*, qui dicit, hanc omnino tenendam, et *Croix* (7), qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quia onus officii est addictum diei; unde, qui illud non implet, non potest implere die alio; et hæc videtur fuisse vera mens *s. Pii V.*, dum sancivit, non facere fructus suos, qui *horas canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit.* Ubi notandum, non dixisse Pontificem *omiserit*, sed *intermiserit:* quo verbo satis significavit, non lucrari fructus, qui uno die officium intermittit, etiamsi de altero suppleat; quia, licet is dici possit horas non omisisse, nequit vero dici, quod non intermiserit. Hinc (bene arguit *Roncaglia*) quomodo ille, qui uno die fructus sui beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tanto minus deinde approbo id, quod subdunt *Salm. ibid.*, nempe, quod beneficiarius omittens officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiam acquiesco ei, quod dicit *Roncaglia*, nimirum quod, cum sub nomine pauperum veniant etiam animæ purgatorii, si beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari a restitutione: non acquiesco, dico, quia Papa omnino imposuit omittentibus restitutionem fructuum. *)

668. — Quær. 5., an omittens partem minorem quam integræ horæ teneatur ad restitutionem. Si partes omissæ materiam gravem non constituerent, commune est, nul-

(1) *p. 2. tr. 12. resol. 24.* — (2) *de horis can. d. 1. q. 5. p. 2. n. 5.* — (3) *dict. art. 9. num. 2.* — (4) *de hor. can. c. 4. q. 7. r. 2.* — (5) *ap. Salm. loc. cit. n. 64.* — (6) *t. 2. p. 420.* — (7) *l. 4. n. 1209.*

*) Hæc secunda sententia convenit cum retractatione 27. *Editor.*

lam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiamsi fructus illi parti respondentes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert chori usus, tum quia a *s. Pii V.* tantum omittentibus aliquam horam imposita est restitutio: qui autem partem levem illius omittit, non potest dici horam omisisse; ita *Suar.* (1), *Bonac.* (2), *Salm.* (3) *et P. Concina* (4). Et hoc verum putant *Pal.* (5), *Salm. l. c. cum Fill.*, *P. Nav.*, *Pel.*, *Diana etc.*; ac probabile censet *Bon.*, etiamsi partes in pluribus horis constituerent simul gravem materiam; quia præceptum recitandi integrum officium diversum est a præcepto restitutionis, quæ (ut dictum est) non debetur de jure naturæ, sed ex mandato ecclesiæ, pro omissione singularum horarum. Sed his non obstantibus verius mihi videtur oppositum *), quod docent *Suar.* (6), *P. Concina l. c.*, *Bon.* (7) *cum Garc. etc.*, nempe non excusari a restitutione, qui in uno officio per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex concilio Lateranensi absolute præcepta fuit restitutio fructuum *pro rata omissionis officii*, ubi nota, non dici ibi: pro rata omissionis cujuslibet horæ, sed *officii:* ergo ex consilio omittens partem notabilem officii jam tenebatur ad restitutionem. Postea *s. Pius V.* suam bullam emanavit, qua nihil quidem de illa constitutione concilii immutavit, *sed expressius providere volens*, ut dixit, solum definivit, quantum fuerit restituendum pro omissione singularum horarum; ex hac autem definitione perperam infertur, quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius officii a restitutione jam a concilio illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque horæ. Tanto magis deinde rejicimus cum *Salm.* (8), *Bonac.*, *Pal. etc.* id, quod dicunt *Filliuc.*, *Pelliz. et Diana* (et *Viva* putat probabile cum *Navarro et Tolet.*), nimirum

(1) *l. 4. c. 3. n. 13.* — (2) *d. 1. q. 5. part. 2. n. 11.* — (3) *tr. 16. c. 2. punct. 4. n. 56.* — (4) *tom. 2. p. 419. n. 8. in fine.* — (5) *t. 2. c. 7. dec. 2. p. 7. n. 6.* — (6) *de rel. l. 4. c. 30. n. 13.* — (7) *de hor. can. d. 1. q. 5. p. 2. num. 15.* — (8) *ibid. n. 55.*

*) Et hoc amplectitur etiam *s. Alphonsus* in sua retractatione 28. *Editor.*

non teneri ad restitutionem, qui omittit partem notabilem alicujus horæ: nam qui partem notabilem omittit, vere non recitat horam, sicut vere missam omittit, qui partem ejus notabilem non audit.

669. — Quæres 6., an teneatur ad restitutionem beneficiarius, qui recitat officium sine debita attentione. Qui externe voluntarie distrahitur, certe non satisfacit officio et tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interius. De hoc magna est quæstio, de qua fuse agemus *lib. 5. n. 177.*, ubi probabiliorem esse sententiam dicemus, eum non satisfacere: sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem, hic dicimus, non esse obligandum beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit; quia posito jure certo, quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem, nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus rigoristarum princeps *Prosper Fagnanus* gravem scrupulum imponit confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxta opinionem probabiliorem sui confessarii, quia ejus sententiæ tamquam sui judicis pœnitens ut reus parere debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris doctoribus, etiam rigidæ sententiæ fautoribus, angere debere confessarios damnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem a restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis juxta dicta *n. 547.* Præterea diximus *lib. 1. n. 84.*, et fusius dicemus *lib. 6. n. 604.*, quod pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequeat denegari absolutio, ut communiter docetur et fatentur etiam plures inter probabilioristas, quos ibi retulimus et referemus. Nec obstat dicere, quod pœnitens debeat se conformare judicio confessarii; nam confessarius non est judex controversiarum, prout est summus Pontifex, sed tantum judex dispositionis pœnitentium, et satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Trident. (1), ubi dicitur: *Jesus Christus... sacerdotes Sui Ipsius vicarios reliquit tam-*

(1) *sess. 14. de pœnit. c. 5.*

quam præsides et judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur..., qui pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim, sacerdotes judicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. En igitur patet, pœnitentem in hoc tantum sequi debere judicium confessarii, ut peccata apud eum deferat et pœnitentiam acceptet. E converso pœnitens post confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus; neque potest quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem confessarii, ad quem certe non pertinet reprobare opiniones, quas alii sapientes approbant; sed tantum judicare, an pœnitens rectam vel ne conscientiam sibi formet. Sed instabit *Fagnanus:* Hæc sunt principia probabilistica. Ego nescio, an sint probabilistica vel antiprobabilistica, cum plures etiam inter probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quod in omnibus scientiis regula probata sit, ut sequamur principia magis recepta a sapientibus: prout sunt ista, quæ invenio passim teneri a scriptoribus undique doctrina et pietate conspicuis, qui in facie ecclesiæ sua volumina ediderunt, et quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse judico; quod enim docetur *ex unanimi theologorum consensu*, ait *Cont. Tourn.* (1), *magni esse debet ponderis; quia, ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi, quod prudentissimi quique judicant.* Neque hic auctor dixit hoc, loquens de opinione omnino communiter recepta, sed de quadam sententia, cui plures graves auctores contradicunt.

670. — Quær. 7, an excommunicatus teneatur restituere fructus beneficii. Certum est, teneri excommunicatum tempore collationis, quæ fuit nulla; *Viva* (2): secus, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita *Laym.* (3), *Cont. Tourn.* (4), *Pal.* (5), *Sanch.* (6), *Salm.* (7),

(1) *de justit. et jure.* — (2) *qu. 7. art. 9. n. 7.* — (3) *l. 1. tr. 5. p. 2. c. 2. n. 9.* — (4) *de censur. part. 2. art. 3 sect. 5. quær. 4.* — (5) *d. 2. p. 11. n. 4.* — (6) *de matr. lib. 3. d. 51. n. 12.* — (7) *de cens. c. 3. punct. 10. n. 115.*

cum Henr., Bonac., Coninch., Avila, Hurt. et aliis pluribus (contra Suar., Cov., Fill., Sayr. etc.) et quidem probabilius. Ratio, quia pœnas, quæ actionem requirunt, ut diximus *lib. 1. n. 148.*, reus non tenetur subire, nisi post sententiam. Et sic videtur significare textus *in c. Pastoralis 53. §. Verum. de appell.*, ubi dicitur: *Illi proventus ecclesiastici merito subtrahuntur, cui ecclesiæ communio denegatur.* To autem *subtrahuntur*, ait *Cont. Tourn. l. c.*, potius indicat expoliationem, quæ fit ab homine, quam quæ ipso jure inducitur, ut etiam explicat glossa. Tanto magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi factæ, an clericus excommunicatus potuisset privari a judice ecclesiasticis beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si beneficiarius per se vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem ob injustam excommunicationem abesset a choro, posset percipere fructus beneficii, et etiam distributiones, ut ait *Viva* (1) *cum Sa, Fill., Av. etc.* Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistat choro, quia non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. et Ugol.* concedunt huic distributiones; sed negat communius et multo probabilius *Viva cum Suar. etc. ibid.*

671. — Quær. obiter 8., omittens ultra restitutionem, quamnam aliam pœnam incurrat. Incurrit pœnam privationis beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses officium omittat intra 15 dies, *ut Suar. apud Viva* (2) *ex conc. Lateran.*

672. — Quær. 9., omittens cui debeat facere restitutionem. Respondetur pauperibus vel fabricæ beneficii, ut *ex decr. s. Pii V.*, sive ecclesiæ, sive domui beneficii, sive in augendis agris, ut *Suar. et Vasq. apud Viva* (3): non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius ecclesiæ, nisi fabrica esset in utilitatem pauperum, vel nisi ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliæ ecclesiæ eleemosynis indigerent, ut reficerentur, ut ait *Concina* (4). Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscumque loci, et etiam intelliguntur ipsi defuncti. Et etiam ipse clericus sibi potest

(1) *n. 8.* — (2) *d. l. n. 10.* — (3) *quæst. 7. a. 9. n. 11.* — (4) *tom. 2. p. 425. n. 24.*

applicare dictos fructus, si vere pauper est, ut dicunt *Palaus* (1) *cum Nav.*, *Suar.*, *Bon.*, *Tol. et Viva cum Less. ex communi* (2). Excipitur tamen, si ille in fraudem officium omittat, sciens, se posse retinere fructus ob paupertatem, ut bene advertunt *Pal. et Viva*. Addunt *Palaus* (3) *cum Suar.*, *Bonac. et Salm.* (4) *cum Nav.*, *Pell.*, *Reg.*, *Fill.*, *Quintanadv. et communi*, posse beneficiarium satisfacere restitutioni, si quæcumque alia pia opera pro defunctis offerat æquivalentia recitationi omissæ, nempe, ut explicat *Quintanadv.* (5), auditionem sacri, flagellationem, lucrationem indulgentiarum, et similia; sed huic supra *n. 667. quæst. 4. in fine* non acquievimus. Tantum admittendum videtur cum *Concina p. 427.*, posse beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur missæ vel alia suffragia applicentur pro defunctis.

673. — Quær. 10., an beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta officia, quæ omisit. Affirmant *Suar.*, *Valent.*, *Azor.*, quia sic loquitur bulla: sed *Sanch.* (6), *Sotus* (7), *Less.* (8), *Viva* (9) *et Salm.* (10) *cum Pal.*, *Vasq.*, *Led.*, *Vill.*, *Diana*, *Henr.*, *Rodr.*, *Bonac. etc.* probabiliter dicunt, ex benigna interpretatione ipsos non teneri omnes fructus restituere, sed tantum eos, qui respondent ad onus officii omissi. Ratio, tum quia bulla *s. Pii* sic recepta est, et sic explicata usu, utpote conformior æquitati naturali; tum quia durum videtur, eodem modo obligari episcopos, parochos et capellanos, qui ferunt alia onera, ac simplices beneficiarios. Quare dicunt, episcopum vel parochum teneri restituere tertiam vel quartam partem fructuum, retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: canonicos dimidiam partem: habentes capellaniam dimidiam vel tertiam partem: (capellanus enim tenetur ad officium, cum quælibet capellania conferenda ab episcopo et ejus auctoritate erecta sit vere beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis: secus, si non sit erecta auctoritate episcopi, licet ab ipso conferatur. Ita *Salm.* (11)

(1) *tract. 7. d. 2. p. 7. n. 12.* — (2) *d. n. 11. in fine.* — (3) *tr. 7. d. 2. p. 7. n. 11.* — (4) *de hor. can. c. 2. punct. 4. n. 60. in fin.* — (5) *ap. Salm. ibid. n. 66.* — (6) *cons. tom. 1. l. 2. c. 2. d. 83. n. 3.* — (7) *de just. l. 10. q. 5. art. 6.* — (8) *l. 2. c. 34. n. 133.* — (9) *l. c. n. 13.* — (10) *loc. cit. num. 59.* — (11) *cit. n. 59.*

cum Suar., Pell., Vill. etc.) Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus non solum pro officio, sed pro aliis etiam oneribus. *Henriquez* autem *apud Sanch.* (1) dicit, episcopum et parochum teneri tantum ad quintam partem, quod *Viva* (2) etiam approbat, canonicum ad quartam, ut etiam *Viva* (3).

Quid de beneficiario simplici? Recte *Viva* (4) *cum Bon.* dicit. eum teneri ad omnes fructus: quia onus gestandi habitum, vivendi caste etc., compensatur privilegiis clericalibus. Attamen *Henr.* (5) dicit, teneri tantum ad tertiam partem, ratione aliorum onerum: et asserit, hanc esse communem recentiorum cum *Manuel. et Medina*, quorum opinionem, ait *Sanch.*, esse rationi consonam. At hanc opinionem, merito ait *Less.* (6), esse laxam: *) unde rationabiliter eam limitat ad eos beneficiarios tantum, qui præter horas canonicas alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

674. — Quær. 11., an teneatur ad officium, habens tenue beneficium. *Salm.* (7) *cum Nav., Laym., Pal., Sa etc.* teneri eum censent, quia *s. Pius V.* hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya* (8), *Malder., Escob., Quintanadv., Diana et Arag.*, qui testatur, hanc esse communem recentiorum: et idem sentiunt *Less.* (9), *Sanch.* (10) *cum Rodr., Molf., Vega, Led., Torre et Pell.* (11); quamvis *Less. et Pell.* sentiant, teneri hunc beneficiarium recitare saltem dominicis et diebus festivis. Ratio, quia *ex c. Is, cui, 19. de præbend. in 6.* in jure tenue beneficium non reputatur pro beneficio; in præfato enim canone habens tenue beneficium non excluditur ab alio beneficio obtinendo, cum ibi prohibeatur, ne de beneficio

(1) *cons. l. 2. c 2. d. 84. n. 4.* — (2) *in prop. 20. Alex. VII. n. 6. in fin. et de horis can. q. 3. a. 3. n. 8. in fine.* — (3) *d. n. 8. in fine.* — (4) *d. l. de rest. n. 13. in fine.* — (5) *apud Sanch. d. loc.* — (6) *l. 2. c. 34. n. 177.* — (7) *de horis canon. c. 2. punct. 3. §. 5. n. 48.* — (8) *tract. 2. de rel. disp. 2. q. 4. n. 8.* — (9) *l. 2. c. 34. n. 169.* — (10) *l. 2. consul. c. 2. d. 66.* — (11) *apud Salm. ibid. n. 46.*

---

*) Et *s. Alphonsus* eam iterum reprobat in retractatione 29. *Editor.*

provideatur tantum obtinens aliud beneficium sufficiens: *Is, cui* (verba textus) *conceditur, ut auctoritate apostolica possit uni personæ in sua vel alia ecclesia providere: alicui aliud sufficiens beneficium obtinenti providere non potest.* Addit ibi glossa: *Ergo, si non est sufficiens, secus est.* Deinde infra rationem adducit: *quia beneficiatus idoneus non est, et jure communi beneficiatus beneficiari non mandatur ex c. Quia in tantum de præb.* Habens igitur tenue beneficium, si potest beneficiari, ergo reputatur in jure tamquam non beneficiatus: et proinde censetur eximi ab onere officii.

Quæritur autem, quodnam beneficium judicetur tenue. Dico, non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt, tale judicari beneficium, quod non pertingit ad 20 vel 30 aureos. Merito tamen *Viva* (1), *Sporer* (2), *Elbel* (3), *Tamb.* (4) *et Salm.* (5) *cum Mald. ac aliis communiter* censent probabile, tenue existimari illud beneficium, quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis. Et adhæret *Sanchez* (6) *cum Suarez*, putans beneficium tenue illud, quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentationem autem, rationabiliter dicit *Viva l. c.*, mensurari juxta diversitatem patrimoniorum, quæ in diversis locis solent clericis assignari. Hinc *Sotus* (7) obligat ad officium beneficiarium, qui percipit annuos aureos octo: sed *Sanch.* excusat, etiamsi percipiat 16 aureos. Verum huic minime acquiesco: communis enim sententia est apud *Croix* (8), nullo modo excusari ab officio beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis: idemque recte censet dicendum *Croix* (9) *cum Vasq.*, si dubium sit, an beneficium sit tenue; quia, cum beneficium sit certum, et tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro beneficio et proinde pro obligatione officii. Merito addunt *Lugo* (10) *cum Suar. et aliis, Croix* (11) *et Tamb.* (12), neque excusari beneficiarium, si ob suam culpam beneficium factum sit tenue, vel si ipse speret, in posterum

(1) *in prop. 20. Alex. VII. n. 7.* — (2) *de hor. can. c. 1. n. 27.* — (3) *eod. tit. n. 421.* — (4) *l. 2. c. 5. §. 1. n. 24.* — (5) *d. c. 2. n. 46.* — (6) *cons. l. 2. c. 2. dub. 67. n. 4.* — (7) *ap. Sanch. n. 5.* — (8) *l. 4. n. 1195.* — (9) *n. 1196.* — (10) *resp. mor. dub. 6. n. 5.* — (11) *n. 1193.* — (12) *l. c. n. 26.*

uberiores fructus se habiturum; tunc enim unus annus compensatur cum alio, contra *Palaum* (1). Pariter addit *Croix ibidem*, teneri ad officium, qui acceptat beneficium cum onere solvendi omnes fructus pro pensione. Sic etiam, si non faciat fructos suos, quia non residet, ut ait idem *Croix l. c. cum Suarez*, *Lugo etc.* Hoc tamen limitant *Bus. et Sanch.*, si absit cum licentia: sed id recte rejiciunt *Tamb.* (2) *et Croix ibid. cum Azor.*, cum ille possit fructus percipere, si velit.

675. — Quær. 12., an canonici non assistentes vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum et præbendarum. Plura dubia hic discutienda sunt. Certum est, quod clerici ecclesiarum cathedralium et collegiatarum tenentur ad officium in choro (3). Atque tenentur quotidie assistere, nisi alibi alia sit institutio vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra ecclesiam officium persolvatur, et adsit licentia episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait *Viva* (4): imo probabiliter putat *Bon.*, cui adhæret *Viva*, canonicos bene distributiones lucrari, si recitent in sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in sacristia enim reputatur officium moraliter ac in ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1., an peccent graviter canonici, qui choro non assistunt. Negant plures DD. antiqui, ut *Nav.* (5), *Sylvest.* (6), *Cajet.* (7), item *Ang.*, *Vald.*, *Barb.*, *Pell.*, *Reg.*, *Tamb. apud Salm.* (8): tum quia de hoc non adest præceptum expressum, tum quia obligatio assistendi choro oritur ex distributionibus; ergo, cum his canonici renuntiant, omni obligatione se liberant. Sed verius *Suarez* (9), *Bon.* (10), *P. Concina* (11), *Viva* (12), *Cont. Tourn.* (13), *Salm.* (14) *cum Vasq.*, *Pal. etc.* docent, eos peccare mortaliter, qui a choro absunt notabiliter ultra tempus a Tridentino permissum. Ratio, quia ex *c. Si quis presb.*

(1) *tom. 2. d. 2. p. 1. §. 2. n. 18.* — (2) *n. 23.* — (3) *ex c. 1. de celebr. miss. cap. fin. dist. 92. et ex Trid. sess. 24. c. 12.* — (4) *de rest. q. 7. art. 9. n. 14.* — (5) *de orat. c. 5. n. 14.* — (6) *v. Horæ q. 11.* — (7) *eod. verb. §. 5.* — (8) *tr. 16. c. 4. punct. 1. n. 2.* — (9) *l. 4. c. 17.* — (10) *d. 11. q. 1. p. 2.* — (11) *tom. 2. p. 510. n. 4.* — (12) *l. c. n. 14.* — (13) *de relig. part. 2. cap. 2. art. 8. sect. 5.* — (14) *l. c. n. 3.*

dist. 92. depositioni subjicitur clericus non recitans in sua ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius beneficii; Tridentinum (1) enim, loquens de canonicis, præcipit: *Omnes... compellantur... in choro ad psallendum instituto, hymnis et canticis Dei nomen reverenter, distincte devoteque laudare.* Diximus autem 1: *notabiliter;* nam si absit canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia, eum non peccare graviter. Ita *Salm.* (2) *et Croix* (3) *cum Sylvest, Bon., Cov., Vasquez et Suar.* (4), qui tamen dixit, præfatam sententiam non videri certe improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. Diximus 2.: *ultra tempus permissum;* quia Tridentinum permittit canonicis, sicut episcopis, per tres menses abesse. Recte autem docet *s. Thomas* (5), quem sequitur *Viva* (6) *cum Val., Fill. et Bon. contra Nav. et alios*, episcopos non obligari ad chorum; tum quia sic fert consuetudo, tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2., quid teneantur restituere canonici, qui choro non intersunt. Certum est, ipsos non posse lucrari distributiones, etiamsi alii consocii eas illis remittant, ut habetur ex *Trident.* (7), ubi dicitur: *Distributiones vero, qui statis horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Nota: *remissione exclusa;* nam ut bene advertunt *Croix* (8) *et Conc.* (9), si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licite possunt donare eas absentibus; modo hoc non fiat ex pacto et in fraudem legis, ut ait *ib. Croix cum Sanch. et Lugo;* quia hæc esset palliata collusio. Non privantur autem distributionibus, qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus *l. 5. ex n. 130.*

Hæc quoad distributiones. An vero non assistentes teneantur etiam fructus præbendæ restituere? Sic habetur in Trid. *l. c.: Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit*

(1) *sess. 24. c. 12.* — (2) *loc. cit. n. 1.* — (3) *l. 4. n. 876.* — (4) *l. 4. c. 13. n 8. et 9.* — (5) *2. 2. q. 91. art. 2. ad 3.* — (6) *l. c. verb. dico tertio.* — (7) *sess. 24. de reform. c. 12.* — (8) *l. 4. n. 877.* — (9) *t. 2. p. 523. n. 4.*

usus negligentia, privetur omnibus fructibus. Crescente vero contumacia contra eos juxta sacrorum canonum constitutiones procedatur. Ex sacris autem canonibus, ut dicunt *Salm.* (1), illi expoliantur ipsis beneficiis. Hoc vero, ajunt *Salm. ibid.* ex communi, non fieri nisi post sententiam: sed contrarium hodie tenendum, ut mox videbimus in dubio sequenti.

Dubitatur 3., an satisfaciant choro et lucrentur distributiones canonici, qui tantum assistunt et non canunt. Affirmant *Sanch.* (2) *cum Met., Arag. et Panorm.:* et consentiunt *Bon.* (3) *et Salm.* (4) *cum Pal., Suar., Less, Pell. et Led.* pro iis ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse fere in omnibus ecclesiis. Sed hodie, aliis omissis, causa finita est in bulla *Cum semper oblatas.* *) ubi ss. noster Pontifex, postquam asserit, præfatam opinionem absonam esse menti concilii Tridentini, atque pluries improbatam a congregatione ipsius concilii, dicit: *Equidem minime nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius ecclesiæ canonici, se suo muneri satisfacere per simplicem in choro assistentiam absque divinæ psalmodiæ cantu. Verum, nisi illis præsto sit apostolicum, non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium sive indultum, jure ac merito verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, præbendarum ac distributionum fructus minime suos faciant, et consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur.* Ex quo verbo *verendum* recte infert *Concina* (5), ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non amplius probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, quacum certe non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam bullam, idem ss. Pontifex omnia dubia abstulit novo brevi, quod direxit die 19. Januarii

(1) *c. 4. punct. 1. n. 9.* — (2) *cons. l. 2. c. 2. dub. 99. n. 2.* — (3) *de hor. can. d. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 18.* — (4) *loc. cit. n. 5.* — (5) *tom. 2. p. 518. n. 22.*

---

*) Vide epistolam encyclicam *Benedicti XIV.* super missa parochiali et conventuali, item de divinæ psalmodiæ cantu, quam in tomo V. post tractatum de eucharistia inseruimus.
Editor.

anno 1748 ad emin. cardin. *Delphinum*, Patriarcham Aquilejensem, incipiens: *Dilecte Fili etc.* (1). Ibi noster Pontifex consuetudinem canonicorum, tantum interessendi choro, extirpandam esse declarat, sic dicens: *Itaque a Te, dilecte fili noster, poscimus et flagitamus, ut non solum hujusmodi abusum et corruptelam ab ecclesiastica disciplina absonam, et canonicis ordinationibus ac nostræ quoque constitutioni contrariam, penitus evellere et eradicare adnitaris : verum etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas, ut inposterum ea, qua decet ac tenentur reverentia, choro intersint assistantque, nec non pari pietate, attentione ac vigilantia omnino canere vel psallere cum cæteris studeant ac contendant. Deinde iisdem edicas et notum facias, nos (quemadmodum per hasce nostras in forma brevis litteras Tibi declaramus et injungimus) decernere atque statuere, sicut in eadem constitutione nostra innuimus, ipsos suosque successores canonicos choro quidem interessentes assistentesque, minime vero canentes psallentesve, nullo pacto ex præbendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni obnoxios esse ac fore.* Ex quo diplomate remanet tandem decisum, quod canonici vel non interessentes vel non canentes aut psallentes in choro nedum distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex præbendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4., an satisfaciant choro, qui submisse recitant psalmos, alteram partem audiendo. Loquendo de choro in generali, an isti satisfaciant officio, adsunt duæ sententiæ.

Prima, quam tenent *Coj.* (2), *Arm.* (3), *Navar.* (4) *et alii ap. Salm.* (5), dicit, eos non satisfacere, quia non communicant cum aliis canentibus.

Secunda sententia vero valde probabilis et communior affirmat, hancque tenent *Sanch.* (6), *Less.* (7), *Suar.* (8), *Fill.* (9), *Conc.* (10), *Bon.* (11), *Salm. l. c. cum Sot.*, *Trull.*,

(1) *vide apud Conc. pag. 520. n. 29.* — (2) *summ. v. horæ in fine.* — (3) *eod. v. n. 22.* — (4) *in c. 10. n. 80.* — (5) *tr. 16. c. 2. punct. 3. n. 25.* — (6) *cons. tom. 2. l. 7. c. 2. dub. 14. n. 2.* — (7) *l. 1. c. 34. dub. 33. n. 184.* — (8) *tom. 2. l. 4. c. 12. n. 8.* — (9) *tr. 26. c. 6. n. 195.* — (10) *tom. 2. p. 513. n. 9.* — (11) *d. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 16.*

Vill. etc. Ratio, quia ad satisfaciendum officio in choro non est necesse, ut quisque audiat omnes voces alterius partis; unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit et mutuo communicat.

Loquendo autem de choro canonicorum, an ipsi submisse recitando satisfaciant choro et lucrentur distributiones, affirmat *Sanch. l. c. cum aliis*; sed communiter et merito id negant *Less.*, *Fill. ll. cc.*, *Concina* (1), *Cont. Tourn.* (2) *et Bonac.* (3) *cum Suar.*, *P. Nav. et Rodr.* Ratio, quia distributiones debentur solum iis, qui choro inserviunt; servitium autem chori, ut habetur ex *Clement. 1. de celebr. miss.*, in eo consistit, ut clerici conveniant in ecclesia ad officium psallendum. Ergo, qui non psallunt, sed officium submissa voce recitant, non possunt dici choro inservire. Censet tamen *Bonac. l. c. cum Suar.*, *Fill. etc.*, quod canonici id recitantes possint saltem percipere mediam partem distributionum: sed ss. noster Pontifex *Bened. XIV.*, ut mox supra vidimus in præcedenti dubio, expresse declaravit, canonicos non cantantes vel psallentes non solum amittere omnes distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus præbendæ.

Dubitatur 5., an canonici, portionarii et similes possint inservire choro per substitutos vel alternatim unus pro alio. Negant *Joan. Baptista Ventriglia* (4) *cum Zerola*, *Barb. et Garz.* ex præscripto concilii Trident. (5), ubi dicitur: *Omnes vero divina per se et non per substitutos compellantur obire officia.* Hinc ait, id vetari, etiamsi adsit consuetudo vel statutum id permittens, ex declaratione s. congr. 25. Jul. 1570: *Si factum est aliquod statutum, quod canonici possint inservire per substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio, quia est contra concilium.* Tantum id concedit *Ventriglia*, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis et absentiæ permissæ. Verumtamen advertunt *Fagnan.* (6) *Monacel.* (7) *et Matthæuc.* (8), declarasse S. C. concilii, quod episcopus (ubi adest consuetudo, ut no-

(1) *p. 513. n. 9.* — (2) *de relig. part. 2. cap. 2. art. 8. sect. 5.* — (3) *l. c. n. 17.* (4) *praxis etc. annot. 19. §. 3. n. 18.* — (5) *sess. 24. de reform. cap. 12.* — (6) *tom. 1. in Cap. Cum omnes, de constit. n. 28.* — (7) *tom. 2. tit. 13. form. 2. n. 64.* — (8) *offic. cur. cap. 55. §. 1. n. 9.*

Monac.) possit concedere facultatem capitularibus invicem se substituendi in servitio tum ecclesiæ, tum chori: modo non substituantur iis temporibus, quibus servitio ecclesiæ adstricti sunt, et modo curet episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur: puta si hujusmodi substitutiones sint nimium frequentes. Alias vero, ut scribit idem *Fagn.*, declaravit S. C., decretum hoc locum habere tantum inter præsentes. Cumque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra mœnia civitatis, ubi est cathedralis, per medium miliiare vel circa in suburbiis, unde canonicus opportune possit ad servitium accedere: S. C. respondit, non censeri absentem. Omnes has declarationes colligit et refert *card. Lambertini* (1).

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco et modo debeat restitui.

676 *Quando et ubi facienda restitutio?*
677. *An sumptibus furis.*
678. *Quando et ubi facienda solutio ex contractu?*
679. *Quando peccat differens restitutionem?*
680. *Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum?*
681. *An absolvendus, qui, cum possit restituere, vult differre restitutionem.*
682. *An absolvi possit debitor, antequam restituat: et an confessarius debeat monere de restitutione pœnitentem, qui est in bona fide, si prævideat, monitionem non profuturam.*
683. *Quot peccata committit negligens restituere?*

676. — „Resp. Debet quamprimum et eo modo ac „loco restitui, quo jus et interesse damnificati requirit, „et commode ac moraliter fieri potest sine gravi incom„modo, quod quis pateretur in re sua propria ultra de„bitum. *Vide Laym.* (2), *Fill.* (3).

(1) *notif. 107. n. 17. et 18.* — (2) *hic l. 3. tract. 2. c. 10.* — (3) *tr. 32. c. 4. q. 11.*

Unde resolves:

„1. Qui non potest commode restituere aperte, faciat „clam; et qui non potest per se, faciat per aliam per„sonam interpositam, v. gr. confessarium." *(Quid, si confessarius non restituat? — vide dicenda seq. n. 704. quær. IV.)*

677. — „2. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis „sumptibus ad eum locum rem deferre, ubi alter eam „habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa vel „inique detenta, deductis tamen expensis, quas alter „eam servando vel deferendo debuisset facere. Excipe, „nisi transferendo deberet plus impendere, quam res „valeat; tunc enim plerumque ex præsumpta mente do„mini posset restituere pauperibus vel in usus pios. „*Bon.* (1).

Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, etiam cum sumptu majori, quam res valeat. Affirmant *Navar.*, *Val.*, *Dicast.*, *Cajet. etc. apud Salm.* (2): sed negant *Salm. d. l. cum Soto*, *Pal.*, *Bon.*, *Less. etc. cum Bus. hic* (3).

678. — „3. Bonæ fidei possessor satisfacit, si resti„tuat in loco, ubi rem possidet *l. c.*

„4. Debita ex contractu eo loco et tempore solvi de„bent, de quo inter partes conventum fuit expresse vel „tacite. *Vide Less. et Bonac. l c.*"

Regulariter, præcisis pactis, solutio in contractibus quoad locum fieri debet in loco, ubi contractus fuit initus, et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si de isto non sit conventum, non peccat graviter debitor, si non restituat, donec moneatur ab altera parte; nisi illa ob timorem, oblivionem, aut impotentiam omittat eum monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimum. Ita *Salm.* (4) *cum Pal.*, *Covar. etc.* Monent autem *Lugo*, *Bon.*, *Trull. etc.* (5), non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat; quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa; et adhæret *Bus. n. seq.*

(1) *q. 6. p. 1.* — (2) *de restit. c. 1. punct. 10. n. 195.* — (3) *vide dicta supra n. 597. et 598.* — (4) *de rest. c. 1. punct. 13. n. 254.* — (5) *ib. n. 255.*

679. — „5. Si quis possit quamprimum restituere totum, „ad id tenetur. Si autem alter dilatione non pateretur „ulterius damnum, aut non notabile, non facile arguen- „dus esset gravis peccati is, qui cum proposito satisfaciendi „differret aut paulatim per partes solveret. *Vide Bon.* (1).

Certe excusatur a peccato gravi, qui differt restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ita *Salm.* (2) *cum Lugo*, *Caj.*, *Bon. etc. Palaus* ordinarie loquendo spatium 20 dierum putat esse breve.

680. — Utrum, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilatione patitur? Respondetur: Si debitum non sit ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo* (3) *et Croix* (4): si vero ex delicto est, nec etiam teneri, si dilatio sit justa, dicunt *Navar.*, *Dic.*, *Burgh. et Diana ap. Croix ib.*, qui probabile putant; quia, ut ajunt, tunc circa dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communius et probabilius tenetur, ut docent *Lugo* (5), *Less.* (6) *et Molina*, *Laym.*, *Reb.*, *Tamb. aliique cum Croix l. c.* Ratio, quia, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio.

681. — „6. Qui scit, se teneri ad restitutionem, et cum „possit in vita, non vult restituere nisi in articulo mor- „tis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet „nec potest: quia semper est in actuali peccato et im- „pœnitens. *Sylv.*, *Sayr.*, *Bon.*, *Trull.* (7).

7. Certum est, non posse absolvi, qui, quando potest, non vult restituere nisi in morte vel per partes. Limita 1., nisi ille sit in bona fide, et monitio prævideatur non profutura, ut *Salm.* (8) *cum Dicast.*, *P. Nav.*, *Sylv. etc.* Limita 2., nisi adsit justa causa, nimirum scandalum, infamia et similia, si statim fieret restitutio. *Salm.* (9) *cum Lug.*, *Dic.*, *Bon.*, *Bann. etc.*

682. — Quæritur hic 1., utrum sit absolvendus debitor, antequam restituat.

(1) *de contract. d. 1. q. 6. p. 1.* — (2) *ibid. n. 253.* — (3) *d. 18. n. 35.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 252.* — (5) *d. 2. n. 17.* — (6) *c. 16. n. 32.* — (7) *c. 14. d. 11.* — (8) *de rest. c. 1. punct. 13. n. 256.* — (9) *dicto loco num. 259.*

Prima sententia dicit, eum bene posse absolvi, non solum prima, sed etiam secunda vice, si det vera signa doloris et propositi. Ita *Viva* (1) *cum Nav.*, *Val.*, *Led.*, *Sayr. etc.*, *Mazzotta*: et probabilem putant *Salm.* (2) *cum P. Navar. et Dic.*, etiamsi pœnitens monitus prima vice culpabiliter non restituerit.

Sed mihi omnino placet *secunda sententia* quam tenet *P. Conc.* (3), regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis: sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat; experientia enim satis compertum est, quod debitores post absolutionem rarissime restituant, prout concubinarii rarissime concubinas dimittunt. Unde *s. Thom. de Villanova* (4) recte monuit: *Prius ergo vadat et concubinam e domo pellat, pecuniam alienam restituat..., et tunc ad confessarium redeat, ut absolvatur.* Cæterum bene ait *Conc.* (5), quod, si revera prudens confessarius deprehendat, debitorem sincere paratum esse restituere, cum primum poterit, et restitutio non possit fieri cito, recte poterit eum absolvere pro prima vice: imo probabilissime id admittunt *Salm.* (6) *et Lugo* (7) etiam pro secunda et tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ, ut confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quæritur 2., utrum, si pœnitens sit in bona fide, et confessarius prævideat, monitionem restitutionis minime esse profuturam, debeat eum monere. De hoc dubio *vide dicenda de pœn. l. 6. n. 614.*, ubi partem negativam probavimus cum *Lugo*, *Sanch.*, *Cano*, *Laym.*, *Salm.*, *Ronc.*, *Spor. et aliis communiter contra paucos*: si enim confessarius magna cum prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si pœnitentem monebit, prævidens, quod ille animæ detrimentum sit passurus, et e converso damnum creditoris non sit amovendum?

683. — Quæritur 3., quot peccata comittat negligens culpabiliter restituere.

Prima sententia, quam *Salmant.* probabilissimam vocant, tenet, eum tot peccata distincta committere, quot

(1) *de rest. q 1. art. 5. n. 2.* — (2) *ibid. n. 258.* — (3) *tom. 7. p. 85. n. 25.* — (4) *fer. 6. post. 4. dom. quadr.* — (5) *l. c. n. 24.* — (6) *cit. n. 258.* — (7) *de just. d. 20 n. 213.*

intersunt occasiones restituendi, et quoties proponit non restituere: imo quoties per somnum aut per alia distrahitur. Ita *Bon.*, *Vasq.*, *Dic.*, *Trull.*, *Bann. etc. apud Salm.* (1).

Secunda sententia docet, eum unum peccatum committere, licet per annum et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quia tale peccatum, quamvis physice interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita *Lugo* (2) *cum Nav.*, *Gabr.*, *Tanner et Salm.* (3) *cum P. Nav.*, *Arag. et Diana cum aliis.* Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat, quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior (4).

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat.

684. *Cui facienda restitutio, si res extet?*
685. *An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris.*
686. *An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita.*
687. *An prius restituenda debita certa quam incerta.*
688. *An prius solvenda debita ex delicto quam ex contractu.*
689. *Quæ alia debita prius solvenda?*
690. *An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita: an autem personales anteriores.*
691. *An præferri possit creditor personalis pauperior.*
692. *An prius exigens.*
693. *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere.*
694. *An famuli possint accipere salarium a debitis gravato.*
695. *An uxor et filii alimenta.*

684. — „Resp. Certum est, non necessario ordinem „servari, quando debitor omnibus solvere potest; quando „vero tantum non habet, ut hæredibus relinquat, sequen„tes regulæ servandæ:

(1) *ibid. punct. 14. n. 262.* — (2) *de pœnit. d. 16. n. 549.* — (3) *l. c. n. 264.* — (4) *vide l. 2. de pecc. n. 40.*

„1. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque „titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive in„ventione etc., debet prius restitui domino suo vel eo „deficiente pauperibus; similiter, si res empta ad cre„ditum, pretio non soluto, adhuc extet: *Nav.*, *Sylv.*, *Bon.*(1). „Hoc tamen *Less.* (2) *contra Bon. etc.* limitat, nisi ven„ditor ab emptore fidejussionem vel pignus acceperit.

685. — Quæritur, an venditor rei, extante re, sit præferendus pro pretio aliis creditoribus emptoris. Certum est 1., quod, si venditor non acceperit ab emptore nec pignus nec fidejussionem, neque fidem de pretio, ipse debet præferri, quia tunc adhuc retinet rei dominium (3). Certum est 2., quod, si venditor acceperit pignus vel fidejussionem, nullam habet prælationem, quia tunc jam est securus de pretio. *Lugo* (4). Quæstio igitur est, quando venditor rem tradidit et de pretio tantum fidem accepit.

Prima sententia dicit, tunc præferendum esse venditorem, et hanc tenent *Salm.* (5) *cum Sylvest.*, *Bon.*, *Bann.*, *Tap.*, *Vill.* (citant etiam *Lessium*, sed non bene; nam *Lessius* (6), ubi citatur, loquitur de casu, quo non sit data nec etiam fides de pretio). Ratio, tum quia hoc postulat æquitas naturalis; tum quia dominium rei, licet eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii.

Secunda sententia vero probabilior, quam tuentur *Mol.* (7), *Laym.* (8), *Pal.* (9), *Lugo* (10) *cum Vasq.*, *P. Nav.*, *Cov.*, *Azor etc.*, tenet, nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cum dominium jam translatum sit, venditori remanet tantum creditum personale erga emptorem; nulloque jure habetur, quod res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur: alias emptor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

(1) *q. 3. p. 2.* — (2) *c. 15. d. 2.* — (3) *ex l. Quod vendidi 19. ff. de contr. empt., et ex §. Venditæ instit. de rer. div.* — *vide Salm. de rest. c. 1. punct. 12. § 1. n. 231; et vide infra n. 796.* — (4) *d. 20. n. 15.* — (5) *l. c. n. 232.* — (6) *l. 2. c. 15. dub. 2. n. 11.* — (7) *tom 2. d. 536.* — (8) *l. 3. sect. 5. tract. 2. c. 11. n. 2.* — (9) *d. 1. p. 18. §. 14. n. 5.* — (10) *d. 20. sect. 2. n. 17.*

686. — An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda? Affirmant rationabiliter *Pal.*, *Rebell. et Croix.* (1); quia totus cumulus est specialiter obligatus domino pecuniæ ablatæ (2).

687. — „2. Si restitutio facienda sit ratione injustæ „acceptionis, prius restitui debent certa, hoc est, quorum „domini cognoscuntur, quam incerta: *Bon.*, *Less.* (3); „quia illa jure naturæ debentur suis dominis, hæc autem „jure solo positivo pauperibus."

Quamvis probabilis sit sententia cum *Bus.*, *Less. etc.*, imo communis cum *Salm.* (4) *et Croix* (5), quod prius restituenda sint debita certa quam incerta: attamen etiam probabile est, quod, si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann.*, *Mon.*, *Rebell.*, et probabile vocant *Tapia*, *Vill.* apud *Salm.* (6) *et Lugo* (7) probabilissimum putat. Ratio istorum, quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum), neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æque de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj.* (8) *ac Covarr.*, *Arag. et Tap. ap. Salm.* (9): talis enim præsumitur voluntas creditorum, ut, quod ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum animabus.

688. — „3. Prius facienda est restitutio debitorum li„cite contractorum quam usurarum: cum in his dominus „non fuerit simpliciter invitus."

Quæritur, utrum debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu. Tres sunt sententiæ apud *Salm.* (10), quas ipsi vocant omnes probabiles et in praxi tutas.

Prima præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriose ablatam est gravior injuria, quam non solvere rem debitam ex contractu; ideo illa prius est reparanda. Ita *d. Th.* (11), *Reb.*, *Med. etc.*

(1) *l. 3. p. 2. n. 375.* — (2) *vide dicta n. 499. v. notandum.* — (3) *d. 1.* — (4) *ibid. n. 230.* — (5) *l. 3. p. 2. n. 377.* — (6) *loc. cit. n. 229.* — (7) *d. 20. sect. 1. n. 5.* — (8) *2. 2. q. 62. art. 9.* — (9) *de rest. cap. 1. punct. 11. §. 3. n. 210.* — (10) *ibid. punct. 12. §. 1. ex n. 234.* — (11) *opusc. 73. c. 17.*

Secunda præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est, solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quia alias solverentur debita ex ære alieno: maxime cum creditor dederit æquivalens. Ita *Caj.*, *Nav.*, *Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo* (1), nullam præ se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit, prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie vel hypothecata, ut supra. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo* (2), *Less.* (3) item *Bon.*, *Dic.*, *Vill.*, *Pal.*, *Laym. etc. ap. Salm.* (4).

689. — „4. Debita ex titulo oneroso prius solvenda „sunt, quam quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex pro„missione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi „quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante „omnia legata, etiam pia; *Navar.*, *Sylvest.*, *Coninch.* (5).

„5. In reliquis debitis servandum est jus particulare „loci, si tale sit et non repugnet juri naturæ. Si nullum „sit, sequendum est jus commune, secundum quod 1. „solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expresse „fuerunt obligata; 2. dos uxoris extrahenda est" (*Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus*); „3. debita, ad quæ bona debitorum „sunt tacite hypothecata; 4. deposita perdita in pote„state debitorum; 5. debita privilegiatorum; 6. aliorum „creditorum: post quos omnes sunt hi, a quibus usuræ „acceptæ sunt, et adhuc post hos restituenda sunt bona „incerta. Quando autem multi unius rationis creditores „inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. „*Vide Laym.* (6); ubi addit, e bonis debitoris, si is de„functus sit, inprimis solvendas esse impensas funeris, „et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testa„menti, item ad medicos et pharmacopolas pertinent. *Vide Filliuc.* (7).

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita; qui, si tempore antecedant alios creditores ex

(1) *d. 20. ex n. 34.* — (2) *d. 20 n. 36.* — (3) *l. 2. c. 15. n. 16.* — (4) *l. c. n. 236.* — (5) *qu. 8. p. 2.* — (6) *l. 3. tr. 2. c. 11.* — (7) *c. 4. q. 13.*

hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communius *Lugo* (1) *cum Mol., Vasq. et alii apud Croix* (2) *contra Navar., Sylvest. et Angel.* Notandum tamen, quod inter creditores hypothecarios semper omnibus sit præferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum (3). Dubium est quoad personales.

Prima sententia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita *Pal.* (4), *Holzm.* (5) *et Less., Bon., Vasq., Azor etc. apud Salm.* (6). Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æque omnibus est obnoxia. Et probant ex *l. 1.* §. *Ex contrario ff. de separat.*, ubi dicitur: *Licet alicui adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem conditionem facere.* Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona.

Secunda, quam tenent *s. Anton.* (7), *Sylv.* (8), *Diana* (9), *Navar., Ang., Arag., Bon., Baldi cum Lugo* (10), *Bon.* (11), *Croix* (12), *Conc.* (13), *Salm.* (14) *cum d. Thom., Suar., Val., Tol., Sa etc.* docet, præferendos esse anteriores, *ex regula 54. juris in 6: Qui prior est tempore, potior est jure.* Licet enim jus civile sic loquatur tantum de creditoribus hypothecariis, jus tamen canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali; creditor enim anterior personalis, quamvis directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet præjudicari a creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

691. — Quæritur, an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus possit præferre pauperiorem diviti vel non egenti. Duplex datur sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt *Salm.* (15).

Prima affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem damnum

(1) *d. 20. n. 41.* — (2) *l. 3. p. 2. n 392.* — (3) *ex l. 3. ff. Qui potiores etc.*; — *vide Salm. de rest. c. 1. punct. 12.* §. *2. n. 241.* — (4) *tr. 32. disp. 1. p. 18.* §. *18. num. 5.* — (5) *de rest. tr. 2. n. 477.* — (6) *ibid.* §. *1. n. 245.* — (7) *p. 2. tit. 2. c. 7.* §. *3.* — (8) *v. restit. q. 5.* — (9) *p. 3. tr. 5. res. 10.* — (10) *de just. disp. 20. sect. 7. n. 148.* — (11) *q. 18. n. 18.* — (12) *l. 3. p. 2. n. 403.* — (13) *tom. 7. p. 178 n. 17.* — (14) *tr. 13. c. 1. p. 12.* §. *4. n. 246.* — (15) *ibid. n. 247.*

patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quam non indigens. Ita *d. Thom.* (1), *Molina*, *Sa*, *Med. etc.*, et probabilem putant *Less.*, *Laym. apud Salm. l. c.*

Secunda sententia probabilior negat, quia nullo jure talis prælatio datur: hinc pro rata restituendum. Ita *Lugo* (2), *Pal.*, *Less.*, *Vasq.*, *Azor*, *Dic. etc.* Excipiunt *Salm.* (3) *cum Less.* (4), si creditor esset extreme vel graviter indigens: tunc certum esse dicunt, istum esse præferendum ex charitate. Et sic revera tenendum casu, quo creditor jam teneatur ex charitate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur; alias non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692. — „Quæres, utrum prius exigenti non liceat prius „solvere?

„Resp. 1. Solvens scienter posteriori, præterito illo, „qui habet hypothecam priorem vel privilegiatam, pec„cat, teneturque priori de damno, qui etiam potest re„cuperare solutum. *Less.* (5).

„2. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqua„libus aliquis exigat (sive in judicio, sive extra), tene„ris ei in integrum solvere, quia diligentia fecit eum „potiorem. *Nav.*, *Sylv.*, *Bonac.* (6)."

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD., posse illum exactum retinere. Ita *Lugo* (7); quia leges dant prælationem etiam in conscientia ei, qui prius obtinuit sententiam, et post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait *Lugo* (8) *cum Molina et Vasq.*; eo quod lex det creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. Si vero is petiit extra judicium et exegit, *Lugo* (9) sentit, non posse eum retinere exactum, quia præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit prælatio, juxta suam sententiam, ut diximus *n. 690.* Attamen *Salm.* (10) *cum Less.*, *Ban.*, *Villal.*, *Dic.*, *Nav.*, *Sylv. et Bus. ut supra et Cabassut.* (11) recte dicunt, pro-

(1) *op. 73. c. 18.* — (2) *d. 20. sect. 7. n. 161.* — (3) *dict. loc. n. 248.* — (4) *l. 2. c. 15. dub. 7. n. 46.* — (5) *dub. 5. ex l. Scimus* §. *Et si præfatam c. de jur. delib.* — (6) *l. c. ex l. Pupillus ff. Quæ in fraudem etc.* — (7) *d. 20. n. 177.* — (8) *n. 170.* — (9) *n. 176.* — (10) *ibid. n. 249.* — (11) *l. 6. c. 23. n. 14.*

babilius esse, quod possit illud retinere, ex *dict. l. Pupillus*, ubi dicitur: *Sin vero juste exegerit, et cæteri creditores neglexerint exactionem...., id, quod acceperit creditor, revocari nullo pacto potest, quia alii creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent.* Idipsum clarius confirmatur ex *l. Si non 6. §. 1. ff. de bon. auc. jud. etc.*, ubi habetur: *Statuendum, ne alterius aut negligentia aut cupiditas huic, qui diligens fuerit, noceat. Quod, si utroque instante tibi gratificans tutor solvit, æquum est, aut prius eamdem portionem mihi quæri, aut communicandum, quod accepisti.*

„3. Debitor sciens statum suum labentem non potest „non petenti integre satisfacere, sed debet omnibus per„sonalibus solvere pro rata. Si tamen iste solutionem „accepisset, an possit retinere, controvertitur. *Vide Bon.*, „*Less. l. c.*, *Trull.* (1). Nec potest uni solvere omissis „aliis, nisi secundum ordinem supradictum."

693. — Alii autem, ut *Less.* (2) *et Dic.*, *Diana*, *Villal.*, *Led. etc. apud Salm.* (3), dicunt, quod creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licet debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solutum non revocatur (4). *Card. de Lugo* (5) distinguit et dicit, quod, si creditor mala fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus: secus, si bona fide, quia is non tenetur ex injusta acceptione, eo quod bona fide acceperit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti. Sed verius *P. Concina* (6), *Pal.* (7), *Cont. Tourn.* (8), *Salm.* (9) *cum Bann.*, *Tap.*, *Bon.*, *Azor et Turr.* dicunt, ipsum in conscientia teneri, aliis pro eorum rata satisfacere: quia ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integre solvatur, cum debitor non possit satisfacere omnibus: jure autem positivo prædictæ leges statuunt, solutum non posse repeti in foro externo, sed non, quod possit retineri. Præterquam quod præfatæ leges, ut supra vidimus, intendant

(1) *l. 7. c. 14. d. 22.* — (2) *l. 2. c. 15. dub. 5. n. 41.* — (3) *de rest. c. 1. punct. 12. §. 4. n. 250.* — (4) *ex l. Qui autem, et l. Pupillus ff. Quæ in fraudem etc.* — (5) *d. 20. n. 178. et 179.* — (6) *tom. 7. p. 180. n. 22.* — (7) *d. 1. p. 18. §. 21. n. 6.* — (8) *de justit. et jure part. 3. cap. 2. art. 6. sect. 2. concl. 7. in med.* — (9) *ibid. n. 251.*

solum præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id, quod injuste debitor solvit. Nec prodest creditori, quod acceperit in bona fide; nam licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris.

694. — Utrum famuli possint recipere salarium a domino debitis gravato? Recte possunt, si bona fide famulatum præstiterint. An vero ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Nav.*, *Andr. et Ang. apud Laym.* (1): negant tamen *Mol.* (et non improbabiliter, ait *Laym.*); nam ipsi neque contra justitiam peccant, si a domino rogati famulentur et mercedem accipiant, neque contra charitatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. *Sed vide dicta n. 612.* *)

695. — Utrum filii et uxor possint accipere alimenta a debitis gravato? Affirmant *Laym.* (2) *cum Sanch. et Croix* (3) *contra Henr. et alios*, etiamsi paterfamilias debita contrahat ad eos alendos, cum ipse ad eos alendos ex justitia teneatur: modo isti non habeant aliunde sustentationem. Imo docet *Laym. cum Nav.*, *Vasq. et Molina contra Sylv.*, quod uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licet alere se possit bonis propriis vel propinquorum: quia vir non minus tenetur alere uxorem, quam usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis a viro datis ad solvenda debita, nisi in casu, quo familia graviter egeret; tunc enim huic prius vir succurrere tenetur; ideo uxor tunc utitur jure suo. Ita *Laym.*, qui subdit, mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris præferendas esse etiam creditoribus hypothecariis.

(1) *de rest. c. 11. n. 8.* — (2) *d. lib. n. 9.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 387.*

---

*) Vide etiam *hom. ap. tr. 10. n. 115,* ubi asserit *s. Alphonsus,* quod famuli, nisi sint necessarii, discedere tenentur, nec ad exigendum prosequi possunt. *Editor.*

ARTICULUS III.

Quæ a restitutione excusent.

696. *Quæ excusent a parte debitoris.*
697. *Quid, si non possis restituere nisi cum graviori damno? Quid, si dominus æquale damnum sit passurus? Quid, si dominus sit abusurus re restituenda?*
698. *Vide alios casus.*
699. *Quid, si debitor cedat bonis?*
700. *Quando excusetur restitutio ex parte creditoris. Quær. I. An liceat rem alienam retinere vel accipere ex præsumpto consensu domini. Qu. II. An debitor donans immemor debiti excusetur a restitutione.*
701. *Quid, si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam?*
702. *Quid, si in necessitatem gravem?*
703. *Quid, si creditor esset in eadem necessitate?*
704. *An debitor differens restitutionem ex justa causa teneatur reddere interesse, quod patitur creditor.*
705. *An hæres rei teneatur ad damna, quando reus, cui successit, fuit capite damnatus.*
706. *An possessor bonæ fidei in dubio, si factus sit ditior, teneatur restituere.*

696. — „Resp. 1. Ex parte debitoris excusant ea, quæ „faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, „etsi de facto non sit contentus. *Communiter doctores.*

Unde resolvuntur casus sequentes.

„1. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam „probabilem) a compensatione damni, si illud datum sit „sine tua culpa theologica gravi, hoc est, mortali pec„cato, nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus „ditior. Unde excusaris, si v. gr. aliquem occidisti ex „subita ira, ut si fuerit motus tantum primo primus; vel „si ex oblivione non extinxeris candelam, et hinc ortum „sit incendium etc. Quod si advertens periculum in actio„nibus periculosis omittas eam diligentiam præcavendi, „quam homines ejusdem conditionis communiter præ„stare solent, graviter peccas et teneris restituere damna „secuta. Porro in foro externo proceditur secundum cul„pam juridicam, quæ sæpe non est peccatum, et divi„ditur in latam et levem et levissimam (1).

(1) *vide dicta n. 549. et 550.*

„2. Excusaris a restitutione incertorum, si fecisti compo„sitionem cum episcopo vel Papa; *Less.* (1), *Bon.* (2)." *(Quod possit etiam episcopus componere, tenent Trull., Villal., Henr., Diana; sed oppositum tenendum cum Lugo, Mol. etc. ap. Croix* (3).

„3. Item si casu, quo teneris rem restituere pauperi„bus, tibi ipsi revera indigenti eam des: et tunc qui„dem postea factus ditior, adhuc non teneris restituere. „*Vide Laym.* (4).

697. — „4. Si non possis restituere, nisi cum nota„biliter graviore damno tibi vel tuis vel reipublicæ in„ferendo, quam æstimari debeat commodum ex restitu„tione creditori obventurum; tunc enim differre potes, „dum cesset ista impotentia: *Laym. l. c. ex Sylv., Nav. etc.* „Idque verum est, etsi debitum sit ex delicto, uti in „sequentibus casibus (5)."

Teneris autem restituere etiam cum tuo damno, si omissa restitutione dominus æquale damnum sit passurus. Ita *Salm.* (6) *cum Pal., Less. et Dicast.* Cessationem autem lucri, dicunt *Salm.* (7), non esse causam justam differendi restitutionem; nisi, excipit *Beja* (8), ex dilatione creditor nullum damnum patiatur (9). Probabilissimum autem est cum *Lugo* (10) *et Croix* (11) *cum Nav., Sot., Mol., Less. etc. (contra Azor., Sanch., Bon. etc.)*, te non teneri restituere rem, qua dominus est abusurus ad peccandum: imo si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quando posses negare sine tuo graviori vel saltem æquali gravi damno (12). Idque expresse docet *s. Th.* (13), ubi dicit: *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei, cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur.* Et tunc peccares restituendo non solum contra charitatem, ut dicunt *Mol. et Dic.*, sed etiam contra justitiam, ut docent *Salm.* (14),

(1) *c. 10. d. 11.* — (2) *q. ult. p. 2.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 413. vide dicta ex n. 592. v. notat.* — (4) *l. 3. t. 2. c. 12.* — (5) *vide dicta n. 598. et confer retract. 25.* — (6) *de rest. c. 1. punct. 15. n. 270.* — (7) *ibid. n. 271.* — (8) *ap. Croix l. 3. p. 2. n. 424.* — (9) *vide alia circa dilationem restitutionis ap. Croix n. 425.* — (10) *d. 21. n. 26.* — (11) *n. 426.* — (12) *juxta dicta n. 571. vers. secus.* — (13) *2. 2. q. 62. art. 5. ad 1.* — (14) *loc. cit. punct. 11.* §. *2. n. 204.*

Conc. (1) *et Lugo* (2) *cum Less., Pal., Bonac., Sot. aliisque communiter* (3) Ratio, quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.

698. — „5. Si ad restituendum sis impotens; ut si „vivere non possis secundum decentiam tui status juste „a te acquisiti." *(Secus, injuste acquisiti; Salm.* (4). „Unde, si nobilis v. gr. non potest statim solvere, nisi „se privet famulis, equis armis etc.; vel civis primarius, „nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam; vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut „magnum damnum subeat: potest differre et paulatim restituere sine jactura sui status. *Laym. l. c., Bon.*" *(Est commune apud Croix* (5).

„6. Quod si tamen tua culpa in illas angustias delapsus „sis, v. gr. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium, „tibi imputare debes, quod jam sine status tui amissione „non possis satisfacere. *Ibid.*

„7. Quod si item creditor ex dilatione æquale damnum „subire debeat, tu potius, quam is, sustinere debes, cum „ejus conditio sit melior. Excipitur extrema necessitas, „in qua quoad usum sunt omnia commmunia; *ib.*" *(communiter omnes cum Laym.* (6).

„8. Quod si item damnum, quod timetur ex restitutione, „non esset propriorum bonorum, sed in hoc præcise tantum, quod spoliet se rebus debitis, non potest ideo differre restitutionem; quia hoc non est pati in suis rebus, neque suum statum amittere, sed est dimittere „alienum et reverti ad statum proprium; *Sayr., Bonac.*

„9. Item excusaris a restitutione, si fieri nequit absque „periculo salutis animæ tuæ vel tuorum; ut v. g., si non „possis absque peccato, ut, si sit periculum, ne uxor „aut filiæ se prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne „ipse per impatientiam incidas in desperationem. *Bon., Less., Mol., Fill.*

„10. Item, si non possis restituere absque periculo „vitæ vel notabili detrimento famæ: cum alias plus „damni sustineres, quam intulisti. *Bon.* (7)." *(nisi jactura*

(1) *t. 7. p. 168.* — (2) *n. 29.* — (3) *apud Croix n. 427.* — (4) *cit. punct. 15. n. 269.* — (5) *l. 3. p. 2. n. 340.* — (6) *ap. Croix n. 430.* — (7) *d. 2. q. ult. p. 1.*

famæ sit minima respectu damni in bonis creditoris; Salm. (1).

699. — „11. Item, si cedas bonis; quia leges con„cesserunt, ut, qui contraxit multa debita, nec habet, „unde solvat, possit cedere bonis, ea relinquendo in ma„nibus creditorum, et tunc maneat liber, ita ut etiam in „conscientia sit tutus, retentis instrumentis artis, et „quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quod si tamen „postea redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc „restituere (2), *Navar.*, *Bon.*, *Less.*" *(imo ex Laym.* (3), *remanet obligatus ad laborandum et acquirendum, ut solvat).* „Ex quo *Trull.* (4) sic limitat: Si acquirat plus, „quam ad decentiam status est necessarium (5). Nisi ta„men debita proveniant ex delicto, v. g. furto; eo enim „casu tantum posse retinere, quæ simpliciter necessaria „sunt ad victum, docent *Navar.*, *Salon.*, *Less. l. c.*, etsi „hic concedat ea, quæ post cessionem juste acquirun„tur, licite teneri, si ad statum sint necessaria. *Vide* „*Tol.*, *Laym.* (6), *Less.* (7), *Bonac.*, *Trull. l. c.* Porro, „etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex „delicto provenientibus communiter teneant DD. cum „*Laym. l. c.*, contrarium tamen ex *Less.*, *Diana etc.* „docet *Trull. l. c.* Denique, etsi debitor principalis ces„serit, non ideo liberantur fidejussores. *Card. Lugo*, „*Diana* (8) *et alii.*

700. — „Resp. 2. Ex parte creditoris excusat: 1. si „is, cui debet restitui, semel remiserit expresse vel ta„cite: v. gr. si laceraverit tuum chirographum vel tibi „reddiderit. Remissio autem hæc debet esse libera, non „metu, fraude vel mendacio extorta; *Fill.* (9), *Less.* (10); „2. excusat in foro conscientiæ, si solvisti ei, cui debe„bat tuus creditor; *Less.* (11), *Bon.* (12): 3. si compensatio „facta est creditori per commodum æquivalens, v. gr. „per procurationem officii non gratis factam; 4. omitti „aut saltem differri potest restitutio, imo aliquando debet,

(1) *tr. 13. c. 1. punct. 17. n. 282; — vide dicta n. 653. v. sed dices.* — (2) *ex l. Cum filiifam. qui bon.* — (3) *c. 12. q. 1.* — (4) *lib. 7. d. 15. c. 5.* — (5) *ex dicta l. Cum etc.* — (6) *lib. 3. c. 12.* — (7) *lib. 2. cap. 16. d. 3.* — (8) *p. 7. tom. 8. r. 18.* — (9) *tr. 32. c. 5. q. 9.* — (10) *l. 2. c. 16. d. 2.* — (11) *d. 5.* — (12) *p. 3.*

„si creditor ea sit abusurus: v. gr. si quis pecunias tibi mu-„tuo datas repetat ad fornicandum vel aliter peccandum; „item si eas repetat ad peccandum contra justitiam, sive „inferendum damnum injustum tertiæ personæ: nisi tamen „ex negatione restitutionis timeretur majus malum (1).“

Quær. hic I., an liceat tibi rem alienam retinere vel accipere ex præsumpta voluntate domini, nempe quod, si peteres, libenter ille donaret. Respondetur affirmative cum sententia satis communi, quam tenent *Sanch.* (2) *cum Ang.*, *Nav.*, *Arag.*, *Mendoza*, *Lop.*, *Lugo* (3) *cum Sylvest.*, *Tab.*, *Sayr.*, *Holzm.* (4), *Croix* (5) *cum Lessio*, *Sa*, *Reg. et Dic.* Et expresse eam docet *s. Antonin.* (6), ubi loquens de obligatione restitutionis, ad quam tenetur, qui accipit alienum invito domino, sic subdit: *Invito domino dicitur*, *quia*, *si credit dominum permissurum*, *et subest justa causa credendi*, *non tenetur*. Ratio hujus sententiæ est, quia malitia furti non tam consistit in ditescendo ex re aliena, quam in ditescendo cum damno domini graviter inviti, cum hoc præceptum non furandi tantum ordinetur ad charitatem erga proximum servandam, ut diximus *n. 534. v. quær. II.*, et docet *Lugo* (7) *cum aliis*. Unde, ut excuseris in tali casu a peccato, sufficit, ut dominus non sit positive invitus. Id confirmatur ex *l. 46. §. 7. ff. de furtis*, ubi legitur: *Recte dictum est*, *qui putavit*, *se domini voluntate rem attingere*, *non esse furem; quid enim doli fecit*, *qui putat*, *dominum consensurum fuisse?* Confirmatur etiam ex doctrina *s. Thomæ* (8), qui ait non esse proprietarium religiosum, qui ponat aliquid, ponens spem in ratihabitione prælati; ratihabitio autem semper de futuro est. Oppones id, quod ait *Suar.* (9), nempe quod licentia interpretativa, quatenus daretur, si peteretur, non sit licentia, sed esset, si peteretur; ideoque non sufficit ad valorem actus, v. gr. ad confessiones audiendas, ad assistendum matrimoniis. Sed respondetur cum *Lugo et Holzm. ll. cc.*, quod ad audiendas confessiones atque assistendum matrimoniis requira-

(1) *vide dicta n. 697. et alibi.* — (2) *dec. lib. 7. c. 19. n. 13.* — (3) *d. 21. num. 54. et 63.* — (4) *tract. 3. pag. 483. num. 600.* — (5) *lib. 3. p. 2. num. 462.* — (6) *2. p. tit. 1. c. 15.* — (7) *d. 16. n. 49.* — (8) *art. 15. q. 2. art. 5. q. 4.* — (9) *de relig. lib. 8. cap. 11.*

tur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi de præsenti concedatur: sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam non requiritur positiva voluntas domini; sed sufficit, ut diximus, quod ipse non sit positive invitus, saltem ad te excusandum a culpa gravi; nam si putes dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis a veniali, ut recte docet *Sanch. l. c. cum Nav.*, *Caj.*, *Arm.*, *Sa*, *Led. etc.*

Quær. II., an debitor aliquid donans suo creditori, immemor debiti, excusetur a restitutione.

Negat *prima sententia* cum *Sanch.* (1), *Laym.*(2), *Spor.*(3), *Bonac.* (4), *Diana* (5), *Salmant.* (6) *etc.* Ratio, quia, cum is sit debitor tum ex titulo justitiæ, tum ex titulo donationis acceptatæ, non potest una solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. Nec obstat 1., ut dicunt, quod debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potius debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2., quod donatio fuerit facta per errorem, sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi; nam, ut dicunt *Less.* (7), *Sanch. et alii communiter*, adhuc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiamsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi; hinc, si quis promiserit eleemosynam pauperi, quia pauperem eum judicavit, non tenetur illam præstare, si postea sciat, eum non indigere, quia error hic fuit in substantia: contra vero, si postea sciat, pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si prius hoc novisset (8).

Limitant vero præfatam sententiam 1.: si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, puta si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem horarum vel residentiæ, eleemosynas postmodum erogaverit immemor suæ obligationis. Ita *Laym.* (9), *Sanch.* (10), *Suar.* (11), *Ronc.* (12), *Spor. et Diana ll. cc.* Et

(1) *dec. lib. 1. c. 13. n. 11.* — (2) *lib. 3 tr. 2. c. 12 n 9.* — (3) *de consc. tr. 1. c. 1. n. 90.* — (4) *de leg. q. 1. p. 10. c. 13* — (5) *q. 3. tr. 6. r. 57.* — (6) *de leg. c. 2. punct. 8. n. 146.* — (7) *lib. 2. cap. 17. n. 28.* — (8) *vide dicenda n. 715.* — (9) *l. 1. tr. 4. c. 4. n. 7.* — (10) *dec. l. 1. c. 13. n. 10.* — (11) *de rel. l. 4. c. 26. n. 8.* — (12) *de leg. c. 45. in fine.*

idem dicunt *Ronc. l. c. ac Bon.* (1) de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 2., quando probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet; *Laym. et Spor. ibid.* Limitant 3., si obligationes essent aliunde quam ex justitia; puta si quis, immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis aut præcepti ecclesiastici opus debitum præstaret, quia tunc bene satisfaceret, ut docent *Laym.*, *Suar.*, *Sanch.*, *Bonac. ll. cc. et Bus. cum Azor. et Less.*

Secunda sententia vero, quam tenent *Cardenas* (2), *Rodr.* (3), *Mazz.* (4), *Croix* (5) *cum Reb.*, *Tamb.* (6) cum suo magistro *Baldello* (et probabilem censet *Diana* (7), revocans primam sententiam), affirmat, talem donantem bene satisfacere suo debito ex justitia (Et idem esse, ait *Mazzotta*, si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod sæculare, quod sit prætio æstimabile). Ratio, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur prius velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum ex pluribus 97. ff. de solution.*, ubi dicitur, quod, qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam et solvendo non exprimit, ex qua causa solvat, censeatur solvere pro causa potiore. Hæc sunt verba textus: *Cum ex pluribus causis* (nempe propter infamiam vel pœnam vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur, mox ejus, quæ pœnam continet etc.* Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia præsumitur, quod, si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore solvisset: *Quod verisimile videtur, diligentem debitorem admonitum ita negotium suum gesturum fuisse.* Sic textus: ubi glossa *ad verb. admonitum* addit: *Id est sua discretione vel ab amicis.* Accedit alia ratio, quia oblivio debiti efficit, ut donatio fuerit omnino involuntaria: qui enim donat, censetur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam) habere: *Dono, nisi tenear ex aliquo alio titulo potiore.*

Prima sententia est communior, et quidem valde pro-

(1) *l. c. p. 10. n. 13.* — (2) *in 1. crisi d. 64. n. 24.* — (3) *part. 2. c. 49. concl. 2.* — (4) *de rest. tom. 2. pag. 366.* — (5) *lib. 3. part. 2. num. 452.* — (6) *l. 1. cap. 3. §. 7. v. solutio n. 4.* — (7) *p. 5. tr. 13. r. 94.*

babilis; sed hæc *secunda* sua probabilitate non caret. Ad rationem enim præcipuam primæ sententiæ, nempe quod in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attendatur, respondetur, quod in nostro casu non sola voluntas conditionalis habetur, quæ numquam in actu adfuerit, sed habetur vera voluntas, ut supponimus, anterius absolute habita solvendi debitum, quæ semper perseverat, quamdiu non revocetur. Sed dices: Debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur, quod donans, immemor debiti, potius censeatur velle solvere ex prima voluntate habita, quam velle donare. Tota igitur quæstio reducitur ad videndum, an in hac solutione prævaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi; sed videtur satis probabile, quod prævaleat prima voluntas tamquam potior et præcedens. Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis; concedunt enim *Laym.* (1), *Sanch.* (2) *cum Led.*, juxta ea etiam, quæ diximus *n. 210.*, quod, si quis emiserit votum non vovendi et statuerit, se nolle futura vota valere, et postea immemor primi voti secundum emittat; tunc nullum erit hoc secundum votum, dummodo primum retractet expresse vel virtualiter, nempe si memor primi secundum faciat. *) Sic pariter *Sanch. l. c. et Laym.* (3) dicunt, non valere posterius testamentum contra prius habens clausulam, ut per nullum aliud censeatur revocatum, nisi in secundo testamento per aliam clausulam expresse primum revocetur. In his casibus quæro, cur valeat primum votum, primum testamentum, et non secundum? Nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita prævalet secundæ voluntati actuali. Si ergo talis impletio (loquendo

(1) *l. 1. tract. 4. n. 5.* — (2) *dec. lib. 4. cap. 8. n. 17.* — (3) *lib. 3. tract. 5. c. 4. n. 3. ex l. Si quis de legatis.*

---

*) Hoc principium applicatum ad nostram quæstionem dicendum est, debitorem excusari a restitutione, si debiti immemor donavit; teneri vero, si debiti memor liberaliter donavit. Hæc est limitatio, quam *s. Auctor* indicat in sua retractatione secunda. *Editor.*

de voto) satisfacit Deo, cur non homini? Præterea concedit *Laym.* (1), quod, si quis promittit aliquid dare, et promissio acceptatur; si postea illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud tenetur. Hic rursus rogo, quare hic non teneatur ad primam donationem, cum prima et secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quia prævalet anterior voluntas solvendi debitum, quam donandi? Nec valet dicere, quod ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est, hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se adstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantum is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantum prævalet voluntas generalis jam prius habita potius solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quam iterum donandi. Id quidem fortius dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictius obligat quam debitum ex donatione.

Sed occurrit hic alia urgentior difficultas, nimirum, quod debitum certum non compensatur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden.*, *Croix et Mazz.*, hoc procedere, quando adest sola probabilitas facti, non autem, quando accedit probabilitas juris. Clarius id explico: Quando debitum est certum, et probabilitas versatur circa factum solutionis, certe ex probabili solutione debitor non liberatur, quia solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hic probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis, sed circa effectum illius, scilicet quod per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eo quod probabiliter adfuerit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris sive proxima, qua debitor bene uti potest, ut diximus *lib. 1. n. 33.**) *cum Suar.*, *Sot.*, *Nav.*, *Sylv.*, *Ang.*, *Lugo*, *Salm. et aliis.*

(1) *lib. 1. tr. 4. cap. 4. n. 7. v. cæterum.*

---

*) Numerus, qualis hic laudatur, minime convenit cum *n. 33. lib. 1.* hujus editionis, sed est ex editione Romana anni 1757, in cujus tractatu *de conscientia*, ordine plane diverso ab eodem hujus editionis, lib. 1. n. 33. hæc leguntur:

„Sciendum est, quod nemo uti potest opinione probabili

701. — Quæritur III., quando debitor in necessitate constitutus excusetur a restitutione. Hic distinguenda est primo necessitas gravis ab extrema, et dicendum: Quodsi

---

„cum periculo damni vel injuriæ proximi. At hic maxime „advertendum, quod non possumus uti probabili cum damno „proximi, quando probabilitas est tantum facti; non autem, „si (in aliquibus casibus) adest probabilitas juris, quæ red„dit nos moraliter certos, practice bene operari et prudenter, „utendo opinione probabili de jure vel probabilitate proxima; „ut communiter docent auctores nostri cum *Suarez* (*1. 2. „tom. 3. d. 12. sect. 6.*) *et Soto* (*de just. lib. 3. qu. 6. „art. 5. ad 4.*), qui ait: In omnibus negotiis magni momenti, „etiam in magnam injuriam tertii, licitum est sequi opinio„nes probabiles. Sed hic dices: Cur opinione probabili de „jure in aliis materiis uti possumus, et non etiam in sacra„mentis et pharmaco præbendo infirmis, cum in utroque „damnum proximus pati possit? Egregie respondet *Suarez* „(*loc. cit.*, dicens, distinctione utendum: interdum enim opi„niones sunt circa jus, scilicet an hoc sit prohibitum nec ne; „interdum vero circa res ipsas, ut in sacramentis, an hoc „modo facta teneant; et in medicina, an hoc pharmacum „sit utile vel perniciosum. Dicendum I.: Quotiescumque est „opinio probabilis, hanc actionem non esse prohibitam, po„test aliquis formare conscientiam certam tali opinione. Præ„ter auctores citatos favent huic conclusioni multa, quæ ad„ducit *Navarrus* (*d. cap. Si quis autem a. 12. et in „summa c. 27. n. 288.*), *Sylvest.*, *Angel.* (*verb. opinio*), „*s. Antonin.* (*1. p. tit. 3. c. 10.*) Ratio est, quia excedit „ordinarium humanæ facultatis, majorem cognitionem obti„nere in actionibus: item, quia esset intolerabile onus, ob„ligare omnes homines ad conferendas singulas opiniones. „Præterea existimo illam rationem sufficientem, quia, quan„diu est judicium, quod nulla sit lex prohibens actionem, talis „lex non est sufficienter proposita, donec certius de illa con„stet. Dicendum II.: Quando opiniones versantur circa res „ipsas, sæpe tenetur homo præferre certam probabili, quando „scilicet ex justitia vel charitate vitare damnum tenetur, quod „in re ipsa subest. Unde confirmatur ex differentia de jure „vel de re: nam primum dicit ordinem ad operantem et om„nino tollit periculum malitiæ: secundum vero dicit ordinem „ad rem ipsam et non tollit periculum detrimenti, quod est „in ipsa. Unde in priori est sufficiens excusatio sequendi „probabile judicium, quia nondum lex est sufficienter propo„posita; hic autem nulla est sufficiens excusatio, cum satis „constet periculum in re ipsa manere. Huc usque *Suarez*.

„Ad quod clarius explicandum, dico, quod opinio proba„bilis aliter se habet, quando versatur circa substantiam rei, „hoc est, an res existat vel non: aliter circa modum rei,

debitor aliter sibi non potest subvenire nisi per bona, quæ restituere deberet, tunc non tenetur ea restituere et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est sententia communis, ut testantur *Salmanticenses* (1). Et hoc, etiamsi extet res debita in specie, ut docet *Less.* (2) *cum Caj.*, *Sot. et Tol. ac Sporer* (3) *contra Nav.* Ratio, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas dominii jure gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. et Pal.* (4), nisi præcise ob subtractionem illam dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam est idem ac eum occidere; unde in casu melior debet esse conditio domini prius possidentis. An autem, transacta hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem? Distinguit *Less.* (5) et ait, quod, si restitutio debeatur ex contractu, tunc, quando per illum dominium rei jam translatum fuerat in debitorem, certe debet tantumdem restitui; quia tunc debitor consumpsit, quod erat suum, unde debitum perseverat; si vero res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario etc., tunc adhuc probabile esse dicit *Less. cum P. Nav.*, non teneri debitorem ad restitutionem. Si autem restitutio

(1) *de restitut. cap. 1. n. 271.* — (2) *lib. 2. c. 10.* — (3) *de rest. cap. 4. n. 77.* — (4) *p. 7. tr. 32. d. 1. q. 17. §. 2. n. 6.* — (5) *loc. cit. n. 4.*

„nempe, an res sive actio sit honesta vel non. Nam quando „opinio versatur circa substantiam rei, opinio quantumvis „probabilis non potest sufficere, ut sit, quod non est; ex. gr. „ut sit sacramentum, quod probabiliter videtur esse sacra„mentum, sed revera non est sacramentum; vel pariter, ut „sit medicina, quod est revera potius venenum, cum de facto „noceat. Quando vero opinio versatur circa modum rei, an „sit honesta vel non: tunc opinio probabilis bene efficit, ut „actio sit honesta, licet forte per se non sit. Ratio: quia „(ut late probatum est in dissert. de usu opinionis probabi„lis) in iis casibus, in quibus probabiliter opinamur, legem „prohibentem non adesse, vel saltem non esse satis mani„feste propositam, tunc lex non obligat; et ideo tunc ope„ratio, eo quod non sufficienter inveniamus eam a lege pro„hibitam, utique remanet honesta et licita."

Editor Belga.

facienda erat ex delicto, *Lessius*(1) dicit, probabile esse adhuc cum eodem *P. Navarro*, non esse obligationem restituendi; sed probabilius recte ipse cum *Scoto*, *Rich.*, *Palud.*, *Sylv.* putat, restitutionem esse faciendam. At *vide dicta n. 520. quær. IV.*, ubi distinximus pauperem in re et in spe. Id autem, quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe uxoris, parentum et filiorum; ita *Less.* (2) *cum Sot.*, *Lop. et Tolet.*, qui admittit etiam pro necessitate fratrum.

702. — In gravi autem necessitate plura alia distinguere oportet, et dicendum I.: Quodsi solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certe potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix*(3): si vero ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus*, *Mol. etc. ib.* Sed communiter affirmant *Pal.*(4), *Salm.*(5), *s. Antonin.*(6) *et Croix eodem loco cum Lugo*, *Scoto*, *Nav*, *Azor*, *Sylv.*, *Laymann.* Quodsi autem necessitas prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix*(7), debitorem teneri restituere saltem diversis vicibus parcissime vivendo. Citat autem ibi *Illsung*, qui dicit, eum posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum a debitore esset notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit *Lugo*(8), qui subdit tamen, quod ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplo excedens debitum, et damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quæ fur proculdubio tenetur. Dicendum II.: Quod pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit e suo statu juste acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ita *Palaus*(9), *Viva*(10) *cum Tambur. et Bonac.*, *Salm*(11) *cum Prado*, *Bann.*, *Villal.*, *Dic.*, *Tapia.* Dixi: *juste acquisito;* nam secus dicendum, si status injuste acquisitus fuisset ex usuris etc., ut communiter limitant *Pal.*(12), *Salm.*(13) *cum AA. citatis:*

(1) *n. 5.* — (2) *n. 14.* — (3) *lib. 2. p. 2. n. 430.* — (4) *loc. c. n. 4.* — (5) *de restit. c. 1. punct. 15. n. 272.* — (6) *p. 2. tit. 2. c. 8. §. quidam.* — (7) *n. 431.* — (8) *d. 21. n. 21. et 22.* — (9) *loc. cit. n. 1.* — (10) *de rest. quæst. 6. art. 1. n. 3. et 7.* — (11) *loc. cit. n. 269.* — (12) *dict. l. n. 4.* — (13) *dict. n. 269.*

sicut etiam limitant *Pal. ib. cum Sylv. ac P. Nav. atque Croix* (1) *cum Laym. et communi*, si debitor propria culpa, nempe ludis et comessationibus, in illum miserum statum devenerit; sed in hoc casu mihi et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum juste jam acquisierit. Hic autem bene advertunt *s. Anton.* (2), *Elbel* (3), *Holzm.* (4) *et Spor.* (5) *cum communi*, quod, licet tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, tenetur tamen illum diminuere, quantum potest, scilicet dimittendo splendorem equorum, famulorum etc.

703. — Sed dubitatur 1., an in gravi necessitate debitoris et creditoris sit obligatio restituendi. Respondetur: Si creditor jam necessitatem gravem patitur, et debitor tunc ea non laborat, sed laborabit restituendo, certe tenetur restituere, quamvis in necessitatem gravem sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens, quam debitor, sive hic sit ex delicto sive ex contractu. Ita communiter *Less.* (6), *Salm.* (7), *Croix* (8) *cum Azor., Laym., Dic., Mol., Spor. etc.* Si vero debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium est, an teneatur restituere, quando creditor eadem necessitate laborat.

Prima sententia affirmat cum *Prado*, *Trull.* (9); et hanc sequitur ut probabiliorem *Roncaglia* (10), quando debitum est ex delicto. Ratio istorum, quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis: secus tamen censet *Roncaglia*, si debitum esset ex contractu.

Secunda sententia vero tenet, in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodo res ablata non extet in specie, et modo non præcise per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita *Lessius* (11), *Pal.* (12): et probabilem vocant

(1) *dict. n. 430.* — (2) *p. 2. tit. 2. cap. 8.* — (3) *de restit. n. 347.* — (4) *n. 507.* — (5) *cap. 4. n. 65.* — (6) *dict. c. 10. n. 30.* — (7) *ibid. n. 270.* — (8) *loc. cit. n. 430.* — (9) *ap. Salm. loc. cit. n. 273.* — (10) *de 7. præc. c. 9. q. 2.* — (11) *n. 19.* — (12) *n. 7.*

Roncaglia et Trull. cum Sylvio ap. Salm. ibid., qui eam æque probabilem putant; et revera videtur sua probabilitate non carere, quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantum æquale damnum debitor sustinere deberet, sed multo majus quam creditor; cum enim is gravi necessitate jam laboret, certe non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi in extremam necessitatem se conjicere videretur.

704. — Dubitatur 2., an talis debitor restitutionem differens ex justa causa teneatur reddere creditori interesse, quod hic patitur ex dilatione. Negat *Pal.*(1) *cum P. Nav. et Lessio* ex parte; quia, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ juste fit. Sed probabilius dicendum cum *Viva*(2), *Salm.*(3), *Bon. et Villal.*, quod, si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando juste differtur solutio; secus vero, si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio revera fuit culpabilis causa damni.(4).

Quær. IV., si fur mittat domino rem ablatam per confessarium aut virum fidelem, et iste sibi illam retineat, an teneatur iterum restituere. Negant *Castropal.*, *Soto*, *Gabr.*, *Ledesma etc.*, et hanc opinionem probabilem vocant *Trull*, *Filliuc. etc. apud Salmant.*(5), quibus olim adhæsi. Eamdem enixe tuetur *Felix Potesta*(6), dicens: *Si fur ex consensu expresso creditoris hoc faceret, certe ad nil amplius teneretur; idem ergo dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certo præsumitur; alias creditor esset irrationabiliter invitus, dum certe fur non tenetur se prodere: taciti autem et expressi consensus eadem est vis.* Sed oppositum docet sententia communis et tenenda cum *Less.*(7), *Lugo*(8), qui mordicus eam tuetur et contrariam vocat parum probabilem, spectata ratione, et citat pro se *s. Anton.*, *Nav.*, *Sayr.*, *P. Nav.*, *Sylv. etc.*; item *Sporer*(9) *cum Mol.*, *Tol.*, *Reb.*, *Fab.*, *Salm.*(10), *Croix*(11). Ratio, quia debitor ex delicto tene-

(1) *loc. cit.* §. *10. n. 2.* — (2) *loc. cit. n. 7.* — (3) *ibid. n. 274.* — (4) *vide dicta n. 680.* — (5) *de restitut. c. 1. punct. 9. n. 187.* — (6) *n. 179.* — (7) *lib. 2. c. 16. dub. 6. n. 67.* — (8) *de just. d. 21. tota sect. 5.* — (9) *de rest. c. 4. n. 25.* — (10) *l. c. n. 188.* — (11) *l. 3. p. 2. n. 364. et 462.*

tur efficaciter et cum effectu reddere dominum indemnem: et hoc sive restituatur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res pereat, prout bene ajunt *Lugo et Sporer cum aliis;* sive restituatur valor rei et mittatur ad creditorem. Quo casu fortius probatur nostra sententia ex eo, quod dominium pretii illius maneat apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeo ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergo perit, cur perire debet creditori innocenti et non furi, qui adhuc illius dominus est? Ratio autem a priori est, quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud doctores), quod domino evenit ex sua injusta ablatione; ergo quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum domino resarciri. Dices eo casu: Cum fur non teneatur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo sui; alias irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seipsum. Respondeo: Non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur vere et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cum faciat id, quod potest, ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum a novo peccato, non autem ad liberandum a restitutione. Creditor autem, licet præsumatur consentire in missionem, non tamen censetur nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet, sed non irrationabiliter petit, ut indemnis servetur. Nec valet dicere, quod, si creditor expresse consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute sui expressi consensus debitum haberet pro accepto et periculum in se susciperet; sed in casu nostro nec præsumitur nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam vere probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis de illius probabilitate valde dubito. At quia *Lessius et Sporer cum Tambur.* non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo.*)

*) In retractatione 3. *s. Alphonsus* ad quæstionem, an fur, mittens domino rem furatam per virum fidelem, teneatur ad ite-

Quid, si, cum dominus sit certus, confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro anima domini, et ille det? *Tamb.* dicit, quod, si teneri potest prima sententia, possit etiam et hæc: quia dominus non debuit esse invitus, quod fur confessario bona fide judicanti obediat dando eleemosynam. Tanto magis, quia, si denuo ille restituat, dominus plus recipiet, quam suum creditum, recipiendo creditum et bonum spirituale per eleemosynam jam illi applicatum. Hujusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco: quamvis eum, qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare *Spor. et Tambur.* Secus tamen esset (dicit idem *Tamb.*), si confessarius mala fide suaserit furi, ut restitueret pauperibus; quia tunc videtur dominus numquam consensisse in hoc casu et rationabiliter invitus præsumitur.

705. — Quæritur V., quando reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata per crimen. Negant *Scotus etc. apud Croix* (1): sed contrarium est dicendum cum *Croix*, *Sporer et aliis communiter.* Censet tamen probabile *Croix ib. cum Soto*, *Less.*, *Fill.*, *Bus. etc.*, excusari hæredem a restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, ut bene limitant *Croix et Sporer;* vel nisi, ait *Lugo*, damnum esset valde grave.

706. — Possessor bonæ fidei in dubio, an factus sit ditior, ad nihil tenetur, quia tunc possessio est pro libertate. Ita *Croix* (2) *cum Sanch.*, *Tamb.*, *Rosm. etc.* Pariter etiam in dubio, an debeas plus vel minus, teneris tantum ad minus; *Croix ibid.* Sic quoque in dubio, an sis cooperatus damno alieno, non teneris; *Croix* (3). In dubio autem, an res restituenda sit materiæ gravis aut levis, teneris sub gravi rem restituere, ne exponas dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita *Croix* (4) *cum Carden.*

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, et dubio manente post debitam diligentiam

(1) *l. 3. p. 2. n. 465.* — (2) *lib. 3. p. 2. num. 568.* — (3) *n. 574.* — (4) *num. 575.*

---

rum restituendum, si ille non reddat, respondet: „In primo libro adducuntur AA., qui id negaverunt: sed in hoc absolute affirmandum probatur." *Editor.*

adhibitam teneatur, aliquid restituere? Respondetur negative: *vide, quæ super hac quæstione fuse diximus lib. 1. n. 35. et 36.* Et quid, si superveniente dubio negligat inquirere? *Vide ibi n. 37.*

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit contractus.

707. *Quid est contractus et quotuplex?*
708. *Quotupliciter contractus perficitur?*
709. *Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi?*
710. *Quid, si sine animo se obligandi?*
711. *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia.*
712. *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi; est cui facienda tunc restitutio juxta primam sententiam?*
713. *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum.*
714. *Quando dolus vel error irritet contractum.*
715. *Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui?*
716. *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto.*
717. *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio. Quid, si contractus sit irritus per metum reverentialem aut per preces importunas?*
718. *Quid, si per metum levem?*
719. *An metum passus possit rem repetere a tertio possessore.*

707. — „Resp. Est pactum sive consensus duorum, „quo scienter, libere et legitime uterque se vicissim, „vel nimirum saltem una pars se alteri acceptanti obligat, „quocumque signo externo id fiat: ut v. gr. in contractu „mutui ex una parte mutuans se obligat non repetere mu„tuum ante certum tempus; ex altera parte mutuatarius „se obligat tunc illud reddere; et sic de aliis. In pro„missione autem vel donatione absoluta una pars tan„tum obligatur post alterius acceptationem."

Prænotandum, alios esse contractus nominatos, ut sunt emptio, mutuum etc.; alios innominatos, quo-

rum (1) quatuor dantur species, scilicet: *Do, ut des: facio, ut facias: do, ut facias: facio, ut des.* *) Notandum deinde, alios esse contractus nudos, alios vestitos, nimirum stipulatione, juramento. Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo.

708. — Sed quæritur 1.: Quot modis contractus perficiuntur? Respondetur: Quatuor modis: I. *consensu*, ut in emptione, locatione etc. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad probationem, quam ad constitutionem deserviet (2). Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse judicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt (3). II. contractus perficiuntur *verbis*, prout in stipulatione; III. *scriptura*, ut in contractu census; IV. *traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. Ita communiter *Lugo*, *Less.*, *Mol. etc. cum Salm.* (4).

Hinc in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, altera invita, resilire: secus, si contractus scriptura aut traditione indigeant. Cæterum in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est. Ita communiter DD. *apud Salm.* (5) *cum Less.* (6), *Covarr.*, *Gom. etc.*

709. — Quæritur 2., an, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum. Resp. negative ex communi cum *Sanch.* (7) *et Lug.*, *Sylv.*, *Prado cum Salm.* (8). Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam præstiterit; tunc enim teneris tu implere

(1) *ex l. Naturali. ff. de præscrib. verb.* — (2) *ex §. un. inst. de oblig. ex consens. et l. S. C. de trans.* — (3) *l. Contractus c. de fide instrum.* — (4) *de contract. c. 1. punct. 1. n. 5.* — (5) *ib. n. 6.* — (6) *lib. 2. cap. 17. dub. 2. n. 19.* — (7) *de matrim. l. 1. disp. 9. n. 5.* — (8) *ib. n. 7.*

*) Juxta *Lessium* l. 2. c. 17. n. 13. contractus *nominatus* est ille, qui habet speciale et proprium nomen, quo ab aliis distinguatur, ut emptio venditio, mutuum, locatio, societas, commodatum, pignus, depositum et similes: *innominatus* est, qui non habet nomen speciale, sed genericum tantum — uti est nomen permutatio.

Editor.

tuam, etiamsi ficte promiseris, juxta dicta de stupratore ficte promittente matrimonium (1).

710. — Quæritur 3., an, qui sciens obligationem contractus velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia. Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat cum *Less.*, *Soto*, *Dic.*, *Pont. etc. apud Salm.* (2). *Secunda sententia* vero probabilior negat cum *Sanch.* (3), *Bov.* (4) *et Salm.* (5) *cum Pal.*, *Coninch.*, *Avers.*, *Villal.*, *Bec.*, *Cornejo etc.* Ratio, quia conditio apposita contraria substantiæ contractus contractum invalidat; qua ratione in *cap. fin. de condit. appos.* dicitur, quod conditio contraria substantiæ matrimonii ipsum annullet, licet adsit intentio contrahendi (6).

711. — Quæritur 4., utrum contractus sine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientia. Triplex datur probabilis sententia.

Prima negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in præsumptione non solum doli, sed etiam periculi; et ideo potest lex humana omnino tollere naturalem obligationem contractus initi: sic enim ecclesia nullum reddidit matrimonium sine parocho et testibus contractum. Ita *Less.* (7), *Lugo* (8), *Salm.* (9) *cum Vasq.*, *Trull.*, *Bon. et aliis.*

Secunda sententia omnino opposita, quam tenent *Sotus* (10), *Mol.* (11), *Sa* (12), item *Abass*, *Innoc.*, *s. Antonin. et alii apud Cabass.* (13), et merito probabilem vocant *Lugo*, *Less. et Salm.* (14), affirmat, hujusmodi contractus obligare, quia in illis humana lex, quamvis negat actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit.

Tertia sententia, quam sequuntur *Sanch.* (15) *cum Henr.*, *Lop. etc.*, *Cabass. l. c. cum Bann. et Beja* (et his se post-

(1) *vide dicta n. 642.* — (2) *de matr. c. 1. punct. 3. n. 27.* — (3) *de matr. lib. 1. d. 9. n. 5.* — (4) *eod. tit. qu 1. p. 1. n. 5.* — (5) *ibid. n. 28.* — (6) *vide dicta de juramento l. 4. n. 172. v. an autem; et de voto eod. lib. n. 201. v. quær. II.* — (7) *lib. 2. c. 19. dub. 3. n. 35.* — (8) *d. 22. sect. 9. n. 252.* — (9) *de contr. c. 1. punct. 6. n. 51.* — (10) *de justit. l. 4. q. 5. art. 3.* — (11) *d. 81.* — (12) *v. contractus n. 1.* — (13) *theor. jur. l. 6. c. 3. n. 2.* — (14) *loc. cit. n. 50.* — (15) *cons. l. 4. c. 1. d. 14.*

modum adjungit *Sotus* (1), docet, in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam judicis condemnetur ad restituendam; et probatur ex *c. Cum sunt de reg. jur. in 6.*, ubi: *Cum sunt partium jura obscura, reo potius favendum est quam actori.* Hanc sententiam non solum puto probabiliorem, sed in praxi omnino tenendam, eo quod (juxta principium in hoc libro toties statutum), cum possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. Hæc autem tertia sententia supponit, secundam satis esse probabilem. Sed primæ sententiæ auctores possent objicere exemplum supra relatum matrimonii clandestini, sine parocho et testibus initi, ex quo nulla remanet naturalis obligatio, cum ab ecclesia in Tridentino (2) omnino invalidum declaratum fuerit. Sed respondetur, hujusmodi contractum multum differre ab aliis: respectu enim ad matrimonii contractum, cum ipse ad sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas a Deo impertita est ecclesiæ, solvendi scilicet ab omni obligatione sponsos, qui sine debitis conditionibus ab ecclesia præscriptis nuptias ineunt; etenim ecclesia, licet nihil mutare possit circa sacramentorum materiam, et ideo nullum potest invalidare matrimonium legitimo consensu contractum: attamen bene præscribere valet et declarare, illegitimum esse consensum illum, quem sponsi apponunt contra legem ab ecclesia propter commune bonum christianæ reipublicæ sancitam. Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ judicis, si damnetur ad restituendum, ut bene addit *Cab.* (3). An vero possit judex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit judici opinio possessori opposita? Probabilius nego juxta dicenda *l. 5. n. 210. v. quæritur II.* Hic autem notandum id, quod habetur *in l. Et si inutiliter c. fideicom.*, nempe quod, si hæres jam tradiderit rem ex fideicommisso relictam in testamento non solemni, nequeat postmodum eam repetere, hac præcisa ratione: *cum non ex sola scriptura* (verba textus), *sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Hinc ponitur in argumento: *Agnoscens minus solemnem voluntatem et solvens non repetit.*

„1. Si alteri promisisti aut donasti interius tantum, aut

(1) *l. c. q. 5. art. 3.* — (2) *sess. 24. cap. 2.* — (3) *l. c. n. 5. in fine.*

„si externo signo quidem, alter autem non acceptavit, non „fuit contractus, nec obligaris.

„2. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inha„biles ad contrahendum, vel si jus positivum resistat. „*Vide Less.* (1).

712. — „3. Item, si materia contractus sit illicita, ut si „sit peccatum; vel illegitima, ut si fur vendat rem alienam.

Quæritur I., an inducant obligationem pacta de re turpi, puta de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione et similia. Certum est, quod ante patrationem peccati nullus est contractus, et nullam parit obligationem, quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum; unde certum est, quod eo casu nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest pretium acceptum. Dubium est, an post opus illicitum præstitum sit obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere. Quoad meretrices commune est et certum inter DD., quod possint retinere pretium meretricii præstiti. Ita *s. Thom.* (2), ubi docet: *Cum quis dat meretrici propter fornicationem, mulier potest sibi retinere, quod ei datum est: sed si superflue aliquid per fraudem aut dolum extorsisset, teneretur eidem restituere.* Et ita *Continuator Tournely* (3) *et omnes alii communiter.* Et probatur *ex l. 12. ff. tit. 5. de condictione ob turpem causam*, ubi dicitur; *Sed quod meretrici datur, repeti non potest..., quia, licet turpiter faciat, quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix.*

Pro aliis vero maleficiis, puta pro ferenda sententia injusta vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione etc. duplex est sententia probabilis:

Prima negat, esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri; ita *Adrianus* (4), *Comitol.* (5), *Med.* (6), *Nav.* (7), (quamvis *Lessius et Lugo* asserant, *Nav.* alibi mutasse sententiam) *Continuator Tournely loc. cit. ac alii apud Concinam* (8), et probabilem vocant *Less.* (9), *Ronc.* (10) *et Diana* (11), atque huic adhæret *Conc. l. c.* Pro-

(1) *l. 2. c. 37. d. 8.* — (2) *2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. et q. 62. art. 5. ad 2.* — (3) *de justit. et jure part. 3. cap. 3. art. 1. sect. 4.* — (4) *in 4. de rest. §. restat.* — (5) *lib. 3. t. 5.* — (6) *in codice de restit. q. 20. causam.* — (7) *man. c. 17. n. 38.* — (8) *t. 7. p. 147. n. 5.* — (9) *l. 2. c. 14. n. 60.* — (10) *de 7. præc. c. 6. q. 4.* — (11) *part. 2. tr. 2. misc. r. 40.*

batur 1. hæc sententia ratione, quia actio illicita nullo pretio digna est, cum peccatum non sit vendibile. Probatur 2. ex *l. Mercalem c. de condict. ob turp. caus.*, ubi dicitur: *Ob turpem causam ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones;* item ex *l. Pacta c. de pactis: Pacta, quæ contra leges constitutionesque vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est.* Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari; regula enim communis est, quod illud, quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit. Censentur autem leges istæ non solum prohibere actiones ipsas illicitas, sed etiam solutionem pretii pro illis, eo quod solutio fomentum præberet similibus sceleribus. Accedit, quod leges, quæ non nituntur falsa præsumptione, bene obligant in conscientia. Unde *s. Th.* (1) ait: *Apud illos, qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem.* Et (2): *Ille, qui accepit contra legem, non debet sibi retinere.* Juxta autem hanc sententiam dubitatur, cuinam facienda est restitutio accepti. *Sotus et Covarruvias* censent, faciendam esse illi, qui dedit: sed probabilius et communius tenet *Less.* (3) *cum s. Anton., Nav. et aliis*, erogandam esse pauperibus vel locis piis; absurdum enim est et contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potius leges punire quam juvare intendunt.

Secunda sententia vero probabilior et communis, quam tenent *Sanch.* (4), *Less.* (5), *Salm.* (6), *Croix* (7), *Viva* (8), *Lugo* (9) *cum Vasq., Sot., Mol., Turriano, Cov., Cajet., Arag. et aliis communiter*, docet, teneri promittentem solvere pretium, et contra, recipientem non teneri ad restitutionem. Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit, quatenus est malum, est tamen pretio dignum, quatenus est alteri utile vel delectabile. Sed hæc ratio tenuis mihi videtur; nam ut docent communiter DD. cum *d. Thoma*, nullum pretium meretur res, quæ cedit tantum in utilitatem emptoris, et ejus privatio

(1) *2. 2. q. 32. art. 7. ad 2.* — (2) *q. 62. art. 5. ad 2.* — (3) *n. 61.* — (4) *dec. l. 3. c. 9. n. 27. et 28.* — (5) *l. 2. c. 14. n. 52. et c. 18. n. 18.* — (6) *de rest. c. 1. punct. 5. n. 154.* — (7) *l. 3. part. 2. n. 692.* — (8) *de rest. q. 1. art. 1. n. 3.* — (9) *de just. d. 18. n. 59.*

nullum affert incommodum venditori pretio dignum. Nec valet dicere, quod præstans opus illicitum juste pretium accipit pro rectitudine, qua privatur; hujus enim rectitudinis privatio, cum sit res mere spiritualis, nullo modo videtur esse pretio æstimabilis. Ratio potior mihi est, quia in quocumque contractu oneroso: *do*, *ut des*, *facio*, *ut facias* (ut statuimus ex communi sententia *n. 642.*), lex naturalis dictat, quod, cum quis partem suam præstiterit, tenetur alter suam implere, quam licite præstare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam præstitit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere. Sed dices: Hoc currit, quando utraque pars est pretio æstimabilis; at hic actio illicita præstita nullo pretio digna est. Respondeo: Actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, qua illicita est; sed bene pretium meretur, qua est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti; pretium enim et actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa sive periculum nullo pretio compensari possit, et ante pactum nihil compensare tenearis, cum sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio; et ideo, qui famam alteri abstulit, non tenetur pecunia infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus *n. 627*: posito tamen contractu, et præstita ab altero actione peccaminosa, teneris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua, ut diximus, quisque tenetur suam partem promissam implere, postquam alter suam præstitit. Alias (recte ait *Lugo loc. cit.*) non videtur, quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus *n. 643.* ex communi sententia. Ad leges autem civiles pro prima sententia allatas respondet *Less.* (1), quod, licet ipsæ rescindant hujusmodi pacta et auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum, tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quæstionis relata, qua declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, *quia*, *licet turpiter faciat*, *quod sit meretrix*, *non tamen turpiter accipit*, *cum sit meretrix*.

(1) *dict. c. 14. n. 57.*

Quæritur II., an, si vir donet fœminæ ad extorquendam copulam, possit illa retinere copula non concessa. Si adfuerit pactum de copula explicitum vel implicitum, tunc certe tenetur restituere; secus vero, si donum datum est ad animum alliciendum; quia datio illa fuit omnino liberalis: quemadmodum, si quis det pecuniam episcopo tantum ad alliciendum, ut conferat beneficium, juste potest episcopus retinere, si non conferat. Ita communiter *Lugo* (1), *Mol.* (2), *Ronc.* (3), *et Salm.* (4) *cum Prado*, *Tap.*, *Vill.*, *Dic.*, *Reb. etc.* Bene tamen advertunt *Salm. ibid.*, difficulter excusari mulierem accipientem tale munus a peccato scandali, quia munere accepto vir ardentior et audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit *d. Th.* (5) ex *d. Hieronymo: Matrona non est casta, quæ, cum rogatur, munera accipit.*

713. — Quæritur III.: si actio sit debita ex alia virtute quam ex justitia, puta jejunium in quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum. Affirmant *Less.*, *Medina etc. apud Croix* (6); sed communius et probabilius negant *ibid. Sot.*, *Lugo*, *Bann.*, *Tamb.*, *Diana et alii.* Ratio, quia præsens pretium tunc acquirit jus, quo antea carebat.

„4. Item, si contractus sit factus vi, dolo, vel errore „versante circa rei substantiam; v. gr. si acetum pro „vino, vitrum pro gemma vendidisti.

714 — „5. Non est invalidus contractus (etsi aliquando „ob injuriam possit rescindi), si error vel dolus inter„veniat circa qualitatem aut circumstantiam accidenta„lem: v. gr. emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhe„nanum: nisi forte intentio contrahentis fuerit conditio„nata, non obligandi se nisi existente tali qualitate aut „circumstantia; qualis virtualiter fuisse censeri potest, „si error versetur circa circumstantiam valde immutan„tem objectum, et nimis excedentem ejus existimatio„nem, ut notat *Laym.* (7)."

Contractus est nullus, si dolus vel error sit circa substantiam contractus. Est commune; *Less.*, (8) *Salm.* (9) *cum*

(1) *d. 18. sect. 4. n. 49.* — (2) *t. 3. d. 737. n. 3.* — (3) *de 7. præcepto c. 6. q. 2.* — (4) *de restit. c. 1. punct. 6. n 165.* — (5) *lib. 4. de erudit. princip.* — (6) *l. 3. p. 2. n. 295.* — (7) *l. 3. t. 4. c. 6.* — (8) *l. 2. c. 17. dub. 5. n. 27.* — (9) *de contract. c. 1. punct. 3. n. 19.*

Trull., *Bon.*, *Villal. etc. ex s. Thom.* (1). Et hoc, etiamsi dolus aut error non dederit causam contractui, id est, etiamsi patefacto errore pars adhuc contraxisset: quia semper deficit actualis consensus. *Salm. ibid. cum Sanch.*, *Bon.*, *Coninch.*, *Trull.*, *Aversa etc.* Communis e converso est sententia, quod, si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, et non dederit causam contractui, contractus sit validus: *Less.* (2) *cum s. Antonino*, *Soto*, *Caj.* Hinc ait *Less.*, quod, licet una pars decepta fuisset in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, altera nolente, sed solum ad æqualitatem reducendus esset; *Salm.* (3) tamen *cum Molina* dicunt, posse rescindi.

715. — Sed majus dubium est, si dolus vel error fuerit tantum circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut illo manifestato pars non consensisset, utrum validus contractus remaneat. Negant *P. Conc.*, *Basil. et alii apud Salm.* (4) *et Præpos. cum Medina* (5) *et Salm.* (6) probabile putant. Ratio, quia, licet qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiæ. Oppositum tamen est communiter traditum a DD. et probabilius cum *Lugo* (7), *Sanch.* (8), *Less.* (9), *Laym.* (10), *Pal.* (11), *Ronc.* (12), *Cont. Tourn.* (13), *Salm. loc. c. cum Mald.*, *Prado*, *Trull. etc.* Ratio, quia contractus hic non est invalidus, neque de jure positivo, neque naturali. Non de jure positivo, cum ex *Inst. l. 4. t. 13. de except.* sic habeatur: *Si metus coactus*, *aut dolo inductus*, *aut errore* (intellige circa qualitatem) *lapsus stipulanti Titio promisisti*, *quod non debueras promittere*, *palam est*, *te jure civili obligatum esse*, *et actio*, *qua intenditur*, *dare te oportere*, *efficax est: sed iniquum est*, *te condemnari: ideoque datur tibi exceptio*, *quod metus causa aut doli mali etc.* Non de jure naturali; nam ad contractum validandum sufficit

(1) *in addit. ad p. 3. q. 51. art. 2. ad 7.* — (2) *ib. n. 28.* — (3) *ibid. n. 20.* — (4) *de matr. c. 10. dub. 2. n. 12.* — (5) *apud Salm. de matrim. l. 7. d. 18. n. 17.* — (6) *de contr. c. 1. punct. 3. n. 21.* — (7) *d. 22. sect. 6. n. 92.* — (8) *de matr. l. 1. d. 64. n. 3.* — (9) *loc. cit. n. 29.* — (10) *l. 3. tr. 4. c. 5. n. 3.* — (11) *tract. 14. d. 2. p. 5. n. 19.* — (12) *de contr. qu. 5. r. 2.* — (13) *de justit. et jure et de contractibus, hic part. 1. cap. 3. art. 2. concl. 3.*

animus voluntarius quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia: nisi (ut bene advertunt cum *Busemb.* hic *n. 5. ut supra Cont. Tourn. l. c. et Sporer* (1) *cum Sanch. ac Laym.*) contrahens expresse consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia; quia tunc qualitas transit in substantiam. Communiter autem DD., ut ait *Concina cum Busemb., Less., Spor., Cont. Tourn. ibid. etc.*, docent, semper posse irritari talem contractum a decepto, ratione injuriæ et defectus consensus, et teneri deceptorem ad damna ex deceptione orta (2). Et quando res adhuc integra est, ajunt *Less. l. c., Laym.* (3), *Pal.* (4), *Spor.* (5), quod, si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam noverit veritatem, quæ si ab initio ei nota fuisset, minime consensisset. Ratio, quia hæc est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendunt: idque dicit confirmari a consuetudine recepta. Quando vero res non est integra, nempe si altera pars jam implevit, tunc, si illa non erat conscia erroris, licet tu non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti, et deceptio fuit causa contractus, ut *Sylv. et Navar. apud Less. cum Laym. et Bus.* (6). Si autem altera pars conscia erroris erat, tunc potest contractum irritare, ut supra, etiam in judicio. Notandum tamen, quod in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita *Less.* (7). Intellige, modo non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, prout dicit idem *Less.* loquendo de donatione; *vide infra n. 737. in fine.*

„6. Nec est invalidus contractus, sive onerosus sive „gratuitus, ex metu, licet gravi, injuste incusso, cum „adhuc simpliciter sit liber et voluntarius: licet possit „a judice rescindi pro arbitrio metum passi. Ita com„muniter *ap. Sanch.* (8), *card. Lugo* (9), *Laym.* (10). Ex„cipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sunt „irriti (saltem ex jure positivo), si ex metu gravi fiant;

(1) *de 7. præcept. n 86.* — (2) *ex l. 13. de act. emptoris.* — (3) *n. 6.* — (4) *n. 23.* — (5) *de 7. præc. c. 2. n. 98.* — (6) *dict. n 5. in fine.* — (7) *loc. cit. n. 33.* — (8) *d. 8. n. 4.* — (9) *d. 22.* — (10) *loc. cit. c. 5.*

„talis est 1. contractus matrimonii, etiamsi juramentum „accesserit (1)" *(Utrum currat idem in sponsalibus? Affirmant Salm.* (2) *cum Sanch., Aversa, Cov., Becano: at probabilius Coninch., Trull., Dic., Hurt., Led. dicunt, sponsalia esse tantum rescindibilia* (3)*;* „2. pro„fessio religiosa (4); 3. in aliis quibuscumque votis" *(etiam si vovens voluerit se obligare. Salm.* (5) *ex communi);* „4. contractus dotis promissæ vel solutæ, qui „in hoc sequitur naturam matrimonii, cui accessorius „est (6); 5. promissio vel traditio in rebus ecclesiæ (7); „6. auctoritas tutoris per metum extorta (8). His addunt „alii plures promissionem et donationem gratuitam, re„nuntiationem beneficii, jurisdictionem per metum extor„tam. Verum hi controvertuntur: *vide C. Lugo* (9).

716. — Quæritur 1., an contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus. Adest triplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat. Ratio 1., quia, si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia, cum ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ. Ratio 2., quia, si contractus valeret, utique transferretur dominium rei traditæ, et metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad judicis sententiam; sed hoc omnes negant; ergo contractus per se est nullus, saltem de jure positivo (10), ubi dicitur, contractum ex metu initum *nullius esse momenti.* Ita *Mol.* (11), *Fel. Pot.* (12) *cum Vill., Diana, Leand.*, item *Sylv., Rebellus et alii apud Salm.* (13), qui probabilem vocant.

Secunda sententia tenet, contractus gratuitos esse invalidos, non vero onerosos. Ita *Sot.* (14), *Pont.* (15) *cum Medina, Arag., Reb. etc.*; et quoad donationes hæc vi-

(1) *ex c. Cum locum, et c. Veniens de sponsal.* — (2) *de matr. c. 1. punct. 5. num. 62.* — (3) *vide de matr. l. 6. n. 844.* — (4) *ex c. 1. De his, quæ vi.* — (5) *de contr. c. 1. punct. 2. n. 12. vide dict. n. 197.* — (6) *leg. Si mulier §. Si dos ff. quod metus causa.* — (7) *c. 15. q. 6.* — (8) *leg. 1. §. ult. ff. de auctor. tutor.* — (9) *de just d. 22. n. 115. et seq.* — (10) *ex l. Qui in carcerem, 22. ff. Quod metus causa.* — (11) *t. 2. d. 326.* — (12) *de contr. n. 2359.* — (13) *de contract. c. 1. punct. 2. n. 10.* — (14) *in 4. d. 29. q. 1. art. 3.* — (15) *de matr. l. 4. c. 6. n. 4.*

detur esse *d. Th.* (1), ubi ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille, qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissio non servetur.* Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omnino libera.

Tertia sententia vero probabilior et communissima, quam tenent *Lugo* (2), *Less.* (3), qui vocat fere communem, *Salm.* (4), *Ronc.* (5), *Fill.* (6), *Azor.* (7), *Renzi* (8), *Viva* (9) *et alii innumeri*, docet, talem contractum esse quidem rescindibilem, non vero invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium, ut *d. Thom.* (10); non jure positivo, dum præcipitur judicibus (11), ut tales contractus rescindant; ergo per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen matrimonia per metum gravem inita, quæ certe per se sunt nulla ex jure canonico (12); cui adjunguntur I. professio religiosa (13); II. electio prælati (14); III. auctoritas tutorum extorta per metum (15); IV. traditio rerum ecclesiasticarum (16); V. jurisdictio ecclesiastica per metum acquisita, et etiam civilis (17); VI. absolutio a censuris, non vero inflictio illarum; VII. renuntiatio beneficiorum. *Vide Less.* (18).

717. — Quæritur 2., an metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate judicis. Negat *Croix* (19), et eum sequitur *Mazz.* (20), qui dicunt, hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret, rem repetere propria auctoritate. Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt *Less.* (21), et vocant communem *Spor.* (22), *Fill.* (23), *Laym.* (24), *Pal.* (25),

(1) *2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.* — (2) *de contr. d. 22. n. 115.* — (3) *lib. 2. c. 17. dub. 6.* — (4) *loc. cit. n. 11.* — (5) *de contr. c. un. q. 4. r. 1.* — (6) *tr. 33. c. 2. n. 32.* — (7) *t. 1. l. 1. c. 11.* — (8) *de contr. c. 5. q. 3.* — (9) *q. 1. art. 3. n. 11.* — (10) *1. 2. q. 6. art. 6.* — (11) *in l. Si mulier ff. quod metus etc.* — (12) *vide de matr. l. 6. n. 1054.* — (13) *c. 1. de his quæ fiunt.* — (14) *cap. Ubi periculum. §. Cæterum de electione in 6.* — (15) *l. 1. §. ult. ff. de auctor. tut.* — (16) *ex c. Pervenit. de jurejur.* — (17) *l 2. c. de Judæis.* — (18) *c. 17. dub. 6. n. 37.* — (19) *l. 3. p. 2. n. 638.* — (20) *de contr. t. 2. p. 40.* — (21) *dict. c. 17. n. 38.* — (22) *tr. 6. c. 2. n. 123.* — (23) *l. c. n. 33.* — (24) *de contr. c. 6. n. 2.* — (25) *tr. 2. d. 1. p. 12. n. 6.*

Viva l. c., *Salm.* (1), *Renzi l. c.*, *Ronc.* (2) *cum Mol. et Reb.* Unde inferunt, quod metum passus bene potest occulte sibi compensare; intellige, si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contra, qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statim ac alter petat. Ita *Pal. l. c.*, *Viva* (3), *Less.* (4), *Fill.* (5).

Idem autem, quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum *Pontio* (6) de initis per metum reverentialem (etsi *Pontius* (7) teneat, contractus mere gratuitos, juxta suam sententiam ut supra in quæst. 1., esse non solum irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos). Alii tamen DD. tum tantum id admittunt, cum metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera aut minæ aut diuturna indignatio sive torvus aspectus, dura verba et similia, quæ vere gravis mali timorem immittant. Ita *Sanchez* (8), *Viva* (9), *Salm.* (10) *cum Pal., Dic. etc. communiter.* Idem in substantia sentit *Pontius*, sed merito ait (11) *cum aliis*, metum reverentialem per se esse gravem; quia aliud est operari ex reverentia superiori debita, aliud ex metu reverentiali, qui necessario induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non præstita, puta diuturnæ indignationis etc., ut supra. An autem preces importunæ constituant metum gravem? Affirmat *Pontius* (12) *cum Mald.*, *Lugo etc.*: sed verius negandum, nisi preces addantur metui reverentiæ erga superiorem: ita *Sanch.* (13) *cum pluribus et Salm.* (14) *cum Pal., Bonac., Covar., Dic., Hurt. et pluribus.* Et bene advertit *Sanch.* (15), non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantum, quæ sunt instantissimæ et sæpius inculcatæ. Quarum autem personarum respectu detur metus reverentialis? Ultra proprium patrem, episcopum, magistratum, dicit *Sanch.* (16) *cum aliis*, dari etiam respectu soceri, avi, curatoris, matris (si tamen sit austera et minas soleat exequi), et etiam fratris majoris aut patrui, si cum eis habitetur et ab eis alimenta præbeantur.

(1) *ibid. n. 16.* — (2) *dict. q. 4. r. 1.* — (3) *dict. n. 11. in fin.* — (4) *n. 38.* — (5) *n. 35.* — (6) *de matr. l. 4. c. 11. n. 3. et 4.* — (7) *d. n. 3.* — (8) *de matr. l. 4. d. 6. n. 14.* — (9) *de matr. q. 4. art. 3. n. 7.* — (10) *eod. tit. c. 9. punct. 2. n. 33. et 34.* — (11) *l. 4. c. 5. ex n. 3.* — (12) *ibid. n. 17.* — (13) *l. 4. d. 7. n. 7.* — (14) *l. c. n. 37.* — (15) *ibid. n. 8.* — (16) *l. 4. d. 5. ex n. 26.*

718. — Sed quæritur 3., utrum contractus ex metu levi initus sit rescindibilis arbitrio metum passi.

Prima sententia affirmat in foro interno; nam in externo non datur actio(1). Ratio, quia, quicumque metus injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet; unde, sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contra promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter *Less.* (2) *cum Navar., Sot., Sylv. etc.;* item *Sanch.* (3), *Pal.* (4) *et Salm.* (5) *cum Mol., Trull., Dic. et Reb.* Bene tamen excipiunt matrimonium (juxta nostram sententiam (6) et professionem religiosam. An etiam votum? *Vide dicta de voto n. 197.*

Secunda sententia vero mihi probabilior, quam tenent *Pontius* (7), *Tamb.* (8) *et Viva* (9) *cum Per., Med. etc.*, dicit, neque in foro externo neque interno rescindi posse contractum initum ex metu levi. Ratio, quia non præsumitur consensisse ex metu, sed vere sponte, qui noverit esse levem, et cum facile potuisset, non rejecit. Excipienda tamen, censent *Salm. l. c.*, omnino esse sponsalia, quæ etiam per metum levem contracta rescindi possunt per judicis sententiam, ex maxima libertate, quam sponsalia requirunt.

719. — Quæritur 4., utrum, si interfuerit metus gravis injustus, dans causam contractui, et res pervenerit ad tertium possessorem bonæ fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, et ille teneatur restituere. Negat *Laym.*, sed recte communius affirmant *Salm.* (10) *cum Lugo, Sanch., Sylvest.;* quia res semper transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus; et patet *ex l. 14. §. 3. Quod metus etc.*, ubi: *In hac actione non quæritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit? Sufficit enim hoc dicere, metum sibi illatum.*

„7. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum ad„ministrationem non habent: quales fere sunt prodigi,

(1) *ex l. 6. ff. Quod metus, etc.* — (2) *l. 2. c. 17. dub. 6. n. 46.* — (3) *de matr. l. 4. d. 19. n. 6.* — (4) *dict. p. 12. n. 6.* — (5) *de contract. c. 1. punct. 2. n. 14.* — (6) *vide de matr. l. 6. n. 1056.* — (7) *de matr. l. 4. c. 10. n. 5.* — (8) *dec. l. 1. c. 2. §. 6. n. 4.* — (9) *de matr. q. 4. art. 2. n. 6.* — (10) *ibid. n. 15.*

„furiosi, filiifamilias, uxores, religiosi, pupilli, minores; „exceptis quidem casibus (1).

DUBIUM II.

Quid in specie de promissione et donatione.

720. *An simplex promissio obliget sub gravi. Quid, si promissio reddatur nociva, vel si accidat mutatio?*
721. *Qui sint inhabiles ad donandum.*
722. *An debitis gravati.*
723. *Quid de donatione inter conjuges?*
724. *Et inter patrem et filium?*
725. *An obliget donatio ante acceptationem.*
726. *Quid, si donatio sit facta ad pias causas?*
727. *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem.*
728. *Quando obliget donatio facta absenti.*
729. *An possit acceptari donatio post mortem donantis.*
730. *Quid, si donatio fuerit mandata fieri a nuntio, et ipse omiserit?*
731. *An mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare.*
732. *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ.*
733. *An donatio ultra summam 500 solidorum teneat.*
734. *An sit obligatio implendi modum sive finem donantis.*
735. *An promissio prodiga sit valida.*
736. *Quid, si donatio fiat ad alliciendum?*
737. *Quid, si ob causam falsam; et quid, si causa sit secundaria?*

720. — „Resp. Quæ huc spectant, facile colliguntur „ex dictis supra *de voto l. 4. tr. 2. c. 3.*

Ex quibus et doctrina præcedentis dubii resolvitur:

„1. Promissio acceptata a promissario, si materia sit „notabilis, an sub mortali obliget secundum se spectata, „non convenit inter doctores. *Cajet.* negat, quem sequi„tur *Merat.* (2): alii (forte probabilius) affirmant cum „*Vasq.* (3), *Fill.*, *Mald. etc.* Dixi: *secundum se*, quia „certum est, quod per accidens possit obligare sub mor-

(1) *de quibus vide Less. l. 2. c. 17. d. 4. et infra n. 918.* — (2) *de justit. dub. 19. sect. 10.* — (3) *1. p. d. 65. c. 7. n. 4.*

„tali, v. gr. ratione gravis damni, quod alias promissa-„rius pateretur: ut si promisisses ei dare mutuum, et „ille tibi confisus aliunde sibi non prospexisset. *Vide* „*Less.* (1)."

„2. Tota hæc obligatio communiter dependet ab in-„tentione promittentis. Circa quod notat *Sa*, vix quem-„quam promittentium intendere se obligare, aut alteri „dare jus exigendi, nisi addat juramentum aut faciat „instrumentum: sed plerumque tantum intendere decla-„rare suum propositum. *Vide Escob.* (2) *et Mol.* Hinc, „ut in foro externo censeatur valida promissio, requiri-„tur præter acceptationem, ut exprimatur causa, propter „quam promittitur; alioquin præsumitur errore vel joco „facta. *Trull.* (3) *ex Covarr. et Vill.*

In hac quæstione tres sententiæ adsunt, omnes satis probabiles.

Prima dicit, quod quævis promissio acceptata obligat sub gravi et ex justitia, quia fidelitas promissa jus præbet promissario ad rem promissam. Ita *Sanch.* (4), *Laym.* (5) *cum s. Anton.*, *Covar.*, *Pal.*, *Trull. etc. ap. Salm.* (6).

Secunda sententia dicit, quod, qualis sit obligatio, pendet ex voluntate, quam promittens habuit. *Bus.* (7) *et Lugo* (8), *Spor.* (9) *et Holzm.* (10), *Mol.*, *Vill.*, *Reb.*, *Reg. etc. ap. Salm.* (11). In dubio tamen, ait *Lugo* (12), non censeri factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa; imo, *Sa ap. Bus.*, nisi addatur juramentum aut instrumentum. Cæterum in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia vel ex fidelitate, an graviter vel leviter, probabilissimum mihi dicendum videtur cum *Lugo* (13), *Mol.* (14), *Sporer* (15), *Holzm.* (16), eum non esse obligatum nisi sub levi. Et hic advertunt *Sanch.* (17), *Spor.* (18) *et alii communiter apud Cont. Tourn.* (19), ad constituendam materiam gravem in promissione requiri

(1) *l. 2. c. 18. d. 5.* — (2) *t. 3. c. 6.* — (3) *lib. 7. c. 16. art. 6.* — (4) *de matr. l. 1. d. 5. num. 20.* — (5) *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 12. n. 1.* — (6) *de contr. c. 4. p. 4. §. 2. n. 79.* — (7) *hic n. 2.* — (8) *d. 23. sect. 6. n. 89.* — (9) *n. 65.* — (10) *n. 702.* — (11) *ibid. n. 80. et 81.* — (12) *vide d. 23. s. 6. n. 39.* — (13) *d. 23. n. 90.* — (14) *t. 2. d. 262.* — (15) *de 7. præc. c. 2. n. 69.* — (16) *tr. 3. n. 702.* — (17) *de matr. l. 1. d. 6. n. 24.* — (18) *n. 68.* — (19) *de contr. p. 2. c. 11.*

materiam quadruplo majorem, quam in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno.

Tertia sententia, quam tenent *Salm.* (1) *cum Bann., Caj., Led., Henr., Diana etc.*, dicit, simplicem promissionem non obligare nisi sub levi, quia tantum obligat ex fidelitate; et probant ex *s. Th.* (2), qui docet, promissionem obligare tantum secundum honestatem, non autem secundum jus civile, id est secundum justitiam, ut explicant *Salm.* Et insuper probant ex *l. Juris gentium.* §. *Sed cum null. ff. de pactis*, ubi dicitur, quod nuda pactio obligationem non parit. Et huic adhæret *P. Conc.* (3), sentiens, raro esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Notandum autem est ut certum, quod quævis promissio, etiam acceptata, non obligat, si postea promissum reddatur impossibile seu valde nocivum vel illicitum vel inutile: et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si præva fuisset, non fuisset facta promissio; quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacita conditione. Ita communiter *Viva* (4) *et Salm.* (5), *Cont. Tourn.* (6) Idque expresse docet *d. Th.* (7), ubi loquens de obligatione promissoris, ait: *Si vero non faciat, quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus: uno modo, si promisit id, quod manifeste est illicitum...; alio modo, si sunt mutatæ conditiones personarum et negotiorum. Ut enim Seneca* (8) *dicit: Ad hoc, quod homo teneatur facere, quod promisit, requiritur, quod omnia immutata permaneant.*

721. — „3. Donare non possunt: 1. carentes usu ra„tionis; 2. muti et surdi nati; secus, si tantum sint surdi „vel muti, vel, licet utrumque, si norint scribere.; 3. se„nes deliri, sive bispueri; secus, si sint judicio vegeto; „4. pupilli vel impuberes (nisi ad pias causas): dona„tiones tamen eorum in foro conscientiæ sunt validæ (9); „5. damnatus criminis capitalis. *Vide Dian.* (10).

(1) *l. c. ex n. 82.* — (2) *2. 2. q. 88. art. 3. ad 1.* — (3) *t. 7. pag. 637. n. 13.* — (4) *de contr. qu. 8. art. 2. n. 16.* — (5) *l. c. n. 78.* — (6) *l. c. c. 5.* — (7) *2. 2. q. 110. a. 3. ad 5.* — (8) *l. 4. de benef. n. 34. et 35.* — (9) *vide infra c. 4. d. 1.* — (10) *p. 8. tr. 6. r. 3.*

„4. Qui præsunt civitatibus, universitatibus, reipubli-„cæ etc., non possunt facere donationes, nisi remune-„ratorias vel in eleemosynas. *Sanch.*, *Diana* (1). Imo si „reges et principes nimis sint profusi in donationibus, „in præjudicium regni vel status (præsertim si debitis „gravati iis satisfacere non possunt, vel subditi nimium „graventur exactionibus), possunt eæ revocari a succes-„sore. *Bart.*, *Lugo etc. cum Diana* (2)."

722. — Adde: Neque donare potest debitis gravatus. Sed hic quæritur, utrum licite possis tu a debitis gravato accipere donum. Affirmant *Lessius* (3), *Mol.* (4), *Navar.* (5), item *Trull.*, *Diana cum Laym. ap. Salm.* (6), et probabile putant *Lugo* (7) *et Pal.* (8). Hi dicunt, te non peccare contra justitiam, et ideo non teneri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias, propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille bene potest dominium transferre, cum adhuc sit verus dominus rei, quæ donatur; et tu rem acceptando uteris jure tuo; justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cum illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni, sed tantum permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes.*)

Secunda sententia tamen verior et communis, quam tenent *Pal. l. c.*, *Bonac.* (9), *Lugo l. c. cum Cajet.*, *Sot.*, *Nav.*, *Sylv.*, *Palud.*, *Ang.*, *Cov. et Reb. ac Salm.* (10) *cum s. Anton.*, *Prado*, *Salon. et Arag.*, docet, donatarium mala fide accipientem omnino teneri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1., quia creditores etiam

(1) *p. 8. t. 6. r. 16.* — (2) *p. 8. tr. 6. r. 18. n. 123.* — (3) *l. 2. c. 20. — d. 19. n. 168.* — (4) *t. 2. d. 328.* — (5) *l. 3. c. 4. n. 217. —* (6) *de contr. c. 4. punct. 5. §. 1. n. 91.* — (7) *de just. d. 20. n. 116.* — (8) *de just. tr. 32. d. 1. p. 14. n. 7.* — (9) *de restit. d. 1. q. 8. p. 2. n. 27.* — (10) *l. c. n. 92.*

---

*) Hanc priorem sententiam *s. Alphonsus* prius admiserat, sed postea illam refutavit. Cf. retractatio 30. *Editor.*

personale jus habent ad bona donata; nam licet in debitis personalibus directe sit tantum persona obnoxia, tamen creditores indirecte habent etiam jus ad rem sive ad bona debitoris, ut probabilius dicunt *Lugo* (1), *Croix* (2), *Ronc.* (3), *Salm.* (4) *et alii relati n. 690. contra Pal. et alios ib.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei, quæ donatur, attamen, ut ait *Pal.* (5), habet illius dominium infirmum sub onere solvendi, quod debet, adeo ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud, sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens et convincens est, quia, sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positive cooperatur actioni donantis injuste cum damno creditorum; et licet donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infra *n. 725.*) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, qua contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio sive donatio. Notandum autem hic 1., quod de jure positivo creditores infra annum a die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio (6). Notandum 2., nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem a debitore in præjudicium creditorum (7). *Vide Lugo* (8).

723. — Adde: inter conjuges, quamvis alii contractus sint validi (9), donatio tamen est nullius momenti (10). Potest tamen conjux retinere vel distrahere rem donatam, si donans sciat et non contradicat. Ita *Sanch.* (11), *Salm.* (12) *cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio jura-

(1) *d. 20. n. 158.* — (2) *l. 3. p. 2. n. 403.* — (3) *de 7. præc. c. 8. q. 6.* — (4) *de restit. c. 1. p. 12. §. 3. n. 246.* — (5) *l. c. p. 15. n. 7.* — (6) *ex l. Quia debitore, l. Qui autem. §. Simili, ff. Quæ in fraudem etc. ac l. penult. Cod. eod. tit.* — (7) *ex l. qui autem, ff. tit. cit.* — (8) *d. 20. n. 107.* — (9) *ex l. 5. ff. de don. inter vir. et ux.* — (10) *l. 3. §. Secundum ff. eod. tit.* — (11) *de matr. l. 6. d. 11. n. 2.* — (12) *de contr. c. 4. p. 5. n. 100.*

mento firmatur, ut *Less.*(1), *Sanch.*(2), *Salm.*(3) *cum Sylv.*, *Tapia etc.* Firmatur etiam morte donantis, modo iste ante donatarium decedat, et modo res in vita tradita sit; *Salm.*(4). Imo ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria vel fiat causa mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem etc. *Vide Salm.*(5).

724. — Præterea invalida est donatio inter patrem et filium sub patria potestate adhuc manentem(6). Sed est communis, quod firmatur juramento vel morte patris. E contrario similiter est valida in casibus ut supra mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causa studiorum, ut *Bus.*(7), vel si fiat causa matrimonii; vel si filius sit tantum naturalis; vel si pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa(8), scilicet lædens aliorum filiorum legitimas vel creditores; *Salm.*(9) *cum Nav.*, *Sylv.*, *Tapia et Less.*(10), qui notat, donationes factas a matre vel a filiis parentibus per se firmas esse.

„5. Donatio patris filio facta studiorum causa est va„lida, nec filius tenetur computare in legitimam: tum „quia fuit loco alimentorum, tum quia, si detrahatur, „jam non fuit donatio contra hypothesim. *Wading. et „6 alii cum Diana* (11). Sed *Trull.* limitat, nisi constet, „contrariam intentionem patri fuisse. Quod si tamen de „ea non constet, præsumendum esse de pietate patris, „ideoque tales expensas ordinarie post mortem patris „non venire in collationem bonorum, nec debere con„ferri in commune, nisi pater protestatus fuerit, se velle „in legitimam computari. Ita etiam *Wading.*(12)."

„6. Si pater officium filio emit, debet pretium com„putari in divisione cum fratribus: non autem, si illud „gratis a principe obtinuit: uti neque, quæ filio intuitu „meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi castren„sia. *Mol.*, *Fag.*, *Diana* (13).

(1) *l. 2. c. 18. n. 88.* — (2) *ib. n. 2.* — (3) *ib. n. 101.* — (4) *d. 101.* — (5) *l. c. n. 102.* — (6) *l. 2. c. de inofficiosa donatione.* — (7) *hic. n. 5.* — (8) *vide n. 740.* — (9) *ib. n. 104.* — (10) *n. 90.* — (11) *p. 8. t. 6. r. 23. et 29.* — (12) *ex l. Si pater 2. ff. familiæ ercisc.* — *vide n. 955.* — (13) *p. 8. tr. 6. r. 127. et 128.*

725. — „7. Donatio ante acceptationem non parit ob„ligationem, ne naturalem quidem, potestque revocari, „etiamsi voluerit se absolute obligare. Præsenti autem „et tacenti facta censetur ab eo acceptata; quia in fa„vorabilibus habetur pro consensu. *Molina et alii 18*, „*Diana* (1). Pro altero vero nemo potest acceptare, sine „speciali commissione, nisi donatio fiat ecclesiæ vel causæ „piæ; nam hanc sine acceptione valere et irrevocabilem „esse, est probabile: *Laym.*, *Diana* (2). Multis tamen ca„sibus, dummodo verba dirigantur in præsentem, potest „pater vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro „pupillo, curator pro minore, filiusfamilias pro patre, „servus pro domino, monachus pro monasterio; imo „etiam secundum multos, quicumque alterius curam gerit, „ut prælatus pro religioso, maritus pro uxore, dominus „pro servo etc., stipulari. Deinde idem jura permittunt „judicibus et notariis publicis. *Sanch.*, *Mol.*, *Trull. etc.* „*Diana* (3).

Communis est sententia, quidquid dicat *Diana* (4), quod donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit; ita *Lugo* (5), *Cont. Tourn.* (6), *Habert* (7), *Conc.* (8), *Wigandt* (9), *Antoine* (10), *Cuniliati* (11), *Franzoja* (12), *Less.* (13), *Soto* (14), *Sanch.* (15) *et Salm.* (16) *cum Pal.*, *Prad.*, *Tapia et aliis*. Et hoc verius est, ut probant *Lugo*, *Sot.*, *Less.*, *Sanchez et alii (contra Molin. etc. ap. Less.)*, provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure naturæ, vel saltem gentium, ut probatur ex *l. Absenti ff. de donat.*, ubi dicitur: *Si nesciat* (donatarius) *rem, quæ apud se est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.* Ratio est, quia nequit contrahi obligatio a contrahentibus sine alterutrius consensu; ut enim sapienter ratio-

(1) *p. 8. t. 6. r. 89. 98. et 108.* — (2) *l. c. r. 106. et p. 3. t. 5. resp. 107.* — (3) *p. 8. t. 6. r. 97.* — (4) *p. 5. res. 116.* — (5) *de contr. d. 23. n. 38.* — (6) *de contr. p. 2. cap. 11. quær. 2.* — (7) *de contr. t. 4. p. 3. c. 18. q. 1.* — (8) *t. 2. l. 9. diss. 5. n. 13.* — (9) *tr. 8. c. 4. n. 53. v. dixi 3.* — (10) *in decal. c. 2. p. 1.* — (11) *decal. c. 2. §. 1. n. 2.* — (12) *de præc. decal. c. 3. animad. 2.* — (13) *l. 2. c. 18. dub. 8. n. 34.* — (14) *de just. l. 3. q. 3.* — (15) *de matr. l. 1. d. 6. n. 10.* — (16) *de contr. c. 4. p. 4. §. 1. n. 68.*

cinatur doctissimus *card. de Lugo*, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam; et ideo, cum donans immunis remaneat a quacumque obligatione ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam revocare. Nec obstat *l. Si quis argentum*, §. *Sin autem c. de donat.*; nam ibi nihil aliud dicitur, nisi quod donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi c. de donat.*, ubi habetur, donationem absentibus factam satis valere; respondetur enim (ut explicat glossa), id intelligendum, cum donatio acceptata fuerit per epistolam aut nuntium aut servum, ut habetur in *l. Si aliquid 13. c. de don.*, *l. Etiam per interpositam 4. ff. de donat. et l. cit. Absenti.* Neque demum obstat jus canonicum in *c. Qualiter de pactis*, *et c. Si tibi absenti de præbend. in 6.*; nam in primo textu tantum dicitur, quod donatio per nudum pactum tenet, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de beneficiis, ubi dicitur, quod, si episcopus conferat clerico absenti aliquod beneficium ipso ignorante, nequit collationem revocare; sed alia est collatio beneficiorum, circa quæ episcopus aliam non habet facultatem, quam ea conferendi, et ideo facta collatione nequit ipsam revocare: alia vero est donatio, quæ nullam habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanch.*(1) *et Vill.*(2), quod, si donatio facta sit infantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem donatarii, quia pro infantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less.*(3) *et Laym.*(4) de donatione facta civitati ad ædificia reparanda.

726. — Sed quæritur 1., utrum donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat. Affirmat *Less. l. c.*, et probabile putat *Busemb. ut supra cum Laym. et Diana*, item *Molina*, *Felin. etc. apud Sanch.*(5). Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo et civili, non autem de jure naturali et canonico. Sed pro-

(1) *de matr. l. 1. d. 6 n. 11.* — (2) *d. 3. n. 4.* — (3) *c. 18. n. 36.* — (4) *c. 1. n. 2.* — (5) *de matr. l. 1. d. 6. n. 16.*

babilius negant *Sanch. l. c. cum Cov. ac Salm.* (1) *cum Pal., Vill., Reb. etc.* Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est supra, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secus vero dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali ecclesiæ etc.*: quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanchez et Salm.* (2) *cum Sylv., Ros., Ang. etc.*: non autem, si promissio immediate sit facta ecclesiæ. Notant tamen *Salm. ibid*, quod donatio ecclesiæ facta potest a quocumque particulari acceptari nomine illius. *) Notant præterea *Lugo l. c., Sanch.* (3), in dubio de intentione donantis præsumi, habuisse animum vovendi; quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare sine loci pii consensu? Probabile est. (4).

727. — Quæritur 2., utrum ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata. Negat *Laym.* (5) *cum Covar.*, quia juramentum servandum est, semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanch.* (6), *Viva* (7) *cum Trull., Bon., Salm.* (8) *cum Pal., Gutt. et Mol.*, quia juramentum sequitur naturam actus, scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur. (9).

728. — Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari, donec coram nuntio acceptetur: non enim sufficit, si acceptetur coram aliis; *Less.* (10), *Viva* (11) *cum Sancio et pluribus contra Sylv. et alios.* Si vero donatio offeratur per litteras, *Viva* dicit, sufficere, ut litteræ ad donatarium perveniant: at *Less.* (12) *et Salm.* (13) dicunt, requiri amplius, ut remittantur litteræ vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

(1) *de contr. c. 4. p. 4. §. 1. n. 69.* — (2) *cit. n. 69.* — (3) *n. 17.* — (4) *vide de voto n. 255. v. dubium.* — (5) *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 1. n. 3.* — (6) *de matr. l. 1. d. 7. n. 24.* — (7) *de contr. q. 8. art. 2. n. 3.* — (8) *ibid. n. 70.* — (9) *ex l. finali, c. de non numerata pecun.* — (10) *l. 2. c. 18. dub. 6. n. 43.* — (11) *dict. art. 2. n. 9.* — (12) *ibid. n. 43.* — (13) *l. c. n. 73.*

*) uti probabilius videtur in hom. ap. tr. 10. n. 131.
Editor.

729. — Quæritur 3., utrum post mortem donantis possit donatio valide acceptari. Distinguit *Less.* (1) *cum Molina :* Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium aut epistolam, tunc censet, posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch.* (2) *atque Salm.* (3), *Lugo* (4), *Vira* (5); sed probabilius hoc negant *Lopez*, *Iserna*, *Tiraq.*, *Decius et alii apud Sanch. ibid.*, et probabile censent *Salm.* (6); quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hic dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem acceptavit post mortem donantis. Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quod, si acceptaverit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, juste potest retinere: secus, si cum mala vel dubia fide, juxta dicenda *n. 761.*, ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730. — Si autem, ajunt *Lugo* (7), *Less.* (8) *et Sanch. ib.*, donatio nondum sit facta, sed mandata fieri a nuntio, per illum etiam munere misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit; ex *l. Inter causas ff. Mandati etc.*, ubi expresse declaratur, mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa*, donationem posse acceptari, quia hic mandatum, cum sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; et hoc *Less. ib. et Vira* (9) *cum Spor. et Tamb. ap. Croix* (10) merito probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch.* (11), *Spor.* (12) *Croix l. c. et Less. ib. cum Mol.*, quod, si res culpa nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet, et donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantum restituere donatario, ut dicunt *Sa* (13), *Tamb.* (14),

(1) *l. 2. c. 18. n. 44. vers. petes.* — (2) *de matr. l. 1. d. 6. n. 5.* — (3) *ibid. n. 75.* — (4) *d. 23. n. 75. et. 81.* — (5) *dict. art. 2.* — (6) *ibid. n. 75.* — (7) *n. 75.* — (8) *n. 46.* — (9) *n. 11.* — (10) *l. 3. t. 2. n. 220.* — (11) *n. 8.* — (12) *de rest. cap. 4. n. 21.* — (13) *v. donatio.* — (14) *l. 8. t. 4. c. 1. §. 5. n. 11.*

et probabile putant *Sporer et Less. l. c.* Advertendum tamen cum *Lugo* (1), *Mol. ac Sanch. ib.* (2), quod, si donatio facta fuerit a nuntio, inscio mortis mandantis tam nuntio quam donatario, tunc donatio valebit, ut clare colligitur ex *ead. l. Inter causas*, ubi subditur: *Si tamen* (mandatum) *per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.*

731. — Quæritur 4., an mortuo donatario ante acceptationem suus hæres possit donationem acceptare. Affirmat *Sanch.* (3) *cum Mol., Suar., Tiraquell., Covar. etc.*; quia hæres repræsentat personam defuncti. Negant tamen probabilius *Less.* (4) *et Salm.* (5) *cum Pal. et Rebel.*; quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen *Less. dict. loc.*, quod, si hæres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cum talis præsumenda tunc sit mens donatoris.

732. — „8. Etsi acceptes donationem verbalem, qua „tibi Cajus v. gr. dat equum absentem, non acquiris „jus in re et dominium equi ante traditionem. Unde, „si interea Cajus det aut vendat eum alteri eique tra„dat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem „in Cajum pro injuria ratione juris, quod habebas ad rem. „Ac sic donatio pure verbalis ante realem, hoc est rei „traditionem, vix differt a promissione, ut *Less.* (6).

733. — „9. Donatio, uti et remissio debitorum liqui„dorum, una vice et uno animi motu, uni aut pluribus „facta, ultra summam 500 solidorum (quæ summa hodie „ad 700 vel secundum quosdam ad 800 aureos italicos „excurrit, ut ex *Claro* etc. notat *Laym.* (7), non tenet „quoad hunc excessum, sed lege ita statuente ob com„mune bonum, potest a donatore pro arbitrio repeti. Ex„cipe, nisi judici donatio ea insinuata sit, aut juramento „firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem „captivorum, aut ad reparationem ædium incendio vel „ruina destructarum; aut sit remuneratoria beneficiorum, „aut fiat in renuntiationem jurium, saltem speratorum; „vel denique fiat militibus a belli duce ex bonis pro-

(1) *n. 78.* — (2) *ex ead. l. Inter causas.* — (3) *eod. loc. n. 6.* — (4) *l. 2. c. 18. n. 35.* — (5) *de contr. c. 4. p. 4. §. 1. n. 74.* — (6) *l. c. dub. 2.* — (7) *l. 3. tr. 4. c. 12. n. 15.*

„priis mobilibus vel hostium spoliis. *Vide Less.* (1), „*Laym.* (2), *Tanner* (3) *ex Mol., Claro, Rebello etc.*; quare, „si tunc repetatur, quod absque iis conditionibus vel „ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius red„dere ipsi aut hæredibus repetentibus; si non repetatur, „potest retinere. *Vide AA. cit.*" *(Idem dicitur de donatione omnium bonorum. Salm.* (4)).

734. — „10. Si donationi apponatur modus, tacite vel „expresse, non quidem obligando, sed tantum desiderando, „sperando etc., aliquid alterum facturum, vel animo eum „ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequa„tur: v. gr. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eli„ciendum; si postea non consentiat, non tenetur datum „reddere: nam, etsi non dedisset, si scivisset, eam sibi „non consensuram, tamen dedit absolute sine obligatione „alia, ut ponitur. Secus esset, si vere intendisset eam „obligare, et hac conditione dedisset. *Less.* (5).

Ita *Less.* (6) *et Salm.* (7) *cum Mol., Dicast., Lugo, Tap. etc.* (8). Bene autem hic advertunt *Salm.* (9), quod puella, accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur a peccato scandali. ex *s. Th.* Addit *ibid. Less. cum Mol.*, quod, si legatum sit relictum puellæ, ut nubat, potest ab illa retineri, etiamsi maneat cœlebs; et si moriatur ante nuptias, legatum transit ad hæredes puellæ. Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si vero finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest a donante irritari. Ita *Less.* (10) *cum Medina.* Imo addit, quod, si detur aliquid monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantum cogi monasterium ad implendum, si possit.

735. — Quæritur, utrum promittens prodige aliquid fœminæ ob copulam, teneatur post copulam dare. Affirmant *Lugo, Fill., Sanch. ap. Salm.* (11): quia posita pro-

(1) *l. c. lib. 2. c. 18. n. 102.* — (2) *l. 3. t. 4. c. 12. n. 15.* — (3) *d. 6. de just. q. 2. dub. 2. n. 15.* — (4) *ibid. p. 5. §. 2. n. 97. et seq.* — (5) *c. 18. d. 16. et 17.* — (6) *etiam l. 2. c. 18. n. 124.* — (7) *de rest. c. 1. p. 6. n. 165.* — (8) *vide dicta n. 712. v. quær. II.* — (9) *ibid. in fin.* — (10) *n. 126.* — (11) *ibid. n. 166.*

missione datio tunc est debita, non prodiga. Negant autem probabilius *Sotus*, *Bann.*, *Trull. etc. cum Salm.* (1), etsi adfuerit juramentum, quia promissio non tollit, dationem prodigam esse illicitam; ideo res promissa reducenda est ad æqualitatem juxta communem æstimationem, et si res est indivisibilis, nihil debetur (2). Non negandum tamen, quod fœmina honesta pro usu sui corporis potest recipere quanto plus, ut docet *Less.* (3).

736. — „11. In similibus donationibus allectivis potest „aliquis, v. gr. prædicta puella, acceptare, etsi non in„tendat præstare, quod donator sperat, cum donatio sit „absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Unde, si spe „frustratus repetat, dicens, se non dedisse nisi sub tali „obligatione, non tenetur puella credere: quia eo ipso, „quod donator non expressit conditionem, præsumitur „sine ea dedisse, et repetere vel animo vindictæ, vel „ut consensum extorqueat; *Less. l. c.*, *Diana* (4).

737. — „12. Non tenet donatio ob causam præteritam „vel præsentem, quæ vere non est: ut v. gr. si dem tibi „aliquid, quia apud principem meam causam transegisti, „vel quia pauper es, et revera non ita est: teneris re„stituere, cum sit error in formali causa et principali. „Unde, qui mentiuntur se pauperes, cum non sint, de„bent aliis pauperibus eleemosynam restituere. Aliud est, „si error sit tantum in causa secundaria, ut v. gr., si „vere sint pauperes et simulent insuper sanctitatem, ad „hominum misericordiam provocandam; quia tunc pri„maria intentio dantium est, dare pauperi. *Bon.*, *Less.* *Vide Dian.* (5).

Docet tamen *Less.* (6), quod, si error sit circa causam secundariam, licet donatio non sit irrita, est tamen irritabilis a donante; imo, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem, ait *Lessius*, (7) restituendum esse pro rata dubii: sed *Croix* (8) adhæret *Bus. cum Dic. etc.*

(1) *l. c. n. 167.* — (2) *vide dicenda de matr. l. 6. n. 851. v. cum autem.* — (3) *l. 2. c. 14. n. 53.* — (4) *p. 1. t. 2. misc. r. 40.* — (5) *p. 8. t. 6. r. 89.* — (6) *l. 2. c. 18. n. 129.* — (7) *ex n. 131.* — (8) *n. 61.*

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari.

738. *Quid, si donatarius sit ingratus?*
739. *Quid, si donanti nascatur proles post donationem?*
740. *Quid, si donatio fuerit inofficiosa?*

738. — „Resp. 1. Donatio inter vivos, hoc est, qua „quis vult, se vivo rem absolute alterius esse, potest „revocari (etsi res jam tradita sit) tribus casibus; nisi „tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta sit eccle„siæ vel monasterio.

Sunt autem hi casus:

„1. Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si donanti „atroces injurias inferat, si inopia pressum non alat etc. „Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia dona„runt, et eos postea negligunt. *Sylvest.*, *Less.*, *Bon.*, *Trull.* (1)." *(Adde, si donatarius adulteretur cum uxore vel filia donantis. Vide Salm.* (2). „Neque valet pactum, „ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari. *Bar„thol. et alii S*, *Lugo*, *Diana* (3). Debet tamen ingrati„tudo coram judice probari, ante cujus sententiam do„natarius non tenetur restituere. *Molina*, *Lugo et alii „4*, *Diana* (4); post eam vero etiam fructus perceptos „post litem contestatam. *Molina*, *Dic.*, *Diana* (5). Ab hæ„redibus autem non potest revocari ob eas causas, ob „quas donator ipse potuisset, si eas ipsas scivit et ta„cuit; secus, si ignoravit. *Gom.*, *Hurt.*, *Wading.*, *Lugo*, „*Diana* (6).

„2. Et quidem revocatio etiam habet locum in legato „respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi inju„ria afficiat, v. gr. uxorem ejus carnaliter cognoscat. „*Mol.*, *Dicast.*, *Diana* (7).

„3. Non habet autem locum I. in donationibus factis „ecclesiæ, tametsi prælatus vel clericus fuerit ingratus;

(1) *c. 17. d. 12.* — (2) *de contr. c. 4. p. 5. n. 107.* — (3) *p. 8. t. 6. r. 57.* — (4) *l. c. r. 58.* — (5) *r. 58.* — (6) *loc. cit. r. 54.* — (7) *loc. cit. r. 58.*

„quia facta est ob bonum animæ testatoris et principaliter Deo, qui ingratus esse non potest: *Less.*, *Lugo*, *Hurt.*, *Haun.*, *Wad.*, *Diana* (1); II. in donatione remuneratoria (v. gr. pro beneficiis alias non debitis, et aliquo modo æquivalentibus); quia potius est remuneratio quam donatio. Remuneratoria autem censetur 1., si donator in ipsa donatione expresse meminerit meritorum; vel 2., si de meritis constet; 3. in dubio. *Diana* (2) *ex Barb. etc.*

739. — „4. Si quis prole carens magnam partem bonorum donaverit, et postea nascatur proles; quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio: nisi nascantur mihi liberi. Et quidem, si facta sit extraneo, revocari potest tota: si alicui ascendentium, ut patri vel avo vel ecclesiæ aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam. Quamquam recte notat *Less.*, ad ædificationem expedire, ut, quod ecclesiæ vel monasterio datum est, prælatus totum restituat. Porro, etsi juraverit, se non revocaturum donationem, adhuc potest, liberis natis, revocare; quia hoc juramentum non excludit tacitam conditionem dictam. Excipe, nisi expresse etiam hanc conditionem excluserit: tunc enim ipse revocare non posset: possent tamen ejus liberi post mortem patris. *Bon.*, *Less.* (3). An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui postea legitimentur? *Vide Dian. l. c. r. 63. et 64.*: item, an in donatione remuneratoria, *res. 65.*, ubi *cum Mol. et aliis sex* negat, nisi excedat causam." (*Potest tamen donatarius retinere rem, donec illa a donante repetatur. Less.* (4), *Pal.*, *Vill. cum Salm.* (5).

740. — „5. Si donatio fuerit inofficiosa, contra officium paternæ pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare: *Nav.* (6), *Less. l. c.*, licet donatio fuerit juramento confirmata. *Megal. et alii* „5, *Diana* (7). Imo etiam vivente patre; licet enim ante mortem patris non debeatur legitima ut tradenda, de-

(1) *l. c. r. 56.* — (2) *l. c. r. 115—120.* — (3) *cap. 18. d. 14.* — (4) *lib. 2. cap. 18. n. 110.* — (5) *loc. cit. n. 110.* — (6) *c. 26.* — (7) *p. 8. tr. 6. r. 66.*

„betur tamen ut conservanda. Hinc, si pater bona dissi-„pet, potest a filio per judicem cogi, ut servet legitimam, „ne is post mortem patris careat alimentis. Ita proba-„biliter *Diana loc. cit. ex aliis 6 contra Less. etc.* An „autem et quando donatio rescindenda in totum, *vide* „*Diana l. c.*

Notandum, quod donatio, si est inofficiosa tantum re, infirmatur quoad partem, in qua filii fraudantur: si autem re et consilio, scilicet animo fraudandi filios, tunc tota infirmatur, quando fit extraneis; quando vero fit aliis descendentibus vel piis causis, etiam quoad partem tantum infirmatur. *Less.* (1), *Salm.* (2) *cum Vill. et Gom.*, *Diana* (3), *P. Concina* (4), *Cabass.* (5) *ex Bartholo* (6). Notandum autem, quod donatarius in tali casu ante sententiam judicis nil tenetur restituere filiis. Ita *Salm. ib. cum Pal. et Villal.* Deinde notandum cum *Laym.* (7), *Navar. etc.* (8), quod parentes, licet nequeant donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus onerosis et donationibus remuneratoriis. Imo *Cardenas cum Lop.*, *Rodr.*, *Nar.*, *Vega*, *Cord. apud Croix* (9) dicunt, patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in præjudicium legitimæ filiorum, modo illi non priventur alimentis jure naturæ debitis; quia jus civile nequit præjudicare causæ piæ. Sed huic opinioni contradicunt *ibid. Sanch.*, *Gutt.*, idemque sentiunt *Less.*, *Salm.*, *Diana*, *Concina et alii*, ut mox supra diximus. Utraque sententia videtur probabilis.

„6. Per supervenientiam liberorum, ut probabilius af-„firmat *Diana* (10) *ex aliis 4 contra quosdam.* Si tamen „pater non revocaverit, non potest a filiis postea natis „revocari nisi pro ratione falcidiæ, sive ex testamento „sive ab intestato successerint; *ib.*

(1) *lib. 2. cap. 18. dub. 14. n. 112.* — (2) *de contr. c. 4. p. 5. §. 4. n. 111.* — (3) *p. 8. tr. 6. resp. 66.* — (4) *tom. 7. p. 441. n. 13.* — (5) *lib. 6. c. 29. n. 1.* — (6) *lib. 1. c. de inoff. don. et ex l. Si totas 5. ac l. Si mater 7. eod. tit.* — (7) *l. 3. tr. 4. c. 12. n. 18.* — (8) *cap. 26. n. 39.* — (9) *lib. 3. p. 2. n. 812.* — (10) *p. 8. tr. 6. r. 78.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causa, et an possit revocari: et quomodo et quibus competat.

741. *Quando donatio causa mortis censeatur revocata.*
742. *An valeat hæc donatio in absentem.*
743. *Qui possint donare causa mortis.*

741. — „Resp. 1. Donatio mortis causa, qua quis sic „donat, ut velit rem esse alterius primum post suam „mortem, ut si dicas: *Do tibi hoc post mortem meam,* „*vel cum moriar, vel quia timeo, me nunc moriturum,* „revocari potest etiam in tribus casibus his:" *(In dubio donatio est censenda inter vivos et irrevocabilis. Lugo, Prado, Sylv., Vill. ap. Salm.* (1)*).*

„1. Si donatorem pœniteat, sive expresse sive impli„cite, ut si rem illam donet alteri; *Less. l. c.*

„2. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo „metuit mortem, hoc ipso, quo periculum evasit, cen„setur tacite revocata donatio; ut si quis det in gravi „morbo vel instante prælio. *Bon.* (2).

„3. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure „revocata est: ut etiam accidit in testamentis et legatis. „Secus est in promissione et donatione inter vivos, quæ „transit ad hæredes. Quodsi donator promiserit, se non „revocaturum, transit in donationem inter vivos. *Vide* „*Less.* (3), *Mol.* (4), *Azor.* (5) *Bon. l. c.*

742. — „Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in præsen„tem. *Diana* (6) *et alii 5.* Nec valet in absentem sine „nuntio ad hoc destinato vel epistola: licet valeat ut fidei„commissum, si fuerint adhibiti testes. *Diana etc. loc. cit.* „Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

743. — „Respondeo 3. Donare mortis causa possunt „omnes et soli, qui possunt testari, excepto filiofamilias, „qui, licet testamentum condere nullo modo possit, cum „hoc sit juris publici, donare tamen mortis causa, cum

(1) *de contr. c. 4. p. 5. §. 5. n. 113.* — (2) *disp. 3. quæst. 13. p. ult. n. 20.* — (3) *c. 18. d. 14. n. 119.* — (4) *d. 286. et d. 288.* — (5) *l. 11. c. 11. q. 4.* — (6) *loc. cit. r. 66.*

„id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus ex„pressus: imo sine hoc donare eum posse, non tantum „de castrensibus, sed etiam de adventitiis, probabile cen„set *Diana* (1)." *(Si nimirum filius ex concessione patris habeat de istis usumfructum et administrationem, ut Salm.* (2) *cum Pal. intelligunt.)* „Hinc donare sic possunt „minores 25 annis, etiam sine consensu sui curatoris. „*Diana* (3) *ex Mol. et aliis.* Non autem usurarius, nisi „prius usuris satisfecerit vel cautionem præstiterit; potest „tamen ad causas pias. *Diana* (4) *ex Fagund. et aliis 6.* Nec „surdus et mutus a natura; secus, si a casu superveniente „(vel si surdus sit aut mutus tantum), licet donare inter „vivos possit secundum quosdam. *Azor*, *Diana* (5).

DUBIUM V.

Quid sit commodatum, precarium et depositum.

744. *Quid est commodatum?*
745. *Quid precarium? Et quando cesset precarium.*
746. *Quid depositum?*
747. *Vide casus de commodatario.*
748. *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius, utens re deposita; et quid teneatur restituere.*
749. *An isti teneantur ex culpa tantum juridica.*
750. *Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur?*
751. *An in dubio præsumatur culpa.*
752. *Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam.* Vide alia *ibid.*
753. *In quibus casibus depositarius possit rem denegare.*

744. — „Resp. Commodatum est contractus, quo res „aliqua mobilis vel immobilis quoad solum usum gra„tuito conceditur, idque ad aliquod certum tempus ex„plicite vel implicite determinatum: explicite, ut si di„cas: *Commodo tibi hunc librum vel domum ad unum „mensem;* implicite, ut si dicas: *Commodo tibi librum, „ut eum describas;* quia tunc implicite tantum temporis „determinatur, quantum necessarium est ad commode „describendum.

(1) *l. c. reg. 68. et 69.* — (2) *de contr. c. 4. p. 5. §. 5. n. 116.* — (3) *l. c. res. 71.* — (4) *ibid. r. 73.* — (5) *p. 5. tr. 6. r. 12.*

745. — „Precarium est, quo conceditur petenti res „utenda, non ad certum tempus, in quo differt a com„modato, sed donec concedens repetat, sive expresse „sive tacite, ut si det alteri aut vendat. *Laym.* (1).

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab hæredibus non revocetur (2). *Vide Viva* (3).

746. — „Depositum est, quo aliquid traditur custo„diendum, ut integrum reddatur. Et communiter est res „mobilis vel se movens, ut vestis, equus etc.

Unde circa hæc resolvuntur:

747. — „1. Commodator non potest repetere absque „injustitia ante definitum tempus. *Laym.* (4).

„2. Quodsi tamen commodanti damnum impendeat, „potest repetere, licet simile damnum impenderet com„modatario ex rei ante tempus repetitione, ut habet „*Less.* (5); quia, ut ait *Navar.*, in commodatione intelli„gitur tacita hæc conditio: nisi interea contigerit, rem „esse necessariam commodanti; *Laym. l. c.*

Nota cum *Viva* (6), quod in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri a commodatario, ut alere equum etc.; expensæ autem extraordinariæ a commodante (7).

748. — „3. Si depositarius bona fide existimet, depo„sitori non displiciturum, si re deposita utatur, licebit „uti; alias non. *Less.* (8).

„4. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut triti„cum, vinum, pecunia, quæ exponendo absumitur, eaque „tradita sit certo numero, pondere et mensura, non vide„tur depositarius peccare saltem graviter iis utens, si „certus sit, se tantumdem ejusdem bonitatis habiturum, „quando repetetur; *Less. l. c.*: secus, si pecunia tra„dita fuerit sacculo vel arcæ inclusa, vel munita sigillo. „*Sylv.*, *Azor.*, *Less.*, *Bonac.* *Vide Trull.* (9).

Ita etiam *Viva* (10) *cum Mol.* (11). Deinde notandum, quod depositarius, utens mala fide re deposita, tenetur

(1) *l. 3. tr. 4. c. 14.* — (2) *L. Cum precarium, ff. de præc.* — (3) *de contract. q. 9. art. 2. num. 9.* — (4) *l. 3. tr. 4. c. 14.* — (5) *c. 27. d. 5.* — (6) *ibid. n. 7.* — (7) *ex l. in rebus, ff. de Commod.* — (8) *l. c. d. 2.* — (9) *c. 25. d. 1.* — (10) *loc. cit. n. 4.* — (11) *disp. 523.*

restituere valorem usus; at si utatur bona fide, tenetur, in quo factus est ditior, quando intelliget, id domino displicuisse. Ita *Viva* (1) *cum Hurt.* Quando autem dominus concesserit usum rei consumptibilis, et saltem tacite; tunc depositum transit in mutuum, ex communi cum *Less.*, *Mol. etc. ib. contra Hurt.* Saltem quando depositarius re actualiter utitur ex consensu domini.

749. — „Verum si is, cui res commodata, locata, de„posita aut pignorata est, negligenter custodiat, ita ut „pereat, negligentia autem non sit theologica culpa mor„talis, probabile est, quod dixi ex *Soto*, *Sa*, non teneri „ad restitutionem in conscientia." (*Ut etiam tenent Salmant.* (2) *cum Lugo*, *Led.*, *Roncaglia*, *Cabass.* (3). „Alii „tamen aliter sentiunt, nimirum teneri restituere, qui „juridicam culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit „lata; et subinde, si levis tantum, imo et aliquando, si „sit levissima, nimirum quando depositio facta est in „commodum utriusque, et si pretium pro custodia acci„piat. *Vide Less.* (4), *Laym.* (5), ubi docet, deposi„tarium tantum teneri de dolo vel culpa crassa, quæ „dolo æquiparetur.

„Dicitur autem juridica *culpa lata* seu *crassa*, cum „quis facit aut omittit, quod ut plurimum non facerent „vel omitterent in ea re homines suæ professionis: ut „v. gr., si quis rem apud se depositam relinquit in loco „publico, etsi inadvertenter. *Levis* autem dicitur, cum „quis facit vel omittit, quod facerent vel omitterent ho„mines suæ professionis diligentes: ut si quis depositum „relinquit in suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. „*Levissima* dicitur, cum facit vel omittit, quod non fa„cerent homines diligentissimi; ut si quis ostium qui„dem obserarit, sed neglexerit tentare manu, an esset „bene clausum.

750. — „5. Sartores, molitores et cæteri artifices, „quibus res traditur polienda vel immutanda; item nautæ, „caupones, apud quod res deponuntur, tenentur ex levi „culpa, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum;

(1) *n. 3.* — (2) *de restit. c. 1. punct. 2. §. 4. n. 32.* — (3) *lib. 6. cap. 9. n. 2. etc.* — *vide dicta n. 554.* — (4) *cap. 7. d. 8.* — (5) *tr. 4. cap. 25.*

„imo *Sylv.* (1) vult, eos teneri ex levissima (2), idque „cautum esse ad vitandas eorum fraudes. Quod etiam „*Less. et Trull.* (3) putant esse probabile in utroque foro, „si quis eis rem expresse tradiderit custodiendam: si „autem ipsis tantum videntibus deposuerit, ut v. gr. in „diversorio, navi etc., ne ex lata quidem teneri. *Vide* „*Bon.*, *Trull.*, *Diana* (4)."

751. — „6. Si depositarius (idem est de commoda-„tario) dubitet, an depositum sua culpa perierit, non „tenetur in conscientia ad restitutionem: *Sanch.* (5); quia „in dubio non præsumitur delictum (6). In foro tamen „externo, si res depositarii manserint incolumes, præ-„sumitur de dolo, nisi depositarius probet, depositum „casu periisse, et non potuisse simul cum rebus suis „(imminente v. gr. incendio) servari: tunc enim non „teneretur, quia præsumptio doli cessaret. *Vide Pal.* (7), „*Trull.* (8).

752. — Hic pro regula generali distinguitur cum *Viva* (9): Quando res perit in incendio, naufragio etc., si contractus sit in favorem dantis, et res est minoris vel æqualis valoris, quam res tua, tunc poteris rem tuam præferre et salvare: at si res alterius sit longe pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua deperdita. Si vero contractus fuit in commodum tui, tunc teneris rem domini præferre, nec potes petere compensationem. *Less.* (10) *et Viva* (11) *cum communi.*

„7. Si domino repetenti depositum remiserit per ho-„minem, qui fidelis habebatur, isque sibi retinuerit vel „perdidit, domino periisse dicit *Molina*, citatus ab *Escob.* „*Vide Trull. l. c.*

„8. Deponens rem usu non consumptibilem potest a „depositario pro ejus usu aliquid accipere; quia is est „pretio æstimabilis (licet eo casu non depositi, sed lo-„cati et conducti contractus sit dicendus). Secus, si sit „usu consumptibilis: tunc enim depositum eo ipso, quod „depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex

(1) *v. nauta.* — (2) *ex l. 1. ff. Depositi.* — (3) *c. 25. art. 1.* — (4) *p. 1. t. 8. r. 74.* — (5) *de matr. lib. 2. d. 41. n. 18.* — (6) *ex l. Merito, ff. pro socio.* — *vide Dian. p. 2. tr. 9. r. 49.* — (7) *t. 1. de cens. d. 3. p. 4.* — (8) *c. 25. d. 1.* — (9) *ib. n. 2.* — (10) *n. 27.* — (11) *q. 9. art. 2. n. 2.*

„quo (seclusa ratione lucri cessantis etc.) nihil licet acci-„pere; ut *vide dub. seq. et Bon.* (1), *Trull. l. c.*

753. — Notandum hic, quod depositarius in quatuor casibus potest depositum domino denegare: 1. si per sententiam sint addicta omnia bona depositoris; 2. si comprehendat certo, rem esse furatam; 3. si habeat ipse certam causam compensationis; 4. si prudenter certo timeat, illum abusurum re deposita contra justitiam, puta gladio ad occidendum; quia tunc peccaret, gladium reddendo, contra charitatem, ut *Viva* (2). Immo *Less.* (3), *Salm. et Viva* (4) *ac Tamb. contra Mol.* putant verius, quod peccaret etiam contra justitiam: quia valde proxime cooperaretur ad homicidium (5). Dixi tamen: *certo timeat;* nam in dubio vel pari probabilitate de damno gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus; ita ait *Viva ibid.* Sed illi *pari probabilitati* non acquiesco; nam proximus etiam possidet jus, ne lædatur in vita, unde videtur potius præcavendum malum ejus, quod est majus.

Dubium est, an idem currat, si dominus abusurus sit re non contra justitiam, sed contra alias virtutes. Negant *Sanch. et Bonac.* (6): sed adhuc peccare reddentem contra charitatem, verius dicit *Less. l. c. cum s. Thom.* (7), cujus verba retulimus *n. 697.*, nisi non reddendo grave timeat incommodum.

DUBIUM VI.

Quid sit mutuum.

754. *Quomodo mutuum distinguatur a permutatione, pignore etc.*
755. *Quando restitui debet mutuum, si non est præfixus terminus?*
756. *An repeti possit mutuum datum ecclesiæ, universitati vel minori.*
757. *Quid, si detur filiofamilias?*

754. — „Resp. Est contractus, quo rei alicujus, nu-„mero, pondere vel mensura constantis, dominium a mu-

(1) *d. 3. qu. 13. p. 3.* — (2) *de rest. q. 4. art. 5. n. 1.* — (3) *lib. 2. cap. 16. d. 4.* — (4) *n. 2.* — (5) *vide dicta n. 697.* — (6) *q. ult. p. 1.* — (7) *2. 2. q. 62. art. 5. ad 1.*

„tuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eamdem vel similem specie et bonitate. Proprie autem mutuum fere est in rebus usu consumptibilibus, inter quas etiam est pecunia: quæ, licet non absumatur nec pereat in se, perit tamen exponenti. Distinguitur a permutatione, quod in ea reddatur res alterius speciei; item a pignore, hypotheca, deposito, commodato et locato, quod dominium in iis non transferatur, sed usus tantum. *Bon.* (1).

Unde resolves:

„1. Mutuans obligatur monere de vitio rei; alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

„2. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate.

755. — Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando a mutuante interpellaris, intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum; nam alias mutuum potius tibi obesset, quam prodesset. At teneris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam aut distantiam: mutuans vero non petens, cum facile possit, censetur indulgere dilationi. Ita *Laym.* (2), *Pal.*, *Rebell. cum Salm.* (3).

„3. Item præstare casum fortuitum mutuatarius tenetur, cum penes hunc rei dominium sit, et rem eadem quantitate et qualitate reddere suo tempore.

„4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura, de quo *dub. seq.*

756. — Sed hic notandum 1., quod mutuum præstitum ecclesiæ, causæ piæ aut universitati non potest repeti, nisi probetur, in utilitatem illius conversum fuisse (4). Et idem dicitur de mutuo dato minori, qui alias non tenetur, etiam major factus, restituere (5). Si tamen prælatus cum consensu capituli (et idem dicitur de gubernatore cum consensu officialium) recipiat mutuum nomine ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere; dum prælati cum capitulo recte alienare possunt res mobiles ecclesiæ. *Less.* (6), *Salm.* (7) *cum Laym.*, *Mol. et Pal.*

(1) *disp. 3. q. 3. p. 1.* — (2) *l. 3. sect. 5. tr. 8. c. 15. n. 2.* — (3) *de contr. c. 3. punct. 1. n. 4.* — (4) *l. Civitas. ff. Si certum petatur.* — (5) *lib. 3. eod. Quando ex facto tutoris.* — (6) *lib. 2. cap. 20. n. 13.* — (7) *ibid. n. 6.*

757. — Notandum pariter 2., quod mutuum datum filiisfamilias ut sic putatis, et carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo (1). Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntient. *Less.* (2), *Salm.* (3) *cum Pal., Dic. et Bon.* Excipitur 1., si mutuum sit in aliis rebus, quam in pecunia, de qua lex loquitur. Excipitur 2., si filius juravit solvere: quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum: imo potest relaxationem juramenti sibi procurare; *Salm.* (4) *cum cit. DD.* Excipitur 3., si mutuum datum sit sciente et non contradicente patre, aut si conversum sit in utilitatem patris aut filiorum in rebus, quas pater eis præbere tenebatur: item, si res mutuata adhuc extet; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum; ita *Salmant.* (5).

Dubium est, an filiifamilias in primo casu posito liberi sint a restitutione mutui, non solum in foro externo, sed etiam interno. Negant *Bon., Dic., Cov. et Rebell. apud Salm.* (6); quia jus civile non tollit obligationem naturalem. At satis probabilius affirmant *Less.* (7) *et Sanch., Laym., Pal. etc. cum Salm.* (8); quia lex bene potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, et sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam fœneratorum avertendam: non videtur autem posse negari, quod potestas suprema humana ob altum dominium, quod habet, bene potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis (9).

DUBIUM VII.

Quid sit usura.

758. *Quando committatur usura.*
759. *An usura sit mala de jure naturæ.*

(1) *ex senatusconsulto Macedoniano l. 14. ff. tit. 6. leg. 1.* — (2) *cap. 20. n. 8.* — (3) *ibid. n. 7.* — (4) *ibid. n. 8.* — (5) *loc. cit. n. 9.* — (6) *n. 10.* — (7) *dict. c. 20. n. 8.* — (8) *cit. n. 10.* — (9) *vide dicta num. 517.*

760. *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur, solutionem expectare per longum tempus.*
761. *De usura mentali. Qu. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis. Qu. II. Utrum mutuans possit retinere id, de quo dubitatur, an gratis sit datum.*
762. *An licet dare mutuum ob spem lucri.*
763. *An mutuans possit retinere, quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum.*
764. *An obligatio antidoralis possit in pactum deduci.*
765. *An possit exigi aliquid ob* periculum sortis. *Quid de* montibus pietatis?
766. *An liceat pactum* pœnæ conventionalis.
767. *An dicta pœna debeatur ante sententiam.*
768. *An et quando possit aliquid exigi ob* damnum emergens, *vel ob* lucrum cessans?
769. *Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum. An in contractu oporteat monere mutuatarium de damno emergenti vel alio justo titulo. An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse offerat ad mutuandum.*
770. *An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno vel lucro incerto.*
771. *An possis exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam.*
772. *Quid, si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes?*
773. *Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium?*
774. *Quæ pacta liceant in mutuatione.*
775. *An sit illicitum pactum* legis commissoriæ?
776. *An fructus pignoris debeant restitui. Quid, si pignus datum sit pro dote?*
777. *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia. An, ut desistatur ab injuria.*
778. *An valeat pactum, ut injuria condonetur.*
779. *An pactum, ut conferatur officium.*
780. *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine.*
781. *An pactum remutuandi.*
782. *An pactum, ut res in eadem specie reddatur.*
783. *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii.*
784. *Quid de fructibus rei usu consumptibilis?*
785. *Ad quid teneatur præbens consilium aut dans pecuniam pro mutuo usurario.*
786. *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras.*
787. *An principes etc. cooperantes, ut salvantur usuræ, teneantur ad restitutionem.*
788. *An liceat creditori mutuantis exigere usuras.*
789. *An peccent famuli cooperantes dominis usurariis.*
790. *Quomodo hæredes usurarii teneantur ad restitutionem. An liceat petere mutuum ab usurario:* Remissive ad lib. 3. n. 47. *v. secunda*, et n. 77. *v. 4. licitum.*

791. *Vide alios casus apud* Busemb.
792. *Quæ obligatio et pœna usurariorum?*

758. — „Resp. Est lucrum immediate proveniens ex „mutuo, ita ut mutuans supra sortem, id est, summam „capitalem, lucretur aliquid, quod sit pecunia æstima„bile, ita ut lucrum tale præcise intendatur ratione mu„tui. Quod plane iniquum est et grave peccatum contra „jus humanum et divinum; cum mutuans acquirat lucrum „ex re jam non amplius sua, quia res mutuata jam tran„siit in dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et „regula generalis est: Omne pactum vel gravamen sive „onus additum mutuo præter id, quod ei proprium et „intrinsecum est, reddit contractum usurarium; *Bonac.* (1), „*card. Lugo etc.*

759. — Certum est, quod usura etiam de jure naturali est illicita, nec per usum rei mutuatæ potest aliquid ultra sortem exigi, ut communiter dicunt theologi et juristæ *cum s. Thom.* (2) *ex c. Super eod. de usuris.* Ratio est, quia, ut docet *s. Th. l. c.*, licet in re, quæ usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus a re distingui: in re tamen usu consumptibili, ut vino, tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus a dominio, cum usus rei sit ipsa rei consumptio, et ideo in mutuo ex sua natura transfertur rei dominium in mutuatarium: si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumptibilis, injuste quidem exigetur, ait *s. Thom. et omnes:* quia exigeretur pro re, quæ non extat. Quidam autem Neotericus in libro recenter edito laboriose conatus est probare, pecuniam de se non esse sterilem et infructiferam, sicut aliæ sunt res usu consumptibiles; cum ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura lucra ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, præcisis justis titulis periculi, damni etc., de quibus infra dicemus, licite posse aliquid exigi a mutuo pecuniæ ultra sortem; modo lucrum sit moderatum, et modo mutuatarius sit dives, et pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. Sed merito hæc nova opinio interdicta est ab hodierno nostro summo Pontifice *Benedicto XIV.* in epistola encyclica, edita anno 1745, quæ incipit: *Vix pervenit*, et extensa

(1) *d. 3. q. 3. p. 3.* — (2) *2. 2. q. 78. art. 1.*

afferetur *in fine hujus dubii.* Ratio certa est, quia lucrum, quod recipitur ex pecunia, totum oritur non ex ipsa pecunia, quæ, cum omnino sterilis sit, fructum parere haud potest, sed oritur ex mera industria hominum: nec pro eo, quod mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac si vendo rem, quæ emptori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet et alia declaratione non indiget. Ad illud autem, quod apponitur, Judæis Deum permisisse ex *Deut. 28, 12.*, fœnerari ab alienis, respondet *s. Th. ap. Salm.* (1), quod tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere gentium bona, quæ dominus Judæis largitus est. Lege *P. Conc.*, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fuse et perdocte confutavit.

Hic autem notandæ tres prop. damnatæ. Prima ab *Innoc. XI. n. 41.* dicebat: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari.*

Secunda ab eodem *Innoc. n. 42.: Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solum, si exigatur tamquam ex justitia debitum.*

Tertia ab *Alexand. VII. n. 42.: Licitum est mutuanti, aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

760. — Sed quæritur, an pro obligatione, cui se submitteret mutuans, non repetendi mutuum nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia communis negat, et hanc tenent *Less.* (2), *Viva* (3), *Laym.* (4), *Lugo* (5), qui vocant contrariam falsissimam et communiter ab aliis reprobatam. Ratio, quia talis obligatio est intrinsece annexa mutuo, quod

(1) *c. 3. n. 27.* — (2) *l. 2. c. 20. n. 127.* — (3) *in d. prop. 42. n. 10.* — (4) *l. 3. tr. 4. c. 16. n. 7.* — (5) *d. 25. n. 17.*

non repetatur statim; sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo, quod solutio expectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; alias, dicunt, facile tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione expectandi solutionem. Et huic videtur favere damnatio secundæ prop. allatæ.

Secunda sententia dicit, quod, licet in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo nisi post multum tempus, puta per triennium, tunc, cum illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licite exigi. Ita *Medina* (1), *Serra*, *Led. ap. Salm.* (2), ibique probabilem putat *Trull.*, *Henr. ac Bassæus*, atque non improbabilem putat *Sporer* (3). Et hæc sententia vere non videtur sua probabilitate carere; si enim licite aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus*), ut docent DD. communius cum *Mol. apud Viva* (4), cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus (5)?

Tertia sententia, parum huic secundæ dissimilis, quam tenent *Salm.* (6) *cum Bann.*, *Prado*, *Arag. et Caramuel*, dicit, quod, licet adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid præcise pro tempore sit usura, attamen, cum sit moraliter impossibile, quod per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis aut alterius decentis operationis, idcirco potest aliquid ultra sortem recipere et pacisci.

Sed dices I. Obligatio expectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo, unde, sicut in mutuo ad 15 dies adest obligatio non repetendi intra 15 dies, ita et in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi; quia tunc obligatio illa expectandi per tres annos

(1) *de rest. q. 32. §. Inde.* — (2) *n. 25.* — (3) *de 7. præc. c. 4. n. 71.* — (4) *in dict. prop. 42. n. 5.* — (5) *vide mox infra dicenda.* — (6) *de contract. c. 3. punct. 3. n. 26.*

*) Tale longum et extraordinarium tempus, quod mutuo non inest, videntur in hom. ap. tr. 10. n. 146. tres vel quatuor anni. *Editor.*

est intrinseca tali mutuo; alias mutuator venderet suam commoditatem; nec talis obligatio expectandi per tantum tempus dici valet pretio æstimabilis, cum ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate, ex qua procedit beneficium mutuandi. Sed responderi potest: Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio expectandi per aliquod tempus ordinarium; verumtamen mutuo in particulari cum pacto expectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omnino extrinseca talis obligatio, et ideo illa non procedit ex liberalitate, sed ex justitia, ratione pacti, quod ex justitia obligat ad expectandum pro tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipiat pro tali obligatione, rite accipit, non ratione commoditatis, qua privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utique est pretio æstimabile, ut fatetur ipse *Lugo* (1) *cum aliis.*

Dices II. Obstat tertia propositio proscripta mox supra relata, ex qua videtur omnino vetitum, aliquid exigere pro obligatione expectandi *usque ad certum tempus.* Sed respondetur: Dicta propositio merito fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscumque temporis expectatio, etiam ea, quæ mutuo est intrinseca: non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione expectandi per tempus extraordinarium, quæ obligatio est mutuo extrinseca. Et hic obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum propositionibus damnatis, inepte putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem vel justam interpretationem. Quod revera est contra naturam propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expresse aut virtualiter in proscriptis contineantur. Cæterum, regulariter loquendo, propositiones damnatæ intelligendæ sunt, uti jacent et in sensu rigoroso atque ab auctoribus illarum intento. Præterquam quod quædam opiniones (prout dici potest esse hanc, de qua loquimur) damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, et ideo non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

(1) *loc. cit. n. 24.*

761. — „1. Peccat graviter ex genere suo exercens „talem usuram, etsi sit mentalis tantum sine externo „pacto. Dicitur enim *usura mentalis*, cum quis intentionem habet accipiendi aliquid ex mutuo ultra sortem, „etsi exterius pacto id non exprimat: sicut *realis* et exterior usura dicitur, cum quis intentionem illam per „pactum aliquod exprimit. Quod aliquando tantum implicite fit in aliquo contractu, et vocatur usura *palliata* „cum videlicet contrahentes prætendunt alium contractum „emptionis, locationis etc., in quo tamen revera usurarium quid intervenit. *Vide exempla apud Tolet.* (1).

Hinc non est sermo de usura mentali, quæ in solo animo sistit sine datione mutui; hæc enim ad nullam restitutionem obligat: sermo autem fit de usura mentali, quæ conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem, ad distinctionem usuræ realis, quæ oritur ex pacto.

Quæritur I., quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis. Dicimus 1: Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipiat lucrum tamquam pretium mutui, et mutuatarius ut tale etiam solvat, tunc certe lucrum restituendum est. Dicimus 2: Quando usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, qui dat lucrum ut pretium, et mutuator accipit bona fide ut gratis datum, tunc non tenetur hic restituere ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, cum noverit, mutuatarium non gratis præstasse. Dicimus 3: Quando contra usura est solum ex parte mutuantis, eo quod mutuatarius dederit gratis, et mutuans recepit ut pretium, tunc, si noverit, illum liberaliter donasse, potest retinere.

Quæritur II: In dubio, an mutuatarius dederit aliquid ultra sortem gratis vel ut pretium mutui, utrum mutuator possit illud retinere? Certum est, licite posse mutuantem accipere a mutuatario dona liberalia, ut docent omnes cum *d. Thoma* (2). Si vero dubium sit, an mutuatarius dederit gratis vel non; respondent *Less.* (3) *et Salm.* (4), quod, si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinere; secus vero, si acce-

(1) *lib. 5. cap. 31.* — (2) *2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 3.* — (3) *l. 2. c. 20. dub. 6. n. 45.* — (4) *de contr. c. 3. p. 4. n. 31.*

pit cum dubio. Sed quid, si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate veræ donationis? Admittit *Sporer* (1), posse retinere, utens opinione probabili; sed communiter et recte id negant *Less. l. c.*, *Concina* (2), *Cont. Tourn.* (3) *et Salm. ibid. cum Soto*, *Bon.*, *Covar.*, *Prado*, *Arag. etc.* Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ; item, quia in dubio mutuatarius regulariter præsumitur coacte dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet *Sporer* (4). Cæterum in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua est potior præsumptio; hinc ajunt *Salm.* (5), *Sporer l. c.*, *Less.* (6), præsumendum esse, mutuatarium moraliter certo donasse, si non sit pauper aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia vel petitione mutuantis. Idemque dicunt *Salm.* (7) *cum s. Antonino*, si mutuatarius per scripturam asserat, liberaliter se donasse, nisi constet, in fraudem usuræ id scripsisse. Oppositum vero præsumitur cum *Salm.* (8), si mutuans ante donationem significarit, velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuatarius sit pauper vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facile præsumitur dare, ne cito cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censeri dicunt *Nav. et Med. ap. Salm.* (9) *contra Dicast.*, si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios; quia talis necessitas tollit aut saltem infirmat præsumptionem, quod ille omnino gratis donaverit.

„2. Non est usura, si mutuans nihil intendat ut pre„tium, sed tantum speret aliquid ex gratitudine, et ea „intentione illi aliquid donetur; licet illud ut finem prin„cipalem intendat. *Mol.* (10), *Lugo* (11).

762. — Quæritur I., an liceat dare mutuum sub spe lucri. S. *Thom.* (12) sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata expectet vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti vel expressi recompensationem muneris ab obsequio vel a lingua, perinde est, ac si expectaret vel exi-*

(1) *de 7. præcept. n. 80.* — (2) *t. 7. p. 559. n. 3.* — (3) *de contr. part. 2. c. 3. art. 5. concl. 2. in fin. v. cum dubia.* — (4) *n. 77.* — (5) *cit. n. 31.* — (6) *c. 20. dub. 6.* (7) *ibid. n. 43.* — (8) *ibid. num. 42.* — (9) *ibid. num. 44.* — (10) *t. 2. p. 305. n. 5.* — (11) *d. 25.* — (12) *2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.*

geret munus a manu... Si vero munus ab obsequio vel a lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere et exigere et expectare. Hinc inferunt 1. *Cajet., Pal., Prado, Trull. et Villal. apud Salm.* (1), in foro conscientiæ non esse signum usuræ mentalis, quod quis non mutuaret, si crederet, mutuatarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2. iidem *Cajet., Prado ibid. cum Trull., Serra et Salas*, posse mutuantem licite talem spem mutuatario etiam manifestare; sed bene advertunt *Salm.* (2) *cum Lugo etc.*, hoc non carere vehementi suspicione usuræ, juxta dicta *de simonia n. 51.* Unde recte dicunt *Salm. ibid. et Viva* (3), taliter mutuantes ordinarie censendos esse usurarios.

Sentiunt autem *Bus. ut sup., Salm.* (4) *et Less.* (5) *cum P. Nav. ex Soto*, non esse illicitum mutuanti, dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi. Sed verius puto cum *P. Concina*, hoc esse omnino illicitum, ex textu *Lucæ 6, 35.*, ubi præcipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio, in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostræ sententiæ est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri. Id omnino confirmatur exemplo simoniæ, quæ incedit quidem pari passu cum usura: circa enim simoniam jam probavimus (6), quod, si quis det temporale solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, tunc censetur habere intentionem saltem virtualiter simoniacam, ut patet ex propos. damnata 46. *Innoc. XI.*, quæ dicebat, non esse simoniam, dare temporale pro re spirituali, *etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale.* Idem dicendum in mutuo; quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cum sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clare colligitur ex *cap. Consuluit de usuris*, ubi sic habetur: *Consuluit nos tua devotio, an ille usura-*

(1) *de contr. c. 3. p. 4. n. 34.* — (2) *cit. n. 34.* — (3) *in prop. 42. Innoc. XI. n. 15.* — (4) *ibid. n. 33.* — (5) *c. 20. n. 37.* — (6) *n. 51. v. cæterum et n. 54.*

rius debeat judicari, qui (non alias mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credidit, ut, licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat. Verum, quia, quid in his casibus tenendum sit, ex evangelio Lucæ manifeste cognoscitur, in quo dicitur: Date mutuum, nihil inde sperantes, *hujusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, cum omnis usura prohibetur in lege, judicandi sunt male agere, et ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda in animarum judicio efficaciter inducendi.* Hinc sapienter dixit sanctus *Raymundus* (1)*: Qui sub tali spe mutuavit, quidquid postea (etiam gratis oblatum) ultra sortem acceperit, usura est.* Bene autem ait *Concina*, minime peccare mutuantem, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi; quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Imo addo, etiamsi secundario speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum (non tamen, si hac spe deficiente mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur animus usurarius). Ita ex *d. Th.* (2), ubi ait: *Si* (mutuans) *accipiat aliquid, non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat: quia etiam, antequam pecuniam mutuasset, licite poterat aliquod donum gratis accipere, nec pejoris conditionis efficitur per hoc, quod mutuavit. Recompensationem vero eorum, quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta benevolentiam et amorem ejus, cui mutuatur, vel aliquid hujusmodi.* Et in *disput. de malo* (3) dicit, licere mutuanti adhuc hujusmodi donum *sperare;* modo (intelligendum, ut diximus) hæc spes non sit causa finalis mutui; nam, licet speculative loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia et sperare ex justitia, in praxi tamen facillime hæc confunduntur.

763. — Quæritur II., an mutuans possit retinere, quod mutuatarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore, ne alias mutuatio ei negetur in futurum, aut ne æsti-

(1) *tract. de usur.* §. *3.* — (2) *2. 2. q. 78. art. 2.* — (3) *quæst. 13. art. 4.*

metur ingratus. Negant *Cajet.*, *Molina*, *Nav. et alii apud Dian. cum Viva* (1), qui oppositam sententiam putat speculative, non practice probabilem: sed affirmant *Laym.* (2), *Lugo*, *Pal.*, *Sot.*, *Diana et Salas apud Salm.* (3): quia ex *s. Th. et communi* requiritur ad usuram, ut detur ex vi pacti sive ut debitum ex justitia; dari autem ex tali timore non efficit, ut detur in pretium: lex enim mutui non prohibet, ut alter nolit ingratus apparere: *Salm.* autem, licet primo dicunt, talem donationem difficulter non esse usurariam, cum rarissime præsumenda sit mere voluntaria, attamen revera postea primæ sententiæ adhærent, dicendo, quod si donatio vere fuerit gratuita, bene potest retineri: etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam vero tale involuntarium illam irritat, cum non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate vel voluntate ipsius mutuatarii. Ita *Salm.* (4) *cum Serra*, *Trull.*, *Prad. et Soto*, qui advertit, discernendum semper esse, an mutuans recipiat ratione amicitiæ vel an ratione mutui.

764. — „3. Quod si tamen intelligeret, sibi aliquid „donatum, non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione „mutui, teneretur restituere, quantum inde ditior evasis„set, ut habet *Sa* (5), *card. Lugo* (6).

Adverte hic prop. 42. damnatam ab *Innoc. XI.*, quæ dicebat: *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solum, si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Recte notat *Viva* (7), quod in illa verba: *ex gratitudine debitum*, cadit damnatio; nam mutuatarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis, cum possit satisfacere mutuantem laudando, pro eo orando etc. An autem obligatio antidoralis seu gratitudinis possit unquam in pactum deduci? Omnino negandum, ut clare infertur ex præfata propositione; nam id, quod in pactum deducitur, jam dicitur debitum (8) *).

(1) *in prop. 41. n. 10.* — (2) *tr. 4. c. 16. n. 1.* — (3) *de contr. c. 3. p. 4. n. 35.* — (4) *ibid n. 36.* — (5) *v. usura.* — (6) *d. 25. sect. 3.* — (7) *in d. prop. n. 6.* — (8) *vide dicta de sim. n. 53.*

*) Hic dictis congruit retractatio 18. *Editor.*

„4. Nec est usura, dare mutuum alterius amicitiæ causa, „ptandæ causa, atque ulterius inde sperare officium; „quia amicitia non æstimatur pretio: *card. Lugo l. c.*

„5. Pactum tamen de obtinendo a mutuatario (vel ejus „opera) officio aliquo illicitum est et usurarium. Ita „cum communi *Mol.* (1), *Less.*, *Sal.*, *card. Lugo*," *(cum Viva* (2) *et Salm.* (3) *communiter)* „*contra Navarrum*: etsi *Salas* (4) eum excuset, qui mutuat aliquid pacto, ut „statim præstetur aliquid beneficium ex gratitudine. *Vide* „*Trull.* (5)." *(Excusatur quidem, qui mutuat cum pacto, ut alter remutuet in præsenti: secus in futurum. Vide dicta de simon. n. 57. et dicenda n. 781. ex d. Thoma.)*

„6. Pactum, ut a mutuatario conferatur beneficium „ecclesiasticum, est usura (et simonia); quia cogitur is „subire novum onus.

„7. Non est usura, cum quis, non potens sua recuperare, mutuat, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi inique „noceatur: quia hæc jure jam ante debentur, et sic non „facit lucrum nec imponit novam obligationem. *Bon.* (6) „*ex Azor.*, *Reg. etc.*" *(Vide dicta de simon. ex num. 98., quæ dicuntur etiam de mutuo.)*

765. — „8. Nec est usura, exigere aliquid ratione periculi recuperationis, difficultatum vel expensarum, quæ „erunt vel metuuntur in recuperanda sorte; quia pretio „æstimari potest, quod quis se in tale periculum et difficultatem conjiciat. *Coninch.* (7). Necesse tamen esse, „ut periculum istud etc. deducatur in pactum expresse „vel tacite, docet *Laym.* (8) *ex Medina*, *Val.*, *Mol.*, „*Less. etc.* Idem dicit *card. Lugo* (9). Et sic liciti sunt „*montes pietatis*, ut vocant, hoc est thesauri quidam, qui „in refugium pauperum a republica vel principe repo„nuntur, ut inde pauperibus gratis mutuetur, ita tamen, „ut parum retribuant pro expensis, quæ fiunt in ministros „et conservationem talium montium. *Vide Tol.* (10), „*Less.* (11), *Bon.* (12)."

(1) *p. 310.* — (2) *in prop. 42. Innoc. XI. n. 15.* — (3) *eod. tr. et c. p. 8. §. 1. n. 58.* — (4) *de usura d. 9. n. 4.* — (5) *l. 7. c. 19. dub. 7.* — (6) *quæst. 3. t. 3. n. 15.* — (7) *d. 3. q. 3. p. 5.* — (8) *l. 3. t. 4. c. 16. n. 9.* — (9) *n. 80.* — (10) *l. 5. c. 18.* — (11) *l. 2. c. 20.* — (12) *l. c. p. 13.*

Magna agitur quæstio, an ratione *periculi amittendæ sortis* liceat aliquid supra sortem exigere.

Prima sententia negat, eamque tenent *Nav.* (1), *Sot.* (2), *Tol.* (3), *Nat. Alex.* (4), *Genet.* (5). Rationes hujus sententiæ infra exponemus in objectionibus ad secundam sententiam, quam sequimur.

Secunda sententia igitur probabilior et satis communis, quam tenent cum *Bus. ut supra Less.* (6), *Sylvius* (7), *Sylvester* (8), *Cont. Tourn.* (9), *Wigandt* (10), *Fagnan.* (11), *Petrocorensis* (12), *Cabass.* (13), *Lugo* (14), *Salm.* (15) *cum Mol.*, *Val.*, *Sal.*, *Trull. et aliis innumeris*, affirmat, licite posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis: dummodo 1. periculum sit verum et extraordinarium, non autem commune, amittendi sortem vel eam non recuperandi sine magnis expensis et laboribus; nempe si detur mutuum homini dubiæ fidei vel pauperi (intellige, si ipsi des mutuum præter id, quod tu præcise teneris ex præcepto illi mutuare, ad ejus præsentem inopiam sublevendam). Dummodo 2. non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus aut fidejussionem, et non cogas mutuatarium ad tale periculum transigendum, ut recte notant *Less.* (16), *Salm.* (17). Cæterum bene exigere potes a mutuatario id, quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licet mutuum postmodum integre tibi reddatur. Ratio, quia te exponere tali periculo vere est pretio æstimabile. Id confirmatur 1. ex concilio Lateranensi *sess. 10.* sub *Leone X.*, ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris aut sumptus aut periculi: *Quando videlicet* (verba concilii) *ex usura rei, quæ non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo, lucrum fœtusque conquiri studetur.* Confirmatur 2. ex doctrina *d. Th.* (18), ubi s. Doctor sic ait: *Res, quæ extra periculum possidentur*

(1) *c. 23. n. 81.* — (2) *l. 6. q. 4. a. 1.* — (3) *de 7. præc. c. 11.* — (4) *l. 3. a. 5. reg. 3.* — (5) *tr. 4. c. 7. q. 3.* — (6) *l. 2. c. 20. dub. 13. n. 111.* — (7) *in 2. 2. q. 77. art. 1. q. 4.* — (8) *v. usura.* — (9) *de contr. p. 2. c. 3. art. 3. sect. 1. concl. 4.* — (10) *tr. 9. ex. 8. resp. 9.* — (11) *in c. Naviganti l. 5. tit. de usur.* — (12) *t. 2. p. 387.* — (13) *theoria juris l. 6. c. 8. n. 2.* — (14) *d. 25. n. 77. et 79.* — (15) *de contr. c. 3. p. 10. n. 88.* — (16) *n. 112.* — (17) *ibid. punct. 9. n. 85. in fine.* — (18) *opusc. 75. c. 6. apud Petroc. l. c.*

ejusdem speciei, plus æstimantur, quam eædem existentes in periculo; et ideo ad naturam rei convertitur recompensatio, quæ propter periculum æstimatur plus vel minus valere. Confirmatur 3. ex declaratione S. C. de propaganda fide, quam referunt *Cabassutius et Cont. Tourn. loc. cit. ac Bancel.* (1). Casus fuit hic: Apud Sinenses lege statutum erat, ut in mutuo acciperentur 30 pro centum, sine respectu ad damnum emergens vel lucrum cessans: et quia in recuperanda sorte erat periculum fugæ debitorum aut tardæ solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad judices, quæsitum fuit, an hoc liceret. Respondit S. C. approbante *Innoc. X.* (et hæc declaratio anno 1645 Romæ typis demandata): *Censuit S. C. cardinalium S. R. ecclesiæ, ratione mutui immediate et præcise nihil esse exigendum ultra sortem principalem: si vero aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem ac servata proportione inter periculum et id, quod accipitur.* Deinde Pontifex præcepit omnibus missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia hujus decreti observarent et illis uterentur. Nec obstat dicere, quod non constet de hac declaratione, ut ait *Henricus a s. Ignatio apud Cont. Tourn. l. c.* Nam *Thomas Hurtadus* (2) affert exemplar hujus declarationis authenticatum per notarium apostolicum. Opponit deinde idem *Henricus*, præfatam declarationem non esse approbativam, sed tantum tolerativam; sed respondetur, quod S. C. dicit ibidem, mutuantes *non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi;* quæ utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Præterea, quod Pontifex, ut diximus, positive præcepit observantiam hujus decreti: unde (bene ait *Cont. Tourn.*) inaudita fuisset hæc agendi ratio, si Pontifex præcepisset decreti observantiam, cum haberet sibi persuasum aut dubitaret, hanc esse usuram. Demum opponit prædictus *Henricus*, id procedere in casu extraordinario periculi longe majoris quam periculi communis. Respondetur, quod S. C. re-

(1) *sum. mor. v. usura.* — (2) *ethica p. 402.*

spondit de periculis, de quibus fuit quæsitum, nempe fugæ, tardæ solutionis et difficultatis exigendi, quæ pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

Objicitur I. Fur, cum restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi; ergo tanto minus tenetur illud restituere mutuatarius: si enim periculum amittendi sortis non est titulus, qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem domino solvendum, nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi: nudum enim pactum titulum non præstat. Sed respondetur: Nemo dubitat, quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere, et tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere, quia deest pactum, ut dicemus *n. 769. v. sed dubitatur*. Ergo damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem, sed bene est titulus juste deducendi in pactum exactionem. Ita a pari periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem, sed bene est titulus juste paciscendi, cum mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio æstimabile. Fur autem, quia inter ipsum et dominum nullum pactum intercessit, ideo nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. Unde pro conclusione regula certa sit, quod, ut mutuans licite possit aliquid ultra sortem exigere, requiratur, ut pactum justum intercedat; ut autem pactum sit justum, requiritur, ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergo ipse potest juste pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum, sic etiam, ut exigat aliquid (etsi minus) ob damnum probabile, quemadmodum est damni periculum. Ideo bene ait *Cont. Tourn. ibid.*, quod creditum periculosum non potest tanti vendi, quanti creditum securum.

Objiciunt II. textum in *c. Naviganti de usuris*, ubi sic dicitur: *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo, quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Huic textui multipliciter respondetur. Respondent 1. *Laym.*, *Barbosa*, *Palaus et Cabass.*(1), ibi mendum irrepsisse et omissam esse particulam *non*. Hanc-

(1) *l. c. n. 3.*

que interpretationem bene fieri posse, dicit *Tourn.*, ex contextu canonis præfati, ubi, cum sermo deinde immediate fiat de mutuante granum aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur: *Ille quoque, qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei etc. mensuræ reddantur, non debet ex hoc usurarius reputari.* Idem igitur dictum censetur pro primo casu; particula enim *quoque* id satis ostendit; alias (ait *Cont. Tourn. loc. cit.*) potius debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. Respondetur 2. cum *Fagnano* (1) *et Salm.* (2), quod præfatus textus intelligitur tantum pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; et ideo non dicitur ibi, illum esse usurarium, sed quod *usurarius est censendus:* prout pariter ait *Fagnanus*, si episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert beneficium, in foro externo censebitur simoniacus, sed talis utique non erit in conscientia. Respondetur 3. cum eodem *Cabass.*, item *Lugo* (3), *Less.* (4), *Salm.* (5) *cum Laym., Pal., Cov., Tap., Villal. et aliis communiter*, textum intelligi pro casu, quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis ineundum; vel casu, quo, ut sentit *Petrocor.* (6), mutuans intendat omnino ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expresse sentit etiam *d. Th.* (7) apud eumdem *Petr.*, ubi dicit: *Quodsi mutuans non sperat lucrum pro mutuo, sed onus periculi, quod suscipit, petit sibi compensari, ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret, certe tunc non peccat.*

Circa autem *montes pietatis*, quos meminit *Busemb.* mox supra, advertendum, hos approbatos fuisse a concilio Lateranensi sub *Leone X.* sub hac limitatione: *Concedit tantum accessionem ad solas ministrorum expensas et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur, pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat*

(1) *in dicto c. Naviganti.* — (2) *de contr. c. 2. punct. 11. §. 1. n. 145.* — (3) *d. 25. n. 78.* — (4) *c. 20. n. 116.* — (5) *eod. tr. cap. 3. punct. 10. n. 92.* — (6) *t. 2. p. 338.* — (7) *op. 75. c. 6.* —

ultra sortem, absque lucro eorumdem montium. Hic advertunt *P. Concina* (1) *et Cont. Tourn.* (2), quod, ut licite tales montes erigantur, tres conditiones requiruntur: I. ut pecunia tradatur pauperibus intra limitem certæ summæ, pro tempore determinato restituendæ; II. ut pignus a debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur a ministris; et III. tempore præfinito vendatur sub hasta, ac retento pretio, quod monti debetur, reliquum restituatur domino pignoris vel pauperibus, si hic inveniri nequit, vel etiam eidem monti, ut ait *Roncaglia* (3): quod etiam admittit *Conc.* (4), si mons sit pauper et prematur necessitate succurrendi pauperibus, ut concesserunt aliquibus montibus *Sixtus V. et Clemens X.* Hic autem notandum cum *Conc.* (5), peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum a monte, ut alias lucrentur, et ideo tenentur illico pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si mons esset pauper; quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti montes sunt instituti. *Pasqualigus* autem apud *Conc.* (6) affert quasdam litteras *Pauli III.*, quibus asseritur, licite concedi posse aliquam annuam accessionem iis, qui pecuniam otiosam in præfatis montibus collocant. Sed *P. Ballerinus ibid.* clare et merito evincit has litteras apocryphas. Adducit tamen *P. Conc.* (7) alias litteras ejusdem *Pauli III.*, *Julii III. et Pii IV.*, in quibus id conceditur, sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo charitatis erga pauperes, et alias paratas habeant emptiones, ex quibus licite lucrari possent. An vero sit licitum etiam privatis hujusmodi montes instituere? Affirmat *Less.* (8).

766. — „9. Nec est usura, si timens difficultatem aut „fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto pa„ciscaris, ut, si tunc non solvat, aliquid det præter ca„pitale loco pœnæ; quæ pœna licite exigetur, dummodo „non fiat alia intentione, quam ut mutuatarius sic quasi „constringatur, ne sua culpa fallat. Unde, si mutuata„rius absque sua culpa non possit solvere, non licebit

(1) *t. 7. p. 481. n. 4.* — (2) *hic part. 2. cap. 3. in fin.* — (3) *de usur. quæst. 3. in fine.* — (4) *p. 482. n. 5.* — (5) *l. c. n. 6.* — (6) *n. 7.* — (7) *t. 7. p. 483. n. 9.* — (8) *l. 2. c. 20. n. 194.*

„pœnam exigere, ut habet *Tol.*(1), qui ait, manifestum „esse argumentum pravæ intentionis, si optes non solvi „tibi præfixo tempore, ut pœnam recipias: ac simplici„ter usuram fore, si certo sciens, alterum non valiturum „solvere, adhuc tali pœna oneres. *Vide Bonac.*(2), *Mo„lina*(3), *Less.*(4).

Licitum est igitur in mutuo pactum *pœnæ conventionalis*, ut tenent communiter *Lugo*(5), *Sot.*(6), *Cont. Tourn.*(7) *cum Henr. a s. Ign.*, *Holzm.*(8), *Wigandt*(9), *Cabass.*(10), *Less.*(11), *Anacl.*(12) *et Salm.*(13) *cum Scot.*, *Trull.*, *Vill. etc.* Ratio autem, cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis pœna apponitur, ut contractus firmitati consulatur, et avertatur negligentia mutuatarii. Ad licite vero hoc pactum apponendum requiritur 1., ut mora debitoris sit notabilis et culpabilis; 2. ut absit animus lucrandi per pœnam appositam, qui animus præsumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo scitur, eum solvere non posse. Ita *cum Bus. Salm.*(14). Adde 3., uti pœna sit moderata et culpæ proportionata (15).

767. — An autem dicta pœna debeatur ante judicis sententiam? Negant *Sanch.*(16) *et Pal.*, *Diana etc. ap. Salm.*(17); quia ratio generalis de pœnis est, ut non debeantur ante sententiam. Oppositum tamen tenent probabilius *Cont. Tourn.*(18), *Holzm.*, *Less.*(19) *et Sylv.*, *Villal. et alii cum Salm.*(20); quia hæc pœna magis habet rationem pacti quam pœnæ.

768. — „10. Nec est usura, pacisci et accipere aliquid „ratione *damni emergentis* (siquidem mutuum vere illius „causa sit), aut *lucri cessantis* vel cessaturi, dummodo „de hoc præmoneatur mutuatarius: ut si volebas domum „reficere, aut poteras nunc commodo tempore emere tri„ticum, privando autem te tua pecunia in dando mutuo „corruit domus, et postea carius emes triticum. Item

(1) *sup. c. 32.* — (2) *d. 3. q. 3. p. 7.* — (3) *t. 2. d. 317.* — (4) *l. 2. c. 20. d. 15.* — (5) *d. 26. sect. 6.* — (6) *l. 6. q. 1. art. 3.* — (7) *loc. cit. art. 4. sect. 3.* — (8) *de contr. c. 3. n. 759.* — (9) *tr. 9. ex. 8. q. 3.* — (10) *th. j. l. 6. c. 7. n. 1.* — (11) *l. 2. c. 20. n. 128.* — (12) *q. 4. n. 38.* — (13) *de contr. c. 3. punct. 8. §. 4. n. 75.* — (14) *ibid. n. 75. in fine et 76.* — (15) *vide Salm. cit. n. 76.* — (16) *de matr. d. 37. n. 4.* — (17) *ibid. n. 77.* — (18) *loc. cit. in fine.* — (19) *l. 2. c. 10. d. 14. in fine.* — (20) *cit. n. 77.*

„non poteris lucrari cum tua pecunia, quod poteras et „volebas negotiando, ita ut mutuatio sit vere causa lucri „cessantis. Ubi notat *Tol.*, supponendum in hoc titulo lucri „cessantis: 1. quod vere volueris cum ea pecunia negotiari, et non habeas aliam: 2. quod malis negotiando „aliterve lucrari, quam sic mutuando, ita ut mutues tantum in gratiam mutuatarii; 3. ut minus exigas, quam „lucrari poteras, et deductis expensis; quia lucrum cessans non est in actu, sed in potentia, et variis adhuc „eventibus obnoxium. Unde ad arbitrium viri prudentis, „pro majore vel minore ejus certitudine, æstimare id „poteris, et sic cum mutuatario de eo pacisci. *S. Thom.*, „*Mol.* (1), *Salm.* (2), *card. Lugo* (3), *Bon.* (4). Hinc, qui „non habuit animum negotiandi, vel si non erant, nec „brevi sperabantur merces, vel non erat moraliter certus de lucro, nihil potest accipere ultra sortem: quia „mutuatio ista vere non fuit causa lucri cessantis. Eadem ex causa usura est, si mercatores credito vendentes aliquid ultra pretium rigorosum accipiant titulo „lucri cessantis, v. gr. rem tantum valentem 100 vendant pro 105 numerandis post annum; quia vendendo „ad creditum (quod est virtualis mutuatio) plures habent „emptores, pluresque res vendunt, et sic compensatur „lucrum cessans, atque adeo illud non cessat ratione „hujus venditionis. *Diana* (5), *Trull.* (6). Hac in re perlege prop. 41. inter proscriptas ab *Innoc. XI.*

Certum est, ob titulum *damni emergentis* licitum esse mutuanti exigere id, quod sua interest causa mutui. Ita omnes cum *d. Thoma* (7), qui rationem dat, inquiens: *Hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare.* An autem id liceat ob titulum *lucri cessantis?* Dubitat *Sotus* (8), et absolute negant *Scotus*, *Durandus* et *alii apud Azorium;* hisque videtur adhæsisse idem *s. Thom. l. c.*, ubi subdidit: *Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id, quod nondum habet, et potest impediri mul-*

(1) *d. 324.* — (2) *dub. 26. etc.* — (3) *d. 25. sect. 6.* — (4) *q. 3. p. 4.* — (5) *p. 2. tr. 34.* — (6) *cap. 19. d. 9. vid. dub. seq.* — (7) *2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 1.* — (8) *l. 6. q. 1. art. 3.*

tipliciter ab habendo. Sed communiter alii DD. affirmant, ut *Coj.* (1), *Sylv.* (2), *Less.* (3), *Genetus* (4), *Petr.* (5), *Wigandt* (6), *Cont. Tourn.* (7), *Anacl.* (8), *Salm.* (9) *cum P. Nav., Laym., Val., Bon., Reb. etc.* Hunc titulum approbat *l. 13. ff. Rem. rat. hab.*, et expresse videtur approbasse ss. noster Pontifex *Benedictus XIV.* in *epist. encyclica de usuris (vide infra)* dicens: *Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam* (nota) *ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Ratio nostræ sententiæ est, quia, ut docet idem *s. Th.* (10), dupliciter potest aliquis damnificari: *Uno modo auferendo ei, quod actu habeat: alio modo impediendo, ne adipiscatur, quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute, quam habere in actu.* Idque, dicit s. Doctor (11), valere etiam pro lucro, quod aliquis sperat ex sua pecunia. En verba d. Thomæ: *Nam ille, qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute; et similiter ille, qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, sed solum in virtute, et utrumque potest multipliciter impediri.* Nec officit, quod s. Doctor id intelligat (ut habetur ex *objectione 2.*) de lucro cessante ob moram mutuatarii non solventis tempore præfinito; nam sive lucrum cesset ob moram mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans, cum tale interesse non debeatur mutuanti, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu æque illi obvenit. Ad textum autem *d. Thomæ*, primo loco relatum, respondet *Sylrius l. c.*, s. Doctorem negare ibi, quod mutuator possit exigere integrum lucrum assequendum, non vero partem ejusdem; et merito sic respondet, cum ipsemet s. Doctor in secundo loco supra allato doceat, furem teneri compensare damnum, *non*

(1) *2. 2. q. 62. art. 4.* — (2) *2. 2. q. 77. art. 1. q. 5.* — (3) *l. 2. c. 20. d. 10.* — (4) *tom. 1. p. 233. q. 1.* — (5) *tom. 2. p. 399. q. 12.* — (6) *tr. 9. ex 8. q. 2. resp. 8.* — (7) *hic de usura art. 3. sect. 2.* — (8) *q. 4. n. 36.* — (9) *tr. 14. c. 3. n. 79.* — (10) *2. 2. qu. 62. art. 4.* — (11) *in resp. ad 2.*

autem ex æquo; rationem adducens: *quia minus est, habere aliquid in virtute quam habere in actu.* Si ergo fur tenetur recompensare domino lucrum cessans ex furto, juxta tantum æstimationem spei; cur juxta eamdem æstimationem mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? Id maxime confirmatur ex bulla *Benedicti XIV. (infra n. III.)*, ubi dicitur, juste posse aliquid exigi ex mutuo, si concurrant justi tituli, nempe si pecunia alias collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

769. — Ad hujusmodi tamen interesse exigendum tres conditiones requiruntur. *Prima conditio*, ut interesse ab initio in pactum deducatur; nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno: nisi vi, metu vel fraude coactus sit a mutuatario, ut *s. Th.*(1), *Less.*(2) *et alii:* vel nisi involuntarie coactus sit ad mutuandum, quamvis licite, v. gr. a rege ad bonum publicum. Pariter tenetur mutuatarius ad damnum et lucrum cessans, si juste interpellatur ad solutionem; vel terminus præfixus elabitur, et ipse culpabiliter non solvat: *s. Th. d. l. et Salm.*(3).

Sed dubitatur hic, an in contractu sit necesse præmonere mutuatarium de vero damno vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem?

Prima sententia negat, quam tenent *Lugo*(4) *cum Soto, Salas, Aragon., Salon. etc.*; item *Cajet., Tap., Vill. ap. Salm.*(5). Ratio, quia mutuatarius nequit rationabiliter allegare suam intentionem ad titulum injustum, sed debet contrahere juxta capacitatem materiæ, et in titulum justum consentire. Maxime, quia regulariter mutuatarius non retardaretur a contractu ex eo, quod nosset, justo titulo lucrum exigi.

Secunda sententia tamen verior (licet olim contrariæ adhæsi*) docet, monitionem esse necessariam; ita cum *Bus. ut supra Less.*(6), *P. Concina*(7), *Cont. Tourn.*(8),

(1) *d. q. 78. art. 4.* — (2) *num. 79.* — (3) *de contr. c. 3. punct. 9. n. 82.* — (4) *d. 25. sect. 6. n. 74. et 182.* — (5) *ibid. c. 3. n. 83.* — (6) *c. 20. n. 110.* — (7) *tom. 7. p. 406. n. 4.* — (8) *de usura art. 3. sect. 2. quarta.*

*) videatur retractatio 31. *Editor.*

Salm. l. c. cum Laym., Pal., Dic. etc. Ratio, quia mutuatarius, putans contractum usurarium, non consentit in contractum justum, in quem forte non consentiret, si novisset justum titulum; putans enim, titulum esse injustum, forte contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem, quod alter tempore mortis restituat; alioquin, bene ait *Concina*, posset forte evenire, quod ille majus detrimentum ex mutuo quam commodum, retraheret. Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa seu conditionalis, ut dicemus *n. 773.*, sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita et non retractata (1). Ergo mutuans, si lucrum sibi cessat, imputet suæ negligentiæ; ait enim *s. Thom.* (2). *Debebat sibi cavisse, ne detrimentum incurreret; nec ille, qui mutuum accipit, debet damnum incurrere de stultitia mutuantis.* Secus vero dicendum, si revera existeret titulus justus, tam mutuans quam mutuatarius in contractum consentirent, omni meliori modo, quo possent, ut mox dicemus in *quæst. IV. n. 773.*

Secunda conditio est, ut non plus exigatur, quam sit lucrum, quod speratur ex alio contractu licito, juxta æstimationem spei et periculi et deductis expensis (3). An autem deducenda sit æstimatio laboris in tali lucro impendendi? Affirmant probabiliter *Caj.*, *Tap.*, *Villal.*: sed probabilius negandum censent *Less.* (4) *et Salm.* (5) *cum Bon.*, *Trull.*, *Pal.*, *Dic.*, *Salas;* quia non tenetur mutuans detrahere æstimationem cessationis laboris, quem ipse libenter subiturus esset. Alias, si labor compensandus esset, raro a mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. Verumtamen ex æquitate censeo, aliquam detractionem faciendam esse casu, quo esset cessatio a magno labore, a quo mutuans, ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

Tertia conditio est, ut mutuum vere sit causa damni vel lucri cessantis; nam si mutuans aliam habet pecuniam, quam ad negotiandum substituit; vel si lucrum, quod amittit ob mutuum ex mercatura facienda, potest

(1) *juxta dicenda l. 6. de sacrif. miss. n. 324.* — (2) *q. 3. de malo art. 4.* — (3) *vide Salm. ibid. n. 84.* — (4) *n. 89.* — (5) *cit. n. 84.*

et vult sibi comparare ex alia via aut arte, cui mercando non potuisset vacare; tunc nequit exigere aliquid, nisi esset pro majori molestia subeunda in illo alio lucrando. *Vide Less.*(1), *Salm.*(2) *cum Pal.*, *Trull. etc.*

An autem mutuans licite exigat interesse damni emergentis vel lucri cessantis, si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum. Negant *Corradus et alii quidam apud Less.*(3): quia, cum mutuator non rogatus, sed sponte mutuum offert, lucrum non cessat causa mutui vel mutuatarii, sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. Sed probabilius affirmant idem *Less.*, *Lugo*(4) *cum Mol.*, *Nav.*, *Tol.*, *Val.*, *Bann. etc.* Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolute, sed sub conditione, ut ei compensetur lucrum cessans; et sic mutuatarius, acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri, vereque impedit, quin mutuator ex sua pecunia juste lucretur: prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licite exigit pretium spei jactus illius, quia alter est vera causa, ut captio piscium sperata illi impediatur.

Sed hic plures quæstiones sunt enucleandæ.

770. — Quæstio I., an liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda, quando damnum emergens vel lucrum cessans est incertum seu tantum probabiliter futurum. Distinguit *P. Conc.*(5) et dicit, quod, si est certum damnum eventurum vel lucrum cessandum, nempe, quia occasiones lucrandi sunt actu vel proxime præsentes et dubitatur solum de ejus majori vel minori quantitate, tunc bene potest taxari arbitrio prudentum, et in pactum deduci quantitas solvenda: secus vero, si damnum non est certe eventurum, vel si occasiones lucrandi tantum probabiliter occurrere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere, quod damnum non eveniat vel occasiones non occurrant, et tunc mutuator ex solo mutuo lucretur. Sed verius censent *Salm.*(6) *cum Mulder.*, *Vill.*, *Gutt.*, *Tap.*, *Tamb.*(7) *cum Nav. et Salas;* item *Sylv. et Decoq.*

(1) *cap. 20. n. 89.* — (2) *de contr. c. 3. punct. 9. n. 85.* — (3) *l. 2. c. 2. n. 101.* — (4) *d. 25. n. 107.* — (5) *tom. 7. p. 408. n. 5. et p. 438. q. 4.* — (6) *loc. cit. n. 84.* — (7) *dec. 4. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. n. 4. et 14.*

apud Cont. Tourn. (1), licite posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni vel spem lucri futuri. Ratio, quia sic debita æqualitas jam bene servatur; nam sicut damno non eveniente lucraretur mutuans, ita contra eveniente damno lucrabitur mutuatarius. Nec refert, quod damnum eventurum postmodum non accidat: quia pactum de auctario non fit pro damno futuro, quod forte eveniet, sed pro periculo ejus probabili, quod actu supponitur, et actu est pretio æstimabile: prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui forte non capientur, sed vendit spem eorum probabilem, quæ jam de facto existit. Objicitur *l. Quemadmodum*, §. *Item Labeo*, *ff. Ad l. Aquil.*, ubi statuitur, quod, si quis frangit retia, nihil tenetur solvere domino pro spe piscium capiendorum, sed solum damnum retium. Sed respondetur cum glossa (ibi verbo *fieri*) quod tunc dominus præcise ex lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe captus piscium: sed bene habet aliunde actionem ex *l. Si jactum 12. ff. de act. empt. et vend.*, ubi sic dicitur: *Si jactum retis emero, et retem jactare piscator noluit, incertum hujus rei æstimandum est.* Subdit glossa: *Aestimatur, quantum est verisimile, quod esset captum.* Unde apparet, licite posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eamdem rationem probabiliter ait *Bon.* (2), mutuatorem, qui non certo, sed tantum probabiliter erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. Sed dices: Si potest aliquid exigi pro probabilitate applicationis pecuniæ, ergo posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem: Possibilitas est mera potentia, sed non repugnantia applicationis: unde mutuator ex ea nullum habet actuale et positivum fundamentum lucri futuri, sed tantum negativum. E converso probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri sive spei istius, et ideo est pretio æstimabilis. Quid si mutuator solum animo pendeat, velit an non negotiari? Adhuc affirmant *Tamb.* (3) *et Lugo* (4)

(1) *de usura art. 3. sect. 2. quæres.* — (2) *d. 3. p. 4. n. 13.* — (3) *l. 9. tr. 1. c. 3. §. 4. n. 3.* — (4) *d. 20. n. 2.*

cum Salas, posse aliquid exigere, quia pariter est pretio æstimabile, privare se in gratiam mutuatarii hac potestate deliberandi destinandique pecuniam ad negotium, cum non teneatur, gratis ea spe et potestate privari: prout, si quis hæreat, utrum cras velit vel ne piscari, bene potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. Et hoc neque improbabile videtur, cum hæc privatio obligatoria, cum teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus, est aliquo pretio æstimabilis.

Quamvis autem sub initio liceret in pactum deducere, ut diximus, damnum eventurum vel lucrum cessandum incertum, nunquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse, ut communiter docent *Lugo* (1), *Azor* (2), *Concina* (3). Ratio, quia, si mutues centum, et pro lucro cessante accipias decem, non jam mutuas centum, sed nonaginta: privare autem mutuatarium ex pacto ante tempus commoditate pecuniæ mutuatæ onus est, et illud imponere est usura. Concedit tamen *Azor l. c.*, posse exigi sub initio lucrum conventum in alia specie: sed recte hoc etiam reprobat *Conc l. c.*, quia privare mutuatarium illa re ante tempus etiam onus est.

771. — Quæstio II., an possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatæ ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinatam, quam tamen negotiationi substituere posses. Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiæ, nimirum ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas, tunc licite exiges lucrum cessans, quia non teneris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ita *Less.* (4) *cum Nav. et Salm.* (5) ut certum supponunt. Sed dubium est, quid, si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere. Negant probabiliter alii, tunc posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. Sed *Less. l. c. Pal.* (6), *Tamb.* (7), *Spor.* (8) *cum Molina*, *Laym. et Lugo*, *Croix* (9); item *Val.*, *Trull.*, *Vill.* (et merito probabile

(1) *d. 25. n. 106.* — (2) *3. p. l. 5. c. 5. q. 3.* — (3) *to. 7. p. 446. n. 8.* — (4) *l. 2. c. 20. n. 87.* — (5) *de contr. c. 3. p. 9. n. 86.* — (6) *d. 4. p. 15. n. 7.* — (7) *l. 9. tr. 1. c. 3. §. 4. n. 2.* — (8) *de 7. pr. c. 4. n. 44.* — (9) *l. 3. p. 2. n. 861.*

putant *Salm. ibid.*) affirmant, posito, quod statueris illam solam pecuniam negotiationi et periculo exponere, licite posse petere lucrum cessans, quia vere mutuatio est causa, ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec teneris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinatam negotiationi exponere Hoc tamen non admitterem, nisi, cum mutuum das, vere habeas animum, pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772. — Quæstio III., utrum si pecuniam non destinaveris absolute, sed conditionate ad negotium, uti si dicas: *vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum*, tunc possis exigere interesse. *Less.* (1) dicit, probabile esse, quod possis, nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis, attamen verum est, quod tu, ut isti mutues, jam de facto lucro privaris, et ex alia parte mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt *Laym.* (2), *Tamb.* (3), *Spor.* (4). Sed dices: Iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, et inefficaciter ex negotiatione. At responderi potest: Iste, quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter juste lucrari, et quia jam potest juste lucrari ex negotiatione, ideo juste lucratur ex mutuo, cum mutuum sit huic vera et efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset. Recte vero advertit *Less.* (5), non facile hoc admittendum ob periculum palliandi usuras; nam (ut notat *Bus.* hic cum *Tol.*), ut quis ab usuræ labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando quam mutuando: et mutuare debet tantum in gratiam mutuatarii.

773. — Quæstio IV., utrum, si quis bona fide ineat contractum usurarium, et lucrum exigat; re postea cognita, possit illud retinere, si vere poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis etc.

Prima sententia affirmat, quia, quisquis bona fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito, quo potest. Ideo enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit: quare virtualiter intendit contrahere quocunque licito

(1) *l. 2. c. 20. n. 90.* — (2) *l. 3. tr. 4. c. 16. n. 8.* — (3) *l. 9. c. 3. §. 4. n. 4.* — (4) *de 7. pr. c. 4. n. 44.* — (5) *n. 95.*

modo, quo contractus cohonestari poterat. Ita *Lugo* (1), *Sa*, *Dian.*, *Tanner. ap. Salm.* (2) *et Tamb.* (3).

Secunda sententia tamen verior *), quam tenent *Salm.*(4), *Less.* (5), *Conc.* (6), *Cont. Tourn.* (7), negat, posse in eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. Ratio, quia minime dici potest, ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cum non de alio contractu quam de usurario cogitaverit. Eo casu tantum habuisse voluntatem interpretativam, quæ non sufficit ad contrahendum, diximus supra *n. 769. v. sed.* Nec obstat dicere, quod mutuator iste potest retinere lucrum, tanquam possessor bonæ fidei, qui tenetur tantum ad id, in quo factus est ditior; nequit autem dici ditior, cui ratione mutui cessavit lucrum, quod juste percipere poterat. Nam respondetur, quod ad juste exigendum in mutuo aliquid ultra sortem omnino requiritur, ut mutuatarius de justo titulo moneatur (ut diximus supra *num. 769. v. sed.*), aut saltem, ut tam mutuator quam mutuatarius expresse vel implicite consentiant in titulum justum, saltem explicite intendentes contrahere omni meliori modo, quo possunt: quod e converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id, quod licite exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso ut dicunt *Croix* (8) *et Salm.*, *Cont. Tourn. l. c.*, ac probabile putat *Less.* (9). Cæterum ss. noster Pontifex *Bened. XIV.* in sua bulla *de usuris (vide infra)* ubi, postquam dixit n. III.: *Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios (ut ajunt) titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minime intrinsecos, forte concurrere, ex quibus justa omnino legitimaque causa consurgat, quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitum rite exigendi:* deinde ad significandum, quales sint tituli justi aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit: *Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ a*

(1) *disp. 25. sect. 9.* — (2) *de contr. c. 3. p. 5. n. 38.* — (3) *l. 8. c. 8. §. 3. n. 21.* — (4) *ibid. n. 39.* — (5) *l. 2. c. 20. dub. 12. n. 104.* — (6) *tom. 7. p. 465.* — (7) *hic. cap. 3. de usura, art. 5. concl. 3.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 924.* — (9) *num. 105.*

*) cf. retractatio 32. *Editor.*

mutui natura contractus recte collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam exercendam, honestaque indidem lucra percipienda. Tandem ait *n. V.*, falsum esse, quod semper et ubique præsto sint justi tituli vel contractus; unde sic monet: *Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat prius diligenter oportet, verene cum mutuo justus alius titulus, verene justus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expers et immune reddatur.* Postea sapienter sic instruit: *Qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare volunt.... admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent.* Et hic sedulo animadvertendum est id, de quo in eadem bulla Pontifex monet confessarios: *Ab extremis longe se abstineant; etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tamquam illicitam et cum usura conjunctam. Contra vero nonnulli indulgentes adeo sunt, ut quodcunque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur. Deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos confingantur, qui contrariam sequuntur; neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione et præstantium virorum testimoniis minime careat.* Hoc ut adverterent, cuperem, qui in scriptores non humilis notæ non dubitant plurimis conviciis sæpius insultare, eo quod eorum sententiis contradicunt.

774. — Quæstio V., quænam pacta licite apponi possint in mutuo. Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita *a s. Th.* (1), quod omne onus pretio æstimabile impositum in mutuo tanquam debitum ex justitia vera sit usura: secus, si exigatur res, quæ pecunia non mensuratur, ut benevolentia, amicitia et similia: ita s. Doctor.

(1) *2. 2. q. 78. art. 2.*

Item certum est, nec etiam esse usuram, exigere ex mutuo rem alias ex justitia jam debitam: hinc licite in mutuo potest exigi, ut alter cesset a vindicta privata, a vexactione injusta etc. secundum dicta *de simon. ex n. 98.* Ita *Less.* (1), *Salm.* (2) *cum Pal., Trull., Caj. etc.*

775. — Sed dubitatur 1., an in mutuo possit apponi pactum *legis commissoriæ*, scilicet, quod non facta solutione pro certo tempore pignus acquiratur a mutuante. Communiter negant DD. *Pal., Nav., Bonac. etc. cum Salm.* (3): nisi pignus non valeat pluris, quam sors; vel nisi sit pactum (certe licitum), ut, si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, et de pretio mutuans retineat tantum suam sortem. Utrum autem valeat pactum, ut in pœnam non impletæ solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat? Negant *Vasq., Palaus et Covarruvias;* sed probabiliter affirmatur *cum Bon., Trull., Azor., Reg. etc. apud Salm.* (4) juxta dicta *n. 766.*, ubi pœna conventionalis licita jam fuit probata.

776. — Notandum est autem, quod, si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem commutare; et ideo pactum, quo creditor uti possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum *antichriseos* (vulgo *contratto a godere*), communiter rejicitur de se, præciso alio titulo, tanquam usurarium: est certum cum *s. Th.* (5) *et communi contra Dianam;* quia, cum res adhuc remaneat in dominio mutuatarii, illi soli fructificat (6). Imo tenetur mutuator reddere fructus illos, quos sua culpa negligit colligere (7).

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum, cujus fructus non computantur in dotem, ad onera matrimonii sustinenda, ut *Conc.* (8) *et Petroc.* (9) *ex c. Salubriter de usuris*, ubi dicitur: *Generum ad fructus possessionum, quæ sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, in sortem computandos, non credimus compellendum.* Et hoc currit, esto fructus pignoris onera matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolute et tempore, quo dos constituitur. Secus tamen, si detur tantum in dotis

(1) *l. 2. c. 20. dub. 7. n. 57.* — (2) *de contr. c. 3. p. 8. §. 1. n. 54.* — (3) *ibid. punct. 7. n. 47.* — (4) *loc. cit. n. 48.* — (5) *2. 2. q. 78. art. 2.* — (6) *ex c. 1. et 2. de usuris.* (7) *vide Salm. ibid. n. 46.* — (8) *p. 467. n. 6.* — (9) *p. 389. q. 7.*

securitatem, aut dote jam constituta; secus item, si gener onera matrimonii non sustineat (1).

777. — Dubitatur 2., an possit in pactum deduci, ut reddantur a mutuatario, quæ ab eo sunt debita, non ex justitia, sed ex charitate aut religione; nempe ut medicus medeatur, si alius non est: advocatus patrocinetur: dives succurrat in necessitate gravi; item ut, qui vovit eleemosynam, eam præstet; ut missam præceptam audiat etc. *Azorius* (2), *Bonac.* (3), item *Covar.*, *Salas*, *Trull.*, *Reg. etc. apud Salm.* (4), negant, id posse fieri sine labe usuræ, quia pactum addit onus justitiæ, quod prius non adderat, et hanc tenet *Viva* (5), dicens, omne pactum, novum onus imponens mutuatario, usurarium esse. Contradicunt tamen *Lugo* (6), *Less.* (7), *Concina* (8), *Cont. Tourn.* (9), *Salmant. dict. loc. cum Valent.*, *Pal. etc.*; quia, ut inquiunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium, cum sit in utilitatem tam mutuantis quam mutuatarii, qui implendo exoneratur ab obligatione, quam jam habebat. Addunt: Si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini, tanto magis ab injuria inferenda Deo. His non obstantibus huic secundæ sententiæ, pace tantorum doctorum, nunquam valui acquiescere, quia omne onus, quod imponitur mutuatario ex pacto, tenetur ipse præstare ex justitia, et ideo evadit quidem pretio æstimabile; ita ut, si post tale pactum medicus ille non medeatur, advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum, quod eveniet ex omissione medelæ vel patrocinii præstandi, ad quod damnum resarciendum prius certe non erat obligatus. Quid ergo refert, quod pactum impositum cedat vel non in utilitatem mutuatarii, cum usura in hoc consistat, quod exigatur ex mutuo onus pretio æstimabile. Et miror, cur *Salm.*, qui loquentes *de simonia* (10) (et ut diximus *n. 59.*) tanquam certum asseruerunt ex *d. Thoma*, simoniam

(1) *vide Salm. ibid. ex n. 49.* — (2) *3. p. l. 5. c. 7. q. 15.* — (3) *d. 3. q. 3. n. 7.* — (4) *loc. cit. punct. 8. n. 55.* — (5) *in prop. 42. Innoc. XI. n. 15.* — (6) *d. 25. sect. 5. n. 49.* — (7) *l. 2. c. 20. dub. 8.* — (8) *tom. 7. p. 468. n. 2.* — (9) *de usura art. 4. sect. 1. v. dico 2.* — (10) *tr. 19. c. 1. punct. 3. §. 3. n. 41.*

committere, qui dat aliquid alicui cum obligatione præstandi aliquod opus spirituale, licet illud non sit in commodum dantis, eo quod esset contractus onerosus; hic vero teneant, non esse usuram, similem imponere obligationem, cum ex communi axiomate dicatur: quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Cæterum omnes recte docent, non inferre usuram pactum solvendi id, quod jam prius erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio æstimabile, vel de quo mutuatarius pretium petere potuisset: ita *Concina* (1), *Cont. Tourn.* (2) *et alii.*

778. — Dubitatur 3., an possit deduci in pactum, ut mutuatarius faciat injuriæ condonationem, ad quam neque ex charitate tenebatur, sed poterat juste satisfactionem petere. Affirmant *Sot.*, *Navar. et Sylv. apud Salm.* (3); quia læsio tunc ratione amicitiæ naturaliter condonari solet. Longe tamen probabilius et verius negant *Lugo* (4), *Laym.*, *Bon.*, *Pal. apud Salm. ib.*; quia adderetur obligatio vere pretio æstimabilis. *Lessius* (5) autem *et Salm. l. c. cum Trull.*, *Serra*, *Prado etc.* adhærent secundæ sententiæ, quando esset pactum justitiæ; secus vero, si esset fœdus amicitiæ, ut loquuntur, ex qua exigatur, ut alter libenter injuriam remittat; sed bene advertunt, hoc palliatæ usuræ periculo non carere.

779. — Dubitatur 4., an liceat pactum, ut mutuanti officium conferatur. Alii dicunt, quod, si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura, et est communis cum *s. Th.* (6) *et aliis contra paucos ap. Salm.* (7): secus vero, si petatur ex amicitia aut gratitudine; *Salm.* (8) autem dicunt, hoc practice non posse admitti, nisi forte in aliquo casu raro. Sed ego absolute nunquam admittendum esse dico *ex prop. 42. Innoc. XI.*, ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi tanquam ex gratitudine debitum. Hinc officium sic recipiens teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuatarius hoc nolle præsumatur; cum alias collatio jam valida existimetur. *Vide Less.* (9), *Lugo* (10), *Salm.* (11).

(1) *p. 468. n. 1.* — (2) *loc. cit. v. et vero.* — (3) *ibid. n. 57.* — (4) *d. 25. s. 8. n. 38.* — (5) *l. 2 c. 20. d. 7.* — (6) *2. 2. q. 78. art. 2. ad. 3.* — (7) *ibid. n. 58.* — (8) *ibid.* — (9) *l. 2. c. 20. n. 62.* — (10) *n. 42.* — (11) *loc. cit. num. 59.*

780. — Dubitatur 5., an liceat obligare mutuatarium ad ea, quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. gr. ut emat sibi necessaria a mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat etc. Omnino negandum cum *Bus.* (1), non solum, si hæc exigantur ut debita ex justitia, sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eamdem prop. 42. ut diximus: *Salm.* (2) autem dicunt, quod simpliciter rogare mutuatarium ad hæc libere præstanda ex amicitia de se non esset illicitum; et in hoc videtur expresse consentire *s. Th.* (3), ubi dicit: *Si vero munus non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, exigere et expectare.* Hæc autem doctrina currit speculative loquendo; sed in praxi recte dicunt *Salm. l. c.*, esse valde periculosam. Nec admittendum id, quod ait *Laym.* (4), licitum esse obligare mutuatarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio, sine qua non daretur mutuum, quia acceptata conditione reipsa jam onus imponitur, et mutuatarius obligatur ad illud: quod numquam licet ex *d. Th.; vide n. seq.*

781. — Si pactum autem sit remutuandi, *s. Th.* (5) sic docet: *Licet simul mutuanti unum aliquid aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum inposterum faciendum.* Licitum igitur est mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui, quia potes ab altero petere officium amicitiæ, quod ille a te postulat; modo illud non sit ipsi magis onerosum: et sic pariter posses petere, ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat etc. Secus autem, si obligares in futurum; ita cum *s. Th. Less.* (6) *et Salm.* (7) *cum aliis contra Bann. et Rodr. etc.*, qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi, sed improbabiliter.

782. — Dubitatur 6., an liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie et quantitate, quando creditur pluris valitura.

In hoc certum est 1., quod licet, si æque dubium est,

(1) *n. 12.* — (2) *de contract. c. 3. punct. 8. §. 2. n. 61.* — (3) *2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.* — (4) *l. 3. tr. 4. c. 16. n. 3.* — (5) *2. 2. q. 78. art. 2. ad 4.* — (6) *l. 2. c. 20. n. 53.* — (7) *de contract. c. 3. punct. 8. §. 2. n. 62. 63. et 64.*

an valor rei sit augendus vel minuendus (1). Certum est 2., quod, si rem servaturus eras usque ad tempus, quo ejus valorem augendum esse certo credas, potest petere, ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen æstimatione periculi vel expensarum in re servanda. Ita *Habert*, *Concina*, *Bon.*, *Dic.*, *Reb. etc. cum Salm.* (2). Certum est 3., quod licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum, quod non credatur pluris valiturum, nec melius vetere. Ita *Salm. ibid. cum Pal.*, *Mol.*, *Trull. etc. cum Bus.* (3).

Quæstio igitur est, an possis petere, ut tibi reddatur res, quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram. Affirmant *Sot. et Mol. apud Less.* (4). Et his adhæret *Bus.* (5); quia, ut dicunt, hæc est natura mutui, ut res in eadem quantitate reddatur, et quia per mutuatarium stat, ne res reddatur ante illud tempus. Sed docet *Less.*, hanc sententiam tunc esse probabilem, cum fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an tu rem servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractione reddendam esse, juxta prædicti dubii æstimationem, ne quid ex mutuo lucreris: posito quod non fuisses certo rem servaturus); nam alioqui recte dicit *Less.*, non videre, quo jure possis æqualem mensuram recipere. *Salm.* (6) *cum Bon.*, *Azor. et Trull.* prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantum ad rei substantiam præcisa consideratione valoris et incrementi. Sed hæc præcisio non video, quomodo licite posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, et certo vel probabilius pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessario semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto e converso cum *Salm.* (7), quod, si certo vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minus valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quando cogitatur et creditur res pluris valitura; si vero bona fide nulla ha-

(1) *vide Less. l. 2. c. 20. dub. 17. n. 145.* — (2) *loc. cit. §. 3. n. 67.* — (3) *n. 11.* — (4) *d. c. 20. n. 154.* — (5) *hic infra n. 18.* — (6) *loc. cit. num. 70.* — (7) *ibid. n. 71.*

beatur consideratio de incremento vel decremento rei, bene potes pacisci, ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita *Less.* (1), *P. Conc. ac Laym. etc. cum Salm.* (2). Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm.* (3) *cum Sa, Pal., Trull., Tol. etc.;* quia in pecunia principaliter attenditur valor. Sed *Azorius, Nav. et alii* (4) *cum Busemb.* (5) ajunt, bene valere pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie et numero monetarum, quando nullum cogitatur nec intenditur incrementum, et sic expresse sit conventum: horumque sententia est mihi probabilior, saltem si commune sit periculum incrementi vel decrementi, ut sentit *P. Concina.* Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie, quam traditur, omnino usurarium est, quia imponitur onus pretio æstimabile, ut dicunt *Salm.* (6), *Concina et alii communiter.* Usque adhuc de pactis; circa quæ bene advertit *Anacl.* (7) *cum aliis communiter*, quod contractus in aliqua regione usitatus, et a viris probis celebrari solitus, non est facile damnandus. Sed procedamus ad alias quæstiones, quæ supersunt.

783. — Quæstio VI., utrum usurarius acquirat dominium lucri usurarii. Affirmant *Lugo* (8) *ac Scot., Sa, Nav. etc. apud Salm.* (9), quia mutuatarius, quamvis coacte det, et ideo usurarius teneatur ad restitutionem, dat tamen libere et transfert dominium; sicut transfert, qui metu coactus rem vendit. Sed oppositum tenendum cum *s. Thom.* (10) *et communi cum Salm.* (11), *Conc., Cont. Tourn.* Et ratio est, quia contractus usurarius est omni jure nullus; nuda autem traditio rei dominium non transfert; ut habetur in *l. Nunquam, ff. de acquirendo rerum dominio.*

784. — Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas docet *ibid. s. Thom.*, quod, si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ; secus, si percepti sint ex re non usu consumptibili, puta ex domo, agro; *quia* (verba *d. Thomæ*)

(1) *c. 20. dub. 17. n. 149.* — (2) *ibid. n. 72.* — (3) *loc. cit. n. 73.* — (4) *apud eosd. Salm. cit. n. 72. in fine.* — (5) *infra n. 17.* — (6) *ibid. n. 74.* — (7) *de usur. q. 4. in fin.* — (8) *d. 25. sect. 11. n. 206.* — (9) *de contr. c. 3. punct. 12. n. 106.* — (10) *2. 2. q. 78. art. 3.* — (11) *ibid. n. 107.*

sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideo ei debentur. Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si alias dominus percepisset. Quid de fructibus, quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? *Lugo* (1) dicit, non esse restituendos, quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirit, et tantum tenetur mutuatarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia ut supra dicendum putamus cum *Salm.* (2), *Cont. Tourn. et Conc.*

785. — Quæstio VII., utrum dans consilium pro usuris, aut præbens pecuniam usurario, ut mutuet, teneatur ad restitutionem. Negant *Lugo* (3) *et Sa, Tol., Sylv., Med. etc. apud Salm.* (4), quia hi non sunt causa efficax damni, cum possit postea debitor solutionem usurarum negare. Sed respectu hujus rationis longe probabilius (saltem, dico quoad suadentem usuras teneri) affirmat *Bus. hic cum Less.* (5), *Lugo* (6), *Salm.* (7) *cum Pal., Bon., Trull. etc.;* quia vere ipse tunc est causa injusti contractus; et licet debitor posset non solvere, si tamen solvat, ex causa sua injuste solvet. Commune autem est (*Salm. ibid.*), quod non peccat nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarii illa faceret; et ideo ex alia ratione prima sententia est satis probabilis, quia rationabiliter in illis mutuatarius præsumitur consentiens, ut ait *Lugo l. c.* Quoad eum autem, qui tradit pecuniam usurario, ajunt *Concina* (8), *Less.* (9) *et Salm. l. c. cum Bon., Trull., etc.*, peccare et teneri ad restitutionem; quia proxime cooperatur ad damnum mutuatarii. Sed *Lugo* (10) recte excipit ob eamdem rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuatarii: vel nisi (addendum dico) non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quam esset mutuatarii damnum, juxta dicta *n. 571. v. secunda.*

786. — Quæstio VIII., an peccet et teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras. Respondent *Less.* (11) *et Salm.* (12) *cum*

(1) *d. 25. sect. 11. n. 209.* — (2) *loc. cit. n. 113.* — (3) *d. 25. sect. 11. n. 217.* — (4) *ibid. punct. 13. n. 115.* — (5) *l. 2. c. 20. dub. 21. n. 178.* — (6 *d. 25. n. 216.* — (7) *cit. n. 115.* — (8) *tom. 7. p. 534. n. 7.* — (9) *c. 20. n. 178.* — (10) *eod. n. 216.* — (11) *l. 2. c. 20. d. 21.* — (12) *de contr. c. 3. punct. 13. n. 116.*

Pal., Lug., Bon. et Trull., quod is peccaret utique contra charitatem, si usurarius non haberet alias, unde usuras exerceret: sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. Teneri tamen sentit *P. Conc. ex d. Thoma* (1), ubi dicit: *Quod si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias, unde usuras exerceret, vel hac intentione committeret, ut inde copiosius per usuram lucraretur, daret materiam peccandi, unde et ipse esset particeps culpæ.* Unde, si talis deponens est particeps culpæ, non erit quidem particeps alterius culpæ quam injustitiæ, quam perpetrat mutuator. Sed hoc non obstante verius mihi dicendum videtur, quod deponens non teneatur ad restitutionem: sua enim actio non est injuriosa, sed potius gratiosa mutuatario, cum hic potius gratam habeat quam ægre ferat depositionem pecuniæ, ut in necessitate sibi providere possit. Posito ergo, quod mutuatarius in hoc non sit invitus, deponens, licet sit particeps injustitiæ, quatenus lædit virtutem justitiæ in generali (juxta sententiam, quam tenuimus in *tract. de charit. l. 3. n. 45. v. tertia*, ubi diximus, præbentem occasionem peccandi non solum lædere charitatem, sed etiam virtutem, ad quam lædendam proximum inducit); non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat, cum ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest *s. Thomas.*

787. — Quæstio IX., an principes, judices et advocati, qui sunt causa, ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem. Respondetur teneri: sicut tenentur etiam illi, qui non excludunt a suis locis usurarios: imo excommunicantur ipso facto in *Clem. ex gravi de usuris;* nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. Ita *Less.* (2), *Salm.* (3) *cum Pal. etc.*

788. — Quæstio X., an, si usurarius sit tibi debitor, possis tu licite exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas a mutuatario. Negatur: atque si exigis, teneris ad restitutionem; modo tamen tibi constet, illud debitum esse pro usuris. *Salm.* (4).

(1) *2. 2. q. 78. art. 4. ad 3.* — (2) *n. 179.* — (3) *de contr. c. 3. punct. 13. n. 117.* — (4) *ibid. n. 119.*

789. — Quæstio XI., an peccent famuli cooperantes dominis usurariis. Certum est, quod famuli minus principales, qui tantum scribunt, enumerant pecunias, deferunt pignus et similia, non tenentur ad restitutionem nec peccant. Ita *Salm.* (1), *Croix* (2), *Tamb.* (3) *et Bus. circa fin. hujus dubii.* Dubium est de iis, qui exigunt usuras et ad solutionem cogunt, an teneantur ad restitutionem. *Sa*, *Sylv.*, *Tabiena*, *Vega apud Salm. ibid.*, licet dicant peccare, excusant tamen a restitutione, quia isti non sunt vere causa exactionis, vel tantum sunt materialis et remota; *Salm.* autem *ibid. cum Pal.*, *Val.*, *Med.*, *Salas etc.* putant teneri, cum vere sint causæ injustæ proxime cooperantes: et hoc videtur probabilius cum *Tamb. eod. loc.*, si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogerent eos ad solutionem, subscriberent apodixas: secus, si in re illis non ingrata, nempe si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigerent usuras sine coactione; quia in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem a peccato cooperationis ratione solius famulatus.

790. — Quæstio XII., an hæredes usurarii vel alterius debitoris teneantur ad restitutionem in solidum. Distinguendum: Si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum teneri. Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto. Adhuc teneri in solidum docent canonistæ cum *Sylv.*, *Salas*, *Lopez*, *Major etc. apud Cont. Tourn.* (4): idque arguunt ex *c. Tua nos 9. de usur.*, ubi dicitur: *Filii ad restituendas usuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui.* Sed satis probabiliter *Cont. Tourn. l. c. cum Azor*, *Cajet.*, *Tol.*, *Bon.*, *Bann.*, *Med.*, *Habert*, *Pontas*, *Sambov. etc.* dicit, hos hæredes teneri solum pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint: et probatur ex *l. 1. c. de delictis defunct.*, ubi dicitur: *Post litis contestationem, eo quia vim* (seu damnum) *fecit defuncto, successores ejus in solidum, alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est.* Rationem dat *Cajetanus*, respondens ad textum *Tua nos* supra opposi-

(1) *loc. cit. n. 118.* — (2) *l. 2. n. 268.* — (3) *dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 49.* — (4) *de usura art. 5. concl. 5. in fine.*

tum, et dicit: *Filii tenentur sicut et pater, obligatione scilicet personali suorum bonorum: sed in hoc est differentia, quod pater est tota illa persona, ac per hoc habet totam obligationem; quilibet tamen hæres (scilicet filius) est pars illius personæ, et consequenter partem tantum obligationis subiit.*

Quæstio XIII. Hic etiam pertineret quærere, an licitum sit petere mutuum ab usurario et illas ei offerre. Sed de hac satis dictum est supra *de charitate l. 3. n. 47. v. secunda, et n. 77. v. 4. licitum.*

791. — „11. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, „ut restituatur novum (præsertim certo tempore), est usura, „si mutuans sciat, novum fore melius et majoris pretii; „*Sylvest., Nav., Trull.* (1).

„12. Est usura ex communi sententia, si des mutuum, „ut postea mutuatarius ex debito civili obligetur tibi „rursus mutuare aut vendere, vel apud te in tua offi„cina emere merces, aut operas suas locare; quia talis „obligatio est res pretio æstimabilis, cum privet mutua„tarium potestate alibi emendi et locandi operas. *Less.* (2), „*card. Lugo* (3). *Vide Laym.* (4), *Bon.* (5).

„13. Usura est, mutuare principi vel reipublicæ eo „pacto, ut interim, dum non solvitur, sis liber a tribu„tis vel oneribus justis solvendis. *Salas, C. Lugo* (6) *ex „communi.*

„14. Item mutuare ea lege, ut mutuatarius eam pe„cuniam exigat a debitore mutuantis, a quo non facile „extorquebit. Quod addo, quia, si sponte onus illud sus„cipiat, eo quod facile possit obtinere, non erit usura. „*Ibid. et Bon. l. c.*

„15. Item, si frumentum, quod alibi habes, des mu„tuum, obligando, ut tibi reddatur hic vel alibi (cum „majoribus sumptibus vel laboribus), ubi plus valet. *Ibid.*

„16. Usura etiam est, obligare mutuatarium, ut partem „mutui accipiat in mercibus, quibus non indiget. *Ibid.*

„17. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, „si quis det mutuo, v. gr. 100 florenos, non potest exi„gere plus, quam eorum pretium et valor tunc fuerit.

(1) *d. 15. n. 11.* — (2) *l. 1. c. 20. d. 8.* — (3) *d. 25. n. 46.* — (4) *l. 3. t. 4. c. 16. n. 3.* — (5) *l. c. p. 3.* — (6) *n. 64.*

„Unde, si eorum valor tunc augeatur, non potest repe-„tere 100, quia reciperet aliquid supra sortem. Quodsi „valor decrescat, debet mutuatarius reddere plus quam 100, „quia alias non restitueret ad æqualitatem. *Vide Less.* (1), „*Laym.* (2), *Bon.* (3)." *(vide n. 782. vers. hæc dubia).*

„18. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici „etc., aliter se res habet; quia, si quis v. gr. mutuet „alteri 10 modios tritici, sive pretium crescat sive non, „potest repetere 10. Ratio disparitatis est, quia in pe-„cunia non spectatur ordinarie (nisi aliter conventum sit „ob certas et licitas causas) nisi valor sive pretium. Unde „non debet restitui nisi pretium æquale. At vero in fru-„mentis etc. spectatur ipsa materia, quia non petitur „mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed pro-„pter ipsum corpus et substantiam: ergo, etsi crescat „pretium illius, potest repetere tot mensuras, quod dedit „mutuo. Interim tamen quidam de his rebus eodem modo „loquuntur, quo de moneta. *Vide Laym.* (4) *et Bon.* (5).

792. — „Quæres, quæ obligatio et pœna sit usurario-„rum et cooperantium.

„Resp. 1. Usurarius, etiam non manifestus, ac hære-„des tenentur restituere; imo etiam omnes ii, qui ex „parte usurarii cooperantur efficaciter: v. gr. judices, do-„mini temporales, notarii, famuli, advocati, qui quovis „modo juvant vel cogunt mutuatarios ad solutionem usu-„rarum. Dixi: *positive* seu *efficaciter;* quia habendo se „negative possunt permittere usurarios ob justam causam „et necessitatem pauperum. Præterea in praxi, ex præ-„sumpta voluntate mutuatariorum, fere excusantur minus „principales famuli" (6).

„2. Usurarius publicus sive notorius non debet admitti „ad communionem altaris, nec absolvi, donec restituat „usuras, nec sepeliri in locro sacro; et qui scienter se-„pelit, ipso facto est excommunicatus.

„3. Addit *Laym.* (7), ejus testamentum ipso jure irri-„tum esse, nisi ante mortem restituerit. *Vide Less., Bon., „Trull.* (8)" *(Item usurarii sunt infames: Salmant.* (9)*).*

(1) *l. 2. c. 22. n. 149.* — (2) *l. 3. t. 4. cap. 16.* — (3) *l. c. p. 3.* — (4) *l. c. n. 14.* — (5) *l. c. vide dicta n. 782.* — (6) *vide dicta supra n. 789. et l. 3. n. 78.* — (7) *l. c. n. 21.* — (8) *cap. 14. d. 22.* — (9) *de contract. c. 3. punct. 14. num. 125.*

Epistola encyclica *Benedicti XIV.* super usura.

Vix pervenit ad aures Nostras, ob novam controversiam (nempe, an quidam contractus validus judicari debeat) nonnullas per Italiam disseminari sententias, quæ sanæ doctrinæ haud consentaneæ viderentur, cum statim Nostri apostolici muneris partem esse duximus, opportunum afferre remedium, ne malum ejusmodi temporis diuturnitate ac silentio vires magis acquireret, aditumque ipsi intercludere, ne latius serperet et incolumes adhuc Italiæ civitates labefactaret.

Quapropter eam rationem consiliumque suscepimus, quo sedes apostolica semper uti consuevit; quippe rem totam explicavimus nonnullis ex venerabilibus fratribus Nostris, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus, qui sacræ theologiæ scientia et canonicæ disciplinæ studio ac peritia plurimum commendantur: accivimus etiam plures regulares in utraque facultate præstantes, quorum aliquos ex monachis, alios ex ordine mendicantium, alios demum ex clericis regularibus selegimus: præsulem quoque juris utriusque laurea præditum et in foro diu versatum adhibuimus. Diem quartam indiximus Julii, qui nuper præteriit, ut coram Nobis illi omnes convenirent, quibus naturam totius negotii declaravimus; quod illis antea cognitum perspectumque deprehendimus.

Post hæc præcepimus; ut, omni partium studio omnique cupiditate soluti, rem totam accurate perpenderent suasque opiniones scripto exararent; non tamen expetivimus ab ipsis, ut judicium ferrent de contractu, qui controversiæ causam initio præbuerat, cum plura documenta non suppeterent, quæ necessario ad id requirebantur; sed ut certam de usuris doctrinam constituerent, cui non mediocre detrimentum inferre videbantur ea, quæ nuper in vulgus spargi cœperunt. Jussa fecerunt universi; nam suas sententias palam declararunt in duabus congregationibus, quarum prima coram Nobis habita est die 18. Julii; altera vero die prima Augusti, qui menses nuper elapsi sunt; ac demum easdem sententias congregationis secretario scriptas tradiderunt.

Porro hæc unanimi consensu probaverunt:

I. *Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem et locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipsomet mutuo, quod suapte natura tantumdem dumtaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum: ideoque ultra sortem lucrum aliquod ipsius ratione mutui sibi deberi contendat. Omne propterea hujusmodi lucrum, quod sortem superet, illicitum et usurarium est.*

II. *Neque vero ad istam labem purgandam ullum arcessiri subsidium poterit, vel ex eo, quod id lucrum non excedens et nimium, sed moderatum; non magnum, sed exiguum sit: vel ex eo, quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deposcitur, non pauper, sed dives existat; nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas vel novis coemendis prædiis, vel quæstuosis agitandis negotiis utilissime sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ necessario in dati atque reddili æqualitate versatur, agere ille convincitur, quisquis, eadem æqualitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per æquale jam satis est factum, exigere adhuc non veretur: proindeque, si acceperit, restituendo erit obnoxius ex ejus obligatione justitiæ, quam commutativam appellant, et cujus est, in humanis contractibus æqualitatem cujusque propriam et sancte servare, et non servatam exacte reparare.*

III. *Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minime innatos et intrinsecos, forte concurrere, ex quibus justa omnino legitimaque causa consurgat, quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.*

IV. *Quemadmodum vero in tot ejusmodi diversis con-*

tractuum generibus, si sua cujusque non servatur æqualitas, quidquid plus justo recipitur, si minus ad usuram, (eo quod omne mutuum tam apertum quam palliatum absit) at certe ad aliam veram injustitiam, restituendi onus pariter afferentem, spectare compertum est; ita, si rite omnia peragantur et ad justitiæ libram exigantur, dubitandum non est, quin multiplex in iisdem contractibus licitus modus et ratio suppetat, humana commercia et fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum conservandi ac frequentandi. Absit enim a Christianorum animis, ut per usuras aut similes alienas injurias florere posse lucrosa commercia existiment: cum contra ex ipso oraculo divino discamus, quod justitia elevet gentem, miseros autem faciat populos peccatum.

V. *Sed illud diligenter animadvertendum est, falso sibi quemquam et nonnisi temere persuasurum, reperiri semper ac præsto ubique esse vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo contractus alios justos, quorum vel titulorum vel contractuum præsidio, quotiescumque pecunia, frumentum aliudve id generis alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum ultra sortem integram salvamque recipere. Ita si quis censerit, non modo divinis documentis et catholicæ ecclesiæ de usura judicio, sed ipsi etiam humano communi sensui ac naturali rationi procul dubio adversabitur. Neminem etiam id saltem latere potest, quod multis in casibus teneatur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo Domino edocente:* „Volenti mutuo a te ne avertaris," *et quod similiter multis in circumstantiis præter unum mutuum alteri nulli vero justoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat prius diligenter oportet, verene cum mutuo justus alius titulus, verene justus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expers et immune reddatur.*

His verbis complectuntur et explicant sententias suas cardinales ac theologi et viri canonum peritissimi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus. Nos quoque privatum studium Nostrum conferre in eamdem causam non prætermisimus, antequam congregationes

haberentur, et quo tempore habebantur, et ipsis etiam peractis: nam præstantium virorum suffragia, quæ modo commemoravimus, diligentissime percurrimus. *Cum hæc ita sint, approbamus et confirmamus, quæcumque in sententiis superius expositis continentur;* cum scriptores plane omnes theologiæ et canonum professores, plura sacrarum litterarum testimonia, Pontificum decessorum Nostrorum decreta, conciliorum et patrum auctoritas ad easdem sententias comprobandas pene conspirare videantur. Insuper apertissime cognovimus auctores, quibus contrariæ sententiæ referri debent, et eos pariter, qui illas fovent ac tuentur, aut illis ansam seu occasionem præbere videntur. Neque ignoramus, quanta sapientia et gravitate defensionem veritatis susceperint theologi finitimi illis regionibus, ubi controversiæ ejusmodi principium habuerunt. Quare has litteras encyclicas dedimus universis Italiæ archiepiscopis, episcopis et ordinariis, ut hæc tibi, venerabilis Frater, et cæteris omnibus innotescerent; et quoties synodos celebrare, ad populum verba facere eumque sacris doctrinis instruere contigerit, nihil omnino alienum proferatur ab iis sententiis, quas superius recensuimus. Admonemus etiam vehementer, omnem sollicitudinem impendere, ne quis in vestris diœcesibus audeat, litteris aut sermonibus contrarium docere: si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium et subjectum declaramus pœnis per sacros canones in eos propositis, qui mandata apostolica contempserint ac violaverint.

De contractu autem, qui novas has controversias excitavit, nihil in præsentiarum statuimus, nihil etiam decernimus modo de aliis contractibus, pro quibus theologi et canonum interpretes in diversas abeunt sententias. Attamen pietatis vestræ studium ac religionem inflammandam existimamus, ut hæc, quæ subjicimus, executioni demandetis.

Primum gravissimis verbis populis vestris ostendite, usuræ labem ac vitium a divinis litteris vehementer improbari; illud quidem varias formas atque species induere, ut fideles, Christi sanguine restitutos in libertatem et gratiam, rursus in extremam ruinam præcipites impellat; quocirca, si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate, omnium malorum fonte,

rapiantur, sed potius ab illis, qui doctrinæ ac virtutis gloria supra cæteros efferuntur, consilium exposcant.

Secundo loco; qui viribus suis ac sapientiæ ita confidunt, ut responsum ferre de iis quæstionibus non dubitent, (quæ tamen haud exiguam sacræ theologiæ et canonum scientiam requirunt), ab extremis, quæ semper vitiosa sunt, longe se abstineant: etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tamquam illicitam et cum usura conjunctam; contra vero nonnulli indulgentes adeo remissique sunt, ut quodcumque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant; sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur; deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quodsi disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos confingantur, qui contrariam sententiam sequuntur, neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione et præstantium virorum testimoniis minime careat: siquidem convicia atque injuriæ vinculum christianæ charitatis infringunt, et gravissimam populo offensionem et scandalum præ se ferunt.

Tertio loco, qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent. Hæc magnopere conferunt non modo ad animi sollicitudinem et scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in foro externo comprobandum: hæc etiam aditum intercludunt disputationibus, quæ non semel concitandæ sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, quæ rite data alteri esse videtur, revera tamen palliatam usuram contineat.

Quarto loco vos hortamur, ne aditum relinquatis ineptis illorum sermonibus, qui dictitant, de usuris hoc tempore quæstionem institui, quæ solo nomine contineatur, cum ex pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit et

a veritate alienum, plane deprehendimus, si perpendamus, naturam unius contractus ab alterius natura prorsus diversam et sejunctam esse; et ea pariter discrepare magnopere inter se, quæ a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia desumitur, ideoque potest in utroque foro retineri; ac fructum, qui ex pecunia illicite conciliatur, ideoque fori utriusque judicio restituendus decernitur. Constat igitur, haud inanem de usuris quæstionem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, quæ alteri tribuitur, fructus aliquis excipiatur.

Hæc potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore, ut mandetis executioni, quæcumque per has litteras a nobis præscribuntur; opportunis quoque remediis consuletis, uti confidimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in diœcesi vestra turbæ concitentur, vel corruptelæ ad labefactandum sanæ doctrinæ candorem et puritatem inducantur: postrema vobis et gregi curæ vestræ concredito apostolicam benedictionem impertimur.

Datum Romæ apud s. Mariam Majorem die prima Novembris 1745, pontificatus Nostri anno sexto.

ADDITIO EDITORIS

CIRCA USURAM.

Constitutioni *Benedicti XIV.* modo relatæ omnino addenda sunt quædam responsa sacræ pœnitentiariæ, quæ paucis abhinc annis ad instantes preces multorum episcorum et theologorum imprimis Galliæ emanata sunt. Hæ resolutiones, jam in variis doctis operibus divulgatæ, theologis et confessariis viam sternunt, qua tuto ingredi possint; et quamvis non ostendant rationes, in quibus fundentur, tamen auctoritativo modo declarant, quid absque scrupulo permitti possit. Ex plurimis quæstionibus propositis et resolutionibus emanatis sequentes selegimus:

I.

Quæsitum professoris theologiæ in seminario Lugdunensi, domini *Denavit.*

Quando s. pœnitentiariæ dubia circa materiam usuræ proponuntur, semper remittit ad dotrinam S. P. Benedicti XIV., quæ revera sat clara et perspicua est pro iis, qui bona fide eam perscrutari volunt.

Attamen sunt quidam presbyteri, qui contendunt, licitum esse percipere auctarium quinque pro centum solius vi legis principis absque alio titulo vel damni emergentis vel lucri cessantis: quia, inquiunt, lex principis est titulus legitimus, cum transferat dominium auctarii, sicut transfert dominium in præscriptione; et sic prorsus annihilant legem divinam et legem ecclesiasticam, quæ usuras prohibent.

Cum hæc ita se habeant, orator infrascriptus, existimans, nullo pacto esse licitum, recedere a doctrina Benedicti XIV., denegat absolutionem sacramentalem presbyteris, qui contendunt, legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem absque titulo vel lucri cessantis vel damni emergentis.

Quare infrascriptus orator humiliter supplicat, ut sequentia dubia solvantur:

I. Utrum possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris præfatis.

II. Utrum debeat.

Lugduni 25. Maji 1830.

Responsio s. pœnitentiariæ.

Sacra pœnitentiaria, diligenter ac mature perpensis dubiis propositis, respondendum censuit, presbyteros, de quibus agitur, non esse inquietandos, quousque sancta sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjicere, ideoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento pœnitentiæ.

Datum Romæ in sacra pœnitentiaria die 16. Septembris 1830.

E. De Gregorio *M. P.*
F. Fricca, *S. P. Secretarius.*

II.

Alterum quæsitum ejusdem.

Ex responso sacræ pœnitentiariæ ad oratorem infrascriptum, directo die 16. Septembris 1830, absolvendi sunt presbyteri, qui contendunt, legem principis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem in mutuo absque alio titulo a theologis communiter admisso, donec s. sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjicere: et huic responso humiliter et libenter acquiesco.

Attamen, salvo sacræ pœnitentiariæ responso præfato, consultis auctoribus probatis, et attenta doctrina omnium fere seminariorum Galliæ, ac præsertim eorum, quæ a presbyteris congregationis sancti Sulpitii diriguntur, sententia, quæ rejicit titulum legis civilis tamquam insufficientem, videtur longe probabilior, securior, et sola in praxi tenenda, donec s. sedes definierit.

Quapropter fidelibus, qui a me consilium petunt, utrum possint auctarium percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum a theologis communiter admissum præter titulum legis civilis, respondeo, eos non posse præfatum auctarium exigere, et denego absolutionem sacramentalem, si exigant. Pariter denego absolutionem iis, qui perceptis hujuscemodi usuris, idest vi solius tituli legis, nolunt restituere.

Quæritur:

I. Utrum durius et severius me habeam erga hujuscemodi fideles.

II. Quæ agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, donec s. sedes definitivam sententiam emiserit.

Lugduni 24. Septembris 1831.

Denavit, *Professor.*

Iterata responsio s. pœnitentiariæ.

Sacra pœnitentiaria, perpensis dubiis, quæ ab oratore proponuntur, respondet:

Ad I.: Affirmative: quandoquidem ex dato a sacra pœnitentiaria responso liquet, fideles hujusmodi, qui bona fide ita se gerunt, non esse inquietandos.

Ad II.: Provisum in primo: unde orator priori sacræ

pœnitentiariæ responso sub die 16. Septembris 1830 sese in praxi conformare studeat.

Datum Romæ in sacra pœnitentiaria die 11. Nov. 1831.

A. F. de Retz, *s. pœnitentiariæ Regens.*

F. Fricca, *s. pœnitentiariæ Secretarius.*

III.

Expositio episcopi Rhedonensis.

Episcopus Rhedonensis in Gallia exponit sacræ congregationi inquisitionis, non eamdem esse confessariorum suæ diœcesis sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo data, ut ea ditescant.

De sensu epistolæ encyclicæ: *Vix pervenit*, acriter disputatur. Ex utraque parte momenta afferuntur ad tuendum eam, quam quisque amplexus est, sententiam, tali lucro faventem aut contrariam. Inde querelæ, dissensiones, denegatio sacramentorum plerisque negotiatoribus, isti ditescendi modo inhærentibus, et innumera damna animarum.

Ut animarum damnis occurrant, nonnulli confessarii mediam inter utramque sententiam viam se posse tenere arbitrantur. Si quis ipsos consulat de istiusmodi lucro, illum ab eo deterrere conantur. Si pœnitens perseveret in consilio, pecuniam mutuo dandi negotiatoribus, et objiciat, sententiam tali mutuo faventem multos habere patronos, et insuper non fuisse damnatam a sancta sede, non semel ea de re consulta; tunc isti confessarii exigunt, ut pœnitens promittat, se filiali obedientia obtemperaturum judicio summi Pontificis, si intercedat, qualecumque sit: nec hac promissione obtenta absolutionem denegant, quamvis probabiliorem credant opinionem contrariam tali mutuo. Si pœnitens non confiteatur de lucro ex pecunia sic mutuo data, et videatur in bona fide; isti confessarii, etiamsi aliunde noverint, ab eo perceptum esse aut etiam nunc percipi istiusmodi lucrum, eum absolvunt, nulla ea de re interrogatione facta, quando timent, ne pœnitens admonitus restituere aut a tali lucro abstinere recuset.

Inquirit ergo dictus episcopus Rhedonensis:

I. Utrum possit horum posteriorum confessariorum agendi rationem probare.

II. Utrum alios confessarios rigidiores, ipsum adeuntes consulendi causa, possit hortari, ut istorum agendi rationem sequantur, donec sancta sedes expressum ea de quæstione judicium ferat.

C. L. Episcopus Rhedonensis.

Responsio summi Pontificis Pii VIII.

Feria IV. die 18. Augusti 1830.

Sanctissimus Dominus noster Pius, divina providentia PP. VIII., in solita audientia R. P. D. assessori s. officii impertita, audita relatione superiorum dubiorum una cum voto eminentissimorum DD. cardinalium, inquisitorum generalium, respondit

Ad I.: Non esse inquietandos:

Ad II. Provisum in primo.

Pro D. Nicolao Soldini,
s. Romanæ et universalis inquisitionis Notario,
Angelus Argenti, *Secretarius.*

IV.

Observationes episcopi Vivariensis circa responsum datum episcopo Rhedonensi.

Beatissime Pater!

Pervenit ad me judicium ss. Pii VIII. sub data diei 18. Augusti 1830, ad postulata episcopi Rhedonensis super agendi ratione confessariorum erga pœnitentes, qui inter disceptationes theologorum circa mutuum, expositas in supplici libello, mediam se posse sequi viam arbitrantur.

Idem judicium loquitur de voto eminentissimorum cardinalium inquisitorum generalium, et rescripto subjiciuntur responsa data ab iisdem eadem die ad diversa dubia relativa ad opinionem eorum, qui contendunt, legem principis solam esse titulum sufficientem aliquid percipiendi ultra sortem in mutuo.

Ex isto judicio et istis responsis datis nova exorta sunt dubia, novæ disceptationes, nova quæsita. Nam dictum judicium in pluribus diœcesibus divulgatum est, et hæc est occasio talium disceptationum.

In exposito episcopi Rhedonensis nulla fit mentio dicti

tituli, quem volunt quidam theologi reperiri in lege principis: sed unice de mutuo dato negotiatioribus, et de sensu encyclicæ *Vix pervenit* circa tale mutuum negotiatoribus factum.

Unde alii dicunt, judicium ss. Pontificis Pii VIII. in se solo attendendum esse, et seperatim a responsis datis ab eminentissimis cardinalibus, ita ut sensus istius judicii sit: sententiam faventem mutuo facto negotiatoribus non fuisse damnatam a s. sede, ea de re non semel consulta; ideoque, si pœnitentes promittant, se filiali obedientia obsecuturos judicio ss. Pontificis, si intercedat, non esse inquietandos confessarios, qui ipsis absolutionem non denegant: qui sic judicium ss. Pontificis interpretantur, aures avertunt a littera encyclica Benedicti XIV. ut 1., et 2. de synodo diœcesana ejusdem Pontificis, ad quam plures responsiones s. sedis remittunt, ab instructione data P. Carolo Felici 17. Aprilis 1749, et a diversis responsis datis a s. sede apostolica.

Alii non concipientes, qua via præfatum judicium conciliari possit cum dictis decisionibus Benedicti XIV. et aliorum ss. Pontificum circa mutuum negotiatoribus factum, si sic seorsim attendatur, putant, dictum judicium non sic esse intelligendum, sed conjunctim cum responsis datis ab emm. cardinalibus, ad quæ remittere videtur ss. Pontifex, qui dicit in procemio judicii: „Audita „relatione superiorum dubiorum cum voto eminentissi„morum cardinalium," et judicium esse referendum ad dubia de titulo legis principis, qui titulus damnatus non fuit a s. sede.

Sed oritur nova difficultas circa sensum responsionum s. officii; eminentissimi enim cardinales loquuntur de lege principis sine addito, non verba facientes de conditione, quam in medium proferunt patroni tituli ex tali lege desumpti ad percipiendum interesse: nempe quod princeps lege sua declaret, non quidem licitum esse percipiendi in mutuo usuras (quæ jure naturali et divino sunt prohibitæ), sed se ex causa publica et in quibusdam circumstantiis concedere jus ad moderatas præstationes a subditis suis exigendas, ita ut tunc transferat dominium, sicut per legem præscriptionis.

Punctum istud magni momenti est in Galliis *), ubi lex civilis omnino silet de dato jure ad percipiendum usuras, et potius supponit, mutuantem ad lucrum jus certum habere. Motivum illius legis, a gubernii illius temporis legislatoribus expositum, erat, quod gubernii consultores interesse consideraverant ut justam compensationem beneficiorum, quæ eventura erant mutuanti ex usu pecuniæ mutuatæ, si eum usum sibi retinuisset. In discussione legis hæc insuper habuit tribunatus orator: „Legi„timitas stipulationis lucri in mutuo pluries agitata, et „tam impolitice proscripta propter æquivocationem ver„borum, amplius dubia non erit. Apud omnes certum „est, pecuniam esse signum valoris, omnesque consen„tiunt, valorem locari posse: at nolunt nec possunt con„venire, signum valoris pariter posse locari." Legis gal„licanæ hæc sunt verba: Licitum est stipulari interesse „pro solo mutuo sive pecuniæ sive aliarum rerum mo„bilium."

Porro, si legislatores gallicani habuerunt lucrum in mutuo perceptum vel ut justam compensationem beneficiorum, quæ mutuanti evenire poterant ex usu pecuniæ sibi retentæ, vel ut pretium locationis signi valoris, quod juxta illos locari poterat; si lex simplicem permissionem stipulandi lucrum in mutuo concedat: certum videtur, legem civilem in Galliis noluisse transferre dominium hujus lucri, et aliud acquisitum mutuanti supposuisse. Unde, si alii dicant, responsionem eminentissimorum cardinalium applicandam esse legi gallicanæ, prout est in codice civili: alii illud negant propter motiva allata.

Itaque quæritur:

I. An præfatum judicium s. Pontificis intelligendum sit, ut verba ipsius sonant, et separatim a titulo legis principis, de quo eminentissimi cardinales loquuntur in his responsis, ita ut unice agatur de mutuo negotiatoribus facto.

II. An titulus ex lege principis, de quo eminentissimi cardinales, sic intelligendus sit, ut sufficiat, legem principis declarare, licitum esse cuique convenire de lucro

*) et in aliis regnis. *Editor.*

ex solo mutuo facto, sicut fit in codice civili Francorum, quin dicat, se concedere jus tale lucrum percipiendi.

Ad pedes Sanctitatis vestræ enixe provolutus, supplici-ter et cum filiali affectu orat pro resolutione humillimus nec non obsequentissimus servus.

Fr. Episcopus *Vivariensis.*

Decretum congregationis s. officii.

Feria 4. die 31. Augusti 1831.

In congregatione generali s. officii, habita in conventu sanctæ Mariæ supra Minervam, coram eminentissimis et reverendissimis DD. S. R. E. cardinalibus, contra hæreticam pravitatem generalibus inquisitoribus, propositis superioribus precibus R. P. D. episcopi Vivariensis, iidem eminentissimi et reverendissimi DD., præhabitis DD. consultorum suffragiis, dixerunt:

Provisum in decretis feriæ 4. 18. Augusti 1830. (supra sub n. III.) atque dentur decreta.

Eadem die et feria ss. D. N. Gregorius divina providentia PP. XVI., in audientia R. P. D. assessori s. officii impertita, resolutionem ab emm. captam approbavit etc.

Datum Romæ ex cancellaria s. officii hac die 24. Septembris 1831.

Angelus Argenti, *s. Romanæ et univ. inq. Notarius.*

V.

Responsum s. Romanæ et universalis inquisitionis ad dubium episcopi Nicæensi.

Beatissime Pater!

In fasciculis, quorum titulus: „*Annali delle Scienze Religiose*," *vol. 1. N. 1. pag. 128.* et „*l'Ami de la Religion*" *2. avril 1835. N. 2436.*, legitur responsum, quod eminentissimus cardinalis pœnitentiarius major dedit die 7. Martii 1835. illustrissimo ac reverendissimo episcopo Vivariensi in quæstione ab ipso circa usuram proposita. Exposuerat enim præsul, nonnullos verbi Dei præcones docere in publicis concionibus, licitum esse lucrum ex mutuo percipere titulo legis civilis, quin ullum verbum facerent *de illa conditione*, responsis a s. pœnitentiaria nuper latis apposita, qua cautum est, ut pœnitentes lucrum

ex mutuo legis civilis titulo percipientes *parati* esse debeant stare mandatis sanctæ sedis, ac postulaverat, an illi sacerdotes essent improbandi.

Cujus precibus benigne annuens eminentissimus pœnitentiarius major respondit, sacram pœnitentiariam haudquaquam voluisse responsis illis quæstionem a theologis agitatam de titulo ex lege principis desumpto definire, sed solummodo normam proposuisse, quam confessarii tuto sequerentur erga pœnitentes, qui moderatum lucrum lege principis statutum acciperent bona fide, paratique essent stare mandatis sanctæ sedis; ac proinde minime probari posse illorum concionatorum agendi rationem, qui absolute docent in sacris concionibus, licitum esse lucrum ex mutuo percipere titulo legis civilis, reticitis enunciatis conditionibus.

Quidam attendentes ad illa verba in responso apposita: *bona fide*, contendunt, juxta normam a s. pœnitentiaria confessariis pluries propositam, illos tantum sacramentaliter absolvi posse, nullo imposito restitutionis onere, qui lucrum enuntiatum *bona fide* percepissent. Alii e contra asserunt, etiam illos, qui *dubia* vel *mala fide* dictum lucrum percepissent, absolvi posse, nullo imposito restitutionis onere, dummodo parati sint standi mandatis sanctæ sedis; et ajunt, hanc clausulam *bona fide* non respicere onus restitutionis, sed potius honestatem agentis et absolutionem, quam confessarii impertiri nequeunt pœnitentibus in *mala fide* constitutis, nisi prius de patrata *mala fide* pœniteant: et hoc deducunt ex ipsa postulatione episcopi Vivariensis. Non petierat episcopus, ajunt, utrum pœnitentes dubia vel mala fide constituti obligandi essent ad restitutionem, sed tantum, utrum improbandi essent concionatores illi, qui nulla enunciata conditione licitum usum mutui prædicti prædicabant; quumque sancta sedes nondum quæstionem definierit, et patratum in mala fide, licet per se non inducat onus restitutionis, semper tamen inducit culpæ reatum; hinc eminentissimum improbasse, ajunt, istorum agendi rationem, qui, reticitis conditionibus *bona fide et standi mandatis sanctæ sedis*, licitum usum dicti mutui absolute prædicabant, quin loqueretur eminentissimus de obligatione restitutionis, de qua non postulabat præsul. Deducunt quoque

ex conditione, a sacra pœnitentiaria requisita in pœnitentibus, standi mandatis sanctæ sedis, quæ dispositio dubium necessario aut supponit aut excitat de honestate mutui prædicti.

Quumque hinc et inde sint viri summæ pietatis et non spernendæ auctoritatis; hinc, ut animarum quieti in re tam frequenti et seria provideatur, perhumillime petitur:

An pœnitentes, qui moderatum lucrum solo legis titulo ex mutuo dubia *vel* mala fide *perceperunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam vel malam fidem peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint, standi mandatis sanctæ sedis.*

Nicææ 9. Septembris 1837.

Subscriptus Dominicus, *episcopus Nicæensis.*

Feria IV. die 17. Januarii 1838.

In congregatione generali sanctæ Romanæ et universalis inquisitionis, habita in conventu sanctæ Mariæ supra Minervam coram eminentissimis et reverendissimis DD. S. R. E. cardinalibus, contra hæreticam pravitatem generalibus inquisitoribus, proposito supradicto dubio, iidem eminentissimi et reverendissimi DD. dixerunt:

Affirmative, dummodo parati sint stare mandatis sanctæ sedis.

Angelus Argenti, *s. Rom. et universalis inquisitionis Notarius.*

DUBIUM VIII.

DE EMTIONE ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio et venditio.

793. *Quando venditio est justa?*
794. *An requiratur determinatio pretii. An data arrha liceat a contractu resilire.*
795. *An requiratur scriptura et traditio.*
796. *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii vel fides de illo.*
797. *Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emptionis.*

798. *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ.*
799. *Cujus sit res empta pecunia aliena.*
800. *An valeat contractus, si vendatur res aliena.*
801. *In quibus casibus res suo valore crescat vel decrescat.*
802. *Quid de merce ultronea?*
803. *An taxa obliget in conscientia.*
804. *Quotupliciter pretium varietur; et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem.*
805. *An deceptio semper obliget ad restitutionem.*
806. *An liceat pluris vendere rem utilem emptori.*
807. *Quid, si adsint alii justi tituli?*
808. *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi. An communis æstimatio variet pretium; et an venditio sub hasta aut per venditrices.*
809. *Quid, si res vendatur minutim?*
810. *An res possit carius vendi ob dilatam solutionem. An ratione periculi, vel quia res pluris esset valitura.*
811. *An res ad creditum carius vendi possit.*
812. *An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi.*
813. *An licitum sit pactum reemendi ad arbitrium emptoris. Quid de contractu* mohatra?
814. *De* monopoliis.
815. *Quot modis fit monopolium?*
816. *An unus vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam.*
817. *An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem; et an facto monopolio a mercatoribus liceat aliis mercem eodem pretio vendere.*
818. *An irritet contractum vitium occultum.*
819. *Quid, si vitium sit circa substantiam?*
820. *Quid, si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua?*
821. *An sit injustitia, vendere quid pro quo.*
822. *Quid, si vitium est circa quantitatem?*
823. *Quid, si circa qualitatem?*
824. *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam.*
825. *An tradita tibi re ad vendendum pretio designato possis retinere superfluum; et an idem dicendum de eo, qui emit nomine alieno.*
826. *Quid de sartoribus vilius pannum ementibus?*
827. *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium.*
828. *Si res pereat ante traditionem, cui pereat. Quid, si post traditionem?*
829. *An liceat vilius emere chirographa seu credita.*
830. *Vide alia apud* Busemb.

793. — „Resp. Est contractus, quo pretium pro merce „solvitur; completurque mercis traditione. Venditio contra.

„Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum sive „exæquet valorem rei, et contra. Alias, si sine legitimo „titulo secus fiat, committetur injustitia gravis vel levis „pro gravitate excessus, qui proinde ad restitutionem „in conscientia obligabit; etsi in foro externo ad resti„tutionem fere non cogatur quis, nisi ultra dimidium „defraudaverit. *Vide Laym.* (1), *Bon.* (2).

794. — Notandum I., quod, ut contractus emptionis sit validus, requiritur determinatio pretii, quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus (3). Secus, si remittatur tertio (4) sive judicio prudentum, ut recte ait *Dicast.* An autem valeat emptio facta pro justo pretio sine determinatione? Affirmat *Palaus* (5); *Salm.* (6) autem negant cum communi, nisi pretium sit jam a lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltem in spe, ut quando venditur hic jactus retis. *Vide Salm.* (7).

Quæritur hic, an, quando data sit arrha, liceat danti resilire a contractu cum jactura arrhæ. Respondeo cum *P. Concina* (8), quod licite potest ex consuetudine, quæ regulariter talis est. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi. Utrum autem in dubio, an arrha data fuerit pro securitate, liceat danti resilire? Videtur negare *La Croix ex Onnate* (9); quia natura hujus contractus arrhæ est, ut detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum a contractu sub pœna pignus amittendi. Sed affirmat *Concina l. c.* Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo: quisque enim præsumitur velle contrahere juxta consuetudinem, qua regulariter fiunt contractus.

795. — Notandum II., quod contractus emptionis solo consensu perficitur, nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam (10). Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione, ut ex com-

(1) *c. 17.* — (2) *d. 3. q. 2. p. 1. et 4.* — (3) *l. Quod sæpe, ff. de contrahenda emptione.* — (4) *l. ult. c. eod. tit.* — (5) *disp. 5. p. 1. n. 4.* — (6) *de contr. c. 2. punct. 1. n. 2.* — (7) *ib. n. 3.* — (8) *tom. 7. p. 267. n. 2.* — (9) *de contr. t. 2. d. 34. sect. 1.* — (10) *ex §. un. inst. de oblig. ex cons. et §. Empt. de empt. et vend.*

muni, contra *Pal.*, *Nav.*; et videtur certum esse ex §. *Utique inst. de empt. etc.*, ubi: *Qui nondum emptori tradidit rem, adhuc ipse dominus est.*

796. — Imo nec transfertur dominium rei etiam emptori traditæ, donec ab emptore pretium solvatur vel offeratur, aut saltem præstetur pignus vel fidejussio, aut saltem fides de illo, *ex* §. *Venditæ inst. de rerum divisione*, ubi dicitur: *Venditæ vero res et traditæ non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti ex promissione vel pignore dato. Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est, rem emptoris fieri.* Quæstio autem hic fit, an gabella debita pro venditione solvenda sit gabellario tempore contractus vel tempore traditionis. *Vasq.*, *P. Nav. etc. apud Salm.* (1) dicunt, tempore traditionis, et probabile putant *Salm.*; sed recte probabilius censent oppositum cum *Pal.*, *Vill.*, *Prado*, *Bon.*, *Dic.*, et idem tenent *Less.* (2), *Lugo* (3) *et Cont. Tourn.* (4). Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur, ut habetur ex §. *un. inst. de oblig. ex consensu*, ubi dicitur: *Consensu fiunt obligationes in emptionibus, locationibus... Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, neque præsentia omnino opus est; at nec dari quidquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.*

797. — Notandum III., quod, quando venditio est conditionata, impleta conditione contractus retrotrahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quando conditio adjecta est casualis: secus, si potestativa, scilicet, cujus impletio sit in potestate emptoris. Ita *Less.*, *Mald. etc. cum Salm.* (5).

798. — Notandum IV., quod periculum et commodum rei regulariter spectat ad dominum rei; sed in contractu venditionis, emptione perfecta, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio venditoris, ut dictum est

(1) *loc. cit. n. 4.* — (2) *l. 2. c. 21. n. 1.* — (3) *d. 26. sect. 2. n. 5.* — (4) *de contr. p. 2. c. 1. art. 1. v. quæri hic solet,* — (5) *loc. cit. punct. 2.* §. *2. n. 25.*

mox supra n. 796.), nisi aliter conventum sit (1). Excipe tamen, si venditor sit in mora tradendi; tunc etiam ad ipsum pertinet periculum (2). Item, si culpa venditoris res fuerit destructa vel deteriorata (3). *Vide Croix* (4). Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, ut communiter docent *Less.* (5), *Spor.* (6), *Cont. Tourn.* (7), *Lugo* (8), *Croix* (9) *cum Mol., Laym. etc.* Et hoc currit etiam pro foro conscientiæ, ut *Spor. cum Mol. et communi.**) Dicit tamen *Cont. Tourn. cum Lugo*, quod hoc valet quoad æstimationem, quam habent fructus tempore emptionis: si vero fructus tempore venditionis erant immaturi, cum postea sunt maturi, certum est, quod re non tradita eorum incrementum debetur venditori, ut *Less. et Mol. apud Lugo* (10) *ac Cont. Tourn. l. c.*

Ita quoad fructus pendentes; quoad fructus vero futuros rei dubitatur I., ad quem spectent ipsi, re non tradita vel tradita sine pignore, aut data fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem.

Prima sententia, quam tenent *Cont. Tourn.* (11) *et Bon.* (12) *cum Cov.*, dicit, eos spectare ad venditorem, ex regula illa generali, quod res suo domino fructificat.

Secunda sententia tamen communis et verior, quam tenent *Less.* (13), *Croix* (14), *Salm.* (15) *cum Sylvest., Tap., Mald., Spor.* (16) *cum s. Anton., Arm., P. Nav. et Laym.*, docet, fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio, tum quia, cui debetur res, debentur etiam

(1) *ita ex §. Cum autem 3. inst. de empt. et vend. l. Id quod 7. ff. de peric. et comm. et l. Post perfectam 1. cod. eod. tit.* — (2) *ex l. 17. ff. de per. et comm.* — (3) *ex l. 2. eod. tit.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 705.* — (5) *l. 2. c. 21. n. 100.* — (6) *de 7. præc. c. 5. n. 93.* — (7) *l. c. art. 5.* — (8) *d. 26. sect. 14.* — (9) *l. c. n. 977.* — (10) *d. 26. n. 212.* — (11) *ibid. n. 4.* — (12) *de contr. d. 3. q. 2. p. 7. §. 1. n. 4.* — (13) *l. 2. c. 21. n. 109.* — (14) *l. 3. p. 2. n. 978.* — (15) *de contr. c. 2. punct. 2. §. 3. n. 17. et 18.* — (16) *de 7. præc. c. 5. n. 94.*

---

*) De hoc non est dubitandum juxta id, quod legitur in hom. ap. tr. 10. n. 169.: „Sicut periculum rei spectat ad empto„rem, ita ei debentur fructus illius, et leges civiles oppositæ „in hoc puncto reprobatæ sunt a jure canonico prout favo„rabiles lucro usurario, prout dicunt *Salm.* *Editor.*

fructus tanquam accessorii; tum quia æquum est, ut ad eumdem emptorem spectet commodum fructuum, ad quem spectat rei periculum, ut mox supra dictum est. Nec obstat regula enuntiata, quod res domino fructificet; nam respondetur, hoc intelligi de domino absoluto, non autem de domino rei, quæ debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. Nec deinde obstat dicere, iniquum videri, quod emptor percipiat fructus, et venditor non possit pretio frui; nam respondetur, hoc commodum emptoris bene compensari cum periculo rei ab ipso assumpto; cæterum pretium solvendum per se æquale est pretio persoluto, nisi ex mora solvendi venditor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis vel lucri cessantis; tunc enim emptor sane teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum *Spor.* (1). Certum autem est, quod, si venditor intenderet non ratam habere venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei quam commodum fructuum ad ipsum spectet, ut *Spor. l. c. cum P. Nav. et Laym.*

Diximus autem: *nisi aliter conventum sit;* nam si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore aut fide de pretio, tunc dubitatur II., an possit venditor pacisci, ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur.

Prima sententia negat cum *P. Conc. et s. Antonino, Sylvest., Major., Arm., Gabr. etc. apud Dian.* (2), qui probabilem putat. Ratio, quia venditor, concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere; compensato tamen interesse ab emptore, si tempore præfinito fuerit in mora solvendi.

Secunda sententia vero communior et probabilior affirmat, eamque tenent *Mol.* (3), *Fill.* (4) *cum Nav., Ang., Tab., Castr. etc., Bon.* (5) *cum Covar., Gom. et Reb.;* et idem tuetur *Petroc.* (6). Ratio, quia venditor juste potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat, usquedum pretium solvatur; et tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatæ, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ. Hoc tamen casu, bene ait *Petroc. l. c.*, quod, si

(1) *n. 96.* — (2) *p. 4. tr. 4. r. 139.* — (3) *d. 368. n. 9.* — (4) *tr. 35. c. 8. q. 2. n. 177.; cap. 7. dub. 21. n. 3.* — (5) *d. 3. q. 2. p. 7. §. 1. n. 5.* — (6) *tom. 2. p. 393.*

prædium pereat vel deterioretur, non posset venditor exigere id, quod ratione præfatorum fructuum emptor promiserit ei correspondere.

799. — Quæritur 1., cujusnam sit res empta pecunia aliena. Respondetur: emptoris, si emat nomine suo, *ex l. Si ex ea, c. de rei vindicatione*, ubi dicitur: *Si ex ea pecunia, quam deposueras, is, apud quem collocata fuerit, sibi possessiones comparavit, ipsique traditæ sunt.., ab eo invito in te transferri injuriosum est.* Excipe, si pecunia sit ecclesiæ, minoris, et militis, ut *Bon.*, *Reb.*, *Sylv. etc. cum Salm.* (1); quia tunc illis res acquiritur.

800. — Quæritur 2., an valeat contractus, si vendatur res aliena. Respondetur, validum esse (2) quoad translationem dominii, non quidem rei, sed pretii: unde vendens mala fide acquirit dominium pecuniæ, sed tenetur emptori omnia damna restituere: qui autem vendit bona fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, ut dicunt *Salm.* (3) *cum aliis*, quibus consentit *Pal.* (4); sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit, non teneri de evictione, ut exprimitur in *l. Emptorem. §. Quia autem, ff. de action. empt.*, ubi: *Idem esse dilcendum, etsi aperte in venditione comprehendatur, nihi evictionis nomine præstitum iri, pretium quidem deberi re evicta.* Aequum enim non est, ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris; *vide Palaum* (5). — Sed excipitur 1., nisi expresse fuerit conventum de non restituendo pretio, ut *Pal. ibid.* Excipitur 2., nisi venditor in nihilo factus sit ditior, eo quod nimirum bona fide in largitiones forte aut in lusum pretium insumpserit, ut ajunt *Salm.* (6). Excipitur 3., nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit; tunc enim ipse, nisi expresse de evictione convenerit, in pœnam sui criminis nec etiam pretium potest repetere (7). *Vide Pal.* (8), qui deinde (9) bene advertit, ex hoc non inferendum, quod pretium eo casu possit a venditore retineri; nam in foro conscientiæ illud emptori restituendum est, in foro autem externo fisco adjudicandum.

(1) *de contr. c. 2. punct. 3. n. 29.* — (2) *ex l. Rem. alienam 28. ff. de contrahend. empt.* — (3) *ibid. n. 31.* — (4) *tr. 33. d. 5. p. 8. §. 1. n. 1.* — (5) *l. c. §. 4. n. 2.* — (6) *dict. n. 31.* — (7) *ut sancitur in l. Si fundum c. de evict.* — (8) *l. c. n. 16.* — (9) *n. 18.*

Refert autem hic aliqua adnotare de obligatione evictionis. Debetur evictio, non tantum in venditione, si res ab emptore evincatur (1), sed etiam in permutatione, datione in solutum pro debito constitutione dotis æstimata, transactione, divisione hæreditatis, et in quolibet alio contractu oneroso, ut fuse probat *Pal.* (2): non vero in contractu lucrativo; unde donans non tenetur ad evictionem, nisi forte donatio incœperit a promissione rei indeterminatæ, et postea tradat rem, quæ evincitur (3). Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probationum elabatur, venditori denuntiare (4); a qua tamen denuntiatione excusantur minores et ecclesiæ; *Pal.* (5). Facta autem denuntiatione tenetur venditor præstare emptori documenta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promiserit; *Pal.* (6). Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit *Pal. cum aliis* contra aliquos (7). Si vero malitia aut culpa judicis, aut vi alterius, aut negligentia emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut recte ait *Pal.*

801. — „1. Quod spectat ad emptorem, is potest emere „vilius, quam res valeat, si ei non sit commoda, vel emat „in gratiam venditoris, aut similes sint circumstantiæ, „quæ rem faciant viliorem. Nec obstat, quod venditor „necessitate ductus vendat vilius; quia venditio manet „voluntaria, inquit *Cajet. Vide Bon.* (8). Potest nihilominus graviter peccari contra charitatem, si, quando „pauperculi extrema inopia res suas vendere coguntur, „nimis viliter ab eis emas. *Laym.* (9)."

Notandum est 1., quod res in manu mercatoris ratione sui laboris et operarum pluris æstimantur quam in manu alterius. Propterea tamen non est illicitum alteri, rem vendere tanti, quanti venditur a mercatore. *Less.* (10), *Salm.* (11) *cum Lugo, Bonac. etc.*

Notandum 2., quod concursus emptorum et penuria

(1) *ex l. 1. et seq. ff. de evict.* — (2) *tr. 33. d. 5. p. 8. §. 1.* — (3) *vide Pal. l. c. ex n. 11.* — (4) *ex l. Emptor, c. de evict. et l. Si rem, ff. Eod.* — (5) *l. c. §. 3. n. 5. et 6.* — (6) *ibid. n. 9. et 10.* — (7) *ex l. Si plus, §. Mota, ff. de evict. et l. Qui absentem, ff. de procurat.* — (8) *l. c. n. 21. et 23.* — (9) *l. c. n. 10.* — (10) *l. 2. c. 21. n. 24.* — (11) *de contr. c. 2. punct. 9. §. 2. n. 101.*

mercium auget pretium rei; paucitas contra emptorum et copia mercium minuit pretium. *Salm.* (1) *cum communi, P. Concina* (2), *Cont. Tourn.* (3).

802. — Notandum 3., quod pretium rei decrescit, quando res est parum utilis emptori, et hic in gratiam venditoris emit. Est communis sententia cum *Cont. Tourn. ut supra et Salm.* (4) *cum Bon., Dic., Reg. et aliis.* Hinc fit, quod merces ultroneæ licite possunt vilius emi, ut communiter docent *P. Concina*, *Cont. Tourn. l. c.*, *Diana et Salm.* (5) *cum aliis communiter*, *contra Ronc.* (6), qui ait, ex hoc solo capite, quod res ultro a venditore offeratur, non esse causam, ut pretium rei decrescat, nisi accedat alia circumstantia, nempe paucitatis emptorum vel pluralitatis offerentium. Sed verius alii DD. communiter, ut diximus, contrarium docent, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores.

At dubitatur 1., quanti vilescat res ultro oblata. *M. Serra* (7) *cum Conrado et Reb.*, *Salas*, *Palac.*, *Barth. a s. Fausto et Megala ap. Dian.* (8) sentiunt, vilescere usque ad dimidium: sed probabilius *Cajet.* (9), *Bon.* (10), *Fill.* (11), *Spor.* (12), *Diana* (13), *Mazzotta* (14), *Tamb.* (15), censent, vilescere tantum pro tertia parte.

Dubitatur 2., an idem currat, quando venduntur merces ob paupertatem.

Prima sententia affirmat; eamque tenent cum *Busemb. Cajet.* (16), *Corrad.* (17), *Bon. l. c. cum Soto*, *Sa*, *Vasq. et aliis*, *Diana* (18) *cum Nav.*, *Turr. et Vill.* Ratio, quia res ultronea de se pretio decrescit juxta communem æstimationem; inopia autem venditoris non efficit, ut pretium mutetur.

Negat autem *secunda sententia*, quam tenent *Cont. Tourn. ibid. et Salm.* (10) *cum P. Nav.*, *Reg.*, *Dic.* Ratio, quia hoc videtur adversari charitati et justitiæ, emere

(1) *ibid. n. 102.* — (2) *tom. 7. p. 301. n. 101.* — (3) *de venditione et emptione art. 4. de pretio in fine.* — (4) *loc. cit. n. 103. et 105. in fine.* — (5) *cit. n. 105.* — (6) *de contr. c. 3. q. 5. r. 4.* — (7) *2. 2. q. 77. art. 1. dub. 3.* — (8) *p. 1. tr. 8. r. 78.* — (9) *2. 2. q. 77. art. 1.* — (10) *d. 3. q. 2. punct. 4. n. 23.* — (11) *tr. 35. c. 4. n. 70.* — (12) *de 7. pr. n. 22.* — (13) *l. c. r. 36.* — (14) *t. 2. p. 111.* — (15) *l. 8. tr. 3. cap. 7. §. 4. n. 6.* — (16) *d. art. 1.* — (17) *res. cas. p. 1. q. 157.* — (18) *d. r. 78.* — (19) *supra cit. num. 105.*

vilius a paupere, qui necessitate coactus vendit. Excipiunt *Salm. ibid. et Conc. l. c.*, si res ematur tantum in gratiam venditoris, ita ut alias non emeretur. Hæc secunda sententia est quidem æquior et omnino suadenda; sed spectata ratione prima sententia non videtur improbabilis: dummodo (excipio) res emenda non sit de iis, quæ communiter emuntur et offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: secus de aliis, quæ non ita facile venduntur. Neque in eo casu officit, quod emptor re illa indigeret, quia id per accidens esset, et casus non mutat pretium rerum. Quando vero alter vendit coactus a necessitate, et tu non emis mere in gratiam sui, facile potes peccare contra charitatem, ut bene ait *Mazzotta l. c.*, emendo tanto vili pretio, quanto emeres mere in gratiam venditoris. Qui autem venderet in gratiam emptoris, sentio, non posse vendere plus pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emptorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infra: alias, si adesset tantum commodum vel affectus emptoris ad rem, utique non liceret augere pretium, ut dicemus cum *s. Thoma n. 806.*

Notandum 4., quod, si tam emptor quam venditor ignorent pretium rei, tunc justum erit pretium illud, quod convenitur; quia uterque tunc exponitur periculo jacturæ. Ita *Cont. Tourn.* (1) *cum Bannez.* Item notandum cum eodem *Cont. Tourn.* (2), quod, si aliqua res minoris valeret in uno loco, et majoris in alio, potest majoris vendi in loco minoris pretii, dummodo venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

„2. Emptor potest emere minoris ex eo, quod multa „simul emat; quia tunc venditorem liberat multis curis, „et expeditum facit ad alia nova comparanda, unde me„rito pretium decrescit. *Bon.* (3) *ex Less.*, *Regin.*" *(Est commune cum Less.* (4), *Lugo etc. ap. Salm.* (5)*.*

803. — „3. Quoad venditorem is communiter debet „vendere secundum pretium taxatum a lege vel magi„stratu; quod si nullum est, id censebitur justum, quod

(1) *hic part. 2. cap. 1. art. 4. concl. 1. not. 3.* — (2) *loc. cit. concl. 2. quær. 1.* — (3) *loc. cit. p. 4. n. 13.* — (4) *c. 21. num. 38.* — (5) *de contract. c. 2. p. 11.* §. *2. n. 149.*

„morali hominum æstimatione imponitur. Quod non con-„sistit in indivisibili, ut anxie scrupulari oporteat, sed „dividitur in infimum, medium, et summum, sive, ut alii „vocant, pium, moderatum, et rigorosum, ita ut intra lati-„tudinem hujus pretii vendere et emere liceat, nunc „summo, nunc infimo."

Notandum est 1., quod taxa facta pretii a republica obligat in conscientia, ut *s. Thomas* (1) *cum communi*, etiam ecclesiasticos (licet sit probabile, alias leges ecclesiasticos non obligare); *Salm.* (2). Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutentur, ut *Less.* (3), *Salm.* (4) *cum Reg.*, *Trull.*, *Dic. etc.*; vel nisi taxa a majori parte populi non servetur, sciente principe et non puniente: *Salm.* (5): vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur. Utrum autem tunc res optima possit carius vendi vel misceri cum alia, ita ut fiat sicut aliæ res communes? Affirmant probabiliter *Salm.* (6), *P. Conc.* (7) *et Cont. Tourn.* (8). Ratio, quia princeps taxando pretium respicit tantum valorem mercis ordinariæ. An vero venditor possit cogere emptorem, solvere in determinata specie pecuniæ? Probabile esse, quod possit, dicunt *Salm.* (9): negat vero *P. Conc.* (10). Ego censeo, posse cogere ad solvendum pecunia usuali, nempe ænea pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris. Probabile autem est, in annis valde sterilibus taxam non obligare; ut *Nav.*, *Bonac.*, *Mol.*, *Covar.*, *Pal. etc. contra Ledes.*, *Ban.*, *Tap.*, *Azor. etc. Vide Salm.* (11).

804. — Notandum 2., quod pretium variari potest ratione temporis et loci; debet enim attendi tempus, in quo res traditur, et locus, ubi est res, quæ venditur, non autem, ubi fit contractus, nisi venditor conveniat, huc rem transferri. *Salm.* (12) *cum Lugo*, *Dic. etc. ac Cont. Tourn. ut supra.* Hinc res pretiosa potest parvi emi, ubi parvi æstimatur; et res vilis magni vendi, ubi magni æstimatur (13). E contrario venditor non potest

(1) *1. 2. q. 96. art. 1. ad 3.* — (2) *de contr. c. 2. punct. 9. §. 3. n. 118.* — (3) *c. 21. d. 2.* (4) *ib. n. 115.* — (5) *ibid. n. 116. et punct. 10. §. 2 n. 135. in fine.* — (6) *ibid. §. 1. n. 128. et 130.* — (7) *t. 7. tr. 306. n. 29.* — (8) *loc. cit. num. 3.* — (9) *ibid. n. 126.* — (10) *l. c. n. 28.* — (11) *loc. cit. ex n. 132.* — (12) *ibid. punct. 9. §. 2. n. 98. et 99.* — (13) *vide dicenda n. 808.*

alicubi rem vendere pluris, quam ibi æstimatur, licet emerit carius et multum expenderit ad illam vehendam, ut docent *s. Thomas*, *Less.*, *Bon. etc. cum Salm.* (14).

Notandum 3., quod pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quam pretiosarum; vinum enim aut simile, quod valet 5, potest vendi 6 vel 4, aut si valet 10, potest vendi 12 vel 8, ut dicunt *Cont. Tourn. et Caj. apud Salm.* (2); aut si valet 100, potest vendi 105 et 95; *Less.* (3) *et Concina* (4). Domus autem aut villa, quæ forte vendita est pro 20 mille, post annum emi poterit pro 12 mille. *Vide Salm.* (5) *cum Less.*, *Lugo etc.*

805. — Notandum 4., quod, licet in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii: in foro tamen conscientiæ etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem. Et ita omnino dicendum (contra juristas aliquos) cum *s. Th.* (6), *Less.* (7), *Lugo* (8) *et Salm.* (9) *cum communi.* Et hoc, etiamsi contractus fuerit initus bona fide; tunc enim decipiens tenetur saltem ad id, in quo factus est ditior.

Quod si, ut supra notavimus cum *Cont. Tourn. et Salm.* (10), tam emptor quam venditor rei valorem ignorent, et uterque sorti se committant, ut lucrum vel damnum spectet ad eum, cui sors contingeret, tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio; quia tunc sibi invicem censentur cedere excessum, ut recte ajunt *AA. cit.*

Hinc etiam advertendum, quod communiter non præstatur fides mendaciis vendentium, dum satis noscuntur, hæc esse communia stratagemata; unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem, ut *Salm.* (11) *cum Trull.*, *Bon. et Reb.* Dixi: *regulariter;* quia, si aliquando venditor certe animadverteret, emptorem mendaciis credere et ideo majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

806. — „4. Si quid emptori valde utile sit, non licet „hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum:

(1) *loc. cit. n. 100.* — (2) *de contr. c. 2. punct. 9. n. 79. in fine.* — (3) *l. 2. c. 21. n. 10.* — (4) *tom. 7. pag. 294. n. 2.* — (5) *ibid. n. 80.* — (6) *2. 2. q. 77. art. 1. ad 1.* — (7) *l. 2. c. 21. n. 21.* — (8) *d. 16. n. 81.* — (9) *ibid. §. 1. n. 85.* — (10) *ibid. num. 88.* — (11) *loc. cit. n. 84.*

„quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris. „*Bon.*(1) *ex Less.*(2), *Fill.*(3)." *(Ut communiter Salm.*(4) *cum s. Th.*(5), *qui ait: Si aliquis multum juvetur ex re alterius, quam accepit, ille vero, qui vendit, non damnificetur carendo re illa, non debet eam supervendere).*

807. — „5. Licet autem vendere carius, quam valet „pretio currenti, si alii boni tituli adsint, et simul de „hoc emptorem moneas: quia tunc illi non fit injuria. „Tales autem sunt v. gr. lucrum cessans aut damnum „emergens, aut incommodum vel molestia tibi obventura „ex rei venditone: aut affectus in eam singularis, ut si „acceperis a majoribus, a principe: item si res sint novæ, „raræ et singulares; ut v. gr. peregrini flores, aves, „feræ, monumenta antiqua, picturæ, numismata. *Laym.*(6), „*Coninch.*(7) *ex Less., Reg.*"

Certum igitur est, posse rem pluris vendi ratione damni emergentis vel lucri cessantis causa venditionis, ex *d. Th.*(8); modo de his emptor moneatur, ut communiter docent cum *Busemb. ut supra Less.*(9), *Lugo*(10) *et Salm.*(11) *cum Bon., Soto, Trull., Bann., Mald. etc.* Et hoc, etiamsi pretium sit a principe taxatum; quia taxa respicit rem tantum secundum se, ut *Salm. l. c. cum Trull. et Salon.* An vero possit hujusmodi interesse exigi a venditore, si ipsemet se offerat ad vendendum? Negant *Cont. Tourn.*(12) *et Bann. ac Trull. ap. Salm.*(13), quia tunc ipse venditor, non jam emptor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum, juxta dicta *de usuris n. 769. v. an autem, in fine.* Ratio, quia emptor acceptando contractum jam ipse est vera causa damni venditoris.

Quæritur 1., an autem ratione specialis affectus, quem habet venditor ad rem, possit eam pluris vendere. Negat *Tapia ap. Salm.*(14); quia ob hoc res non fit magis æstimabilis, cum id nihil commodi afferat emptori. Sed communiter et verius affirmant *Less.*, *Lugo ac Salm. ll. cc.*

(1) *loc. cit. n. 27.* — (2) *l. 2. c. 27. d. 4.* — (3) *t. 35 n. 77.* — (4) *de contr. c. 2. punct. 9. §. 1. n. 91.* — (5) *2. 2 q. 77. art. 1.* — (6) *l. 3. t. 4. c. 17. §. 1. n. 10.* — (7) *l. cit n. 15.* — (8) *2. 2. q. 77. art. 1.* — (9) *l. 2. c. 21. n. 26.* — (10) *d. 26. sect. 7. n. 89.* — (11) *ibid. n. 89.* — (12) *ibid concl. 1. v. sed hic duo.* — (13) *l. c. in fine.* — (14) *ibid. n. 90*

cum Bon., Trull., Vill. et Mald. Ratio, quia privatio rei, erga quam est quis specialiter affectus, vere est pretio æstimabilis. Si autem valeret ratio *Tapiæ*, nec etiam ob damnum emergens aut lucrum cessans posset res pluris vendi, quia neque illa afferunt emptori aliquid commodi.

808. — Quæritur 2., an res, quæ non sunt necessariæ ad communem convictum, ut gemmæ extraordinariæ, equi pretiosi, aves indicæ, picturæ singulares et similia, possint vendi quanti plurimi. Idem quæritur de cantu, saltatione, abusu mulieris. Affirmant *Diana* (1) *cum Sot., Tol., Ban., Reg., Serra, Val., Arag. etc.*, et *Salm.* (2) recte probabile vocant. Ratio est, quia, cum res non habet pretium nec legitimum, id est a lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum æstimationem, illud putatur justum, quod convenitur. Attamen probabilius negandum puto,*) ut tenent *Lugo* (3), *Less.* (4), *Cont. Tourn.* (5), *Salm.* (6) *cum Pal., Bon. etc.* Quia, tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, æquum vero est, quod habeat quamdam taxam, juxta arbitrium prudentum. Excipio tamen ex his mulieris honestæ usum, qui, cum sit pretio inæstimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

Notandum autem 1. cum *Lugo* (7) *et Salmant.* (8) *cum Pal., Bon. et Prado*, quod communis æstimatio rei in aliquo loco reddit justum qualecumque pretium, prout apud Japones magni æstimantur specula, cultelli etc. Notandum 2. *cum Lugo* (9), *Cont. Tourn.* (10), *Conc.* (11), *Salm.* (12) *cum Dicast., Trull., Bon., Bann., Diana etc.*, quod res, quæ venduntur sub hasta aut per venditrices, possunt quanti carius vendi, et quanti vilius emi (13), modo absit fraus, et pretium non sit a lege taxatum. Ratio,

(1) *p. 1. tr. 8. res. 56.* — (2) *de contr. c. 2. punct. 9. §. 1. n. 92.* — (3) *d. 26. n. 47.* — (4) *c. 21. dub 3.* — (5) *hic art. 4. concl. 1. v. quæres iterum.* — (6) *ibid. n. 93.* — (7) *n. 48.* — (8) *ibid. n. 94.* — (9) *d. 26. n. 45.* — (10) *l. c. not. 2.* — (11) *p. 299. n. 13.* — (12) *loc. cit. n. 95.* — (13) *ex l. 2. c. de resc. vend.*

---

*) Et sic tenet etiam *s. Alphonsus* in retractatione 32.
Editor.

quia tunc potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publice emptorum concursu probatur. Idem dicitur de reditibus beneficiorum, commendarum etc., quæ locantur sub hasta; quia tunc, si emptores concurrant, res fit æstimabilior; si non concurrant, fit vilior. Et non satis probabiliter videtur huic contradicere auctor *Petrocor.* (1), qui enixe conatur probare, quod, si res adjudicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adæquare. Nam si hoc esset, dico, quod casu, quo emptor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere; et hinc sequeretur, quod res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset; sed hoc nemo dicet. Ergo, si res adjudicatur offerenti ultra pretium summum, hoc certe evenit, quia leges decernunt, illud esse justum rei pretium. Ergo, si dominus potest retinere excessum, etiam emptor potest rem pretio minori quam infimo emptam retinere.

Diximus: *modo absit fraus;* quæ vel potest intervenire ex parte venditoris, nempe, si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emptoris, si dolo, minis aut precibus importunis impediat, ne alii plus offerant. Hi enim peccant et tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium perveniatur; ita communiter *Cont. Tourn.* (2), *Lugo* (3), *Diana* (4) *et Salm.* (5) *cum aliis passim.* Idemque recte docent de proxenetis vel aliis, quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas aut bona hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt, paucos emptores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed dubium 1. fit, utrum, exposita re ad licitationem, possit emptor alios rogare (precibus tamen non importunis), ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat. Negat *P. Megala* (6), cui adhæret *Cabass.* (7); quia, dum alii parati erant plus offerre, venditor impeditur, ne majus pretium consequatur. Et huic opinioni favet *Lessius* (8), ubi ait: *Pari modo emptores contra justitiam*

(1) *t. 2. p. 349.* — (2) *ibid. v. quæres denique.* — (3) *d. 26. n. 45.* — (4) *p. 4. tr. 4. r. 17.* — (5) *de contr. c. 2. punct. 5. n. 58. et ibid. punct. 9. §. 1. n. 96.* — (6) *2. 2. l. 2. c. 6. q. 5. n. 146.* — (7) *theor jur. c. de empt. et vend.* — (8) *l. 2. c. 21. n. 147. v. dico tertio.*

peccant, quando conspirant vel rogant alios, ut non liceantur rem justo pretio, sed minoris. Ratio, quia venditores (nota) *jus habent ad pretium majus.* Affirmant vero communissime *Cont. Tourn.* (1), *Lugo* (2), *Diana* (3) *cum Villal., Reg., Vega, Rodr., Arrag., Corrad. et P. Nav. ac Salm.* (4) *cum Pal., Trull., Tap. et Dic.* Ratio, ut ajunt, quia emptor licite hoc casu utitur sua diligentia, ut sibi consulat.

Dubium 2. fit, an liceat emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus, ne plus offerant. Videtur *Diana* (5) *cum aliis citatis* pariter affirmare, adducendo verba *Petri Nav.* (6), qui sic tradit: *Non enim meo judicio quodcunque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si revera illud est justum. Atque idem est, si quis in publica licitatione roget amicos, ne plus dent, ut ipse justo pretio (infimo tamen vel mediocri) rem habeat juxta illum forum; iste enim utitur industria, ut res justo pretio detur, timens in emendo augmentum magnum in pretio.* Sed mihi et aliis doctis junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu, quo per sententiam judicis res ad subhastationem exponitur. Ratio, quia tunc dominus rei tenetur omnino rem tradere plus offerenti; ideoque injuriam ei emptor irrogat, si solum pretium infimum aut medium offerendo impedit venditorem a consecutione pretii supremi, ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. Sicut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pretio parvo, si nullus alius emptor inveniatur plus offerens; ita jus habet, ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblatores, qui æmulatione ducti pretium augeant: id enim videtur requirere jus et natura licitationis, ut æqualitas servetur. Et idem videtur sentire *Lugo* (7), ubi, licet permittat rogare, non tamen admittit pactum inire.

809. — „6. Qui res minutim et in parva quantitate „vendunt, possunt aliquando carius vendere, quam in „magna quantitate, quia debent majores labores, expen-

(1) *de pretio concl. 1. in fine.* — (2) *d. 26. n. 45.* — (3) *p. 1. tr. 8. r. 76.* — (4) *cit. punct. 5. n. 58.* — (5) *dict. res. 76.* — (6) *de rest. l. 3. c. 2. n. 84. et 85.* — (7) *d. 26. n. 45. in fine.*

„sas etc. impendere ad eas conservandas; et sic quidem „excusant caupones et stabularios, qui avenam, fœnum, „paleas etc. carius vendunt, quam alii; dummodo pre„tium iis non sit taxatum. *Salas*, *Trull.* (1)." *(Est commune apud Salm.* (2) *cum Less.* (3) *et Lugo.)*

810. — „7. Non licet carius vendere præcise ob dila„tam solutionem, aut vilius emere præcise ob anticipa„tam solutionem: quia in venditione, quæ fit credito vel „in anticipata solutione, est virtuale mutuum, ideoque „usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige, „nisi interveniat alius titulus ex supra enumeratis de „usura: vel nisi aliunde crescat pretium, v. gr. ex fre„quentia emptorum etc. *Bon. l. c. ex Less.*, *Reg.*, *Fill.* „*etc. Vide superiora dubia.*

Potest igitur de se res carius vendi ob dilatam solutionem, vel emi ob anticipatam, ratione damni emergentis vel lucri cessantis, dummodo de his emptor moneatur. Notant tamen *Salm.* (4) *cum Bann. et Villal.*, non excusari, qui tantam habent copiam mercium, quod opus eis sit, partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servent aliquid in deposito (Sed de hoc vide *dicta supra n. 771.*). Recte notant deinde, raro his venditoribus contingere hoc lucrum cessans; quia, si venderent pecunia numerata, tantas merces non distraherent, et sic jam lucrantur pecunia credita, quod lucrarentur numerata. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id, quod alias infimo venditurus essent, sed non amplius.

Ratione autem periculi in exigendo pretio etiam carius res licite vendi potest, eodem modo, ut dictum est supra de usura *n. 766.* Sed in venditione certum est, de his titulis monendum esse emptorem, ut *Salm. ib. cum Serra.*

Certum est etiam, rem posse carius vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modo a venditore usque ad illud tempus res esset servanda; sicut contra potest vilius emi, si res tradenda sit tempore, quo minoris valebit. *Salm.* (5).

(1) *d. 15. n. 11.* — (2) *tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 149. circa fin.* — (3) *loc cit. n. 38.* — (4) *ibid. §. 1. n. 141. in med.* — (5) *loc. cit. n. 146. et 147.*

811. — Quæritur, an juxta consuetudinem loci, præciso quocumque alio titulo, liceat carius vendere rem ad creditum, quam venderetur pecunia numerata.

Prima sententia negat, eamque tenent *Nav.* (1), item *Val.*, *Medina*, *Garc.*, *Cord. etc. ap. Salm.* (2); quia, quidquid exigitur ob dilatam solutionem, est usura.

Secunda sententia vero probabilis, quam tenent *Less.* (3), *Lugo* (4) *cum Mol.*, *Cano*, *Tol.*, *Vict. et Spor.* (5) *et Salm.* (6) *cum Soto*, *Pal.*, *Sanchez*, *Trull.*, *Serra*, *Bann.*, *Reb.*, *Vill. etc.*, asserit, licitum esse. Ratio, quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cum plures emptores ad sic emendum conveniant, et ideo res pretio augetur. Nec obstat, quod emptores cogantur ad sic emendum a sua necessitate; nam hoc per accidens se habet; cæterum verificatur, quod eo casu concurrit emptorum multitudo, quæ justam reddit talem adauetam æstimationem. Tanto magis, quia in multitudine emptorum impossibile est non subesse aliquod periculum amittendi pretium. Nec valet dicere, quod tunc non multitudo emptorum, sed modus sic emendi augeret pretium, et hic modus est usurarius; nam respondetur, quod revera non modus dat titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic ementium, licet multitudo ex tali modo oriatur. Ex dictis pariter est probabile, licitum esse rem, vilius emere numerata pecunia ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia tunc pauci sunt emptores, qui emunt anticipata solutione, et contra multi sunt venditores tali modo vendentes: ex quo oritur, quod merces de se crescant. Ita *Less.* (7), *Lugo* (8) *cum Mol.*, *Tol.*, *Cano*, *Turr.*, *Vict.*, *Salon.*, *Reb. etc.*; item *Salm.* (9) *cum Sanch.*, *Bon.*, *Pal. etc. contra Bann.*, *Azor*, *Valent. etc.* Nec obstat id, quod objicit *Habert*, nempe quod ad hoc, ut valeret ratio paucitatis emptorum, oporteret, ut hæc raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur hæc supposita paucitas emptorum. Nam respondetur, quod con-

(1) *man. c. 23. n. 82.* — (2) *tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 150.* — (3) *l. 2. c. 21. dub. 6. n. 56.* — (4) *d. 26. sect. 7. §. 2. n. 107.* — (5) *de 7. præc. n. 24.* — (6) *ibid. n. 151.* — (7) *c. 21. n. 61.* — (8) *d. 26. n. 120.* — (9) *ib. n. 153. et 154.*

tractus emptionis non perficiuntur tempore traditionis, ut supponit *Habert*, sed tempore contractus initi, licet dominium rei non transferatur nisi post traditionem, juxta dicta *n. 795.* An autem chirographa possint minoris emi ob anticipatam solutionem: *vide infra n. 829.*

812. — „8. Licitum est vendere rem cum pacto de re„trovendendo, id est, ut emptor teneatur, tibi statuto „tempore, vel cum volueris, eam revendere; modo vera „et non ficta emptio fiat, nec palliata usura intercedat. „*Mol.* (1), *Less.* (2): qui addunt, juxta æstimationem „illius operis ac pacti pretium esse imminuendum. *Vide* „*C. Lugo* (3).

Plures conditiones requiruntur, ut venditio cum pacto retrovendendi sit justa: I. ut pretium minuatur juxta æstimationem gravaminis, quod sic emptori imponitur. Hinc pretium rei venditæ cum pacto retrovendendi, alii dicunt, decrescere usque ad quartam partem, alii usque ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum: ut *Salm.* (4) *cum Less., Bon. et communi;* sed *n. 67.* dicunt, decrescere usque ad infimum pretium, non ultra: sed parum probabiliter; nam hoc revera decrementum dici nequit, quia emptor ad pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet. — II. conditio, ut non apponatur pactum, quod pluris vel minoris retrovendatur; licitum autem est pactum, ut retrovendatur eodem pretio, licet res pretio augeatur: ut *Less.* (5), *Bon. et Vill. ap. Salm.* (6). Ideo enim minoris emitur, quia venditor libertatem habet reemendi rem eodem pretio, quando res pretio augetur. — III. conditio, quod non imponatur, ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, cum illud per se spectet ad emptorem; nisi augeatur pretium juxta æstimationem periculi. Ita *Salm.* (7). — IV. conditio, ut res retrovendatur, sicut traditur, vacua vel cum fructibus. *Salm. ib.* Probabile autem est, quod ob pactum retrovendendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emptor alteri eam vendiderit. *Vide Less.* (8) *et Salm.* (9).

Si in venditione apponatur *retractus gentilitius*, sive pactum, ut consanguineus proximior venditoris jus habeat,

(1) *d. 375.* — (2) *dub. 14. etc.* — (3) *d. 26. n. 189.* — (4) *de contract. c. 2. punct. 6. n. 59.* — (5) *l. 2. c. 21. dub 14. n 115.* — (6) *ibid. n. 64.* — (7) *ibid. n. 65.; vide n. 842. et 849.* — (8) *n. 121.* — (9) *ibid. n. 66.*

infra certum tempus rem reemendi, non poterit is rem reemere, ut aliis tradat; cum hic retractus tantum institutus sit, ut bona conserventur in familia: ita *Cont. Tourn.* (1), *Conc.* (2), *Spor.* (3) *et Cabass.* (4) *cum aliis* (5). Si autem velit rem vendere, tenetur monere consanguineos; qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere, ut *Spor. l. c.* Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito, iste poterit rem retrahere intra annum et diem; ita DD. *ibid.* communiter (6), *apud Laym.*

813. — An sit licitum pactum reemendi ad arbitrium emptoris.

Prima sententia negat, quam tenent *Habert* (7), *Cont. Tourn.* (8). Ratio, quia, licet hujusmodi contractus fiat sub nomine venditionis, revera tamen res non videtur vendi. sed tantum in pignus dari, ita ut emptor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suum libitum. Eamdem sententiam sequuntur *Salm.* (9) *cum Vill. et Tap.* Hoc modo tamen limitant, nisi de pretio tantum minuatur, quantum valent fructus; vel nisi sub initio contractus vendatur prædium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum.

Secunda sententia vero communissima affirmat, et hanc tenent *Less.* (10), *Lugo* (11), *Mol.* (12), *Pal.* (13), *Spor.* (14), *Viva* (15), *Mazz.* (16), *Bon.* (17) *cum Cov., Azor., Fill. et Garcia;* item *P. Nav., Malder. et Sylvest. ap. Salm.* (18). Hanc secundam sententiam certe probabiliorem puto, cum his tamen conditionibus: I., ut adsit verus animus emendi et vendendi, non autem fœnerandi; II., ut emptor majus pretium solvat, juxta æstimationem hujus oneris, quod imponit venditori, reemendi rem, quando ipsi emptori

(1) *hic appendix de contractu mohatræ etc. v. quær. 3.* — (2) *t. 7. p. 290. n. 7.* — (3) *de 7. præc. c. 5. n. 100.* — (4) *l. 6. c. 9. n. 11.* — (5) *ex l. Dudum 14. c. de contr. empt.* — (6) *ex l. 2. Feudorum.* — (7) *t. 4. p. 267.* — (8) *de contr. p. 2. c. 1. art. 7. sect. 1. punct. 1. concl. 2.* — (9) *loc. cit. n. 61.* — (10) *l. 2. c. 21. dub. 14. n 113.* — (11) *d. 26. n. 200.* — (12) *d. 377.* — (13) *tr. 33. d. 5. p. 31. § 1.* — (14) *de 7. præc. c. 5. n. 101.* — (15) *de contr. q. 2. art. 3. n. 12.* — (16) *t. 2. p. 124.* — (17) *d. 3. q. 3. p. 3.* — (18) *ibid. n. 60.*

placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud *Viva l. c.* æstimari usque ad tertiam partem pretii. III., ut non obligetur venditor reemere eodem pretio majori quod recipit, ut docet *Less.* (1), quidquid postmodum subdat, scilicet hoc excusari posse ex communi usu et æstimatione hominum, quod mihi minime probatur. Hinc censeo, non posse emptorem in tali contractu obligare venditorem nisi ad solvendum solum pretium, juxta valorem rei tempore venditionis, et si res sit deteriorata, juxta valorem rei tempore reemptionis *); excessus enim justi pretii, datus venditori, totus ad illum spectat, ratione oneris ipsi impositi reemendi ad arbitrium emptoris. His conditionibus servatis nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reemendi: sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contra cum pretii augmento licitum dici debet pactum reemendi in beneficium emptoris, cum ita gravamina utrinque compensentur. Neque dicatur, hoc esse mutuum virtuale, cum sit vera emptio et venditio, disparem quidem habens naturam a natura mutui; in mutuo enim res oppignorata perit mutuatario, sed hic, si res pereat, emptori perit aut deterioratur.

Nota hic, vetitum esse contractum *mohatra*, scilicet, quando quis emit a te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito vel implicito, ut tibi retrovendat minori pretio numerata pecunia. Adest de hoc prop. 40. damnata ab *Innoc. XI.: Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.* Ratio, quia patet, esse palliatam usuram. Cæterum, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modo absit animus usurarius. Ita *Less.* (2), *Cont. Tourn.* (3), *Salm.* (4)

(1) *n. 118.* — (2) *l. 2. c. 21. dub. 16. n. 130.* — (3) *in appendice supra cit. v. quær. 2. in fin.* — (4) *de contr. c. 2. punct. 7. n. 70.*

*) Sicuti e contra, cum res crescit, crescit vendenti, juxta hem. ap. tr. 10. n. 181. *Editor.*

cum Tol., Nav., Pal., Bon. et communi. Addit imo *Lugo* (1), non esse illicitum venditori, si creditor vendat mercem et dicat emptori: *Si volueris eam viliori pretio vendere pecunia numerata, ego paratus sum emere.* Speculative loquendo hoc neque videtur illicitum, sed practice puto, difficillime hunc venditorem carere animo usurario.

814. — „9. Monopolia, id est, cum unus vel plures „id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant; vel cum mer„catores conspirant, non minoris vendere, non sunt contra „justitiam: modo non conspirent ultra justum pretium „vendere. Ita contra *Rebell., Navar. etc.* docent *Mol.*, „*Less. etc.*; qui tamen concedunt, esse contra charitatem. „*Vide card. Lugo* (2). Porro principum vel magistratus „est, cum uni vel paucis tale privilegium conceditur, ut „soli aliquid vendant, iis etiam pretium taxare, et sic „providere, ne subditi graventur. *Vide Less.* (3), *card.* „*Lugo l. c. et Trull.* (4), ubi recte notat *ex Nav. etc.*, etsi „alia monopolia ex justa causa, auctoritate principis „vel reipublicæ concessa taxato pretio, sint licita, v. gr. „bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut „tantum sit unus aut duo tabernarii in aliquo loco; nihi„lominus, quando unus vel pauci propria auctoritate ea „constituunt, v. gr. emendo merces certi generis, ut fru„mentum, vinum, oleum etc., ut ipsi deinde arbitratu suo „vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam „cum obligatione restituendi."

815. — *Monopolium* idem sonat ac venditio unius; nam *monopola* sonat unicus venditor. Quatuor igitur modis monopolium contingere potest: I. si princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus mercium; et hoc certe licitum est; II. si mercator impediat, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno reipublicæ; et hoc est certe illicitum, et tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo, qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas, aut similia mendacia. III. si unus vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi; IV. si ven-

(1) *d. 26. n. 208.* — (2) *de 26. sect. 13.* — (3) *c. 21. d. 20.* — (4) *c. 20. d. 18.*

ditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. Sed circa hos duos modos, hic ultimo loco adnotatos, duæ magnæ agitantur quæstiones.

816. — Quæritur 1., an unus vel pauci mercatores, qui tempore messis aut vindemiæ emunt omne triticum aut vinum pretio vili tunc currente, ut postea carius vendant, peccent contra justitiam. Certum est 1., id licitum esse, si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem vel ad communem reipublicæ statum: ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum et similia. Certum est 2., licitum esse emere triticum, vinum etc., ut postea vendantur reipublicæ pretio communi, quo venderent alii negotiatores ea de longe asportantes, vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria et convenientia. Ita *Bonac.* (1), *Salm.* (2) *cum Trull.*, *Tap.*, *ac Villal.*; et sic etiam docet *s. Antonin.* (3), ubi ait: *Licite potest mercator annonas illas emere messis tempore, carius postea venditurus, ut sic honestum per opera sua lucrum reportet.* Quæstio igitur est de ementibus omnes illas res necessarias ad sustentationem, ut postea vendant carius ad suum libitum, an isti teneantur ad restitutionem.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Less.* (4) *et Mol.* (5). Ratio, quia hujusmodi emptores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen lædunt justitiam commutativam, cum emerint pretio currenti; alias, ut dicunt, etiam eam læderent emptores, qui concurrendo simul caritatem inducerent, quia sic etiam ipsi essent causa, ut pretium augeretur.

Hæc tamen sententia minime mihi videtur probabilis, quia constitutio pretii non pendent a privato arbitrio venditorum, sed a communi æstimatione civium; nec obstat paritas adducta emptorum concurrentium, quia tunc auctio pretii evenit per accidens; at hic pretium augetur ex sola venditorum voluntate. Unde recte *sanctus Antonin. l. c.* sic docuit: *Si autem annonas temporis emit et tantum congregat, ut postea compellantur homines emere*

(1) *d. 3. q. 2. p. 2. n. 3.* — (2) *de contr. c. 2. p. 4. §. 2. n. 45.* — (3) *p. 2. t. 1. c. 23. §. 15.* — (4) *l. 2. c. 21. n. 151.* — (5) *d. 145. in fin.*

ab uno ad placitum suum, et ideo vendit care, ut vult, enormiter peccat contra proximum et communitatem.

Secunda sententia igitur communis et vera, quam tenent *Sotus* (1), *Sylvest.* (2), *Cont. Tourn.* (3), *Viva* (4), *Croix* (5), *Salm.* (6) *cum Trull.*, *Bann.*, *Tap. et Vill.*, docet, hos emptores teneri ad restitutionem damni arbitrio prudentum cæteris emptoribus et reipublicæ, si merces vendant carius, quam juxta fori æstimationem pretium curreret, si ipsi monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa, ut pretium injuste augeatur. Eamdem sententiam sequitur etiam *Lugo* (7), modo tamen pretium augeatur supra summum, quo merces venderentur, si factum non fuisset monopolium. Cæterum probabiliter censent idem *Lugo* (8), *Bon.* (9), *Fill.* (10), *Holzm.* (11), *Croix* (12), *et apud Lugo* (13) *Bann.*, *Arag.*, *Eman. et Vega*, non peccare contra justitiam tales emptores, si vendant pretio summo, quod curreret, si monopolium non præcessisset. Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. An autem hujusmodi venditor, si unus sit, qui merces illas congregarit, peccet tunc saltem contra charitatem? Affirmant plures, sed negant *Holzm.* (14) *et Lugo* (15) *cum Mol. et Less.* (16); modo alios non inducat ad carius vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quando non tenetur avertere.

817. — Quæritur II., an mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem. Certum est, teneri, si conveniant vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi et similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti, ut *Less.* (17), *Salm.* (18) *cum aliis communiter*. Quæstio igitur est, quando conventio fit, ut merces non vendantur nisi pretio summo, an peccetur contra justitiam.

(1) *l. 6. de just. qu. 2. art. 2.* — (2) *v. emptio q. 10.* — (3) *hic de monopolio concl. 3.* — (4) *q. 2. art. 4.* — (5) *l. 3. p. 2. n. 946.* — (6) *ibid. n. 44.* — (7) *d. 26. n. 176.* — (8) *n. 177.* — (9) *d. 3. q. 2. p. 5. n. 4.* — (10) *tract. 35. c. 8. n. 214.* — (11) *de contr. c. 4. n. 805.* — (12) *l. c. n. 946.* — (13) *d n. 177.* — (14) *c. 4. n. 805.* — (15) *d. 26. n. 178.* — (16) *c. 20. n. 168.* — (17) *l. 2. c. 21. n. 147.* — (18) *de contr. c. 2. punct. 5. n. 58.*

Prima sententia affirmat, quam tenent *Laym.* (1), *Sot.* (2), *Cont. Tourn.* (3), *Spor.* (4), *Ronc.* (5) *et Reb. ac Dic. apud Salm.* (6). Ratio, tum quia ex *l. un. c. de monop.* hoc graviter prohibetur sub privatione omnium bonorum et perpetuo exilio; tum quia hujusmodi mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo.

Secunda sententia tamen dicit, hos non peccare contra justitiam, et hanc tenent *Less.* (7), *Lugo* (8), *Viva* (9), qui vocat communem. *Fill.* (10), *Holzm.* (11), *Tamb.* (12) *cum Mol.*, *Bonac. et Salm.* (13) *cum Tap.*, *Bann.*, *Reg.*, et probabilem vocat *Laym.* (14) *cum P. Nav.* Prima sententia est quidem probabilis; sed hæc secunda non minus probabilis videtur, et forte probabilior, tum auctoritate DD., tum ratione; quia non apte dicitur, quod venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cum isti voluntarie emant; si coguntur, non coguntur a venditoribus, sed a propria necessitate, quæ non potest dici vera coactio, ex parte venditorum emanans. Recte igitur loquendo dicendum, per talem conventionem emptores potius impediri ab emendo pretio minori. Cum autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impediantur minis vel mendaciis, sicut accidit in omni alio contractu: aliter etiamsi aliquis tantum suaderet venditori, ut venderet pretio summo, etiam peccaret contra justitiam et teneretur ad restitutionem; quod iidem contrarii negant. Hæc ratio sumitur ex regula generali, ut diximus *n. 582. et 584.* Sicut enim non infertur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impedias, ut testator relinquat hæreditatem non debitam, etiamsi testator erat determinatus ad eam illi relinquendam; ita in casu nostro. Licet igitur talis conventio sit illicita, quia est prohibita jure positivo, non est tamen injuriosa jure naturali. Nec valet dicere, quod ipsa conventio venditorum, cum ipsi mutuo obligentur ad non

(1) *l. 3. tr. 4. c. 18. n. 43.* — (2) *l. 6. q. 2. art. 3.* — (3) *loc. cit. concl. 2.* — (4) *de 7. præc. c. 5. n. 103.* — (5) *de contr. c. 8. q. 2. r. 3.* — (6) *ibid. n. 55.* — (7) *l. 2. c. 21. n. 145.* — (8) *d. 26. n. 172. et 173.* — (9) *de contr. q. 2. art. 4. n. 2.* — (10) *t. 35. c. 8. n. 232.* — (11) *c. 4. n. 805.* — (12) *dec. l. 8. c. 3. §. 12. n. 11.* — (13) *l. c. n. 56.* — (14) *l. c. n. 42.*

vendendum nisi pretio summo, cogerent emptores ad sic emendum; nam respondetur 1., quod hoc pactum, cum sit sponte initum, non est in illo nec vis nec fraus. Respondetur 2., quod hujusmodi conventio, cum sit illicita et contra charitatem, ut infra dicemus, nullam potest inducere obligationem, ex regula juris 69. in 6., ubi: *In malis promissis fidem non expedit observari:* juxta dicta *n. 712.* Hinc, posita probabilitate hujus secundæ sententiæ, probabilius est, hos venditores non teneri ad restitutionem, prout diximus supra *n. 669.* Non dubitatur autem, quod judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium, ut *Lugo* (1). Nec dubitandum, quin præfati venditores sic conspirando graviter peccent contra charitatem, ut docent *Less.* (2), *Salm.* (3) *et Lugo* (4) *cum Mol. et communi*, a qua, ait *Lugo*, non recedendum. Ratio, quia, licet charitas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum aliis, ne mitiori pretio vendant: sicut, esto charitas non te obliget ad dandam eleemosynam, videtur tamen te obligare ad non dissuadendos alios, qui eam largiri volunt.

Sed hic aliud dubium fit, an facto monopolio de pretio injusto a mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere. Negant *Tapia*, *Reb. et Dic. apud Salm.* (5), quia pretium illud injustum est. Sed affirmant *Salm. ib. cum Bonac.*, *Trull.*, *Reg.*, *Medina et Diana.* Ratio, quia illud pretium jam commune est et currens, et per accidens se habet, quod ex injustitia aliorum adauctum sit. At prima sententia mihi omnino melior videtur *), semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. Ratio, quia pretium illud, per injustitiam adauctum, semper et per se injustum est et ad justitiam reducendum. Illa autem minime est dicenda justa æstimatio, quæ injusta deprehenditur et ex injustitia est orta; imo neque æsti-

(1) *n. 177.* — (2) *c. 21. n. 145.* — (3) *dict. n. 56.* — (4) *n. 175.* — (5) *de contr. c. 2. p. 5. n. 57.*

*) Ad hunc modum *s. Alphonsus* se reformavit in rectractatione 34. *Editor.*

matio dici debet, sed potius deceptio et fraus. Ita recte *Conc.*

818. — „10. Venditor debet emptorem præmonere de „notabili vitio rei, quod ei obesse potest: v. gr. si „equus sit furiosus, domus ruinosa, oves morbidæ, pannus adustus etc.; alioqui tenetur de fraude et damno „secuto: saltem si defectus fuerit in substantia vel quantitate, v. gr. si deficiat in pondere vel mensura, aut „vendiderit rem unam pro alia. Et sic peccat mortaliter „cum obligatione restituendi 1., qui frumentum venditurus „ponit prius in loco humido, ut intumescat; 2. qui vino „Rhenano miscet Francicum; 3. qui carnes bubulas vendit pro vervecinis etc. *Vide Less*, *Bon.*, *Dian.* (1), „*Trull.* (2). Quando autem venditor possit juste tacere „vitia qualitatis rei, quæ venditur, sine obligatione restituendi pretium vel rescindendi contractum, *vide card.* „*Lugo* (3) *et Trull.* (4), ubi notat, venditionem factam ab „ignorante vitium rei esse validam: rescindendam tamen „vel reducendam ad æquitatem, nisi venditur contra hoc „exceperit."

Triplex igitur vitium potest esse in re vendenda: I. circa *substantiam*, ut si vendatur stannum pro argento; II. circa *quantitatem*, si dentur 5 modia pro 10; III. circa *qualitatem*, ut si vendatur vinum corruptum, pannum adustum.

819. — Et I., si vitium fuit circa *substantiam*, certe contractus est nullus, et venditor tenetur vel contractum rescindere, si alter vitio manifestato non emisset, ut docet *Less.* (5); vel saltem excessum pretii reddere. Idem contra, si emptor emat gemmam pro vitro, tenetur supplere pretium, saltem infimum, si dolum ipse non adhibuit. *Salm.* (6). Excipe, si uterque sorti se committant ob ignorantiam valoris, ut diximus *n. 802. v. notandum 4.*

Sed hic dubitatur 1., an licite quis emeret scienter argentum pro stanno, petendo a venditore ignorante, ut condonet, quod amplius valeat. Omnino negandum contra aliquos; quia talis donatio, cum procedat ex ignorantia, nulla est. Ita *Tamb.* (7) *cum Salas et Salm.* (8), *Less.* (9).

(1) *p. 1. t. 8. r. 51.* — (2) *d. 11.* — (3) *d. 26. sect. 8. n. 128.* — (4) *t. 20. d. 11.* — (5) *l. 2. c. 21. n. 87.* — (6) *tr. 14. c. 2. punct. 12. §. 2. n. 171.* — (7) *l. 8. tr. 3. c. 7. §. 11. n. 39.* — (8) *ibid. n. 172.* — (9) *n. 84.*

Item, si venditor ob ignorantiam rem venderet infimo pretio, etiamsi venditor non interrogaret emptorem de rei valore; nam si interroget, certe tenetur emptor valorem manifestare. Ita *Salm. ib.*, *Lugo* (1) *et Tamb.* (2). Ratio, quia venditor tunc ob ignorantiam facile pretium infimum acceptat. Excipit *Less.*, nisi ignorantia esset communis in aliquo loco, per quam res vilius æstimatur: Sed huic sententiæ nescio acquiescere. Non nego, quod ratione illius donationis nihil emptor retinere possit, quia non est vera donatio, quidquid dicant *Cojet. et Arm. ap. Lugo:* at nescio, cur non valeat hujusmodi contractus, ut vera venditio. Ex una parte enim emptor juste emit, infimum pretium solvendo: ex alia non valeo intelligere, unde ipse obligationem habeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor, sive non) de rei valore ignorato, quando nullo modo eum positive decipit aut cogit ad vendendum: quod autem venditor ignoret, pretium illud esse infimum, per accidens se habet et ipsi imputandum est.*)

820. — Si vero res mixta venditur ut pura, quando vere sit res perfectior aliis, et post mixtionem aliis non sit deterior, probabiliter vendi potest, vitio non manifestato, pretio communi. *Salm.* (3), *Less.* (4), et consentit *P. Conc.* (5) cum sententia fere communi, ut asserit: modo facta mixtione merx vere adæquet alias, quæ communiter venduntur. Sed dubitatur 1., an idem possit dici de vino mixto cum aqua. Negant *Salm.* (6), sed fatentur, graves DD. hoc admittere, ut revera admittit *Less.* (7) *cum Lop. et aliis ut infra.* Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum acesceret, vel servari non posset ab emptore, qui ad servandum emeret, ut ajunt *Tamb.* (8), *Serra* (9) *cum Soto et Corrado, Joan. de la Crux et Diana ap. Moyam.* Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. Id confirmat *s. Antoninus* (10), dicens: *Cum aliqui*

(1) *d. 26. n. 137.* — (2) *l. c. n. 38. in fine.* — (3) *de contr. p. 10. §. 1. n. 129.* — (4) *l. 2. c. 21. dub. 11. n. 83.* — (5) *p. 307. n. 30.* — (6) *cit. n. 129.* — (7) *d. n. 83.* — (8) *l. c. n. 27.* — (9) *2. 2. q. 77. a. 2.* — (10) *p. 2. tit. 1. c. 17. §. 4.*

*) cf. retractationem 35. *Editor.*

*sophisticant**) *ea, quæ vendunt, ut se servent indemnes, et cum aliquo lucro congruo, quia, si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium, quia alii vendunt alia sic sophisticata et mixta minori pretio: videntur posse excusari, dummodo non fiant mixturæ, quæ noceant corporibus in his, quæ venduntur in cibum et potum, et præcipue in medicinalibus.* Confirmatur id etiam ex *s. Thoma* (1), qui ait: *Cum usus rei, etsi non competat venditori, potest tamen esse conveniens aliis, et si ipse propter hujusmodi vitium subtrahat, quantum oportet, de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium.*

821. — Dubitatur 2., an sit injustitia, vendere quid pro quo, ut solent pharmacopolæ, si, quod traditur, sit æque vel fere æque utile. Negant probabiliter *Spor.* (2), *Salm.* (3) *cum Lugo, Sot., Dic., Medina, Salas et Tamb.* (4), dummodo exigatur justum pretium rei traditæ. Ratio, quia tunc non adest diversitas substantialis quoad finem emptoris. Recte tamen advertit *Tamb.*, quod, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis.

822. — II. Si vitium est circa *quantitatem*, quæritur, an excusetur, qui utitur mensura diminuta, ut consequatur justum pretium, alias non consecuturus ob injustam taxam vel injustum monopolium ementium. Valde probabiliter affirmant *Lugo* (5), *Laym.* (6), *Pal.* (7), *Spor.* (8) *cum Sot., Val., Tol. et Salm.* (9) *cum Reb., Salas et Dic.* Ratio, quia tunc iste vexationem suam juste redimit.

823. — III. Si vitium denique est circa *qualitatem*, quando est de se patens, non tenetur venditor illud manifestare, ut *s. Thom.* (10) *cum communi.* Notant bene tamen *Salm.* (11) *cum Lugo, Laym., Dic. et Pal.*, quod, si venditori constet ignorantia emptoris, tenetur in con-

(1) *2. 2. q. 77. art. 2.* — (2) *c. 5. n. 74.* — (3) *de contr. c. 2. punct. 12. §. 2. n. 174.* — (4) *l. 6. n. 9.* — (5) *d. 26. n. 125.* — (6 *lib. 3. sect. 5. tr. 4. c. 17. §. 2. n. 15.* — (7) *d. 5. p. 22. n. 5.* — (8) *de 7. præc. c. 5. n. 76.* — (9) *ibid. n. 175.* — (10) *2. 2. q. 77. art. 3.* — (11) *ibid. n. 176.*

---

*) Verbum *sophisticare* apud *s. Antoninum* idem sonat, quod apud Romanos *adulterare*, uti crines adulterini, moneta adulterina etc. *Editor.*

scientia vitium manifestare vel damnum compensare; quamvis cæterum, ut dicit *Tamb.* (1) *cum Less. et Mol.*, contractus sit validus; nisi, excipit *Less.* (2), res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, puta, si emptor expresse dixerit: *Nolo vinum, si non est vetus. Tamb.* (3) *cum Dic.*, qui etiam notat (4), quod venditor dolo decipiens emptorem circa qualitatem, si res æque illi non sit vel fere æque utilis, tenetur vel contractum rescindere, vel damnum resarcire ad arbitrium emptoris; et idem dicit *Habert.* (5). Quando autem vitium rei occultum et nocivum sit emptori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosa, recte dicit hic *Bus. cum Viva* (6), teneri ex justitia venditorem, illum de vitio monere. Notat etiam *Viva* (7) *cum Less.*, quod, si emptor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare; alias venditio est nulla: secus autem, si interroget in genere; tunc, si res est utilis ad finem emptoris, venditio est valida. Deinde notat *Tamb.* (8), quod, si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere, uti vulgo dicitur: *A sacco d'ossa rotte;**) tunc ad nihil tenetur. Unde merito approbat *Tambur.* consuetudinem, quæ alicubi viget, præsertim in nundinis magnis, quod ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob commune bonum satis hoc cohonestari potest a consuetudine: dummodo, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habita ratione illius vitii occulti.

824. — „11. Si scias occulte, debitorem tuum non esse „solvendo, injustum videtur, iis, qui id nesciunt, debi„tum illud vendere pretio ordinario; tum quia est do„lus, tum quia vitium intrinsecum crediti non revelatur. „*Bon.* (9), *Less.*, (10) *Fill. etc.*

„12. Etsi venditor sciat, pretium mercis mox minuen-

(1) *ib. n. 19.* — (2) *lib. 1. c. 17. n. 33.* — (3) *n. 21.* — (4) *n. 22.* — (5) *t. 4. p. 281. qu. 3.* — (6) *art. 5. n. 3.* — (7) *q. 2. art. 5. n. 3.* (8) *d. §. 11. n. 29.* — (9) *l. c. p. 10.* — (10) *c. 21. d. 10.*

---

*) Id est: periculo emptoris. *Editor.*

„dum, licet tamen vendere pretio currente, et non dicere „emptori (secluso tamen dolo, fraudibus et mendaciis, „quibus emptorem allicere ad emendum ei non licet); quia „pretium currens simpliciter adhuc est justum. *Bon.* (1) „*ex Azor. et Fill. etc.*

Sed de hoc dubitatur inter DD. Alii enim, *ut Rodr., Med., Gab. etc.* negant, posse vendi pretio currenti rem, quæ scitur mox minoris valitura; quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet: et hanc recte *Salm.* (2) *cum Pal.* probabilem vocant. Alii tamen affirmant, ut *cum Bus., Less.* (3), *Cont. Tourn.* (4), *Salm.* (5) *cum Caj., Bon., Pal., Soto, Trull. ex s. Th.* (6), qui expresse hoc docet, inquiens: *Venditor, qui vendit rem secundum pretium, quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est, non exponat.* Ratio, quia non est respiciendus valor futurus, sed præsens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi æstimatione: et hanc sententiam veriorem censeo, si vere notitia sit particularis, non autem si communis. Sic pariter contra, bene ajunt *P. Conc., Cont. Tourn. l. c. cum Bann., Caj., Mald. et Salm.* (7), licere cuique emere merces pretio currenti, scienti, pretium brevi augendum, quamvis hoc ignorent venditores, ut probatur exemplo Josephi. *Gen. 41.* Item dicendum cum *Cont. Tourn. et Conc.*, bene te posse emere pecunia, quam private scis brevi prohibendam; modo, semper intellige, absint mendacia, vis aut fraus. Utrum autem emptor aut venditor eo casu peccent contra charitatem, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno? Respondet *s. Thom. l. c., abundantioris esse virtutis, si pretium minuat.* Sed si non minuit, regulariter non peccat, ut dicunt *Cont. Tourn. ib. et Salm. ib.*; quia sic ille consulit rebus suis, licet damnum per accidens alteri eveniat. Certum autem est, non teneri cum suo damno rem manifestare, ut *Cont. Tourn. l. c., Ronc.* (8) *et Salm. ib. cum Less., Bon., Trull. etc.* Ratio, quia ex una parte non lædit charitatem, qui utitur jure suo juste consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum

(1) *q. 2. p. 5. n. 12.* — (2) *tr. 14. c. 2. p. 9. §. 2. n. 107.* — (3) *c. 21. n. 40.* — (4) *de venditione art. 4. concl. 2. v. quær. 2.* — (5) *ibid. n. 108.* — (6) *2. 2. q. 77. art. 3. ad 4.* — (7) *cit. n. 108.* — (8) *de contr. c. 5. q. 6. rest. 2.*

ex eo patiatur; ex altera parte non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut ajunt *Less.*(1) *et iidem Salm.*(2) *cum Soto, Caj., Bann., Pal., Bon., Nav. etc. communiter.* Dictum est: *regulariter;* nam excipiunt 1. *Cont. Tourn. et Ronc.*, si tali venditione emptor reduceretur ad extremam vel gravem necessitatem; sicut enim charitas præcipit, ut subveniamus proximo graviter indigenti, sic vetat, ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. Excipit 2. *Ronc.*, si ille causa talis notitiæ venderet in majori quantitate, quam foret venditurus cum gravi damno emptoris; nisi iste adhuc eamdem quantitatem eodem pretio empturus fuisset ab aliis: at *Salm. l. c.* merito sentiunt, hanc exceptionem regulariter non valere. Excipit 3. idem *Ronc.*, si is posset mercem suam pluribus vendere et vendit uni; vel si posset vendere alicui, qui statim iterum venderet aliis rem consumpturis, et venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his omnibus casibus venditor semper graviter charitatem læderet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem auctoribus citatis, nempe, quod charitas non vetat, ne sibi quis consulat utendo jure suo, licet alteri per accidens damnum obveniat.

825. — „13. Si cui datum est aliquid vendendum pre„tio, v. gr. infimo vel moderato, et is vendat rigoroso, „probabile est, ut habet *Ang.*(3), non teneri restituere, „sed posse retinere excessum, cum sua industria acqui„siverit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quibus „indeterminato pretio traditur meliori modo vendendum, „quo possunt, in utilitatem domini: *vide Less.*(4), *card.* „*Lugo*(5).

Quæritur, an, tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possis tibi retinere plus, quod ex ea retrahes. Certum est, nihil posse retinere, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. Alioquin duæ adsunt sententiæ:

Prima, quam tenet *Bus. mox supra cum Angelo*, et probabilem putant *Viva*(6) *ac Mazz.*(7), affirmat, posse

(1) *l. 2. c. 21. n. 40.* — (2) *ib. in fine.* — (3) *v. emptio.* — (4) *d. 18.* — (5) *d. 26. §. 9.* — (6) *de contr. q. 2. art. 3. n. 4.* — (7) *t. 2. p. 122. q. 4.*

retinere, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum, quia excessus ille non rei, sed tuæ industriæ fructus est.

Secunda sententia tamen vera, quam tenent *Less.* (1), *Lugo* (2), *Spor.* (3), *Ronc.* (4), *Tamb.* (5), *Cont. Tourn.* (6), *Conc.* (7), *Salm.* (8) *cum Sylvest., Pal., Vill. et Fag.*, qui *apud Renz.* (9) primam sententiam putat improbabilem, negat, te posse retinere illud pluris, quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est a domino, ne infra, non autem, ne supra res vendatur. Excipiunt vero *Salm.* (10) *et Ronc. l. c.*, consentitque *Croix* (11), si dominus commiserit vendere in uno loco, et tu, facta ibi diligentia, plus vendas in alio valde distanti. Sed merito id negant *Lugo* (12), *Spor.*, *Tamb. et Cont. Tourn. l. c.*; tunc enim tantum potes retinere pretium tui laboris, non autem totum excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat. Et idem dicendum sentio, quidquid dicant *Salm.* (13), si tibi alter commiserit aliquid tanti emere, et tu minoris emas, adhibita diligentia extraordinaria; eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plus a domino exigere, quam impendisti, cum nomine suo, non tuo, rem emisti.

Bene autem poteris excessum ex re vendita retractum tibi retinere in sequentibus casibus: I. Si res tua industria sit meliorata, et ideo pluris vendas, ut concedunt *P. Conc. et Cont. Tourn. l. c. cum Salm.* (14). Ratio, quia, ut communiter docent *Mol.*, *Dic. et alii cum Croix* (15), fructus mixti, scilicet provenientes tam ex natura rei quam ex industria, non debent restitui domino a possessore tam bonæ quam malæ fidei, nisi quantum respondent naturæ, non vero, quantum respondent industriæ. fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei vel per rem tamquam instrumentum sibi lucrantis. II. Si tacite cum domino conveneris, nihil ei

(1) *l. 2. c. 21. dub. 19. n. 138.* — (2) *d. 26. n. 150.* — (3) *complem. de 7. præc. c. 5. n. 38.* — (4) *de contr. c. 9. q. 1. r. 2.* — (5) *dec. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 9. n. 10.* — (6) *de venditione art. 7. sect. 4.* — (7) *t. 7. p. 293. n. 13.* — (8) *tr. 14. c. 2. punct. 8. n. 72.* — (9) *de 7. præc. c. 6. q. 10.* — (10) *ibid. n. 71.* — (11) *l. 3. p. 2. n. 114.* — (12) *l. c. v. quarto.* — (13) *loc. cit. n. 76.* — (14) *ibid. n. 71.* — (15) *l. 3. p. 2. n. 213.*

dare ultra pretium designatum; ita *Lugo*(1) *et Salm. ib. cum Pal., Salas, Led. etc.* Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. III. Si lucrum sit parvi momenti, ut *Spor. et Tamb. l. c.*; quia tunc facile præsumitur dominus consentire, ut modicum illud lucrum tibi retineas. IV. Si tu, facta communi diligentia, et pretio majori non invento, rem tibi emas, et postea pluris vendas solvasque domino solum pretium assignatum. Ita *Lugo*(2), *Less.*(3), *Cont. Tourn. ib., Viva l. c. et Salm.*(4) *cum Vill. et Mald.* Et idem ait *Lugo*(5), si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, et tu invenias rem pretio minori; poteris tunc rem tibi emere, et postea eam vendere illi alteri pretio majori, dummodo postea, adhibita diligentia ordinaria, non invenisses occasionem rei emendæ, nisi illo majori pretio. Additque *Lugo*(6), tunc censeri, quod tu volueris rem tibi emere aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum et simul assumendi periculum rei, si forte periisset. Id tamen, bene advertit *Lugo*, non esse licitum clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideo emant, ut postea non mutatam carius vendant, ut in *dub. seq.* fusius declarabimus.

Quid, si tu gratis te obtuleris ad vendendum vel emendum? Nihil posse retinere, dicunt *Mol.*(7) *et Less.*(8); sed *Ronc. l. c., Spor.*(9) *cum Fagund., Tamb.* dicunt, posse tibi retinere pretium tui laboris, si non habueris animum donandi; sic enim fuisti quidem mendax et non fidelis, sed non fuisti injustus, cum tuus labor jam pretio dignus erat. Et hoc probabilius mihi videtur, modo dominus jam prius statuisset vendere rem illam, et modo alter non fuisset, qui gratis rem domino venderet.

826. — „14. Quando sartoribus ementibus pannum pro „iis, quibus vestes conficiunt, minoris venditur, quam „aliis, eo quod sint parochiani mercatorum, vel sæpe „ab iis emant, possunt partem pretii remissam sibi re„tinere, dummodo alias fideliter agant, quia nulla fit in„juria: et cum mercatorum plurimum intersit, ut tales „ad ipsorum potius, quam ad aliorum officinas veniant,

(1) *disp. 26. n. 150.* — (2) *dict. n. 150. v. quinto.* — (3) *c. 21. n. 139.* — (4) *ibid. n. 75.* — (5) *n. 151.* — (6) *n. 152.* — (7) *d. 363.* — (8) *c. 21. n. 138.* — (9) *n. 41.*

„censentur in ipsorum gratiam remittere iisque donare „eam partem. *Filliuc.*, *Diana* (1). Negat tamen *Salas.* eo „quod mercatores falso dicant, se remittere, ut alliciant."

Caute igitur, ut bene advertit *Cont. Tourn.* (2), permittendum est sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinere aliquid de pretio; nam aliquando mercatores revera potius simulant ipsis donare, quam donent, ita ut, si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. Cæterum, si sartor fideliter negotium domini gerat, et mercator ei aliquid donet vere gratis, quia suam officinam ille frequentat, vel ut eum alliciat ad suam officinam frequentandam, licite sartor posset retinere donatum, modo moralem diligentiam adhibuerit ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori. Ita *Cont. Tourn. l. c.*, *Spor.* (3) *cum Bus. mox supra et Salm.* (4) *cum Fill.*, *Trull.*, *Diana etc.* Prætereat advertunt *Salm. ib.*, nihil posse exigere sartores ob lucrum, quod iis cessat, cessando ab opere, causa adeundi mercatores ad vestes emendas, quando ipsi ultro ad emendum se offerunt. Hoc intelligendum, si alioquin alter non deesset, qui gratis domino emeret, ut diximus supra *n. anteced. in fine.*

827. — „17. Cum res duobus in solidum est vendita, is „dominium acquirit, cui tradita est, dummodo is pretium „solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei, qui prius „tempore emit, et alter habet actionem in venditorem. Si „quid tamen vendatur aut detur ecclesiæ vel aliis piis locis, „acquiritur dominium ante traditionem. *Vide Less. l. c.* „*et card. Lugo* (5)."

Si res igitur sit vendita uni, et postea tradatur secundo emptori, istius fit. Excipe 1., nisi hic secundus emptor sit conscius prioris venditionis: ita *Less.* (6) *cum* glossa *in c. Si tibi de præb. in 6.*, *P. Conc.* (7), *Salm.* (8) *cum communi.* Et hoc, etiamsi hic secundus emptor sit personæ privilegiata, ut *Cont. Tourn.* (9), *Conc. l. c.*, *Salm.* (10) *cum Less. et aliis communiter;* tunc enim iste tenetur rem tradere primo emptori: sed non ante sententiam, si forte

(1) *p. 1. t. 8. r. 26.* — (2) *l. c. v. hinc colliges.* — (3) *de 7. præc. c. 5. n. 37.* — (4) *tr. 14. c. 2. punct. 8. n. 76.* — (5) *d. 26. sect. 9.* — (6) *l. 2. c. 19. n. 142.* — (7) *t. 7. p. 267. n. 4.* — (8) *ibid. punct. 2. §. 1. n. 10.* — (9) *de venditione art. 7. sect. 1. concl. 2.* — (10) *cit. n. 10.*

ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendam, ut *Less.*, *Salm. ib.*, *et Cont. Tourn. l. c.* Excipe 2., si primus emptor sit privilegiatus, nempe locus pius aut universitas; *Cont. Tourn. ib.*, *Conc.* (1) *et Salm.* (2). Excipe 3., si res sit tradita secundo titulo gratioso; nam hic debet rem sibi traditam restituere emptori, qui jus habet ad rem (3). Hæc tamen restitutio non debetur, nisi alius emptor petat intra annum (4). Ita *Less.*, *Cont. Tourn. et Salm.* (5).

828. — „16. Si res pereat ante traditionem, et sit certa ‚ac determinata, v. gr. hæc domus, hoc dolium vini, perit ‚emptori, nisi aliter expresse conventum sit, aut venditoris culpa pereat. Si autem res sit indeterminata (ut ‚si quis emerit 10 modios tritici ex granario, oves ex ‚grege), aut si emat rem determinatam quidem, sed ad ‚mensuram (ut acervum totum tritici uno floreno in singulas mensuras), tunc ante rei traditionem aut mensura‚tionem periculum spectat ad venditorem. *Vide Less.* (6), ‚*card. Lugo* (7), *Laym.* (8), *Bonac.* (9).“ *(Excipe, si emptor sit in mora, ne res sit dimensa* (10). *Nota tamen, quod incrementum et decrementum rei etiam indeterminatæ spectat ad emptorem. Salm.* (11) *cum Less., Bon. etc.)*

„17. Si res vendita pereat aut deterior fiat post tradi‚tionem, perit emptori, licet pretium nondum persolve‚rit, quia res domino perit. *Laym.*, *Bon. ll. cc.*

829. — „Quæres, an et quomodo liceat emere chiro‚grapha seu credita alterius.

„Resp. Si credita imposterum exigenda (sive jus, quod ‚habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ‚ea minoris emere solutione anticipata, est usura, secluso ‚tamen lucro cessante et damno emergente. *Bon.* (12) ex ‚*Mol.*, *Less.*, *Tol.*, *Fill.*; quia accipitur aliquid supra ‚sortem ex mutuo; nam mutuat implicite minorem pecu‚niam pro exigenda majore. Dixi: *certa;* quia, si credita ‚sint incerta, periculosa, et litigiosa, aut cum difficultate

(1) *p. 267. n. 4.* — (2) *ibid. n. 9.* — (3) *ex l. Ignoti 5. . de revoc. his quæ etc.* — (4) *ex l. 1. Quæ in fraud.* — (5) *cit. n. 10.* — (6) *d. 12. l. c.* — (7) *d. 26. sect. 14. n. 216.* — (8) *l. 3. t. 4. c. 17. §. 2.* — (9) *q. 2. p. 8.* — (10) *ex l. Lectos, ff. de peric. etc.* — (11) *dict. c. 2. n. 13.* — (12) *d. 3. . 3. p. 10.*

„exigenda, licite is, qui non est causa istius difficultatis, „minoris emit, prout difficultas vel incertitudo solutionis „minor est vel major; quia cum tali periculo et difficul„tate minus valent. *Bon. l. c., Trull.* (1)."

Creditum incertum vel difficilis exactionis licite potest minoris emi, etsi ementi sit facile illud integre exigere: quia pretium sumitur a communi æstimatione, non ex circumstantia particularis ementis, ut dicunt ex *s. Th.* (2) *Less.* (3), *Lugo* (4), *Salm.* (5) *cum Mol., Bon., Trull. contra alios.* Sed in dubium revocatur, an creditum liquidum possit licite emi minori pretio quam infimo.

Prima sententia affirmant, quam tenent *Caj.* (6), *Arm.* (7), *Nav.* (8), *Sanch.* (9), *Tol.* (10), *Auctor in add. ad Anacl.* (11), *Tamb.* (12) *cum Dic.*, et probabilem putat *Lugo* (13), adhæretque *Azor* (14) *cum Abb.* (15) *et s. Bernardino Senensi* (16), *Diana* (17) *cum Sa, Malder., Philiarcho et Fab.*; item *Innoc., Bannez, Trull. et Serra ap. Salm.* (18), et refert *Less.* (19), sic docuisse Lovanii cardinalem *Bellarminum.* Ratio, quia hic contractus non est mutui, sed emptionis, qua non emitur pecunia, sed actio ad illam; et ideo justum censetur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis solvere solent.

Secunda sententia vero negat, eamque tenent *s. Thomas* (20), *Less.* (21), *Lugo* (22), *Salm.* (23) *cum Pal., Sylv. etc., Croix* (24), *Laym.* (25), *Azor l. c., Viva* (26) *Spor.* (27) *et alii plures.* Ratio, quia actio ad creditum liquidum revera, cum nullum adsit periculum aut sumptus pro eo recuperando, tanti valet, quanti ipsa pecunia debita; unde emere vilius actionem illam anticipata solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura.

(1) *l. 7. c. 20. d. 8.* — (2) *2. 2. q. 77. art. 1.* — (3) *l. 2. c. 21. dub. 9. n. 76.* — (4) *d. 25. n. 84.* — (5) *tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 3. n. 156.* — (6) *v. usura circa fin.* — (7) *eod. v. n. 33.* — (8) *c. 17. n. 231.* — (9) *cons. l. 1. c. 7. n. 17.* — (10) *l. 5. c. 31. in fin.* — (11) *de vendit. q. VI.* — (12) *dec. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 8. n. 3.* — (13) *d. 26. n. 95.* — (14) *t. 3. l. 7. c. 10. q. 5. vers. in hac.* — (15) *in cap. Ex parte de alien. mut.* — (16) *p. 2. serm. 34.* — (17) *p. 1. tr. 8. res. 49.* — (18) *tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 3. n. 159.* — (19) *l. 2. c. 21. n. 66.* — (20) *opusc. 67.* — (21) *l. 2. c. 21. dub. 6. n. 67.* — (22) *d. 26. n. 96.* — (23) *ibid. n. 160.* — (24) *l. 3. p. 2. n. 984.* — (25) *l. 3. tr. 4. c. 17. §. 5. n. 33.* — (26) *de contr. q. 2. art. 2. n. 8.* — (27) *de 7. præc. c. 4. n. 49.*

Hæc sententia est quidem suadenda ut communior et tutior, sed primam, tum ob auctoritatem DD. tum ob rationem, sicut *Azor et Laym.* reprobare non audent, ita nec ego, modo absit omnis animus usurarius*); res enim naturales, ut bene ait *Petroc.*, pretium non habent, sed tanti valent, quanti ab hominibus æstimantur (1). Constat autem, ait *Laym.*, quod, cum talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter æstimantur, quam præsentes pecuniæ; et hæc diminutio æstimationis oritur ex difficili exactione, a qua communiter præfata chirographa solent non esse immunia. Unde iidem *Lugo* (2), *Croix et Spor.*, licet secundam sententiam sequantur, dicunt tamen, quod ea speculative loquendo est vera, sed non practice; nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera a periculo exactionis vel saltem a molestiis et sumptibus. Cum autem in praxi communiter hæc credita sint obnoxia hujusmodi periculis et incommodis; idcirco non improbabile videtur, pretio ipsa decrescere juxta communem hominum æstimationem, et ideo minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emptionis; ex mutuo enim nihil præter sortem exigi potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedat; in emptione autem sola æstimatio hominum constituit justum pretium rerum, hicque præbet titulum minoris emendi.

830. — „1. Usuram committunt 1. ministri regum et „principum etc., qui, ut anticipatam faciant solutionem, „aliquid accipiunt a creditoribus; 2. qui aliquid accipiunt „a debitoribus, concessa dilatione ad solvendum; quia „accipiunt aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali. *Bon.* „*l. c.*, *Nav.*, *Mol.*, *Salm. etc.*

(1) *ex l. Pretia 63. ad leg. Juliam apud Cabass.* — (2) *loc. cit. n. 99.*

---

*) Clarius *s. Alphonsus* suam sententiam exponit in hom. ap. tr. 10. n. 179., ubi ait: „*Probabiliter* dicunt AA., quod „chirographa, licet sint liquida, possunt minoris emi.

„Dico tamen, excipienda esse chirographa, quæ vulgo „nuncupantur *fides crediti*, pro quibus nullum morale peri„culum adest; modo ob distantiam incommodo aut periculo „sibi non esset exactio, propter eum, qui ad exigendum „mittendus est. — *Editor.*

„2. Minoris emi possunt regulariter credita et stipendia sive salaria debita militibus aut famulis nobilium, „quia habent adjuncta incommoda, pericula et molestias „in exigendo; quam ob causam idem licet, etiamsi credita illa tempore præsenti vel etiam præterito fuerint „solvenda. *Bon. l. c. ex Reg., Mol. etc.*

„3. Qui ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra „justitiam emendo minoris et tenetur ad restitutionem; „tum quia ipse est causa damni, cum ipsius culpa creditum valeat minus; tum quia alioqui præmium ex delicto suo reportaret." *(Hoc certum est apud omnes* (1). „*Mol.* (3), *Fill., Bon. loc. cit.* Hinc quæstores principium, „ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis et malignæ solutionis, non possunt chirographa „vel credita emere minoris, ut docent *auctores cit.* Addit„que *Salas et Mol. l. c.*, non esse liberum quæstoribus etc., „quibus incumbit solvere magnatum debita, uni potius „solvere quam alteri (nisi quis forte jus præ aliis ha„beat (3); sed teneri omnibus solvere pro rata. *Bon. l. c.* „*Vide Trull.* (4).

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio et quibus illicita.

831. *Quando clericis negotiatio sit graviter illicita.*
832. *Quid, si clericus negotietur alieno nomine?*
833. *Quid, si negotietur per alium?*
834. *An liceat clerico aut religioso, emere animalia ad ea vendenda saginata in pascuis suis.*
835. *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis.*
836. *An liceat emere agrum cum fructibus. An vendere carius, ut ematur vilius. An emere lanas ad vendendum pannum.*
837. *An liceat clerico absolute negotiari pro necessitate sui vel familiæ.*
838. *An aliquando laicis negotiatio sit illicita. An liceat clericis gerere negotia sive procurationes sæcularium.*

831. — „Resp. Ea est, cum quis rem sibi comparat „eo animo, ut integram et non mutatam" *(secus si in*

(1) *vide Salm. tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 3. n. 157.* — (2) *d. 313.* — (3) *vide supra de ordine restit.* — (4) *l. c. d. 10.*

melius mutatam: s. Thomas (1) „carius vendendo vel „permutando lucretur. Quod quia obnoxium est periculo „multorum peccatorum et valde distractivum ac indecens „statui clericali, sic lucris inhiare, severe prohibitum „est clericis constitutis in sacris et religiosis omnibus (*Constitutis in sacris tantum, ut Salm.* (2), *Lugo* (3), *Less.* (4) *et alii communiter* (5). *Id affirmat etiam de novitiis Turr.; sed Lugo merito de hoc dubitat, quia novitii in odiosis non veniunt nomine religiosorum*), „ita ut mortaliter peccent" (*ut habet communis* (*sed non contra justitiam*); *et incurrant suspensionem et excommunicationem, ferendæ tamen sententiæ; Salm.* (6). *De immunitate gabellarum autem vide Salm. ib.*), „si mul„tam negotiationi dent operam, ut ait *Less.* (7), *Laym.* (8), „*Bon.* (9), *C. Lugo* (10).

Communis igitur est sententia, non prohiberi negotiationem clericis in minoribus. Ita *Cont. Tourn.* (11), *Habert* (12), *Conc.* (13), *Lugo* (14) *et Salm.* (15). Dubitatur autem, an vetetur beneficiatis in minoribus. Negant *Mol.*(16) *et Trull. ap. Salm. l. c.*, qui id probabile putant cum *Fill.* (17). Sed melius tenendum oppositum cum communi sententia, quam tenent *Lugo* (18), *Salm. ib.*, *Cont. Tourn. l. c.*, *Conc.*, *Habert ll. cc.*; item *Sa*, *Tab.*, *Reb.*, *Salas ap. Lugo ex c. Placuit 3. caus. 21. q. 3.*, ubi prohibetur negotiatio non solum presbyteris et diaconis, sed etiam *clericis:* quod saltem de beneficiariis in minoribus intelligendum est; nec intelligi potest de subdiaconis, dum in tertio sæculo, quo peractum fuit concilium Carthaginense III., cujus est præfatus canon, nondum subdiaconatus ordo inter sacros connumerabatur; etenim adhuc tempore *Urbani II.* (qui vivebat anno 1090.) tantum ordines presbyteratus et diaconatus erant sacri, ut patet

(1) *2. 2. q. 77. art. 4. ad 1.* — (2) *tr. 14. c. 2. punct. 4. §. 1. n. 37.* — (3) *d. 26. n. 25.* — (4) *c. 21. n. 4.* — (5) *ex c. Secundum 6. Ne cleric. vel mon.* — (6) *cit. n. 37.* — (7) *quem vide loc. cit. d. 1.* — (8) *l. 3. t. 4. cap. 17. §. 7.* — (9) *de contr. d. 3. q. 1. p. 5.* — (10) *d. 26. sect. 3. n. 19.* — (11) *de contr. p. 2. c. 1. a. 7. s. 2. concl. 2. n. 1.* — (12) *t. 4. p. 287.* — (13) *t. 7. p. 279. n. 5.* — (14) *t. 26. n. 25.* — (15) *tr. 14. c. 2. punct. 4. §. 1. n. 37.* — (16) *d. 342.* — (17) *t. 2. tract. 35. c. 1. q. 8. n. 28.* — (18) *d. 26. n. 26.*

ex concilio Beneventino (1). Ratio autem, cur beneficiariis negotiatio sit interdicta, est, tum quia beneficiarii ex officio debent Deo vacare, utpote addicti ministerio ecclesiastico, tum quia ex bullis Pontificum, ut asserit *Lugo*, beneficiarii, non solum in majoribus, sed etiam in minoribus constituti, expoliantur bonis acquisitis ex negotiatione; ergo etiam iis negotiatio est interdicta. Sententia autem contraria, nescio, quo valido fundamento nitatur.

„1. Si clericus semel iterumque tantum negotietur, in „materia non gravi, v. gr. libros, cruces etc. emat, ut „occulte iterum vendat carius, non est mortale. *Less.*, „*Mald.*, *Fill.*, *Diana*, *C. Lugo l. c.*

Non peccat graviter clericus, bis vel ter exercens negotiationem non turpem, nec in magna quantitate, quia jura loquuntur de exercente. Ita *Less.* (2), *Lugo* (3), *Salm.* (4) *cum Fill.*, *Trull.*, *Vill. etc. ex c. Multa 1. de cler. vel monach.*, ubi prohibetur clericis, *negotium injustum exercere.* Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenent *Caj.*, *Salas*, *Delbene ap. Croix* (5). Imo *Cajet.*, *Michael de Palao et Rod. ap. Salm. ib.* dicunt, non esse grave, etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, et negotiatio non sit turpis, nisi præcedat monitio; sed *Salm.* (6), hoc recte inquiunt minime admittendum, cum jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant: monitio autem tantum requiritur ad pœnas incurrendas, non vero, ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cum illud a lege interdicatur, utpote statui clericali per se indecens.

832. — Notandum hic, ex bulla *Benedicti XIV.* contra clericorum negotiationem, edita Romæ *25. Febr. anno 1741*, quæ incipit: *Apostolicæ*, statutum esse, quod constitutiones et pœnæ contra clericos negotiantes intelligantur etiam pro clerico, qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet: item, quod negotia a laicis incœpta, si ad clericum quovis titulo deferantur, statim sint ab eo dimittenda; quod si non possint dimitti sine detrimento, permittitur conti-

(1) *dist. 60. c. 4. ap. Tournely præl. theol. de sacram. ordin. quæst. ult. art. 4.* — (2) *l. 2. c. 21. n. 4.* — (3) *d. 26. sect. 3. n. 24.* — (4) *de contr. cap. 2. punct. 4. §. 1. n. 38.* — (5) *l. 3. p. 2. n. 1003.* — (6) *loc. cit. in fin.*

nuatio, sed tantum ad tempus et per interpositam laici personam ac de licentia S. C. concilii (aut ordinarii, si sit extra Italiam); alias incurret clericus eamdem spolii pœnam.

833. — Plures autem AA. dicunt, non peccare graviter clericos, qui per alios negotiantur, dantibus ipsis pecuniam, aliis ponentibus industriam; nisi eorum superintendentia esset tanta, ut ipsimet negotiari viderentur; ita *Salmant.* (1), *Lugo* (2) *cum Laym. et Castr. apud Croix* (3). Sed hodie oppositum omnino tenendum ex bulla *Benedicti XIV. Apostolicæ*, ubi statutum est, pœnas inflictas adversus clericos illicitos negotiatores extendi etiam ad *clericos illicite* (verba bullæ) *sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac per seipsos ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent.* Quod intelligitur (ut ipse *Benedictus* clarius explicavit (4) de clericis, qui per laicos negotiantur, lucrum pro seipsis acquirendo. Quod patet sic esse intelligendum etiam ex eadem bulla, ubi Pontifex immediate post relata verba declarat, quod bona sic a clericis alieno nomine sibi acquisita ad spolii pœnam subjiciantur. Præterea ex bulla regnantis *Clementis XIII. Cum primum*, data 27. Sept. anno 1759, confirmatur bulla *Benedicti*, et rursus expresse prohibetur clericis, ne negotientur per interpositam personam, et præsertim, ne per alios *cambium activum* contrahant. Insuper in hac bulla *Clemens* præcipit, quod, etiamsi adsit necessitas familiæ, clericus nequeat negotiari sine dispensatione sedis apostolicæ, si sit intra Italiam; episcopi vero, si extra Italiam. Præterea addit, quod, si aliquis contractus negotiationis dubitatur, an licite possit a clerico iniri vel ne, *expeditissimam*, ait, *esse viam, scribendi ad S. C. concilii, quæ dubium decernet.*

834. — „Non est negotiatio ecclesiasticis vel religiosis „prohibita, si emant pecora, quæ pascuis suis saginata „vendant; quia vendunt fructus suorum prædiorum vel „agrorum. *Mol.*, *Less.*, *C. Lugo* (5): uti nec, si greges „alant, ut fœtus, lac, lanam vendant. *C. Lugo l. c.* Ubi „tamen negant, licere iis conducere agros, ut fructus

(1) *ibid. n. 40.* — (2) *disp. 26. n. 36. in fin.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 1009.* — (4) *de synodo t. 2. l. 9. c. 6. n. 4. et 5.* — (5) *sect. 3. n. 29.*

„vendant, eo quod (licet non sit negotiatio proprie dicta) „specialiter illis sit prohibitum in *concil. Carthag. III.*

Certum est, non esse licitum clericis vel religiosis, conducere agros alienos ad vendendos fructus. Ita cum *Bus. ut supra Lugo* (1), *Less.* (2), *Laym.* (3), *Ronc.* (4) *etc.* Ratio, quia, ut dixit *Busenbaum*, quamvis hæc proprie non sit negotiatio, tamen vetitum est *a conc. Chalced.* (non *Carthag.*), ut habetur in *c. Pervenit 1. caus. 21. qu. 3.*, ubi sic dicitur: *Pervenit in s. synodum, quia de eis, qui in clero connumerantur, quidam, qui propter turpis lucri gratiam alienarum possessionum conductiones et causas sæculares suscipiunt, et seipsos quidem a ministeriis sanctis per desidiam separant, ad domos autem sæcularium concurrunt, et substantiarum eorum gubernationes avaritiæ causa suscipiunt. Decrevit igitur s. synodus, neminem deinceps eorum, sive clericum aut monachum, conducere possessiones aut misceri sæcularibus procurationibus.* E converso licitum est clerico, emere agrum cum fructibus jam maturis et illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita *Salm. l. c. cum Mol., Fill. et Bus. ut mox infra.* Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit *Pal.* (5) *cum Gutt. et Lassarte;* sed hoc parum mihi arridet.

835. — An vero liceat clerico, emere pecora vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut fœtibus, lacte, lana lucrum faciat. Communiter id admittunt DD., si in propriis prædiis animalia saginentur vel alantur, ut *Less.* (6), *Lugo* (7), *Pal.* (8), *Laym.* (9), *Salm.* (10), *Ronc.* (11). Sed dubitatur, an liceat ea alere ex prædiis alienis, ut postea vendantur. Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omnino dicendum, quod non liceat, ex citato *conc. Chalced.* (nisi alicubi contraria vigeret consuetudo). Ratio, quia, si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tanto magis videtur id vetitum ad animalia saginanda.*)

(1) *de contr. d. 26. n. 29.* — (2) *l. 2. c. 21. n. 6.* — (3) *de contr. c. 13. §. 7. n. 40.* — (4) *de contr. c. 2. q. 4 r. 2.* — (5) *tr. 16. d. 4. p. 13. §. 3. n. 3.* — (6) *l. c. n. 6.* — (7) *n. 29.* — (8) *n. 3.* — (9) *n. 40.* — (10) *tr. 14. c. 2. p. 4. §. 1. n. 41.* — (11) *l. c. r. 1.*

*) Sic textus convenit cum retractatione 36. *Editor.*

An autem liceat clerico emere fructus alienorum agrorum ad animalia saginanda et saginata vendenda? Generaliter loquendo id concedunt *Viva* (1) *et Salm.* (2), modo absit scandalum. Sed negant *Laym. l. c. et Spor.* (3). Verumtamen nequeo intelligere, cur hoc absolute sit illicitum, cum ex una parte hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata carius vendatur, certum est non esse negotiari, *sed præmium sui laboris accipere*, ut docet *d. Thom.* (4) *cum aliis.* Ex alia parte nullo canone hoc vetitum invenitur: et regula generalis est, licitum esse, quodcumque non constat a lege prohibitum, ut fuse probatum est *in dissertatione de conscientia probabili.* Dicit *Laym.*, hoc prohiberi, quia dedecet statum ecclesiasticum. Sed respondeo: Vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum: quod per se dedeceat, nequit dici: nam si hoc esset, etiam clericum dedeceret animalia saginare in prædiis propriis, quod communiter DD. cum ipso *Laym.* permittunt: si vero ob scandalum, ergo secluso scandalo non est illicitum.

836. — „3. Non peccat clericus 1., si emat agrum cum „fructibus jam maturis illosque vendat; quia vendit fru„ctus agri sui: *Card. de Lugo l. c. ex Molina, Fill. etc.*; „2. si id, quod ad proprios usus emerat, postea, vel „quia non indiget, vel mutato consilio, carius vendat. *Ib.*

Notandum est deinde, quod, ut negotiatio clericis vetita sit, requiritur animus vilius emendi, ut vendatur carius; unde licet eis vendere carius, ut emant vilius. *Salmant.* (5). Sic pariter non est vetitum clericis vel monachis aliquid emere, ut consumant, et postea vendere, si pretium illius crescat, ut vilius simile emant: quia *hoc non est propria negotiatio*, ait s. Thomas (6); *nec pertinet ad negotiatores, sed magis ad œconomicos et politicos, qui habent providere vel domui vel civitati de necessariis ad victum.* Item nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, et quod superest, etiam carius vendere; quia emunt, ne provisio deficiat, ut ajunt *Lugo* (7), *Mazzotta* (8). Licitum etiam est cle-

(1) *de contr. q. 2. art. 4. n. 7.* — (2) *ibid. n. 34.* — (3) *tr. 6. c. 5. n. 102.* — (4) *2. 2. quæst. 77. art. 4. ad 1.* — (5) *loc. cit. n. 42.* — (6) *2. 2. q. 77. art. 4.* — (7) *d. 26. n. 32.* — (8) *tom. 2. p. 128.*

ricis emere ferrum, ad vendendos gladios: colores, ad vendendas picturas: lanas, ad vendendum pannum: modo tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos; quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem: ita *Lugo*(1), *Salm.*(2) *cum Mol. et Malder.* Et hoc affirmant, etsi lanæ essent propriæ; de hoc tamen dubitat *Lugo.* An vero liceat conducere equos ad eos locandos? Negat adhuc *Mol.*, sed concedunt *Lugo et Salm. ibid.*

„4. An vero et quomodo clericis liceat negotiari per „alios non famulos, præsertim in necessitate; *vide card. de Lugo*(3), *Trull.*(4), *Barb.*(5).

837. — Commune est apud DD., licitum esse clerico negotiari pro sua vel suorum necessaria sustentatione. Ita *Less.*(6), *Lugo*(7) *et Salm.*(8) *cum Mol., Sa, Nav. etc. ex c. Multa 1. de cler. vel monach.*, ubi dicitur: *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas.* Sed hic dubitatur, quænam necessitas requiratur, vitæ an status. Nimis rigide *Laym.*(9) requirit necessitatem ad vitam sustentandam. Sed communius et probabilius *Pal.*(10), *Spor.*(11), *Croix*(12) *et Mazzotta*(13) dicunt, sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter clericus cum sua familia commode sustentari nequeat. Ratio, tum quia lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo; tum quia prohibitio, cum facta sit ob decentiam status, non censetur prohibere id, quod necessarium est ad decentem statum servandum suum vel suorum.

838. — Notandum est ultimo, quod negotiatio, licet tantum clericis prohibita sit, adhuc tamen laicis aliquando illicita erit: nempe si unus vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum, vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori, quam juxta fori æstimationem venderentur. Ita

(1) *n. 34.* — (2) *cit. n. 42.* — (3) *d. 26. s. 4. n. 36.* — (4) *l. c. d. 19.* — (5) *de jur. un. l. 1. c. 40. art. 1.* — (6) *l. 2. c. 21. n. 6.* — (7) *d. 26. n. 37.* — (8) *tr. 14. c. 2. punct. 4. §. 1. n. 39.* — (9) *c. 13. §. 7. n. 39.* — (10) *t. 16. d. 4. p. 13. §. 3. n. 8.* — (11) *tr. 6. c. 5. n. 102.* — (12) *l. 3. p. 2. n. 1006.* — (13) *de contr. c. 3. p. 127. in fine.*

Salm.(1) *cum Trull., Sot., Sylv. etc.* Et addunt, in hoc peccare eos contra justitiam et teneri ad restitutionem. Sed oppositum non esse improbabile, ait *Less.*(2), cui adhærent *Palaus*, *Molina*, *Dic. et Diana ap. Salm.*, dicentes, quod isti potius peccant contra charitatem et contra justitiam legalem, non autem contra commutativam; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cum nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen *Less.*(3), si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile; *sed vide dicta num. 815.* Admittunt autem *Salm.*(4) *cum communi*, posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas, antequam in urbem invehantur. Sicut etiam admittunt, quod dives in urgenti necessitate civium possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat et sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hic ultimo loco quærere, an liceat clericis gerere negotia sive procurationes sæcularium. Certum est, illicitum esse clericis exercere officium tutoris, curatoris aut procuratoris pupillorum, item tabellionis, et qualecumque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitia vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales clerici fiunt irregulares(5). Advertit tamen *Mazzotta*(6) *cum Tamb., Ugolino et aliis*, quod, si a clerico suscipiatur administratio post ordinationem, non incurritur irregularitas, cum hæc non inveniatur expressa in jure. Deinde advertunt *Salmant.*(7) *cum Pal., Bonac., Cornejo et Sayro*, quod, ut clericus, qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit, quod deposita administratione idoneam fidejussionem de gestis præbeat. Imo (ut addunt iidem *Salm. ibid. cum Pal., Suar., Bon. etc. ib.*) sufficit, quod reddat rationes et administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. Communiter autem DD. cum *Salm.*(8) docent, quod administratores locorum piorum aut viduæ aut pupilli indigentis, qui causa pietatis tale onus susceperint, bene possunt ordinari etiam ante redditas rationes(9).

(1) *ibid.* §. *2. n. 44. et 45.* — (2) *l. 2. c. 21. n. 151.* — (3) *n. 152.* — (4) *dict. n. 44.* — (5) *ex c. unic. de obligatis ad ration.* — (6) *de irreg.* — (7) *de censur. c. 9. punct. 5. n. 63.* — (8) *ibid. n. 64.* — (9) *argumento ex c. 1. Ne clerici vel monach. c. 6. q. 1., clarius ex c. Pervenit, 1. causa 21. q. 3. ac c. Indicat. 5. dist. 39.*

Ad quæsitum veniamus. Communiter docent *Less.*(1), *Pal.*(2), *Bon.*(3), *Salm.*(4) *cum Suar., Laym. et aliis*: illicitum esse clericis, procurationem gerere personæ sæcularis privatæ non miserabilis cum obligatione reddendi rationes, ut habetur ex *c. Sed nec. 4. Ne cler. vel monach.*, ubi sic dicitur: *Sed nec procurationes villarum aut jurisdictiones etiam sæculares.... clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem adversus hæc venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli, dicentis* (*2. ad Tim. 2. 4.*): Nemo militans Deo implicet se sæcularibus negotiis; *ab ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo, quod officio clericali neglecto, fluctibus sæculi, ut potestatibus placeat, se immergit.* Ex præfato autem textu infertur 1., talem clericum incurrere suspensionem ab officio, sed nonnisi ferendæ sententiæ, a qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cum ibi appositum sit verbum *præsumat*, quod importat commodam contumaciam per scientiam censuræ, ut dicemus *l. 7. n. 47.* Infertur 2. cum *Ronc.*(5), illum clericum serio increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procurationibus, ut sua ministeria cogeretur negligere, prout deducitur ex verbis textus allati: *officio clericali neglecto fluctibus sæculi se immergit.* Hinc non auderem damnare de mortali clericum, qui ob talem procurationem sua ministeria non negligeret: maxime si id non faceret avaritiæ causa, sed ad decentius statum suum et familiæ conservandum.

DUBIUM IX.

Quid sit contractus census et an liceat.

839. *Quando census est licitus?*
840. *An liceat census super personas.*
841. *An pereat census pereunte re censuata.*
842. *An liceat apponere in censu pactum assecurationis.*
843. *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte.*
844. *An et quando liceat census vitalitius.*

(1) *l. 2. c. 21. n 6.* — (2) *de censur. d. 6. p. 13. n. 8.* — (3) *eodem tit. p. 4. n. 4.* — (4) *eod. tit. l. c.* — (5) *de contr. cap. 2. reg. 5. in praxi.*

845. *Quæ conditiones requirantur in bulla* Nicolai V.
846. *Conditiones requisitæ in bulla* s. Pii V.:
Conditio I., ut census constituatur super re stabili et designata;
II., ut pecunia numeretur;
III., ut non fiat pactum de solutione anticipata;
IV., ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.
847. *Dub. hic 1., an pereunte re extinguatur census. Dub. 2., an re per certum tempus non dante fructus debeatur pensio. Dub. 3., an pereunte re specialiter designata maneant obligata alia bona hypothecata.*
Conditio V., ut censuarius non privetur rem alienare;
VI., ne apponatur pœna pro pensione non soluta;
VII., ne census creetur ex pensionibus non solutis;
VIII., ut censitor non possit pretium repetere, et ut censuarius possit redimere;
IX., ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio.
848. *An bulla* s. Pii *obliget in conscientia.*
849. *Et an obliget, ubi non est recepta.*

839. — „Resp. Is est, cum certa summa pecuniæ, „v. gr. 100 florenis, emo a te jus percipiendi quotannis „ex bonis tuis aut certa aliqua re tua utili sive fructifera certam aliquam pensionem seu censum, v. gr. flo„renos 5 annuos vel 6. prout consuetudine vel lege taxa„tum erit: ita ut hic non sit mutuum et usura, si alias „pravam intentionem non habeas, sed vera emptio et „venditio, quia emitur non præcisa ipsa pensio, sed jus „eam percipiendi" *(ita Salm.* (1), „quod longe minus „valet ideoque minoris emitur; licet post multos annos „pretium longe superet. *Mol., Less., Laym.* (2) *et cæteri „communiter.* Rectius tamen *C. Lugo* (3) probat, ad ex„cusandum censum ab usura dicendum esse, non emi „pensiones, neque jus ad illas, neque fructus, sed po„tius partem ususfructus talis prædii, super quo census „constituitur; ita ut dominium totum directum prædii „maneat apud venditorem, dominium vero utile seu jus „usufructus ex parte vendatur.

Unde solvuntur sequentes casus, qui eti m ex natura emptionis et venditionis solvi possunt.

„1. Hic contractus est injustus, si non servetur pre„tium justum a lege vel consuetudine probatum, quo-

(1) *tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 1. n. 24.* — (2) *l. 3. t. 4. c. 18.* — (3) *d. 27. s. 2. n. 20.*

„modo pro Germania constituit *Carolus V.*, ut jus ad „5 tantum pro 100 ematur.

840. — „2. Non solum licitus est *census realis*, id „est constitutus super re aliqua, ut supra dictum, ex „cujus utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcumque „res transeat cum illa obligatione et onere: sed etiam „(saltem ex natura rei et seclusa prohibitione legis po„sitivæ) *personalis* et constitutus immediate super per„sona, quæ sua opera et industria utilis sit et fructum „aliquem pariat, vel bona in spe vel re habeat, unde „pensio duci possit: alioqui enim jus, quod venderet, „non esset pretio æstimabile et sic contractus fictitius. „Ita probabiliter *Covar.*, *Less.*, *Salas* (1) *etc. contra* „*Nav.*, *Mol.*, *C. Lug.* (2), ubi censum mere personale „illicitum esse, docet esse probabilius et prolixe probat."

An census personalis sit licitus de jure naturali.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Lugo* (3) *cum Mol.*, *Ang.*, *Reb.*, *Lop. etc.*, *P. Concina* (4) *cum Panorm.*, *Nav.*, *Sylvest. etc.* Probant 1., quia persona non potest vendi (5). Probant 2. ex *extrav. 1. et 2. Martini V.* et *Callixti III.*, qui solos census reales approbarunt; et clarius ex bulla *s. Pii V. in sua extrav. de censibus*, qui expresse statuit, censum super re immobili, et non aliter, constitui posse.

Secunda sententia vero communior et probabilior docet, esse licitum. Ita *Less.* (6), *Sot.* (7), *Pal.* (8), *Abelly* (9), *Merb.* (10), *Habert* (11), *Cabass.* (12), *Cont. Tourn.* (13), *Wigandt* (14), *Ronc.* (15), *Anacl.* (16) *et Salm.* (17) *cum Cov.*, *Ban.*, *Trull.*, *Prado*, *Salas etc.* Probatur 1. ex *const. Nicolai V. in sua extrav. de censibus*, ubi videtur clare approbari census super personis, ut notant *Pal*, *Cont. Tourn. l. c.*, *Salm. ib. et Wig. l. c.* Hæc sunt verba bullæ: *Cum opportuna contrahentium secu-*

(1) *dub. 3. n. 2.* — (2) *d. 57. §. 225. n. 25.* — (3) *d. 27. n. 25.* — (4) *t. 7. p. 576. §. 3.* — (5) *ex l. Ob æs alienum; et l. seq. c de action. et obl. ac c. 2. de pignor.* — (6) *l. 2. c. 22. dub. 4.* — (7) *l. 6. qu 5. art. 1. concl. 4.* — (8) *d. 6. p. 11. n. 2.* — (9) *p. 376. n. 2.* — (10) *tom. 1. p. 354. q. un.* — (11) *t. 4. p. 324.* — (12) *l. 6. c. 12. n. 5.* — (13) *de contr. p. 2. c. 6. concl. 1.* — (14) *tr. 9. ex. 8. n. 4. r. 1.* — (15 *de contr. c. 2. q. 4. r. 1.* — (16) *eod. tit. dist. 3. q. 6. n. 68.* — (17) *tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 1. n. 26.*

ritate.... ac potestate vendentis, personas earumque proprietates, reditus, jura etc. census et omnia et singula mobilia et immobilia bona obligandi et obligari faciendi etc. Idemque confirmasse *Gregorium XIII.*, testantur *Palaus et Wigandt.* Probatur 2. ratione, quia, si quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere. In tali autem contractu proprie non emitur persona, sed improprie: nam proprie emitur jus super industriam personæ. Sicut enim in censu reali non emitur prædium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex prædio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriæ et laboris personæ. Nec valet dicere, hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale; nam in mutuo cogitur mutuatarius reddere eamdem sortem, sed in censu capitale fit demortuum et tantum reddi potest ad arbitrium venditoris. An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utraque parte, *vide mox dicenda in seq. n. 843.* Ad bullas autem *Martini V.* et *Callixti III.* respondetur, quod ibi minime reprobatur census personalis, seu quia ibi tantum agebatur de censibus realibus, de quibus quæsitum fuerat, an liciti essent; ideo Pontifices eos tantum approbarunt. Hinc bene ajunt *Cabass. l. c.*, *Less.* (1), *Salm.* (2) *cum Pal.*, *Soto*, *Vill.*, *Prado etc.*, præfatas bullas non obligare, cum non sint præceptivæ, sed tantum approbativæ conditionum in iis expressarum. In bulla autem *s. Pii V.* præcipitur quidem, non constitui censum nisi super re stabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An vero hæc bulla *s. Pii* sit ubique recepta, infra videbimus *n. 848.*

„3. Iniqui sunt venditores seu censuarii, qui emptoribus sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos. *Bon.* (3).

841. — „4. Sicut in emptione res perit damno emptoris, sic etiam in censu reali, si res, super quam impositus est census, pereat vel fructus ejus absque culpa venditoris; tunc enim perit census, ita ut emptor sive

(1) *n. 47.* — (2) *ibid. §. 2. n. 29. et 33.* — (3) *dub. 3. q. 4. p. 1. n. 9. et 13.*

„censualista non possit amplius recipere fructus sive „censum: quia, qui emit, suo periculo emit. *Bon. l. c.*, „*Fill.* (1). Unde ad hoc incommodum cavendum inven„tus est sequens modus.

842. — „5. Licitum est, ut probant *Tol.* (2) *et Less.* (3), „contractui census adjungere aliud pactum assecurationis, „ut, si res, super quam fundatus est census, pereat, id „fiat damno venditoris, ideoque nihilominus obligatus sit, „vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restituta „sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc pactum „venditori compensare, augendo pretium census, vel quod „eodem recidit, minorem pensionem designando. *Bon* (4).

843. — „6. Ex natura rei licitus est non tantum cen„sus irredimibilis, sed etiam redimibilis, tum ex una parte „tum utriusque, ut patet ex terminorum explicatione: „quia *irredimibilis* census dicitur, cum venditor non po„test illum pro suo arbitrio redimere: *redimibilis* autem, „cum potest, reddendo emptori eamdem summam, quam „accepit, atque ita rursus sibi emendo, quod ante ven„diderat. *Utrinque redimibilis* dicitur, cum ita conven„tum est, ut tam emptor quam venditor possit empti„onem factam resolvere, et summam, quam dedit, repe„tere. *Less.* (5), *Diana* (6).

„7. Nihilominus, quia contractus census redimibilis ex „parte emptoris est res periculosa, suaderi non facile „debet: nam in constit. *Martini V.* et *Callixti III.* PP., „uti *Caroli V.* imperatoris, usurarius contractus judicatur. „Verum id intelligi debet secundum præsumptionem fori „externi: præterquam quod illæ constitutiones multis „locis eatenus non sunt receptæ, quatenus prohibent ea, „quæ juri naturali non adversantur, ut notat *Laym.* (7)."

Quæritur, an sit licitus census redimibilis ex utraque parte. Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia negat, quam tenent *Sot.* (8) *et Salm.* (9) *cum Covarr.*, *Tap.*, *Vill. etc.* Ratio, quia, ubicumque traditur pecunia cum pacto eamdem rursus recipiendi,

(1) *c. 35. p. 2. n. 225:* — *vide n. 847.* — (2) *l. 5. c. 46.* — (3) *c. 22. d. 11.* — (4) *l. c. n. 30;* — *vide infra n. 847.* — (5) *d. 10.* — (6) *p. 2. t. 5. misc. r. 76;* — *vide dicta de pacto retrovendendi et reemendi sup. n. 812. et 813.* — (7) *l. 3. t. 4. c. 18.* — (8) *l. 6. q. 5. a. 3. concl. 1.* — (9) *tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 41.*

est mutuuum virtuale; unde, quidquid ex eo percipitur ultra sortem, est usura.

Secunda sententia vero affirmat, et hanc tenent *Less.*(1), *Laym*, (2), *Pal.* (3), *Spor.* (4), item *Val.*, *Salas*, *Diana et Barth. a s. Fausto ap. Salm.* (5). Hæc sententia, spectata rei natura, satis probabilis mihi videtur, modo observentur limitationes, quas adnotavi circa pactum reemptionis *n. 813.* Nam revera non potest assignari ratio disparitatis in venditione prædiorum et in hac venditione censuum. Gratis autem asseritur, hoc esse mutuum virtuale; cum hic contractus omnino differat a mutuo; in mutuo enim, si perit res oppignorata, mutuatario perit; hic autem, si perit res censuata, censitori perit. *(Vide omnino, quæ diximus dicto n. 813.)* Idque dicunt *Less.*, *Laym. et Spor. ll. cc.* valere non tantum pro censu reali, sed etiam pro personali; quod non est improbabile, si debita proportio servetur. Cæterum, ut bene advertunt iidem *Laym. et Spor.*, hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis. *)

844. — „8. *Census vitalitius*, quia est virtualis sponsio, et nititur eventu fortuito, licitus est. *Fill.*, *Diana* (6)." *(et communiter Less.* (7), *Salm.* (8) *cum s. Thoma. Pretium hujus census vitalitii constituitur juxta rationem ætatis et sanitatis. Hinc dicunt Coninch.* (9) *et Cabass.* (10), *quod, si censitor possit ad annum 60 pertingere, poterit quotannis exigere aureos 10 pro 100: sed Less.* (11), *cui adhæret Croix* (12) *et Mazz.* (13), *dicunt, posse exigere unum pro septem vel octo, quod importat circa 12 vel 14 per 100. Et alibi ait Less.* (14), *posse exigere aliquando usque ad 16 pro 100.)*

(1) *l. 2. c. 22. d. 10.* — (2) *l. 3. tr. 4. c. 18. n. 8.* — (3) *t. 6. tr. 32. d. 6. p. 24. §. 4. n. 2.* — (4) *de 7. pr. c. 7. n. 21.* — (5) *ibid. n. 40.* — (6) *p. 7. t. 9. r. 70.* — (7) *c. 22. d. 6.* — (8) *loc. cit. §. 1. n. 28.* — (9) *d. 3. q. 4. p. un. num. 18.* — (10) *l. 6. c. 12. n. 8.* — (11) *l. 2. c. 22. n. 41.* — (12) *l. 3. p. 2. n. 1023.* — (13) *t. 2. p. 142.* — (14) *in auctar. v. societ. offic.*

---

*) Quare addit s. Auctor in hom. ap. tr. 10. n. 200: „Sententia negativa proculdubio suadenda est, dum omnes conveniunt, quod in tali contractu adest periculum saltem intentionis usurariæ." *Editor.*

845. — Hic videndum, quæ conditiones requirantur ad licitam censuum constitutionem. De jure naturali, ut ait *Less.* (1), duæ tantum conditiones desiderantur: *prima* ut sit æqualitas inter censum et pretium; *secunda*, ut pacta, præter naturam census adjecta, juste compensentur. De jure autem canonico duæ habentur bullæ, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. *Prima* est *Nicolai V.*, incipiens: *Sollicitudo*, edita anno 1452 pro utraque Sicilia: in hac approbatur census solitus institui in præfatis regnis, etiam cum pactis et pœnis appositis pro securitate; modo serventur hæ conditiones: 1. ut census constituatur specialiter super re certa et generaliter super omnibus bonis censuarii; 2. ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio; 3. ut pensio solvenda non sit ultra decem pro centum. In hoc autem, ait *Viva* (2), standum esse consuetudini locorum.

846. — *Secunda* bulla posterior est *s. Pii V.*, quæ incipit: *Cum onus etc.*, edita anno 1568. In hac plures aliæ conditiones præscribuntur; et I.: ut census constituatur super re stabili fructifera et designata; unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur, ut verius tenent *Viva* (3) *et Salm.* (4) *contra Nav.*, *Lop. ap. Viva*, putantes, in bulla præscindi a censu personali. Res autem stabilis reputatur domus, ager, et etiam officium perpetuum, et census perpetuus irredimibilis, imo etiam redimibilis, ut contra *Mol. et Azor* probabiliter tenent *Pal.* (5), *Bon.*, *Reb.*, *Hurt. ap. Viva l. c.* Notat tamen *Viva*, quod, licet res debeat designari, hoc tamen non tollit, quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis, quæ tamen pensio utique periret pereunte re specialiter hypothecata (6).

II: Ut census ematur pecunia enumerata coram notario et testibus. Sed hic *quæritur 1.*, an hæc conditio non obliget in foro interno, ita ut liceat in conscientia constituere censum ex pecunia antecedenter debita. Affirmant *Less.* (7), *Nav.* (8), *Diana* (9) *cum Megala*, *Mald.*,

(1) *l. 2. c. 22. n. 74.* — (2) *q. 7. art. 3. n. 14.* — (3) *de contr. q. 4. art. 3. n. 4.* — (4) *tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 2 n. 30.* — (5) *p. 14. n. 3.* — (6) *vide n. seq. 847.* — (7) *l. 2 c. 22. n. 80.* — (8) *de usur. n. 88.* — (9) *p. 1. tr. 8. r. 44*

Val., *Joan. de la Crux etc.*, et probabile putat *Tamb.* (1). Negant vero *Pal.* (2) *cum Med.*, *Lop. etc.*; item *Mol.* (3), *Lugo*, (4) *cum Salon.*, *Reb. et aliis pluribus.* Ratio, quia, cum bulla sit juste constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum. Hæc quidem secunda sententia est probabilior; sed prima non videtur improbabilis casu, quo omnino absit in casu particulari fraus aut injustitia: licet enim probabilius sit, legem non cessare cessante fine legis in casu particulari, contraria tamen adhuc videtur probabilis cum *Caj.*, *Sylv.*, *Ang.*, *Val*, *Carden.*, *Sa*, *Viva*, *Salm. et aliis pluribus*, ut diximus *l. 1. n. 199.* Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferæ per pecuniam creditam certe est valida et justa, cur injusta censenda est venditio census realis, quæ proculdubio vera venditio est, cum vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur? ut bene arguit *Lugo* (5) *cum Soto*, *Salas etc.*, ad probandum, quod jure naturali minime sit illicitus census constitutus ex pecunia credita. *Quæritur hic 2.*, utrum venditor census, si sit læsus in pretio, possit minuere pensionem, aut ipsam integram teneatur solvere. et censitor teneatur supplere pretium. Utraque videtur probabilis. *Vide Viva* (6).

III: Ut solutio pensionis non fiat anticipate, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait *Bon.* (7) *cum Mol.* (8), *Fill.*, *Reb.*, *Salas*, *Less.*, *Azor et Salon.*, quod, si censuarius sponte vellet solvere anticipate, hoc non prohiberi ex bulla. Illicitum est autem obligare censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo censitoris, quia hoc onus esset extra naturam contractus, ut recte ajunt *Viva* (9) *et Bon.* (10) *cum Reb.*, *Salas et aliis contra Rod.* Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV: Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos; hinc, si re hypothecata perit, nequit censitor petere, ut alia

(1) *de contr. l. 9. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 4.* — (2) *tr. 33. d. 6. p. 16. n. 8.* — (3) *d. 390.* — (4) *d 27. n. 83.* — (5) *loc. cit. n. 80.* — (6) *ib. n. 5.* — (7) *de contr. d. 3. q. 4. p. un. n. 26.* — (8) *d. 390.* — (9) *q. 4. art. 3. n. 6.* — (10) *l. c. n. 35.*

substituatur; secus, si res reperiatur aliena, vel si reddatur infrugifera culpa censuarii, ut *Less.*, *Nav. etc.*

847. — Sed dubitatur 1., an, præcisa bulla *s. Pii*, pereunte re de jure naturali pereat etiam census.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Pal.*(1) *cum Soto*, *Cov.*, *Palac.*, item *Salm.*(2) *cum Salas*, *Mercado*, *Rodr.*, *Matienza etc.* Ratio istorum, quia in censu præcipue obligatio imponitur personæ et accessorie rei, quæ tantum obligatur pro hypotheca sive pro assecuratione pensionis solvendæ: hinc asserunt, quod pereunte re hypothecata non perit obligatio personalis censuarii. Sed venerando tot DD. auctoritatem mihi omnino tenenda videtur

Secunda sententia, quam tenent *Less.*(3), *Lugo*(4), *Tol.*(5), *Mol.*(6), *Laym.*(7), *P. Conc.*(8), *Ronc.*(9), *Anaclet.*(10), item *Val.*, *Reb.*, *Med.*, *Fill. etc. ap. Pal.*(11) *et ap. Salm.*(12). Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur; unde *Lessius* recte dicit, falli *Sotum et Covar.*, dicentes, rem ibi obligari tantum pro hypotheca debiti personalis: nam revera in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendæ, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censita. Hinc, sicut pereunte re amittis jus servitutis, quod super illa haberes, puta transeundi, colligendi glandes etc.; ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum census tibi acquisitum, et eo casu venditor ab omni obligatione liberatur. Ita *Less.*; admittit tamen ipse *Less. ib.*, et consentiunt *Spor.*(13) *et Tamb.*(14), pactum adjectum solvendi pensionem adhuc re pereunte sustineri posse, si contractui census adjiciatur alter contractus assecurationis, dummodo pensio illa proportionate moderetur. Sed neque opinioni isti acquiescere valeo; licet enim probabilem censeam sententiam *Lugonis et aliorum*, ut mox dicemus v. *seq. dubitatur 2.*, quod liceat

(1) *tr. 33. d. 6. p. 31. n. 3.* — (2) *de contr. c. 4. p. 2. §. 4. n. 48.* — (3) *l. 2. c. 22. dub. 5. n. 34.* — (4) *d. 27. n. 103.* — (5) *l. 5 q. 39. n. 4.* — (6) *d. 383. et 394. dub. 3.* — (7) *l. 3. tr. 4. c. 15. n. 4.* — (8) *t 7. p. 594. n. 4.* — (9) *de contr. c. 1. q. 4. r. 5.* — (10) *n. 75.* — (11) *n. 2.* — (12) *ibid. n. 47.* — (13) *tr. 4. c. 6. n. 14.* — (14) *c. 4. §. 3. n. 1.*

pactum exigendi integram pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modo pretium minuatur; quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendæ annis sterilibus cum pensionibus, quæ solvendæ fuissent pro annis fertilibus, et hæ relaxantur; et sic jam adest æqualitas: attamen in nostro casu, cum pactum apponitur solvendi pensiones etiam re pereunte, nulla æqualitas esse potest, dum pensiones solvendæ remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quacumque relaxatione facta, non possunt adæquare pensiones, quæ in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2., an, si res per certos annos non det fructus, attenta bulla debeatur integra pensio. Negant *Less.* (1) *et Mol.* (2) ex hac bulla *s. Pii*, ubi prohibentur *conditiones directe vel indirecte obligantes ad pensionem in casibus fortuitis eum, qui alias ex natura contractus non tenetur*. Sed probabiliter affirmant *Lugo* (3) *cum Soto, Sa, Val., Salas etc.*, item *Nav., Bon. et Reb. apud Vira* (4): modo compensetur pretio periculum hoc, quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est, contractui census realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minime videtur reprobatum a bulla: nam Pontifex ibi prohibet tantum pacta præter naturam contractus, qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu, quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractus censualis, est tamen juxta naturam alterius contractus adjecti assecurationi, ut dicetur infra de contractu trino. Putat autem *Lugo* (5), quod, si pars prædii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam decisione rotæ Romanæ, quam refert idem *Lugo* (6), idque non negat esse probabile, nempe deberi totam pensionem ex parte prædii remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficiant; et ita tenet *Ronc. de contr. cum Duarde.*

(1) *l. 2. c. 22. n. 82.* — (2) *t. 2. d. 390.* — (3) *d. 27. n. 71.* — (4) *l. c. n. 7.* — (5) *n. 103.* — (6) *n. 105.*

Dubitatur 3., an pereunte re specialiter designata de jure naturali maneant obligata cætera bona venditoris in contractu generaliter hypothecata. Affirmat *Habert* (1), et videtur ei favere citata bulla *Nicolai V.*, ubi conceditur, posse constitui censum super re certa et generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. Sed mihi videtur probabilius negandum cum *Azor* (2) *et P. Conc.* (3); quia pereunte tota re totus census perit, juxta mox supra dicta *dub. 1.* Nec obstat, quod in hujusmodi contractu soleant substitui omnia venditoris bona: nam cautio hæc solum valet ad reddendum fundum securum ab evictione, ut bene ait *Concina*, nempe si ille sit gravatus aliis censibus vel fideicommisso etc., non autem, quod, si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi, ait *Azor*, bullam *Nicolai.* Dicit autem *Ronc.* (4), ad constituendum censum satis esse designationem fundi vel plurium aliquot fundorum in aliqua via aut villa, quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo, et testatur, ita pluries decisum fuisse a rota Romana (5).

V: Ut non privetur censuarius rem vendere aut donare. Debet tamen iste, si vendere vult, monere censitorem, num velit ipse emere eodem pretio; et ideo debet expectare per mensem (6). Præcisa vero bulla, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt *Salmant.* (7) *cum Soto, Cov., Pal. etc.*: sed quando tale pactum non adest, prædictam monitionem semper faciendam esse, asserunt cum *Val., Salm.* (8) *et Pal.* Imo semper æquum esse putant, ut censitor in emptione præferatur.

VI: Ne constituatur pro non soluta pensione alia pœna aut interesse lucri cessantis, scilicet extrinseci, puta, si præstandum erat triticum tempore, quo valebat duobus aureis, et reddatur tempore, quo valet uno, ut *Mol. et Hurt. apud Viva* (9). Sed jure naturali appositio pœnæ proportionatæ non est illicita (10). Item de jure naturali ex dilatione solutionis bene potest exigi interesse; sed

(1) *t. 4. p. 324. vers. verum.* — (2) *p. 3. l. 12. c. 5. q. 5.* — (3) *t. 7. p. 595.* — (4) *de contr. c. 1. q. 4. r. 1.* — (5) *ex Clericato in decision. miscell. dec. 73. n. 8.* — (6) *vide Viva n. 8. et 9.* — (7) *tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 4. n. 49.* — (8) *ibi n. 50.* — (9) *n. 20.* — (10) *Salm. ibid. §. 3. n. 38.*

ex bulla ob fraudem usurariam nequit illud in pactum deduci, ut docet *Less.* (1); in foro tamen conscientiæ ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecam. *Less.* (2).

VII: Ne ex pensionibus non solutis novus census creetur. An autem id sit illicitum de jure naturali? Bene ait *Lugo* (3), hanc quæstionem pendere ex alia supra (4) enuntiata, nimirum, an liceat constituere censum ex pecunia debita.

VIII: Ut censitor non possit pretium unquam repetere, et contra possit censuarius semper redimere censum, facta denuntiatione per bimestre. Pactum autem, quod census non possit unquam redimi a censuario, compensato pretio, per se non est illicitum; ita *Less.* (5) *et Salm.* (6), qui ajunt, hoc omnes docere. Sicut enim censuarius potest vendere fundum vel servitutem super illo in perpetuum, sic etiam jus ad ipsius fructus. Et ob eamdem rationem licitum quoque est, constituere censum cum pacto, ut non possit redimi nisi infra certum tempus, ut communissime docent *Less.* (7), *Sot.* (8), *Pal.* (9) *et Salm. l. c. cum Salas, Arag., et Reb. contra aliquos:* modo (intelligendum) pretium proportionate minuatur. Communiter etiam docent *P. Concina et Salm.* (10) *cum Lugo, Soto, Pal., Prado etc. contra Nav.*, licitum esse pactum, ut census non per partes redimatur, sed totum simul: justum enim est, ut, sicut emptor totam summam numeravit, ita etiam totam simul recipiat.

IX: Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio, quam ab initio constitutus fuit. De jure autem naturali certum est, ut dicunt *Salm.* (11), census non liquidum posse minori emi: et etiam attenta bulla probabilissimum videtur, hoc fieri posse, ut ait *Viva* (12) *cum Less., Mol. et Bon.*

848. — Quæritur I., an hæc bulla *s. Pii* obliget in conscientia. Negant *Habert* (13), dicens, bullam obligare

(1) *l. 2. c. 22. n. 85.* — (2) *n. 83.* — (3) *d. 27. n. 98.* — (4) *vide dicta n. 846. vers. II. ut census.* — (5) *l. 2. c. 22. n. 36.* — (6) *tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 43.* — (7) *c. 22. d. 9.* — (8) *l. 6. q. 5. art. 3. concl. 3* — (9) *d. 6. p. 24. §. 1. n. 4.* — (10) *ibid. n. 44.* — (11) *ibid. n. 35.* — (12) *q. 4. art. 3.* — (13) *t. 4. p. 324.*

in solis locis sedi apostolicæ subjectis, *Sa* (1), *Megala* (2): item *Nav.*, *Salm.*, *Mol. ap. B n.* (3), et probabilem putant ipse *Bon. et Tamb.* (4). Ratio, quia in foro interno illæ tantum conditiones requiruntur, quæ jure naturæ ad constitutionem census sunt necessariæ: bulla autem est constituta ad tollendas fraudes; unde, ubi fraudes absunt, bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantum judices, ne in foro externo contractum admittant. Probabilius tamen affirmant, præfatam bullam obligare etiam in foro interno, *Salm.* (5), *Lugo* (6), *Bon.* (7), *Less.* (8) *et Viva* (9) *cum Salon.*, *Trull.*, *Hurt. et communi*, ut asserit. Ratio, quia, licet contractus ex rei natura non sit usurarius, lex tamen positiva bene potuit illicitum eum reddere ob periculum usuræ (10).

849. — Quæritur II., an prædicta bulla obliget, ubi non est recepta. Negant communiter *Less.* (11), *Cont. Tourn.* (12), *Mol.* (13), *Bon.* (14), *Lugo* (15) *cum Soto*, *Nav.*, *Salas et aliis.* Et sic tenendum censeo, quidquid dicant *Salm.* (16). Ratio, quia, licet verius sit, leges pontificias non indigere subditorum acceptatione, prout contra *Less. l. c. et Cabass*, *Val.*, *Bon. ac alios* tenuimus (17) *cum Suar.*, *Laym.*, *Pal.*, *Croix etc.*: attamen communis est sententia, quod, ubi lex non est recepta et per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, præsentes vero ad eam non obligantur: ut tenent ipsi *Salm.* (18) *cum Azor*, *Bon.*, *Granado*; item *Suar.* (19), *Pal.* (20) *et Less. l. c.*, ubi cum *Cov.* asserit, certum esse, quod lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decennium non sit recepta, ut pariter diximus *d. l. 1. n. 139. cum Bus.*, *Nav. et Azor.* Bulla autem *s. Pii* non est recepta in duobus

(1) *v. census n. 3.* — (2) *2. 2. l. 2. c. 7. q. 2. n. 57.* — (3) *de contr d. 3. q. 4. p. un. n. 45.* — (4) *l. 9. tr. 2. cap. 6. §. 2. n. 4.* — (5) *tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 2. n. 31.* — (6) *d. 27. n. 83.* — (7) *l. c. n. 46.* — (8) *l. 2. c. 22. n. 100.* — (9) *de contr. q. 4. n. 3.* — (10) *vide dicta supra n. 846. v. II. ut census.* — (11) *c. 2. d. 13.* — (12) *de contr. p. 2. c. 6. concl. 1.* — (13) *d. 395.* — (14) *q. 4. n. 43.* — (15) *d. 27. n. 61.* — (16) *ibid. n. 32.* — (17) *l. 1. de leg. n. 97. in fin. et 138.* — (18) *de leg. c. 1. punct. 7. §. 2. n. 106.* — (19) *l. 4. c. 16. n. 9.* — (20) *tr. 3. d. 1. p. 13. n. 5.*

regnis Siciliæ, ut testantur *Lessius* (1), *Salas ap. Viva l. c.*, item *Verde* (2) *cum Dom. de Marinis etc.;* nec est recepta in Hispania, ut dicunt *Salm.* (3); nec in Belgio, ut *Spor.* (4) *et Less. ib.;* nec in Germania, ut idem *Less.*, *Habert ac Tanner.*, *Illsung*, *Pirhing et Platel ap. Croix* (5); neque in Gallia, ut *Less. et Platel ap. Croix ib.;* nec etiam Romæ observatur, ait *Cont. Tourn.* (6).

DUBIUM X.

Quid sit cambium.

850. *Quid sit cambium et quotuplex.*
851. *An liceat cambium minutum.*
852. *An cambium per litteras.*
853. *An cambium reale.*
854. *Quid de cambio ficto seu sicco? An liceat cambium cum recambio. Quid de cambio Francofurtensi?*
855. *An liceat pecuniam adulterinam expendere.*
856. *An liceat famulo lucrari commutando pecuniam domini.*

850. — „**R**esp. Cambium, quod permutationem signi-„ficat, hic accipitur pro sola permutatione pecuniæ, et „est contractus, quo campsor aliquis campsario volenti „cambit pecunias cum lucro aliquo præter sortem. Quod „si sine intentione usuraria fiat, ob titulos justos tali „lucro æstimabiles, patet, non esse malum. Unde, cum „quatuor sint cambiorum genera, nimirum 1. cambium „minutum seu manuale; 2. cambium per litteras; 3. cam-„bium reale; 4. cambium siccum seu fictum,

Circa ea resolvuntur:

851. — „1. Licitum est cambium *minutum*, in quo „dantur pecuniæ minores pro majoribus vel contra: quia „hic sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirum labor „campsoris in numeranda pecunia; item diligentia in „pecunia omnis generis conquirenda, ut campsariis qui-„busvis sit paratus; item puritas materiæ et commodi-„tas, ut cum aurum vel alia moneta commoda datur pro

(1 *l. c. n. 99.* — (2) *inst. civ. de cens. l. 3. n. 2389.* — (3) *de contr. cit. n. 32.* — (4) *tr. 6. c. 6. n. 11.* — (5) *l. 3. p. 2. n. 1010.* — (6) *loc. cit. v. sed illæ.*

„minuta et incommoda; *Laym.* (1)." *(Idque licet etiam eis, qui officium cambiendi non habent. Salm.* (2) *cum Pal., Nav.)*

852. — — „2. Licitum est item cambium *per litteras*, „cum scilicet campsor hic, v. gr. Monasterii, prior acci- „pit pecunias, quas postea litteris datis alibi, v. gr. „Francofurti, refundit per suos factores; quia hic etiam „sunt justi tituli, scilicet virtualis trajectio pecuniæ et „ejus assecuratio. Tantundem enim facit, ac si campsa- „rio pecuniam ejus Francofurtum transferat sine periculo. „Minus tamen campsor exigere debet, quam si realiter „transtulisset. *Laym. l. c., Bon.* (3), *Nav., Less. etc.*" *(S. Pius V. in bulla de cambiis ad usuras amovendas statuit, non protrahi tempus solutionis cambii, nisi ad primas nundinas: et solutiones esse faciendas, ubi determinatæ sunt, ac juxta tempus communiter taxatum de uno loco* (4)*.*

853. — „3. Item licitum est cambium *reale*, cum „campsor hic Monasterii prior dat pecunias, ut per suos „alibi eas recipiat a campsario, qui alibi habet pecunias, „sed eget nunc eis hic. Titulus hujus cambii est item „translationis et assecurationis: tantundem enim facit „campsor, ac si pecunias campsarii absentes sisteret hic „præsentes, vel ut alii ajunt, ac si præsenti pecunia „emeret absentem, quæ utique minus valet: *Laym.* (5), „*Bonav. l. c.*" *(Probabiliter ait Croix* (6) *cum Lessio, Laym. et Sporer, quod licite potest campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi utilis; quia in communi æstimatione hæc translatio est digna pretio, cum communiter in ea incommodum adsit, commodum autem campsoris tunc per accidens se habet.)*

854. — „4. Illicitum est cambium *fictum* seu *siccum*, „quod nihil aliud est, quam titulus lucrandi; ut v. g. „Titius indigens pecuniis petit a campsore sibi dari 100; „campsor autem non aliter dat nisi Francofurti v. gr. „vel alio loco distante solvendos, petitque ab eo pre- „tium, quod solet dari pro locis similibus. Titius ergo „accipit, et tamen vere non cogitat reddere in istis lo-

(1) *l. 3. t. 4. c. 19. n 4.* — (2) *tr. 14. c. 4. punct. 1. n. 8.* — (3) *d. 3. q. 5. p. 1.* — (4) *vide Salm. ibid. n. 12.* — (5) *l. c. n. 6. et 7.* — (6) *l. 3. p. 2 n. 1031.*

„cis, imo forsan nec habet istic correspondentem, idque „constat campsori: contractus hic est cambium fictum „ac revera mutuum, ideoque palliata usura. Excusabitur „tamen campsor, si lucrum illud exigat titulo lucri ces„santis. *Plura vide apud Tolet.* (1), *Bon.* (2).

Quæritur hic, an sit licitum cambium cum recambio, vulgo *cambio colla ricorsa* *). Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos a campsore solvendos in Sicilia; sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem, qui pro te solvat, rogas campsorem, ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi campsori cum lucro cambii; campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tanquam procurator tuus solvat sibi campsori cambium cum lucro, et tamquam procurator ipsius debitum recipiat: at quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescribit campsori, ut hic exigat tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii. *Tamb.* (3) dicit, hunc contractum probabiliter esse licitum, citatque *Nav.*, *Sa*, *Less. et Lugo.* Sed merito hujusmodi contractum reprobant *P. Concina* (4), *Cabass.* (5) *et Sporer* (6), qui ait, saltem practice hoc esse cambium siccum duplicatum: atque ego censeo, etiam speculative, cum revera in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli, ubi accepisti; neque contra campsor intendit exigere pecuniam creditam, nisi Neapoli, ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio, quomodo a labe usuræ manifestæ id excusari possit.

„5. Quod attinet ad cambium *Francofurtense*, in quo „mercatores dantes cambium ad proximas nundinas, quo „magis eæ distant, eo plus exigunt; si ideo præcise „plus exigatur, quia solutio diutius differtur, usura est; „si autem ratione alterius tituli justi, v. gr. lucri ces„santis; cum pecunia mercatorum sit instrumentum lu-

(1) *l. 5. c. 52.* — (2) *d. 3. q. 5. p. 1.* — (3) *l. 9. tr. 3. c 5. §. 3.* — (4) *t. 7. p. 549. n. 2.* — (5) *l. 6. c. 10. n. 7.* — (6) *de 7. pr. c. 6. n. 44.*

*) Hoc est (ut ipse *s. Alph.* in hom. ap. tr. 10 n. 203. vertit), cum duplici fictione. *Editor.*

„crandi, quo si diutius carent, carent lucro, et quo longius „est tempus, eo plures cambium petunt, ideoque crescit „valor pecuniæ: tunc lucrum est justum. *Laym.* (1) *ex „Mol., Less. etc.*" *Hoc cambium puto licitum, dummodo campsor vere patiatur interesse. Sola autem dilatio solutionis non erit certa causa justa augendi pretium, ut recte notat P. Conc.* (2).

855. — „6. Qui cambiendo vel aliter pecuniam adul- „terinam accepit, sive ex ignorantia aut inadvertentia, „non potest illam expendere: quia res vitiosa non po- „test tradi alteri vitio non detecto, ut supra *de ven- „ditione.* Neque ex eo, quod ipse deceptus est, potest „decipere alios, cum actio, qua deceptus fuit, nullum ad „hoc jus tribuat. *Bonac.* (3) *ex Azor., Sanch. etc.*

Sed alii distinguunt: Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si impressa sit signo principis, et materia sit bona ejusdemque ponderis, poteris eam expendere, cum nullum alteri inferas damnum; ita *Spor.* (4) *et Croix* (5): si vero moneta adulterina sit etiam materialiter falsa, tunc certe non poteris illa uti. Dubitatur autem, an, si eam expenderis bona fide, tenearis ad restitutionem. Negant *Sylvest. et Ang. ap. Dian.* (6), qui probabile censet: sed verius affirmant *P. Nav. ap. eumdem Dian. et Croix l. c., Spor. ib.*, qui ait, in hoc omnes consentire. Ratio, quia tunc ad restitutionem teneris ex vi ipsius contractus, quo obligaris solvere justum pretium pro re empta; cum autem pecuniam stanneam pro argentea tradis, minime justum pretium solvis.

856. — Utrum famulus recipiens pecuniam auream a domino, ut satisfaciat creditoribus domini, possit lucrari, illam cum ænea commutando? Affirmatur, quia est fructus industriæ, nisi sit contra expressam vel tacitam domini voluntatem. *Salm.* (7) *cum Lugo, Pal. etc.*

(1) *l. c. n. 9.* — (2) *t. 7. p. 557. n. 2.* — (3) *d. 3. q. 5. p. 1.* — (4) *de 7. pr. c. 5. n. 30.* — (5) *lib. 3. p. 2. n. 960.* — (6) *p. 3. tr. 6. r. 3.* — (7) *tr. 14. c. 4. punct. 1. n. 7.*

DUBIUM XI.

Quid sit locatio et conductio.

857. *Vide diversos casus apud* Busemb.
858. *Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum?*
859. *An successor locatoris expellere possit conductorem.*
860. *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis.*
861. *An liceat pauperi elocare jus mendicandi.*
862. *An nuntius proficiscens ad eumdem locum possit accipere a duobus duplicatam mercedem.*
863. *An conductor, obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis.*
864. *An debeatur salarium famulo ægrotanti: et an expensæ curationis.*

857. — „Resp. Est contractus, quo quis personam „vel rem aliquam mobilem vel immobilem alteri ad tempus „utendam vel fruendam concedit, certo pretio aut mercede seu pensione constituta. Utenda conceduntur v. g. „elocata domus, equus, servus etc.; fruenda conceduntur „elocatæ vaccæ, capræ, fundus, pomarium etc."

Unde, considerata hujus contractus natura et juris dispositione, resolvuntur sequentes casus:

„1. Si res locata ante traditionem pereat, contractus „dissolvitur, et conductor liberatur.

„2. Si absque culpa conductoris usus vel fructus rei „cesset, v. g. quia domus ruinam minatur, infestatur „spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc „consuetudo sit contraria) aut belli tutam habitationem „non præstat, liberatur conductor a solvenda pensione „pro tempore, quo non potest inhabitare, vel alia re „conducta uti vel frui; ut *vid. ap. Laym.* (1), *Less.* (2).

„3. Servo aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis, quo æger decubuit; nec ægro, „nisi expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, „aut consuetudo ferat. *Vide Sa* (3).

(1) *l. 3. t. 4. c. 23.* — (2) *l. 2. c. 24. d. 2. etc.* — (3) *v. conductio; — vide n. 864.*

„4. Propter modicum damnum vel infortunium nihil „remittitur colono de pensione: secus, si magna sit cla„des. Quod si tamen antecedentium vel sequentium an„norum fertilitate damnum compensetur, non remittitur. „*Laym.* (1), *Less.* (2).

„5. Si pluribus annis ob cœli clementiam (secus, si „ob industriam colentis) uberiores fructus ex fundo elo„cato proveniant, potest colono pensio augeri. *Laym.* (3).

„6. Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ „sunt, v. g. conservare sarta tecta, tributa et onera pu„blica præstare, ad locatorem seu dominum spectat; nisi „aliter conventum sit, aut consuetudo ferat. *Laym.* (4).

„7. Si conductor in rem conductam necessarias sive „utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detra„here vel repetere a locatore, et dum non solvuntur, „retinere rem conductam. *Laym. l. c., Mol.* (5).

„8. Etsi incendium plerumque accidat culpa inhabi„tantium, et sic in dubio contra illos præsumptio sit; „quia tamen sæpe id fit culpa famulorum, quam pater„familias præstare non cogitur, hinc conductor absolven„dus est, nisi locator ostendat culpam. *Vide Laym.* (6), „*Dian.* (7), ubi ex *Haunoldo et Berlichio* docet, si constet, „accidisse culpa certi et determinati alicujus de familia, „isque circa officium suum deliquerit, v. g. stabularii, „qui lumen male custodierit in stabulo, teneri patrem„familias (nisi famulus iste pro fideli ac diligenti fuerit „habitus) de damno: secus, si culpa alterius; vel si non „constet, utrum casu an culpa cujusquam acciderit.

„9. Si conductor domus v. g. ante tempus velit emi„grare, id quidem licet, potestque alteri locare: cæteroqui „autem de pensione nihil ei remittitur.

858. — „10. Locator non potest ante tempus præfini„tum conductorem invitum privare re conducta, nisi his„casibus: 1. si pensionem non solvat; expectare tamen „debet biennium, si ultra biennium res sit conducta; „2. si casus improvisus accidat, ob quem domus v. g. „ipsi domino sit necessaria; 3. si rem locatam reficere „necesse sit, nec possit fieri altero inhabitante; 4. si

(1) *n. 7.* — (2) *l. 2. c. 24. d. 4;* — *vide n. 860.* — (3) *n. 8.* — (4) *l. c. n. 4.* — (5) *d. 496.* — (6) *supra n. 6.* — (7) *p. 9. t. 7. r. 31.*

„conductor in re conducta male versetur, v. g. destruat „vel abutatur, ut alendo ibi meretrices. *Laym.* (1).

„11. — Successor universalis sive hæres non potest „ante completum tempus conductorem expellere: partialis „autem successor, ut emptor, donatarius, legatarius etc., „non tenetur stare contractui locationis, uti neque con„ductor: nisi tamen aliter pactum sit, v. g. ne res lo„cata durante tempore locationis alienetur. *Vide Less.* (2) „*et Laym.* (3)."

859. Commune est et certum cum *Bus.* ut supra, quod successor universalis non potest expellere conductorem, ut communiter dicunt *Lugo* (4) *et Spor.* (5) *cum aliis* (6). Certum est etiam et commune, quod possit eum expellere successor particularis, uti emptor, legatarius etc. (7). Conductor autem habet eo casu actionem pro interesse contra locatorem vel ejus hæredem (8). Excipiunt tamen *Sporer* (9) *et Croix* (10), si ager jam esset a colono elaboratus vel seminatus: quia, ut dicunt, non patitur æquitas, ut colonus jacturam illam patiatur. Sed dico, hanc exceptionem esse contra expressam juris sanctionem, cum ex præfatis textibus successor particularis habeat jus certum expellendi colonum: e converso non video, quomodo lædatur æquitas, cum colonus jam habeat actionem contra locatorem vel ejus hæredem, repetendi damnum; expresse enim in *cit.* §. *Qui fundum*, ubi sermo fit de legatario expellente colonum fundi legati, dicitur: *Et hoc detrimentum* (id est ab expulsione proveniens) *ad hæredem pertinet.* Notandum autem hic, quod minor tenetur stare locationi sui curatoris: beneficiarius sui prædecessoris: et uxor stare locationi sui mariti (11).

860. — Quæritur 1., an ob jacturam causa sterilitatis possit colonus petere remissionem pensionis. De jure naturæ jactura sterilitatis per se spectat ad conductorem: ob æquitatem tamen juris introductum est, si ingens sit damnum, ut aliquid remittatur; nisi sterilitas compen-

(1) *n. 9.* — (2) *l. 2. c 24.* — (3) *l. 3. t. 4. c. 22.* — (4) *d. 29. n. 16.* — (5) *de 7. præc. c. 7. n. 32.* — (6) *ex l. Viam 10. de locat.* — (7) *ex l. Emptorem c. eod. tit.* — (8) *ex l. Si merces 25.* §. *Qui fundum 25. ff. de locat.* — (9) *n. 34.* — (10) *l. 3. p. 2. n. 1047.* — (11) *vide Croix lib. 3. p. 2. n. 1047.*

setur cum ubertate aliorum annorum, ut ex *l. 8. c. de loc. et ex cap. Propter sterilitatem de loc.*, ubi *Gregorius IX. in quadam sua extravag.* sic sancivit: *Propter sterilitatem, afficiendo magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis ecclesiæ pro rata pensionis remissio est facienda: nisi cum ubertate præcedentis vel subsequentis valeat sterilitas compensari.* Hinc, si nulli fructus percipiantur, nulla debetur pensio, ut docet *Lugo* (1). Si autem aliqui fructus percipiantur, ajunt *Less.* (2) *et idem Lugo* (3) *cum Cov., Bartolo et aliis*, tunc tantum remissionem esse faciendam, quando, deductis semine et expensis, non supersit, quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiam pensionem. Verumtamen putat *Croix* (4) *cum Laymann et aliis*, in hoc servandam esse consuetudinem locorum.

861. — Quæritur 2., an liceat pauperi elocare jus mendicandi. Affirmant *Sanchez* (5) *cum Henriq. et Sporer* (6)? quia ex una parte contractus est justus, cum utrinque æqualis sit sors lucrandi et perdendi; et ex alia hoc idem esset, ac si pauper mediate per alium eleemosynam peteret. Sed merito negant *Lugo* (7) *cum Rodr. et Cord., Concina ac Croix* (8). Ratio, quia, tametsi hic contractus sit justus inter locatorem et conductorem, est tamen injustus respectu ad fideles eleemosynas dantes, qui pauperi tantum volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. Nec valet dicere, quod fideles mediate dent pauperi; nam bene respondet *Croix*, quod vi juris empti ad petendum conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: et ideo nec mediate, nec immediate eleemosynæ illæ pauperi dantur. Secus autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum: quia hoc casu, licet eleemosynæ illæ hic et nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen, ut eorum subventio sic manuteneatur; alias non inveniretur, qui pro paupere illo loca circumiret, et sic pauper destitutus maneret.

(1) *d. 29. n. 40. ex l. Si merces. §. Vis major. ff. de locatione.* — (2) *l. 2. c. 24. n. 17.* — (3) *n. 43.* — (4) *lib. 3. p. 2. n. 1049.* — (5) *cons. lib. 1. c. 7. dub. 2.* — (6) *de 7. præc. n. 23.* — (7) *d. 29. n. 9.* — (8) *lib. 3. p. 2. n. 1044.*

862. — Quæritur 3., an nuntius proficiscens ad eumdem locum licite possit accipere a duobus duplicatam mercedem. De aurigis ait *P. Conc.* (1), nullam esse difficultatem, quod possint, quia talis est consuetudo. De nuntio vero opinatur, æquum esse, ut dimidiam tantum mercedem exigat a secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cum eo casu opera illius pro itinere, quod non suscipit gratia illius secundi conductoris, non videtur valere, quanti valeret, si pro eo solo iter susciperet. Cæterum satis etiam probabile est, quod possit totam mercedem exigere, ut tenet *Lessius* (2) cum communi sententia, ut asserit idem *Concina*, et probabilem putat *Croix* (3) *cum Laym. et Pal.* Ratio, quia per accidens se habet, ut opera sua sit utilis duobus; de se autem ab unoquoque mercedem justam exigit, cum unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quod si non peragit, peccat quidem injustitia contra jus utriusque (4).

863. — Quæritur 4., an conductor, obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis. Negant *Mol. et Velasq. ap. Lugo* (5): sed verius affirmat ipse *Lugo ib. cum Lop. et Croix* (6); quia, cum quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis: sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumptus, ut illuc pensio transmittatur. Intellige, dummodo in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione, cum hoc onus meliorationum alienum sit a natura conductionis. Cæterum expensæ modicæ et ordinariæ in re conducta faciendæ regulariter spectant ad conductorem; extraordinariæ vero ad locatorem, ut *Croix* (7) *cum Sporer et Tamb.*

864. — Quæritur 5., an debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquos menses, puta per trimestre. Affirmant *s. Antoninus, Graff. etc. apud Croix* (8); sed verius negat communis sententia, quam tenent *Lugo* (9) *et Croix* (10) *cum Mol., Laym. et*

(1) *t. 7. p. 632.* — (2) *l. 2. c. 24. n. 28.* — (3) *l. 3. p. 2.* — (4) *vide dicta de cambio n. 853. in fine.* — (5) *d. 29. n. 69.* — (6) *lib. 3. p. 2. n. 1053.* — (7) *l. c. n. 1052.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 1050.* — (9) *d. 29. n. 58.* — (10) *l. c. in fine.*

aliis: quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non præstito. Putat autem *Azorius apud Lugo* (1), teneri saltem dominum ad præstandum famulo alimenta et expensas necessarias pro curatione. Melius tamen dicunt *ib. Rebellus et alii cum Diana*, non teneri nisi ad sumptus leves pro brevi infirmitate: quinimo non immerito ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi forte aliquando ex charitate, casu scilicet, quo infirmus esset in gravi necessitate. Bene tamen excipit *Ronc.* (2), nisi alicubi esset consuetudo, ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus ad annum conductus per aliquot dies ægrotet.

DUBIUM XII.

De contractu emphyteusis, feudi et libelli.

865. *Quid de emphyteusi?*
866. *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum.*
867. *Quid de feudo?*
868. *Quid de contractu libellatico?*

865. — „Resp. 1. *Emphyteusis* est contractus similis „locationi, in quo res immobilis, quæ cultura possit „effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum vel „non brevius saltem quam ad decennium; ita ut domi„nium ejus directum et possessio civilis maneat apud „dominum, qui tradit in emphyteusim; dominium autem „utile transferatur in emphyteutam, cum hoc onere, ut „quotannis certum canonem, ut vocant, seu pensionem „domino solvat: quam si totam solvere negligat 26 an„nis continuis in emphyteusi ecclesiastica (cum scilicet „res est ecclesiæ vel pii loci), vel in sæculari 36 annis, „incidit ipso jure in pœnam commissi, ut dominus eum „expellere possit," *(etiam auctoritate propria, ut multi cum Pal.* (3)*; sed Lessius dicit, præcedere debere monitionem. Vide Croix* (4) „etsi de solutione interpellatus „non fuerit: licet enim *Bart. et alii quidam ap. Diana* (5) „dicant, si per 30 vel 40 annos non solverit, eum præ-

(1) *n. 60.* — (2) *quæst. 3. r. 2.* — (3) *p. 10. n. 1. et 6.* (4) *l. 3. p. 2. n. 1062.* — (5) *p. 8. t. 7. r. 36.*

„scribere immunitatem in futurum, id tamen *Wesemb.* „*et alii 5* negant; (1) porro, quid juris sit in hoc con- „tractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, „et ex ipsa conventione contrahentium, quæ scripto in- „strumento concipi debet, ut valeat. *Vide Laymann* (2), „*Lessius* (3).

866. — Utrum emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum? Dicit *Pal.* (4), de juris rigore et consuetudine integram pensionem esse solvendam, ex *l. 1. c. de jure emphyt.*, ubi sancitur, quod, prædio manente in parte, solvenda est pensio. Attamen *Less.* (5) *ac Lugo* (6) recte sentiunt, hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum, et magis datur in recognitionem dominii directi, quam ad fructus compensandos: secus vero, si sit magna et fere æqualis fructibus; nam tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magna sterilitate adveniente. Utrum autem emphyteuta gaudeat privilegiis, quæ dominus directus in re habebat? Affirmant *Bart.*, *Jason*, *Tiracq. etc. ap. Croix* (7): sed negant probabiliter *Less.*, *Laym.*, *Pal. etc. ib.* Ratio, quia, cum transfertur in emphyteutam utile dominium rei, res fit sua; unde, si nimirum ipse sit laicus, non potest gaudere privilegiis ecclesiæ, ad quam spectet dominium directum.

867. — „Resp. 2. *Feudum* est contractus similis em- „phyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum „translatione dominii utilis, proprietate retenta, sub onere „non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem „et obsequium personale directo domino. Quod si tamen „non faciat vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), „perdit feudum. Interdum etiam in feudo aliquid per- „solvi debet in recognitionem dominii directi; sed tunc „ex ea parte deficit a puro feudo et declinat ad emphy- „teusim. Porro, quid juris sit circa feuda, pendet item „a locorum consuetudine: quæ juris communis sunt (8).

868. — „Resp. 3. *Contractus libellaticus* sive datio ad „libellum dicitur, cum emphyteuta vel feudatarius rem

(1) *vide loc. cit.* — (2) *l. 3. t. 4. c. 23.* — (3) *l. 2. c. 24. d. 9.* — (4) *tr. 33. d. 9. p. 7. n. 5.* — (5) *lib. 2. cap. 24. n. 49. et 50.* — (6) *d. 29. n. 88.* — (7) *l. 3. p. 2. n. 1064.* — (8) *vide loc. cit.*

„illam, quam in feudum vel emphyteusim accipit, si„mili contractu tradit tertio (ad quod tamen, si in de„cennium fiat, requiritur domini consensus): ita ut sit „quasi subfeudum et subemphyteusis. Ita *Lessius* (1).

DUBIUM XIII.

Quid sit sponsio et ludus.

869. *Quid est sponsio? et an sit licita.*
870. *An liceat spondere circa peccatum committendum.*
871. *Quid ludus, et quando licitus?*
872. *An sit restituendum lucratum a filiofamilias aut religioso.*
873. *Quid, si religiosus ludat illicite per licentiam generalem?*
874. *An religiosus possit plus lucrari quam perdere.*
875. *An, si exponat majorem summam, quam possit, teneatur restituere lucratum.*
876. *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo.*
877. *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere.*
878. *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quam alter.*
879. *An, si unus rem certo sciat et manifestet.*
880. *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum.*
881. *An teneatur restituere præsciens, se victurum ob suam peritiam.*
882. *An, qui utitur astutiis licitis. Quid, si utatur illicitis? et quantum debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris.*
883. *Agitur de ludo vetito.*
884. *Quæ sint leges hunc ludum prohibentes.*
885. *An et quomodo peccent I.* laici *hoc lusu ludentes.*
886. *An peccet graviter ludens ob lucrum.*
887. *An victor ludo vetito possit retinere lucratum.*
888. *Quid, si impediat judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur fateri veritatem judici interroganti.*
889. *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi.*
890. *An victus teneatur solvere.*
891. *Quid, si uterque renuntiaverit legi?*
892. *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti.*
893. *An victus possit sibi compensare solutum.*
894. *An possit transigere, si ficte minitetur repetere in judicio.*
895. *II. Quoad* clericos; *quinam clerici comprehendantur.*
896. *An certe peccent graviter clerici ludentes frequenter et in magna quantitate.*

(1) *d. 1. n. 6.*

897. *Quid, si solum frequenter?*
898. *Quid, si solum in magna quantitate?*
899. *Quando non peccent graviter nec leviter.*
900. *An hæc procedant in omni ludo chartarum.*
901. *III. Quoad* religiosos; *an et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes.*
902. *IV. Quoad* episcopos, *quomodo ipsi peccent.*
903. *An peccent graviter clerici et religiosi his lusibus assistentes.*

869. — „Resp. *Sponsio* est contractus, in quo duo, „de veritate aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit; v. gr. certo tecum 10 imperialibus, hanc „vel istam civitatem obsessam, captam etc. Ut licite fiat, „requiritur 1., ut fiat super re dubia; 2. ut sit æquali„tas in re, quæ spondetur, cum æquali incertitudine;" (*æqualitas tunc adest, quando res est proportionata probabilitati alterius partis. Lugo*(1) „3. dubius even„tus in utroque; 4. ut uterque eodem sensu accipiat id, „de quo certatur. *Molina*, *Lessius*, *C. Lugo*(2).

Sed quæritur, an sint licitæ hæ sponsiones, vulgo dictæ *scommesse?**) Negant *s. Anton.*(3), *Sylv.*(4) *et Conc.*(5) *cum Gabr. etc.* Ratio, quia leges civiles has sponsiones reprobant, nisi forte fiant causa exercendæ virtutis, puta in palæstra luctando etc. Affirmant vero communiter *Azor*(6), *Sanch.*(7), *Lugo*(8), *Cont. Tourn.*(9), *Ronc.*(10), *Wigandt*(11), *Salm.*(12) *cum aliis pluribus.* Ratio, quia hic est contractus fortunæ, quo uterque spondens exponitur pari periculo jacturæ et lucri. Neque verum est, leges prohibere sponsiones, nisi fiant circa corporis certamina, causa odii, libidinis et similis: aliæ vero sponsiones indifferentes potius approbantur(13). Hanc sententiam per se veram puto, quia sponsio per se est res indif-

(1) *d. 31. n. 77.* — (2) *d. 36. sect. 6.* — (3) *p. 2. tit. 1. c. 23. §. 9.* — (4) *v. negotium q. 4. in fin.* — (5) *t. 7. pag. 608. n. 21.* — (6) *p. 3. l. 11. c. 19. dub. 1.* — (7) *cons. lib. 1. c. 8. dub. 32. n. 2.* — (8) *d. 31. n. 73.* — (9) *de contr. p. 2. c. 10. in fin.* — (10) *de contr. c. 3. q. 1.* — (11) *tr. 8. ex. 4. q. 20.* — (12) *de contr. c. 4. punct. 3. n. 64.* — (13) *ut in l. Si quis ff. de verb. obl. et l. Si pater. c. de inoff. test.*

*) germanice: Wette. *Editor.*

ferens. Tamen in individuo (cum ex mea sententia non detur actio indifferens) regulariter censeo, hujusmodi sponsiones non excusari a peccato veniali, quia in eis deest motivum cohonestans licitæ recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere *s. Ant. l. c.*, vocans tale lucrum *turpe*, utpote *nulli deserviens utilitati*, *sed vanitati et prodigalitati.*

Nemo autem dubitat, reprobandas esse sponsiones circa ingluviem aut potum (1); sic per bullam *Pii V. In eligendis etc.* prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam et mortem, ut refert *Azor* (2). Item testatur *Ronc.* (3), *Gregorium XIV.* per aliam bullam, quæ incipit: *Cogit nos*, ampliasse præfatam bullam *Pii* etiam ad electiones cardinalium, et adhuc extra Urbem sub excommunicatione latæ sententiæ, Papæ reservata, respectu ad electionem Pontificis; et respectu aliarum sponsionum ipsæ annullantur in utroque foro, adeo ut quisque teneatur ad restitutionem ante omnem sententiam. Sic etiam, ut testatur *Sanchez* (4), prohibentur sponsiones scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

870. — Dubitatur 1., an sit licita sponsio circa peccatum committendum. Bene distinguit *Lugo* (5): Si sponsio est de peccato patrando ab alio tertio, illicita est, si spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita *Lugo l. c. et Sanch.* (6). Advertunt tamen iidem *Lugo et Sanch. cum Alcoz.*, quod eo casu optans peccatum peccaret quidem, sed non tenetur ad restitutionem, quia læderet quidem virtutem, quam lædi optat, sed non læderet justitiam. Si vero sponsio est de peccato patrando ab uno ipsorum spondentium, licita erit, si tu v. gr. sponderes, alterum commissurum fore peccatum; quia tunc sponsio eum avertit a peccato: secus, si sponderes, te commissurum peccatum, aut alterum non commissurum; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sed dubitatur 2., an hoc casu, quod sic illicite sponderes, tenearis ad restitutionem. Recte negant *Lugo* (7),

(1) *vide Lugo l. c.* — (2) *l. c. c. 20. dub. 4.* — (3) *l. c. q. 2. r. 2.* — (4) *l. c. n. 4.* — (5) *d. 31. n. 75.* — (6) *n. 6.* — (7) *n. 75.*

Sanch. (1) *Azor* (2) *et Ronc.* (3). Ratio, quia, licet spondendo pecces, non tamen lædis justitiam, cum tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsionis. Et in hoc consentit etiam *s. Anton. l. c.*, ubi ait: *Non tamen restituere oportet de necessitate; sed pauperibus erogandum, et hoc magis ex consilio, quam ex præcepto.*

871. — „*Ludus* vero est contractus, quo ludentes in„ter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque de„posuit. Hi contractus jure naturæ liciti sunt, modo de„bitæ conditiones adsint, et aliunde non interveniat scan„dalum aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, „nec peccati sit occasio: quia, sicut quivis suæ rei do„minus potest alteri eam donare absolute, sic etiam sub „aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex indu„stria pendeat. *Lessius* (4), *Bonacina* (5).

„1. Qui rei dominus non est aut alienare eam non „potest, non potest etiam de ea ludere aut disponere. „Et sic deberet restituere, qui lucratus esset a religioso „et filiofamilias non potente alienare. *Laymann* (6).

872. — Quod lucratur quis ludo a filiofamilias, debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensibus etc., vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam, vel adsit tacita licentia parentum. *Salm.* (7). Idem dicendum de uxore et religioso, ut *Lugo*, *Mol.*, *Azor cum Salm.* (8). Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis, vetitis a jure, a regula vel a prælato: uti sunt ludi alearum et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, et in illis religionibus, ubi usu permittitur ad recreationem, ut *Salm.* (9) *cum Dic.*, *Peyrin. etc.* At in religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem regulæ prohibitionem, ut communiter dicunt *Salm. ib. cum Lugo*, *Diana*, *Dic. etc.* Et tunc lucratum omnino restituendum ipsi religioso vel monasterio. *Vide fusius infra dicenda super hoc puncto num. 901.*, ubi etiam agetur de quantitate, quam alii religiosi possunt ludo exponere.

(1) *n. 8.* — (2) *d. c. 19. dub. 6.* — (3) *c. 3. q. 2. r. 1.* — (4) *c. 26. d. 1.* — (5) *d. 2. q. 3.* — (6) *l. 3. t. 4. c. 21. n. 5.* — (7) *de contr. c. 4. punct. 3. n. 54.* — (8) *de rest. cap. 6. punct. 8. n. 94.* — (9) *ibid. n. 95.*

873. — Hinc quæritur 1., si religiosus, obtenta licentia generali a prælato, expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, puta in ludis vetitis aut cum meretricibus etc., utrum tunc peccet contra votum paupertatis, et tam ipse quam accipiens teneantur ad restituendum monasterio.

Prima sententia cum *Salm.* (1) *cum Nav.*, *Sanch.*, *Less.*, *Sylv. etc.* affirmat. Ratio, quia talis licentia a superiore nec præsumitur data, nec dari poterat, cum ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii.

Secunda sententia tamen, quam tenent plures auctores graves, ut *Suarez*, *Lugo*, *Hurt.*, *Med.*, *Salas*, *Lop.*, *Pellizz.*, *Reb. etc. apud Salm.* (2), quibus *Croix* (3) adhærere videtur, censet, nec religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem monasterio deberi ab ipso aut ab accipiente. Ratio istorum, tum quia, ut ait *Croix*, tunc licentia habetur ut data, non a prælato administratore, sed a religione domina, quæ in tali casu, licet sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; et religio præsumitur, ut ait *Rebellus*, sæpe in eam consentire, ne periclitetur fama subditi vel superioris: tum quia eo casu superior aufert de se impedimentum, quantum potest; et ideo, cum universaliter licentiam præbet, non est, cur credatur, eam limitasse ad usus tantum licitos, ut dicunt *Croix et Lugo cum aliis*. Sed his non obstantibus censeo primam sententiam absolute probabiliorem. *Vide, quæ fusius dicentur l. 5. n. 31.**)

874. — Quæritur 2., an religiosus possit in ludo plus lucrari, quam perdere possit. Distingue: Potest, si eodem jactu (exponendo v. gr. quinque argenteos) totidem a quatuor personis lucretur, vel si ludus moraliter non interrumpatur; quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam una cum sua exposita, ita bene potest plus lucrari, saltem duplum suæ pecuniæ expositæ. *Sanchez*, *Valent.*, *Reb. etc. cum Salm.* (4). Si vero ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sint omnino diversi, non

(1) *de restit. cap. 6. punct. 7. n. 85.* — (2) *ibid. n. 84.* — (3) *l. 4. n. 114.* — (4) *ibid. punct. 8. n. 97.*

*) Sic textus convenit cum retractatione 44. *Editor.*

potest pecuniam lucratam integre exponere, quia illa non est sua, sed monasterii. Concedunt tamen *Salm. ib. cum Lugo et Villal.*, non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; aut si in altera die, urbanitatis causa, ludatur cum iisdem. Idem de filiisfamilias docet *Sanchez* (1); idem de similibus ait *Rebellus.*

875. — Quæritur 3., an religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam, quam possit, teneatur restituere lusori summam lucratam uno jactu supra illam, quam perdere poterat. Negant *Nav.*, *Gabr.*, *Arm.*, *Graff.*, *Tol. et alii ap. Sanch.* (2). Ratio istorum, quia contractus aliquando bene potest esse validus ex parte unius, et invalidus ex parte alterius, ut sunt contractus cum pupillo et ecclesia sine solemnitate initi (3). Hanc opinionem *Sanchez* (4), licet oppositam vocet longe probabiliorem, putat tamen probabilem. Sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur: in adducta enim paritate supponit lex, adesse in contractu æqualitatem, et tantum respectu deficientiæ solemnitatum favet ecclesiæ et pupillo; at in casu nostro deficit æqualitas et justitia contractus, cui nescio quomodo lex favere possit, cum sit in substantia injustus. Hinc adhæreo secundæ sententiæ, quam tenent *Salm.* (5), *Sanch. cum Less.*, *Villal. etc.*, nimirum, quod eo casu omnino teneatur religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inæquali et injusto. Et hoc congruit doctrinæ *Mol.*, *Sanch. et Lugo apud Croix* (6), qui recte dicunt, quod, si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nil aliud habeat, quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum; quia contractus fuit nullus, cum exposuerit pecuniam, quam collusor acquirere non poterat.

Dicunt tamen *Salm.* (7) *et Sayr.*, *Henr.*, *Salon.*, *Sa etc. apud Sanchez* (8), quod, si alter lusor sciat, religiosum vel filiumfamilias non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria.

(1) *cons. l. 7. c. 8. d. 8. n. 2.* — (2) *dec. l. 7. c. 19. n. 85.* — (3) *ex l. Julianus, §. Si quis. ff. de act. empt. et cap. Si quis 12. q. 2.* — (4) *n. 86.* — (5) *de rest. c. 6. punct. 8. n. 98.* — (6) *l. 3. part. 2. n. 1079.* — (7) *cit. n. 98.* — (8) *n. 87.*

Sed hoc verius negant *Salas apud Lugo* (1) *et Sanch.* (2) *cum Soto, Lop., Reb. etc.* Ratio, quia ille, etsi colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere et non lucrari. Recte tamen id admittit *Sanchez cum Lop.* solo casu, quo ex conditione colludentis et ex parva quantitate ludo exposita probabiliter præsumatur animus donandi; vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratia ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam bene subdit *Sanchez cum Rebello.*

876. — „2. Si tamen filiusfamilias (et idem de reli-„gioso ait *Nav. ap. Less.* (3) alatur in distanti loco a „parentibus, poterit ex alimentis moderate aliquid insu-„mere in honestum lusum, v. gr. 5 ex 100; quia talis „communiter præsumitur voluntas parentum, ut habent „*Sotus l. c., Laym. etc.* Ac præterea potest etiam filius „exponere, quidquid lucratus fuerit, cum ad hoc etiam „parens censeatur tacitam facultatem dare. *Laymann* „*l. c. Bonacina* (4).

Probabile tamen est, ut mecum senserunt juniores valde docti, quod eo casu, si filiusfamilias nolit solvere amissum in ludo, licite potest exceptionem opponere, nec tenetur solvere reservando aliquid ex alimentis. Utrum autem filiusfamilias possit una vice exponere, quod per totum annum perdere potest? Negant aliqui, sed probabilius affirmant *Sanchez et Diana.* Nec victor tunc tenetur inquirere, an filius poterit necne illam summam exponere, nisi sciat, quod iste solet cum aliis ludere. Ita *Sanchez, Lugo etc. ap. Croix* (5).

877. — „3. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra „conditiones ludi et decipiendo, aut fraude ac per in-„juriam alterum pertraxit ad ludendum; v. gr. si simularet „se plane ignarum lusus, et sic alterum multo imperi-„tiorem provocaret, qui alioqui ludere noluisset; aut si „conviciis lacesseret, ad quæ vitanda alter consensisset „in lusum, alias non consensurus. *Mol.* (6), *Laym. l. c.* „*Bonacina* (7).

378. — „4. Si in re, quæ spondetur, sit inæqualitas,

(1) *d. 31. n. 59.* — (2) *dict. n. 87.* — (3) *l. c. d. 1.* — (4) *de trest. d. 1. qu. 3. p. 2. n. 10. et seq.* — (5) *lib. 3. p. 2. n. 1073.* — (6) *d. 517.* — (7) *d. 2. q. 3. p. 2. n. 3.*

„et hæc alteri parti (v. g. cujus pecunia major est) sit „nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus „probabiliter; quia scienti et volenti non fit injuria, ut „dicunt *Navarrus*, *Medina*, *Sanchez*, *Diana*. Contrarium „tamen probabilius docet *C. Lugo* (1) *ex Molina*, *Less.* „*et Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari; „quia non est æqualis conditio utriusque, et alter nulli „se exponit periculo. *Vide Azor.* (2), *Bon.* (3), *Salas* (4), „*Escob. et card. Lugo l. c.*

879. — An valeat sponsio, si quis manifestet, certo rem scire, et hoc non obstante alter perseveret in sponsione?

Prima sententia cum *Viva*, *Lugo* (5), *Salm.* (6) *et ibid. Sanchez*, *Trull.*, *Diana*, *Villal.* affirmat valere, quia alter suæ pertinaciæ detrimentum imputare debet.

Sed *secunda sententia*, mihi multo probabilior, quam sequuntur *Lugo* (7) *et Croix* (8), tenet, contractum esse nullum; pari modo, ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera. Tunc enim, quamvis venditor manifestet illi veritatem, si tamen ille pro vera emat, adhuc emptio est nulla, cum ibi non alius contractus interveniat, quam emptionis; nec emptor animum habet transferendi dominium suæ pecuniæ alio titulo, quam emptionis; quæ cum sit injusta quoad substantiam, nulla est. Excipitur: si ille, qui a principio certus videbatur de aliqua re, postea, altero contradicente ac spondere volente, incipiat dubitare, advertens, jam alias se deceptum deprehendisse, etiam in iis, quæ sibi certa apparebant; tunc enim poterit lucrari. Ita *Lugo* (9), *Cont. Tourn.* (10), *Ronc.* (11), *Anacl.* (12) *cum Mol.* Præterea ego exciperem, si sponsor deceptus suam assertionem haberet pro dubia, quia tunc sponte vult perdere: quando enim credit certum, quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perdendi; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, et ipse de assertione sua incipit

(1) *d. 31. sect. 6. n. 81.* — (2) *p. 3. l. 5. c. 25. q. 7.* — (3) *d. 5. q. 3. p. 2. q. 36. n. 3.* — (4) *de ludo dub. 13. n. 3.* — (5) *art. 4.* — (6) *de contr. c. 4. p. 3. n. 64.* — (7) *d. 31. n. 83.* — (8) *l. 4. n. 1068.* — (9) *n. 79.* — (10) *de contr. p. 2. c. 10. in fin.* — (11) *de contr. c. 3. q. 2. r. 2.* — (12) *de spon. q 9. n. 116.*

dubitare, et tamen pertinaciter vult spondere, tunc cessat sua deceptio, et ipse vere vult perdere, casu quo res se habeat, ut alter asserit: prout si venditor asserat, gemmam esse falsam, et emptor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, bene poterit venditor pretium illud retinere.

„5. Per se quidem et jure naturæ licita est etiam spon„sio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum „habet, v. g. Petrum intra annum moriturum (etsi enim „detur occasio optandi vel machinandi mortem Petro, id „est per accidens; potestque idem periculum esse in „censu vitalitio): jure tamen humano sæpe prohibetur. „*C. Lugo* (1).

„6. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. g. plus „altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum; „quod tamen ea lucratus es, non teneris restituere. „*Sanchez*, *Lugo*, *Diana* (2).

880. — „7. Probabile est, quod docent *Molina etc.*, „dum quis minis vel conviciis ad lusum inductus est „et perdit, victorem non teneri restituere, quia talis ab„solute voluntarie lusit. *Bon. l. c. ex Mol. et Garc. contra* „*Azor*, *Less.*, *Regin.*, *Fill. etc. communiter.*

Quæritur igitur, an, si quis cogat injuriose alterum ad ludendum, possit postea retinere, quod lucratur.

Prima sententia negat, quia damnum ex injuria secutum omnino est restituendum. Ita *Less.* (3), qui vocat communem cum *Malder.*, *Steph. et aliis ap. Croix* (4).

Secunda sententia vero, quam tenent *Mol.* (5) *cum Trull.*, *Hurtad.*, *Dic. et Diana apud Croix loc. cit. ac Garc. apud Lessium* (6), et probabilem putant ipse *Lessius et Busemb. ut supra*, affirmat, posse retinere, quia tunc non coactio aut ludus, sed potius casus aut peritia cogentis fuit causa damni. Si enim, dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, et alter posset retinere, ut communiter docent *ibid. s. Thom.*, *s. Anton.*, *Less. etc.* Ergo vice versa, si vincit, potest retinere. Hæc sententia, per se loquendo, mihi probabilior est (nisi collusor, qui coegit, superaret coactum in peritia

(1) *l. c. n. 74.* — (2) *p. 7. t. 9. r. 69.* — (3) *l. 2. c. 26. n. 9.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 1080.* — (5) *d. 516.* — (6) *n. 8.*

ludendi: eo enim casu sentio, teneri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiæ, qua præcelleret alteri *). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuria metus incussi, fuit satis utrinque voluntarius et validus, juxta communiorem sententiam relatam *n. 717.* Neque obstat dicere cum *Cont. Tourn.* (1), quod eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cum ex sua injuria alter damnum patitur. Nam respondetur ex *d. Thoma* (2), cujus verba retulimus *n. 562. v. secunda*, quod irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se conjuncta est cum damno; sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuriæ, cum metum passus, sicut perdidit, ita æque poterat lucrari; ergo damnum non provenit ex injuria sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu. Dixi: *per se loquendo;* nam si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, recte docet *Lessius* (3), teneri incutientem metum lucratum restituere (4). Quid vero, si ille cogat tantum per preces importunas? *Sanch.*, *Nav.*, *Sylv. apud Croix ibid.* adhuc tenent, non posse retinere: sed longe probabilius contradicunt *Less. l. c. et plurimi cum Diana*, quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ, ut ex communi asserit *Bus. hic cum Bann. et Mol.*

Quid, si victus cogat injuriose vincentem ad ulterius ludendum, et postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinere? Negat *Croix* (5), nisi victor ex more lusus haberet jus cogendi alterum ad ulterius ludendum. Sed alii DD., ut *Adrianus*, *Tol.*, *Mol.*, *Garc. etc. apud eumdem Croix l. c.* dicunt, non teneri ad restitutionem; et hos sequor juxta mox supra dicta; nam idem est cogere ad ludendum, quam ad ulterius ludendum. Potest tamen coactus, ut diximus, repetere, quod post coactionem amittit.

881. — „8. Communior sententia est, teneri restituere,

(1) *de contr. p. 2. c. 10. n. 5.* — (2) *2. 2. q. 62. art. 7.* — (3) *l. c. c. 26. n. 10.* — (4) *juxta dicta n. 717. v. quærit. 2.* — (5) *l. 3. p. 2. n. 1080. in fin.*

*) Idem asserit *s. Alphonsus* in sua retractatione 38. *Editor.*

„qui lusit vel certavit, certo præsciens, se victurum esse. „Contrarium tamen, nempe non teneri, dummodo dolus „abfuerit, tenent *Tol. et Sa* (1); quia non tenetur quis „ex justitia suam peritiam vel scientiam adversario declarare: sed is suæ temeritati imputet, quod ausus fuerit „cum eo deponere, cujus scientiam non norat. *Vide* „*Bonacina* (2), *Diana* (3).

882. — „9. Non tenetur restituere, qui utitur astu„tiis illis, quas regulæ lusus et consuetudo recepta pa„titur; cum uterque sciat, tales astutias esse solitas, et „sic tacite in illas libere consentiat; *Azor.*, *Filliucius*, „*Less.*, *Bon.* (4) v. g. 1. si potiores chartas habens: et se„curus de victoria augeat sponsionem vel simulet metum, „ut adversarius augeat; 2. si sciens, se inferiores chartas „habere, dissimulet augeatque sponsionem, ut sic relin„quatur sibi, quod erat appositum; *C. Lugo*, *Salm.*, „*Sanch.*, *Diana* (5); 3. si inspiciat chartas alterius, ex „sola ipsius negligentia et absque fraude; secus, si ita „se collocet, ut possit videre, vel si alium constituat, „a quo admoneatur; 4. si chartas a tergo discat nosse „inter ludendum, quas ante non signarat nec noverat; „*Trull.*, *Sanchez*, *Lugo*, *Diana.* (6).

„10. Qui vero utitur fraudibus non adhiberi solitis vel „colludenti ignotis, v. gr. suffuratur chartas, vel signis „a tergo notat, vel utitur notatis, aut iis, quas ante no„vit, ignorante socio, vel arte quadam eas componit etc.: „tenetur restituere non tantum lucrum, sed etiam quan„tum alteri valebat spes lucrandi, imo etiam colludendi. „*Reg.*, *Amic.*, *Trull.*, *Diana* (7) *et Bonacina* (8).

Certum est, quod fraudator tenetur restituere non solum id, quod lucratus est, sed etiam, quod alter juste lucraturus erat, si fraus abfuisset: ita *Less.* (9) *et Salm.* (10) *cum Bon.*, *Fill. et Trull.* In dubio tamen, an alter fuisset lucraturus, non potest quidem fraudans retinere lucratum, quia saltem est dubius, an juste lucratus sit sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare; quia

(1) *vers. contractus.* — (2) *l. c. n. 4.* — (3) *p. 7. c. 9. r. 62.* — (4) *l. c. p. 2. n. 2.* — (5) *p. 7. t. 9. r. 43.* — (6) *p. 4. t. 9. r. 50. et 52.* — (7) *l. c. r. 42.* — *vide etiam p. 4. t. 3. r. 25.* — (8) *de rest. d. 2. q. 3. p 2.* — (9) *l. 2. c. 20.* — (10) *tr. 14. c. 4. punct. 3. n. 58.*

melior est conditio possidentis: cum alter non erat certo lucraturus, ut dicunt *Lessius l. c. et Salm. ib. cum Sylvio, Diana, Villal. et Trull.* Sed melius sentit *Cont. Tourn.*(1) *cum aliis*, teneri ad dandum alteri, quantum valebat spes victoriæ, quam colludens cessante fraude habuisset; modo (intelligendum dico) in colludente potior fuisset spes lucrandi quam periculum perdendi. Ratio, quia eo casu spes illa, qua alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulenter monitus fuit ab altero, qui vidit socii chartas, certe lucrum restituere tenetur, nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgo *bosta*) ludere statuisset. In dubio tamen, an fuisset lusurus, si monitus non fuisset, alii dicunt, teneri restituere totum lucratum; sed probabilius teneri tantum pro rata dubii, judicat communis sententia cum *Croix*(2) *et ib. Bon., Sanchez et Diana.* Quid, si post monitionem adhuc eventus ludi erat dubius? *Sanchez ib.* dicit, non teneri ad restituendum aliquid: alii dicunt, teneri ad totum. Probabilius dico, tunc teneri etiam pro rata dubii, cum dubia sit illatio damni: sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideo tenetur ad aliquid. Nota hic, non teneri lusorem monere alterum de suo errore, puta, si det manum, si numeret pro se minora puncta: *Croix*(3) *cum Sanchez;* quia sic fert communis mos lusorum.

„11. Si ludens habeat animum non solvendi, vel, si „perdat, repetendi, non potest lucrari atque adeo nec „retinere, quod est lucratus, quia fraudulenter decipit, „nec alter vellet cum eo ludere, si id sciret. *Lessius*(4), „*Regin.*(5), *Bon. l. c.*

„12. Peccant graviter et communiter mortaliter, qui „totos se lusibus tradunt, cum sciant, in gravia se inde „peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita „vel alendos liberos et uxorem etc. *Sanchez, Trull.*(6).

„13. Ludere pro psalmo vel oratione dominica reci„tanda non est peccatum nec irreverentia. *Nav., Rebel„lus, Sanchez, Diana*(7).

(1) *de ludo etc.* — (2) *l. 3. p. 2.* — (3) *ib. n. 1043.* — (4) *l. c. d. 5. n. 31.* — (5) *n. 388.* — (6) *c. 27. dub. 1.* — (7) *p. 7. d. 9. r. 1.*

Quæritur hic, an liceat ludere precibus sacris applicandis pro victore. Negant *Habert ac Lopez*, *Vega etc. apud Conc.* (1): quia non licet miscere sacra profanis; imo dicunt, esse simoniam, si vellent victos civiliter obligare. Sed merito affirmant licere idem *Concina l. c. Cont. Tourn.* (2) *cum Henrico a s. Ignatio.* Ratio, quia malum quidem est, adhibere spiritualia propter profana; adhibere vero profana propter spiritualia licitum et bonum est: idque probat piorum usus. Sicut autem licitum est, permutare spirituale cum spirituali (3), sic etiam licet, nec est simonia, invicem se obligare ad præstanda spiritualia. Si vero unus luderet pecunia, alter precibus, hoc certe esset simonia.

883. — „14. Peccat item ludens, si lusus lege posi„tiva sit prohibitus, ut lusus alearum et similes, qui „magis in fortuna et casu, quam in industria fundan„tur. At laicis ratione circumstantiarum sub veniali, cleri„cis sub mortali prohibentur. *Lessius* (4). Intellige, si „clericus crebro perque longum tempus luserit, non autem, „si per breve tempus et causa recreationis, et absit „scandalum; quia canones id prohibentes non videntur „recepti, nisi quatenus id fieret cum periculo scandali; „ut habent *Lessius* (5), *Laym.* (6). Notat autem *Diana* (7) „*ex Lugo*, *Dicast.*, *Amico*, *Trull. etc.*, prædictis legibus „per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, ut „non tantum laicus, sed etiam clericus non peccet, si „principaliter pro recreatione et simul pro lucro mode„rato ludat chartis vel aleis: in religiosis tamen, apud „quos disciplina regularis viget, uti et episcopis a pec„cato gravi excusari vix posse. *Ibid. resp. 4. ex Mo„lina*, *Lugo etc.*; etsi *Sanchez* conetur excusare, si urgeat „necessitas, v. g. excitandi aut recreandi infirmum, vel „si parum ludat ob solam recreationem.

„15. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, juxta „sententiam probabiliorem non tenetur ad restitutionem „ante judicis sententiam: quia jura non annullant con„tractum, nec impediunt acquisitionem dominii, sed tan-

(1) *t. 7. p. 662. n. 4.* — (2) *de ludo. v. an licitum.* — (3) *ut diximus de simon. hoc. l. 4 n. 72.* — (4) *l. 2. c. 26. n. 6.* — (5) *dub. 1.* — (6) *l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1.* — (7) *p. 7. t. 9. r. 2. et 3.*

„tum concedunt, ut possit repeti. An vero, qui tali lusu „perdidit, teneatur postea adhuc solvere? Alii negant; „*vide Lessium* (1), *Mol.*, *Reg.*, *Fill. etc.*: alii affirmant, ut „*Azor*, *Reb.*, *Val. etc. apud Bonacinam* (2).

884. — Omnia hæc operæ pretium est, singula fusius et sedulius ad trutinam revocare. Ante omnia hic prænotandæ sunt leges, quæ tam de jure canonico quam civili prohibent ludos vetitos. De jure canonico in *can. 42. et 43. apost.*, qui refertur in *c. 1. dist. 35.*, sic habetur: *Episcopus aut presbyter aut diacanus, aleæ atque ebrietati deserviens, aut desinat aut certe damnetur. Subdiaconus aut lector aut cantor, similia faciens, aut desinat aut communione privetur: similiter etiam laicus.* Item in *c. Clerici de vita et hon. cler.* dicitur: *Ad aleas et taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint:* item in *c. Inter dilectos de excess. præl.* Pontifex declaravit indignum beneficio quemdam clericum *aleatorem manifestum*, et proinde consuetudinem talis lusus in clericis penitus improbavit, eamque dixit *pravam ac corruptelam.* Item conc. Trid. (3) quoad hanc materiam et clericos, antiquos canones eorumque pœnas in usum revocari præcepit, non obstantibus quibuscumque consuetudinibus. De jure autem civili in *l. Alearum c. de rel. et sumptib. fun.* generaliter prohibetur lusus alearum, adeo ut *nulli liceat in publicis aut privatis domibus vel locis ludere aut inspicere; et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio* (id est victi ad solvendum), *sed solutum reddatur, et actionibus competentibus repetatur ab iis, qui dederunt.* Idem sancitur in *lib. 1. et 3. c. de aleatoribus.* Item statutum est jure hispano pro ludentibus pecunia credita. *Vide Salm.* (4).

885. — Hinc videndum, an et quomodo peccent laici, clerici, religiosi et episcopi, aleis ludentes. Et I. quoad *laicos* pertinet, commune et certum est inter DD., quod hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi, ut cum *Bus.* tenent *Sanchez* (5), *Lugo* (6), *Molina* (7), *Hurt.* (8) *et*

(1) *hic dub. 5.* — (2) *l. c. p. 3. n. 2.*; — *vide Diana p. 2. tr. 7. r. 8. et p. 7. t. 9. r. 21.* — (3) *sess. 22. c. 1. de ref.* — (4) *de contr. c. 4. punct. 3. n. 63.* — (5) *cons. l. 1. c. 8. d. 25. n. 5.* — (6) *de just. d. 31. n. 9.* — (7) *de just. d. 510.* — (8) *eod. tit. d. 8.*

Diana (1) *cum aliis communiter.* Imo probabilissimum est cum *Bus.*, quod respectu ad leges supra relatas laici ne venialiter quidem peccent, ut dicunt *Less.* (2), *Sporer* (3) *et Sa*, *Val. et alii communiter ap. Croix* (4): quia, ut dicunt AA. præfati, leges civiles prohibentes obligant laicos tantum ad pœnam, non vero ad culpam; datur enim ibi victis actio repetendi amissum, ut ex *d. l. Alearum*, ut supra. Canon autem citatus *Episcopus* quoad laicos est consuetudine derogatus, ut dicunt communiter DD. (5). Dixi: *respectu ad leges relatas;* nam utrum peccent venialiter laici ludentes principaliter propter lucrum: negant alii *ap. Lugo* (6); quia non est peccatum, ordinare medium ad finem utilem; si ergo lucrum honestum est utile, ludere propter illud culpa caret. Sed probabilius, præcisis circumstantiis, puto cum *P. Conc.* (7), non excusari a culpa veniali; quia, ut docet *d. Thomas* (8), omnis negotiatio, propter lucrum cupiditati deserviens, quamdam turpitudinem habet. Idque clare probatur ex *cap. Quicumque 14. qu.* 4., ubi dicitur: *Quicumque tempore messis vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam..., hoc turpe lucrum dicimus.*

886. — Sed dubitatur 1., an peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum. Affirmant *Sylv.* (9) *et Abul.*, *Gabr.*, *Rich. ac Comit. apud Diana* (10) *et Caj.*, *s. Antoninus*, *Gutt. etc. apud Sanch.* (11): quia, ut dicunt, esto intentio lucri non sit mortalis, quando ludus est licitus, mortalis tamen est, quando ludus est prohibitus: quia in illo ludens intendit expoliare proximum medio illicito. Sed communiter et merito negant peccare graviter *Sanchez* (12) *cum Alcozer*, *Mol.* (13), *Lugo* (14), *Hurt.* (15) *et Diana* (16) *cum Val.*, *Reb. et communi.* Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalis, quando ludus est talis, ut per ipsum valide transferatur dominium, eo quod tunc ludens licito medio intendit lucrum, licet ludus sive modus lucrandi sit illicitus. Imo *Lugo et Diana* proba-

(1) *p. 7. tr. 8. res. 2.* — (2) *l. 2. c. 26. n. 6.* — (3) *tract. 6. de 7. præc. c. 6.* — (4) *l. 3. p. 2. n. 1086.* — (5) *vide infra n. 895.* — (6) *n. 4.* — (7) *t. 7. p. 601. n. 3.* — (8) *2. 2. q. 77. art. 4.* — (9) *vers. ludus q. 4.* — (10) *l. c. r. 1.* — (11) *l. c. c. 8. n. 7.* — (12) *dict. n. 6.* — (13) *d. 510.* — (14) *d. 31. n. 3.* — (15) *d. 8. diff. 2.* — (16) *l. c. r. 1.*

biliter dicunt, nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887. — Dubitatur 2., an victor tali lusu teneatur restituere lucratum ante sententiam judicis. Affirmant *Sylv.*, *s. Ant.*, *Arm.*, *Tab. etc. apud Sanchez* (1) *ex dict. l. Alearum*, ubi dicitur, quod, si victus *solverit*, *solutum reddatur et competentibus actionibus repetatur*. Sed negandum cum *Busemb.* et communi sententia, quam tenent *Laymann* (2), *Lugo* (3), *Salm.* (4), *Sporer* (5), *Croix* (6), *Sanchez* (7), qui merito dicit, hanc sententiam omnino tenendam, *Lessius* (8), qui vocat veram cum *Soto*, *Mol.*, *Med.*, *Cov. et aliis communiter*. Ratio, quia (uti patet ex verbis legis, ut supra) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantum datur victo actio ad repetendum. Et idem dicunt *Salm.* (9) *et Lugo* (10) de lege hispana, vetante ludum ad creditum. Addunt tamen *Salm. ibid.*, hoc valere solo casu, quo victus libere solverit, sciens, ad id non teneri: sed *Lugo* (11), *Diana* (12) *et Dic. ap. Croix* (13) probabiliter dicunt, victorem posse retinere lucratum, etiamsi victus ignoraverit, posse negare solutionem: quia recepit ex contractu valido, et victus jam habeat obligationem naturalem solvendi, licet ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888. — Dubitatur 3., an, si victor impediat, ne judex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere. Respondetur affirmative, si impediat vi vel fraude; secus, si alio modo: ita communiter *Lugo* (14), *Lessius* (15), *Sanchez* (16), *Molina* (17): quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. An autem victor interrogatus a judice teneatur fateri, quidquid ludo vetito lucratus fuerit, et an alias obligetur restituere? Negant *Mol. et Sanchez ap. Lugo* (18) *et alii cum Diana* (19), et probabile putat *Less.* (20), si id probatum non sit saltem semiplene. Ratio, quia, cum victor examinetur criminaliter, ut puniatur privatione lucri in pœnam criminis, non tenetur

(1) *cons. 1. c. 8. d. 1. n. 2.* — (2) *l. 3. tr. 4. c. 21. n. 3.* — (3) *d. 31. n. 60.* — (4) *de contr. c. 4. p. 3. n. 61.* — (5) *c. 6. n. 82.* — (6) *l. 3. p. 2. n. 1086.* — (7) *l. c. n. 3.* — (8) *c. 26. n. 17.* — (9) *ibid. n. 63.* — (10) *n. 67.* — (11) *n. 67.* — (12) *l. c. r. 24.* — (13) *l. c. n. 1087.* — (14) *d. 31. n. 62.* — (15) *c. 26. n. 21.* — (16) *dub. 2. n. 2.* — (17) *disp. 514.* — (18) *n. 63.* — (19) *p. 7. tr. 9. r. 27.* — (20) *n. 21.*

fateri, quando crimen est occultum. Sed probabilius *Lugo* (1), *Lessius* (2) *et Croix* (3) affirmant. Ratio, quia hic non agitur de punitione, sed de restitutione concessa a lege, quæ est dispositiva in favorem eorum, qui perdunt, non autem pœnalis; si enim esset pœnalis, restitutio non esset facienda victo, cum ipse etiam particeps fuerit delicti, sed fisco vel pauperibus. Regula autem, quod reus non tenetur fateri veritatem occultam judici interroganti sine semiplena probatione, ut docent *Less.* (4) *et Lugo* (5), currit tantum in causis criminalibus, non in civilibus.

889. — Dubitatur 4., an, qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in judicio, possit retinere lucratum. Negant *Lessius* (6) *et Molina*, *Reg. ac Dic. apud Croix* (7); quia tolleret æqualitatem contractus, cum eo casu posset lucrari et non perdere. Sed probabilius affirmant *Lugo* (8), *Sanch.* (9) *et Sporer* (10). Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cum intentio non adimplendi minime irritet contractum; et ex alia parte contractus remansit æqualis; exceptio enim non solvendi utrique parti semper competebat. Hinc, si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si vero perdit, negat solutionem, utens beneficio, quod lex ipsi tribuit.

890. — Dubitatur 5., an, qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere.

Prima sententia valde probabilis affirmat, et hanc tenent *Sayrus* (11), item *Val.*, *Bann. et Reb. apud Bon.* (12), et probabilem vocant *Lugo* (13) *et Salm.* (14). Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus, et ideo victus illi tenetur stare, donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem.

Secunda sententia vero communior et probabilior negat, eamque tenent *Sanchez* (15), *Less.* (16), *Lugo* (17), *Viva* (18), *Salm.* (19) *et Sporer* (20) *cum Nav.*, *Tol.*, *Molina et*

(1) *n. 64.* — (2) *dict. n. 21.* — (3) *n. 1090.* — (4) *l. c. et c. 31. n. 9.* — (5) *n. 63.* — (6) *c. 26. n. 31.* — (7) *n. 1088.* — (8) *d. 31. n. 53.* — (9) *l. 1. c. 8. dub. 5. n. 1.* — (10) *n. 84.* — (11) *l. 9. c. 22. n. 21.* — (12) *de ludo quæst. 3. p. 3. n. 2.* — (13) *d. 22. n. 301.* — (14) *de contr. c. 4. p. 3. n. 62. in fin.* — (15) *dec. l. 2. c. 23. n. 144.* — (16) *l. 2. c. 26. dub. 4. n. 24.* — (17) *dict. d. 22. n. 300. et d. 31. n. 70.* — (18) *de ludo q. 9. art. 4. n. 11.* — (19) *cit. n. 62.* — (20) *tr. 6. de 7. præc. c. 6. n. 83.*

Laymann. Ratio, ut dicunt *Salm.* (1) *ac Lessius* (2), quia in citata *l. Alearum c. de relig. etc.* videtur, ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dum in ea sancitur, *ut victus non cogatur solvere.* At frustra (ajunt) diceretur, ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiæ alias cogeretur. Sed hæc ratio probaret nimis; probaret enim, quod ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum; quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injuste ille reciperet; sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi *Salm. et Lessius*, ut vidimus supra in *dubio 2.* Ratio igitur potior est, quia lex, nisi obligationem naturalem non auferat, cum tamen sit lata non tantum in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum. At quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim repetere? Hoc confirmatur ex *l. Creditori, 5. c. de pactis*, ubi dicitur: *Frustra solvitur, quod statim repetendum est.* Idque probabile putat *Lugo* (3) *contra Mol.*, etiamsi victus ob verecundiam non haberet animum excipiendi vel repetendi in judicio.

891. — Dubitatur 6., an, si uterque ludens renuntiaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem. Recte affirmant *Lessius* (4) *et Lugo* (5), si renuntiaverint sine juramento; quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideo invalida est cessio ludentium. Bene tamen advertit *Lugo ib.*, quod, si post solutionem fieret illa cessio, valida videtur et irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens a ludo. Si vero lusores renuntiaverint beneficio cum juramento, recte distinguit *Lessius l. c.* et dicit, quod, si juraverint tantum se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secus, si juraverint etiam non repetituros; quia, licet ludus sit vetitus, permissum tamen est et licitum solvere, tali ludo amissum illudque non repetere; ac ideo valet quidem tale juramentum, utpote de re licita, ut mox videbimus in quæstione sequenti, contra *Salm.*

(1) *ibid. et c. 1. p. 7. §. 1. n. 71.* — (2) *n. 24.* — (3) *d. 31. n. 302.* — (4) *c. 22. n. 26.* — (5) *d. 31. n. 65.*

892. — Quæritur enim, utrum eo casu poterit victus petere a prælato relaxationem juramenti. Affirmant alii apud *Less.*(1), prout dicitur de juramento de solvendis usuris: sed verius negat *Lessius l. c. cum Molina;* quia hic intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. Dicunt autem *Salm.*(2), prædictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito revera non indigere relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cum ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed bene contradicit *Sporer*(3), dicens, verum esse, quod juramentum contra id, quod leges prohibent, per se est irritum, ut probat *Palaus*(4); sed in nostro casu advertendum, quod lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed bene permittit solvere perditum. Hinc concluditur, quod juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus et contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc a lege non prohibetur.

893. — Dubitatur 7., an victus, qui jam solverit, possit occulte sibi compensare solutum. Affirmat *Adrianus*, et probabile putat *Angles ap. Sanchez*(5); sed oppositum est omnino tenendum cum *eod. Sanchez*, *Arag.*, *Met.*, *Lopez l. c.*, *Sporer*(6) *et Lugo*(7), *cum Soto*, *Led. et communi.* Ratio, quia dominium pecuniæ solutæ jam valide translatum est, unde repeti non potest nisi coram judice. Sed quid, si victus repetat solutum, petendo rescissionem contractus, et victor renuat restituere? Perpende dicta *n. 717.*

894. — Dubitatur 8. et ultimo, utrum, si victus ficte minitetur in judicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere a victore. Negant *Mol.*(8), *Bon.*(9) *et Lugo*(10) *cum Salas;* quia, ut dicunt, contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum, qui revera non aderat deficiente animo repetendi; et ideo victus nihil potest accipere, et si accipit, tenetur restituere. Sed probabilius

(1) *c. 26. n. 27.* — (2) *de juram. c. 3. p. 1. n. 6.* — (3) *de jur. c. 1. n. 21.* — (4) *d. 2. p. 8. n. 6.* — (5) *l. 1. c. 8. dub. 2. n. 5.* — (6) *tr. 6. c. 6. n. 82.* — (7) *d. 31. n. 71.* — (8) *d. 514.* — (9) *de ludo §. 3. n. 13.* — (10) *d. 31. n. 72. et fusius d. 22. n. 167.*

affirmant, posse accipere, *Lessius* (1), *Sanchez* (2), *Pal.*, (3), *Diana* (4) *et Trull. ac Dicast. ap. Croix* (5). Ratio, quia, licet victus non habet animum, habet tamen potestatem repetendi, qua se privat inposterum per talem transactionem: et victor revera non dat, ut illum animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout revera cedit.

895. — II. Quoad *clericos* vero pertinet, aliter res se habet, quam quoad laicos. Sed prænotandum, quod canones, vetantes ipsis ludos alearum, afficiunt solos clericos in majoribus constitutos et beneficiatos, ut dicunt communiter *Roncagl.* (6), *Lugo* (7) *cum Lessio et Salas*; item *Sanch.* (8) *cum Nav. et Lop. contra Alcozer.* Ratio, quia, ut ajunt, canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios clericos saltem ex consuetudine derogatus est, sicut quoad laicos. Quoad beneficiatos autem *vide dicta n. 831. v. communis.*

896. — At dubitatur 1., an prædicti clerici in sacris aut beneficiati peccent graviter aleis ludendo frequenter et in magna quantitate. *Salm.* (9), quamvis probabilem putant sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo. Ratio eorum, quia præfatæ leges vel ab initio non obligarunt nisi ad pœnam, vel ex consuetudine sunt abrogatæ; et citant pro sua sententia *Sanch.*, *Less. ac alios apud Dianam*; sed *Sanchez*, *Less. et alii apud Dianam*, ut infra videbimus, expresse oppositum tenent. Unde omnino dicendum, ipsos peccare mortaliter cum communi sententia, quam tenent *Sanch.* (10), *Less.* (11), *Sporer* (12), *Mol.* (13) *et alii infra citandi.* Ratio, tum quia juxta canones, ut pro certo habet *Diana* (14), damnantur de mortali clerici publice et frequenter aleis ludentes; tum quia, licet canones prohibentes hodie non sint in tota sua observantia, ut concedunt *Lessius et Lugo l. c. ac Fill.* (15), tamen non sunt omnino aboliti, cum lusus alearum de ipso jure na-

(1) *l. 2. c. 17. n. 42.* — (2) *de matr. l. 4. d. 9. n. 6.* — (3) *t. 1. tr. 2. d. 1. p. 10. n. 5.* — (4) *p. 3. tr. 4. n. 24.* — (5) *l. 3. p. 2. n. 1086.* — (6) *de ludo c. 1. q. 3.* — (7) *de just. d. 31. n. 12.* — (8) *cons. l. 1. c. 8. dub. 28. n. 8.* — (9) *de contr. c. 4. p. 3. n. 60.* — (10) *dub. 28. n. 7.* — (11) *l. 2. c. 26. n. 6.* — (12) *tr. 7. in 7. præc. c. 6. n. 80.* — (13) *d. 512.* — (14) *p. 7. t. 9. r. 3.* — (15) *tr. 37. c. 4. n. 59.*

turali notabiliter dedeceat statum ecclesiasticum, ut mox dicemus dubio sequenti.

897. — Dubitatur 2., an peccent graviter clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate.

Prima sententia negat, quam tenent *Sylvius* (1), *Nav.* (2), item *Abbas*, *s. Anton.*, *Gutt.*, *Lopez ap. Sanch.* (3). Ratio istorum, quia frequentia ludendi, licet aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale.

Affirmat vero *secunda sententia* communissima, quam sequimur, et tenent *Cajet.* (4), *Ang.* (5), *Arm.* (6), *Hurt.* (7), *Viva* (8), *Sanch.* (9) *cum Alcozer et Palac.*, *Laym.* (10), *Molina* (11) *Less.* (12), *Roncagl.* (13), *Spor.* (14) *et Diana* (15) *cum aliis*, ubi vocat hanc sententiam communem aitque, ab ea non discedendum. Idem sentit *Bus.* ut supra (modo tamen ludus non solum sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur *Lessius et Wigandt* (16). Ratio, quia, ut jam supra indicavimus, et ut docent *Sanchez* (17) *et Molina ac Ronc. l. c.*, frequentia talis lusus de jure naturæ dedecet valde ecclesiæ ministros. Neque consuetudo id excusare potest, quia, ut Pontifex declaravit in *c. Inter dilectos de vita et honest. cleric.*, talis consuetudo, tanquam vera corruptela, est omni tempore improbanda et removenda. Qualis autem sit hæc frequentia mortalis: *Bordonus* putat, esse ludere semel in hebdomada; sed *Roncaglia* merito id putat nimis rigidum. Imo *Lessius* (18) *et Wigandt l. c.* sentiunt, non damnandos de mortali clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebro, recreationis causa, nisi propria statuta diœcesis vel ordinis id prohibeant.

898. — Dubitatur 3., an peccent graviter clerici ludentes aleis in magna quantitate, etsi non frequenter. Affirmant *Sporer* (19) et adhærent *Mol.* (20) *ac alii ap. Nav.* (21):

(1) *v. ludus q. 4.* — (2) *sum. c. 19. n. 12.* — (3) *dub. 28. n. 6.* — (4) *2. 2. q. 168. art. 3. dub. 3.* — (5) *v. ludus n. 4.* — (6) *eod. verb. §. 4.* — (7) *de just. d. 8. diff. 3.* — (8) *de contr. q. 9. art. 4. n. 6.* — (9) *l. c. n. 7.* — (10) *l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1.* — (11) *d. 512.* — (12) *c. 26. n. 6.* — (13) *de ludo, c. 1. q. 3. r. 2.* — (14) *l. c. n. 80.* — (15) *dict. res. 3. et p. 4. tr. 4. r. 183.* — (16) *tr. 8. ex 4. n. 77.* — (17) *n. 6.* — (18) *d. n. 6.* — (19) *d. c. 1. n. 80.* — (20) *d. 512.* — (21) *man. c. 24. n. 9.*

sed negat *Salas apud Lugo* (1), et consentit *Laymann* (2), citans *Less. et Reb.*; nisi fiat publice et cum scandalo: dicit enim *Laym.*, quod canones (ut habetur in *cit. cap. Inter dilectos de excess. præl.*) loquuntur tantum de publico aleatore et his lusibus dedito.

899. — Ex his omnibus dico I., non peccare graviter clericos, qui raro, moderate et privatim sine scandalo aleis ludunt; imo probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratia in loco, ubi præfati canones non rigide observantur; ut dicunt *Mol.* (3), *Laym.* (4), *Sporer* (5) *et Diana* (6) *cum Dicastillo et Amico.*

900. — Dico II., præfatas sententias, quæ damnant de mortali clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt meræ sortis seu fortunæ. Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum. sed immerito; nam revera alea, ut magistri idiomatis latini docent, est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omnino a casu pendent, et hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum et similium. Hinc dico, quod lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent a casu, ut sunt lusus vulgo, vocati *basseta*, *primiera*, et similes, pro his quidem valent sententiæ præfatæ: non autem pro aliis, qui sunt tam industriæ quam fortunæ, ut sunt illi, qui dicuntur *ombre*, *tressette*, et similes. Pro his enim valde probabiliter puto cum auctore libelli, cui titulus: *Istruz. per li novelli confess. p. 2. c. 17. n. 397. cum Passerino*, valere sententiam *Salmanticensium ut supra*, scilicet, non peccare graviter clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitio aut scandalum. Circa quod bene insuper advertit *Molina* (7), pensandam esse qualitatem personæ, an sit magnæ vel parvæ æstimationis; clerici enim, qui vitam non tam exemplarem ducunt, revera grave scandalum non ingerunt, si etiam frequenter aspiciuntur, in talibus ludis versari, modo propria ministeria non negligant; imo nec ullum præbent scandalum, si mere recreationis causa id faciant. Et hos vere dici potest excusari ab hodierna et universali consuetudine, quæ certe differt ab illa antiqua arcta primitivæ ecclesiæ disciplina.

(1) *d. 31. n. 11.* — (2) *d. c. 21. n. 1.* — (3) *d. 512.* — (4) *l. c. n. 2.* — (5) *n. 80.* — (6) *p. 7. tr. 9. r. 3. in fin.* — (7) *dict. d. 512.*

901. — III. Quoad *religiosos* autem pertinet, dicunt *Lugo* (1), *Sanchez* (2) *et Mol.* (3), ipsos propter eorum statum est scandalum aliorum facilius posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo. Unde dicunt *Roncaglia* (4) *et Bannez ap. Lugo* (5), quod religiosi reformati, ut Capucini, Jesuitæ, Discalceati et similes, peccant, si semel his lusibus ludant. Et tanto magis id dicendum cum *Salm.* (6) de eo, qui in his religionibus vitam talibus ludis aperiret: *Roncaglia* autem *l. c. et Sanchez* (7) *cum Metino* dicunt, adhuc religiosos non tam arctæ observantiæ peccare graviter, si frequenter versenter in his lusibus, etsi sine scandalo; sed *Salm.* (8) *cum Peyrino, Dic. et Antonio a Spiritu sancto* dicunt, quod, præciso scandalo et præcepto in contrarium, hujusmodi religiosi excusantur a mortali, si ludant in modica quantitate; etiam a veniali, si faciant ob rationabilem causam, puta ad solandum infirmum aut socium tristem: et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis chartarum non meræ sortis, juxta id, quod supra diximus de clericis. Addunt *Salmant. ibidem*, id licitum etiam recreationis gratia, vel ubi consuetudine permittitur; sed huic non acquiesco, quia talis recreatio est per se indecens statui religioso; nec consuetudo talem indecentiam cohonestare potest. Quantam vero summam possit religiosus ludo exponere? Modo ludus non sit specialiter interdictus a regula, *Sporer* (9) censet, posse exponere tres florenos quotannis. Alii autem, ut *Lugo* (10), *Elbel* (11), *Sanchez* (12) *cum Nav., Val., Graffio, Salon. et Molina* (13) *etc.* probabiliter opinantur, quod, si religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque, dummodo tantumdem in eodem anno non impendisset in alios usus non necessarios. Alii tandem, ut *Salm.* (14) *cum Lugo, Molina, Az. etc.*, dicunt, posse exponere, quantum sibi subtraheret parce vivendo de iis, quæ sibi ad usum sunt assignata.

902. — IV. et ultimo quoad *episcopos* pertinet, isti,

(1) *d. 31. n. 12.* — (2) *c. 8. dub. 28. n. 9.* — (3) *d. 521. in fin.* — (4) *d. c. 1. qu. 3. r. 2.* — (5) *d. n. 12.* — (6) *de rest. c. 6. p. 8. n. 95.* — (7) *n. 9.* — (8) *cit. n. 95.* — (9) *de 7. præc. cap. 6. n. 72.* — (10) *de just. d. 3. n. 144.* — (11) *de statu relig. conf. 19. n. 655.* — (12) *dec. l. 7. c. 19. n. 79.* — (13) *d. 520.* — (14) *ibid. n. 94.*

si ludant aleis, cum hoc valde dedeceat statum episcopalem, vix possunt excusari a mortali, ut dicunt *Sotus et Salzedo apud Sanchez* (1), qui *cum Alcozer* absolute eos damnat de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum. Extra tamen hanc vel similem causam, *Alcozer apud Lugo* (2) ait, peccare mortaliter episcopum, qui semel ludat. Sed merito præcisis circumstantiis *Lugo* hoc putat nimis durum: *Sanchez* autem *ibid. cum Med. et Reb. apud Diana* (3) excusat eum a mortali, si ludat semel ad recreationem; imo *Salas apud Lugo l. c.* eo casu excusat etiam a veniali. Cæterum episcopum ludentem ludo meræ sortis, etiam semel, difficulter puto excusari posse a scandalo gravi: sicut etiam censeo, si frequenter versetur in aliis ludis chartarum non omnino fortuitis.

903. — An autem peccent mortaliter clerici aut religiosi, qui assistendo inspiciunt ludentes aleis? Hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in *c. Clerici de vita etc.*, ubi eis præcipitur, *ne hujusmodi ludis intersint.* Communiter tamen negant DD., in hoc ipsos peccare mortaliter, nisi essent causa ludi mortalis, vel negligerent lusores corrigere, vel nisi de tali ludo, quatenus mortali, sibi complacerent; secus, si assisterent causa tantum se delectandi de industria vel fortuna ludentium. Ita *Sanchez* (4) *cum Cajet., Sylvest. et Ang. ac Diana* (5). Qua de re improbabiliter sentit *Barth. de s. Fausto apud Dian. l. c.*, quod clerici et religiosi assistentes ludis alearum non excusentur a mortali, eo quod in bulla *s. Pii* hoc interdicitur iis sub pœna excommunicationis; sed censeo, præfatum auctorem quoad hoc in magnum irrepsisse errorem; nam *Sanchez l. c.*, loquens de ludo alearum, nil penitus meminit de tali bulla; meminit vero de ea paulo post. At ibi observatur, bullam *s. Pii* loqui tantum de clericis et religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum. Episcopi autem his lusibus ex proposito et frequenter assistentes difficulter etiam excusari possunt a peccato scandali gravis.

(1) *cons. l. 1. c. 8. d. 28. n. 5.* — (2) *d. 31. n. 12.* — (3) *p. 7. tr. 9. r. 4.* — (4) *cons. l. 1. c. 8. dub. 29.* — (5) *p. 7. tract. 9. r. 40.*

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus societatis.

904. *Quomodo fit societas?*
905. *De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine* damnorum.
906. *Quid nomine* expensarum; *et an socius possit sibi deducere expensas itineris.*
907. *Qu. I., an capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter laborem. Qu. II., quomodo deinde dividendum lucrum. Qu. III., an damnum sortis spectet semper ad dominum. Qu. IV., an liceat pactum, ut damnum sortis sit commune. Qu. V., quando inter fratres censetur facta societas? et quid in ea servandam? Qu. VI., quibus modis finiatur societas.*
908. *An per* tres contractus *possit exigi lucrum certum, salvo capitali?*
909. *De societate* animalium. *Qu. I., si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere. Qu. II., an liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo. Qu. III., an liceat contractus* ad caput salvum.
910. *Quid de filio negotiante cum patre?*

904. — „Resp. Is est, cum aliqui inter se conveniunt, „et contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis „sive fructiferis, ut pecunia, animalibus, industria, la„bore etc., commune aliquod lucrum faciunt, quod, uti „et damnum, pro ratione et rata cujusque dividunt „inter se." *Vide Lessius*, *Laymann* (1), *Bonacina* (2).

Unde spectando id, quod ratio et justitiæ natura hic requirit, resolvuntur hi casus:

„1. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam et ope„ram suam, qui vel pecuniam vel operam solam.

„2. Capitale seu sors, quam quivis contribuit, si pereat „casu vel culpa sociorum levissima, contribuenti perit. „Ubi discrimen est inter hunc contractum et mutuum: „quia in mutuo sors data alienatur, et dominium ejus „transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius peri„culum ac damnum est, si casu pereat; in societate

(1) *c. 20.* — (2) *qu. 6. p. 1.*

„autem qui sortem confert, eam non omnino alienat a „se; et sicuti commodum ac lucrum ad eum spectat, sic „etiam periculum et damnum." *Bon. l. c.*

905. — Tres igitur sunt præcipuæ conditiones licitæ societatis: I. ut societas fiat in negotiatione honesta; II. ut damnum sortis spectet tantum ad dominum; III. ut servetur æqualitas, nempe, ut æstimatio laboris unius æquiparet usum pecuniæ alterius: *vide Salm.* (1), *Viva* (2) *et alios passim*; IV. conditio est, ut uterque socius subeat onus damnorum et expensarum. Nomine autem *damnorum* veniunt tantum damna illa, quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causa custodiendi vel transferendi vel comparandi merces diripiatur a latronibus, ut habetur ex *l. Cum duobus. §. Quidam. ff. pro socio*, ubi dicitur: *Damni partem dimidiam* (alterum) *agnoscere debere tam pecuniæ, quam rerum cæterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur.* Non tamen veniunt damna, quæ remote occasione societatis socius patitur, puta si occupatus in societate prætermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domus suæ providere etc. Ita *Bonacina* (3), *Cont. Tourn.* (4) *et alii, ex l. Socium. §. Socius. ff. eod. tit.*, ubi id expresse sancitur. Nec veniunt damna, quæ non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriæ personæ obveniunt socio; ut legitur in eodem §. *Socius* mox citato. Si autem causa societatis vulneretur socius vel ejus servus a latronibus, tunc solæ expensæ curationis debent esse communes (5).

906. — Nomine autem *expensarum* veniunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium etc. Sed hic dubitatur, an socius itinerans causa societatis posset sibi deducere omnes expensas itineris. Negant *Sylv.* (6), *Ang.* (7); item *P. Nav.*, *Reb. apud Bonac.* (8), et probabile putat *Less.* (9). Ratio, quia societas non tenetur subire sumptus, quos alter so-

(1) *tr. 14. c. 3. p. 11. §. 1. n. 96.* — (2) *de contr. q. 9. art. 3. n. 2.* — (3) *de contr. d. 3. q. 6. p. 4. n. 1.* — (4) *de contr. p. 2. c. 4. q. 2. v. at socii.* — (5) *ex prædicta l. Cum duobus. §. Quidam.* — (6) *v. societas quæst. 12.* — (7) *eod. v. n. 12.* — (8) *de contr. d. 3. q. 6. p. 4. n. 4.* — (9) *l. 2. c. 25. n. 35.*

cius domi fecisset, sed solum illos, in quibus is damnificatur causa societatis. Alii vero, ut *Roncaglia* (1), *Molina* (2), *Lessius* (3), *Navar.* (4) *et Bonac. l. c. cum Reg. et Salon.*, concedunt, posse integros deducere, modo aliter non sit conventum, et diversa non sit consuetudo: et probant ex *l. Si fratres* §. *Si quis. ff. pro socio*, ubi dicitur, quod socius *viatica et stabulorum, jumentorum, carrulorum vecturas, vel sui vel sarcinarum suarum gratia*, (societati) *recte imputabit.* Unde, cum lex absolute concedat socio, sibi recipere viatica cum cæteris expensis, non apparet ratio, cur ea non integre recipiat. Hæc secunda sententia videtur probabilior, utpote juri conformior. Sed quia primam non audeo dicere improbabilem, ideo censeo, quod, si bona fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinere; secus, si mala fide; quia, ut diximus *n. 761. v. quær. II.*, cum opinione probabili et non certa non potest inchoari possessio.

907. — Quæritur 1., si in societatem unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ.

Prima sententia, quam tenent glossa *in l. 1. c. Pro socio et Bart., Covar. etc. apud Pal.* (5), negat, et non solum lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. Ratio, quia in societate omnia debent communicari; unde, sicut mercator facit communem operam suam, sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt, quod, sicut ad dominum spectat capitale et postea ejus lucrum, sic ad mercatorem prius pretium suæ industriæ, et postea pars lucri, quod in idem coincidit.

Secunda sententia tamen vera, quam tenent *Pal.* (6) *Azor* (7) *cum Baldo et s. Bernardino Senensi, Lugo* (8), *Petroc.* (9), *Bon.* (10), *Cabass.* (11), *Escob.* (12), *Renc.* (13) docet, sortem semper primo loco domino deducendam etiamsi nullum lucrum supersit. Probatur 1. ex bulla

(1) *de contr. c. 3. quæst. 2. r. 2.* — (2) *d. 418. n. 2.* — (3) *l. 2. c. 25. n. 35.* — (4) *c. 17. n. 283.* — (5) *tr. 33. d. 8 p. 3. n. 1.* — (6) *l. cit. n. 2.* — (7) *l. 9. cap. 3. q. 1.* — (8) *d. 30. n. 24.* — (9) *tom. 2. p. 405.* — (10) *de contr. d. 3. p. 3. n. 3.* — (11) *l. 6. c. 13. n. 3.* — (12) *l. 41. c. 12. dub. 1. n. 82.* — (13) *de contr. c. 2. q. 3. r. 2.*

Sixti V. extrav. Destabilis §. 2., ubi sic sancitur: *Si finita societate ipsum capitale extat, ei, qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitime conventum sit.* Probatur 2. ratione, quia pecunia collata in societatem minime fit communis inter socios quoad dominium seu proprietatem, sed tantum quoad usum seu commoditatem, ut habetur ex *d. Thoma* (1), ubi s. Doctor ait: *Qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita, quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur.* Sicut ergo, si pecunia perit, domino perit; ita, si superest, eidem superest. Nec obstat dicere, quod in societate fiunt communia tam industria quam pecunia; nam respondetur, ut jam innuimus, quod in societate non communicatur pecuniæ proprietas, sed tantum usus seu commoditas; unde sufficit, ut uno conferente industriam alter conferat pecuniæ commoditatem. Et ideo, si finita societate solum remanet capitale, non erit injustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum commoditatis suæ pecuniæ, quæ, cum sit negotiationi exposita, bene apta est fructum reddere. Et sic etiam neque verum est id, quod alii supponunt, nempe quod unus conferat operam, et alter pecuniam; nam revera ex una parte confertur opera, et ex altera non pecunia, sed pecuniæ commoditas præstatur; unde non quidem debetur mercatori pretium sui laboris et sui laboris lucrum; sed tantum dimidium lucri spectat ad eum, ut fructus suæ industriæ, et dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commoditatis suæ pecuniæ negotiationi expositæ, semper domino salvo suo capitali: prout, si quis ad negotium confert navim, et alter operam, completo negotio navis quidem integra debetur domino, cum tantum usus navis sit collatus; et lucrum deinde est dividendum.

Quæritur II., detracta sorte domino, quomodo dividendum est lucrum? In hoc valde obscure et confuse DD.

(1) *2. 2. q. 78 art. 2. ad 5.*

loquuntur. Alii, ut *Lessius* (1), *Viva* (2), (et probabile putat *Croix* (3), dicunt, quod, si unus confert centum aureos, et alter operam tantidem æstimatam, tunc æqualiter dividendum est lucrum et capitale, juxta primam sententiam allatam in præcedenti quæstione: alii vero, ut *Cabass.* (4) *cum Angelo*, *Sylvest.*, *Nav. etc.*, dicunt, quod deducto prius capitali in beneficium domini, reliquum æque dividendum sit, etsi valor operarum æquiparet valorem sortis. Pace tantorum doctorum censeo, neutram prædictarum sententiarum æquitati conformem esse; prima enim plus æquo tribuit ponenti operam, ut jam diximus, in *qu. I.;* secunda plus ponenti pecuniam. Hinc omnino mihi dicendum videtur cum *Ronc.* (5) *et Pal.* (6) *cum Reb.*, quod, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata, habita ratione valoris industriæ ex una parte, et ex altera commoditatis præstitæ ex pecunia, juxta communem æstimationem lucri, quod communiter haberi solet ex pecunia applicata ad negotiationem. Hinc bene advertendum cum *eod. Ronc.* (7) *et Sporer* (8), quod aliquando industria mercatoris plus valebit, quam usus pecuniæ, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui: ita ut aliquando licitum poterit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, æque interim distributo lucro; prout fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium, ut testatur *Cabass. l. c.* Insuper advertendum, quod aliquando valor industriæ decrescit, ob multitudinem operariorum societatem petentium; qua ratione poterunt forte excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur injusti, eo quod operariorum industria in societatem collata juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi æstimatur.

E converso injustum omnino esset pactum, quod empta merce ante omnia, durante societate, restituatur domino suum capitale, et deinde, quod superest, æqualiter dividatur; nam licet compensentur mercatori fructus, quos interim non percipit, cum medietate sortis, quam in fine societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur

(1) *l. 2. c. 25. n. 9.* — (2) *de contr. q. 9. art. 3. n. 5.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 1101.* — (4) *l. 6. c. 13. n. 6.* — (5) *de contr. c. 2. q. 3. r. 2.* — (6) *tr. 33. d. 8. p. 3. n. 2. et 3.* — (7) *l. c. r. 1.* — (8) *de 7. præc. c. 6. n. 51.*

periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum facit, et mercator, si postea merx pereat, subjacet periculo sortis et lucri; ita optime *Ronc.* (1)

Quæritur III., an damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit.

Prima sententia, quam tenent *Major* (2), glossa *in l. 1. c. Pro socio, et alii apud Azor* (3), sic distinguit: Si sors perit, postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam. Si vero pecunia perit, antequam socius operam præstet, damnum debet esse commune. Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno æqualiter conferente operam et altero pecuniam, omnia fiunt communia, lucra et damna.

Secunda sententia tamen et vera, quam tenent glossa *in l. Si non fuerint ff. Pro socio.*, *Nav.* (4), *Angelus* (5), *Sylvest.* (6), *Azor l. c. cum Bartolo*, *Baldo*, *s. Bernardino Sen. et aliis*, docet, damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinere. Ratio, quia non est verum, quod collata pecunia etiam sors conferatur; confertur enim tantum pecuniæ commoditas, ut supra diximus in qu. I.; unde cum, sorte pereunte in principio contractus, dominus illius nullam pecuniæ commoditatem conferat, sic etiam ad nihil tenetur alter, si nullam conferat operam. Et ideo diximus e converso, quod finita societate prius reddenda est sors domino pecuniæ, et postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

Quæritur IV., an liceat pactum, quod sorte pereunte commune sit damnum inter ponentem pecuniam et mercatorem. Respondetur: Si pactum sit, ut sicut damnum, ita et sors sit communis, tunc licitum est; quia, sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet: sic æquum est, ut sorte pereunte ipse subeat mediam partem damni, licet damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita *Roncagl.* (7), *Azor* (8) *cum Angelo*, *Sylvest.*, *Rosella et aliis*. Si vero pactum est, ut sors non sit

(1) *loc. cit. r. 3. in praxi.* — (2) *in 4. dist. 15. q. 47. §. Tertius.* — (3) *t. 3. l. 9. c. 3. q. 3.* — (4) *c. 27. n. 252.* — (5) *v. societas n. 17.* — (6) *eod. v. num. 1. q. 6.* — (7) *c. 3. reg. in praxi 3.* — (8) *t. 3. l. 9. c. 3. q. 4.*

communis, commune vero sit damnum, tunc certe illicitum est et injustum, cum nulla hic detur justa recompensatio. *Vide Azor*, *Ronc. l. c.*

Quæritur V., quandonam censetur inter fratres contracta societas, et quid in ea servandum? Respondetur: Non censetur facta societas, nisi expresse vel tacite ex conjecturis id habeatur; unde, non quia fratres habent patrimonium indivisum et de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas, nisi vero omnes in aliquo negotio se exerceant, vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua: ita *Azor* (1), *Molina* (2), *Bonac.* (3) *cum Fill.*, *Ronc.* (4); idque clarius præsumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc tamen intelligitur, quando unusquisque confert etiam bona propria præter communia; secus, si tantum unus sua propria bona confert, puta lucra alicujus officii vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azorius* (5) *cum Bart. et Baldo ac Bonacina* (6) *cum Nav.* Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat, ait *Ronc.* (7) *contra Mol.*, potest ille plus accipere, juxta æstimationem sui laboris. Si autem aliquis frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquedum admoneatur ab aliis fratribus, velle ipsos divisionem facere; et tunc neque etiam desinit societas pro negotiis incœptis; ita *Ronc. l. c. cum Giribaldo contra aliquos.*

Quæritur VI., quibus modis finiatur societas. Finitur I. completo tempore ad societatem constituto, aut finita negotiatione (8); II. per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso (9). Si vero quis socio invito renuntiet ante tempus, tenetur ad interesse. Excipe 1: si hoc est necessarium ob bonum publicum; ut si socius abesse debet causa reipublicæ, nec alium commode subrogare possit; 2. quando nulla subest spes obtinendi id, ob quod facta est societas;

(1) *p. 3. l. 9. c. 19. q. 1.* — (2) *d. 421. n. 6.* — (3) *d. 3. q. 6. p. 7. n. 2.* — (4) *de contr. c. 4. q. 1.* — (5) *qu. 5.* — (6) *n. 7.* — (7) *num. 3.* — (8) *ex l. Actione. §. Item, ff. pro socio.* — (9) *l. Itaque, ff. eod. tit.*

3. quando alter non servet pacta; 4. quando alter grave damnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, alias possessio stat pro observantia contractus (1). III. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad hæredes: et hoc, etiamsi conventum sit, ut transeat societas ad hæredes mercatoris (2). Ratio, quia in societate eligitur industria personæ, ignoratur autem, qualis sit industria hæredis. Excipit tamen *Bonac.* (3), nisi pactum juramento sit firmatum; sicut etiam non finitur societas circa negotia cœpta; neque circa vectigalia seu alias res publicas conductas, ut *Molina* (4) *et Bonac. ib. cum Fill. etc. communiter.* IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, id est per exilium aut professionem solemnem socii (5). V. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus, non posset pecuniam vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. *Bonacina* (6). Item, si res ita sint mutatæ, ut societas non sit amplius idonea (7).

908. — „3. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, „ut quis juste servet sortem suam indemnem, et insuper „certum lucrum percipiat; si nimirum ad contractum „societatis adjungantur duo alii, assecurationis et vendi„tionis, cujus tale exemplum ponit *Laymann.* Inis „societatem cum mercatore, et contribuis ei 1000 florenos „v. g. Spes est, quod is quotannis lucraturus sit 300, „cujus lucri dimidium v. g. jure societatis tibi debetur „una cum sorte; sed quia ad te quoque pertinere debe„ret ejusdem sortis periculum, ut ipse id periculum in „se suscipiat et tibi sortem assecuret, in hujus oneris „compensationem relinquis ei majorem partem lucri „sperati, ut scilicet duæ partes lucri ad ipsum, et tertia „ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri hujus in„certa est, ideo adhuc partem hanc lucri sperati, nempe „100 florenos in spe, vendis etiam eidem pro 50 vel 60 „v. g. annuis certis et in re, et sic tandem id lucrum „facis, et sortem servas indemnem. *Vide Laym. et* „*Bon. ll. cc.*

(1) *vide Bonac. de contr. d. 3. q. 6. p. ult. n. 2.* — (2) *ex l. Verum. §. In hæredem. ff. pro socio.* — (3) *n. 3.* — (4) *d. 414.* — (5) *ex l. Verum. §. fin. ff. eod.* — (6) *num. 5.* — (7) *ex cit. l. Verum, §. fin.*

Hæc est celebris illa quæstio *trium contractuum*, an per eos possit lucrum certum exigi, salvo capitali.

Prima sententia negat, quam tenent *Sotus* (1), *Merbes.* (2), *Habert* (3), *P. Concina* (4), *Cont. Tourn.* (5), qui tamen admittit contractum duplicem, ubi sola sors vel solum lucrum assecuratur; in quo consentit etiam *Cabass.* (6), item *Bannez*, *Reb.*, *Prado*, *Tap.*, *Led. et Mercado ap. Salm.* (7), et videtur adhærere *Azor* (8). Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis societas destruitur, cum de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri et sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam *Cabassutii et Cont. Tourn.* ut supra: destructo autem societatis contractu deficit justus titulus, ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia; et tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis et lucri in socium recipientem pecuniam. Nec obstat dicere, quod, si contractus isti societati adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eodem socio, jam persisterent; sic etiam, si fiunt eodem tempore et cum eodem socio: nam respondent fautores hujus primæ sententiæ, quod in iis casibus perseveraret societas; sed hic societas destruitur, et sic deficit fundamentum lucri ex ea percipiendi. Præterea tuentur præfati AA., oppositam sententiam reprobatam jam fuisse a *Sixto V.* per bullam *Detestabilem* (9), editam anno 1586, ubi in §. 1. sic dicitur: *Damnamus et reprobamus omnes contractus posthac ineundos, per quos cavebitur personis, pecunias, animalia aut alias res societatis nomine tradentibus, ut, etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit, sive ut de certa quantitate in singulos annos aut menses durante societate respondeatur.* Et ideo huic sententiæ videtur adhæsisse noster ss. Pontifex *Benedictus XIV.* in suo aureo libro *de synodo l. 7. c. 1.*, ubi dixit, quod, licet quæstio hæc adhuc indecisa remaneat, cum *plures et non obscuri nominis theologi posteriores trinum con-*

(1) *l. 6. q. 6. a. 2.* — (2) *tom. 1. p. 348.* — (3) *tom. 4. pag. 317.* — (4) *tom. 7. pag. 489.* — (5) *l. c. concl. 2.* — (6) *l. 6. c. 13. n. 1.* — (7) *tr. 14. c. 3. punct. 11. §. 2. n. 99.* — (8) *p. 3. l. 9. c. 4. q. 5.* — (9) *in bullario pag. 154.*

tractum ab usura absolverint, hanc tamen sententiam sentit præfatæ bullæ magis congruere. Accedit alia bulla *s. Pii V.*, qui *in sua extrav. Onus* §. *4. de censibus* sic dixit: *Conventiones, directe aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.*

Secunda sententia vero communior defendit, licitum esse hunc trinum contractum, dummodo absit animus fœnerandi, et omnino obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet; hanc tenent *Nav.* (1), *Less.* (2), *Tol.* (3), *Lugo* (4), *Laym.* (5), *Pal.* (6), *Bonac.* (7), *Escobar* (8), *Ronc.* (9), *Mazz.* (10), *Sporer* (11), *Mol.* (12), *Salm.* (13) *cum Joan. Major, D. Parigin. et Sylv., P. Navar., Arm., Med., Lopez, Mald.*, et valde probabilem vocat *Azor* (14), saltem de jure naturali. Vide etiam libellum excusum Parisiis anno 1745 hoc titulo: *Examen théologique sur la société du prêt à rente*, in quo verbatim referuntur approbationes trini contractus, editæ ab academiis et facultatibus theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Friburgo-Biscoica et Moguntina. Ratio præcipua hujus sententiæ jam supra est tradita, nempe quod, si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valere debent. Nec subsistere, dicunt auctores hujus secundæ sententiæ, duo illa præcipua fundamenta adversariorum, nempe quod cessante periculo destruitur societas, et quod de societate transit in mutuum. Nam quoad *primum* negant *Navarrus et Lugo*, quod periculo in socium conjecto societas destruatur; sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de sui natura spectet ad dominum, justa tamen compensatione facta potest illi adjici pactum, ut periculum spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de commod.*, neque tunc destruitur contractus commodati: sic etiam in contractu societatis,

(1) *man. c. 18. n. 254.* — (2) *l. 2. c. 25. n. 23.* — (3) *l. 5. c. 41. n. 3.* — (4) *d. 30. n. 49.* — (5) *l. 3. sect. 5. tract. 4. c. 18. n. 11.* — (6) *t. 7. tract 32. d. 8. p. 5.* — (7) *d. 3. q. 3. p. 11. n. 2.* — (8) *l. 41. dub. 3. n. 88.* — (9) *de societ. c. 3. q. 2.* — (10) *tom. 2. p. 161.* — (11) *de 7. præc. c. 6. n. 58.* — (12) *d. 416.* — (13) *tract. 14. c. 3. punct. 11.* §. *2. n. 100.* — (14) *loco supra cit.*

de cujus essentia non est, ut sit commune periculum damni, prout asserunt adversarii; sed id probare deberent, cum imo potius oppositum clare probetur ex *l. Si non fuerint*, §. *Ita ff. Pro socio*, ubi dicitur: *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat, lucrum vero commune sit, Cassius putat.* De essentia ideo societatis tantum esse dicunt, ut utraque pars aliquid conferat ad communem usum et lucrum, et æqualia sint commoda et incommoda. Ex quo fit, ut ex commodis æqualibus æqualia sint lucra, et ex æqualibus incommodis æqualia sint pericula. Unde, quando quis assumit totum periculum, socium assecurando tum de sorte tum de lucro, licet majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat commodo majoris lucri; contra vero conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri, et sic fit æqualitas; ex qua principaliter constituitur societas. Quantum autem lucrum possit exigi? *Mag., Serra apud Salm.* putat, octo pro centum; *Bonac.* censet plus, si negotiatio esset lucrosior et minus periculosa; *Salm.* autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad *secundum* vero fundamentum, nempe quod societas eo casu transiret in mutuum, quia conjecto in socium toto periculo sortis, tunc etiam in eum transferretur sortis dominium, ita ut sine alterius socii injuria posset ille pro libito de tali pecunia disponere: diverse respondent fautores secundæ sententiæ. *Lessius*(1) *et Azor l. c.*, quamvis hic contrariæ sententiæ adhæreat, dicunt, quod hujusmodi contractus, licet non remaneret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractus, nempe conductionis operum socii, ut loquitur *Lessius*, vel contractus innominati, ut ait *Azorius*, qui pro certo habet, tunc contractum non transire in mutuum. Alii vero, ut *Lugo*, *Palaus*, *Escobar et Roncaglia*, respondent, quod non obstante periculo suscepto a socio adhuc persistit societas: sicut enim (inquiunt) in commodato, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatæ, non acquirit illius dominium, cum permaneat

(1) *n. 30.*

contractus commodati, ut habetur ex *cit. c. un. de commodato;* ita etiam in nostro casu socius ob periculum in se susceptum non acquirit dominium sortis, sicut in mutuo; etenim, quamvis ille solvendo in fine contractus valorem sortis et lucri conventi non irrogaret damnum domino sortis, faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu, ait *Lugo* (1), posset juste cogi, ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit *Lugo*, quod, si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habere actionem super hanc pecuniam; et contra posset eam dominus sibi vendicare tamquam suam. Sed quod hic contractus non transeat in mutuum, fortius probari dicunt ex textu supra relato in *l. Si non fuerint*, ubi dicitur, bene posse coiri societatem, ut suscepto a socio periculo alter nullam partem damni sentiat, et tamen lucrum communicetur.

Ad bullam autem *Sixti V.* etiam multipliciter auctores istius secundæ sententiæ respondent: *Less. et Salm.* dicunt, prohibitionem bullæ intelligi de eo, qui cogeret socium ad sic contrahendum ex vi ipsius contractus societatis; sed *Lugo et Ronc.* (2) ajunt, neque hoc illicitum esse, quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. Hinc *Lugo* (3) *et alii* dicunt, Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria; et sic respondisse vivæ vocis oraculo eumdem *Sixtum*, refert *Lugo ex Filliucio et Comitolo*, qui auctor insuper testatur, sibi retulisse *P. Tucium*, quod cardinales *Toletus* et *S. Severina*, quibus commissa fuerat cura hanc bullam sanciendi, idem affirmassent. Item *Lugo* refert quamdam decisionem rotæ Romanæ sub die 3. Junii 1602 (4), ubi decretum fuit, præfatam bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali vetitos, additis tamen majoribus pœnis. Demum respondent *Salm.* (5) *cum Lessio et Malder.*, bullam vel receptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam; testantur enim, adesse consuetudinem immemorabilem, tali modo contrahendi in Hispania, Gallia et Italia, et

(1) *n. 43.* — (2) *c. 3. q. 2.* — (3) *n. 37.* — (4) *ex Cherubino in comp. bull. schol. 1.* — (5) *c. 3. punct. 11. §. 2. n. 104.*

fere per totam ecclesiam. Ad bullam autem *s. Pii V.* vide, quæ alii AA. respondent *supra n. 849.* Hanc secundam sententiam, tot auctoritatibus et rationibus roboratam, merito non reprobant *Lud. Abelly* (1) *et auctor Petr.* (2), quamvis contrariæ sententiæ adhæreant, et ego satis probabilem reputo. Cæterum, quia non potest negari, hujusmodi contractum periculo non carere animi usurarii, hinc censeo expedire, ut prima sententia universe omnibus suadeatur.

909. — „4. Societas etiam in pecoribus valide et licite „instituitur. Et interdum quidem ita, ut tam pecora ipsa, „quæ alteri pascenda et nutrienda traduntur, quam emo„lumenta et fructus, ipsaque detrimenta et damna danti „et accipienti communia sint: interdum vero ita, ut pe„corum dominium, ideoque etiam periculum sive casus „fortuitus, spectet ad solum dantem; emolumenta autem „fructuum, nempe fœtus, lanæ, lactis, ad utrumque. *Vide* „*Lessius hic et Laymann* (3).

Hic operæ pretium est, aliqua valde utilia ad praxim adnotare *de societate animalium.* Juxta naturam societatis animalia, quæ pereunt, domino tantum perire debent: iis autem pereuntibus, ad custodem pertinet probare, quod illa sine sua culpa perierint; alias tenebitur restituere domino earum æstimationem, ut bene ajunt *Cont. Tourn.* (4) *cum Sanbov., Pontas et aliis.* Idque clare probatur ex *l. cum duobus 52. §. Damna ff. Pro socio*, ubi: *Quod si a furibus* (pecus) *subreptum sit, proprium ejus* (id est custodis) *detrimentum est, quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit.*

Quæritur 1., si rusticus petat a te pecuniam, ut par boum emat et ad negotium applicet, revera tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit, utrum possis tu lucrum exigere. Bene distinguit *Ronc.* (5): Quodsi tu mala fide pecuniam dedisti, sciens, illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, et de hoc illum monuisses. Si vero bona fide dedisti, tenetur ille red-

(1) *de 7. pr. §. 13. n. 6.* — (2) *t. 2. p. 411.* — (3) *l. 3. t. 4. c. 20.* — (4) *de contr. p. 2. c. 4. art. 2.* — (5) *de contr. c. 3. reg. in praxi 2.*

dere tibi lucrum cessans: et tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quæritur 2., an sit licitum pactum, quod, si ex grege aliquæ oves pereant, suppleri debeant ex fœtibus, quæ nascuntur, et interim cæteri fœtus, lana et caseus æque dividantur. Negant *Tamb.* (1) *et Sylvius*, *Ang.*, *Tabiena etc. ap. Azor* (2); quia, dicunt, in hoc non servari æqualitatem; *Filliucius* (3) autem ait, in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicunt iidem *Filliuc.*, *Azor l. c. cum aliis*, item *Pal.* (4) *et Ronc.* (5), hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris quam ementis oves. Nec officit, quod interim pastor amittere debeat lucrum fœtuum substituendorum; quia etiam interim socius amittit partem sui lucri. His tamen non obstantibus prima sententia omnino vera mihi videtur, quia, licet lucrum utrique prius diminuatur et utrique postea compensetur, tamen fœtus, qui substituuntur, æque dividendi essent inter pastorem et dominum: at quando substituuntur, id certe magis cedit in utilitatem domini, quam pastoris, cum dominus jam sibi compenset deinde jacturam lucri, sicut et pastor; sed interim dominus semper salvam sibi servat sortem, quæ ipsi diminui deberet, et ideo in contractu non servaretur æqualitas.

Quæritur 3., an liceat contractus societatis vocatus *ad caput salvum*, scilicet, quando traduntur pastori animalia, cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, et lucrum dividendi. Per se loquendo, hic contractus illicitus est, ut bene ajunt *Ronc.* (6), *Viva* (7), *Azor* (8) *cum Sylvestro et Reg.*; quia sors debet stare periculo apponentis; res enim suo domino perit. Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti: item *Azor l. c. cum Sylvest. et Ang.*, *Ronc. l. c. cum Pal. etc.*, *Viva* (9) *cum Nav.*, *Less.*, *Trull.*, *Rebello et aliis*

(1) *dec. l. 9. c. 11. n. 2.* — (2) *tom. 3. l. 9. c. 8. quæst. 12.* — (3) *tr. 38. c. 6. n. 101.* — (4) *tr. 33. p. 65. n. 2.* — (5) *de contr. c. 3 reg. in praxi 2.* — (6) *de contr. c. 3. q. 3.* — (7) *q. 9. art. 3. n. 2.* — (8) *tom. 3. l. 9. c. 8. q. 10.* — (9) *de contr. q. 9. art. 3. n. 8.*

contra Bonac. et Reg. ib., qui videntur docere, talem contractum esse usurarium, quia, dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium; unde, si partem fructuum reddit, usurarie reddit. Sed *Less.* (1) *et Viva cum Nav. et aliis* respondent, in eo casu non haberi contractum venditionis, sed permanere societatem, et lucrum licite exigi per aliud pactum assecurationis, prout dictum est supra *n. 908.* in quæstione trium contractuum. Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi, ait *Viva l. c.*, standum esse judicio peritorum vel praxi timoratorum cujuscumque loci; recteque addit, consultius esse, hos contractus seorsim inire. Ad bullam autem *Sixti V. Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur, ut capitale semper domino salvum sit, vide, quæ respondent DD. citati *dicto n. 908. v. ad bullam autem.* Bene autem advertit *Ronc.* (2), certe injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxta præsentem valorem cum pacto, ut, si decrescant, finita societate idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. Quod si tamen adesset pactum, ut in fine societatis non solum lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut, si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur dimidietatem sortis, prout dictum est *n. 907. v. quær. IV.*

910. — Hic ultimo quæritur, an filius negotians cum patre ponente pecuniam, et ipse industriam, possit accipere partem lucri suo labori et industriæ correspondentem. Affirmat *Roncaglia* (3) casu, quo filius nomine proprio negotietur; secus, si nomine patris; tunc enim tantum potest accipere id, quod pater pro tali labore alteri daret; et idem dixit *Bus.* (4) *cum Laym. et Diana.* In eo tamen casu ait *Ronc. ibid.*, posse patrem detrahere ipsi valorem alimentorum, quæ non amplius debet filio cum habeat, unde se alat. Sed cum valde probabiliter neget *Croix* (5) *cum Mol., Moya etc.*, posse filiumfamilias

(1) *c. 23. dub. 3.* — (2) *d. c. 3. reg. in praxi.* — (3) *d. contr. c. 1. quæst. 5. v. 2.* — (4) *de furto n. 544.* — (5) *3. p. 1 n. 1054.*

stipendium petere a patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus *dict. n. 544.*, hinc dicimus *contra Ronc. et Bus.*, nullo modo posse filium illud occulte accipere, dissentiente patre.

DUBIUM XV.

Quid sit assecuratio et fidejussio.

911. — „Resp. 1. Contractus *assecurationis* est, quo „quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se „vel gratis vel pro certo pretio ad eam compensandam, „si perierit. Quod si gratis fiat, est gratuita promissio: „si pretio, est quasi emptio, qua assecurans vendit suam „obligationem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad „ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus „utrique, saltem quoad notitiam, quam de eo habent: „quia alioqui non servaretur æqualitas. *Bon.* (1), *Less.* (2).

Unde resolves:

„1. Si assecurans certus sit, rem esse in tuto, inique „pretium petit et tenetur restituere. *Ibid. Bon.* (3). „(*Certum est. Ronc.* (4)).

„2. Si res nondum est in tuto, etsi privata scientia „sciat, non fore periculum, licere nihilominus pretium „ordinarium assecurationis accipere, dicit *Less.* (5); quia „illa obligatio ob pericula ordinaria magni æstimatur, „et causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non immi„nuunt communem æstimationem. Verum id *Bon.* (6) „*et card. de Lugo* (7) rectius negant.

„3. Si cupiens rem suam assecurari certo sciat, eam „jam periisse, non potest pacisci de ejus assecuratione. „*Vide Less.* (8).

912. — „Resp. 2. *Fidejussio* est contractus, quo quis „alienam obligationem suscipit implendam, si debitor „principalis non solverit. Ita communiter Doctores.

(1) *d. 3. q. 9. p. 3.* — (2) *l. 2. c. 28. d. 4. n. 24.* — (3) *dub. 3. q. 9. p. 3.* — (4) *q. 9. c. 3. q. 22.* — (5) *l. c. n. 27.* — (6) *d. 3. q. 9. p. 3. n. 3.* — (7) *d. 31. sect. 7.* — (8) *l. c. n. 25.*

Unde resolves:

„1. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nul„lum periculum timeatur; quia ex se pretio est æsti„mabilis. *Nav.*, *Azor* (1), *Fill.* (2)." (*Est commune apud Viva* (3), *et mihi omnino videtur tenendum, quidquid dicant Covar., Moya etc. apud Croix* (4); *quia assumptio talis oneris procul dubio est pretio æstimabilis*).

„2. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum „absit et instrumentum publicum) non tenentur, ut nec „clerici; nisi quatenus solvere commode possunt, ut non „egeant. *Vide Laymann*, *Bonacina* (5), *Lessius* (6).

„3 Fidejussor non obligatur plus, quam principalis: „et hujus obligatio, si sit invalida, erit etiam fidejus„soris. *Card. Lugo etc.* communiter.

„4. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi „facta excussione principalis debitoris constet, ipsum non „esse solvendo. *Azor l. c.*, *Fill.* (7).

„5. Debitor tenetur de omni damno sua culpa acci„dente fidejussori etc. *Vide Azor* (8), *Bonacina.*

„6. Ex fidejussione religiosi, propria auctoritate facta, „monasterium non obligatur, nisi quatenus in ejus uti„litatem versum est. *Vide Less.* (9) *et Laym.* (10).

„7. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impen„debat, si is aufugit, non est ejus loco plectendus, quia „non præsumitur sic se obligare; imo nec potest, cum „non sit dominus vitæ. *Sylv.*, *Bon.*, *Less.* (11).

„8. Si debitor sua culpa non solvit, tenetur fidejus„sori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, „sed etiam damna et expensas omnes compensare. Si „vero sine culpa, v. gr. ob impotentiam, non solvit, ad „solum debitum videtur teneri. *Azor*, *Sylv.*, *Sa*, *Bon.*, „*Trull.* (12).

(1) *p. 3. l. 11. c. 12. d. 5.* — (2) *n. 159.* — (3) *n. 3.* — (4) *n. 1106.* — (5) *quæst. 9. p. 2.* — (6) *l. c. cap. 28.* — (7) *num. 153.* — (8) *d. 10.* — (9) *c. 28.* — (10) *c. 29. n. 7.* — (11) *d. 7. n. 41.* — (12) *c. 26. d. 2.*

DUBIUM XVI.

Quid sit pignus et hypotheca.

913. *Quid est contractus pignoris?*
914. *Quid, si quis utatur pignore?*
915. *Quæ liceant pignorari.*
916. *De contractu antichriseos.*

913. — „Resp. Pignus est contractus, quo debitor „dat creditori rem aliquam mobilem vel immobilem, ut „sit pro debito obligata, ex eaque solutio peti possit. „Aliquando tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. „Differt autem ab hypotheca, quod pignus proprie sit „rei mobilis, illa immobilis. *Molina*, *Fill.*, *Bon.* (1)." *(Hypotheca specialis impedit vendi bona, non autem generalis. Viva* (2)*.*

Unde resolves:

914. — „1. Pignore non licet uti contra voluntatem „domini; quia est res aliena, ad securitatem tantum, et „non ad usum tradita. *Bon. l. c. ex Mol.*, *Reg. etc.* Si „tamen utatur, v. gr. equo vel agro, debet valorem usus, „sicut et fructus omnes, si sit res ex se fructifera, com- „putare in sortem, deductis expensis, quia alioqui com- „mittit usuram, cum res domino suo fructificet. *Nav.*, „*Bon.*, *Trull.* (3). *(Præsumitur autem dominus consentire, si nullum damnum ei sequatur, puta, si alter utatur libro et simili. Viva* (4)*.*

915. — „1. Non possunt pignorari, quæ non possunt „vendi, v. gr. ecclesiæ. *Molina* (5), *Less.* (6), *Bon. l. c.*

„3. Immobilia, uti et mobilia pretiosa, cultui divino „dicata, v. gr. calices, casulæ etc., non possunt oppigno- „rari nisi in necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, „ut ecclesiæ et indigentibus subveniatur. *Vide Nav.* (7), „*Less.*, *Bon. l. c.*

„4. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud „alteri oppignorare, sed non pro majore quantitate. Neque

(1) *q. 10. p. 1.* — (2) *n. 8.* — (3) *c. 26. d. 2.* — (4) *n. 9.* — (5) *d. 330.* — (6) *l. 2. c. 28. d. 3.* — (7) *c. 17.*

„potest vendere, debitore non solvente, nisi post biennium „et eo prius monito. Quidam tamen dicunt, posse ven„dere post trinam monitionem. *Vide Laym.* (1), *Bon.* (2).

„5. Eamdem rem non licet oppignorare seu in hypo„thecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum „omnibus, vel posteriores de priore hypotheca admonean„tur. *Azor*, *Filliuc.*, *Bon.* (3). *Trull.* (4).

916. — „Quæres, quid sit contractus antichriseos, ger„manice *eine Pfandschaft.*" *(apud nos: A godere.)*

„Resp. Is est, cum in contractu pignoris convenitur, „ut creditor utatur pignore, v. gr. agro, ac fructus inde „tamdiu lucretur, donec debitum ipsi restituatur.

Unde circa hunc ex supradictis resolves:

„1. Contractus hic videtur juxta *Caj.*, *Sot. etc.* (contra „quosdam juristas) esse usurarius: quia creditor ultra „sortem aliquid lucratur, causa solius mutui, quæ est „usura. *Vide Laymann* (5)." *(Et certum est cum Pal. apud Croix* (6). *Quare tenetur fructus etiam illos reddere, quos ex culpa levi neglexit percipere. Vasq., Pal. etc. ibid. Quid, si agrum incultum coluerit? Adhuc teneri fructus restituere, dicunt Mol., Bon. etc. contra Sa, Soto etc. Vide Croix* (7).

„2. Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fru„ctus ex pignore sine diminutione sortis: ut si v. gr. „fructus ex hypotheca percepti non superent quantita„tem pensionis, quæ jure census super eamdem con„stituti exigi potest cum pacto redhibitionis, ut supra „dictum est de censibus: aut si alioquin lucrum cesset „aut damnum emergat, dum debitum differtur. Unde non „facile damnandi illi, qui a principibus in locum debi„torum agros, pascua, officia etc. in antichrisim habent „*Vide Laym. l. c. et Binsfeld. de usuris*, *Mol.*, *Less.* (8).

(1) *l. 3. t. 4. c. 30.* — (2) *loc. cit. n. 9.* — (3) *d. 3. q. 10 p. 1.* — (4) *c. 26. d. 4.* — (5) *l. 3. t. 4. c. 16. n. 17.* — (6) *n. 1115.* — (7) *n. 1112.* — (8) *cap. 137. etc.*

CAPUT IV.

DE TUTELA ET TESTAMENTIS.

DUBIUM I.

Quid sit tutela et curatela.

917. *Quibus detur tutor, et quibus curator.*
918. *Ad quæ teneantur tutores et curatores. An pupilli et minores possint se naturaliter obligare sine consensu tutorum etc.*

917. — „Resp. Sunt quasi contractus, quibus tutor „et curator ad procuranda bona et commoda minorum „cujuscumque sexus, qui vel parente carent, vel sub „ejus potestate constituti non sunt, obligatur ex justitia, „perinde ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuis„set; supplente nimirum lege vel magistratu vim con„tractus. Differunt tutor et curator, quod tutor solum „datur impuberibus, etiam invitis; et principaliter datur „personis, ut curet earum educationem et institutionem: „secundario vero datur etiam bonis illarum respectu „omnium negotiorum. Curator vero datur minoribus, post „annos expletos pubertatis, usque ad annum 25. comple„tum; nec communi jure datur invitis, nisi in certis casi„bus, et datur principaliter rebus minorum, secundario „personis. Unde pro directione in foro conscientiæ ex „jure tum naturali tum positivo communi

Resolves ex Laym. et Tanner (1), *Bon.* (2):

918. — „1. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est „relicti ex testamento aut codicillo patris; sive sint „dativi, hoc est constituti a judice aut magistratu; sive „sint legitimi, hoc est præscripti a lege (qualis præ„cæteris est mater, si velit et promittat, se non trans„ituram ad alias nuptias, quin prius tutela abdicet et „rationem reddat: dein avia et consanguinei proximiores „idonei), tenentur, uti et curatores, jurare, se fideliter

(1) *t. 3. d. 1. q. 7. d. 10.* — (2) *d. 3. q. 19.*

„officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem minoris salvam et integram restituendam: et universim „tacite omnia eorum bona sunt hypothecata minori, ita „ut, ad quemcumque pervenerint, possit illa minor sibi „vindicare, ut sibi satisfiat, si quid illorum culpa est „passus. *Vide Tanner l. c.*, *Laym.* (1), *Bon. l. c.*

„2. Bona minorum tenetur tutor vel curator adminis„strare ea cura, quam diligens paterfamilias propriis suis „rebus adhiberet, tam impediendo et præcavendo damna, „quam procurando commoda et lucra minoris; alioqui „damnum et defectus congrui lucri ipsi imputabitur, et „tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem (2).

„3. Bona immobilia minorum aut alia pretiosa, quæ „possunt servari, non possunt alienari, saltem sine ju„dicis decreto." *(Sicut neque mobilia, quæ servari pos„sunt, etsi adsit consensus tutoris. Salm.* (3).

„4. Tutori aut curatori et personis ei subjectis nihil „licet emere, sive per se sive per alium, ex ullis bonis „minorum, quamdiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate „judicis aut cum ejus decreto bona pupillorum publice, „per juratum venditorem, omnibus venalia exponuntur.

„5. Sine decreto judicis non potest minor remittere „vel renuntiare hæreditati, legatis, fideicommissis aliis„que juribus sibi acquisitis. Si tamen religionem ingres„sus sit, potest bona alienare, quia moritur quasi.

„6. Pupillus, dum infans est, hoc est minor septen„nio, vel infantiæ proximus (ita ut, si masculus est, „non expleverit annum decimum cum dimidio; si fœmina, „nonum cum dimidio), nihil per se efficere potest, quo „ullo modo vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget: „at pubertati proximus obligare quidem sibi potest alium, „sed non se alteri, saltem civiliter. *Sanch.* (4), *Less.* (5), „*Laymann* (6)."

Certum est 1., quod minor aut pupillus etiam sine consensu tutoris vel curatoris possunt se obligare circa bona castrensia vel quasi castrensia; quia de his liberam administrationem habent. *Vide Salm.* (7). Certum

(1) *l. 3. t. 4. c. 9.* — (2) *vide supra l. 2. t. 3. cap. 2. d. 3. r. 6.* — (3) *de contr. c. 1. punct. 5. §. 1. n. 40.* — (4) *d. 38.* (5) *l. c. cap. 17. n. 61.* — (6) *c. 9. n. 7.* — (7) *de contr. c. 1. punct. 5. §. 2. n. 39.*

est 2., quod non possunt se obligare circa bona immobilia sine judicis auctoritate (1); quia jus omnino irritat ipsorum conventiones (2). Circa autem mobilia nequeunt se obligare, saltem civiliter, sine consensu tutoris vel curatoris. *Salm.* (3). Sed quæstio est, an pupillus vel minor circa prædicta bona mobilia, si contrahant sine auctoritate tutoris vel curatoris, remaneant naturaliter obligati. Certum est, quod, si pupillus aut minor contrahant cum tutore vel curatore, minime obligantur (4). Pariter idem communiter traditur a DD., si pupillus non sit pubertati proximus, ut docent *Sanchez* (5), *Lugo* (6) *et Salm.* (7), ut patet ex *l. Pupillus 59. ff. de act. et oblig.* Si vero pupillus sit pubertati proximus et contrahat cum extraneis, hic quæritur, an maneat naturaliter obligatus.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Lugo* (8), *Lessius* (9), *Sanch.* (10), *Laym.* (11), *Less.* (12), *Pal.* (13) *et Salmant.* (14) *cum Nav., Reg., Fill., Reb., Tann. et Diana.* Ratio 1. istorum, quia fidejussor pupilli remanet civiliter et naturaliter obligatus, ex communi sententia, ut asserunt *Salm.* (15). Ergo, si fidejussor (arguunt) jam obligatur, etiam pupillus obligatus intelligi debet; nam deficiente obligatione principalis, deficere debet etiam obligatio fidejussoris, ut docet communis sententia (16). Sed hæc ratio non satis evincit, quia probat nimis; probat enim, quod pupillus etiam civiliter teneatur. Ratio potior est, quia ex *l. Novatio ff. de novation.* habetur, pupillum obligari naturaliter, si promittat sine auctoritate tutoris; cum in præfata lege dicantur creditores esse satisfaciendi, *dummodo obligatio aut civiliter teneat aut naturaliter, ut puta, si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.*

Secunda sententia vero negat, pupillum vel minorem

(1) *ex l. Lex quæ 22. c. de admin. tut.* — (2) *ut habetur in l. Si ad resolvendam 7. c. de prædiis minor.* — (3) *ibid. n. 41.* — (4) *ex l. Non licet ff. de contr. empt. et l. Pupillus 5. ff. de auct. tut.* — (5) *de matr. l. 6. d. 38. n. 24.* — (6) *d. 22. n. 286.* — (7) *ibid. n. 42.* — (8) *d. 22. n. 288.* — (9) *lib. 2. c. 17. dub. 8. n. 61.* — (10) *l. cit. n. 31.* — (11) *l. 3. sectio 5. tr. 4. c. 9. n. 7.* — (12) *tr. 4. c. 9. n. 7.* — (13) *d. 1. p. 4. §. 3. n. 9.* — (14) *ibid. n. 45.* — (15) *d. n. 45. in fine. ex l. fin. de jurejur. et l. Marcellus 25. ff. fidejus.* — (16) *ex l. Cum lex 46. de fidejussoribus et l. Naturaliter ff. de condict. indebiti.*

remanere naturaliter obligatum; et hanc tenent *Bonac.* (1), item *Cov.*, *Bann.*, *Rodr.*, *Dic. etc. ap. Salm.* (2), et vocant probabilem *Sanch.* (3) *et Diana* (4). Ratio, quia ex *l. Quod pupillus 41. ff. de condict. indeb. et ex l. Pupillus 59. ff. de action. et oblig.* expresse negatur, pupillum naturaliter obligari, et præcise in *dict. l. 59.* sic dicitur: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo ne quidem jure naturali obligatur.* Sed hæc ratio non videtur firma; nam ibi casus est de pupillo infante, ut exponit glossa; unde alia glossa *in dict. l. Novatio* ait, tam relatam *l. Pupillus* quam alias tantum de pupillo infante intelligendas esse. Hinc prima sententia verior mihi videtur. Cæterum probabilissimum est, quod pupillus non teneatur solvere, quod promisit, ut tenet *Lugo* (5) *cum Soto*, *Molina*, *Cov. etc.*, et probabile putant *Salm.* (6) *cum Sanch.*, *Reg. etc.* Ratio, quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex *l. S. ff. de dol. mal. except. et ex reg. jur. in 6.*, ubi: *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum admittendus* (7).

„7. Eadem est ratio minoris, si curatorem habeat: „quem si semel susceperit, tenetur illi subesse jure „communi usque ad annum 25. expletum; et si litem ha„beat, tenetur ad eam sumere curatorem, exceptis ta„men causis spiritualibus. Quod si curatore careat, va„lent acta per illos, ita tamen, ut, si læsi sint, restituan„tur in integrum. *Vide autores cit. et Bon.* (8).

„8. Etsi minores sine curatorum auctoritate donare non „possint, nisi quæ ejus conditionis adolescentes donare „solent (in iis enim præsumitur tacitus consensus cura„toris); qui tamen dona ab iis accepit, non tenetur re„stituere, nisi repetantur legitime; quia probabile est, „valere naturaliter, tametsi non civiliter. *Mol.*, *Lugo*, „*Trull.*, *Diana* (9).

„9. Tenentur curatores et tutores singulis annis ad„ministrationis rationem reddere; ubi, si quis deses aut „noxius reperiatur, amovendus est, imposita satisfactione, „aliusque subrogandus.

(1) *de contr. d. 3. q. 1. p. 5. n. 6. in fine.* — (2) *tr. 14. c. 1. p. 5.* §. *2. n. 44.* — (3) *l. c. n. 20.* — (4) *p. 2. tr. 5. r. 44.* — (5) *d. 22. n. 300.* — (6) *d. c. 1. n. 47.* — (7) *vide dicta n. 890.* — (8) *dub. 3. quæst. 5. p. ult.* — (9) *p. 8. t. 6. r. 4. et 7.*

„10. Si tutor vel curator post rationes officii redditas „fidelis deprehensus fuerit, debetur ei præmium; quod „in quibusdam locis est vigesima pars redituum bonorum omnium minoris, in aliis autem decima pars.

„11. Porro, qui non possint esse tutores et curatores; et qui a tutela et curatela excusentur, ne iis „imponi possint, v. gr. habentes quinque filios superstites pauperes etc., *vide apud Tann. l. c. cum Sa*(1), ubi „sic habet: *Tutor non potest esse junior 25 annis, nisi „forte mater; nec religiosus, nec fœmina (nisi mater „aut avia, et uxor casu ante dicto), nec clericus in „sacris, si non velit; nec episcopus, nisi miserabilium „personarum. Horum vero tutelam suscipere tenentur „et episcopi et clerici et religiosi; quod ego*, inquit, *de „religiosis universim non admitto. Vide Laym. l. c.*

„12. Si tutor et curator, cum tenerentur negotiari, „omiserunt, possunt pupilli ab eis accipere 5 pro 100. „*Sa*(2). *Vide* etiam *Navar.*(3). *Plura vide supra l. 4. „tr. 3. c. 2. d. 3.*

DUBIUM II.

Quid et quotuplex sit testamentum.

919. *Quid est testamentum? De requisitis ad codicillum, et quid importet clausula codicillaris.*
920. *Quotuplex est testamentum?*
921. *Ex quibus capitibus testamentum est nullum?*
922. *Quid, si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas?*
923. *Quid, si constet hæredi voluntas testatoris?*
924. *Quid, si non constet, an ipse teneatur credere uni testi: et an testamentum nullum valeat quoad legata pia.*
925. *Quid, si testamentum factum sit ab hominibus rusticanis?*
926 *Quid, si tempore pestis?*
927. *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia.*
928. *Vide alios casus.*
929. *Quid de testamento clericorum, novitiorum et militum?*
930. *Dub. 1., an legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa. Dub. 2., an legatum, relictum*

(1) *v. minor.* — (2) *v. curator.* — (3) *c. 25.*

civibus loci, possit dari extraneis. Dub. 3., an legatum, relictum orphanis, possit dari eis, qui parentes habent inutiles. Dub. 4., an legatum, relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint. Dub. 5., an legatum, relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterum nubant. Dub. 6., an legatum, relictum virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ. Dub. 7., an legatum, relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat. Dub. 8., an legatum, relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes, si ante nuptias moriatur. Dub. 9., an legatum, relictum pro fabrica ecclesiæ, possit expendi in alia divino cultui necessaria. Dub. 10., quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus?

931. *Quæritur I., an ultimæ voluntates possint commutari a Papa sine causa. Quæritur II., an ab episcopis cum justâ causa. Dub. 1., an tunc requiratur consensus hæredis et legatarii. Dub. 2., quæ sint causæ justæ ad commutandum.*

919. — „**Resp.** 1. Testamentum est voluntatis justa „sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, „cum directa hæredis institutione. Quod additur, ut dis„tinguatur a reliquis ultimis voluntatibus; nam differt a „legato seu fideicommisso partiali, quod hoc sit dona„tio quædam a defuncto relicta et ab hærede præstanda:" (*Legata accipienda sunt a manu hæredis. Vide Salm.* (1)) „a codicillo vero differt, quia codicillus est quasi testa„mentum imperfectum, et non fit ad instituendum hæ„redem, nisi ex privilegio, v. gr. in militia, sed ad ali„quid in testamento explicandum, addendum, mutandum, „detrahendum, vel ad legata instituenda. *Vide Laym.* (2), „*Tann.* (3), *Lessius* (4), *Bonacina* (5).

Ad codicillum, sive nuncupativum sive in scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati et fœminæ; quamvis ad codicillum in scriptis requiritur testium subscriptio (6). Ad codicillum vero inter liberos et milites sufficiunt duo testes. *Vide Lugo* (7). Hîc notandum cum *eodem Lugo* (8), quod clausula in testamento apposita, scilicet quod, si illud non valeat ut testamentum, valeat ut codicillus, importat, ut, si testamentum sit nullum,

(1) *de contr. c. 5. p. 13. §. 1. n. 178.* — (2) *l. 3. t. 5. c. 1. et seq.* — (3) *t. 3. d. 4. q 8.* — (4) *lib. 2. c. 19.* — (5) *d. 3. q. 17. p. 1.* — (6) *ex l. ult. c. de codic.* — (7) *d. 23. n. 15.* — (8) *n. 17.*

sive ob defectum solemnitatis, sive ob præteritionem hæredis necessarii, hæres ab intestato debeat solvere legata (1), et insuper ipse teneatur hæreditatem restituere hæredi in nullo testamento instituto, retenta sibi quarta trebellianica (2); et si est hæres necessarius, retenta sibi portione debita.

920. — „Resp. 2. Testamentum est duplex: I. *In scri-„ptis seu clausum:* quod testamentum testator, sive sua „sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, „non defectuosis, non cæcis, non surdis, mutis, nec fu-„riosis, prodigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui in „testatoris potestate sunt," *(adde infames de jure, fratres, patrem testatoris, qui sunt in ejus potestate; Viva* (3), *Salm.* (4)*: adde hæredem, sed non legatarios, non tutores etc.; Viva et Salm.; nec religiosos, etsi isti peccent, si testentur sine licentia: Viva ib.)* „(quibus adde ipsum „hæredem, et qui in ejus sunt potestate) sed masculis, „puberibus, liberis, ad id rogatis et vocatis, coram offert, „profitendo, id esse suum testamentum: tum, si possit, „manu sua subscribit, alioqui octavus pro eo testis, dein „omnes et singuli septem testes eodem tempore sub-„scribunt, si possint, per seipsos, proprioque vel alieno „aut communi omnes sigillo consignant. *Laym. l. c., Bo-„nacina* (5)." *(Nullum est testamentum scriptum ab ipso hærede, saltem post sententiam. Salm.* (6) „II. *Nuncu-„patirum*, quod minorem solemnitatem requirit, scilicet „tantum, ut septem testes idonei supradicti convocati „audiant et intelligant testatoris voluntatem, coram eis „scriptam vel voce articulata probatam." *(Simul et eo-dem tempore, ut sint contestes. Salm.* (7). *Per signa autem nequit hæres institui. Quid, si testator annuat? Probabile est, posse sic institui, ex Lugo, Vasq. etc. Vide Salm.* (8)*; maxime ad causas pias. Salm.* (9) *cum Vill., Gom. etc.; et Croix* (10) „Etsi vero talis nuncupatio coram „testibus a notario in scriptum communiter redigi soleat,

(1) *ex auth. Ex causa. c. de lib. præt.* — (2) *ut colligitur ex l. Posthumus. §. Si paganus ff. de injusto rupto test.* — (3) *qu. 10. n. 4.* — (4) *ibid. p. 2. §. 1. n. 10.* — (5) *dist. 3. q. 12. p. 1.* — (6) *de contr. c. 5. p. 2. §. 2. n. 15.* — (7) *ibid. n. 11.* — (8) *ibid. n. 12.* — (9) *ibid. §. 3. n. 17. in fine.* — (10) *n. 1130.*

„id fit non ad actus substantiam servandam, sed ad me„liorem probationem et securitatem, si testes decedant „vel inidonei reddantur. Si autem testamentum caret so„lemnitate debita, dubiteturque, utrum testator voluerit „conficere clausum an apertum, valet ut nuncupativum: „hæc enim præsumitur testatoris voluntas, ne actus om„nino corruat. *Sanch.* (1), *Lugo* (2), *Bard.* (3).

„Porro præter has solemnitates jure, communi requi„sitas, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis „locis norunt periti notarii: qui proinde, ne impingatur, „utiliter adhibentur."

Notandum 1. cum *Lugo* (4), qui citat *Vasq. et Ronc.* (5) *cum communiori contra aliquos*, non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quod testator declaret, se in tali schedula, puta sigillo signata vel tali loco clausa, nominare hæredem et alias dispositiones; sed requiri, quod ipse coram testibus sufficientibus hæredem nominet; et quoad alias sufficere, quod se ad schedulam remittat.

921. — Notandum 2., quod ex triplici capite testamentum potest esse nullum: I. ob defectum *solemnitatum* substantialium, quæ ab auctore explicantur; II. ob defectum *complementi*; nam si testator moriatur vel loquelam amittat, antequam testamentum compleat, testamentum est nullum, etsi hæredem instituerit (6). Hoc tamen currit, si constet, testatorem voluisse instituere alios hæredes vel legata ordinare; in dubio autem testamentum valet; sicut etiam valet, si hæres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia. *Salm.* (7) *cum Mol., Tap., Dic. etc.* III. Testamentum potest esse nullum ob defectum *libertatis*, eo quod testator non libere egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi aut precibus importunissimis vel metu reverentiali. *Salm.* (8). Secus, si testator fuit inductus precibus simplicibus, suasione, etc. *Vide Salm. l. c.*

922. — „Quæres, an testamentum sit validum, cui de„sunt solemnitates a jure civili requisitæ?

(1) *lib. 4. cons.* — (2) *t. 2 de just. d. 24.* — (3) *d. 6. q. 10.* — §. *1.* — (4) *d. 24. n. 5.* — (5) *de testam. c. 1. q. 3. r. 2. ex l. Hac consultissima c. Qui testam. etc. et l. Hæredes 21. ff. eodem tit.* — (6) *ex l. Si quis, ff. de test.* — (7) *tr. 14. c. 5. p. 3. n. 27.* — (8) *ibid n. 30.*

„Respondetur 1.: si testamentum factum sit ad causas „pias, etiam in foro externo eas non requiri, sed sufficere „eas, quæ sunt juris gentium, scilicet duos testes; in foro „autem conscientiæ, supposita potestate disponentis, suf„ficere scripturam, nutum vel aliud signum testatoris „absque ullo teste. Quod si tamen manus testatoris non „extet, requiruntur duo testes in foro externo, inter quos „etiam fœmina esse potest. *Covar. et alii 12, Diana* (1)" *(cum Salmant.* (2)*).* „Item confessarius vel parochus esse „potest, licet legata sint pro sua ecclesia, idque ad hoc „tantum, ut voluntas testatoris probari possit, et judex „pro ea sententiam ferat. *Vide Less. et card. Lugo* (3), ubi „etiam probat, in tali testamento ad pias causas non „esse necessariam hæredis institutionem. At, licet morte „interveniente non fuerit absolutum, valet tamen quoad „legata pia in eo jam expressa. *Malder, Laym., Diana* (4). „An autem tale testamentum, ad causas pias principa„liter factum, si solemnitates desint, valeat quoad legata „profana, controvertitur. Negant *Bon. et Lugo*, affirmant „*Covar., Sa, Lessius, Fill., Sanchez, Barbosa, Trull.* (5), „*Diana* (6)." *(Et hanc tenent Salm.* (7) *et Viva* (8) *cum communiori, et Roncaglia* (9) *vocat communem, quia accessorium sequitur naturam principalis. Attamen sententia Bonacinæ* (10) *et Lugonis* (11) *cum Vasq., Jason. etc. est satis probabilis: quia respectu laicorum Papa nihil disponit. Nec semper valet regula, quod accessorium sequitur naturam sui principalis; nam ipsa non currit, ubi diversa est ratio accessorii a principali, ut hic accidit; et ideo non obstante, quod testamentum principaliter sit profanum, debetur legatum in eum relictum, etiam deficientibus solemnitatibus juris civilis. Præterea testamentum in favorem liberorum, licet valeat quoad liberos, non tamen valet quoad alios, si solemnitates juris communis desint, ut habetur in l. Hac consultissima et in l. Ex imperfecto. c. de testam.)* „Denique testamentum ad „pias causas non solemne revocat aliud solemne, etsi

(1) *p. 7. t. 6. r. 16.* — (2) *ibid. p. 2. §. 3. n. 17.* — (3) *t. 2. d. 22. s. 9.* — (4) *part. 5. t. 16. r. 126.* — (5) *c. 18. d. 4.* — (6) *p. 7. tr. 6. r. 4.* — (7) *tr. 14. c. 5. p. 2. §. 3. n. 19.* — (8) *art. 2. n. 5.* — (9) *c. 2. q. 6. r. 1.* — (10) *p. 3. n. 18.* — (11) *d. 22. n. 274.*

„hujus mentionem non faciat; *Molina etc.*, *Diana* (1) *(cum Viva* (2) „idque, etiamsi prius etiam fuerit ad „causas pias: *Mol. et alii 6;* licet hoc posterius quidam „negent (3).

923. — Quoad dispositiones pias certum est, quod, si constat hæredi voluntas testatoris, sive per verba sive per nutum aut scripturam, tenetur hæres in conscientia vel cedere hæreditatem loco pio, vel legata solvere. Ita communiter *Lugo* (4), *Concina* (5), *Laymann* (6), *Ronc.* (7) *et Salm.* (8) *cum Less., Dic., Vill. etc.* Unde infertur, quod, si testator dedisset tibi aliquid, ut tanquam pauper retineres, vel ut in pias causas distribueres, tute id faceres, etiam inscio et invito hærede, prout docent *Lugo* (9), *Mol.* (10) *et Salm. l. c. cum Dic., Vill., Cov., Gom. etc.*

924. — Cæterum, si contra non constet hæredi voluntas testatoris, docet *Laymann* (11), quod ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur hæres in suo præjudicio credere uni testi, quamvis probatissimo, dum in *c. Relatum de test.* expresse dicitur: *Tribus aut duobus testibus requisitis:* et in *c. Licet de testibus* dicitur: *Licet quædam sint causæ, quæ plures exigunt testes: nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur, prout ajunt *Laym. ib., Holzm.* (12) *et Croix* (13). Hinc docet *Laym.* (14), quod hæres non tenetur credere soli parocho, nisi alius adsit contestans; et idem dicunt *Viva* (15) *et Croix ut supra.*

925. — „Resp. 2. Si testamentum factum est ad causas „non pias, hominibus rusticanis quinque testes sufficiunt, „si plures haberi nequeant, nec subscriptione opus erit, „si litterati non sunt. *Laym.* (16), *Bon.* (17).

Hic autem quæritur, an testamentum nullum quoad causas non pias valeat quoad legata pia. Alii negant, quia corruente principali corruit accessorium; sed com-

(1) *p. 6. t. 6. r. 25. et 26.* — (2) *n. 4.* — (3) *vide l. c. r. 26. 27.* — (4) *d. 22. n. 267.* — (5) *t. 7. pag. 647. n. 9.* — (6) *c. 7. de testam. n. 5.* — (7) *eod. tit. 2. q. 2. r. 1.* — (8) *ibid. n. 18.* — (9) *n. 268.* — (10) *t. 1. d. 134.* — (11) *ib. n. 4.* — (12) *de 6. p. c. 1. n. 657.* — (13) *l. 2. p. 3. n. 1130.* — (14) *n. 5.* — (15) *q. 10. art. 2. n. 3.* — (16) *l. c. c. 2. n. 16.* — (17) *l. c. part. 1. n. 5.*

munior sententia affirmat, quia specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor religionis, et ideo ibi attenditur tantum jus canonicum. Ita *Laym.* (1) *et Ronc.* (2) *cum Cov.*

926. — „Resp. 3. Tempore pestis non requiruntur „septem testes simul congregati ad testamenti subscri„ptionem, sed sufficit, si singuli separatim adhibeantur. „Adde, æquitatem postulare, ut, quando testes vel nota„rius haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ pro„nuntientur, si de voluntate defuncti liquido constet. Hinc „in camera imperiali valet testamentum, peste valde gras„sante, conditum coram duobus vel tribus testibus, inter „quos confessarius esse potest. Atque hæc vera sunt „secundum jus commune cæsareum, seclusis specialibus „locorum statutis. Nam Venetiis v. gr. et Viennæ duo „testes ad testamentum sufficiunt. *Vide Laym.* (3). Imo „absolute loquendo tempore pestis sufficere solemnitates „juris gentium, atque adeo tres vel duos testes docet „*Diana* (4) *ex Sa, Laym. etc.;* atque inter eos esse fœ„minam et notarium ipsum (tametsi non sit immatricu„latus); modo non sit consanguineus vel affinis de„functi (5); nec opus esse, ut sint rogati vel audiant „vocem testantis (etsi hoc quidam requirant), modo eum „videant (6); neque invalidari, licet ægrota convalescat (7); „denique, si parochus scribat coram unico teste, habere „vim testamenti, saltem nuncupativi, dicunt *Mol. et March.* „*cum Diana* (8).

927. — „Resp. 4. Etsi probabilis et secura sententia „sit *Cor., Bon.* (9) *et aliorum*, testamentum factum ad „causas non pias, sine solemnitatibus a jure requisitis, „invalidum esse in foro conscientiæ, præterquam quoad „legata pia *(Molina, Lugo, Vasq., Sanch., Diana* (10) „*contra Barbos.)*, ita ut hæres per illud institutus et „legatarius teneantur ad restitutionem hæredibus ab in„testato; contrarium tamen verius est, ideoque licite „retinetur, quod tali testamento possidetur. Ratio est,

(1) *lib. 3. tr. 3. c. 2.* — (2) *de testam. c. 2. q. 6. r. 2.* — (3) *l. c. cap. 2.* — (4) *p. 7. t. 6. r. 34.* — (5) *r. 36. ex Menoch. etc.* — (6) *r. 37. et 38.* — (7) *r. 39. ex aliis 8.* — (8) *l. c. r. 34. et 41; — vide etiam p. 5. t. 3. r. 123.* — (9) *d. 3. q. 1. p. 4.* — (10) *p. 7. t. 6. r. 3.*

„quia illæ solemnitates tantum requiruntur ad cavendam „deceptionem et ad fidem in foro externo faciendam.. „*Vide Less.* (1), *C. Lugo* (2)."

Triplex etiam sententia (prout diximus de contractibus *n. 711.*) est pro testamentis conditis sine solemnitatibus.

Prima sententia tenet, ea valere in conscientia et naturalem parere obligationem. Ita cum *Bus. Less.* (3), *Mol.* (4), *Sa et Sylv.* (5), *Roncag.* (6); item *Mald.*, *Reg. etc. apud Cabass.* (7). Et probant ex §. *Per traditionem inst. de rer. div.*, ubi: *Nihil est tam conveniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis, rem suam in alium transferre, ratam haberi.* Hinc *Less.*, *Salas*, *Sayrus et Molf. ib.* dicunt, hæredem ab intestato, si certus sit de voluntate testatoris, teneri eam exequi et restituere hæreditatem.

Secundam sententiam vero omnino oppositam tenent *Suar.*, *Bon.*, *Cov. ap. Cab. l. c. et Salm.* (8) *cum Laym. etc.*, quia lex solemnitatum non solum fundatur in præsumptione fraudis, sed etiam in ejus periculo. Eamdem sententiam sequitur *Lugo* (9) *cum aliis*, sed excipit fideicommissa (10).

Tertia sententia, quam amplectitur *Cabass. l. c. cum Soto*, *Sanch.*, *Ban. et Beja*, tenet, præferri debere possessorem. Primam et secundam sententiam probabilem censeo, sed hanc tertiam probabiliorem et in praxi omnino sequendam; quia potius omni jure est jus possessionis; unde omnino dicendum puto, quod hæres non tenetur solvere; et contra legatarii, si bona fide legatum acceperint, non tenentur restituere. Observa attente, quæ diximus *dict. n. 711.* Id tamen intelligendum, nisi accedat sententia judicis, ut dicunt *Ronc. l. c. et Cabass. l. c. cum aliis cit.* Nec obstat dicere, sententiam judicis non obligare, si nitatur legi fundatæ in falsa præsumptione fraudis, quæ non adsit; nam præterquam, quod sententia tunc nititur legi, quæ fundatur in periculo generali fraudum, ut respondet *Roncaglia*, quisque tenetur

(1) *l. 2. c. 19. d. 3.* — (2) *disp. 22. s. 9.* — (3) *l. 2. c. 19. dub. 3.* — (4) *d. 81.* — (5) *v. testam.* — (6) *de testam. cap. 1. q. 4. r. 2.* — (7) *theor. jur. l. 6. c. 3. n. 4.* — (8) *tr. 14. c. 1. n. 51.* — (9) *d. 22. n. 256.* — (10) *ex §. ult. inst. de fideicom.*

parere judici præcipienti, semper ac ejus sententia non sit evidenter injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus et jurgiis finis imponatur.

Unde resolves:

„1. Hæres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, „tenetur restituere hæreditatem et solvere legata iis, „quibus testamento minus solemni aut ex voluntate ejus „debentur. *Molina, Less. contra Bonac. l. c.*" *(Secus vero dicendum juxta contrariam sententiam probabilem mox supra allatam.)*

928. — „2. Si dubius sit de voluntate testatoris, de„bet cum illis componere pro ratione dubii; quia, cum „nec ipse nec alii cœperint adhuc possidere bona fide, „in dubio par est eorum conditio. *Vide Bon. l. c.*

„3. Si hæres ab intestato retineat hæreditatem et le„gata, possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum „erat relictum, uti occulta compensatione, quia revera „res illa erat ipsorum. *Vide Bon. l. c.*" *(Sed hoc negamus. Vide dicta l. 1. n. 35. v. attamen.)*

„4. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris „fuisse, ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri tra„deret vel legatum aliquod solveret; aut si, oblato jura„mento, jurare noluerit, cogendus est, etiam in foro ex„terno, hæreditatem tradere et solvere legatum.

„5. Ob eamdem causam idem dicendum est, si fatea„tur, voluntatem testatoris fuisse, ut hæreditas non ut „fideicommissum, sed immediate perveniret ad alium; „quia non est recurrendum ad fidem testium vel ad „juris subtilitatem, quando is, cujus interest, ipse confite„tur testatoris voluntatem. *Vide Less. et C. de Lugo l. c.*

Ait *Lugo* (1), quod, si testator voce committat hæredi fideicommissum, et hæres tacet, tenetur utique illud implere; secus, si testator committat ei legatum; dicit tamen, quod, si hæres solverit jam legatum, non potest repetere.

929. — „Resp. 5. Etsi probabile sit, clericorum et „novitiorum testamenta facta ad causas non pias sine „solemnitatibus juris non valere *(Mol. et alii 3)*: cum „tamen contrarium etiam sit probabile, ex *Suar. etc.*,

(1) *d. 22. n. 257. et 238.*

„potest hæres ex tali testamento hæreditatem adire pro „foro conscientiæ. *Diana* (1).

„Resp. 6. Milites hujus temporis gaudent iisdem pri„vilegiis testandi, quibus olim, dummodo in castris vel „propinquo ex causa legitima versentur. *Diana* (2) *ex „aliis 13 contra Bald.* etc.; atque adeo sufficiunt iis „duo testes, licet probabiliter nec hi requirantur (3), etiam „non rogati (4), etiam alias inidonei, modo non sint impu„beres, nec cæci vel servi (5); neque opus est eorum „subscriptione vel signorum appositione, vel ut sint in „conspectu testatoris; *ibid.* Imo miles jure militari (quo „præsumitur esse testatus in dubio) potest testari solo „nutu (6). Potest etiam plura simul testamenta valida „facere, vel pro parte testatus decedere (7). Valetque „ejus testamentum etiam post missionem honestam, sed „non ultra annum (8). Denique possunt milites supra„dicto modo testari, tametsi sint surdi et muti: saltem „si in castris auditum et vocem amiserunt. *Diana* (9) „*ex aliis.*" *(Testamentum inter liberos valet, ut dispositio facta ad causam piam. Vide Salm.* (10)*.*

930. — Hic plura dubia oportet adnotare circa materiam legatorum. Dubium 1., an legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ fiunt religiosæ. Resp. Si legatum sit relictum personæ determinatæ, certum est posse dari, nisi aliter constet de mente testatoris (11). Quid, si legatum relictum sit personis indeterminatis? *Prima sententia* negat, deberi illud puellis religionem ingredientibus; hanc tenent *Sanch.* (12), *Bon.* (13), *Mol.* (14), *Barb.* (15), *Ronc.* (16), *Conc.* (17) *et Lugo* (18) *cum communi*, ut asserit. Ratio, quia mens testatoris servanda est in specifica forma, semper ac servari potest; nec recurrendum ad ejus voluntatem præsumptam, quando habe-

(1) *p. 9. t. 9. r. 16.* — (2) *p. 7. tr. 15. r. 24. et seq.* — (3) *r. 45.* — (4) *r. 46. et alii 4 contra Molin., Lugo etc.* — (5) *r. 47. Lugo, Vasq. etc.* — (6) *r. 49.* — (7) *r. 53. et 55.* — (8) *Mol., Lugo etc. r. 61.* — (9) *r. 48. 49. et 50.* — (10) *tr. 14. c. 5. punct. 2. §. 4. n. 20.* — (11) *ita ex auth. de sanctiss. episc. §. Hoc quoque; — vide Salm. ibid. punct. 13. §. 2. n. 184.* — (12) *de matr. l. 1. d. 33. n. 32.* — (13) *d. 3. q. ult. punct. ult. n. 19.* — (14) *d. 207.* — (15) *de pot. episc. alleg. 83. n. 27.* — (16) *de test. c. 7 q. 2. r. 3.* — (17) *t. 7. p. 679. n. 10.* — (18) *disp. 24. n. 293.*

tur voluntas contraria expressa: tales enim testatores sæpe et pie providere sic intendunt solis puellis nubere volentibus, ne exponantur periculo prostitutionis. Nec obstat præfata lex in *auth. cit.*, quia ibi sermo fit tantum de legato facto personæ determinatæ, unde nullum aliis damnum infertur, si ipsi ingredienti religionem tradatur; sed in casu posito præjudicium irrogaretur aliis nubendis a testatore nominatis.

Secunda sententia vero, quam tenent *Salm.* (1), *Diana* (2) *cum Pontio*, *Natta*, *Boerio et Ochagav.*, ac adhæret *Less.* (3), affirmat, deberi legatum; quia in dicta *auth.* assignatur ratio, cur legatum relictum certæ personæ ad nubendum ei debeatur, si fiat religiosa: *Quod vitam profitentur religiosam;* scilicet ne puella relinquat statum religiosum, ut legatum consequatur. Cum autem in legato relicto puellis indeterminatis idem legis motivum urgeat, ideo religiosæ non sunt illo privandæ: *Ubi enim* (4) *eadem militat ratio, eadem militare debet juris dispositio.* Neque, ait *Lessius*, præfata lex *Justiniani* innititur præsumptæ menti testatoris, sed absolute vult favere pietati, etiam contra expressam testatoris voluntatem; ita ut, si testator expresserit, excludendas esse puellas religionem ingredientes, talis dispositio rejiciatur tanquam turpis. Hanc sententiam reprobare non audeo, sed prima mihi videtur certe probabilior: quia dispositio *authenticæ* continet jus novum, quod, cum exorbitet a jure communi, non est extendendum de casu ad casum; maxime quia talis extensio redundaret in præjudicium aliarum. Probabiliter autem dicit *Conc.* (5), quod, si non extarent puellæ, quæ nubere vellent, tradendum esset legatum religionem ingredientibus; nisi ex mente testatoris expresse oppositum colligeretur. Præterea addit *Barbosa* (6) *cum aliis*, quod, si testator relinquat alicui puellæ mille, si nubat, et centum, si ingrediatur monasterium, debentur monasterio omnia mille, si hoc sit factum in odium religionis; quia tunc sic decernendum est in pœnam testatoris: secus, si id factum sit, eo quod dotes religiosarum sunt minores nubentium.

(1) *ibid. n. 185.* — (2) *p. 4. tr. 14. misc. r. 35.* — (3) *l. 2. c. 18. dub. 15. n. 123.* — (4) *ut dicitur in l. Illud. ff. ad l. Aquil.* — (5) *tom. 7. p. 680. n. 11.* — (6) *dict. all. 83. n. 28.*

Dubium 2., an legatum relictum civibus loci possit dare extraneis. Negandum, nisi isti animum habeant ibi perpetuo manendi; tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel nisi sine tali animo ibi per decennium manserint. Ita *Salm.* (1) *cum Lugo, Sanchez etc. ac Conc.* (2). Hic addendum id, quod tradunt *Sanchez, Trullench. et Barbosa apud P. Ferraris* (3), nempe quod legatum relictum puellis originariis non est dandum eis, quæ casualiter natæ fuerint in eo loco.

Dubium 3., an legatum relictum orphanis possit dari pauperibus habentibus parentes inutiles. Non concurrentibus vere orbatis parentibus videtur receptum apud omnes, quod dari possit. Ratio, quia sic etiam impletur voluntas testatoris, qui vult opitulari filiis non habentibus, a quo alantur, et tales sunt, qui habent parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud glossam *in c. Admonere caus. 33. quæst. 2. v. dixi: Si re priveris, nec nomen habere meris;* et ex glossa *v. inutilem in c. Inter corporalia de trans. episc.*, ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic adhæret id, quod dicunt *Covar., Bald., Pal., Perez etc. apud Sanch. l. c.*, nempe quod pater dicitur orbatus filio, si filius est inutilis, ex glossa *in l. Plagiarii c. ad l. Flaviam de plag.* Et ex eadem glossa dicitur vidua, quæ virum inutilem habet. Sic a pari dicendus orphanus, qui parentes habet inutiles; ita *Roncag.* (4), *Conc.* (5), *Diana* (6), *Salm.* (7) *cum Trull. etc.*, ac adhæret *Lugo* (8). An autem, concurrentibus vere orbatis parentibus, hi sint præferendi? Affirmant omnes præfati auctores cum *Sanchez* (9), qui vocat commune. Ratio, quia, cum voluntas testatoris possit impleri in sensu proprio, non debet impleri in improprio (10). Sicut enim proprie vidua non est, quæ virum habet inutilem, sed quæ viro caret, ut dicunt *Sylv., Tab. et Ang. apud Sanch.*: ita in casu nostro. Attamen videntur non omnino impro-

(1) *tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 186.* — (2) *tom. 7. p. 681. n. 14. ex l. 1. c. de incolis.* — (3) *bibl. v. civitas n. 71.* — (4) *de testam. c. 7. q. 5. r. 1.* — (5) *tom. 7. p. 681. n. 15.* — (6) *p. 1. tr. 2. r. 52.* — (7) *ibid. n. 187.* — (8) *d. 24. n. 303.* — (9) *cons. l. 4. c. 2. dub. 13.* — (10) *ex clement. Quia contingit de rel. domib. et ex Trident. sess. 25. c. 8. de ref.* — (11) *d. 3. q. ult. n. 9.*

babiliter negare *Bonac.* (11) *et Roncag.* (1). Ratio, quia id, licet non congruat litteris dispositionis, congruit tamen, imo magis accedit ad finem testatoris, subveniendi paupertati filiorum, qui cum parentes habent inutiles, egentiores sunt vere orphanis, dum non solum debent tunc propriæ, sed etiam parentum indigentiæ providere.

Dubium 4., an legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint. Resp. affirmative, si sit relictum puellis determinatis; quia præsumitur testator voluisse ipsis omnino providere ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptæ decenter vivant. Secus, si indeterminatis; quia tunc censetur potius testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando vero legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, bene potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter *Sanch.* (2), *Ronc.* (3), *Salm.* (4) *cum Trull. et Diana*, *Conc.* (5).

Dubium 5., an legatum, relictum fœminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterum nupturis. Resp. affirmative, si non sint aliæ fœminæ ætate nubiles: secus, si adsint; quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ proprie intelligitur ea, quæ numquam nupsit, vel si nupsit, invalide nupsit, aut matrimonium non consummavit (6) Ita communiter *Sanchez* (7), *Ronc.* (8), *Conc.* (9) *et Salm.* (10) *cum Bon., Trull. etc.;* qui tamen recte addunt cum *Roncaglia*, quod, si legatum sit relictum pro nubendis fœminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit, tam virginibus quam viduis.

Dubium 6., an legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ. Distinguendum: Si publice constet de ejus corruptione, non potest tradi: quia non adimpleretur finis testatoris, volentis tantum subvenire iis, quæ vere virgines sunt: secus, si clam

(1) *l. c. r. 2.* — (2) *l. 7. de matr. d. 91. n. 63.* — (3) *de testam. c. 7. q. 3. r. 1.* — (4) *tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 188.* — (5) *tom. 7. pag. 680. n. 12.* — (6) *ex l. Boves, §. Hoc sermone. ff. de verb. signif.* — (7) *l. 7. de matr. d. 95. n. 65.* — (8) *d. c. 7. q. 3. r. 4.* — (9) *tom. 7. p. 681. n. 13.* — (10) *ibid. n. 189.*

sit corrupta; quia in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, ut colligitur ex *l. Liber* §. *Quod autem ff. de legat.* Nec censetur testator voluisse, quod puella manifestet suam turpitudinem: ita communiter *Conc.* (1), *Roncag.* (2), *Salm.* (3) *cum Trull.*, *Diana*, *Martin. a s. Josepho etc.* An autem puella corrupta possit tale legatum petere? Affirmant *Salm. ibid.*, quia in favorabilibus verba sunt large interpretanda, ut probant *in tr. de leg. c. 4. n. 19. et seqq.* Sed probabilius negant *Conc. l. c. et Martinus a s. Josepho ap. Salm.* (4); tum quia verba testatoris servanda sunt in rigore, quantum fieri potest, tum quia talis interpretatio fieret in præjudicium aliarum. Et idem videtur sentire *Roncag. l. c.*, dicens, illum, cui data est facultas a testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam, quam certo scit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen *Concina et Ronc.* ad dicendum, posse illam petere et eligi, si desint aliæ vere virgines.

Dubium 7., an legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat. Affirma; sic enim statutum est in *l. Quoties, 22. ff. de condit. et demonstr.* Quia, ut habetur ex alia *l. 2. c. de indict. viduit.*, multum interest reipublicæ, ut proles augeantur. Secus dicendum, si legatum relinquatur viduæ ad viduitatem servandam (5); quia honestum est, a secundis nuptiis abstinere; ita *Salm.* (6) *et Concina* (7).

Dubium 8., an legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredem, si ante nuptias illa moriatur. Recte distinguit *Lugo* (8) *cum Sanchez et Mol.*: Si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc transit ad ejus hæredem: secus, nullo habito respectu ad personam, sed tantum ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut puella nubat, sine intentione faciendi operam piam; quia tunc legatum erit profanum et fiet caducum, ac ideo transibit ad hæredem testatoris.

(1) *tom. 7. p. 681. n. 16.* — (2) *de testam. d. c. p. 4. r. 1.* — (3) *ibid. n. 190.* — (4) *cit. n. 190.* — (5) *auth. Cui relictum. c. tit. cit.* — (6) *de matr. c. 1. punct. 8. n. 109. et 110.* — (7) *pag. 688. n. 7.* — (8) *d. 24. n. 209.*

Dubium 9., an legatum relictum pro fabrica ecclesiæ possit expendi in ornamenta et alia divino cultui necessaria. Negant *Panormitanus et Lòpez apud Sanch.* (1): sed probabiliter affirmant idem *Sanch. et Lugo* (2), quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium ecclesiæ, nisi aliter constet de mente testatoris.

Dubium 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? Resp.: Si legati executio relicta sit ad electionem hæredis, potest ipse dare cuicumque vere pauperi; si vero non est hæredi electio commissa, tunc præferendi sunt: I. conjuncti testatoris, ut communiter DD. cum *Barbosa* (3) *et Ronc.* (4): et inter eos præferendi sunt proximiores, ut docet *d. Thomas* (5); id enim exposcit ordo charitatis: atque hoc, addit *Ronc.*, etiamsi adsint alii pauperiores. II. Pauperes concives testatoris præferendi sunt cæteris extraneis (6). III. Magis indigentes, ut *s. Thom.* (7), *Ronc. l. c.*, et etiam nobiles, ut addit *Barb.* (8) *cum Surdo.* IV. Pauperes probatioris vitæ: *s. Thomas* (9). Hinc dicunt *Laym.* (10), *Ronc. cum Men.*, præferendos esse religiosos, qui ex eleemosynis vivunt; recte vero censet *Roncagl.* contra aliquos, non venire nomine pauperum religiosos, qui habent reditus sufficientes, unde vivant. V. In æquali paupertate præferendæ sunt fœminæ, quatenus istæ majori periculo peccandi sunt expositæ; idem *Roncagl.* Cum autem testator dixerit, legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi; ita *Ronc. et Barb.* (11) *cum Men., Bart. etc. communiter.* An vero eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? Affirmant *Laym.* (12), *Sanch.* (13) *et Barb.* (14) *cum Palac., Men., Gonzal. et aliis communiter.* Excipiunt tamen *Laym. et Sanch.*, si testator noverit ejus paupertatem; quia tunc censetur, quod, si voluisset illi subvenire, aliquid expresse reliquisset. Sed

(1) *cons. l. 4. c. 2. dub. 14.* — (2) *d. 24. n. 304.* — (3) *de pot. episc. all. 83. n. 17.* — (4) *de testam. c. 7. q. 6. r. 2.* — (5) *2. 2. q. 32. art. 9.* — (6) *ut glossa in c. Pauperes de testam., et Ronc. l. c. cum Men., utque colligitur ex l. Præses. c. de serv.* — (7) *l. c. art. 3. ad 1.* — (8) *n. 18.* — (9) *ib. art. 9.* — (10) *l. 3. tr. 5. c. 11. n. 6.* — (11) *n. 19.* — (12) *l. c. n. 7.* — (13) *dec. l. 2. c. 11. n. 54.* — (14) *l. c. n. 22. et 54.*

non improbabiliter *Roncagl. l. c.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quam alios pauperes; et si aliquid ei non reliquerit, id evenire potius censendum vel ex oblivione vel inadvertentia, vel quod noluisset testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset.

931. — Quæritur hic I., an summus Pontifex possit sine justa causa valide commutare ultimas voluntates testatorum. Nulli dubium, quod Papa potest cum causa ultimas voluntates commutare, ut patet ex *clem. Quia contingit de domib. relig.*, ubi dicitur: *Ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alia (salva sedis apostolicæ auctoritate) converti.* Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa. Tres sunt sententiæ apud *Sanchez* (1).

Prima sententia affirmat, quam tenent *Arm.* (2), *Ang.* (3). Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicite relicta ad arbitrium Papæ vel principis.

Secunda sententia, quam tenent *Angles*, *Rosella*, *Covar. etc. ap. Sanchez* (4), et cui adhæret *Croix* (5), id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria.

Tertia sententia verior et communis, quam tenent *Busemb.* (6), *Sanch.* (7) *cum Bart.*, *Socino*, *Laym.* (8) *Salm.* (9) *cum communi*, *Mol.* (10) *et Lugo* (11), qui præfatas duas sententias falsas vocat, omnino negat, posse Pontificem aut principem sine justa causa commutare testatorum voluntates. Probatur 1. ex Trid. (12), ubi, ut sentit *Laymann l. c. cum Mol.* (13), supponitur, tales commutationes non posse fieri a sede apostolica, *nonnisi ex justa et necessaria causa.* Probatur 2. ratione; quia, licet dispositiones testatorum censeantur commissæ Papæ, vel principi, non tamen ut domino, sed ut boni communis aut piarum causarum dispensatori committuntur; unde, cum Pontifex non sit dominus talium bonorum, non potest neque ex potestate ordinaria neque extraordinaria con-

(1) *consil. l. 4. c. 2. dub. 1. n. 1.* — (2) *v. legatum n. 55.* — (3) *eod. verb. l. c.* — (4) *n. 2.* — (5) *l. 4. n. 842.* — (6) *infr. n. 939.* — (7) *n. 4.* — (8) *l. 3. tr. 5. c. 11. n. 11.* — (9) *tr. 14. c. 5. p. 13. §. 2. n. 194.* — (10) *l. 4. de primog. c. 3. n. 10.* — (11) *d. 24. n. 312.* — (12) *sess. 22. c. 6. de ref.* — (13) *d. 249.*

vertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quam a testatoribus sunt destinatæ. Si igitur legatum est profanum, poterit princeps ob necessitatem publicam vel aliam justam causam in aliud legatum profanum vel pium commutare. Si vero legatum est pium, poterit Papa tantum justa causa interveniente in aliud pium convertere.

Quæritur II., an episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Angel.* (1), *Sylvest.* (2), *Arm.* (3) *et Rosella*, *Tap. ap. Sanchez* (4) *et Beja cum aliis apud Croix* (5), qui huic sententiæ adhæret. Ratio 1., quia communis sententia, ut asserit *Croix ibid.*, tenet, apud episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi; quia talis commutatio est quædam dispensatio in lege præscribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; unde, quando dicitur, fieri posse dispensationes, et non exprimitur a quo in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab episcopis; uti cum pluribus docent *Suarez* (6) *et Sanchez* (7). Hinc inferunt idem *Sanchez* (8) et *Lugo* (9), quod, si testator reliquit alicui ecclesiæ legatum pro festo anniversario, potest episcopus illud ad tempus commutare in reparationem ecclesiæ, quæ aliter non posset reparari. Ratio 2., quia, licet episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut sedis apostolicæ delegatus, modo adsit justa causa judicio episcopi: idque probant ex Trid. *l. c.*, ubi dicitur: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ nonnisi ex justa et necessaria causa fieri debent, episcopi, tanquam delegati sedis apostolicæ, summarie et extrajudicialiter cognoscant, nihil in precibus tacita veritate vel suggesta falsitate fuisse narratum, priusquam commutationes prædictæ executioni demandentur.* Ita *Barbosa* (10) *cum Sylv.*, *Mench.*, *Beja*, *Graff.*, *Mendosa*, citatque etiam rotam Rom. decis. 1122. Et ita etiam *Salm.* (11).

(1) *v. legatum 2. n. 12. et 14.* — (2) *eodem v. q. 12.* — (3) *n. 55. cas. 56.* — (4) *cons. l. 4. c. 2. d. 2. n. 3.* — (5) *l. 4. n. 849.* — (6) *de leg. l. 6. c. 14. n. 8.* — (7) *de matr. l. 8. d. 5.* — (8) *l. c. d. 7.* — (9) *d. 24. n. 310.* — (10) *de pot. episc. alleg. 83. n. 5.* — (11) *de contr. c. 5. p. 13. §. 3. n. 193.*

Secunda sententia vero probabilior, quam tenent *Molina* (1), *Laymann* (2) *et Sanchez* (3) *cum aliis*, negat, posse episcopos, etiam cum justa causa, commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex *cap. Tua de testam.* et ex Trident. (4) imponitur episcopis, exequi exacte ultimas voluntates; et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt *Barb.* (5) *cum Imola et Bonif.*, *Laym. ibid.*; ac adhæret *Lugo* (6) *contra Diana* (7) *ac Sylv.*, *Beja*, *Graff.*, *Comit.*, *Vasq. etc. apud Croix* (8), qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam a Trident. (9): nam ibi tantum committitur episcopis, ut, quando commutationes ultimæ voluntatis a sede apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illæ executioni demandentur, examinent, an sint veræ causæ expositæ. Concilium enim in *cap. 5.* immediate præcedenti locutum erat de executionibus dispensationum a sola sede apostolica obtentarum. Et hoc ajunt esse conforme *clementinæ Quia contingit*, *citatæ in I. quæst.* Valde tamen probabiliter censet *Laymann* (10), et consentiunt *Salm.* (11) *cum Bon. et Trull.*, quod, si aliqua causa superveniat, vel si fuerit testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc episcopus cum hærede potest ex epikeja interpretari voluntatem testatoris et legatum in alium usum convertere, puta, si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus ecclesia non egeat, sed potius casulis. Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum a testatore intentum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio episcopi et executoris, ut docent idem *Laymann ibid. cum Abb. et Lugo* (12).

Sed dubitatur 1., an in commutationibus ab episcopis faciendis requiratur etiam consensus hæredis et legatarii. *Abbas et Petr. de Ubaldis ap. Barbos.* (13) dicunt, requiri consensum hæredis (14). Sed si hæres nollet consentire,

(1) *de just. d. 249.* — (2) *l. 3. tr. 5. c. 11. n. 10.* — (3) *l. c. dub. 2.* — (4) *sess. 22. c. 8.* — (5) *l. c. n. 3.* — (6) *d. 24. n. 307. ex c. Conquestus de foro comp. et cap. Quia nos de testam.* — (7) *p. 2. r. 26.* — (8) *l. 4. n. 847.* — (9) *in cit. c. 6.* — (10) *c. n. 11.* — (11) *l. c. n. 194.* — (12) *d. 24. n. 305. ex c. Nos quidem de testam.* — (13) *de pot. episc. alleg. 83. n. 6.* — (14) *ex c. Nos quidem de testam.*

episcopus solus potest commutationem exequi, ut ait *Roch. cum Felino apud Barb. l. c.* Dicit autem prædictus *Petr. de Ubald. ibid. ex Barth.*, quod insuper requiritur consensus ecclesiæ, cui factum est legatum; sed si neque ecclesia vellet consentire, episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2., quæ sint causæ, ob quas episcopus ultimas voluntates commutare valeat. Causa I. est, quando pecunia legata ad aliquem usum non sufficit. *Barbosa* (1); II., quando usus legati non potest adimpleri; idem *Barbosa* (2) *cum Riccio;* vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impedimentum facti vel juris: ita *Barb.* (3) *cum Imola*, *Bonif.*, *Abb.*, *Innoc.*, *Ubald.*, *Socin. etc.* Hinc, si non potest monasterium monialium construi, ubi voluit testator, puta in loco campestri, contra præscriptum a concilio Tridentino (4), potest episcopus alium locum destinare, ut *Farin.*, *Alexandr.*, *Riccius cum eod. Barb.* (5). Qui tamen notat cum *Ubald. et Genuensi*, quod, si impedimentum est *facti* et non est perpetuum, debet expectari tempus opportunum (6). Si vero impedimentum est *juris*, distinguit idem *Petrus de Ubaldis*, quod, si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio; secus, si ad usus inhonestos, puta, ut in ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in *c. Cum decorem de vita et hon. cler.*: tunc legatum est nullum tanquam inutile, et fit caducum. III. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium; tunc enim poterit episcopus commutare in alium pium usum magis eidem ecclesiæ necessarium; ita *Barb.* (7) *cum Riccio et Genuensi* (8). Imo etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ita præsumatur mens testatoris, ut addit *ibid. Genuensis ap. Barb.* (9). Sic pariter dicit idem *Barb.* (10) *cum Riccio*, quod reditus alicujus capellæ deputatos pro missis episcopus potest commutare in paramentorum emptione pro una vice tantum.

(1) *de pot. episc. alleg. 83. n. 7. etc.* — (2) *n. 8.* — (3) *n. 9.* — (4) *sess. 25. c. 5. de ref.* — (5) *n. 10.* — (6) *ex c. Non est, et c. Quod super his de voto.* — (7) *n. 12.* — (8) *vide mox dicta in qu. II.* — (9) *n. 13.* — (10) *n. 14.*

DUBIUM III.

De renuntiatione hæreditatum.

932. *Quando valeat renuntiatio hæreditatis.*
933. *An hæc stricte interpretanda.*
934. *An sint irrita pacta de hæreditate viventium.*
935. *De constitutione Tridentini, irritante renuntiationes ingredientium religionem.*

932. — „Resp. 1. Renuntiatio futuræ hæreditatis, nisi „juramento firmetur, nullius roboris est. Ratio est, quia „ita jure cautum est propter bonum publicum. Excipe 1., „nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, „vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, „præteritionem sui approbet: 2. nisi hæres necessarius, „post debitam sibi portionem integram a patre acceptam, „reliquæ hæreditati renuntiet; qui tamen, si bona patris „postea augeantur, legitimam eorum portionem poterit „exigere.

933. — „Resp. 2. Renuntiatio hæreditatis, cum odiosa „sit et contra jus commune, strictæ interpretationis esse „debet.

Unde resolvuntur casus sequentes:

„1. Non obstat renuntiatio hæreditatis, etiam jurata, „a filio facta, quominus ab eodem patre, mutata iterum „voluntate, possit institui hæres. *Molina*, *Sanchez* (1).

„2. Si filius renuntiavit in favorem fratris, eo mortuo „ante patrem, is, qui renuntiavit in prima hæreditate, „succedere potest; imo etiam institui debet, quia causa „renuntiationis cessavit. *Molina* (2).

„3. Filius post juratam renuntiationem nihilominus succedere potest in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias „transiens liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio est, quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui renuntiavit, sed propter civiles „constitutiones et favores. *Molina* (3).

„4. Etsi filia, accipiens dotem a patre, dicat, se ea „contentam et renuntiare paternæ hæreditati, pactum

(1) *l. 7. c. 7.* — (2) *d. 579. n. 19.* — (3) *n. 21.*

„tamen illud est invalidum, eoque non obstante potest „postea petere complementum legitimæ portionis suæ. (1) „*Mol.*, *Sanch.* (2), *Lugo* (3).

„5. Si parentes dent filiæ dotem infra portionem legitimæ debitæ, inducantque eam coactione vel fraude „seu dolo ad renuntiandum legitimæ, non sunt in conscientia tuti, sed tenentur illi restituere libertatem. *Sanchez* (4) *Lugo l. c.* Ac licet filia, si renuntiationem juramento firmaverit, eam servare teneatur; si tamen dolus „vel metus intervenerit, licebit relaxationem juramenti „injuste extorti petere: eaque obtenta non tenebitur pacto, „quod ex injusta coactione processit. *Vide Sanchez* (5), „*Lugo* (6).

934. — „Resp. 3. Omne pactum vel donatio de alterius viventis hæreditate ipso jure irrita est: v. gr. irritum est pactum, quo Titius hæreditatem, quam sperat „a Sempronio, promittit aut obligat Cajo. Ratio est, quia „tales pactiones odiosæ sunt et plenæ periculis ob insidias, quæ parantur ejus vitæ, super cujus bonis fit pactio. „*Laymann* (7).

„Excipe 1.: nisi consentiat is, de cujus hæreditate „agitur, et in eo consensu usque ad mortem perseveret: „2. nisi renuntiatio fiat in favorem communitatis seu collegii; hic enim cessat præsumptio vel periculum insidiarum: 3. nisi quis ob constitutiones ordinis de omnibus bonis et juribus acquisitis et acquirendis disponere „debeat, idque in favorem communitatis piæ vel etiam „certæ personæ pauperis. *Sanchez* (8), *Laym.* (9): 4. nisi „fiat pactum circa hæreditatem personæ incertæ, v. gr.: „si quæ mihi hæreditas obvenerit, dum vixero, tua esto: „cessat enim periculum. *Mol.*, *Sanchez* (10).

935. — „Quæres, quousque se extendat constitutio „*Trid.* (11), irritans donationes et renuntiationes, etiam „juratas, quæ fiunt ab ingredientibus religionem, nisi

(1) *ex l. Pactum dotale, c. de collat. l. Si quando, c. de pact. et c. Quamvis pactum de pact. in 6.* — (2) *l. 6. cons.* — (3) *resp. mor. l. 6. dist. 24.* — (4) *l. 4. de matr. d. 9.* — (5) *l. 2. mor. c. 13.* — (6) *t. 2. de just. d. 22. sect. 8. et resp. mor. l. 6. d. 24.* — (7) *c. 7. n. 3.* — (8) *c. 2. n. 54.* — (9) *l. c. n. 3.* — (10) *l. 7. c. 2.* — (11) *sess. 25. c. 16. de regul.*

„fiant cum licentia episcopi sive vicarii, intra duos men„ses proximos ante professionem, et professio postea „subsequatur.

„Resp. 1., hanc constitutionem non habere locum in „codicillis, testamentis aut donationibus mortis causa: „quia hujus constitutionis ratio est, ne per renuntiatio„nem hæreditatis novitiis imponatur necessitas profitendi; „hæc enim ratio cessat in his ultimis voluntatibus, quippe „quæ usque ad professionem revocabiles sunt. Quare va„let adhuc hodie testamentum a novitio conditum, neque „rumpitur secuta professione, etsi monasterium in eo „præteritum fuerit. *Sanchez* (1). Qui autem licite a reli„gione recedit, recuperat omnia bona cuicumque ante „donata intuitu ingressus in religionem.

„Resp. 2., ea constitutione non prohiberi donationem „modicam; quia cessat ratio. *Sanchez* (2).

„Resp. 3., ea comprehendi renuntiationem beneficii „ecclesiastici. Ratio est, quia hæc est amissio magni „juris, ob quam libertas egrediendi a religione impedi„tur. *Sanchez* (3).

„Resp. 4. Per eamdem etiam irritantur renuntiationes, „quæ fiunt ante ingressum religionis intuitu vel causa „impulsiva ingrediendi; qualis intentio in dubio præsu„mitur, si non multo ante ingressum factæ sint. Ratio „est, tum quia concilium absolute loquitur, tum quia „alias non sufficienter consuluisset libertati novitiorum. „*Nav.*, *Lessius* (4) *contra Sanchez*, cujus tamen senten„tia est probabilis. Unde sic donatum tuto retineri potest, „donec per sententiam judicis rescindatur.

„Resp. 5., irritam etiam esse donationem seu renun„tiationem bonorum sub conditione professionis edendæ „factam, ita ut, ea non secuta, corruat. *Nav.*, *Sanch.* (5), „*Mol. etc.* Ratio est, quia donantes seu renuntiantes „ægre contristant donatarios, ut eos de possessione se„mel capta dejiciant; et monasteria, quæ tales donatio„nes acceperunt, omnes modos adhibent, ut tales ad pro„fessionem inducantur. *Laymann* (6).

„Resp. 6., non obstante hac constitutione validas esse „renuntiationes aut donationes ante vel post ingressum

(1) *l. 7. c. 5.* — (2) *n. 23.* — (3) *n. 37.* — (4) *l. 2. c. 41. n. 40.* — (5) *n. 17.* — (6) *c. 7. n. 8.*

„societati Jesu factas, juxta ejus constitutiones. Ratio „est, quia Tridentinum societatem diserte excipit. Dixi: „*juxta constitutiones;* quia in iis donationibus, quæ con„tra constitutiones fiunt, non videtur habere locum, quia „Tridentinum id voluit in favorem societatis. Quod autem „ob gratiam alterius conceditur, non est in ejus dispen„dium retorquendum. *Molina*, *Sanchez*, *Laymann. l. c.*

DUBIUM IV.

Qui possint et debeant esse executores testamenti.

936. *Qui possint esse executores; et qui sint de jure: et an possint officio fungi per alios.*
937. *An religiosus executor possit applicare suo monasterio legata relicta ad pias causas.*
938. *Quomodo relicta incerta sint exequenda.*
939. *An legata ad pias causas possint commutari.*
940. *Vide resolutiones.*
941. *Quomodo exequenda voluntas testatoris?*

936. — „Resp. 1. Illi a testatore nominari possunt, „unus vel plures ex hæredibus vel non hæredibus; nec „tantum masculus, sed etiam fœmina: *Sanchez*, *Wad.*, „*Diana* (1); non tantum laicus, sed etiam clericus et re„ligiosus. Hic tamen non sine sui prælati licentia; et „quidem generalis, si sit societatis Jesu; fratres de ob„servantia nullo modo. Quodsi tamen religiosus, contra „canonum decreta, executor testamenti sit, acta ejus va„lent. Ita *Laymann* (2). Et ratio est, quia spectato jure „naturali sufficit voluntas testatoris executoris; nec ca„nones executionem religiosi infirmant, sed prohibent „tantum. *Vide Bon.* (3), *Diana* (4). Et licet impubes exe„cutor esse non possit, potest tamen minor, si explevit „annum 17.: *Sanch.*, *Lugo*, *Wading.*, *Diana* (5). Nullus „autem cogi potest, ut sit executor. *Diana* (6). Detrectans „tamen hoc ipso perdit legatum (saltem, quod in præ„mium muneris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis exe„cutoribus. *Molina*, *Lugo*, *Diana* (7) *contra Wad.*

(1) *p. 8. t. 5. r. 4.* — (2) *c. 11.* — (3) *de contr. d. 3. q. 18.* — (4) *p. 8. t. 5. r. 9. 10.* — (5) *p. 8. t. 5. r. 6.* — (6) *l. c. r. 27.* — (7) *p. 8. t. 5. r. 27.*

„Resp. 2. Si nullus a testatore nominatus est executor, executio pertinet ad hæredem, etiam quoad legata pia; quo tamen casu episcopus jure communi ad se pertrahere potest. *Laym. l. c.*

„Resp. 3. Executor non potest officio fungi per alium, nisi testator id ei permiserit, aut nisi committatur executio nudi facti jam declarati. *Sanch.*, *C. de Lugo*, *Diana* (1).

937. — „Quæres 1., an religiosus executor legatum in pias causas monasterio suo applicare possit.

„Resp., posse. Ratio est, quia, si quid obstaret, esset ex eo, quod executor etiam indigens eleemosynam sibi ex testamento applicare nequeat, nisi testator indigentiam ejus ignoraverit, aut ea postmodum supervenerit, cum, si eam cognovisset, certum quid ei legaturus fuisse videatur. Sed hæc ratio non ligat, quia causa monasterii distincta est a causa seu persona professi, sicut causa ecclesiæ a causa beneficiati. Unde etiam quivis, jussus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis vel filiis suis; quia evidens est distinctio inter donantem et accipientem. *Sylv.*, *Sanch.* (2). *Vide Dian.* (3). „Porro ad pias causas legata dicuntur, quæ intuitu pietatis relicta sunt, nimirum 1. loco vel personæ sacræ; 2. hospitali; 3. confraternitatibus; 4. pupillis et orphanis; 5. quod causa alimentorum iis, qui indigent; 6. quod causa studii, saltem theologici; 7. ad constructionem monumenti; 8. ad utilitatem publicam, v. gr. pro munienda urbe in necessitate, vel viis reficiendis. *Diana* (4) *ex Bald. et cæteris multis.*

938. — „Quæres 2., quomodo relicta incerta executioni sint mandanda.

„Respondetur 1: Si incertitudo sit ex parte legatarii, jure civili corruit legatum: v. gr. quia sunt duo ejusdem nominis et amicitiæ erga testatorem, jure civili corruit legatum: in foro conscientiæ tamen tenetur executor inter eos dividere æqualiter, si in id consentiant. *Mol.*, *Diana* (5), *Trull.* (6). 2. Legata ad causas pias ob incertitudinem loci vel ecclesiæ non fiunt caduca, sed

(1) *p. 8. t. 5. r. 26.* — (2) *l. 6. c. 11. n. 56.* — (3) *p. 8. t. 5. r. 46.* — (4) *p. 7. t. 6. r. 29. et 30.* — (5) *p. 3. t. 5. r. 58.* — (6) *d. 12.*

„plerumque pauperiori ecclesiæ vel xenodochio danda „erunt. 3. Si incertitudo sit ex parte rei legatæ, viden„dum, an terminos a natura habeat, ut v. gr. bos et „equus; vel ab arte et industria, ut domus, vestis etc. „Si a natura habeat, danda est una ex mediocribus: si „ab arte, electio ad hæredem pertinet, qui rem in eo „genere minimam dando satisfacit. Idemque dicendum „est de legatis, in numero, pondere et mensura consisten„tibus. *Vide Laym.* (1).

„Resp. 2. Si acceperint summam pecuniæ distribuen„dam pauperibus, non tenentur dare pauperioribus, pos„suntque etiam dare hospitalibus, ecclesiis, quæ orna„mentis vel fabrica indigent, monasteriis vel iis, qui „secundum suum statum non possunt vivere, sive ii sint „opifices, sive altioris conditionis, etiam nobiles: *Vasq.*, „*Mol. et alii S;* dummodo tamen non constet, vel ex „signis colligatur, aliam fuisse intentionem testatoris, „quæ semper attendenda est. *Diana* (2). Si vero designa„verint semel certos pauperes, non posse eos variare, do„cet *Wad.*, sed affirmat *Lugo*. *Vide Dian.* (3). Possunt „etiam sibi ipsis vel suis cognatis, si vere pauperes sint, „et præsertim si testator id ignoraverit, eam applicare. „*Wading.*, *Dicastill.*, *Diana* (4).

939. — „Quæres 3., an legata ad certas pias causas „possint ab executore vel episcopo commutari in alium „pium usum.

„Resp. 1. Si voluntas testatoris impleri potest juste „et honeste, non licet eam commutare in opus quantum„cumque melius, nisi ex dispensatione Pontificis et justa „de causa. *Mol.*, *Wading.*, *Diana* (5) *communiter contra* „*Vasq. et aliquos*, qui docent, episcopum posse commu„tare in æquale vel melius. Interdum tamen ad episco„pum, hæredes et executores pertinet, secundum epike„jam interpretari, non alienum esse a defuncti volun„tate, si mutatio fiat; v. gr. si testator pecuniam eccle„siæ leget ad calices comparandos, et ecclesia non egeat

(1) *loc. cit. n. 7. 8. et 9.* — (2) *p. 2. tit. 15. r. 8.* — (3) *p. 8. t. 5. r. 50. et p. 2. t. 16. r. 19.* — (4) *p. 8. t. 5. r. 46. et 47.* — (5) *p. 1. t. 17. r. 28. et p. 8. t. 5. r. 63. etc.*

„calicibus, sed casulis. *Mol.*, *Laym.* (1). *Vide Vasq.* (2), „*Trull.* (3), *Barbos.* (4).

„Resp. 2. Si ad usum a testatore destinatum appli„cari nequeunt, non ideo fiunt caduca, sed arbitrio epi„scopi et executoris ad aliam piam causam applicanda „sunt: ita tamen, ut, quoad fieri potest, defuncti volun„tas impleatur. Ratio est, quia is principaliter intendit, „ea in salutem animæ suæ ad Dei honorem relinquere. „*Molina* (5), *Bon.* (6), *Barb.* (7)." *(Ex Trid.* (8). *Vide Salm.* (9).

Ex dictis resolvuntur sequentes casus:

940. — „1. Si testator pauperi determinato aliquid „legarit, hic autem ante solutionem moriatur, hæres „illud tenetur alteri pauperi dare; quia præsumitur lega„tum pium factum in beneficium animæ testatoris, adeoque „designatio pauperis demonstrative, non taxative, facta „fuisse: nisi tamen aliud constet, vel ex circumstantiis „colligatur de testatoris intentione; de qua si maneat „dubium, manet data resolutio. *Mol.*, *Sanch.*, *Bard.* (10).

„2. Si legata pia inveniantur inducta, et non constet „de testatoris intentione, tenetur hæres ea solvere: quia „præsumitur id fortuito ac casualiter et non ex testato„ris voluntate accidisse. *Bard.* (11).

„3. Si testator legaverit summam pecuniæ pro certo „numero sacrorum, hæres autem eam summam sacer„doti cuipiam bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti „sacerdotis aliamve ob causam dubitet prudenter, an sacri„ficia illa sint peracta, non tenetur curare ea iterum „celebranda; quia satisfecit testatoris voluntati. *Bard.*(12).

941. — „Quæres 4., intra quod tempus, quo ordine et „modo hæredes et executores defuncti voluntatem exequi „debeant, et quis cogere possit.

„Resp. 1., teneri statim post aditam hæreditatem con-

(1) *l. c. n. 10.* — (2) *opusc. de test. c. 8. §. 5. d. 3. n. 104.* — (3) *c. 18. d. 12.* — (4) *de off. et potest. episc.; — vide dicta n. 931. vers. qu. II.* — (5) *disp. 294.* — (6) *disp. 3. de cont. qu. ult. p. ult.* — (7) *de offic. episc.* — (8) *sess. 25. c. 8. de ref.* — (9) *tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 193., et vide dicta n. 931. vers. quær. II.* — (10) *d. 6. c. 10. §. 7.* — (11) *d. 6. c. 10. §. 17.* — (12) *d. 6. c. 10. §. 22.*

„fectumque inventarium, etiam intra annum, nisi justo „impedimento excusentur. Imo in legatis piis intra sex „menses: *Mol.*, *Vasq.*, *Diana* (1); idque, etiamsi hære„ditas non sit adita, eo quod hæres vel ante fuerit mor„tuus, vel eam repudiarit. *Covar. et alii tres*, *Diana* (2). „Unde, si differant notabiliter (præsertim solutionem pio„rum legatorum), aut negligant exequi, graviter peccant „tenenturque damnum, quod alii ipsorum culpa accepe„runt, compensare. *Bon.* (3), *Nav.* (4), *Lugo*, *Diana* (5)." *(In foro igitur conscientiæ hæredes et executores tenentur sub gravi, statim implere legata, maxime pia, cum possunt. Ita communiter Salm.* (6) *cum Lugo*, *Diana*, *s. Anton.*, *Trull. etc.)*

„Resp. 2. Ab utroque judice, ecclesiastico et sæcu„lari, compelli possunt (si tamen laici sunt). Quod si „post annum a monitione judicis vel episcopi exequi „negligant, omni commodo (excepta tota legitima, si hæ„redes necessarii sunt) ex testamento ipsis proveniente „privantur. *Vide Laym.* (7), *C. de Lugo* (8), *Diana* (9), „*Valer.*, *Trull.* (10). Imo, si intra annum negligant exe„qui, jus executionis devolvitur ad episcopum; *Molina* „*et alii S*, *Diana* (11): nec admittitur purgatio moræ. „*Sanch.*, *Diana* (12). Sed tenetur episcopus exequi remo„vendo illos ab executione et emolumentis spoliando; „atque in defectu episcopi idem potest metropolitanus. „*Molina*, *Merola*, *Diana* (13).

„Resp. 3. Executor tenetur omnia exequi secundum „mentem testatoris; ad hoc tamen executor particularis „non potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit: „universalis autem potest. *Lugo* (14), *Diana* (15). Neque „potest unquam, invito hærede, rem legatam dare lega„tario: quia non potest nisi per judicem spoliare hære„dem sua possessione, licet teneatur monere episcopum, „ut hæredem cogat. *Sanch.*, *Lugo*, *Diana* (16). Quod si

(1) *p. 8. t. 5. r. 53.* — (2) *p. 7. t. 6. r. 25.* — (3) *d. 3. q. 18. p. 4.* — (4) *c. 25.* — (5) *p. 8. tr. 5. r. 52.* — (6) *tr. 14. c. 5. punct. 11. n. 155.* — (7) *l. c. tr. 5. c. 11.* — (8) *d. 26. de just.* — (9) *p. 3. t. 3. r. 59.* — (10) *d. 11.* — (11) *p. 8. t. 5. r. 40.* — (12) *l. c. r. 33. et 54.* — (13) *r. 57.* — (14) *d. 24. sect. 16.* — (15) *p. 8. t. 5. r. 32.* — (16) *p. 8. t. 5. r. 39.*

„bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, distri-„buenda sunt omnibus æqualiter pro rata; etiamsi sint „pia, et licet uni res certa et in individuo sit legata: nec „licet uni præ aliis gratificari; quia par omnium est „ratio et jus. *Sylv.*, *Sanch.*, *Bon.*, *Diana*, *Trull.* (1).

„Resp. 4. Tenentur executores reddere rationem exe-„cutionis (idque probabiliter, etiamsi testator eos hoc „onere liberasset), exceptis iis, quæ testator jussit ero-„gari secreto. *Diana* (2) *et alii 35.* Possuntque ad hoc „cogi ab episcopo vel capitulo sede vacante (3), nisi „sint regulares plene exempti, quos cogi posse alii negant, „affirmant alii, *ut vide l. c.* Denique non debetur iis „salarium, cum sit officium voluntarium amicitiæ: si ta-„men damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administra-„tores bonorum, debet assignari a judice. *Lugo* (4). *Vide* „*Diana* (5). Plura de executione piarum et ultimarum „voluntatum, *vide apud Trull. et Dian. ll. cc. et Barb.* (6)." *(Nemo tenetur munus executoris exercere, nisi jam acceptavit aut legatum accepit; alias legatum amittit. Salm.* (7) *cum Dicast. etc).*

DUBIUM V.

De iis, qui testari et hæredes institui possunt.

942. *Qui testari possint.*
943. *Qui possint hæredes institui.*
944. *Vide resolutiones.*
945. *Quæ sit divisio hæredum.*
946. *An sit obligatio gravis, relinquendi bona fratribus et aliis propinquis indigentibus.*
947. *Quantum debeatur hæredibus necessariis.*
948. *Quæ sint causæ justæ exhæredandi filios.*
949. *An ob nuptias cum indignis.*
950 *Vide alios casus, quando testamenta infirmentur.*
951. *Quid possint petere spurii a matre et patre.*
952. *Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio?*
953. *Qui hæredes succedant ab intestato.*
954. *Quomodo facienda sit collatio inter fratres.*
955. *An debeant conferri sumptus pro studio, doctoratu etc.*

(1) *l. 7. c. 18. d. 12.* — (2) *p. 8. t. 5. r. 44.* — (3) *r. 36. et 37. et 62.* — (4) *d. 24. sect. 16. n. 335.* — (5) *r. 39.* — (6) *l. 3. de jure univ. c. 27.* — (7) *loc. cit. n. 164.*

956. *An patrimonium datum ad suscipiendos ordines.*
957. *An bona paterna, quæ filius expendit in ludis etc.*
958. *An expensæ factæ in nuptiis.*
959. *An vestes et similia data parentibus.*
960. *Quid, si conjuges transeant ad secundas nuptias?*
961. *De falcidia et trebellianica, debita hæredibus.*

942. — „Resp. 1. Omnes homines liberam de suis „bonis testandi facultatem habent, nisi naturali aut po„sitivo jure prohibeantur. Naturali autem jure testari „vetantur infantes, furiosi, amentes, nisi tamen lucida „intervalla habeant, vel in una tantum materia delirent, „et in aliis non, ut *Nav.*, *Sanch.* (1). Quid autem sen„tiendum de eo, qui ex morbo aliquandiu delirat? *Vide* „*C. Lugo* (2). Positivo autem surdus simul et mutus a „natura, prodigus, servus, usurarius publicus, filiusfami„lias de bonis adventitiis *(etiam de consensu patris, nisi ad causas pias* (3) „(si quidem ante clericatum ad„venerint, ut *vide C. de Lugo* (4), impubes, captivus apud „hostem, damnatus ad mortem, si bona ejus confiscan„tur: *C. Lugo* (5), professus religionem.

„Dico: *professus;* quia novitius, cum adhuc sui juris „sit, absque superioris licentia valide testari potest, etiam „non servata juris solemnitate, ut habet *Trull.* (6) *ex* „*Sa et Bonac.;* et si quidem intestatus decedat, proximi „consanguinei in bonis succedunt. Similiter religiosus „societatis, post emissa vota simplicia, etsi non licite, „valide tamen potest testari; quia dominium bonorum „suorum retinet impeditum quasi voto paupertatis quoad „dispositionem sine licentia superioris, non tamen ulla „constitutione canonica dispositio irritatur. Ita *Molina*, „*Sanch.*, *Laym.*, qui addit, potestatem testandi, seu jure „seu consuetudine etiam religiosis ordinum militarium „concessam, frequenterque a Pontifice concedi iis solere, „qui extra claustrum beneficium vel episcopatum habent.

943. — „Resp. 2. Omnes homines, etiam amentes, „surdi, muti, servi, imo et communitas, hæredes institui „possunt, nisi specialiter prohibeatur. Ita *Bon.* (7), quia

(1) *l. 1. de matr. dub. 8.* — (2) *d. 14. sect. 4.* — (3) *ex l. Qui in potestate 6. ff. Qui testamenta etc. et ex c. Licet de sepult. in 6.* — (4) *de just. d. 24. n. 67.* — (5) *l. c. n. 72.* — (6) *c. 18. d. 5.* — (7) *de contr. d. 4. q. ult.*

„ad hoc tantum requiritur plena potestas in disponente „et capacitas in hærede. Incapaces autem secundum jura „sunt: 1. Apostatæ et hæretici, eorumque receptores, „defensores, fautores: licet probabile sit, eos ante sen„tentiam judicis ad restitutionem non teneri; eo quod „hoc jus in eo rigore non sit receptum: *Less.* (1), *Sanch.* (2); „2. civitas hostium et communitas Judæorum: 3. damna„tus ad metalla; persecutores et percussores cardinalium, „et qui ob crimen active intestabiles sunt: *Less. l. c.* „Adde casus, in quibus aliqui excluduntur a bonis de„functi: ut 1. hæres (uti et legatarius), qui testatorem „occidit (3); 2. idem si testatori prohibuit testari aut testa„mentum revocare, aut si ad uxorem testatoris accedat; „3. si, dum testator mente captus fuit, hæres illius curam „non habuit, aut si captivum redimere neglexit. *Vide* „*Mol.* (4), *C. de Lugo* (5).

Unde resolves:

944. — „1. Hæredes institui possunt professi ordinum, „quibus permissum est, bona immobilia in communi pos„sidere, eorumque nomine monasterium succedit. Tales „autem sunt omnes fere religiones, excepto ordine Mino„rum de observantia et Capucinorum. Ratio est, quia „illi sunt incapaces secundum *Trid.* (6). *Vide Sanch.* (7), „*Bon. l. c.*, *Laym.* (8), licet contrarium probabilius esse „putet *Wading.* (9). *Vide Dian.* (10).

„2. Testator potest quemvis extraneum instituere hære„dem nulla facta mentione consanguineorum collatera„lium, etiam fratris pauperis, dummodo absit scandalum „et gravis necessitas illorum: quia nullo jure prohibetur, „et bona sunt ipsius, de quibus disponit libere. *Bon. et* „*alii 5*, *Diana* (11).

945. — „Quæres 1., quæ sit divisio hæredum.

„Respondetur: Hæres alius est ex testamento, alius „ab intestato. Hæres ex testamento vel est universalis

(1) *l. 2. c. 19. dub. 5.* — (2) *l. 2. c. 14. n. 31.* — (3) *l. ult. §. ult. ff. de bonis damnatorum.* — (4) *d. 168. et 202.* — (5) *d. 24. n. 75.* — (6) *sess. 25. c. 3. de reg. et mon.* — (7) *l. 6. c. 18.* — (8) *l. 3. t. 5. c. 15.* — (9) *tr. de contr. l. 4. d. 1. §. 5.* — (10) *p. 9. t. 9. r. 16.* — (11) *p. 1. t. 8. r. 83. et 85.; item p. 5. t. 3. r. 114.*

„sive ex asse, vel partialis seu ex parte tantum, v. gr. „ex triente vel dodrante vel quadrante. Uterque horum „vel est hæres necessarius, qui necessario institui de- „bet, ut sunt omnes in recta linea descendentes, et post „hos ascendentes, nisi sit causa justa exhæredandi, vel „non necessarius, quem testator potest instituere, et non „tamen cogitur. *Laymann* (1).

946. — An testator teneatur sub gravi obligatione relinquere bona cognatis, qui non sunt hæredes necessarii, si ipsi graviter indigeant. Loquendo de fratribus aut sororibus negant *Salm.* (2) et dicunt, esse obligationem tantum sub levi, nisi illi sint in extrema paupertate, et citant *Lugo* (3) *et Diana* (4). Sed ipsorum pace nec *Lugo* nec *Diana* hoc dicunt, sed isti cum *Sylvest.*, *Sa*, *Bon.* *et Beja* asserunt absolute, esse obligationem relinquendi bona fratribus graviter egentibus, saltem quantum sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxta præceptum charitatis; et cum hæc sit materia gravis, non videmus, qua ratione possit negari, quod charitas ad hoc graviter obliget. Confirmatur ex eo, quod communiter docent *Laymann* (5) *cum Ang.*, *Abb.*, *Sylv.*, *Sa etc.*, et iidem *Salm.* (6) *cum communi*, scilicet, quod unusquisque tenetur fratribus alimenta præstare, adeo ut clerici beneficiati teneantur ex fructibus beneficii præferre fratres graviter indigentes aliis pauperibus, prout dicunt *Salm.* (7) *cum Azor.*, *Sylv.*, *Fag.*, *Ang. etc.* Eadem igitur obligatio, quæ urget in vita, urget etiam in morte. Et hoc non tantum ex generali præcepto charitatis, sed ex obligatione speciali pietatis, quam habemus erga fratres, et propter quam certum est, læsionem in fratres habere specialem malitiam in confessione explicandam, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo* (8) *et Salm.* (9). Hinc censemus, omnino dicendum cum *Spor.* (10) *et Ronc.* (11), qui citat etiam *Lugo loco supra cit.*, quod idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non lædendos, obli-

(1) *c. 5. n. 9.* — (2) *tr. 14. c. 5. p. 6.* §. *1. n. 87.* — (3) *de just. d. 24. n. 175.* — (4) *p. 1. tr. 8. r. 83. et 85.* — (5) *de just. tr. 4. c. 13. n. 5.* — (6) *de 4. præc. c. un. p. 4.* §. *1. n. 69.* — (7) *ibid. n. 72. et 73.* — (8) *de pœnit. d. 16. n. 307.* — (9) *eod. tit. c. 8. p. 4. n. 82.* — (10) *de 4. præc. c. 5. n. 66.* — (11) *de contr. c. 4. reg. 1. in praxi.*

gat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate præ omnibus aliis pauperibus sive operibus piis. Addit *Ronc. ib.*, quod, si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant, adhuc est saltem veniale, eos præterire.*)

Erga vero alios consanguineos remotiores, putat *Sporer l. c.*, adesse eamdem obligationem gravem eis succurrendi, si gravi vel adhuc ordinaria paupertate laborent; quia censet, offensam adversus eos diversam etiam speciem afferre. Attamen cum hæc opinio sit singularis hujus auctoris, et communis sit sententia opposita, nempe quod peccata contra ipsos speciem non mutent, ut docent *Lugo* (1); *Bon.* (2), *Salm.* (3), *Croix* (4) *cum Dic. etc.*, hinc non videtur adesse gravem obligationem ipsos præferendi aliis pauperibus. E converso, quia (ut dicunt *Lugo et Salmant. ll. cc. cum Tamb.* (5) offensa cognatorum, extra fratres, saltem aggravat culpam, esto speciem non mutet, ideo puto, non excusari a veniali præteritionem ipsorum, si graviter indigeant, cum erga ipsos etiam adsit aliqua, licet non ita stricta obligatio pietatis.

947. — „Quæres 2., quantum hæredibus necessariis „debeatur.

„Resp. Jure novo legitimam portionem descendentium „esse trientem hæreditatis, si non sint plures, quam „quatuor liberi; si plures, semissem. Similiter ascenden„tium portio, etsi unus tantum sit, est triens hæreditatis" (*sive tertia pars, ex communi DD., ut Salm.* (6) „idque „absque ullo gravamine, modo et conditione; alioqui pro „non appositis habentur. Quodsi autem alicui ascenden„tium vel descendentium portio legitima non relinquatur, „competit ei actio ad petendum complementum, vel ad „rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum, maxime „si causa idonea exhæredationis non sit inserta et pro„bata. *Laymann* (7).

(1) *de pœnit. d. 16. n. 308.* — (2) *eod. tit. disp. 5. q. 5. sect. 2. p. 2. §. 3. diffic. 3. n. 15.* — (3) *loc. cit. n. 89.* — (4) *l. 6. p. 2. n. 1009.* — (5) *exp. conf. c. 5. §. 2. n. 9.* — (6) *tr. 14. c. 5. p. 6. §. 1. n. 79. et seqq.* — (7) *c. 5. n. 11.*

*) Hic dictis convenit retractatio 39.

Editor.

948. — Justæ causæ exhæredandi filium sunt ex *Salmant.* (1): 1. Si filius cum peccato gravi manus injiciat in parentem, aut contumeliam dicat, aut conetur occidere; 2. si accuset parentem, aut sit testis vel procurator contra eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui vel infamiæ, aut damni gravis; nisi crimen sit hæresis vel læsæ majestatis; 3. si rem habeat cum uxore vel unica concubina patris; 4. si nolit fidejubere ad liberandum patrem a carcere; 5. si prohibuit patrem testari; 6. si filia, recusato justo matrimonio, luxuriose ut meretrix vivat; non vero, si nubat contra parentum voluntatem.

949. — Quæritur hic autem, an parentes possint exhæredare filios nubentes cum indignis. Affirmant *Baldus, Goffred. et alii apud Sanch.* (2) *ex authent. Ut cum de appel. §. Aliud quoque*, ubi dicitur, filium exhæredari posse ob gravem injuriam patri illatam; et talem hanc esse dicunt. Sed omnino negandum cum *Sanch.* (3) *ac Suar., Sot., Mol., Palud., Tab. etc. apud ipsum* ac *Bonac.* (4). Ratio, quia in præfata authentica expresse declaratur, eo solo casu posse filium exhæredari, quo filia minor 25 annis, rejectis nuptiis a patre oblatis, luxuriose vixerit. Utrum autem adhuc in hoc casu possit pater filiam exhæredare? Negant pariter *Conc. l. c. et Sanch.* (5) *cum Abb., Nav., Suar., Sylv., Ang., Henr. et aliis plurimis.* Ratio, quia jus civile in hoc correctum est a canonico, argumento *cap. Gemma de despons.*, ubi ad servandam libertatem in matrimonio irrita declaratur quæcunque pœna in sponsalibus apposita: cum autem in matrimonio ratio sacramenti sit dignior ratione contractus, ideo ad potestatem ecclesiasticam principaliter pertinet, de matrimoniis disponere et refellere statuta illa civilia, quæ omnimodam libertatem in matrimoniis diminuunt. Contradicunt tamen *Sotus, Mol., Salm., Led., Vega, Viguer. et alii apud Sanch.* (6).; horumque sententiam *Bon.* vocat probabilem, *et Sanch.* probabilissimam. Ratio, quia in dicto *c. Gemma* sermo est de pœna, cui sponsi ultro se subjiciunt, et ad quam nullo modo obstringebantur, nisi per pactum, quod quidem adversatur matrimonii li-

(1) *ibid. §. 2. n. 90.* — (2) *de matr. l. 4. d. 24. n. 2.* — (3) *n. 3.* — (4) *de 4. præc. p. 5. §. 3. n. 3.* — (5) *l. 4. d. 25. n. 2.* — (6) *l. c. n. 1.*

bertati; sed in nostro casu agitur de pœna, quæ filiis juste infligitur; juste enim ex omni jure filii privantur legitima, quando grave crimen contra parentes committunt; quale autem majus crimen, quam rejiciendo honestas nuptias velle filiam se prostituere? Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior juxta dicta *n. 337.* Tanto magis, quia etiam pœna apposita in sponsalibus parti injuste resilienti valet ex probabiliori sententia, ut dicemus *de matr. lib. 6. n. 853. Alia vide ap. Salm.* (1). Filii e contrario parentes exhæredare possunt ob similes causas, quas videre poteris apud *Salm.* (2)

Sed dubitatur 1., an in casibus enumeratis possint parentes filiis etiam alimenta denegare. Affirmant *Vasq. et Sylv.*; sed communius et longe probabilius negant *Salm.* (3) *cum Trullencho et Villal.*, si filii aliunde alimenta non habeant ad vitam necessaria; ista enim semper debentur, saltem ex jure canonico et naturali, et etiam, dico, de jure civili, ex quo tamen exhæredare filium conceditur parentibus, non autem alimenta denegare.

Dubitatur 2., si pater, justam causam habens, de facto tamen non exhæredet filios, possint isti privari hæreditate. Respondendum negative cum communi; ita *Molina*, *Lugo*, *Dicast.*, *Trull. et Salm.* (4). Ratio, quia exhæredatio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exhæredationis non solum in testamento inseratur, sed etiam legitime probetur (5).

Dubitatur 3., an pater possit exhæredare filium ob causas similes enumeratas. Affirmant *Tap.*, *Vasq.*, *Villal. etc.*; sed negant probabilius *Salm.* (6) *cum Lugo*, *Mol.*, *Lop. etc.*; cum in pœnalibus non fiat extensio de casu ad casum; maxime quia in jure prohibetur exhæredatio ob alias causas, quam expressas (7).

Dubitatur 4., an pater, recipiens filium in suam gratiam et injuriam remittens, possit adhuc exhæredare. Negandum *cum Salm.* (8), *Trull.*, *Lugo*, *Mol.*, *Villal. etc.*

(1) *tr. 14. c. 5. p. 6. §. 2. n. 90.* — (2) *ib. n. 91.* — (3) *ib. n. 92.* — (4) *tr. 14. c. 5. p. 6 §. 2. n. 93.* — (5) *ita in auth. c. de liberis etc.* — (6) *ibid. n. 94.* — (7) *ex authent. Ut cum de appel. cognosc. §. Aliud.* — (8) *ibid. n. 95.*

communiter: quia remissa injuria pater non habet amplius justam causam exhæredandi.

Dubitatur 5., an, si filius pœnitentiam agat de crimine patrato contra patrem ante ejus mortem, possit pater eum exhæredare. Negant *Trull.*, *Sylv. etc.*: sed probabilius affirmant *Lugo* (1) *et Salm.* (2) *cum Vasq. et Molina*, quia pœnitentia in foro humano a pœna delinquentem non liberat.

950. — „His adde I.: rumpi testamentum ob posthumi „præteritionem; II. peccare parentes, si absque justa „causa ex inordinato affectu erga liberos successionis „inæqualitatem inter eos instituant. Justæ autem causæ „hujus inæqualitatis erunt merita et obsequia majora, „si pusilli magno sumptu in studiis ali debeant: si qui „plus egere videantur: *Diana* (3); si quis in studiis sus„tentatus sit doctor, possitque lucrari, et alii secus: imo „pater id, quod habet supra partes legitimas filiis de„bitas, potest de rigore relinquere extraneo: *Trull.* (4) „*Bonac.*, *Diana* (5). III. Liberos naturales, nisi legiti„mati sint, respectu patris non esse hæredes necessa„rios, respectu tamen matris esse; idque æquali jure „cum legitimis. Quodsi tamen pater liberis caret, natu„rales potest instituere hæredes, modo parentes super„stites legitima portione non priventur. IV. Fratrem et „sororem tunc tantum posse infirmare testamentum, si „persona infamis instituta sit: *Laym* (6) *Vide Bonac.* (7); „V. patrem non posse expensas factas pro filio in stu„diis litterarum repetere, siquidem eas liberaliter fecit „vel donavit; secus, si habuit animum repetendi et com„putandi in legitimam. Quodsi pater non repetiit, quando „potuit, non tenetur filius eo mortuo in divisione con„ferre in commune; quia præsumi potest liberaliter factas „vel condonatas, nisi aliunde constet contrarium. *Azor*, „*Villal.*, *Trull.* (8).

951. — Hic quæritur I., an filii illegitimi possint succedere parentibus. Ante omnia advertendum, filios illegitimos alios dici *naturales*, alios *spurios*. *Naturales* di-

(1) *d. 25. n. 168.* — (2) *l. c. n. 96.* — (3) *p. 1. t. 8. r. 83.* — (4) *c. 18. d. 19.* — (5) *p. 1. t. 8. r. 83.* — (6) *l. c. n. 12. 13.* — (7) *d. 3. de contr. qu. ult. p. 3.* — (8) *t. 1. l. 4. c. 1. d. 3.*; — *vide supra, c. 3. d. 2. de donatione.*

cuntur ii, qui nascuntur ex parentibus solutis, inter quos matrimonium bene contrahi poterat, vel tempore conceptionis vel tempore nativitatis. Omnes alii dicuntur *spurii*, nempe si nascantur ex parentibus incestuosis vel adulteris vel voto solemni ligatis. Istorum autem aliqui dicuntur *geniti ex damnato concubitu*, nimirum quando ob copulam est imposita matri pœna mortis, puta si ipsa coierit cum ascendente vel descendente, vel si cum adulterio intercessit incestus, et in aliis casibus apud *Salm.* (1).

Certum est autem, quod parentes tenentur alimenta præstare filiis, etiam spuriis, et adhuc ex damnato coitu natis, si isti nequeant aliunde sustentari. Et in hoc merito jus canonicum (2) correxit jus civile (3), ubi vetitum erat, spuriis etiam alimenta præbere. Quoad successionem vero, filii *naturales*, si pater careat filiis legitimis, de jure novo communi (4) possunt succedere patri in omnibus bonis; *vide Lugo* (5) *et Less.* (6). Si autem pater habeat filios legitimos, potest ipse relinquere naturalibus duodecimam partem bonorum. *Lugo ib.* Et deficientibus filiis legitimis, naturales succedunt ab intestato patri (non relinquenti tamen uxorem) in sextam partem hæreditatis, dividendam cum matre. *Lugo* (7). Ipsi vero filii naturales succedunt matri æque ac legitimi, non solum ex testamento, sed etiam ab intestato. *Lugo* (8). Filii autem *spurii* præter alimenta nihil penitus ex quocunque titulo possunt recipere a patre, neque inter vivos, neque ex testamento aut ab intestato; et si quid acceperint, tenentur in conscientia restituere hæredibus patris. Ita communiter *Salm.* (9), *Croix* (10), *Less.* (11), *Lugo* (12), *et Sanch.* (13), et vocant prædicti *Lessius*, *Lugo et Sanch.* omnino improbabilem opinionem *Soti*, *Led. et Angles*, dicentium, posse in conscientia spurios accipere inter vivos aliquid a patre, modo non sint filii clerici vel religiosi. Ratio, quia isti spurii effecti sunt per legem omnino incapaces in odium genitorum, ut habetur ex *novella 74.*

(1) *de contr. c. 5. p. 5. §. 2. ex n. 48.* — (2) *in c. Cum haberet, de eo, qui duxit etc.* — (3) *in authent. Ex complexu c. de incest. nupt.* — (4) *auth. Licet c. de natur lib.* — (5) *d. 24. n. 88.* — (6) *c. 19. n. 71.* — (7) *n. 90.* — (8) *n. 91.* — (9) *loc. cit. n. 62.* — (10) *l. 3. p. 2. n. 1164.* — (11) *l. 2. c. 19. dub. 6. sect. 6. n. 58.* — (12) *d. 24. §. 3. n. 92.* — (13) *cons. l. 4. c. 3. dub. 19. n. 4.*

c. 6. tit. quib. mod. nat. fil., ubi dicitur: *Nulla eis participanda clementia est, sed sit supplicium etiam hoc patrum, ut agnoscant, eos nihil habituros.*

An autem spurius possit succedere matri? Negant *Cov. et Mol. ap. Less.* (1), qui hanc veriorem sententiam putat; sed dicit, contrariam non esse improbabilem (et merito, cum textus cit. loquatur de solis patribus); sicut neque probabilem censet sententiam, quam tenent *Sa*, *Henr.*, scilicet, quod possit spurius retinere ea, quæ mater ipsi reliquit, donec a judice per sententiam illis privetur.

952. — Quæritur II., si pater instituat hæredem amicum cum pacto, ut bona reddat spurio, et hæres acceptet, an iste teneatur reddere in conscientia. Adsunt tres sententiæ probabiles, ut ajunt *Salm.* (2).

Prima dicit, talem hæredem posse retinere et pro suo arbitrio posse dare spurio ex sua gratuitu donatione, et contra potest negare, si velit: quia ex una parte promissio illa contra leges eum non obligat, et vice versa vere est hæres et dominium acquirit hæreditatis. Ita *Sanch.* (3), *Mol.* (4), *Less.* (5) *et Lugo* (6), qui vocat hanc veriorem et communem cum *Vasq.*, *Diana etc.*

Secunda sententia mihi probabilior dicit, hæredem teneri bona restituere hæredi ab intestato: quia ex una parte non tenetur illa tradere spurio, cum non teneatur gravamen illud observare, utpote appositum contra legem; ex altera non potest hæreditatem retinere contra voluntatem testatoris, qui nunquam intentionem habuit, ut apud eum bona remaneant. Ita *Sot.* (7); item *Salon.*, *Led.*, *Trull. apud Salm.* (8), et valde probabilem hanc vocat *Sanchez.*

Tertia sententia vero, quam ut non minus probabilem enixe tuentur *Salm.* (9) et non immerito, tenet, hæredem bene acquirere hæreditatem, sed ex justitia pacti initi teneri eam reddere spurio. Ratio, quia promissio illa, facta in pretium hæreditatis promissæ, satis obligat hæredem ex justitia, postquam hæreditas est tradita; maxime, si ideo hæres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit.

(1) *l. c. n. 64.* — (2) *de contr. c. 5. p. 5. §. 5. n. 69. in fine.* — (3) *d. c. 3. dub. 20. n. 9.* — (4) *d. 169.* — (5) *c. 19. n. 60.* — (6) *d. 24. n. 95.* — (7) *l. 4. de just. q. 5. art. 1. ad 4.* — (8) *l. c. n. 70.* — (9) *ibid. n. 73.*

Ad objectionem autem, quod illa promissio non obliget, tum quia facta est contra legem et in ejus fraudem, tum quia gravamen illud sive conditio est turpis et ideo rejicitur a lege: respondent, aliud esse, quod promissio sit contra legem, aliud, quod materia sive res fuerit promissa contra legem; promissio enim facta ad obtinendam rem turpem illicita quidem est ac invalida ante traditionem rei turpis; postquam vero res turpis jam est tradita, promissio pretii valet et obligat, ejusque impletio licita est. Sicut enim, qui promittit pretium meretrici, illicite promittit; et ante copulam non tenetur promissionem implere at copula secuta licite pretium tradit et ex justitia tradere tenetur, ut diximus *n. 712.*: ita a pari, quamvis hæres illicite promittat tradere spurio hæreditatem, et peccet promittendo, quia fraudat legem; licite tamen potest et debet ipsi tradere hæreditatem ex pacto inito, postquam testator ipsi hæreditatem reliquit.

953. — „Quæres 3., qui hæredes succedant ab intestato aut testamento rupto vel irrito.

„Resp. I., ante omnes alios patri succedere legitimos „liberos, et in demortuorum locum nepotes; II. deficientibus descendentibus patrem et matrem defuncti, et in „eorum locum avos et avias; III. his quoque deficientibus fratres et sorores ex utraque parte conjunctos; „idque æquis portionibus, exclusis iis, qui ex solo patre „vel matre conjuncti sunt; IV. si ex fratribus vel sororibus utrinque conjunctis unus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi loco parentis sui cum patruis, non in „capita, sed in stirpes. Si tamen fratres et sorores utrinque conjuncti omnes mortui sunt, tunc eorum liberi, „exclusis patruis ex una tantum parte conjunctis, non „in stirpes, sed capita, adeoque æquis portionibus succedunt; quia duorum fratrum filii non suorum parentum loco, sed jure propriæ conjunctionis succedunt. Cum „ergo æqualiter juncti sint, æquales etiam in portione „hæreditatis esse debent." (*Ita Salm.* (1) *cum Lugo, Mol. etc. contra alios.*) „V. Deficientibus fratribus et sororibus utrinque conjunctis eorumque liberis, succedunt „fratres et sorores ex una tantum parte conjuncti, hoc

(1) *tr. 14. c. 5. p. 7. n. 106.*

„tamen discrimine, ut, qui ex parte patris sunt juncti, „succedant in bona a patre provenientia, in reliquis æqua„liter omnes. VI. Si fratres et sorores eorumque filii „deficiant, succedunt propinquiores collaterales usque ad „decimum gradum: et fit talis successio in capita, nulla „habita ratione, an ex altera parte an ex utraque sint „conjuncti (1). VII. In horum defectu succedit uxor, et „denique in illius morte fiscus sæcularis in bonis omni„bus laici ab intestato defuncti: fiscus autem ecclesiasti„cus in bonis clerici. *Laymann* (2).

954. — Hinc quæritur 1., quomodo facienda sit inter fratres collatio bonorum a parente defuncto provenientium. Hæc collatio, licet de jure antiquo locum haberet tantum, quando filii ab intestato patri succedebant, de jure tamen novo (3) tenentur semper filii conferre bona a patre obtenta, nisi pater expresse eos a collatione exemerit; vel nisi aliquis eorum nolit habere cum aliis portionem, contentus iis, quæ in vita de bonis defuncti habuit. Poterit tamen petere, si aliquid a patre in dotem vel causa matrimonii aut simili ei fuerat promissum; nisi promissione illa aliorum legitima læsa fuerit (4). *Salm.* (5) *cum communi.*

955. — Quæritur 2., an sumptus, a patre pro filii studio, libris, doctoratus gradu facti, debeant in collationem et portionem bonorum afferri. Resp. negative cum communi; quia hæc cedunt in bonum commune. *Salm.* (6) *cum Nav., Mol.*; nisi (dicunt *Nav., Sylv. etc. ibid.*) in manu patris aderant bona propria filii, v. gr. castrensia vel quasi castrensia; tunc enim censetur de illis filium in studiis sustentasse.

Extendunt 1. hanc doctrinam ad expensas factas pro aliqua dignitate; tunc enim præsumitur pater potius eas donasse; nisi aliud expresserit, aut sumptus scripserit in libro rationum cum filio, quia ex hoc contrarium judicatur. Extendunt 2. ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat beneficium, vel ut liberetur a vinculis aut a pœna criminis. Ita *Salm.* (7) *cum*

(1) *auth. Post. fratres cod. de legit. hæred.* — (2) *c. 6. n. 1. 2. 3. et 4.* — (3) *ex auth. de trient. et sem. §. Illud.* — (4) *leg. penult. et ult. ff. de collat.* — (5) *de 4. pr. c. unic. p. 4. §. 4. n. 75.* — (6) *ibid. n. 76.* — (7) *ibid. n. 77.*

Mol. etc. Extendunt 3. ad expensas factas pro filii honesta recreatione. *Nav.*, *Sylv. cum Salmant. ib.*

956. — Quæritur 3., an conferri debeat patrimonium a patre filio donatum ad sacros ordines suscipiendos, si donatio lædat aliorum filiorum legitimam. Negant *Gomez*, *Pereira et alii ap. Salm.* (1), *concilium*, *Trid.* (2), ubi prohibetur omnis alienatio patrimonii: affirmant vero probabilius *Lugo* (3), *Salm.* (4) *cum Vasq.*, *Mol.*, *Led.*, *Bon. etc.*; quia donatio, quæ lædit aliorum jus, est jure naturali illicita. Concilium autem (respondetur) non absolute prohibet patrimonii alienationem, sed tantum, quando clericus aliter decenter vivere nequit: hinc licite clericus potest sponte patrimonium conferre, spe majorem portionem consequendi. *Salm.* (5).

957. — Quæritur 4., an filius conferre teneatur, quæ de bonis paternis male expendit in ludis, meretricibus etc. Affirmant *Nav.*, *Sylv.*, *Bon.*, *Vasq. etc. ap. Salm.* (6); modo expensæ fuerint in magna quantitate, et pater eas non remiserit: negant vero *Salm.* (7) *cum Mol.*, *Sot.*, *Fag.*, modo filius plus non consumpserit male, quam pater contentus fuit, ut in suam sustentationem et honestas recreationes expenderet; secus, si expensæ excessissent. Iis autem limitationibus utrinque positis, facile hæ duæ sententiæ conciliantur.

958. — Quæritur 5., an expensæ, factæ a patre in die nuptiarum, sint in collationem adducendæ. Resp. negative cum communi, etiamsi filius habeat bona propria, nisi aliud expresse constet de voluntate patris. *Nav.*, *Molina*, *Bon. etc. cum Salm.* (8).

959. — Quæritur 6., an mobilia, vestes pretiosæ et similia, data a parentibus, sint in collationem afferenda. Affirma, nisi parentes expresse aliud disposuerint (9). Et idem de arrhis et muneribus: *Salm.* (10) *cum communi*, *Sanch.*, *Bon. etc.*; idemque dicunt de vestibus pretiosis,

(1) *ib. n. 78.* — (2) *sess. 21. c. 2.* — (3) *d. 5. n. 37.* — (4) *loc. cit. n. 79.* — (5) *de 4. præc. c. unic. p. 4. §. 1. n. 81.* — (6) *ibid. n. 82.* — (7) *ibid. n. 83. et tr. 13. c. 5. p. 4. §. 2. n. 44.* — (8) *de 4. præc. cap. et punct. cit. n. 85.* — (9) *ex l. Ut liberis, et l. Illud. c. de collat.* — (10) *ib. n. 86.*

datis a viris uxoribus constante matrimonio: secus vero dicendum de vestibus ordinariis.

960. — „His adde 1.: si uxor, susceptis ex priori ma„rito liberis, ad secundas nuptias transit, quidquid a „priore marito donatione aut testamento acquisivit, ejus„dem matrimonii liberis cedere. Similiter, si maritus „alteram uxorem ducat.

961. — „Adde 2., hæredem adeundo hæreditatem non „commoda tantum et jura, sed etiam debita et onera „realia defuncti in se transferre. Interim tamen duplici „beneficio gaudere: 1) ut supra vires hæreditatis non „obligetur; 2) quod deductis expensis funeris et solutis „debitis quartam partem" *(quæ vocatur* falcidia *in legatis sive donationibus causa mortis, non vero in legatis piis; ut Salm.* (1); trebellianica *autem in fideicommissis)* „hæreditatis obtinere debeat hæres vel hæredes; „et si eam non habent, legatis, non tamen piis, ut notat „*Trull.* (2), detrahere possunt, beneficio legis *falc. Lay„mann* (3), *Sanch.* (4). Ut autem hoc beneficio frui possit „hæres, conficere tenetur inventarium" *(intra 30 dies, et per alios 60 concludere* (5), *nisi adsit legitimum impedimentum);* „tametsi hanc obligationem testator possit „remittere respectu legatariorum et fideicommissariorum, „quibus ex mera liberalitate aliquid relinquit, non tamen „respectu creditorum, quibus præjudicare non potest. „Universim enim ab onere inventarii et a rationibus „reddendis eos, quibus potest relinquere bona, sine onere „dandi partem aliis, potest liberare iisque concedere, „ut eorum dictis vel juramento stetur. *Mol., C. de Lugo* (6)."

(1) *de contr. c. 5. p. 13. §. 3. n. 196.* — (2) *l. 7. c. 18. d. 12. ex authent., similiter c. Ad legem Falc.* — (3) *l. 3. t. 5. c. 6. n. 7.* — (4) *l. 4. c. 15.* — (5) *l. 6. tit. 30. l. ult. §. sin autem dubius, de jure deliberandi.* — (6) *d. 34. s. 8. n. 236.*

TRACTATUS VI.

DE PRAECEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRAECEPTIS ECCLESIAE.

CAPUT I.

De præcepto octavo.

„PROHIBETUR hic omnis injusta læsio famæ et honoris „proximi, ac præcipue omnis falsitas et mendacium: ac „læsio verbalis, quæ fit tum in judicio falsa accusando „vel verum celando, de quo supra; tum etiam extra, per„niciose mentiendo, secreta revelando, *de quo vide Bon.* (1), „*Laym.* (2), ac denique detrahendo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium et dubitatio, ac quale peccatum.

962. *De judicio temerario, et quando est mortale?*
963. *De suspicione et dubitatione temeraria.*
964. *An hæc pertingere possit a mortale.*
965. *Quomodo discernatur judicium a suspicione.*

962. — „SUPPONO, hæc tria differre inter se, quod „*judicium* sit firma animi sententia seu assensus indu„bitatus: *suspicio* assensus inchoatus, quo quis inclinat „in unam partem, judicans probabiliter, latere aliquod „fundamentum opinandi: *dubitatio* autem non est assen„sus (nisi causaliter), sed quasi suspensio animi, in neu„tram partem inclinando. Quæritur ergo hic non de suspi„cione et judicio prudenti, quod sufficientibus indiciis „nititur, sed de imprudenti et temerario, quod iis desti„tuitur. Majora autem indicia requiruntur ad judicium, „quam ad suspicionem; et ad hanc, quam ad dubitationem.

(1) *de rest. d. 2. q. 2. p. ult.* — (2) *l. 3. p. 2. q. 5.*

„Resp. 1. Judicium temerarium cum plena advertentia „de gravi malo proximi communiter est mortale contra „justitiam. Ita *Fill.*, *Less.* (1), *Laym.* (2). Ratio est, quia „proximo fit gravis injuria, dum sine causa improbus „habetur, cum habeat jus ad bonum nomen et famam: „præterquam quod ex his judiciis plerumque gravia mala „sequantur. In confessione tamen non opus est expli- „care speciem mali judicati, cum omnia uni justitiæ com- „mutativæ in specie infima adversentur. *Esc.* (3).

„Dixi: *communiter;* quia, si judicium habeat magnam „probabilitatem, etsi non omnino sufficientem ad certi- „tudinem, erit veniale; quia moralis certitudo et magna „probabilitas non adeo distant, ut censeatur gravis in- „juria, judicare certum, quod est valde probabile, v. gr. „si judices, juvenem solum cum puella inventum in cubi- „culo illicita tractasse. Ex quibus resolvitur, peccari tan- „tum venialiter temere judicando sequentibus casibus (4):

„1. Si non sit grave malum, quod proximo temere „impingis: et sic eum, qui judicat, alium esse spurium „vel filium Judæi, a mortali excusant *Navarrus*, *Azor et* „*Lessius contra alios apud Diana* (5);

„2. Si sit grave quidem, sed non perfecte advertas;

„3. Si advertas quidem, te male judicare, non tamen „advertas, signa esse insufficientia, nec de iis dubites;

„4. Si signa sint sufficientia ad opinionem saltem pro- „babilem.

„5. Mortale etiam non est (per se loquendo), si de „indeterminato tantum judices: quia nulli fit gravis in- „juria. *Esc. l. c. ex Fagundo.*

„963. — „Resp. 2. Suspicio et dubitatio temeraria ex „genere suo videntur esse peccata tantum venialia, ma- „xime si procedant ex errore intellectus, quo indicia ut „sufficientia apprehenduntur. Ita *Laym. ex s. Th.*, *Nav.*, „*Mol.*, *Fill.* (6), *Less.* (7) *etc. contra multos*, qui putant „esse mortale. Ratio est, quia communiter suspicio tan- „tum est concitatio quædam ad assensum: manet enim in „mente suspicantis aliquo modo bona existimatio proximi: „ergo non fit illi gravis injuria, cum non totaliter detur-

(1) *c. 29. l. 2.* — (2) *l. c. t. 3. c. 2.* — (3) *ex. 10. c. 4. n. 36.* — (4) *vide Tann. 2. 2. q. 3. d. 2.* — (5) *p. 5. r. 69.* — (6) *tr. 4. c. 1. q. 5.* — (7) *l. 2. c. 29. d. 3.*

„betur de possessione bonæ famæ; fit tamen aliqua, quia „temere dubitatur.

Dixi: *maxime, si ex errore;* quia talis, cum non sit „per se voluntaria nec pertinax, meretur excusationem; si „vero ex malevolentia in suspicione gravi persistas, erit „mortale, ut docent *Less.*, *Fill. etc.*, ob injuriæ gravita„tem. Atque idem est de dubitatione positiva, orta ex „malevolentia absque causa: procedit enim ex contemptu „alterius proindeque gravis injuria reputatur.

964. — Quæritur, an suspicio sive dubitatio temeraria possit pertingere ad peccatum grave.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Caj. et P. Nav.*, quibus adhæret *Laym.* (1) *cum Diana*, *Sa*, *Arm. etc. ap. Salm.* (2). Ratio istorum, quia suspicio, quantumvis temeraria, nunquam graviter famam alterius lædere videtur.

Secunda sententia vero probabilior affirmat, si suspicio sive dubitatio sine indiciis fieret de peccatis gravissimis: ut esset de pio religioso suspicari, quod sit hæreticus, vel quod cum matre incestarit; vel de viro communiter habito ut catholico, quod sit Judæus vel atheus. Ratio, quia forte major injuria iis irrogatur talia suspicando, quam si certum judicium haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. Ita *Lugo*, *Mol.*, *Dic. etc. ap. Croix* (3) *et Salm.* (4), qui tenent hanc ut communem et veram.

965. — „Quæres, quomodo discerni possit suspicio a „judicio firmo, quando formido de opposito expresse non „est conjuncta.

„Resp. *Cajetanus* censet, eum judicare, qui rogatus, „an habeat rem pro certo, respondet, sibi certam aut „fere certam videri; eum vero suspicari, qui respondet, „se non esse moraliter certum, sed facile posse falli. „*Vide Bon.* (5).

(1) *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 2. n. 6.* — (2) *de rest. c. 4. punct. 7. §. 2. n. 102.* — (3) *l. 4. p. 2. n. 1177.* — (4) *ibid. n. 103.* — (5) *de rest. l. 2. q. 7. p. 1.*

DUBIUM II.

Quid sit et quam grave peccatum detractio.

966. *Quid sit detractio, et quid contumelia.*
967. *An excusetur a mortali, revelare defectus naturales alicujus etc.*
968. *Quando liceat crimina prodere.*
969. *An id liceat ad vitandum damnum proprium vel aliorum.*
970. *Quando secretum sit servandum;*
971. *Et quando possit manifestari; et an ad vitandum damnum proprium. Quomodo autem peccent alienas litteras legentes.* Remissive vide l. 2. n. 70.
972. *An liceat famam suam tueri alterum infamando.*
973. *An alterum infamare apud amicum.*
974. *An excusetur a mortali, propalare crimen publicum in uno loco in alio, ubi non est notorium.*
975. *Quando crimen possit dici publicum.*
976. *An infamatus de uno crimine possit infamari de alio.*
977. *Quid, si detrahis ex loquacitate? Et quid, si referas audita?*
978. *Vide alias resolutiones apud* Busembaum.
979. *Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur.*
980. *Quid, si sit superior?*
981. *Quid, si sit particularis, et cum possit, non avertit?*
982. *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda.*
983. *An liceat seipsum infamare.*
984 *Quomodo restituendus sit honor ablatus.*
985. *Quid, si dehonoratio fuerit secreta?*
986. *Quæ satisfactio præstanda?*
987. *An semper sufficiat petitio veniæ.*
988. *Quibus casibus expediat, confessarium omittere monitionem de hac satisfactione præbenda.*
989. *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia.*
990. *Quid, si offensor puniatur a judice vel damnetur ad satisfaciendum?*

966. — „Resp. Detractio est alienæ famæ injusta vio-„latio vel denigratio. Differt a contumelia, quæ est in-„justa honoris diminutio: 1. *objecto*, quia contumelia honor, „detractione autem fama læditur, quæ est opinio seu „æstimatio de alterius excellentia; honor autem est testi-„ficatio alienæ excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt „*modo;* quia contumelia instar rapinæ fit aperte contra „præsentem, detractio ut plurimum instar furti occulte

„et contra absentem. Unde, licet contumelia detractione „gravior sit, est tamen detractio peccatum mortale ex „genere suo, etsi ex parvitate materiæ aut indeliberatione fieri possit veniale. Ratio est, quia est gravius „furto, quod est mortale, cum lædat proximi famam, quæ „est majus bonum quam opes.

Hic quæritur, quando contumelia est peccatum mortale. Apud *Matth. 5, 22.* habetur: *Qui dixerit fratri suo: Raca, reus erit concilio; qui autem dixerit: Fatue, reus erit gehennæ ignis.* Explicant interpretes apud *Cornelium a Lapide*, verbum *raca* significare hominem vituperabilem sive sputo dignum, illudque proferentem dici *reum concilio;* quia in concilio tantum gravia crimina deferebantur. Sub verbo autem *fatue* intelliguntur cuncta convicia, gravem injuriam irrogantia. Hæc igitur verba contumeliosa per se sunt mortalia, nisi excuset circumstantia personæ vel inadvertentiæ vel animi nolentis graviter lædere. Ita præfatus *Corn. a Lap. et Conc.* (1). Hic vero *s. Thomas* (2) recte advertit: *Dicendum, quod, sicut licitum est, aliquem verberare causa disciplinæ* (puta patri, prælato, domino aut magistro): *ita etiam causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere.*

Omnes autem tenemur contumelias tolerare animum vindictæ abjiciendo: quandoque tamen expediens erit, contumelias repellere, nempe cum tolerantia prævidetur adscribi obsistendi impotentiæ aut stultitiæ; vel si obesse possit bono communi, prout si prælatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic petulantia subditorum augeretur, ut *Concina.*

„Detractio alia est directa et *formalis*, quæ fit ex intention famam lædendi: alia indirecta et *materialis* tantum, quæ fit ex levitate et loquacitate aliqua.

Ex dictis resolves:

967. — „1. Regulariter non est mortale (etsi per accidens ratione damni sequentis tale esse possit) revelare naturales defectus animi, corporis vel natalium; „quia tales non sunt morales; nec infamia apud pruden-

(1) *t. 4. p. 604. n. 3.* — (2) *2. 2. q. 72. art. 2. ad 2.*

„tes reputatur, quod quis v. gr. sit stupidus, spurius, „luscus. *Bon.* (1).“ *(Ita Less.* (2), *Salm.* (3) *cum Nav., Dic. etc. Si vero dicantur in faciem, aliquando possunt esse mortalia. Salm. ibid. Idem dicunt de defectus natalium propalatione, quæ aliquando etiam potest esse mortalis, ut dicere de viro honorabili, exercuisse vilissimum officium, vel fuisse mancipium: sed omnia maxime pendent a circumstantiis).*

„2. Plerumque etiam levis detractio habetur, si alium „infames generalibus nominibus peccatorum mortalium, „v. gr. esse iracundum, superbum etc. (etsi aliquando „gravis esse possit); quia audientes plerumque interpre„tantur de naturali propensione et defectu involuntario, „nec oritur grave damnum famæ. *S. Antoninus* (4), *Sylv.*, „*Less.* (5), *Laym.* (6).

„3. Similiter non erit mortale communiter, referre pec„cata mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabili„ter famam lædant: v. gr. si dicas, militem habere concubi„nam, pugnasse in duello, cogitare vindictam, adolescen„tem esse prodigum, deditum amoribus etc. *Laym.* (7).

„4. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam „naturales, spectata conditione et statu illius, graviter „noceas et sic graviter pecces: ut si gravem et optimi „nominis prælatum aut religiosum mendaciis assuetum „esse, virum gravem ac consularem illegitime natum, „Judæum etc. dicas.“ *(Item Salm.* (8) *cum Less., Navarro, Dic. etc.)* „Idem est, etsi de altero nihil in par„ticulari, sed tantum in genere dicas, v. gr. te scire ali„quid de illo, quod si dicas magno illum rubore sis affectu„rus. *C. Lugo* (9).

968. — „5. Crimen aut defectum alicujus, modo verum, „sæpe licet prodere ob justas causas: v. gr. 1) cum ex„pedit, superiorem scire suorum defectus, ut emenden„tur, *de quo vide supra de correctione frat.*; et sic eos, „qui crimen occultum filiorum parentibus vel famulorum „heris“ *(vel religiosorum prælato ut patri: vide dicenda*

(1) *t. 2. d. 2. q. 4. p. 2.* — (2) *c. 11. n. 14.* — (3) *de rest. c. 4. punct. 5. §. 2. n. 45.* — (4) *1. p. t. 8. c. 4.* — (5) *d. 3. n. 18.* — (6) *lib. 3. tr. 3. p. 2. c. 3. n. 3.* — (7) *l. 3. t. 3. p. 2. c. 3.* — (8) *l. c. n. 43.* — (9) *d. 14. n. 49.* — (10) *l. 7. c. 10. d. 11.*

l. 5. n. 243.) „in ordine ad correctionem (cavendo tamen, „ne ex revelatione majus damnum sequatur) significant, „communiter excusari docet *Trull.* (1) *ex Bonac. etc.*; „uti et uxorem loquentem cum marito vel contra de cri„minibus occultis filiorum vel famulorum; 2) causa con„silii vel auxilii capiendi; in quo tamen videndum, ut „cum minimo damno tertii fiat; 3) causa cavendi alte„rius damni: ut si alicujus æstimatio falso concepta de „ejus doctrina, probitate, est aliis perniciosa. Unde, cum „agitur de conferendo officio, de contrahendo matrimo„nio, de suscipienda religione, assumendo medico, præ„ceptore, famulo, famula etc., licet manifestare (imo ali„quando oportet) occulta alterius impedimenta, inhabili„tatem, crimina, unde notabile aliquod incommodum me„rito timeretur: dummodo nulla alia sit ratio commodior „impediendi, et damnum, quod proximo timetur, sit majus „aut saltem æquale damno, quod ex manifestatione de„fectus aut criminis alterius ei obvenerit. *Less.* (2).

Maxime hic advertenda doctrina *s. Thomæ* (3), ubi docet, illum proprie detrahere, qui male loquitur de altero, intendens ejus famam denigrare; secus autem, si hoc non intendat, sed aliquid aliud. Ratio, quia, ut addit idem *s. Thomas l. c.: Hoc autem non est detrahere per se et formaliter loquendo, sed solum materialiter et quasi per accidens.* Unde infert sanctus Doctor, quod, *si verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, neque potest dici detractio.* Hinc dicendum cum *P. Conc.* (4), *Cont. Tourn.* (5), posse revelari crimen alterius 1., ut proximus emendetur, deferendo illud judici aut prælato, domino aut parenti; 2., ad damnum publicum vitandum; 3., ad tuendum innocentem: puta, si innocens accusetur de homicidio, potes manifestare auctorem; vel si scis, furem habitare cum alio ignorante, potes eum certiorare, ut sibi caveat; ita *Conc. l. c., Cont. Tourn.* (6), *Lugo* (7) *et Salm.* (8) *cum Soto, Bann. et Tap. ex s. Basilio* (9), qui ait, bene posse

(1) *l. 7. c. 10. d. 11.* — (2) *l. 2. c. 11. d. 12.* — (3) *2. 2. q. 73. art. 2.* — (4) *p. 626. n. 17.* — (5) *de justit. et jure p. 3. c. 3. art. 3. sect. 2. v. non peccat.* — (6) *l. c. n. 5.* — (7) *d. 14. n. 95.* — (8) *t. 13. c. 4. punct. 5. §. 4. n. 64.* — (9) *in regul. brev. interr. 25.*

crimen revelari, quando necessitas poscit, ut periculo consulatur aliquorum. 4., Addunt *Lugo* (1), *Tourn. l. c.*, *Bonac.* (2) *et Salm. l. c. cum aliis cit.*, quod unusquisque ad evitandum grave damnum sui vel aliorum, etiam in bonis fortunæ, licite potest detegere grave crimen alterius; modo non intendat illum infamare, sed damnum proprium vel alienum vitare: sufficit autem, ut damnum vitandum sit grave, quamvis majus damnum immineat diffamato. Secus vero, si damnum vitandum sit leve vel longe minus. Ita *Salm.* (3) *cum Vill.*, *Dic.*, *Tap.*, item *Elbel* (4), *Mazzotta* (5), et hoc satis probabile puto cum *Lugo* (6), qui dicit, eo casu te non teneri, neque ex justitia neque ex charitate, proximi crimen occultare cum gravi tuo damno. Non ex justitia; quia proximus ad famam suam non habet jus ita strictum, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando oportet eam patefacere ad proprium damnum effugiendum: si enim spectat ad bonum commune, quod sine sufficienti causa non manifestentur crimina occulta, magis ad commune bonum pertinet illa revelare, quando hoc est necessarium, ne alii errent cum notabili suo dispendio. Neque tenetur ex charitate; quia charitas non obligat cum tanto detrimento: sicut enim non teneris impedire damnum proximi, etsi majus, cum gravi damno tuo; ita nec etiam teneris eo casu occultum crimen proximi celare; ita *Lugo*. Et hoc etiam in dubio de gravitate tui damni; quia in tali dubio favendum est innocenti, uti dicunt *Salm. ib. cum AA. cit.* Hæc autem omnia intelligenda, modo non possit damnum aliter averti, et modo non amplius nec pluribus crimen manifestetur, quam oportebit ad reparandum damnum, quod timetur.

969. — Sed hic magna quæstio occurrit, an ad vitandum grave tuum damnum possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injuste per vim aut fraudem, puta aperiendo litteras etc. In hac plures sunt sententiæ: *Solus* (7) dicit, non posse, etiamsi mortem subire deberes, et fere consentit *Sanch.* (8); *Nav.* autem

(1) *l. c. n. 112.* — (2) *p. 8. n. 1.* — (3) *ibid. n. 65.* — (4) *conf. 12. n. 353.* — (5) *t. 2 p. 442. q. 5.* — (6) *dict. d. 14. n. 97. et 112.* — (7) *l. 5. de just. q. 10. art. 2.* — (8) *cons. l. 6. c. 6. dub. 2. n. 6.*

dicit, non posse, si damnum irreparabile alteri immineat ex illa infamatione; secus, si reparabile. *Molina* (1) censet, tunc tantum posse revelare, quando longe majus detrimentum tibi times; *Lessius* (2) vero, *P. Navar.* (3), *Mazzotta* (4), *Concina* (5) (et probabile putant *Salm.* (6) dicunt, posse te revelare ad quodcumque tuum grave damnum vitandum; quia, licet peccaveris notitiam accipiendo, in gravi tamen necessitate poteris illa uti: prout, quamvis injuste furatus sis equum, potes tamen adveniente necessitate illo uti, etiam cum damno domini. Inter has tam varias sententias mihi magis arridet sententia *Lugonis* (7), quem sequuntur *Croix* (8), *Cont. Tourn.* (9) *et Spor.* (10). Docet hic magnus theologus, te non posse, generaliter loquendo, uti notitia illa injuste accepta cum alterius damno, ob quodcumque damnum tuum effugiendum. Ratio, quia actio injusta, qua tu secretum accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura: prout casu, quo debitor est in extrema vel gravi necessitate, non tenetur restituere, etiamsi creditor eadem necessitate laboret, ut diximus *hoc l. 4. ex n. 701.* Sed omnes (*vide ib.*) *cum eod. Less.* dicunt, quod teneris restituere, si præcise propter illam subtractionem proximum in eamdem necessitatem injeceris. Sic a pari in casu nostro; Si tu secretum revelando damnum infers alteri, teneris ad restitutionem, cum per illam fraudulentam secreti extorsionem, proximum conjecisti in necessitatem tale damnum patiendi. Et hanc sententiam tenet etiam *Laym.* (11). Tunc tantum recte admittunt *Lugo* (12), *Spor. et Croix ll. cc.*, te posse crimen manifestare, quando esset tibi permissum, etiam per vim aut fraudem illud exquirere et litteras aperire *): et casus esset: 1. si revelatio esset necessaria ad commune

(1) *d. 37. n. 13.* — (2) *lib. 2. c. 11. n. 55.* — (3) *l. 2. de rest. c. 4. n. 131.* — (4) *tom. 2. p. 443.* — (5) *t. 4. p. 627. n. 18.* — (6) *tr. 13. c. 4. punct. 5. §. 4. n. 65.* — (7) *d. 14. n. 101.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 1233.* — (9) *loc. cit. v. sed si.* — (10) *de 8. præc. c. 4. n. 46.* — (11) *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 3.* — (12) *ex n. 103.*

*) Ad hunc sensum sententiam suam reformavit *s. Alphonsus*, uti patet ex retractatione 40. *Editor.*

bonum reipublicæ: 2. si alter teneretur ex justitia secretum revelare ad damnum tuum reparandum; 3. si ille injuste te vexaret. Alias non licet tibi, alterius litteras aperire ad bonum tuum procurandum, vel ad malum aliquod vitandum, quia hoc esset contra commune bonum humani commercii; tantum enim id permittunt auctores ad se tuendum ab injusta vexatione inimici, ut *Less.* (1), *Laym.* (2), *Bon.* (3) *et Salm.* (4) *cum aliis communiter.* An autem possis defectum alterius detegere, ut ille excludatur ab amicitia alicujus, et tu ad illam admittaris? *Vide supra l. 2. de pecc. n. 72. vers. an citra*, ubi diximus, id illicitum esse.

970. — Quandonam autem *secretum* sit servandum? Prænotare oportet, quod secretum triplex esse potest, scilicet: ex sua natura, promissum et commissum. I. Secretum *ex sua natura:* puta si casu aliquid scias, servare debes ex justitia, dum ex manifestatione graviter alter læderetur in fama vel bonis; nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mortis, nisi damnum alias imminens sit commune et grave. Ita *Sanchez* (5), *Salm.* (6) *cum Bon.*, *Diana etc.*, *Trull.* Sed vide mox dicenda *num. seq.*

II. Secretum *promissum* regulariter obligat graviter vel leviter juxta intentionem promittentis. Ita *Salm.* (7), *cum Sanch. et Lugo.* In dubio autem dicendum puto, neminem censeri gravi obligatione obstrictum, nisi de illa constet. Notandum autem est, quod promissio secreti, etiam jurata, non obligat, quando tu revelare teneris: unde judici legitime interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. At si secretum sit tibi commissum, et alias non est publicatum, teneris servare etiam legitime interrogatus, et potes respondere, te nihil scire, scilicet ad revelandum; quia judex nequit abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex alia via res sit jam cognita, aut sit justa causa illam revelandi, ut infra. Ita *Lugo* (8), *Bon.*, *Dic.*, *Pal.*, *Nav. cum Salm.* (9).

(1) *l. 2. c. 12. n. 133.* — (2) *l. 3. tr. 2. c. 4. n. 2.* — (3) *d. 2. q. 3. p. un. n. 5.* — (4) *tr. 13. c. 4. punct. 6. §. 2. n. 85.* — (5) *cons. l. 2. c. 6. d. 2.* — (6) *de restit. c. 4. punct. 6. §. 1. n. 76.* — (7) *ibid. n. 77.* — (8) *d. 14. n. 141.* — (9) *ibid. n. 78.*

III. Secretum autem *commissum*, quod alias dicitur rigorosum et absolute naturale, potest committi expresse vel tacite, prout medicis, advocatis, obstetricibus, theologis consultis. Et hoc secretum strictius obligat. (1)

971. — Ex quadruplici autem capite potest manifestari secretum commissum, saltem sine peccato gravi: 1. Ex præsumpto consensu principalis, ut *Salm.* (2) *cum Lugo*, *Sanch.*, *Valent. etc.*; 2. ex parvitate rei sub secreto commissæ; vel si aliunde res sit cognita vel publicata. *Salmant.* (3). An autem sit mortale, rem gravem sub secreto commissam uni vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare? Probabiliter negatur cum *Lugo* (4), *Bon.*, *Trull.*, *Azor*, *Salm. ibid.*; dummodo non detegatur personæ, cui creditur, quod secretum committens specialiter voluerit celari; et ita etiam *Ronc.* (5) *et Mazzotta* (6). 3. Ex inadvertentia vel indeliberatione: sive ex suppositione, quod res non sit gravis. Notant tamen *Salm.* (7) *cum Sanch.*, quod, ut revelans excusetur a mortali, debet certo credere, rem non esse gravem. 4. Ex justa causa, nempe si servare secretum verteret in damnum commune vel alterius innocentis, seu etiam ipsius committentis; quia tunc ordo charitatis postulat, ut reveletur; unde etiamsi jurasses, tunc detegere posses. Ita communiter *Salm.* (8) *cum Molina*, *Dic.*, *Valent.*, *Bannez*, *Nav.*, *Bon.*, *Trull.*, *Reg. etc.*

An autem quis possit revelare secretum commissum ad proprium damnum grave effugiendum?

Loquendo de secreto commisso sive rigoroso negat *de Alexandro* (9) *cum Scoto*, *Sylv. et Regin.* Ratio, quia secretum servandum est, semper ac sine peccato servari valeat: et huic sententiæ adhæret *d. Thom.* (10), ubi dicit, secretum commissum servari debet, *quando de se celari potest sine peccato.*

Secunda sententia, quam tenet *Molina* (11), censet, tunc posse tantum revelari secretum, quando ejus observantia vergeret in multo gravius damnum ipsius manifestantis.

(1) *vide Salm. d. c. 4. n. 75. et 79.* — (2) *d. n. 79. in fine.* — (3) *n. 80.* — (4) *d. 14. sect. 9. n. 147.* — (5) *de 7. pr. c. 4. q. 4.* — (6) *q 10.; vide n. 973.* — (7) *ibid. n. 81. in fine.* — (8) *n. 82.* — (9) *conf. monial. p. 124. q. 9.* — (10) *quodlib. 1. art. 15.* — (11) *d. 24. n. 2.*

Tertia sententia vero communior et probabilior, quam tuentur *Laym.*(1), *Sot.*(2), *Less.*(3), *Navar.*(4), *Lugo*(5), *Roncagl.*(6), *Sporer*(7), *Elbel*(8), *Bonacina*(9), tenet, te posse aperire secretum ad vitandum tuum grave damnum, etsi inde alteri immineret periculum mortis, modo illud sine vi aut fraude exceperis. Ratio, quia non teneris cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare: et non præsumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id certe appareat, ut addunt *Lugo*(10) *et Croix*(11). Nec obstat dicere, quod spectet ad bonum commune secreta commissa servare, ne humanum perturbetur commercium. Nam respondet *Lugo*, ut diximus supra, hoc verum esse, nisi ex observantia secreti damnum alterius interveniat; eo enim casu magis ad bonum commune pertinet, ut unusquisque noscatur, qualis est, ne alii ex ignorantia graviter errent et perniciose decipiantur cum damno innocentium. Præterea, si potest ille, cui secretum est commissum, illud revelare ad vitandum damnum innocentis ex communi DD., ut supra vidimus, cur debet ipse inferioris esse conditionis quam alii, ne posset revelare ad damnum proprium effugiendum? Excipe tamen, ut communiter DD. docent, nisi ex tali revelatione immineat damnum commune grave. Dicimus: *grave;* nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares, ut dicunt *Sanchez*(12) *et Ronc. l. c. cum Trull.;* quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum. Quid, si sit promissum? Quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est, te posse manifestare, cum nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. Ita *Laym.*, *Ronc.*, *Spor. et Holzm. locis supra cit.* Quid vero dicendum, si expresse promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio

(1) *l. 3. tr. 3. p. 3. c. 5. n. 2.* — (2) *de just. q. 10. art. 2.* — (3) *l. 2. c. 11. n. 53. et 54.* — (4) *c. 18. n. 54.* — (5) *d. 14. n. 102.* — (6) *de 7. præc. c. 4. q. 3. r. 2.* — (7) *dec. c. 4. sect. 3. de 8. pr. n. 46.* — (8) *conf. 13. n. 390.* — (9) *de rest. d. 2. qu. 2. p. un. n. 8.* — (10) *dict. d. 14. n. 116.* — (11) *l. 3. p. 2. n. 1232.* — (12) *cons. c. 6. d. 2. n. 5.*

vitæ, an revelare posses in periculo mortis? Affirmat satis probabiliter *Spor.* (1), dicens, tunc posse et teneri; quia nulli est licitum, propriam vitam prodigere: et huic sententiæ se adjungit *Laym.* (2) juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam (3), ubi tenet cum *P. Nav.* (et idem tenent *Sot.*, *Rodr. et Vega apud Salm.* (4), non esse licitum, alterius vitæ propriam postponere, puta cedendo cibum in penuria, aut tabulam in naufragio; quia ex præcepto charitatis quisque tenetur propriam vitam præferre alienæ. Sed cum sit etiam valde probabilis et communior sententia opposita, quod liceat ob honestum finem, conservationem propriæ vitæ omittere ob alterius vitam servandam, ut tenent *Lugo* (5), *Less.* (6) *et Salm. ib. cum Victor*, *Prado*, *Diana ac Trull.*; quia hoc non est directe sibi mortem inferre, sed vitam non tueri, quod licitum est ob justam causam: ideo valde probabiliter DD. cum *Lugo* (7), *Mol.* (8) *et Croix* (9) *cum Haun.* dicunt, in casu proposito te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitæ, si id promiseris; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

Quomodo autem peccent aperientes et legentes litteras alienas, *vide l. 2. n. 70.*

972. — „6. Hinc quoque, si quis injuste lædit famam „tuam, nec potes eam tueri nec recuperare alia via, „quam imminuendo quoque famam illius, id licet (dum- „modo falsa non dicas) in tantum, quantum ad tuam fa- „mam conservandam necesse est, nec magis lædas, quam „lædaris, collata tua et alterius persona. *Vide C. de Lu-* „*go* (10)." *(Ita Cardenas ap. Croix* (11), *et consentit Cont. Tourn.* (12). *Secus tamen, si agatur in judicio, et tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. Omninò etiam peccas, si falsa dicas, ex propos. 44. damnata ab Innoc. XI., quæ dicebat: Probabile est, non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat etc.)*

(1) *de 8. præc. c. 4. n. 46.* — (2) *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 4.* — (3) *l. 2. c. 3. n. 4.* — (4) *de rest. c. 2. p. 2. §. 3. n. 34.* — (5) *d. 10. n. 48.* — (6) *l. 2. c. 9. n. 29. et 31.* — (7) *d. 14. n. 115.* — (8) *d. 37. n. 10.* — (9) *lib. 3. p. 2. n. 1232.* — (10) *n. 50.* — (11) *l. 3. p. 2. n. 1217.* — (12) *de justit. et jure part. 3. cap. 3. art. 3. sect. 5. v. quæres in med.*

973. — „7. Si quis solatii tantum causa, et non intentione detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua infamia proveniat auctori; ea enim ipsi imputanda est." (*Est communissima op. Salm.* (1) *et communis cum Mazzotta* (2) *cum Nav., Bon., Sayr., Led. etc. Hinc probabiliter ait Mazz. cum aliis, excusari posse saltem a mortali famulos detegentes injurias illatas a dominis, uxores a viris, filios a patre, religiosos a prælato.*) „Cavendum tamen, ne dicatur pluribus vel apertius nominetur persona, quam necesse sit ad consilium vel solatium. *Less., Laym., Tann.* (3), *C. Lugo* (4); et sic excusari posse famulos (saltem a mortali), qui injurias sibi ab heris suis, uxores, quæ a maritis, filios, qui a patre, religiosos. qui a prælato illatas, doloris tantum mitigandi causa, referunt, docet *Trull.* (5) *ex Less., Laymann, Tann., Nav., Diana* (6). Item putat *Caj.* dicendum, si crimen occultum reveles uni alicui viro prudenti et taciturno, cui dicere perinde sit, ac si nulli diceretur; eo quod damnum illud censetur leve: et sic *Trull.* (7) *cum Diana* (8) excusat pœnitentem, qui in confessione manifestat complicem; dicuntque cum *Tanner, Bon., Escobar.* (9), eam sententiam esse probabilem. Verum hoc universim non videtur satis tutum; quia læsio famæ apud unam etiam personam censetur gravis, ut patet ex judicio temerario: imo sæpe quidam ægrius ferunt, se lædi apud unam personam gravem, quam tres vel quatuor alias. Unde *Suar., Fill., Less., Azor et Laym.* putant, communiter esse mortale. *Vide C. Lugo l. c.*

Sed opposita sententia, nempe quod revelare crimen alterius uni vel alteri viro probo non sit mortale, satis est probabilis, ut dicunt *Lessius* (10), *Caj.* (11), item *Trull., Covar., P. Navar., Reg, Bon., Tamb. et alii.* Ratio, quia, cum fama consistat in communi æstimatione hominum, non censetur absolute diffamatus, qui apud unum vel alterum tantum suam famam amiserit. Et huic sen-

(1) *tr. 13. c. 4. p. 5. §. 2. n. 46.* — (2) *t. 2. p. 444.* — (3) *2. 2. q. 8. d. 2. d. 4.* — (4) *d. 14.* — (5) *l. 7. c. 10. d. 11.* — (6) *p. 2. r. 39.* — (7) *l. 7. c. 10. d. 11.* — (8) *p. 1. t. 3. misc. r. 22. et p. 2. t. 5. misc. r. 33.* — (9) *ex 9.* — (10) *lib. 2. c. 11. n. 70.* — (11) *2. 2. q. 73. art. 2.*

tentiæ aperte adhæret *d. Thom.* (1), ubi dicit: *Ad 3. dicendum, quod, si aliquis referat prælato culpam proximi, intendens vel cautelam in futurum vel aliquid hujusmodi, quod ad emendationem proximi videret expedire, non peccat. Si autem hoc sive prælato sive alicui amico suo ex malitia refert, tunc peccat mortaliter. Quodsi ex incautela alicui dixerit hoc*, (id est crimen alterius) *ita tamen, quod non proveniat inde aliud, vel infamia vel vituperium proximo delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licet incaute agat.* Ergo s. Doctor putat, non provenire illi infamiam, cujus crimen uni tantum reveletur, nisi aliunde infamia ei proveniat, nempe si alter sit aliis manifestaturus. Secus autem, ait *s. Thom.*, si tu peccatum proximi amico revelares *ex malitia*, nempe ex pravo animo nocendi; tunc enim non poteris a mortali excusari. Nec dicas verbum illud: *ex incautela*, intelligi pro inadvertentia; ex hac enim nunquam peccatur mortaliter; sed omnino intelligitur imprudentia sive levitas animi, quæ tantum est venialis; et tunc tantum erit mortalis, cum ex ea *inde provenit delinquenti infamia aut vituperium.* Nec obstat paritas judicii temerarii a *Busemb.* allata; nam bene respondet *Lessius l. c.*, quod ibi peccatum mortale non committitur ob damnum famæ, sed ob gravem injuriam, quæ alteri irrogatur, cum quisque habeat jus, ne falsum crimen ei imputetur, et ideo judicium temerarium est mortale, ut docet *d. Thomas* (2), dicens: *Hoc autem ipso, quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, indebite contemnit ipsum, et ideo injuriatur ei.* Idque patet ratione; quia, si judicium temerarium esset mortale ob damnum famæ alteri proveniens, etiamsi tu ex justis indiciis tibi tantum notis judicares de occulto illius crimine, adhuc graviter peccares, quod nemo dicet; ergo malitia judicii temerarii non sumitur ex damno infamiæ, sed ex contemptu sive injuria, quæ proximo infertur.

„8. Crimen simpliciter publicum, sive sit notorium jure „sive facto, manifestare aliis, qui id nesciunt, non est „peccatum mortale injustitiæ: quia hoc ipso auctor amisit „jus ad famam, cum ratio justi judicii et evidentia facti

(1) *quodlib. 11. art. 13. ad 3.* — (2) *2. 2. q. 60. art. 3. ad 2.*

„faciat, ne de injuria juste queri possit. Quod confirmat „consuetudo, mandans historiæ publica crimina.

„Dixi: *non est mortale injustitiæ;* quia detegere eo „loco, quo fama non erat perlatura, vel nonnisi post „longum tempus, vel aliter cum gravi mœrore ejus, qui „commisit, sæpe potest esse mortale contra charitatem, „ut *Less.*, *Val.*, *Tol.* (1) *contra Nav. et Coj. Vide C.* „*Lugo* (2), *Fag.* (3).

974. — Quæritur, an peccet mortaliter, qui crimen in aliquo loco publicum manifestat in alio loco, ubi ejus notitia nondum pervenerit, nec perventura erit intra breve tempus. Circa dubium hoc tres sunt sententiæ.

Prima cum Dicast., *Vill.*, *Antoine*, *Cont. Tourn.* (4), *Cuniliati etc.* tenet, peccare graviter contra justitiam, quia peccator ille in eo loco adhuc est in suæ famæ possessione.

Secunda sententia cum *Lessio*, *Bon. et Sylv.* tenet, peccare graviter, sed tantum contra charitatem. Ratio, quia, licet reus jam amiserit jus ad famam, graviter tamen ille tristaretur, si sciret, crimen suum patefactum fuisse, ubi erat occultum.

Tertia sententia communior, quam tenet *C. de Lugo* (5) (et hic vocat communem et veram) *cum s. Antonino*, *Cajetano*, *Ledesma et Joan. Major*, *ac Salm.* (6) *cum Navarro*, *Bannez*, *Serra*, *Filliuc.*, *Fagund.*, *Machado et aliis.* dicit, non peccare graviter neque contra charitatem. Plures adducunt rationes præfati auctores pro hac sententia. Ratio mihi probabilior videtur esse, quod publico bono conducit, facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; publicum enim bonum sane præferendum est famæ privati hominis. Hæc tamen ratio valet tantum respectu illorum criminum, quæ reddunt hominem perniciosum et ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii, proditorii, lenocinii, scandalosæ impudicitiæ et similium *). Nec obstat dicere, reum in eo loco suam famam

(1) *l. 5. c. 65.* — (2) *d 14. n. 59.* — (3) *p. 2. l. 5. c. 3.* — (4) *de just. et jure part. 3. c. 3.* — (5) *de rest. d. 14. n. 59.* — (6) *eod. tit. c. 4. punct. 5. §. 3. n. 61.*

*) Et non nisi cum hac limitatione hanc sententiam admittit *s. Alphonsus* in sua retractatione 12. inter recentes. *Edit.*

possidere, et ideo non posse illa expoliari cum sola opinione probabili. Nam respondetur, quod eodem tempore, quo suum crimen fit publicum, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad suam famam, et ex alia communitas aliorum acquirit jus ad eum agnoscendum, ut vitet; et cum suum jus tunc evadit incertum, redditur etiam incerta possessio illius. *P. Concina* in hac quæstione distinguit et ait, quod, cum delictum est publicum *notorietate facti*, id est, si publice est patratum, tunc in omni loco manifestari potest; cum autem esset publicum tantum *notorietate famæ*, respectu ad illius manifestationem sic concludit: *Cauti omnes sint oportet, quia facile fingitur hæc publica fama* *).

„9. Similiter non est peccatum contra justitiam, saltem „mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de „ea loqui; sicut enim captivitas est publica, sic etiam „causa videtur esse facta publica. *Sayr.*, *Bon.*, *Trull.* (1), „ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum ali„cujus publicum, referendo simul pœnitentiam et emen„dationem; secus, si taceatur pœnitentia, quam fecit: sic „ait peccare historiographum, describendo peccata mor„tuorum publica et non referendo pœnitentiam vel emen„dationem, si resipuerint.

„10. Similiter manifestare crimen, quod nondum est „publicum, moraliter tamen certum est, brevi fore publi„cum (sive per facti evidentiam, sive per sententiam ju„dicis) non est mortale; quia parum nocet, nisi tamen „ex ista anticipatione sequerentur gravia damna, v. gr. „in officio etc. *C. Lugo* (2).

(1) *l. 7. c. 10. d. 11.* — (2) *l. c. n. 92.*

---

*) His addendum videtur, quod scribit *s. Auctor* in hom. apt. 11. n. 13. „Delictum vero alicujus publicum uno tempore, „non potest in alio, in quo factum est occultum, publicari „sine gravi culpa, saltem contra charitatem; excipe tunc, „si delictum esset publicum, non solum notorietate facti, „sed etiam notorietate juris, nempe per sententiam judicis „aut rei confessionem in judicio, ut docent *Lessius, Lugo, „La Croix etc.* Cæterum hoc non obstante non prohibetur, „quin historici delicta publica describant etiam ex solo „facto. *Sotus, Molina, Vasquez.*" *Editor.*

975. — Ut autem aliquod crimen possit dici publicum, censent *Mol.*, *Lugo et Haun. ap. Croix* (1) *et Elbel* (2) *cum aliis*, sufficere, si in aliqua communitate octo personarum quatuor illud sciant, vel si centum personarum sciant quindecim; vel si mille, sciant viginti in circa diversarum familiarum plusquam duarum: publicum autem esse in aliqua vicinia 40 personarum, si sciant 8 ex diversis familiis: item, si in oppido 5000 civium sciant 40 per illud dispersi: addit *Stephan. cum aliis*, crimen dici famosum, si illius fama pervagatur per majorem partem oppidi, communitatis, viciniæ vel parochiæ. Item dicunt *Mol. et Lugo*, dici infamatum in regno, qui jam infamatus est in curia vel in alio illustri loco, ex quo facile in regnum fama dimanet.

976. — „11. Infamem in uno crimine de altero valde „affini infamare est tantum veniale: ut v. gr. si de adul„tero dicas, quod miserit litteras amatorias: quia tunc „non notabiliter augetur infamia." *(Nec si de publico fure dicas, esse perjurum; nec si de famoso lusore dicas, omisisse missam, non curare familiam. Ita Salm.* (3) *cum Less., Lugo, Bon., Tap. etc. Vel si dicas de milite, fornicationem vel duellum patrasse.)* „De disparato ta„men et non connexo crimine infamare est mortale: quia „infamis in uno genere vitii non amisit jus famæ in „aliis virtutibus. *Tanner* (4) *ex Nav. et Less.*" *(Sic etiam dicunt Salm. ibid. cum Less., Lugo, Bon. etc., esse grave, de fœmina diffamata de uno adulterio narrare aliud occultum)* „*contra Sylv.* (5), *Palud. etc.*

977. — „12. Detractio *materialis* ex loquacitate orta „est mortale, si gravem proximi læsionem importet, idque „advertatur: quia, etsi non intendatur directe læsio alte„rius, ea tamen indirecte et implicite est volita et æqui„valet formali. Veniale autem tantum erit, si non sequa„tur læsio gravis, quia scilicet communiter non serio „accipitur nec creditur. Similiter erit veniale tantum, „audita referre ut audita tantum, hoc est, nihil affirmando „de rei veritate, sed dubitationem potius suam de ea

(1) *lib. 3. p. 2. n. 1219.* — (2) *conf. 13. n. 379.* — (3) *l. c. §. 2. n. 52.* — (4) *d. 4. de just. q. 8. d. 7. n. 141.* — (5) *v. detractio.*

„significando; ita ut nulla inde secutura putetur infa-„mia, nec auditores rationabiliter sint crediturі. Ita contra „*Axor.* (1) docent *Tann.* (2), *Esc.* (3), eo quod diffamatio, „si forte sequatur, imputetur audienti, si credat. Idem „docet *C. de Luyo l. c.*, recte limitans, nisi grave dam-„num ex modo narrandi vel ex levitate audientium (qui „temere crediturі sint et vulgaturi) secuturum possis „prævidere. Hinc peccas graviter contra justitiam, si „referens grave crimen addas, id tibi dictum esse a viro „fide digno; quia præbes sufficiens fundamentum cre-„dendi. *Vide Dian.* (4).

Quæritur, an referre tantum peccata occulta alterius ut ab aliis audita sit mortale. Dicendum I. Non peccas mortaliter, si ita referas, ut tibi probabile non sit, ullam inde infamiam orituram, eo quod alii non sint crediturі. Dicendum II. Si audita referas coram iis, qui probabiliter sint crediturі ex sola sua levitate vel malitia, non peccas contra justitiam, quia non es causa efficax damni, sed mere per accidens; at peccas contra charitatem, quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantum commode potest. Dicendum III. Si tandem ita referas, ut audientes probabiliter et merito sint crediturі, puta si asseras audivisse a persona fide digna, tunc peccas etiam contra justitiam quia das sufficientem causam credendi malum. Ita *Less.* (5), *Lugo* (6), *Spor.* (7) *cum s. Anton.*, *Caj.*, *Sylvest.*, *Laym.*, *Tamb. et communi*, *Croix* (8), *Salm.* (9) *cum Soto*, *Trull.*, *Vill.*, *Sylvio etc.* Addit *Less.* (10), (et hoc *Salm.* (11) habent ut certum *cum Bann.*, *Lugo et Bon.*) quod, si referas crimen alicujus valde enorme, puta hæresis, rebellionis aut sodomiæ, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas; quia hæc sola suspicio horum valde infamat, juxta dicta *n. 964.* E converso, si referas crimen tanquam auditum a personis fide indignis, v. gr. ab inimicis infamati, et tunc non peccas mortaliter respectu infamati, ut *Salm. ibid.*

978. — „13. Mortuum infamare minus grave est, quam

(1) *n. 3. l. 13. c. 6.* — (2) *2. 2. d. 4. q. 8. d. 7. n. 121.* — (3) *ex 10. c. 4. n. 40.* — (4) *t. 5. misc. r. 18.* — (5) *l. 2. c. 11. d. 5.* — (6) *d. 14. n. 56. et 57.* — (7) *de 8. præc. c. 4. n. 62.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 1207.* — (9) *de rest. c. 4. punct. 5. §. 2. n. 51.* — (10) *l. c. n. 24.* — (11) *ibid. n. 49.*

„vivum; mortale tamen et ad restitutionem obligans. „*Less.* (1), *Bon.* (2).

„14. Non esse mortale, de aliquo ignoto vel indeterminato male loqui, v. gr. in tali loco esse multos improbos, in tali collegio unum canonicum commisisse grave „crimen, v. gr. simoniam, docet *Escob.* (3), *Fag.*, quod „*Trull.* (4) *ex Bon.*, *Az. etc.* limitat, si non sit tale, „quod in alios redundet.

„15. Gravissime autem peccant, qui ordini seu statui „alicui religiosorum in communi vel monasterio detrahunt, „dicendo v. gr., quod in eo male vivatur, non servetur „observantia regularis etc., *nisi id sit plane notorium:* *) „quia gravissime nocent, tenenturque sub mortali ad „restitutionem toti communitati, a qua superioris remissio non excusat. *Sot.*, *Nav.*, *Trull.* (5). Talem autem „sufficienter confiteri, si dicat, detraxi cuidam religioni, „ordini vel monasterio etc., sive sit communitas numerosa, sive non, docent *Lugo et Tamb.* (6).

„16. Similiter mortale est, tacita persona nominare „monasterium vel ordinem religiosum, ex quo aliquis „grave peccatum occultum, v. gr. adulterii vel fornicationis, commiserit: *Nav.*, *Trull.* (7).

„17. Explicandum est in confessione, an apud multos „et quot circiter, an vero apud unum tantum alicui detraxerit. Ita probabiliter *Bon.* (8) *ex Sanchez*, *Sylv.*, „*Andr.* (9). Sed *C. Lugo* (10) *ex Nav.*, *Salas*, *Coninch.* „*etc.* negat dicitque, contrarium esse probabilius. Nec „omittendum, si quem infamaveris libello famoso; cum „id sit genus detrahendi gravissimum et ad plurimos „pertinens. Non tamen necessario dicendum, in quo ge-

(1) *lib. 2. c. 11. d. 21.* — (2) *d. 1. q. 3. p. 2.* — (3) *ex 10. c. 4.* — (4) *l. 7. c. 10. d. 4.* — (5) *c. 10. d. 14.* — (6) *exped. conf. l. 2. c. 1.* — (7) *c. 10. d. 14.* — (8) *de sacr. d. 5. q. 5. p. 2. §. 3. diff. 3. n. 16. et 21.* — (9) *n. 135.* — (10) *d. 16. n. 135. 140. et 163.*

*) Et hic adverte cum hom. ap. tr. 11. n. 12. in fine, quod delictum publicatum in uno monasterio non potest dici absolute publicum: unde non potest alibi manifestari, et ne in alio quidem monasterio ipsius ordinis, quod cum illo haberet frequentem communicationem. *Editor.*

„nere infamaveris: quia fama semper est ejusdem spe„ciei in genere moris. *C. Lugo* (1).

979. — „18. Peccat mortaliter contra justitiam et tene„tur ad restitutionem ratione cooperationis, qui audit de„tractorem, excitando vel animando efficaciter: qui vero „lætatur tantum detractione auditi, aut, licet non læte„tur, qui non impedit, cum commode possit, peccat pro „ratione damni mortaliter vel venialiter contra chari„tatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit „superior, pater vel dominus: is enim ex officio tene„tur impedire subditum, ne alteri injuste noceat. Dixi: „*si commode possit*; quia non peccat, qui putat, moni„tionem suam nihil profuturam: vel ex eo magnum in„commodum metuit, vel qui rationabili verecundia pro„hibetur ob auctoritatem detrahentis. Debet tamen tunc „discedere, si commode potest, faciem tristiorem osten„dere, vel alio modo sermonem avertere. *Less. et Bon. l. c.* Hinc æqualis raro, inferior rarissime tenetur cor„rigere detractorem; 1. quia audiens plerumque nescit, „an, quod dicitur, sit notorium, tametsi ipse ignoraverit; „et in dubio non est, cur damnet detractorem: in quo „multi falluntur, existimantes, simul ac aliquid audiunt „dici contra proximum, id sibi mox refutandum;" *(excipe, si detrahens sit homo perditus, ut recte ait Ronc.* (2); „2. quia cœpta detractione sæpe melius consulitur pro„ximo, si sinatur absolvi, quam si abrumpatur. Nam si „distincte explicetur, sæpe non tam graviter apprehen„ditur, quam initio conceptum erat; 3. quia sæpe sine „gravi offensione non potest corrigere; 4. quia sæpe alter „habet justam causam manifestandi, præsertim uni soli. „*C. Lugo* (3). *Vide Diana* (4).

Sed melius hæc sunt explicanda. Quæritur, quomodo peccet audiens detrahentem. Resp. 1. Qui inducit alterum ad murmurandum *), certe peccat graviter et contra justitiam. Resp. 2. Qui autem non inducit, sed tantum

(1) *d. 16. n. 265.* — (2) *de 7. præc. c. 2. q. 11. r. 4.* — (3) *l. c. n. 128.* — (4) *t. 3. misc. r. 24. et t. 5. misc. r. 25.*

*) *Murmurare* hic ex sermone italico (mormorare) transsumptum est pro *detrahere*. *Editor.*

gaudet de detractione gravi, peccat graviter, non contra justitiam, sed contra charitatem, cum delectetur de gravi damno proximi; ita cum aliis *s. Thomas* (1). Excipiunt *Less. et Bon. ap. Salm.* (2), si ille non gauderet de infamia proximi, nec de detractione, sed de auditione rei novæ seu de cognitione curiosa alienorum criminum. Imo *Elbel* (3), *Ronc.* (4), *Spor.* (5) *cum Mol.*, *Less. ac Laym.*, *Bon.* (6) *et Salm. cum Tol.*, *Diana et Reg. ibid.* dicunt, non peccare graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causa odii vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate: idque deducunt ex *s. Thoma*, qui *l. c.* tunc tantum docet esse grave, quando *placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur.* Resp. 3. Superior tam detrahentis quam detracti peccat graviter audiendo detractionem, si eam non avertat, cum commode possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem aut damno infamati obviandi. *S. Thom.* (7), *Lugo* (8), *Spor.* (9) *cum communi.*

980. — An autem superior tunc peccet contra justitiam et teneatur ad restitutionem?

Prima sententia cum *Bus.* hic affirmat, si prælatus sit superior detrahentis; quia, dicit, ipse tenetur ex officio obstare, ne subditus alteri noceat.

Secunda sententia cum *Salm.* (10), *Bann. et Tap. ib.* affirmat, si sit superior infamati; quia ex officio tenetur ad obviandum infamiæ subditi, quæ officit illi ad bonum spirituale in alios promovendum.

Tertia sententia tamen forte probabilior negat, peccare contra justitiam neque superiorem detrahentis, cum ipse non teneatur invigilare bono alterius non subditi (sed non excusatur a culpa gravi contra charitatem, et etiam contra justitiam, si sit episcopus vel parochus, et non corrigat; quia hi tenentur ex justitia ad corrigendos subditos, juxta dicta *num. 360. vers. sed dubitatur*); neque superiorem infamati, cum ipsi non incumbat ex justitia bono temporali subditi attendere. Quod autem infama-

(1) *2. 2. q. 73. art. 4.* — (2) *de rest. c. 4. punct. 5. §. 5. n. 69.* — (3) *n. 363.* — (4) *de 7. pr. c. 2. q 11. r. 2.* — (5) *de 8. pr. c. 4. num. 106.* — (6) *p. 11. n. 5.* — (7) *eod. loc. cit.* — (8) *d. 14. sect. 8. n. 133.* — (9) *n. 107.* — (10) *ibid. n. 70.*

tus impediatur sic promovere spiritualem profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita *Sotus*, *Rebell. et Dicast. ap. Salm. ibid.*, et consentit *Lugo* (1). Bene autem advertit *Lugo* (2), quod, si infamatus et infamans sint subditi, et infamatus imploret prælati auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitia ad id tenetur, modo possit sine timore gravioris mali.

981. — Dubium majus est, an persona particularis peccet graviter, si detractionem, cum commode possit, non avertit. Affirmant *Bus. hic cum Lugo*, *Less.*, *Bon.*, *Dic. etc. ap. Salm.* (3): sed quia auctores relatæ sententiæ plures addunt limitationes, quas afferunt *Bus.*, *Lugo etc.* (4), censent absolute *Salm.* (5), dicendum esse cum communi Thomistarum, privatam personam nonnisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore vel negligentia detractioni non resistat, etiam cum commode possit, modo præter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ita *Ronc.* (6), *Less.* (7), *Spor.* (8), *Mazz.* (9), *Elbel* (10) *cum Soto*, *Bann.*, *Tap.*, *Reb.*, *Tann.*, *Diana etc. ex s. Thoma* (11), qui sic docet: *Si vero non placet ei peccatum, sed ex timore vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus quam detrahens, et plerumque venialiter.* Addit autem s. Doctor *plerumque*, ut notant *Salm.*, quia dicit postea, in tribus casibus peccare graviter: nempe 1., si esset superior; 2., si aliud damnum proximo immineret; 3., si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret. Præterea præcisis his casibus memoranda est alia doctrina *s. Thomæ* (12), relata per extensum *l. 3. n. 37.*, ubi docet, excusari a mortali, qui ob timorem omittit facere correctionem, modo ei non constet, quod correctio sit profitura. At quia in hac materia detractionis difficillime constare potest, correctionem proficere, et aliunde facillime offenduntur detrahentes coram aliis correpti, imo periculum est, quod potius

(1) *d. 14. ex n. 130.* — (2) *n. 133.* — (3) *tr. 13. c. 4. p. 5. §. 5. n. 72.* — (4) *n. 978. ut supra.* — (5) *ibid. n. 74.* — (6) *de 7. præc. c. 2. reg. in prax. 7.* — (7) *l. 2. c. 11. n. 22.* — (8) *n. 109.* — (9) *tom. 2. p. 448.* — (10) *conf. 12. n. 373.* — (11) *2. 2. quæst. 73. a. 4. in corp.* — (12) *2. 2. q. 33. a. 2. ad 3.*

augeant vel confirment detractionem: ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter sustineri potest præfata communissima sententia, excusans universe audientes a mortali, si correctionem omittant. Excusantur autem apud omnes etiam a veniali, qui advertendo detractionem discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt aut tristem ostendunt, ex *Prov. 25, 23.: Dissipat facies tristis linguam detrahentem.* Ratio, quia istæ actiones sunt veræ correctiones. *Vide Salm.* (1), *Elbel* (2), *Mazzot. l. c. et alios communiter.*

982. — „Quæres 1., an liceat alium infamare ad tor„menta gravia vitanda.

„Resp. 1. Licet, si crimen sit verum; quia nullam „alteri facit injuriam, cum habeat jus illud in necessi„tate revelandi.

„Resp. 2. Si crimen sit falsum, non licet; quia esset „mendacium perniciosum. *Sylv.* tamen et *Nav.* putant, „veniale tantum esse, si sola infamia sequatur, et post „torturam revocetur, eo quod non sit infamia efficax (3).

983. — „Quæres 2., an liceat seipsum infamare.

„Respondetur, id non esse saltem mortale regulariter. „Ita *Less.*, *Fill. et Laym.* (4): quia non est contra justi„tiam, cum sit famæ suæ dominus; nec contra charita„tem, quia hæc non obligat ad bona externa conservanda, „nisi in quantum id exigat salus propria vel proximi.

„Dixi: *regulariter;* quia per accidens potest esse mor„tale, ut v. g. si tua fama sit necessaria muneri, vel si „tibi damnum vitæ vel aliis infamiæ ex eadem sequeretur.

„Non est mortale, ad vitanda gravia tormenta falsum „crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur: quia „non tenetur homo cum tantis cruciatibus vitam suam „tueri, nec talis dicitur se interficere, sed tantum ex „justa causa vitam morti exponere. *Less.*, *Ang.*, *Sylv.*, „*Fill.*, *Tann.* (5)

984. — Notandum autem est hic, quomodo restituendus sit honor injuste ablatus. Certum est, quod, si honor publice sit ablatus per contumeliam, publice etiam restitui debet coram illis, qui dehonorationi præsentes fue-

(1) *loc. cit. n. 72.* — (2) *n. 373.* — (3) *vide inf. l. 5. n. 277.* — (4) *l. 3. t. 3. p. 2. c. 3. n. 14.* — (5) *vide infra lib. 5. n. 275.*

runt, vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonorantis veniam petat etc. Ita *Salm.* (1) *cum Trull. et Pal. et Nav.*

985. — Sed quæritur I., an, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio. Negant *Mol.* (2) *et Laym.* (3); sed isti auctores diversa ratione ducuntur. Ratio *Laym.* est, quia in eo casu adest injuria sine damno, quo secluso nullam, ait, esse obligationem restitutionis. Ratio autem *Molinæ* est, quia, licet damnum adfuerit, illud tamen transiit et amplius non perseverat, cum deinde offensor jam solitam debitamque honoris testificationem nunc offenso exhibeat, ut supponitur. Sed affirmandum, reor, omnino cum communi et vera sententia, quam tenent *Lessius* (4), *Salm.* (5) *cum Reb., Trull., Fill., Prado et Serra, Spor.* (6), *Ronc.* (7) *cum s. Anton., Lugo* (8), qui dicit, omnino tenendam, referens ex *Rebello*, contrariam reprobatam fuisse Romæ a censoribus societatis Jesu. Ratio, quia contra rationes primæ sententiæ probatur in tali casu, quod bene adest damnum et damnum perseverat. Quod adsit damnum, non videtur posse negari: nam, ut pro certo habet *s. Thomas* (9), in omni contumelia, adhuc occulta, præter injuriam adest damnum honoris injuste læsi, cum quisque habeat jus, ut debitus honor ei servetur. Quod autem damnum hoc perseveret, pariter non est dubitandum, cum honor offensi remanet læsus, usquedum per debitam satisfactionem reparetur: non reparatur vero per signa communia postea exhibita, ut supponit *Molina*, postquam injuria est illata; quia, ut bene arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare, sicut debet; imo potius videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Cæterum ipsi *Molina et Laym.* non negant, quod offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris

(1) *de rest. c. 4. p. 8. n. 110.* — (2) *d. 46. n. 5.* — (3) *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 7. n. 6.* — (4) *l. 2. c. 11. dub. 27. n. 144.* — (5) *ibid. n. 112.* — (6) *de 8. pr. c. 4. n. 135.* — (7) *d. 7. pr. q. 4. c. 1. q. 2. r. 3.* — (8) *d. 15. sect. 4. n. 54.* — (9) *2. 2. q. 72. a. 1. ad 1.*

Matth. 5, 23.: *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo!*

986. — Quæritur II., quomodo facienda sit honoris restitutio. Respondetur, illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandum æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit superior, sufficiet, si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat etc. Secus, si fuerit æqualis vel inferior; tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam: cæterum talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less.* (1), *Salm.* (2) *cum Caj.*, *Trull.*, *Bon.*, *Diana etc.* Ideo addunt, numquam teneri prælatum veniam petere a subdito, herum a famulo, virum ab uxore, nobilem a plebejo.

987. — Quæritur III., an veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio. Affirmant *Less.* (3) *cum Bon.*, *Trull. etc. ap. Salm.* (4): sed negant *Salm. ib. cum Soto*, *Serra*, *Lugo*, *Led. et Ronc. l. c. cum s. Antonino*, *Laym. et Antonio a Spiritu sancto*. Quando enim injuria est gravissima, puta si subditus inhonoret superiorem, vel plebejus nobilem alapa percutiat, ultra petitionem veniæ tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: quæ quidem sententia probabilior est.

988. — Cæterum quoad praxim diligenter advertendum puto, quod multoties expedire continget, ut confessarius omittat monere pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, in pluribus casibus. Et I., si prævideat, monitionem non profuturam, imo potius obfuturam, juxta regulam infra dicendam de *sacramento pœnitentiæ l. 6. n. 610.*, dum experientia constat, quod pœnitentes facile tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem, quem postea in hoc sentiunt vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare quam cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse

(1) *l. 2. c. 11. n. 244.* — (2) *d. c. 4. n. 113. et 114.* — (3) *ibid. n. 145.* — (4) *ibid. n. 115.*

rubore magis afficiatur. *Lugo*(1) *cum Mol.* Tunc vero, bene advertit *Lugo ib.*, aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptius contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum, si probabile periculum sit, quod in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifeste appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste sponte ad offensorem accedat, atque valde familiariter et jocose cum eo tractet et similia. Notant autem hic *Salm.*(2) *cum Bon.*, *Dic.*, *Trull. etc.*, non sufficere ad præsumendam remissionem simplicem familiarem conversationem offensi: multi enim odium deponunt et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam vel aliud damnum, sed satisfactionem vere non condonant.

989. — Quæritur IV., utrum, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata. — Videtur, quod non, quia non videris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo*(3) et communi sententia. Ratio, tum quia per vindictam jam censeris tibi satisfieri, tum quia offensor tuus tolerando posteriorem injuriam videtur suam culpam recognoscere et satisfacere pro offensa prius tibi illata; recte vero censet *Lugo*(4), quod, si injuria a te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, teneris tu saltem secundum excessum satisfacere.

990. — Quæritur V., utrum, si offensor a judice publice puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibere. Probabilissime negat *Lugo*(5) cum communi. Ratio, quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor a judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim, licet coacte, jam vere testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi: *debitam;* nam si satisfactio imposita a judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio, illum ad æqualitatem resarciendi.

(1) *d. 15. n. 58.* — (2) *tr. 13. c. 4. p. 8. n. 116.* — (3) *d. 15. n. 58.* — (4) *n. 60.* — (5) *d. disp. 15. n. 61.*

DUBIUM III.

An et quomodo fama restituenda.

991. *Quomodo debeat fama restitui: et an apud auditores etiam mediatos.*
992. *Quid, si verum crimen propalaveris?*
993. *Quid, si bona fide alterum infamaveris?*
994. *An tunc tenearis ad damnum, si advertens famam non restituas. An autem diffamans injuste de crimine vero teneatur restituere integrum damnum.*
995. *Quid notandum circa infamantem libello famoso?*
996. *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione.*
997. *Quæ excusent a restitutione famæ.*
998. *Quid, si prudenter judices, rem oblivione deletam?*
999. *An et quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere.*
1000. *An tenearis infamiam pecuniis compensare.*
1001. *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare.*
1002. *An excuset a restitutione periculum vitæ vel propriæ infamiæ.*
1003. *Quid, si infamatus remittat restitutionem? Et an hæc liceat remitti.*

991. — „Resp. Nisi sit causa excusans, patet ex natura justitiæ et ex dictis de restitutione, famam injuste „ablatam restitui debere. Et quidem, si *verum* crimen „quis narravit, debet opinionem conceptam, quantum potest, apud audientes abolere, dicendo v. gr., se male „dixisse, injuriam intulisse, deceptum esse etc.; vel, si „hac ratione parum proficiatur, eum laudando in aliis „rebus, crimen extenuando, honores ejus in re alia procurando etc.; sic enim sensim tantundem fama ejus „illustratur ex una parte, quantum ex altera obscurata „fuit. Quod si autem crimen *falsum* impegisti, teneris „id aperte retractare, adhibito etiam, si opus est, juramento," *(Sufficit autem juramentum, quin adhibeantur etiam testes, ut tenent Navar., Dicast., Salm.* (1) *contra Lugo, Bonac. etc., qui etiam testes requirunt.)* „apud eos, quibus dixisti, et per se loquendo, ad quos „infamia pervenit, sive apud auditores mediatos; ut contra „*Less. et Tann.* (2) docet *C. Lugo;* quia totum damnum

(1) *de rest. cap. 4. p. 9. §. 2. n. 129.* — (2) *2. 2. d. 4. q. 6. d. 6. n. 146.*

„famæ, cujus causa es, teneris reparare: licet aliquando „sufficiat dicere, te penitus deceptum, rem aliter se ha„bere, male te informatum fuisse. *Vide Laym.*(1), *Less.*(2).

„Dixi: *per se;* plerumque enim per accidens ab hoc „obligatione talis excusatur respectu auditorum media„torum: tum ob moralem impotentiam, tum quia eo ipso, „quod apud immediatos retractavit, implicite illis com„misit, ut hanc retractationem ipsi indicent aliis, si qui„bus forte revelaverint. Idque confirmat praxis confes„sariorum, qui tantum obligant, ut retractent apud eos, „quibus ipsi revelarunt. *Vide C. Lugo l. c.*

Quæritur, an infamator teneatur famam restituere non solum coram auditoribus immediatis, sed etiam mediatis.

Prima sententia, quam tenet *Lugo*(3) *cum Navarro, Less. et Turr., Spor.*(4), *Croix*(5), *Salm.*(6), *Ronc.*(7), *Concina*(8), *Cont. Tourn.*(9), distinguit: Si famam abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non teneris restitutionem facere apud auditores mediatos; quia, cum non prævideris damnum, non teneris illud reparare; tale enim damnum, si evenit, per accidens evenit: secus, si prævideris, alios facile evulgaturos.

Secunda sententia vero, quam practice loquendo probabilem putant cum *Bus. Lugo*(10), *Fabr., Holzm.*(11), *Croix l. c., Spor.*(12), *Salm.*(13), tenet, sufficere ut plurimum, restitutionem facere apud immediatos: tum quia restitutio apud omnes mediatos sæpe est moraliter impossibilis; tum quia per illam retractationem coram immediatis jam imponitur iis obligatio se retractandi apud alios. Sed his non obstantibus prima sententia est mihi verior; quamvis enim ad nihil tenearis, si auditores tui jam se retractent apud alios; quando tamen illi hoc facere negligunt, teneris damnum reparare, quantum est moraliter possibile: prout, si incendisti segetem tui inimici, prævidens, ignem facile extendendum ad segetes finitimas, teneris utique totum damnum resarcire; cum

(1) *l. 3. t. 3. p. 2. c. 7.* — (2) *c. 11. d. 30.* — (3) *d. 15. n. 15.* — (4) *de 8. præc. c. 4. n. 100.* — (5) *lib. 3. p. 2. n. 1242.* — (6) *l. c. §. 1. n. 122.* — (7) *de 7. præc. cap. 3. qu. 1.* — (8) *t. 4. p. 670. n. 5.* — (9) *de justit. et jure part. 3. cap. 3. art. 3. sect. 4.* — (10) *n. 16.* — (11) *de rest. c. 3. n. 301.* — (12) *n. 102.* — (13) *ibid. n. 123.*

quisque teneatur restituere omne damnum, quod alteri provenit ex sua injuria, semper ac illud fuerit prævisum.

992 — Notandum autem hic, quod, cum fama sit restituenda ab eo, qui verum crimen propalavit, tres modi a DD. assignantur: *Primus* modus, ut docet *s. Thom.* (1), est, si diffamator dicat, *se male dixisse*, *vel quod injuste eum diffamaverit.* Sed hic modus, ut dicunt *Caj.*, *Ledesma*, *Less. ap. Salm.* (2), vix hodie sufficiens est apud rusticos et simplices. *Secundus* modus, qui communiter aptissimus existimatur, est, quod, si restitutio famæ alio modo facta potius noceat, quam prosit, tunc melior est, indirecte occasione oblata serio et pluries honorabiliter loqui de læso vel illum honorifice tractare. Ita *Salm.* (3) *cum Cajet.* *Tertius* modus esset asserere, *se falsum dixisse*, *errasse*, *se deceptum vel mentitum fuisse.* Et licet hunc modum adhiberi posse negant *Sotus*, *Cajetan.*, *Bann.*, *Sylv. etc. ap. Salm.* (4), putantes, hæc esse vera mendacia; probabiliter tamen *Lugo* (5), *Sanch.* (6), *Wigandt* (7), *Less.* (8), *Ronc.* (9), *Mazz.* (10) *cum communi*, ut asserit, *et Salm.* (11) *cum Villal.*, *Trull.*, *Led.*, *Serra*, *Tap.*, *Prado*, *Sayro*, *P. Nav.* censent, prædicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias; nam ut *s. Thomas* (12) ait: *Ipsa peccata falsitates et mendacia dicuntur in scripturis; secundum psalm. 4.: Ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium?* Et idem habetur in *Jerem. 8, 10.: A propheta usque ad sacerdotes cuncti faciunt mendacium*, id est peccatum. Pariter igitur, qui peccavit, bene potest dicere, *se mentitum fuisse sive errorem fecisse.* Hinc in nostro casu bene possumus, imo si opus sit, tenemur, talibus verbis ambiguis uti; dum *s. Thomas* (13) docet, famam proximi omni modo possibili reparandam esse. Ita *Salm.* (14).

(1) *2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 2.* — (2) *ibid.* §. *2. n. 130.* — (3) *d. n. 130. in fine.* — (4) *de rest. c. 4. p. 9.* §. *2. n. 131.* — 5) *d. 15 sect. 2. n. 30.* — (6) *dec. lib. 3. c. 6. n. 14.* — (7) *tr. 8. ex 5. n. 104.* — (8) *cap. 11. n. 110.* — (9) *c. 3. qu. 2. r. 2.* — (10) *t. 1. p 451.* — (11) *ibid. n. 133.* — (12) *1. p. q. 17. art. 1.* — (13) *in 4. d. 15. qu. 1. art. 4. q. 2. ad 1.* — (14) *cit. n. 133.*

Unde resolves:

„1. Confessarii est, uti et concionatorum, bene in„struere suos et monere de restitutione ac fuga vitii „tam communis. *)

993. — „2. Is, qui bona fide vel probabili errore du„ctus, sine formali mendacio, falsum de alio dixit, tene„tur (intellecta postea materiali injustitia) ad restitutio„nem, licet non tam stricte, quam qui infamavit per in„juriam formalem: hic enim tenetur restituere cum de„trimento famæ suæ, etiam æquali; alter non item, sed „tantum, quatenus sine suo notabili incommodo potest. „*Mol.*, *Less.*, *C. Lugo* (1). Similiter, qui crimen narravit „de uno, quod auditores ex errore intellexerunt de alio, „licet non ex justitia (siquidem non ejus actio, sed error „audientium causa fuit damni injusti), tamen ex chari„tate tenetur ad restitutionem, cum possit grave damnum „proximi sine suo detrimento præcavere. *Bon.* (2).

994. — Notandum tamen, quod talis materialis detractor, si commode possit, tenetur, statim ac advertit, famam restituere ex justitia; pari modo, quo incendens alterius domum sine culpa tenetur ex justitia ignem extinguere; alias damnum, quod inde sequitur, ipsi imputatur. Ita communiter *Less.* (3), *Lugo* (4), *Laym.*, *Trull.*, *Bon.*, *Dic. etc. cum Salm.* (5).

An autem, qui injuste alium diffamavit, crimen ejus verum manifestando, teneatur integre damnum, quod inde secutum est, restituere? Negat *Solus*, dicens, teneri tantum ad partem; cum damnum proveniat non solum ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso; et hoc probabile putant *Bonac. et Trull. apud Salm.* (6). Sed omnino oppositum tenendum cum *Croix* (7) *et Salm.* (8)

(1) *d. 15. n. 4.* — (2) *d. 44.* — (3) *l. 2. c. 11. d. 22.* — (4) *d. 15. n. 4.* — (5) *de rest. c. 4. n. 120. et 121.* — (6) *cit. tr. et c. n. 125.* — (7) *l. 3. p. 2. n. 1240.* — (8) *ibid. n. 126.*

*) Scribit *s. Alphonsus* in hom. ap. tr. 11. n. 18: „Confessa„rius curet, ut hujusmodi famæ compensationes, cum com„mode fieri possunt, ante absolutionem fiant, quia postea dif„ficulter adimplebuntur: licet ceteroquin hæ minus difficultatis „habeant, quam pecuniæ restitutio."

Editor.

cum Laym., Lugo., Mol., Dicast. etc.; quia hic et nunc sua injusta revelatio est causa vera et unica damni, dum sine ipsa damnum omnino abfuisset.

995. — „3. Qui detraxit alteri libello famoso, tenetur, „ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis „vel publica revocatione. *Sa*, *Bonacina* (1).

Notandum I., quod *libellus infamatorius* tunc conficitur, quando profertur scriptura, etsi brevissima, continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat. Unde non esset talis, si confectus esset ad ingenium ostentandum, non autem malum publicandum; vel si infamia jam esset facta publica; vel si quis ob bonum publicum proferret defectum grassantem in communem perniciem; vel si quis jocosa, non gravia conscriberet. Ita *Salm.* (2) *cum Dic., Bon. et aliis.* Notandum II. cum *Mol. et Dic.* (3), auctorem libelli censeri et pœnis subjici etiam illum, qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domus alicujus, quo publice eum infamet. Dicuntur autem libelli famosi etiam schedulæ ad judices delatæ contra aliquem sine nomine accusantis, ob quas prohibetur judicibus ad inquisitionem procedere (4). Notandum III, quoad pœnam contra tales libellos conficientes adesse excommunicationem ferendam (5); latam autem ipso facto, si libellus sit contra Papam aut cardinalem: esset imo reservata, si libellus sit contra statum ordinum Minorum aut Prædicatorum aut aliorum communicantium, ut *Bon., Mol., Dic. etc. ap. Salm.* (6); non vero, si contra religiosum particularem.

996. — „4. Si ex læsione famæ ortum etiam est alteri „damnum fortunarum, ut si privatus est officio, excidit „spe divitis matrimonii, amisit dotem etc., tunc et fama „debet restitui et damnum illud compensari ad arbitrium „prudentum." *(Juxta spei æstimationem, ut Lessius, Lugo cum Salm.* (7). *Notandum vero, quod ob obligationem restituendi damna omnino requiritur prævisio ipsorum, saltem in communi. Salm.* (8). „Et quidem obligatio re-

(1) *d. 2. de rest. qu. 4. p. 9.* — (2) *de rest. c. 4. p. 5. n. 39.* — (3) *ib. n. 49.* — (4) *in c. Inquisitionis. §. Tertiæ de accusat.* — (5) *ex c. Qui in alterius causa 5. quæst. 1.* — (6) *ib. n. 41.* — (7) *de rest. cap. 4. p. 9. §. 1. n. 124.* — (8) *ibid. n. 118 et 124, in fine.; vide dicta n. 613.*

„stitutionis famæ, cum sit pure personalis, non transit ad „hæredes: obligatio autem compensationis dicti damni, „cum habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad „hæredes. *Laym.* (1) *cum Lugo*, *Less.*, *Bon. etc.*

997. — Quæres 1., quæ excusent a restitutione famæ. „Respondetur, patere ex dictis *de restit. ex n. 696.* „Et 1. Excusatus es a famæ restitutione, si plane sis „impotens." *(Qui autem nequit restituere totum, tene-„tur quoad partem, quam potest.* (2)

„2. Si crimen occultum, quod dixisti, vel simile alia „ratione fiat publicum" *(Lugo, Less., Bon. et Salm.* (3); *vel si auditores non credant. Salm.* (4)

„3. Si fama aliis modis jam recuperata sit, ut infa-„mati purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentum. „*Less.* (5)" *(Ita etiam Salm.* (6) *cum Less., Dic., Trull., Nav. et communi)* „Etsi tunc pro damno, quod secutum est, debeat satisfieri. *C. Lugo* (7).

998. — „4. Si prudenter judicetur, jam dudum rem „oblivione deletam. Quo casu maxima prudentia opus „est; nam aliquando periculosius est retractare renovando „memoriam. *Vide C. Lugo* (8).

Quid agendum, si dubium sit, an infamatio fuerit oblivioni data? Distinguunt DD.: Si crimen, de quo alter est infamatus, fuerit verum, ait *Less.* (9), non esse facile revocandum ad memoriam, nisi evidens sit periculum, quod infamia illa ex alia via ad memoriam redeat; si vero crimen fuerit falsum, semper revocanda est infamatio, nisi constet de oblivione; ita *Lessius l. c. et Cajet. ac Dic. apud Croix* (10). Hoc tamen advertunt procedere, si nullum periculum sit, ut per retractationem criminis memoria renovetur; nam *Lugo* (11) *et Holzm.* (12) dicunt, aliquando multo magis periculosum fore quoad servandam famam proximi, detractionem retractare, memoriam revocando, quæ forte jam evanuerat, quam tacere. Hinc ajunt *Cont. Tourn.* (13), *Mazz.* (14), *Holzm. l. c. et Salm.* (15)

(1) *loc. cit. c. 7. n. 4.* — (2) *Salm. ibid.* §. *3. n. 134.* — (3) *ib. n. 139.* — (4) *ibid. n 134.* — (5) *l. 2. c. 11. d. 24.* — (6) *ibid. n. 137* — (7) *d. 15. sect. 3.* — (8) *d. 15. s. 3. n. 35.* — (9) *lib. 2. cap. 11. n. 100.* — (10) *lib. 3. p. 2. n. 1255.* — (11) *d. 15. n. 35.* — (12) *de rest. c. 3. n. 604.* — (13) *de justit. et jure p. 3. c. 3. art. 3. sect. 5. v. dico 4.* — (14) *t. 2. p. 456.* — (15) *de rest. c. 4. punct. 9.* §. *3. n. 138.*

cum Less., Nav., Mol., Val., Bon., Trull. et Dic., sufficere ad omittendam retractationem, quod oblivio probabiliter credatur. Deinde censent *Less. et Salm. l. c. cum Lugo et Bon.*, crimen præsumendum oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit. Et in hoc insuper advertendum 1., quod ad restitutionem famæ requiritur moralis certitudo, quod detractor fidem obtinuerit apud auditores; alias, ex regula generali, nullum damnum dubium est de necessitate restituendum, prout diximus *hoc. l. 4. n. 562. v. secunda.* Nec raro de facto accidit, quod his detractionibus fides non præstatur; maxime si detractor loquatur ex ira vel alia passione, et detractio testimoniis aliorum aut aliter non firmetur. Advertendum 2. cum *Lugo* (1), quod retractatio per se affert infamiam retractanti: unde, quando dubitatur de oblivione infamationis, non videtur quis teneri damnum certum pati ad reparandum incertum damnum proximi. Et licet injuria irrogata sit certa et ideo possideat, attamen, quia restitutio non debetur ob solam injuriam, sed ob damnum vere illatum, ut diximus cum *s. Thoma d. n. 562.*, non videtur esse obligatio resarciendi damnum dubium cum damno certo restituentis, nisi quando solum periculum infamiæ alterius in aliquo casu magis æstimaretur, quam infamia certa sive damnum detractoris.

999. — „5. Si is, cui detraxisti, tibi similiter detraxe-„rit, nec velit restituere; quia tunc potes jure compen-„sationis seu retentionis uti, dummodo infamia illata non „redundet in alios. Ita probabiliter *Tol.*, *Less.*, *Sylv.*, „*Mald.*, *Diana* (2), *Molina contra Caj.*, *Tanner*, *C. Lugo* „*et Nav.*

Quæritur igitur I., an liceat compensare famam cum fama. Certum est 1., quod, si alter tibi velit famam restituere, teneris tu pariter restituere famam ei ablatam. Certum est 2., quod, si alter famam tibi jam abstulerit, non potes deinde in compensationem famam illi auferre; quia tunc non esset hæc compensatio, sed vindicta, cum fama tua non reparetur per infamiam illius. Ita communiter DD. cum *Salm.* (3). Sed quæstio vertitur, an,

(1) *d. n. 35.* — (2) *t. 2. tr. 5. r. 30.* — (3) *tr. 13. c. 4. punct. 9. §. 3. n. 143.*

si alter nolit famam tibi restituere, possis tu compensationem facere, differendo restitutionem suæ famæ.

Prima sententia negat, quam tenent *Nav.* (1), *Lugo* (2), *Spor.* (3) *cum P. Nav., Caj., Val. et Tann.* Ratio, quia compensatio tantum conceditur ad reparandum damnum illatum: in nostro autem casu tu non restituendo alteri famam non jam recuperas famam tuam ab illo ablatam, et ideo non datur compensatio, cum ipsa non reparet damnum illatum.

Secunda sententia vero communior, imo communissima, ut fatetur idem *Sporer*, et probabilior, quam probabilem vocat *Lugo*, et tenent cum *Busemb. ut supra Lessius* (4), *Laym.* (5), *Cont. Tourn.* (6), *Mol.* (7), *Sylvius* (8), *Ronc.* (9), *Holzm.* (10), *Wigandt* (11), *Sotus* (12) *et Salm.* (13) *cum Sa, Reb., Dic., Trull., Vill. etc.*, concedit compensationem. Ratio, quia hoc casu non fit compensatio in reparatione proprii damni, cum utriusque partis damnum permaneat; sed fit in retentione debiti, eo quod potes tu retinere famam alterius, donec ille famam tibi restituat: ait enim *Laym.*, regulam esse generalem: *quod non cogeris jus suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum.* Licet ergo hæc quomodocumque dicta compensatio non auferat damnum tibi ablatum, aufert tamen sive suspendit obligationem resarciendi famam alterius, usquedum ille tibi famam restituat.

Nec obstat dicere cum *Lugo*, quod, si posses retinere famam alterius cum illius damno, posses etiam famam illi tollere, quod nemo certe admittit. Nam respondemus, aliud esse damnum inferre, aliud illud permittere; aliud enim est positive auferre famam proximi, aliud omittere famam ei restituere et negative se habere; quia pro his duobus diversis actibus diversa occurrit ratio: tollere famam alterius, qui te infamavit, utique tibi non licet, quia infamia illius non reparat damnum infamiæ tuæ; omittere autem famam alteri restituere licitum est, si

1) *c. 8. n. 47.* — (2) *d. 15. n. 45.* — (3) *de 8. pr. c. 4. n. 118.* — (4) *l. 2. c. 11. n. 133.* — (5) *tr. 3. p. 2. c. 7. n. 4.* — (6) *l. c. v. quæres in med.* — (7) *d. 49.* — (8) *2. 2. q. 62. art. 2.* — (9) *de 7. pr. c. 3. q. 3. r. 5.* — (10) *de rest. c. 3. n. 604.* — (11) *tr. 8. ex 5. n. 103. r. 4. in fine.* — (12) *l. 4. de just. qu. 6. art. 3. ad 4.* — (13) *cit. n. 143.*

justam causam habes omittendi; justa causa est hic, ut diximus, quia non teneris reddere jus alteri debitum, donec ille jus debitum tibi reddat. Præterea ablatio famæ de se positive et principaliter tendit ad damnum proximi, et ideo est intrinsece mala; et quamvis id faceres, ut alter sic moveatur ad restituendam famam tuam, hoc tamen non potest reddere licitam tuam detractionem, cum tale medium non sit per se aptum ad famam tuam reparandam. Non sic in omissione restitutionis; quia hæc omissio non tendit de se ad malum proximo inferendum, sed tantum ad servandum te indemnem, ne obligeris famam restituere alteri, qui famam tuam renuit restituere.

1000. — Quæritur II., an, quando restitutio famæ sit impossibilis, teneatur diffamator infamiam pecuniis compensare.

Prima sententia probabilis affirmat; quia, cum fama sit pretio æstimabilis, debet compensari pecunia, si aliter resarciri nequit. Ita *Sylvius*, *Led.*, *Sot.*, *Arag.*, *Tap.*, *Covar. etc. ap. Salm.* (1): et videtur clare hanc tenere *s. Thom.* (2), ubi dicit; *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter compensare, sicut et in aliis dictum est*, scilicet pecunia, ut in solutione *ad 1.* jam dixerat.

Secunda sententia tamen probabilior negat; qnia justitia tantum obligat ad reddendum ablatum vel æquivalens; sed pecunia non est id, quod per detractionem ablatum est, nec æquivalens famæ ablatæ, cum fama sit ordinis superioris ad pecunias, et ideo quibuscumque pecuniis nunquam satisfieri potest. Monent autem communiter DD., quod, si infamator sit dives, et infamatus pauper, tunc, si nequit famam illi restituere, congruum est, ut ille ex æquitate compenset infamiam cum aliqua pecunia, si alter libenter illam acceptat (3).

1001. — Quæritur III., an infamatus, si alter famam sibi restituere nolit vel nequeat, possit pecuniis illius compensari. Alii negant; alii affirmant, ut *Less.* (4), *Mol.*, *Bon.*, *Trull.*, *Arag.*, *Diana.* Sed difficultas hic urget, quomodo possit fieri compensatio cum sola probabilitate debiti. Sed jam diximus in *tract. de conscientia*,

(1) *de rest. c. 4. punct. 9. §. 3. n. 141.* — (2) *2. 2. qu. 62. art. 2. ad 2.* — (3) *vide dicta n. 627.* — (4) *l. 2. c. 11. n. 136.*

quod a generali regula hunc casum specialiter DD. excipiunt *apud Salm.* (1) *cum Less.*, *Med.*, *Arag.*, *Led. etc.* Et probabile hoc esse ajunt *Salm.* (2), dicentes, quod, cum DD. doceant, non posse fieri compensationem debiti probabiliter dubii, intelligunt loqui, quando ipsum debitum est dubium; non vero, quando debitum est certum, et dubium tantum versatur circa modum satisfactionis; tunc enim licite potes uti probabili opinione, tibi satisfaciendo compensatione vel aliter. Ita *Salm. l. c. Sed vide dicta lib. 1. n. 35. v. hinc.*, ubi contrariæ sententiæ adhæsimus.

1002. — „6. Si non possis absque periculo vitæ" *(nisi alter ob tuam infamationem sit in eodem periculo vitæ. Salm.* (3). *Tenet tamen Croix* (4) *cum Illsung, metum gravissimi damni temporalis in bonis etiam excusare a restitutione famæ; hoc tantum potest admitti, si damnum bonorum sit respective majus quam famæ)* „vel „si fama restituenda sit minoris valoris, quam fama detractoris. Sic v. gr. prælatus non tenetur restituere vili „homini, si aliter non potest quam cum amissione famæ „suæ multo majoris momenti; sed sufficit tunc, si infamatum laudet aut pecunia compenset. *Vide C. Lugo „l. c.*" *(Ita etiam Less.* (5) *et Salm.* (6) *cum Bann., Dic., Trull. etc. contra aliquos: quia aliter non servaretur æqualitas).*

1003. — „7. Si infamatus sponte remiserit, (modo tamen ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, „statum) sive expressa sive tacita sit condonatio: tametsi „nihilominus ex charitate damnum resarcire aliquando „tenearis, si possis absque gravi incommodo. *C. Lugo* (7). „Imo aliquando etiam sufficit condonatio præsumpta sive „interpretativa voluntas ejus, qui potest condonare, si „nimirum ille sit ita affectus, ut, si rogaretur, facile „condonaret: tunc enim non est invitus, saltem quoad „substantiam, etsi fama non restituatur. *Vide C. Lugo l. c.*

„Quæritur 2., an restitutio famæ licite condonetur.

„Resp. Licite fit in iis casibus, in quibus seipsum licet

(1) *de rest. cap. 1. punct. 19. §. 3. n. 321.* — (2) *loc. cit. c. 4. punct. 9. §. 3. n. 148.* — (3) *l. c. n. 135.* — (4) *n. 1251.* (5) *l. 2. c. 11. n. 138.* — (6) *de rest. c. 4. punct. 9. §. 3. n. 136.* — (7) *d. 15. s. 3. n. 28.*

„infamare; in quibus autem et quam graviter peccat se „infamando, in iisdem et tam graviter peccat condonando. „*Nav.*, *Trull.* (1)." *(Per se loquendo non est mortale infamare seipsum, exceptis casibus ap. Bus. ut infra; ita Holzm.* (2) *cum Laym. et communi; quia quisque est dominus suæ famæ. Est tamen veniale, si fit sine causa.)*

Unde resolves:

„1. Condonans famæ restitutionem peccat mortaliter: „1., si infamia redundet in alios; 2. si inde sequatur „scandalum; 3. si sit vir valde utilis reipublicæ, et ex „infamia fructus impediatur; 4. si fama sit necessaria „ad muneris gubernationem. *Sot.*, *Less.*, *Trull. l. c.*; „qui tamen notant, condonationem semper esse validam, „quando fama non redundat in alios; secus, quando redun„dat. Unde parentes non possunt condonare, quando redun„dat in filios; neque filii, quando in parentes. *Vide auct. cit.*

„2. Ex eo vero præcise, quod infamatus vel contu„melia affectus, conversans cum infamatore, videatur „remittere injuriam, non censetur condonare restitutionem „famæ vel honoris, sicut nec alia debita per familiari„tatem. *Nav.* (3), *Trull.* (4).

CAPUT II.

Quid de præcepto nono et decimo?

„Resp. Prohibent omnes internas concupiscentias et „delectationes voluntarias illorum operum, quæ præceptis „secundæ tabulæ, præsertim sexto et septimo vetantur. „Qua de re vide supra: et patet ex dictis de peccatis „supra *lib. 2.*

(1) *l. 7. c. 10. d. 58.* — (2) *de præc. dec. tr. 2. art. 3. n. 644.* — (3) *c. 18.* — (4) *d. 19.*

FINIS TOMI TERTII.

INDEX
CAPITUM ET DUBIORUM,

cui annectuntur omnia summaria,

quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in tertio volumine continentur.

Littera l. denotat librum, n. numerum marginalem, v. versiculum.

LIBER QUARTUS.

DE PRAECEPTIS DECALOGI ET ECCLESIAE.

TRACTATUS IV.

DE QUINTO ET SEXTO PRAECEPTO.

CAPUT II.

De sexto præcepto et nono: *Non mœchaberis, et non concupisces etc.* pag. 1

Dubium I. An et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, et similia extra matrimonium. 2

413. *Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva.* — 414. *Quomodo sit malus omnis actus venereus.* — 415. *An detur parvitas materiæ in re venerea.* — — 416. *An detur in delectatione sensitiva.* — 417. *An oscula aliquando sint licita.* — 418. *An aliquando excusentur a mortali.* — 419. *De tactu et aspectu turpi proprii corporis aut commixtionis bru-*

pag.

torum. — 420. *De tactu et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum.* — 421. *An sit semper mortale aspicere pudenda sexus diversi vel pulchri adolescentis; et an aspectus isti induant speciem objecti.* — 422. *An liceat aspicere partes honestas diversi sexus.* — 423. *An sit mortale aspicere pectus, crura etc. mulieris.* — 424. *An sit mortale aspicere picturas turpes.* — 425. *An liceat mulieri se ornare et faciem fucare. Quid, si detegat ubera vel utatur veste virili?* Remissive ad lib. 3. n. 52. et 54. — 426. *Quando peccent graviter proferentes verba turpia.* — 427. *An semper graviter peccent audientes comœdias turpes. An ad eas cooperantes pecunia vel plausu.* — 428. *An illas repræsentantes et componentes.* — 429. *An liceat choreas ducere.* — 430. *An peccet mulier permittens se tangi. An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare.* — 431. *An liceant tactus etc. inter conjuges aut sponsos.*

Dubium II. Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales. 17

432. *An* fornicatio *sit vetita de jure naturæ.* — 433. *An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat.* — 434. *An permitti possint meretrices.* 18

435. *Circa* concubinarios *quæritur 1., an possit absolvi, qui nequit ejicere concubinam sine infamia.* — 436. *Quæritur 2., an absolvi possit promittens, concubinam se ejecturum.* — 437. *Quæritur 3., an possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens.* — 438. *Quæritur 4., an, qui est in proxima occasione causa exercendæ artis. Vide etiam n. 483. v. quid si. Quid vero, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat?* — 439. *Quæritur 5., an famula peccans cum domino.* — 440. *Quæritur 6., an uxor peccans cum viro.* — 441. *Quæritur 7., an tollenda occasio etiam cum gravi damno.* — 442. *Quæ sint pœnæ pro concubinariis, præsertim pro clericis.* 20

443. *An* stuprum *sit speciale peccatum.* 25

pag.

444. *An quid teneatur* raptor. 25

445. *Quid de* adulterio. — 446. *An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges.* — 447. *An copula habita inter desponsatos.* 26

448. *Circa* incestum *quæritur 1., an omnesincestus sint ejusdem speciei. Vide etiam de pæn. l. 6, 469.* — 449. *Quæritur 2., an differant incestus cum affinibus.* — 450. *Quæritur 3., an incestus cum cognatis spiritualibus.* — 451. *Quæritur 4., an sit speciale peccatum copula confessarii cum pœnitente. Quid, si sit ejus parochus?* — 452. *Quæritur 5., an committant incestum propinqui copulantes post dispensationem.* — 453. *An soli tactus incestum constituant.* 26

454. *Quomodo committatur* sacrilegium *per peccatum turpe.* — 455. *Circa sacrilegium* personale *quæritur 1., an sacerdos simul religiosus lædens castitatem committat duo sacrilegia.* — 456. *Quæritur 2., an copulans cum alia persona sacrata.* — 457. *Quær. 3., an committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia. Quid, si morose delectaretur de peccato alterius?* 29

458. *Circa sacrilegium* locale *quæritur 1., an sit sacrilegium copula occulta vel maritalis in ecclesia.* — 459. *Quær. 2., an sint sacrilegia tactus impudici habiti in ecclesia.* — 460. *Quæ comprehendantur per locum sacrum.* — 461. *Quær. 3., an verba et aspectus lascivi habiti in ecclesia sint sacrilegia.* — 462. *Quær. 4., an cogitationes turpes.* 31

463. *Circa sacrilegium* reale *quæritur, quando committatur.*

Dubium III. Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam. 34

464. *Quid de* congressu innaturali.

465. *Quid de* mollitie. 35

466. *Quæ sit* sodomia *imperfecta, et quæ perfecta.* — 467. *An pollutio habita tangendo puerum aut mulierem sit diversæ speciei.* — 468. *An in sodo-* 36

pag.

mia sit explicandum, si quis fuerit agens vel patiens. — 469. *An sodomia inter conjunctos addat speciem incestus.* — 470. *Quæ sint pœnæ sodomitarum.* — 471. *Quid requiratur ad eas incurrendas. Et an clerici patientes illas incurrant.* — 472. *An pœnæ incurrantur ante sententiam.* — 473. *An eas incurrat clericus exercens bestialitatem.*

474. *Quid de peccato* bestialitatis? 42

475. *De* peccato cum dæmone. *Quid, si dæmon repræsentet personam nuptam, sacram etc.?*

Dubium IV. An aliquando liceat procurare pollutionem. 43

476. *An pollutio sit vetita de jure naturæ.* — 477. *An distillatio voluntaria sit mortalis.* — 478. *An liceat expellere semen corruptum.* — 479. *An teneamur impedire pollutionem incœptam.* — 480. *An liceat ob finem honestum pollutionem optare vel de ea gaudere. Vide etiam l. 2, 19.* — 481. *Quid, si prævidealur pollutio secutura ex re honesta? Quid, si ex re illicita?* — 482. *An sit mortalis pollutio orta ex causa voluntaria, in eam graviter influente.* — 483. *Quid, si actio ponatur ex justa causa? puta 1. ad medendum vel audiendas confessiones, ad alloquendum juxta morem etc.; 2. ad abigendum pruritum; 3. ad equitandum; 4. ad decumbendum aliquo situ; 5. ad moderate edendum etc.* — *Quid, si chirurgus aut parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem? Quid de simplici confessario? Et quid, si quis fere semper reciderit? Vide etiam n. 438 in fine.* — 484. *An sit mortalis pollutio orta ex causa in eam leviter influente. Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ, et si lapsus fuerit frequens? Quid, si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere.* — 485. *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam.*

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRAECEPTO: ***Non furtum facies.***

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

pag.

De justitia et jure. *57*

486. *Qualiter dividatur justitia, et qualiter jus.* — 487. *Quid sit dominium et ususfructus.* — 488. *Quot sint peculia filiorumfamilias.* — 489. *Quæ sint bona uxorum.*

490. *Quot bona clericorum. Et præsertim: 1. quæ sint* patrimonialia; *2. Quæ* industrialia; *3. quæ* parsimonialia; *4. quæ* ecclesiastica. — 491. *Quær. 1., an clericus teneatur necessario pauperibus succurrere. Quær. 2., qui veniant nomine pauperum. Quær. 3., an præferendi pauperes loci. Quær. 4., an superflua possint reservari. Quær. 5., an clericus habens sua possit vivere ex bonis beneficii. Quær. 6., an etiam pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios.* — 492. *Quær. 7., an beneficiarii male expendentes reditus, teneantur ad restitutionem. Quær. 8., an peccent graviter, qui male accipiunt superflua a beneficiario. Vide etiam n. 722.* *62*

493. De acquisitione dominii: *I. occupatione;* — 494. *II. nativitate;* — 495. *III. alluvione;* — 496. *IV. specificatione;* — 497. *V. accessione;* — 498. *VI. confusione vel commixtione.* — 499. *An idem, quod currit in mixtione pecuniæ, currat in mixtione aliarum rerum.* — 500. *VII. ædificatione;* — 501. *VIII. plantatione;* — 502. *IX. perceptione fructuum;* — 503. *X. traditione.* *75*

504. *De* præscriptione *et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I.* de bona fide. — 505. *II.* De titulo justo; *et an sufficiat titulus coloratus vel existimatus.* — 506—510. *III.* De continuata possessione, *et de tempore requi-* *79*

pag.

sito ad præscribendum. — 511. *Quando præscriptio interrumpatur.* — 512. *An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere. Sed vide etiam n. 516.* — 513. *An possit præscribi libertas a solvendo debito aut mulcta.* — 514. *Quibus detur restitutio in integrum circa bona præscripta.* — 515. *IV. Conditio ad præscribendum est, ut* res *sit* apta præscriptioni. — 516. *Decisio quatuor aularum facta Neapoli circa præscriptiones.* — 517. *An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.*

CAPUT I.

De furto.

Dubium I. Quid sit furtum et quale peccatum. 86

518. *Quid sit furtum.* — 519. *An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem.* — 520. *An ob necessitatem. Quær. 1., an captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum a captivitate. Qu. 2., an pauper extreme indigens possit accipere antequam petat. Qu. 3., an possit accipere rem magni valoris. Qu. 4., an fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam in extrema necessitate. Qu. 5., an surripiens in extrema necessitate teneatur ad restitutionem, si fiat dives. Et hic quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi. Qu. 6., an dives non subveniens teneatur postea ad restitutionem.* — 521. *Quando liceat creditori facere compensationem.* — 522. — 524. *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus.* — 525. *An christiani possint auferre res Turcarum.*

Dubium II. Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum. 99

526. *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum vel ad diversas circumstantias.*

pag.

— 527. *Id clarius elucidatur.* — 528. *Conclusio et probabilior sententia.* — 529. *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum et lignorum?* — 530. *Quæ quantitas sit gravisin furtis minutis. Vide etiam n. 533 et 534.* — 531. *Quid, si animus restituendi brevi tempore vel partem complentem materiam gravem?* — 532. *An sit mortale furari parum reliquiæ sacræ.*

Dubium III. Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit. *108*

533. *Quid, si, qui furatur, non habet animum ditescendi? Quid, si habeat?* — 534. *An furtula facta a diversis coalescant; et an tunc restitutio possit fieri pauperibus.* — 535. *Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente?* — 536. *Quid, si mutuo sciant et eodem tempore furentur?* — 537. *Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius? Vide etiam l. 3, 45.* — 538. *An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem.*

Dubium IV. Quid sentiendum de furtis domesticorum vel amicorum? *112*

539. *Quid de furto uxorum et virorum?* — 540. *An uxor possit dare eleemosynas etc.* — 541. *An aliquando possit expendere.* — 542. *An liceat ipsi subvenire parentibus etc.* — 543. *Quale furtum filiorum sit grave.* — 544. *An filius possit a patre mercatore surripere mercedem pro opera sua. Vide etiam l. 4, 488. v. III.* — 545. *Quid de furtis famulorum in esculentis etc.?* — 546. *De restitutione facienda ab uxore et filiis.*

CAPUT II.

De restitutione.

Dubium I. Quid sit restitutio, et qui teneantur ad eam. *117*

547. *Quid est restitutio? et an debeatur tantum ex læsione justitiæ commutativæ.* — 548. *Quæ sint radi-*

pag.

ces restitutionis. — 549. *Quænam est culpa theologica, et quæ juridica?* — 550. *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi.* — 551. *Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi?* — 552. *An culpa venialis inducat obligationem restituendi. Vide etiam n. 994.* — 553. *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi.* — 554. *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica. Vide etiam l. 1, 150.* — 555. *An idem in officiis.* — 556. *Quid de injuria materiali et formali?*

Dubium II. An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem. 126

557. *Quotuplices dicantur cooperantes.* — 558. *Quid de* mandante? 127

559. *Quid de* consulente? *Quær. 1., an præbens pravum consilium et postea revocans teneatur ad restitutionem.* — 560 *Quær. 2., executo consilio, quisnam primo teneatur.* — 561. *Quær. 3., quid, si damnum etiam sine consilio erenisset?* — 562. *Quær. 4., quid in dubio, an consilium fuerit causa damni?* — 563. *Quær. 5., quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantum suadeas modum?* — 565. *Quær. 6., an teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili.* — 565. *Quær. 7., an parato inferre majus damnum possit suaderi minus.*

566. *Quando teneatur ad restituendum* dans iniquum suffragium. — 567. *Quando teneatur* palpo. — 568. *Quando* præbens recursum. — 569. *An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium.* — 570. *An idem possit emptor malæ fidei.* 133

571. *Quando teneatur* participans. *Quid, si ob metum? Vide etiam l. 3., 66. v. quær. IV.* — 572. *Quid, si impedias alium, ne reparet damnum alterius?* 137

573. *Quomodo teneantur* causæ privativæ. — 574—578. *Vide alios casus apud* Busemb. 143

pag.

Dubium III. An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine. 145

579. *Qui teneantur restituere in solidum.* — 580. *Qui teneantur primum restituere.* — 581. *Quid, si damnificatus condonet restitutionem?*

Dubium IV. An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni. 148

582. *Quid, si quis impedit sine vi aut fraude aliquem a consecutione justi boni?* — 583. *Quid, si quis impedit mendaciis, ne fisco applicentur bona propter gabellam non solutam? Vide etiam l. 5, 236.* — 584. *Quid, si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat?* — 585. *An suadens episcopo, ut conferat beneficium minus digno, peccet et teneatur ad restitutionem. Quid, si beneficium debebatur alicui ratione concursus? Remissive ad l. 5, 109.* — 586. *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur. Remissive ad n. 636.* — 587. *An teneatur ad damnum impediens vi aut fraude etc. Quid, si precibus importunissimis aut metu?* — 585. *Quid, si religiosus suadeat testatori, ut relinquat bona suo monasterio, relicta ecclesia matrice?*

Dubium V. Cui vel quibus restituendum? 153

589. *Quid, si creditor sit incertus?* — 590. *An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti.* — 591—594. *Quid notandum circa compositionem in debitis incertis?* — 595. *Quid circa furta minuta?* — 596. *An bona certa sint restituenda domino vel possessori.* — 597. *An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno.* — 598. *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei? Vide etiam n. 677.* — 599. *Quid si acceperis a possessore bonæ fidei rem non suam?* — 600. *Emptor rei furtivæ, an possit eam reddere furi. Vide dicta n. 569.* — 601. *An revendens rem emptam bona fide teneatur pretium restituere emptori.* — 602. *Quid notandum*

pag.

circa thesauros inventos? — 603. *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere.* — 604. *Quid notandum circa res captas venatione?* — 605. *Quid, si quis venatur in locis reservatis?* — 606. *Quæ venatio vetetur clericis et religiosis.*

Dubium VI. De rebus, quæ debent restitui.

Articulus I. Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantum sive a possessore bonæ fidei. 172

607. *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei.* — 608. *Quid, si acceperit a fure, qui potens sit ad restituendum?* — 609. *Vide alios casus.* — 610. *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei?* — 611. *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis?* — 612. *Quid, si illa acceptione fur factus sit impotens ad restituendum?* — 613. *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum.*

Articulus II. Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore seu possessore. 178

614. *Ad quid teneatur possessor malæ fidei. Vide resolutiones.* — 615. *Circa* solutionem gabellarum *quær. 1., quis possit tributa imponere. Quær. 2., quæ requirantur ad justi tributi impositionem.* — 616. *Quær. 3., an fraudantes gabellas peccent et teneantur ad restitutionem. Quær. 4., an teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium; et an pauperes.* — 617. *Quær. 5., an populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem. Quær. 6., an creditor regis possit fraudare gabellam alteri locatam aut venditam. Quær. 7., an emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam.*

618. *An dominus possit sibi retinere expensas utiles, in re factas a fure. Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse prævisa. Vide etiam dicta n. 613. in fine.* — 619. *Cui crescat pretium rei ablatæ.* — 620. *Quid, si apud furem pereat res, quæ æque periisset apud dominum?* — 621. *Quid, si quis* 188

pag.

occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset? Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus? — 622. *Quid, si quis se fingat pauperem?* — 623. *Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate?* — 624. *Quid, si consumat rem mutuatam?* — 625. *Quid, si quis emat rem alienam cum dubio?*

Articulus III. An et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. gr. per mutilationem, occisionem etc. *193*

626. *Ad quid teneatur occisor.* — 627. *An impotens ad restituendam in uno genere teneatur in alio. Vide dicenda n. 1000.* — 628. *Quid, si quis occidens Cajum putarit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem aut excommunicationem canonis.* — 629. *Quid, si quis incenderit domum Titii, putans, eam esse Caji?* — 630. *An valeat remissio patris occisi in præjudicium filiorum.* — 631. *Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio?* — 632. *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate.* — 633. *Quid, si damnum istorum intenderit?* — 634 *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi.* — 635. *Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat?* — 636. *Quid, si hoc etiam intendat?* — 637. *Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatæ tutelæ.* — 638. *Quid, si provocans occidat alterum pugnam acceptantem?* — 639. *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso.*

Articulus IV. Quid debeat restitui pro illato stupro. *204*

640. *Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit?* — 641. *Ad quid, si virgo consenserit?* — 642. *Quando deflorator sub pacto matrimonii teneatur ad illud. An corruptor ficte promittens teneatur ad matrimonium.* — 643. *Lim. 1. Quid, si puella potuit advertere fictionem? Dub. 1. Quid, si vir sit melioris conditionis. Dub. 2. Quid, si puella disparita-*

pag.

tem ignoraverit? Dub. 3., *an his casibus vir teneatur saltem ad damna.* — 644. *Lim. 2. Quid, si timeatur malus exitus vel scandalum propinquorum; et quid, si immineat dedecus familiæ?* — 645. *Lim. 3. Quid, si vir extorqueat solos tactus?* — 646. *Lim. 4. Quid, si fœmina jam sit corrupta?* — 647. *Lim. 5. Quid, si non stet per virum, quominus matrimonium fiat?* — 648 *An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare.* — 649. *An vir habens votum castitatis teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii.* — 650. *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit. Quid, si ficte promisit cum pacto impetrandi dispensationem?*

Articulus V. Quid debeat restitui pro adulterio. 224

651. *Ad quid tenentur adulteri?* — 652. *Ad quid tenetur adultera?* — 653. *An teneatur manifestare, prolem non esse legitimam.* — 654. *An tunc spurius teneatur credere matri.* — 655. *Ad quid tenetur adulter?* — 656. *An teneantur adulteri reddere expensas hospitalibus pro exposita prole.* — 657. *Ad quid tenetur adulter, si dubium sit, an proles sit mariti?* — 658. *Quid, si dubium sit inter duos adulteros?* (*vide etiam n. 561 et 562.*) — 659. *Ad quid tenetur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis?*

Articulus VI. Quid debeat restitui pro fama et bonis spiritualibus in inductione ad peccatum, avocatione a religione. 232

660. *An restitutio facienda in alio genere.* — 661. *Quid, si quis inducat alterum ad peccandum?* — 662. *Ad quid teneatur, qui abduxerit novitium vel religiosum a sua religione.*

De restitutione ob omissionem officii divini. (663 — 675) 235

664. *Qu. 1. Quid, si fructus beneficii non percipiantur?* — 665. *Qu. 2. Quid, si omittatur officium sine culpa?* — 666. *Qu. 3., an restituendi fructus intra primos sex menses.* — 667. *Qu. 4., an omittens*

pag.

officium possit postea supplere altera die. — 668. *Qu. 5., quid, si omittatur pars minor quam integræ horæ?* — 669. *Qu. 6. Quid, si recitentur horæ sine attentione interna?* (*vide etiam lib.* 5, *177.*) — 670. *Qu. 7., an excommunicatus teneatur restituere fructus.* — 671. *Qu. 8., an omittens incurrat aliam pœnam.* — 672. *Qu. 9. Cui facienda restitutio?* — 673. *Qu. 10., an omnes fructus restituendi.* (*Vide etiam lib. 5. n. 127. v. Dub. 4.*) *Et quid de beneficiario simplici?* — 674. *Qu. 11., an teneatur ad officium habens tenue beneficium.* — 675. *Qu. 12., an canonici non assistentes vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum et præbendarum.* Dub. 1., *an peccent graviter canonici, qui choro non assistunt.* Dub. 2., *quid teneantur restituere, si choro non intersint.* Dub. 3., *an satis faciant choro, qui tantum intersunt et non recitant.* Dub. 4., *an satisfaciant choro, qui submisse recitant.*

Dubium VII. De circumstantiis restitutionis.

Articulus I. Quo tempore, loco et modo debeat restitui. *252*

676. *Quando et ubi facienda restitutio?* — 677. *An sumptibus furis.* (*vide etiam n. 597 et 598.*) — 678. *Quando et ubi facienda solutio ex contractu?* — 679. *Quando peccet differens restitutionem.* — 680. *Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum?* — 681. *An absolvendus, qui, cum possit restituere, vult differre restitutionem.* — 682. *An absolvi possit debitor, antequam restituat. Et an confessarius debeat monere de restitutione pœnitentem, qui est in bona fide, si prævideat, monitionem non profuturam.* (*vide etiam lib. 6, 613.*) — 683. *Quot peccata committat negligens restituere.* (*vide etiam lib. 2, 40.*)

Articulus II. Quo ordine restitui debeat. *256*

684. *Cui facienda restitutio, si res extet?* — 685. *An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris.* — 686. *An pecunia furtiva, immixta pro-*

pag.

priæ, restituenda sit ante alia debita. — 687. *An prius restituenda debita certa quam incerta.* — 688. *An prius solvenda debita ex delicto quam ex contractu.* — 689. *Quæ alia debita prius solvenda?* — 690. *An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita; an autem personales anteriores.* — 691. *An præferri possit creditor personalis pauperior.* — 692. *An prius exigens.* — 693. *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere.* — 694. *An famuli possint accipere salarium a debitis gravato.* (*vide etiam n. 612.*) — 695. *An uxor et filii alimenta.*

Articulus III. Quæ a restitutione excusent. *264*

696. *Quæ excusent* a parte debitoris. — 697. *Quid, si non possit restituere nisi cum graviori damno?* (*Vide etiam n. 598. Item n. 701 et 702.*) *Quid, si dominus æquale damnum sit passurus? Quid, si dominus sit abusurus re restituenda?* (*Vide etiam n. 571. v. secus; et n. 753.*) — 698. *Vide alios casus.* — 699. *Quid, si debitor cedat bonis?*

700. *Quando excusetur restitutio* ex parte creditoris. *Qu. 1., an liceat rem alienam retinere vel accipere ex præsumpto consensu domini.* (*Vide etiam l. 5, 18.*) *Qu. 2., an debitor donans, immemor debiti, excusetur a restitutione.* — 701. *Quid, si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam?* — 702. *Quid, si in necessitatem gravem?* — 703. *Quid, si creditor sit in eadem necessitate?* — 704. *An debitor differens restitutionem ex justa causa teneatur reddere interesse, quod patitur creditor.* — 705. *An hæres rei teneatur ad damna, quando reus, cui successit, fuit capite damnatus.* — 706. *An possessor bonæ fidei in dubio, an factus sit ditior, teneatur restituere.* *267*

CAPUT III.

De contractibus.

Dubium I. Quid in genere sit contractus. *280*

707. *Quid sit contractus et quotuplex.* — 708. *Quo-*

pag.

tupliciter contractus perficiatur. — 709. *Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi?* (*vide dicta n. 642.*) — 710. *Quid, si sine animo se obligandi?* (*vide dicta n. 172. v. an autem, et n. 201. v. quær. 2.*) — 711. *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia.* (*vide etiam l. 1, 151. et l. 4, 927.*) — 712. *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi; et cui facienda tunc restitutio.* (*vide etiam l. 5, 616.*) — 713. *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum.* (*vide etiam n. 177.*) — 714. *Quando dolus vel error irritet contractum.* (*vide dicta n. 700. v. qu. 2.*) — 715. *Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui?* — 716. *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto.* — 717. *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio. Quid, si contractus sit initus per metum reverentialem aut per preces importunas?* — 718. *Quid, si per metum levem?* — 719. *An metum passus possit rem repetere a tertio possessore.*

Dubium II. Quid in specie de promissione et donatione? *294*

720. *An simplex promissio obliget sub gravi. Quid, si promissio reddatur nociva, vel si accidat mutatio?* (*Vide n. 187. et 224.*) — 721. *Qui sint inhabiles ad donandum.* — 722. *An debitis gravati.* (*Vide n. 492.*) — 723. *Quid de donatione inter conjuges?* — 724. *Et inter patrem et filium?* — 725. *An obliget donatio ante acceptationem.* — 726. *Quid, si donatio sit facta ad pias causas?* — 727. *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem.* (*Vide etiam n. 180.*) — 728. *Quando obliget donatio facta absenti.* — 729. *An possit acceptari donatio post mortem donantis.* — 730. *Quid, si donatio fuerit mandata fieri a nuntio, et ipse omiserit?* — 731. *An, mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare.* — 732. *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ.* — 733. *An donatio ultra summam*

pag.

500 solidorum teneat. — 734. *An sit obligatio implendi modum sive finem donantis.* — 735. *An promissio prodiga sit valida.* (*Vide n. 185. et lib. 6, 551. v. cum autem.*) — 736. *Quid, si donatio fiat ad alliciendum?* — 737. *Quid, si ob causam falsam? Et quid, si causa sit secundaria?*

Dubium III. Quibus casibus donatio possit revocari. *307*

738. *Quid, si donatarius sit ingratus?* — 739. *Quid, si donanti nascatur proles post donationem?* — 740. *Quid, si donatio fuerit inofficiosa?* (*Vide etiam n. 215.*)

Dubium IV. Quid sit donatio mortis causa, et an possit revocari; et quomodo et quibus competat. *310*

741. *Quando donatio causa mortis censeatur revocata.* — 742. *An valeat hæc donatio in absentem.* 743. *Qui possint donare causa mortis.*

Dubium V. Quid sit commodatum, precarium et depositum. *311*

744. *Quid sit commodatum.* — 745. *Quid precarium. Et quando cesset precarium.* — 746. *Quid depositum.* — 747. *Vide casus de commodatario.* — 748. *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius utens re deposita; et quid teneatur restituere.* — 749. *An isti teneantur ex culpa tantum juridica.* — 750. *Ad quid teneantur artifices, quibus res traditur.* — 751. *An in dubio præsumatur culpa.* — 752. — *Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam.* — 753. *In quibus casibus depositarius possit rem denegare.* (*vide dicta n. 697.*)

Dubium VI. Quid sit mutuum. *315*

754. *Quomodo mutuum distinguatur a permutatione, pignore etc.* — 755. *Quando restitui debeat mutuum, si non est præfixus terminus.* — 756. *An*

pag.

repeti possit mutuum datum ecclesiæ, universitati vel minori. — 757. Quid, si detur filiofamilias?

Dubium VII. Quid sit usura. *317*

758. *Quando committatur usura. — 759. An usura sit mala de jure naturæ. — 760. An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus. — 761. De usura mentali. Qu. 1., quando ex ea oriatur obligatio restitutionis. Qu. 2., utrum mutuans possit retinere id, de quo dubitatur, an gratis sit datum. — 762. An liceat dare mutuum ob spem lucri. (vide n. 51. v. cæterum et n. 54.) — 763. An mutuans possit retinere, quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum. — 764. An obligatio antidoralis possit in pactum deduci. (vide etiam n. 53. et 780.) — 765. An possit exigi aliquid ob periculum sortis. Quid de montibus pietatis. — 766. An liceat pactum pœnæ conventionalis. — 767. An dicta pœna debeatur ante sententiam.*

768. *An et quando possit aliquid exigi ob damnum emergens vel ob lucrum cessans.* *334*
— 769. Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum. An in contractu oporteat monere mutuatarium de damno emergenti vel alio justo titulo. An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum. — 770. An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno vel lucro incerto. — 771. An possis exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam. — 772. Quid, si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes? — 773. Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium?

774. *Quæ pacta liceant in mutuatione. — 775. An* *344*
sit illicitum pactum legis commissoriæ. — 776. An fructus pignoris debeant restitui. Quid, si pignus datum sit pro dote? — 777. An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia. (Vide etiam n. 713.) An, ut desistatur ab

pag.

injuria. — 778. *An valeat pactum, ut injuria condonetur.* — 779. *An pactum, ut conferatur officium.* — 780. *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine.* (*Vide n. 764. et 53.*) — 781. *An pactum remutuandi.* — 782. *An pactum, ut res in eadem specie reddatur.*

783. *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii.*— 784. *Quid de fructibus rei usu consumptibilis?* — 785. *Ad quid teneatur præbens consilium aut dans pecuniam pro mutuo usurario.* — 786. *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras.* — 787. *An principes etc. cooperantes, ut solvantur usuræ, teneantur ad restitutionem.* — 788. *An liceat creditori mutuantis exigere usuras.* — 789. *An peccent famuli cooperantes dominis usurariis.* — 790. *Quomodo hæredes usurarii teneantur ad restitutionem. An liceat petere mutuum ab usurario.* — 791. *Vide alios casus apud* Busemb. — 792. *Quæ obligatio et pœna usurariorum?* 350

Epistola encyclica *Benedicti XIV.* super usura. 356

Additio Editoris circa usuram (responsa sacræ pœnitentiariæ). 361

Dubium VIII. De emptione et venditione.

Articulus I. Quid sit emptio et venditio. 370

793. *Quando venditio sit justa.* — 794. *An requiratur determinatio pretii. An, data arrha, liceat a contractu resilire.* — 795. *An requiratnr scriptura et traditio.* — 796. *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii vel fides de illo.* — 797. *Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emptionis.* — 798. *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ.* — 799. *Cujus sit res empta pecunia aliena.* — 800. *An valeat contractus, si vendatur res aliena.* — 801. *In quibus casibus res suo valore crescat vel decrescat.* — 802. *Quid de merce*

pag.

ultronea? — 803. *An taxa obliget in conscientia.* — 804. *Quotupliciter pretium varietur; et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem.* — 805. *An deceptio semper obliget ad restitutionem.* — 806. *An liceat pluris vendere rem utilem emptori.* — 807. *Quid, si adsint alii justi tituli?* — 808. *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi. An communis æstimatio varie pretium; et an venditio sub hasta aut per venditrices.* — 809. *Quid, si res vendatur minutim?* — 810. *An res possit carius vendi ob dilatam solutionem. An ratione periculi; vel quia res pluris esset valitura.* — 811. *An res ad creditum carius vendi possit.* — 812. *An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi.* — 813. *An licitum sit pactum reemendi ad arbitrium emptoris. Quid de contractu mohatra?*

814. *De monopoliis.* — 815. *Quot modis fit monopolium.* — 816. *An unus vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam.* — 817. *An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem. Et an facto monopolio a mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere.* 391

818. *An irritet contractum vitium occultum.* — 819. *Quid, si vitium sit circa substantiam?* — 820. *Quid, si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua?* — 821. *An sit injustitia vendere quid pro quo.* (*Vide l. 5, 291.*) — 822. *Quid, si vitium est circa quantitatem?* — 823. *Quid, si circa qualitatem?* — 824. *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo, vel mercem mox minuendam.* — 825. *An, tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo, qui emit nomine alieno.* — 826. *Quid de sartoribus vilius pannum ementibus?* — 827. *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium.* — 828. *Si res pereat ante traditionem, cui pereat. Quid, si post traditionem?* — 829. *An liceat vilius emere chirographa seu credita.* — 830. *Vide alia apud* **Busembaum.** 396

pag.

Articulus II. Quid sit negotiatio, et quibus illicita. 408

831. *Quando clericis negotiatio sit graviter illicita.* — 832. *Quid, si clericus negotietur alieno nomine?* — 833. *Quid, si negotietur per alium?* — 834. *An liceat clerico aut religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis.* — 835. *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis.* — 836. *An liceat emere agrum cum fructibus; an vendere carius, ut ematur vilius; an emere lanas ad vendendum pannum.* — 837. *An liceat clerico absolute negotiari pro necessitate sui vel familiæ.* — 838. *An aliquando laicis negotiatio sit illicita. An liceat clericis gerere negotia sive procurationes sæcularium.*

Dubium IX. Quid sit contractus census, et an liceat. 416

839. *Quando census sit licitus.* — 840. *An liceat census super personas.* — 841. *An pereat census pereunte re censuata.* — 842. *An liceat apponere in censu pactum assecurationis.* — 843. *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte.* — 844. *An et quando liceat census vitalitius.* — 845. *Quæ conditiones requirantur in bulla Nicolai V.* — 846. *Conditiones requisitæ in bulla s. Pii V.: Conditio I., ut census constituatur super re stabili et designata; II., ut pecunia numeretur; III., ut non fiat pactum de solutione anticipata; IV., ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.* — 847. *Dub. hic 1., an pereunte re extinguatur census. Dub. 2., an, re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio. Dub. 3., an, pereunte re specialiter designata, maneant obligata alia bona hypothecata. Conditio V., ut censuarius non privetur rem alienare; VI., ne apponatur pœna pro pensione non soluta; VII., ne census creetur ex pensionibus non solutis; VIII., ut censitor non possit pretium repetere; et ut censuarius possit redimere; IX., ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio.* — 848. *An bulla s. Pii obliget in conscientia.* — 849. *Et an obliget, ubi non est recepta.*

pag.

Dubium X. Quid sit cambium. *429*

850. *Quid sit cambium et quotuplex.* — 851. *An liceat cambium minutum.* — 852. *An cambium per litteras.* — 853. *An cambium reale.* — 854. *Quid de cambio ficto seu sicco? An liceat cambium cum recambio. Quid de cambio Francofurtensi?* — 855. *An liceat pecuniam adulterinam expendere.* — 856. *An liceat famulo lucrari commutando pecuniam domini.*

Dubium XI. Quid sit locatio et conductio. *433*

857. *Vide diversos casus apud* Busemb. — 858. *Quando locator possit conductorem expellere ante tempus expletum.* — 859. *An successor locatoris expellere possit conductorem.* — 860. *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis.* — 861. *An liceat pauperi elocare jus mendicandi.* — 862. *An nuntius proficiscens ad eumdem locum possit accipere a duobus duplicatam mercedem.* — 863. *An conductor, obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis.* — 864. *An debeatur salarium famulo ægrotanti, et an expensæ curationis.* (*vide etiam n. 342. v. 3. herus.*)

Dubium XII. De contractu emphyteusis, feudi et libelli. *438*

865. *Quid de emphyteusi?* — 866. *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum.* — 867. *Quid de feudo?* — 868. *Quid de contractu libellatico?*

Dubium XIII. Quid sit sponsio et ludus. *440*

869. *Quid sit sponsio, et an sit licita.* — 870. *An liceat spondere circa peccatum committendum.*

871. *Quid ludus et quando licitus?* — 872. *An sit restituendum lucratum a filiofamilias aut religioso.* — 873. *Quid, si religiosus ludat illicite per licentiam generalem?* (*vide etiam l. 5, 31.*) — 874. *An religiosus possit plus lucrari quam perdere.* — 875. *An, si exponat majorem summam, quam pos-*

pag.

sit, teneatur restituere lucratum. — 876. *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo.* — 877. *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere.* — 878. *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam quam alter.* — 879. *An, si unus rem certo sciat et manifestet.* — 880. *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum.* — 881. *An teneatur restituere præsciens, se victurum ob suam peritiam.* — 882. *An, qui utitur astutiis licitis. Quid, si utatur illicitis? et quantum debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris.*

883. *Agitur de* ludo vetito. — 884. *Quæ sint* 452
leges hunc ludum prohibentes. — 885. *An et quomodo peccent I.* laici *hoc lusu ludentes.* — 886. *An peccet graviter ludens ob lucrum.* — 887. *An victor ludo vetito possit retinere lucratum.* — 888. *Quid, si impediat judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur fateri veritatem judici interroganti.* — 889. *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi.* — 890. *An victus teneatur solvere.* — 891. *Quid, si uterque renuntiaverit legi?* — 892. *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti.* — 893. *An victus possit sibi compensare solutum.* — 894. *An possit transigere, si ficte minitetur repetere in judicio.*

895. *II. Quoad* clericos; *quinam clerici compre-* 459
hendantur. — 896. *An certe peccent graviter clerici ludentes frequenter et in magna quantitate.* — 897. *Quid, si solum frequenter?* — 898. *Quid, si solum in magna quantitate?* — 899. *Quando non peccent graviter nec leviter.* — 900. *An hæc procedant in omni ludo* chartarum. — 901. *III. Quoad* religiosos; *an et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes.* — 902. *IV. Quoad* episcopos, *quomodo ipsi peccent.* — 903. *An peccent graviter clerici et religiosi his lusibus assistentes.*

Dubium XIV. Quid sit contractus societatis. 464

904. *Quomodo fiat societas.* — 905. *De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine* damnorum. — 906. *Quid nomine* expensarum.

pag.

Et an socius possit sibi deducere expensas itineris. — 907. *Quær. 1., an capitale sit dividendum, si unus conferat pecuniam, alter laborem. Quær. 2., quomodo deinde dividendum lucrum. Quær. 3., an damnum sortis spectet semper ad dominum. Quær. 4., an liceat pactum, ut damnum sortis sit commune. Quær. 5., quando inter fratres censeatur facta societas; et quid in ea servandum? Quær. 6., quibus modis finiatur societas.* — 908. *An per tres contractus possit exigi lucrum certum salvo capitali.*

909. *De societate animalium: Quæritur 1.: si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere. Qu. 2., an liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo. Quær. 3., an liceat contractus ad caput salvum.* — 910. *Quid de filio negotiante cum patre?* (*Vide etiam n. 488. et 544.*) 476

Dubium XV. Quid sit assecuratio et fidejussio. (911 — 912.) 479

Dubium XVI. Quid sit pignus et hypotheca. 481

913. *Quid est contractus pignoris?* — 914. *Quid, si quis utatur pignore?* — 915. *Quæ liceant pignorari.* 916. *De contractu antichriseos.*

CAPUT IV.

De tutela et testamentis.

Dubium I. Quid sit tutela et curatela. 483

917. *Quibus detur tutor, et quibus curator.* — 918. *Ad quæ teneantur tutores et curatores. An pupilli et minores possint se naturaliter obligare sine consensu tutorum etc.* (*vide infra v. 6. pupillus.*)

Dubium II. Quid et quotuplex sit testamentum. 487

919. *Quid sit testamentum. De requisitis ad codicillum; et quid importet clausula codicillaris.*

pag.

— 920. *Quotuplex sit testamentum.* — 921. *Ex quibus capitibus testamentum sit nullum.* — 922. *Quid, si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas?* — 923. *Quid, si constet hæredi voluntas testatoris?* — 924. *Quid, si non constet? an ipse teneatur credere uni testi; et an testamentum nullum valeat quoad legata pia.* — 925. *Quid, si testamentum factum sit ab hominibus rusticanis?* — 926. *Quid, si tempore pestis?* — 927. *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia.* (*Vide etiam n. 711. et l. 1, 151.*) — 928. *Vide alios casus.* — 929. *Quid de testamento clericorum, novitiorum et militum?* —

930. *Dub. 1., an legatum relictum virgini, ut nubat,* 496
possit ei dari, si fiat religiosa. Dub. 2., an legatum relictum civibus loci possit dari extraneis. Dub. 3., an legatum relictum orphanis possit dari eis, qui parentes habent inutiles. Dub. 4., an legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint. Dub. 5., an legatum relictum puellis nupturis possit dari viduis, ut iterum nubant. Dub. 6., an legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini corruptæ. Dub. 7., an legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat. Dub. 8., an legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes, si ante nuptias moriatur. Dub. 9., an legatum relictum pro fabrica ecclesiæ possit expendi in alia divino cultui necessaria. Dub. 10., quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus.

931. *Quæstio I., an ultimæ voluntates possint* 502
commutari a Papa sine causa. Quæst. II., an ab episcopis cum justa causa. Dub. 1., an tunc requiratur consensus hæredis et legatarii. Dub. 2., quæ sint causæ justæ ad commutandum.

Dubium III. De renuntiatione hæreditatum. 506

932. *Quando valeat renuntiatio hæreditatis.* — 933. *An hæc stricte interpretanda. Vide ibi resolutiones.* — 934. *An sint irrita pacta de hæreditate viventium. Vide exceptiones.* — 935. *De constitutione*

pag.

Tridentini irritante renuntiationes ingredientium religionem.

Dubium IV. Qui possint et debeant esse executores testamenti. 509

936. *Qui possint esse executores; et qui sint de jure; et an possint officio fungi per alios.* — 937. *An religiosus executor possit applicare suo monasterio legata relicta ad pias causas.* — 938. *Quomodo relicta incerta sint exequenda.* — 939. *An legata ad pias causas possint commutari.* — 940. *Vide resolutiones.* — 941. *Quomodo exequenda voluntas testatoris.*

Dubium V. De iis, qui testari et hæredes instituí possunt. 514

942. *Qui testari possint.* — 943. *Qui possint hæredes instituí.* — 944. *Vide resolutiones.* — 945. *Quæ sit divisio hæredum.* — 946. *An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus et aliis propinquis indigentibus.* — 947. *Quantum debeatur hæredibus necessariis.* — 948. *Quæ sint causæ justæ exhæredandi filios.* — 949. *An ob nuptias cum indignis.* — 950. *Vide alios casus, quando testamenta infirmentur.* — 951. *Quid possint petere spurii a matre et patre.* — 952. *Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio?* — 953. *Qui hæredes succedant ab intestato.* — 954. *Quomodo facienda sit collatio inter fratres.* — 955. *An debeant conferri sumptus pro studio, doctoratu etc.* — 956. *An patrimonium datum ad suscipiendos ordines.* — 957. *An bona paterna, quæ filius expendit in ludis etc.* — 958. *An expensæ factæ in nuptiis.* — 959. *An vestes et similia data a parentibus.* — 960. *Quid, si conjuges transeant ad secundas nuptias?* — 961. *De falcidia et trebellianica debita hæredibus.*

pag.

TRACTATUS VI.

DE PRAECEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRAECEPTIS ECCLESIAE.

CAPUT I.

De præcepto octavo.

Dubium I. Quid sit suspicio, judicium temerarium et dubitatio, ac quale peccatum. 528

962. *De judicio temerario, et quando sit mortale.* — 963. *De suspicione et dubitatione temeraria.* — 964. *An hæc pertingere possint ad mortale.* — 965. *Quomodo discernatur judicium a suspicione.*

Dubium II. Quid sit et quam grave peccatum detractio. 531

966. *Quid sit detractio, et quid contumelia.* — 967. *An excusetur a mortali revelare defectus naturales alicujus etc.* — 968. *Quando liceat crimina prodere.* — 969. *An id liceat ad vitandum damnum proprium vel aliorum.* (*Vide etiam l. 5, 277.*) — 970. *Quando secretum sit servandum.* — 971. *Et quando possit manifestari; et an vitandum damnum proprium. Quomodo autem peccent alienas litteras legentes.* — 972. *An liceat famam suam tueri alterum infamando.* — 973. *An alterum infamare apud amicum.* (*vide dicta l. 1, 37.*) — 974. *An excusetur a mortali propalare crimen publicum in uno loco in alio, ubi non est notorium.* (*vide etiam l. 1, 36.*) — 975. *Quando crimen possit dici publicum.* — 976. *An infamatus de uno crimine possit infamari de alio.* — 977. *Quid, si detrahas ex loquacitate; et quid, si referas audita?* — 978. *Vide alias resolutiones apud* Busemb. — 979. *Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur.* — 980. *Quid, si sit superior?* — 981. *Quid, si sit particularis, et cum possit,*

non avertat? — 982. *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda.* (*vide etiam l. 5., 277.*) — 983. *An liceat seipsum infamare.* (*vide etiam l. 5, 275.*)

984. *Quomodo restituendus sit honor ablatus.* — 985. *Quid, si dehonoratio fuerit secreta?* — 986. *Quæ satisfactio præstanda?* — 987. *An semper sufficiat petitio veniæ.* — 988. *Quibus casibus expediat confessario omittere monitionem de hac satisfactione præbenda.* — 989. *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia.* — 990. *Quid, si offensor puniatur a judice vel damnetur ad satisfaciendum?*

Dubium III. An et quomodo fama restituenda.

991. *Quomodo debeat fama restitui; et an apud auditores etiam mediatos.* — 992. *Quid, si verum crimen propalaveris?* — 993. *Quid, si bona fide alterum infamaveris?* — 994. *An tunc tenearis ad damnum, si advertens famam non restituas. An autem diffamans injuste de crimine vero teneatur restituere integrum damnum.* — 995. *Quid notandum circa infamantem libello famoso?* — 996. *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione.* — 997. *Quæ excusent a restitutione famæ.* — 999. *Quid, si prudenter judices, rem oblivione deletam?* — 999. *An et quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere.* (*vide etiam l. 1, 35.*) — 1000. *An tenearis infamiam pecuniis compensare.* (*vide etiam n. 627.*) — 1001. *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare.* (*Vide etiam l. 1, 35. v. hinc.*) — 1002. *An excuset a restitutione periculum vitæ vel propriæ infamiæ.* — 1003. *Quid, si infamatus remittat restitutionem? Et an hæc liceat remitti.*

CAPUT II.

Quid de præcepto nono et decimo?

239.02
L627t
1846
v.3
5051
LIGUORI, ALPHONSUS
AUTHOR
Theologia Moralis
TITLE
Vol. III
DATE LOANED
BORROWER'S NAME
ROOM NUMBER
GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709
5051